ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
Περίοδος Β', Έτος 22ο, Τεύχος 41-42, ΠΡΕΒΕΖΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ..... ΔΗΜΟΣΘ. ΔΟΝΟΣ, Ε. ΒΕΤΣΙΟΣ, Ν. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ
Β. ΣΟΦΟΠΟΥΛΟΥ, Λ. ΣΥΝΕΣΙΟΣ, ΟΔ. ΜΠΕΤΣΟΣ
ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ..... Π. ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ
ΠΟΙΗΣΗ ..... Θ. ΚΑΤΩΓΙΑΝΝΗΣ, Ε. ΚΟΛΙΟΣ
ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ..... ΣΤ. ΣΤΑΜΑΤΗΣ, Ν. ΚΑΡΑΤΖΕΝΗΣ
ΚΡΙΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ..... Σ. ΜΑΦΡΕΔΑΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ..... Α. ΚΑΡΖΗΣ
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ..... Σ. ΚΟΣΚΙΝΑΣ

Ιανουάριος - Δεκέμβριος 2005

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

© Δήμος Πρέβεζας - Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας
Πρέβεζα 2005 ISSN : 1105 - 753 X

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πρεβεζάνικα Χρονικά
Περιοδική έκδοση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας «Γυμνασιάρχης Χ. Κοντός»

Έδρα
Εθν. Αντίστασης 10
48100 Πρέβεζα
Τηλ. 26820 29889
email: dbprevezas@yahoo.gr

Συντακτική Επιτροπή
Ανωγιάτης Αθανάσιος Γ.
Καράμπελας Νίκος Δ.
Λάμπρος Σπύρος Η.
Σαρρή Βασιλική Η.
Σουμαλεύρης Σπύρος Α.
Σταμάτης Στέφανος Η

Επιμέλεια-Σελιδοποίηση
Καράμπελας Νίκος Δ.
Λάμπρος Σπύρος Η.

Εκτύπωση
Εκδοτική Ο.Ε.
Ε. Αφεντουλίδης - Α. Ρόκος
Η. Τσαλδάρη 37
48100 Πρέβεζα

Κεντρική διάθεση
Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας

Τιμή τεύχους
10 ευρώ

Συνδρομές

Ετήσια	10 ευρώ
Φοιτητική	8 ευρώ
Οργανισμοί	20 ευρώ

Πρεβεζάνικα ΧΡΟΝΙΚΑ

Περίοδος Β' - Έτος 22ο
Τεύχος 41-42
Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Δρ. Δημοσθένης Α. Δόνος, *αρχαιολόγος:* Η βενετική κατάληψη Πρέβεζας και Βόνιτσας το έτος 1717 σύμφωνα με την γερμανική μετάφραση της ιταλικής έκθεσης πεπραγμένων ..... σελ. 7

Ελευθέριος Λ. Βέτσιος, *φιλόλογος-ιστορικός:* Τα όρια δικαιοδοσίας Βενετών και Οθωμανών στο στόμιο του Αμβρακικού κόλπου σύμφωνα με αναφορά του Βενετού μηχανικού Santo Semitecolo στα 1729 ..... σελ. 45

Νίκος Δ. Καράμπελας, *πρόεδρος Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις:* Ο Άγγλος θεολόγος Thomas S. Hughes στην Πρέβεζα και τη Νικόπολη ..... σελ. 53

Βούλα Γ. Σοφοπούλου, *ιστορικός:* Το κλείσιμο των ναών στα 1890 ..... σελ. 145

Λάζαρος Στ. Συνέσιος, *ιστοριοδίφης:* 21 Οκτωβρίου 1912 - Συνεπίκουρες δυνάμεις .... σελ. 177

Οδυσσέας Θ. Μπέτσος, *συντ. δάσκαλος - ιστοριοδίφης:* Ο Άδης της Αχερουσίας λίμνης και το νεκρομαντείο του ..... σελ. 189

ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

Πάνος Σ. Μερκούρης, *Φυσικός:* Παλαιολιθικά ευρήματα στην Πρέβεζα ..... σελ. 207

ΠΟΙΗΣΗ

Θέμης Κ. Κατωγιάννης, *καθηγητής φιλόλογος* ..... σελ. 225

Βαγγέλης Ν. Κολιός, *συντ. δάσκαλος* ..... σελ. 227

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Στέφανος Η. Σταμάτης, *πεζογράφος:* Το δικό μου ζωντανό νερό ..... σελ. 229

Νίκος Β. Καρατζένης, *καθηγητής φιλόλογος:* Ο σκάρος ..... σελ. 237

ΚΡΙΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Στέλιος Θ. Μαφρέδας, *τραπεζικός:* Τάσος Πορφύρης: ο ποιητής της ήττας και της μνήμης ..... σελ. 241

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρέας Καρζής, *λαογράφος:* Τα προικιά της νύφης .... σελ. 249

ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Σπύρος Ι. Κοσκίνας, *επίτιμος Γ. Δ/ντής Υπουργ. Εμπορίου:* Οι αγώνες των Ακτίων κατά το χρονικό διάστημα από το έτος 1960 έως και το έτος 1964 ..... σελ. 253

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πίνακας εξωφύλλου

Μαρίας Ζιάκα: «Καράβι» (λάδι)

Πίνακας οπισθοφύλλου

Μαρίας Ζιάκα: «Παράθυρο στη θάλασσα» (χαλκογραφία)

ΜΑΡΙΑ Α. ΖΙΑΚΑ

Γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1948. Σπούδασε ζωγραφική στην Accademia di Belle Arti της Φλωρεντίας 1966-1970. Συνέχισε τις σπουδές σε ζωγραφική και χαρακτική στις σχολές Byam Shaw και City and Guilds of London Art School και παρακολούθησε διακοσμητική στη σχολή Hammersmith - Chelsea στο Λονδίνο (1970-1974). Μαζί με εννέα χαράκτες δημιουργούν το 1977 στην Αθήνα την «Ομάδα Χαλκογραφίας». Εκθέτουν στην Αθήνα και σε πολλές άλλες ελληνικές πόλεις ως το 1980. Α' βραβείο από τη Στέγη Καλών Τεχνών και Γραμμάτων για τη χαρακτική 1985. Το 1989 σχηματίζεται η ομάδα «Κέντρο Χαρακτικής» που εκθέτει στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Α' βραβείο χαρακτικής από τη Στέγη Καλών Τεχνών και Γραμμάτων με θέμα την ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη 1997. Έργα της υπάρχουν στην Εθνική Πινακοθήκη στην Αθήνα, στις πινακοθήκες Δήμου Ρόδου, Δήμου Θεσσαλονίκης, στο Δήμο Αγίας Παρασκευής, στο Υπουργείο Πολιτισμού, στο Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας Ρεθύμνης Πινακοθήκη Κανακάκη, σε ιδιωτικές συλλογές στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Ατομικές εκθέσεις: 1976 Αθήνα, Βρετανικό Συμβούλιο. 1979 Ρόδος, Γκαλερί Πρίσμα. 1980 Πρέβεζα, Εργατικό Κέντρο. 1982 Αθήνα, Γκαλερί Dada. 1986 Αθήνα, Αίθουσα Τέχνης Μέδουσα. 1988 Θεσσαλονίκη, Γκαλερί Κ7. 1989 Χαλάνδρι, Γκαλερί Χρυσόθεμις. 1992 Αθήνα, Γκαλερί Titanium. 1993 Κατερίνη, Γκαλερί Χρύσα. 1996 Αθήνα, Γκαλερί Άνεμος. 1998 Άνδρος, Παγοποιείο Μαντζαβελάκη. 1999 Αθήνα, Γκαλερί Κρεωνίδης. 1999 Ιωάννινα, Χώρος Σύγχρονης Τέχνης Αμυμώνη. 2001 Κηφισιά, Γκαλερί Άνεμος. 2002 Πρέβεζα. 2005 Αθήνα, Αίθουσα Σκουφά.

Ομαδικές εκθέσεις: 1975 Αθήνα, Πανελλήνια. 1977 Αθήνα, Γκαλερί Νέες Μορφές, Αίθουσα Συλλογή. 1978 Αθήνα, Αίθουσα Συλλογή, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων. 1979 Πειραιάς, Αίθουσα Τέχνης Πειραιά. 1980 Αθήνα, Γκαλερί Ώρα, Γκαλερί Νέες Μορφές. 1981 Κηφισιά, Αίθουσα Τέχνης Άνεμος. 1982 Αθήνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων. 1982 Κηφισιά, Γκαλερί Εποχές. 1983 Αθήνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων. 1983 Ρόδος, Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου. 1984 Κηφισιά, Αίθουσα Τέχνης Υάκινθος. 1985 Αθήνα, Αίθουσα Συλλογή, Ωδείο Αθηνών, Γκαλερί Πλειάδες. 1985 Κηφισιά, Γκαλερί Εποχές. 1986 Αθήνα, Γκαλερί Ώρα. 1987 Αθήνα, Πανελλήνια. 1988 Κηφισιά, Γκαλερί Εποχές. 1990 Αθήνα, Εύμαρος. 1995 Αθήνα, Αίθουσα Τέχνης Ψυχικού. 1996 Κηφισιά, Γκαλερί Άνεμος. 1997 Κηφισιά, Γκαλερι Άνεμος. 2001 Αθήνα, Art Athina.

Διεθνείς συμμετοχές: 1983 Λονδίνο, Modern Greek Prints, The Fine Art Society Ltd. 1984 Bradford, 8th British International Print Biennale. 1984 Ανατολικό Βερολίνο, Intergrafik. 1985 Baden-Baden, 4th Biennale of European Graphic Art. 1985 Βρυξέλες, 4th Biennale of European Graphic Art. 1985 Κοπεγχάγη, 4th Biennale of European Graphic Art. 1985 Ljubljana, 6th International Biennale of Graphic Art. 1985 Βάρνα, Print Biennale. 1985 Bologna, Arte Fiera. 1986 DDR, Χαρακτική. 1987 Ljubljana, 17th International Biennale of Graphic Art. 1988 Βαρσοβία, Χαρακτική. 1988 Μόσχα, Ζωγραφική-Χαρακτική. 1988 Σόφια, Ελληνική Χαρακτική. 1989 Bharat-Bhavan, International Biennale of Prints. 1989 Fredrikstad, Norwegian International Print Triennale. 1989 Grenoble, L'Europe des Graveurs.

Με την Ομάδα «Κέντρο Χαρακτικής»: 1989 Βενετία, Γκαλερί Segno Grafico σε συνεργασία με το Διεθνές Κέντρο Χαρακτικής της Βενετίας. 1989 Ρώμη, Πολιτιστικό Κέντρο Διεθνούς Ένωσης Χαρακτών. 1989 Αθήνα, Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο. 1989 Ναύπλιο, Αίθουσα Τέχνης Ναυπλίου. 1989 Μήθυμνα, Δημοτική Πινακοθήκη. 1989 Πεύκη, Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου. 1990 Αγία Παρασκευή, Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου. 1990 Λευκωσία, Γκαλερί Αργώ. 1990 Μύκονος, Γκαλερί Όψις. 1991 Αθήνα, Γκαλερί Κρεωνίδης. 1991 Θεσσαλονίκη, Βελλίδειο. 1991 Βερολίνο, Γκαλερί Mutter Fourage. 1993 Bologna, Galleria Circolo Artistico. 1993 Cambetola, Forli Sala Comunale. 1994 Δάφνη, Το Σπίτι του Μπουζιάνη. 1997 Ρέθυμνο, Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας Ρεθύμνης. 2003 Αθήνα, Αίθουσα Τέχνης Αστρολάβος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΡΕΒΕΖΑΣ «ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ ΧΡ. ΚΟΝΤΟΣ»

Ώρες λειτουργίας

Δευτέρα	9:00 - 14:00		
Τρίτη	9:00 - 14:00	&	17:30 - 20:30
Τετάρτη	9:00 - 14:00		
Πέμπτη	9:00 - 14:00	&	17:30 - 20:30
Παρασκευή	9:00 - 14:00	&	17:30 - 20:30

Διεύθυνση: Εθν. Αντίστασης 10, Πρέβεζα
Τηλέφωνο: 26820-29889

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ausführliche

RELATION

von

Eroberung

der Türckiſchen Fortreſſen

Preveſa und Vonitza,

durch die Waffen der Republiq Venedig / unter tapfferer Anführung

des

Admirals oder General - Capitains /

und nunmehro mit der Ritter-Würde beehrten Herrn

Andreæ Piſani.

Aus dem zu Venedig gedruckten Exemplar überſetzt.

HAMBURG / gedruckt und zu bekommen bey ſeel. Thomas von Wierings Erben, bey der Börſe im güldnen A, B, C. 1717.

Εικ. 1. Η σελίδα του τίτλου της έκθεσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η βενετική κατάληψη Πρέβεζας και Βόνιτσας το έτος 1717 σύμφωνα με την γερμανική μετάφραση της ιταλικής έκθεσης πεπραγμένων[1]

Δημοσθένη Α. Δόνου
Αρχαιολόγου - Δρα Πανεπιστημίου J.W. Goethe Φραγκφούρτης

Α΄

Η ανά χείρας εργασία παρουσιάζει την γερμανική έκδοση της πρωτότυπης ιταλικής έκθεσης που εξιστορεί διεξοδικώς την κατάληψη των τουρκικών φρουρίων Πρέβεζας και Βόνιτσας από τις βενετικές δυνάμεις το φθινόπωρο του 1717. Η έκθεση εκδόθηκε το ίδιο έτος από τον Εκδοτικό Οίκο των Κληρονόμων του Thomas von Wiering στο Αμβούργο και αποτελείται από τίτλο και έξι σελίδες των σαράντα πέντε στοίχων και ύψους 20 εκ., τυπωμένες με στοιχεία Fraktur (επονομαζόμενη γοτθική γραφή) και συνοδευόμενες από κοσμήματα στην κεφαλή και στο τέλος του κυρίως κειμένου. Δύο πτυσσόμενοι χάρτες του Βελιγραδίου που παρατίθενται στο τέλος του συγκεκριμένου αντίτυπου, το οποίο φυλάσσεται στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αθήνας, δεν έχουν προφανή σχέση με το κείμενο και δεν θα μας απασχολήσουν περαιτέρω εδώ.[2]

Σκοπός του πονήματος είναι η μεταγραφή του πρωτότυπου κειμένου, η μετάφρασή του καθώς και ένας γενικός σχολιασμός του, ούτως ώστε η συγκεκριμένη ιστορική πηγή να γίνει ευκολότερα προσβάσιμη. Το γερμανικό κείμενο μεταφέρεται αυτούσιο και διατηρείται όχι μόνο η ιστορική γραμματική, αλλά και η ορθογραφική ιδιορρυθμία του πρωτό-

---

1 Ευχαριστίες: Εκφράζω τις θερμότατες ευχαριστίες μου στον κ. Νίκο Δ. Καράμπελα, ο οποίος μου πρότεινε την εκπόνηση αυτής της εργασίας, μου άνοιξε απλόχερα τα αρχεία του, πρόσφερε κάθε δυνατή βοήθεια και βρήκε το χρόνο να συζητήσει μαζί μου διάφορα θέματα κατά την διάρκεια της συγγραφής. Σε αυτόν οφείλεται, εξάλλου, ο εντοπισμός του κειμένου στην Γεννάδειο Βιβλιοθήκη. Τα τυχόν λάθη βαρύνουν, φυσικά, τον γράφοντα. Ευχαριστώ, επίσης, την κ. Χ. Παπακώστα (Κρατικά Αρχεία της Βενετίας), την κ. Α. Καστρίτη (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο) καθώς και το Ίδρυμα «Ακτία Νικόπολις» για τις πληροφορίες και το αρχειακό υλικό που διέθεσαν.

2 Διαστάσεις: περ. 28x35 εκ. Δεν είναι απίθανο να συνόδευαν αρχικά μια ανάλογη έκθεση, σχετική με την κατάληψη του Βελιγραδίου τον ίδιο χρόνο από τον Ευγένιο της Σαβοΐας. Πάντως, η ύπαρξη φυλλαδίων, στα οποία επισυνάφθηκαν άσχετα με αυτά έγγραφα, δεν είναι ασυνήθιστη στο αρχείο του Γεννάδιου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τυπου, όπως και τα ορθογραφικά ή τυπογραφικά λάθη. Καθώς δεν πρόκειται για φιλολογική έκδοση – που πρέπει να γίνει από ειδικότερους – δεν έγινε προσπάθεια να βελτιωθεί το κείμενο. Μόνο σε περιπτώσεις δυσανάγνωστων ή λέξεων που η συμπλήρωσή τους ήταν αβέβαιη χρησιμοποιήθηκαν τα σύμβολα {;} και {λέξη ;} αντίστοιχα. Τέλος, με το σχολιασμό – που δεν θεωρείται επ' ουδενί εξαντλητικός – επιδιώκεται να δοθεί ένας γενικός προσανατολισμός με συζήτηση της θεματικής προβληματικής, ενώ καταβάλλεται προσπάθεια ανασύστασης των περιγραφόμενων ιστορικών γεγονότων μέσω της αντιπαραβολής του κειμένου με άλλες πηγές αρχειακού ή μουσειακού χαρακτήρα.

Β΄

1. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

[Τίτλος]

Ausführliche
RELATION
von
Eroberung
der Türckischen Fortressen
Prevesa und Vonitza,
durch die Waffen der Republiq Venedig / unter
tapfferer Anführung
des
Admirals oder General-Kapitains /
und nunmehro mit der Ritter-Würde
beehrten Herrn
Andreae Pisani.
Aus dem zu Venedig gedruckten Exemplar übersetzt.

HAMBURG/ gedruckt und zu bekommen bey Seel. Thomas von Wierings Erben/bey der Börse im güldnen A, B, C, 1717.

[Σελίδα 1]

I.

Nachdem die Venezianische Kriegs-Flotte in dreyen währender Campagne passirten vigoureusen See-Battaillen gegen die Türcken gnügsam spühren lassen / wie groß ihre Tapferkeit sey gegen die zwar ziemlich überlegene und viel stärkere Macht der Feinde: So hat sie sich darauff mit der größten Sorgfältigkeit nach Corfu zurück begeben / um nachmahls mit neuer Kraft und Vigueur wieder in See zu gehen / und vermittelst einer decisiven Haupt-Battaille diejenige Palmen und Kriegs-Zeichen / zu welchen sie durch die

vorhin gehabte Avantagen sich allbereits Hoffnung machen können / würklich einzuerndten. In solcher Absicht passirte der Hr. General-Capitain Pisani mit allen Kriegs-Schiffen / die Feinde / welche die Venetianische Insuln zu attaquiren droheten / daselbst zu erwarten: Allein diese / ungeachtet aller mehrmals gehabten Avantagen des Ober-Windes / hatten das Hertz und die Courage nicht / ihr Heyl noch einmal zu versuchen.

Dannenhero obgedachter Herr General-Capitain / voll Eyfers vor das gemeine Beste / der Gelegenheit sich bedienen wolte / einige Conquêtes zu machen; massen auch / nach gehaltener Berathschlagung resolviret wurde / die Festungen Prevesa und Vonitza anzugreiffen.

Es lieget aber besagtes Prevesa an dem Mund oder Ausfluß eines Meer-Busems / welcher von der daran gelegenen Stadt Arta, Golfo dell' Arta genennet wird. Vorzeiten hieß man selbigen Orth Nicopoli, zum Andenken der durch Augustum, den ersten Römischen Kayser / noch vor Christi Geburth wider Marcum Antonium daselbst erhaltenen Victorie. In verwichenen Seculis wurde dieser Posten mit der grösten Eyfersucht ein- und anderseits betrachtet / wie aus Pauli Parutae Venezianischer Historie zu ersehen / und der Durchl. Doge / auch allezeit siegreiche General-Capitain / Francesco Morosini / hielte ihn vor einen der importantesten Conquêten des nechst vorhergehenden Türcken-Krieges. Wiewohl nun unter andern Conditionen des letzern Friedens zu Carlowitz die Demolition dieses Platzes mit einbedungen wurde; So haben dennoch die Türken nachmalig denselben eine halbe Meile davon wieder aufgebauet / und in bessern Defensions-Stand gesetzet / als vorhin.

Nach genommener Resolution / wie obgedacht / passirte der Herr General-Capitain zu Anfang des Octobris nach Corfu / und obwohl die zu solcher Enterprise nöthige Kriegs-Gerähtschaften / auf Angeben und Gutbefinden des im Kriege trefflich versuchten Hrn. Marschalls / Grafen von Schulemburg (welcher seine mehrmals erwiesene Tapfferkeit und Klugheit / insoderheit auch durch die neuliche sehr merkwürdige Defension der Festung Corfu erworbene Renommé mit neuen Helden-Thaten zu vermehren geflissen ist) beyzeiten eingeschiffet worden / so wolte [Σελίδα 2] doch Wetter und Wind vor den 15sten von dannen zu gehen nicht verstatten. Hierauff wurden zu Santa Maura auch die Trouppen embarquiret / und ließ der Herr General-Capitain / als er der Rheede von Prevesa sich genahert / den allezeit tapffern Hrn. General-Sergeanten Sala mit 7 Galeotten der um die Republic wohl verdienten jenseitigen (Dalmatischen) Nation unter dem Feuer der Festung in den Golfo hinein passiren / allwo selbiger die seinigen an Land setztete / und also die Debarquirung der gesammten übrigen Trouppen facilitirte.

Der Herr Marschall Graff von Schlulemburg ließ / seiner stets attenten und fürsichtigen Conduite nach / die Trencheen zu dreyen regulieren Attaquen anlegen / nicht weniger auch die Batterien vor schwere Canons und Mottiers errichten / um den Platz mit aller Macht zu beschiessen / worinn

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

über 600 Mann resolvirter Soldaten zur Besatzung lagen / nachdem alle unnütze Persohnen nebst den kostbarsten Mobilien allbereits weggeschaffet / und nach der Stadt Arta an selbigem Golfo in Sicherheit gebracht waren. Die Guarnison blieb hierauff nicht müssig / sondern versuchte zu dreyen mahlen die Arbeiter der Unsrigen in denen Lauffgraben zu incommodieren / aber allezeit mit Verlust der Ihrigen. In welchen Rencontren der General Sergante Rossi und der Sergante Major de Bataille, der Cavallier Martinoni / sich insonderheit distinguirten / der Colonel Bombach aber vom Oettingischen Regiment nebst andern Subalternen getroffen bliebe. Der Herr Carlo Pisani, des Hrn. General-Capitains Bruder / welcher bey so vielen andern Gelegenheiten seine übernommene Chargen mit Ruhm verwaltet / assistierte in diesem Feldzuge als Provediteur und Voluntair bey gedachtem seinem Bruder / allezeit vereiniget mit dem Hrn. Marschall Grafen von Schulemburg / welcher auch bey dieser Begebenheit seine Tapferkeit und Erfahrung spühren lassen. Nicht weniger liessen sich auch im Felde sehen die Herren Nicolo Erizzo Commisarius / und Zorzi Grimani Gouverneur einer Galeozza / so ihren Eyfer und Courage in allen Rencontren erwiesen / wie auch die anderen Häupter und Subalternen der Flotte / welche allesamt zum glücklichen Ausschlag dieser Entreprise das Ihre beytrugen. Als nun die Batterien ziemlich avanciret waren / und der Platz durch die continuirte Trencheen immer näher eingeschlossen wurde / wolten die Feinde das äusserste im bevorstehenden Sturm nicht abwarten / sondern steckten den 21sten um 4 Uhr gegen Abend die weise Fahne aus / und begab sich der Herr General-Capitain / sobald er solches vernommen / nebst dem Hrn. Marschall und dem Hrn. Provediteur zu Felde Carlo Pisani nach den Trencheen, woselbst er die heraus geschickte Türcken zum Gespräch admittirte. Selbige begehrten mit ihrem Gewehr und der Bagage abzuziehen; welches ihnen der Herr General-Capitain nicht zustehen wolte / es wäre denn / daß die Festung Voniza, als der Ober-Commendanten von Prevesa unterworfen / durch eben diese Capitulation sich zugleich unterwürfte. Hierüber wurde ihnen bis den folgenden Morgen Bendenckzeit verstattet / indem sie vorgaben / daß sie von dem freyen Willen des andern Bassa / welcher in befragter Fortresse das Commando führte / nicht disponieren könten.

Als nun desfalls Geissel zurück gelassen / und zugleich ein Invitations-Schreiben zur Übergabe an den Bassa von Voniza überliefert war / wurden hiermit / in Erwartung einer Antwort von demselben die Feindseligkeiten ein- und ander Seits eingestellet / und lebte man / in der Hoffnung eine völlige Conquête zu erhalten / mitlerweile [Σελίδα 3] geruhig. Allein die allezeit treulose Türcken fielen / unerachtet das Feldzeichen des noch währenden Armistitii stehen blieb / mit der gesammten völligen Guarnison aus der Festung Prevesa heraus / unter Anführung des commandirenden Bassa / und schossen mit grossem Geschrey auff die Trencheen loß / zu versuchen / ob sie durch die

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Unsrigen durchbrechen und entfliehen möchten. Sie wurden aber wie unvermuhtet auch sothane Feindseligkeit war / tapfer empfangen indem sich diejenige / welche an selbiger Seite / wo der Weg nach Arta gehet / die Trencheen verwahreten / ihnen hurtig und resolut entgegen stelleten. Das Gefechte war so blutig als desperar, worinnen der mehreste Theil dieser Barbarn / nebst ihren vornehmsten Anführern / bliebe / und der Bassa selbst tödtlich verwundet wurde / so daß man glauben kan / er seye gleichfalls gestorben.

Unser Seits blieb zum allgemeinen grösten Leidwesen der Colonel Rosani von der Sclavonischen Nation / welche auch in dieser Begebenheit sich fignalisirte / nicht weniger als die Italienische und Teutsche Trouppen / so allesammt von Courage und Ressentiment angetrieben das ihrige thaten.

Wie nun die Unsrige versichert waren / daß der Platz vom Feinde gänzlich abandoniret worden / so passireten sie mit Jauchzen und Vivat der Protector Sanct Marcus selbige einzunehmen / und funden sie auff allen Seiten mit Pulver und Stroh beschüttet / woran hin und wieder Zünder und Lunten angeleget war: eine neue Barbarische Hinterlistigkeit der treulosen Capitulierer. Der Hr. Marschall und der Hr. Carlo Pisani lieffen alsobald mit unerschrockenem Eyfer hinzu / die Gefahr abzuwenden / und wurde also endlich der innere Barbarische Platz eingenommen / auch über 30 Stück vom groben Geschütz nebst zubehörigen Geräthschaften vorgefunden / uns dasige Türckische Moschee dem wahren Gottesdienst gewidmet.

Der Hr. General-Capitain Pisani verlor unterdessen keine Zeit / sondern eilte mit unvergleichlichem Eyfer die Militz und Kriegsgeräthschaften wieder zu embarquiren / womit er den 24 des Morgens von den Ufern des Golfo abstieß / um sich zur Attaque der Festung Voniza zu nähern / welche mit mehr als 1500 Türcken besetzet / und sowohl wegen der neu angelegten Fortificationen / als auch insonderheit wegen ihrer Situation, indem sie mit Meeren und Morästen umgeben / noch confiderabler ist.

Obwohl nun dasige Ungläubige überdem auff die angehende Winter-Saison sich verlassen / und also zu ihrer Erhaltung sich noch Hoffnung machen möchten: So kan doch die Protection des Allerhöchsten der gerechten Sache / worüber gestritten wird / der preißwürdigen Tapferheit und Pietät des Hrn. General-Capitains wie auch dem Eyfer und der Courage so vieler wohl meritirten Patritien und Kriegs-Officianten nicht entstehen / da selbige insgesammt bey dieser abermahligen importanten Unternehmung / welche man vom Himmel protegiret und felicitiret zu sehen der guten Hoffnung lebet / sich zu fignalisiren engagiret sind.

II.

Nachdem des Höchsten Gnade die Waffen der Durchl. Republique mit glücklicher Einnehmung der importanten Festung Prevesa geseegnet / so hat des Hrn. General-Capitains Ekcellentz die wieder den Ottomannischen

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Erbfeind [Σελίδα 4] mit so grosser Tapfferkeit entblössete Waffen im müssig seyn nicht verrosten lassen wollen / sondern vielmehr sein weiteres Augenmerck auff die Eroberung der Festung Voniza gerichtet.

Nun konte zwar die ziemlich avancirte Saison; das nicht arrivierte Renfort von Trouppen / welche man mit den public Schiffen erwartete / so durch contraire Winde bey Zante auffgehalten wurden; die zahlreiche Besatzung des Platzes / welches auff 1800 Mann sich belieff / worunter 400 Spahi zu Pferd; noch vielmehr aber die Situation der Fortresse, als welche auf einem felsichten jehen Hügel gelegen / und auff zweyen Seiten mit der Meer / übrigens aber an der Land-Seite mit Morästen umgeben / auch daselbst mit einer dreyfachen Einschliessung / und auff der andern Seite des Havens mit einem starcken Fort verwahret ist: Alle diese Schwierigkeiten / sage ich / konten sothane Unternehmung wohl wiederrahten haben. Allein die tapffere Resolution der Generalität und die Courage der Militz wurde durch den Eyfer zum public Dienst / aller dieser Hindernisse ungeachtet / nöch mehr engagiret und auffgemuntert / und ginge die Flotte den 26 October von Prevesa zu Seegel / ihren Cours nach der mit einer Attaque bedroheten Festung richtende. Der heftige Ost-Wind liesse die Debarquirung unserer Trouppen nicht zu / als nur in dem Haven von St. Marco, woselbst der Hr. General en Chef, nebst den Hrn. General Sergeanten und Sala, wie auch dem Hrn. Major de Bataille Martinoni und denen Ingenieurs, an Land trat / eine zum Feld-Lager gelegene Gegend auszusuchen.

Nachdem die Militz gelandet / wurden 2 Batterien errichtet / eine von 4 Stücken zu 50 Pfund / das Bollwerck an der West-Seiten zu beschiessen / und die andere am Paß von Papa Jana von 4 Stücken zu 30 / und 4 Mortiers zu 500 Pfund / folglich auch der Anfang gemacht / den Platz mit unauffhörlichem Feuer zu ängstigen. Die Feinde waren indessen auch nicht müssig / sondern liessen ihr Geschütze Tag und Nacht auff Lager spielen / wiewohl mit schlechtem Schanden der Unsrigen; jedoch wurde der um die Republic wohlverdiente Ingenieur-Capitain Valet, als er die Arbeit an den Schantz-Körben assistirte / durch einen Schuß aus einem Feuer-Rohr ungefehr am Kopf getroffen / so daß er alsobald seinen Geist auffgab / und ward selbiger seiner Tapferkeit und sonderbahren Meriten wegen von allen Nationen des Lagers insgemein gedauret. Unterdessen wurden die Feinde durch das stetige Loßbrennen unsers Geschützes / von dem Bollwerck gegen Westen zu weichen genöhtiget / und höreten fast gäntzlich auff von selbiger Seiten uns zu beschiessen; jedoch unterliessen sie nicht besagte Batterie continuirlich zu infestiern / sowohl aus ihrem anderweitigen Geschütze / als auch insonderheit mit Werffungen der Bombe / von deren einer eine Tonne Pulver entzündet und einer unserer Officiers getödtet ward / die andere nahe beyliegende Munition aber wurde durch Gottes sonderbahre Gnade vom Feuer noch nicht ergeiffen.

Der Hr. Provediteur zu Felde Carlo Pisani assistirte Tag und Nacht mit unermüdeten Eyfer denen Operationen / gab auch / indem er sich immer

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

mehr und mehr der Gefahr exponirte / gnugsame Proben seiner Tapfferheit und Kriegs-Erfahrung von sich / und vergesellschaffte den Hr. Capitain seinen Bruder allezeit / die Officiers und Soldaten in den hefftigsten Treffen zu encouragiren / damit sie ihren Devoiren allerseits ein Gnügen zu thun / sich angelegen seyn liessen.

Die Feinde bemüheten sich zwar sehr / jedoch vergeblich / Widerstand zu thun / [Σελίδα 5] hatten überdem innerhalb des Bollwercks sich bearbeitet / wie auch in der zerschossenen Brust-Wehr einige Verschantzungen / womit es langsam von statten gieng. Unsere Batterie an dem Posten von Papa Jana continuirte unterdessen mit gutem Effect den Platz zu beängstigen / insonderheit aus den Mortiers / wodurch derselbe sehr ruiniret ward: Hierzu kamen noch 2. kleine Machinen, um Granaten aus 6. Mortaretten zugleich mit sehr gutem Succeß zu werffen.

Immittellst resovirte der Herr General-Capitain / in Ansehung des alle Tage mehr und mehr hereinbrechenden schlimmen Wetters / in der Nacht vom 1. November mit der Flotte auff die Seite der kleinen Ebene zu passiren / und daselbst gleichfalls einige Trouppen an Land zu setzten / um den Platz auch von selbiger Seite einzuschliessen. Solchemnach passirten den 2. November in der Abend-Dämmerung die dazu destinirte Galeotten / und debarquirten daselbst einige Stunden hernach unvermerckt 200 Mann / welche vors erste in einem Hinterhalt postiret wurden / in der Absicht / einige Avantage über die Feinde zu haben / wenn selbige der General-Landung sich zu opponiren unternehmen würden. Auch hatte der Herr General Capitain aus Vorsichtigkeit bereits ein Corpo von 1000 Griechen nach der Seite des Gebürges abgeschicket / mit der Instruction, daß sie / sobald unsere Trouppen im Felde sich sehen liessen / General Salve geben solten / den Feinden hiermit einen Schrecken einzujagen / als ob sie auch hinterwerts eines Angriffs sich zu befürchten hätten.

Bey anbrechender Morgenröhte sahe man die Feinde zu Fuß und Pferde mit vielen Fahnen anmarschiren / denen Unsrigen die Landung zuverwehren / und hatten sich selbige dem Hinterhalt allbereits genähert / als die Ungeduld eines unserer Soldaten sein Rohr loßzubrennen / und die andern im Hinterhalt gleichfalls obligirte / wiewohl zur Unzeit / Salve auff die Türcken zu geben / dannenhero wenig derselben getödtet wurden / und da die Griechen auff den Gipffeln der Berge die gegebene Salve zu gleicher Zeit beantworteten / soldegunten die Türcken / aus Furcht von den Unsrigen in der Mitte gefasset zu werden / etwas stutzig zu werden und langsahmer zu marschiren / bis sie endlich / da sie auch von unsern Galeeren mit Canon-Schüssen geängstigt wurden / sich in höchster Eil retirirten.

Wie die Feinde zurück wichen / traten die Unsrigen an Land; Die Feinde aber setzten sich in einer Ebene zwischen dem Berg und einem Hügel / ohngefehr eine Meile weit vom Meer / und nahmen noch einen Hügel ein /

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

von dannen sie gegen die Unsrige sich herab zogen. Ob wohl nun die Zeit weder unser Infanterie mit Spanichen Reutern wider die feindliche Cavallerie zu bedecken / noch auch die Feld-Stücke herbey zu führen verstattete / so marschirten dennoch unsere Battaillonen mit breitem Front auff die Feinde an / und wie sie sich gnugsam genähert / wurden die National-Völcker / so am lincken Flügel waren / unter Anführung des Generals Gala / commandiret / nach dem Fuß des Berges zu marschiren / da indessen die Teutsche nebst dem Corps de Battaille die Ebene einnahmen; auch wurden den lincken Flügeldestomehr wieder zu verstärcken die Dragouner zu Pferde nebst einer Compagnie Granandiers dahin spediret / vor dieselbe aber marschirten der Marschall und der Provediteur zu Felde Pisani.

Alls der Feind nun sahe / daß unsere Schlacht-Ordnung schon in Bewegung war / so retirirte sich derselbe vom Hügel nach der Festung zu / wohin er von den Unsrigen verfolget wurde.

[Σελίδα 6] Die Türcken in dem Bezirck ihrer Fortresse sich eingechlossen sehende / nahmen / in Betrachtung daß unser Heer Circumvalations-Linien auffwerffen und sich {fortificiren;} möchte / noch selbigen Abend um 5 Uhr durch die Strasse des Gebürges die Flucht / und verliessen den Platz / weil sie / wiewohl 1800 Mann starck / das Hertz nicht mehr hatten denselben zu defendiren. Die Feinde waren schon in vollem Marsch / ehe die Unsrige von sothaner Flucht avertiret wurden / dahero sie selbige auch nicht verfolgen noch einholen könten.

Durch Eroberung dieses Platzes / welcher durch das Geschütz und die Bomben sehr erschüttert und ruiniret war / hat die Durchl. Republic überdem noch die Avantage, dass ihr die gantze Gegend Xeromero anheimgefallen / woraus man ansehnliche Contibutionen ziehen kan.

In der Festung hat man gefunden 32 Stück Geschützes bis 30 Pfund schiessende alle mit Türckischen Wapen / denen ein Theil vor diesem St. Maura zu beschiessen employret worden / und 6 Mortiers zu Bomben / alle von Ertz / ausser vieler Munition an Pulver / Kugeln / Bomben und andern Kriegs-Gerähtschafften.

Im Haven sind zurück geblieben 8 Galeotten und 28 Liben oder Barconen (platte Fahrzeuge) von denen / welche bey Anfang des gegenwärtigen Krieges von den Türcken zubereitet waren / Corfu zu attaquiren / wie auch eine Tartane / wie von ihnen selbst im Munde des Havens eingesencket war.

Die Militz hat allhier bessere Beute als zu Prevesa gemacht. Man hat auch viele Fahnen und einen Roßschweiff welches ein besonderes Ehren-Zeichen vor den commandirenden Bassa ist / gefunden. Die vornehmste Standarte und itzt gedachter Roßschweiff sind mit der Felucke anhero spediret worden / welche auch den Major Sergeanten überbracht hat / nebst der angenehmen Zeitung / die von männiglich mit grossem Applausu angenommen / besagte Siegs-Zeichen aber von der Public Andacht dem Tempel der Heil. Jungfrauen

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

gewidmet worden.

Endlich müssen wir auch nicht aus der Acht lassen die recht sonderbahre Meriten, so bey dieser Gelegenheit erwiesen haben / die Herren Zorzi Grimani und Marin Dona, Volontairs, die Häupter der Flotte und Patritien, die Generals Rossi und Sala, die Brigadiers Sora und der Cavalier Martinoni, die Officiers und gesammte Trouppen / als welche ihrer Pflicht ein völliges Genügen mit grosser Hertzhafftigkeit geleistet haben.

Von den Türcken sind währender Belagerung durch continuirliche Canonaden und Bomben-Einwerffungen nicht wenig geblieben / und muste unter andern ein wohl versuchter Commendante / welcher dem Bassa assistirete / auch das Leben haben einbüssen.

Zur völligen Bemeisterung des Golfo dell' Arta ist nun in selbiger Gegend nichts mehr im Wege / als die Stadt Arta, wovon der Busem den Rahmen führet; welche denn gleichfals zu erobern / unsere Macht sich allbereits auf den Weg begeben / in der Hoffnung / daß der Höchste diese zu seines Namens Ehre abzielende Unternehmungen ferner gnädigst ansehen und secundiren werde.

---

2. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

[Τίτλος]

Διεξοδική
Έκθεση
περί της
κατάληψης
των Τουρκικών φρουρίων
Πρέβεζας και Βόνιτσας,
από τις ένοπλες δυνάμεις της Δημοκρατίας της Βενετίας υπό
την γενναία ηγεσία
του
Ναυάρχου ήτοι Γενικού Κυβερνήτου
και ήδη τιμηθέντος με το βαθμό του Ιππότου
Κυρίου
Andrea Pisani.
Μεταφρασμένη από αντίτυπο τυπωμένο στη Βενετία.

ΑΜΒΟΥΡΓΟ/ Εκτύπωση και διανομή από τους κληρονόμους του Thomas von Wiering / παρά τῳ Χρηματιστηρίῳ στο güldnen A, B, C, 1717.

[Σελίδα 1]

I.

Ο Βενετικός πολεμικός στόλος στο τρίτο έτος των επιχειρήσεων έδειξε μέσα από σφοδρές ναυμαχίες εναντίον των Τούρκων πόσο μεγάλη εί-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ναι η τόλμη του απέναντι στην αρκετά υπερέχουσα και λίαν ισχυρότερη δύναμη του εχθρού: Έτσι, με την μέγιστη δυνατή φροντίδα επέστρεψε στην Κέρκυρα για να μπορέσει εκ νέου, με καινούργιες δυνάμεις και ενεργητικότητα, να ξαναγυρίσει στη θάλασσα, ούτως ώστε μέσω μιας καθοριστικής, μεγάλης σύγκρουσης να δρέψει πραγματικά τις δάφνες και τα τρόπαια για τα οποία, με τα πλεονεκτήματα που ήδη είχε, διατηρούσε ελπίδες. Με αυτό το στόχο ο κ. Γενικός Κυβερνήτης Pisani κατέπλευσε με το σύνολο των πολεμικών πλοίων, αναμένοντας ο ίδιος τους εχθρούς που σκόπευαν να επιτεθούν στα βενετικά νησιά: Μόνο που εκείνοι, παρά την επανειλημμένως ευνοϊκή γι' αυτούς πνοή του ανέμου, δεν διέθεταν καρδιά και σθένος για να δοκιμάσουν την τύχη τους.

Κατόπιν τούτου ο κ. Γενικός Κυβερνήτης, έμπλεος ζήλου για το κοινό καλό, θέλησε να επωφεληθεί της ευκαιρίας και να επιχειρήσει κάποιες καταλήψεις, αποφασίστηκε δε, μετά από συσκέψεις, να γίνει επίθεση στα φρούρια Πρέβεζας και Βόνιτσας.

Η αναφερθείσα Πρέβεζα βρίσκεται στο στόμιο ή εκβολή ενός κόλπου, ο οποίος λόγω της παρακείμενης πόλης της Άρτας ονομάζεται Golfo dell' Arta[3]. Παλαιά αυτή η τοποθεσία ονομάζονταν Νικόπολη, προς ανάμνηση της νίκης που, σε αυτό το μέρος και πριν την γέννηση του Χριστού, ο πρώτος Ρωμαίος Αυτοκράτορας Αύγουστος πέτυχε επί του Μάρκου Αντωνίου. Στο παρελθόν – όπως διαφαίνεται από την Ενετική Ιστορία του Paulo Paruta – το φρούριο αυτό έγινε αντικείμενο έντονων βλέψεων εκατέρωθεν, ενώ και η Αυτού Υψηλότης, ο Δόγης Francesco Morosini, που επίσης διετέλεσε αείποτε νικηφόρος Αρχιπλοίαρχος, θεωρούσε την κατάληψή του ως μια από τις σπουδαιότερες κατακτήσεις του τελευταίου Τουρκικού Πολέμου[4]. Εν τούτοις, υπό τις διαφορετικές συνθήκες που έλαβαν χώρα με την πρόσφατη ειρήνη του Κάρλοβιτς, επεβλήθη η καταστροφή του οχυρού. Οι Τούρκοι, όμως, το οικοδόμησαν εκ νέου σε απόσταση μισού μιλίου και μάλιστα με αρτιότερη της προηγούμενης αμυντική ικανότητα.

Αφού ελήφθη, όπως αναφέρθηκε, η απόφαση[5], στις αρχές Οκτωβρίου κατευθύνθηκε ο κ. Γενικός Κυβερνήτης προς την Κέρκυρα· παρόλο που τα απαραίτητα πολεμικά σύνεργα για μία τέτοιου μεγέθους επιχείρηση ήταν εγκαίρως φορτωμένα στα πλοία, πράγμα που οφείλεται στις διαταγές και την ευθυκρισία του εξόχως εμπείρου περί των πολεμικών κ. Στρατάρχη Κόμητος von Schulemburg (ο οποίος σκόπευε την φήμη που απέκτησε διά της επανειλημμένως αποδεδειγμένης ευτολμίας και ευστροφίας του – και κυρίως μέσω της πρόσφατης, και λίαν αξιοσημείωτης προάσπισης του οχυρού της Κέρκυρας – να την αυξήσει περαιτέρω),

3 Ιταλικά στο πρωτότυπο (σ.τ.μ.).

4 Εννοεί, φυσικά, «Βενετοτουρκικού πολέμου» (σ.τ.μ.).

5 Εννοεί την απόφαση για την κατάληψη των δύο φρουρίων (σ.τ.μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[Σελίδα 2] εν τούτοις ο καιρός και ο άνεμος δεν επέτρεψαν τον απόπλου προ της 15ης του μηνός. Κατόπιν επιβιβάστηκαν επίσης τα στρατεύματα στην Αγία Μαύρα και ο κ. Γενικός Κυβερνήτης, καθώς πλησίαζαν προς τον όρμο της Πρέβεζας, διέταξε τον πάντοτε γενναίο κ. Αντιστράτηγο Sala να εισχωρήσει, εν μέσω πυρών από το οχυρό, στον κόλπο με 7 γαλεότες ανήκουσες στο αντίπερα (Δαλματικό) έθνος, το οποίο προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες στην Δημοκρατία. Εκεί τούτος απεβίβασε τις δυνάμεις του στη στεριά, και επίσης διευκόλυνε την αποβίβαση όλων των υπολοίπων στρατευμάτων.

Ό κ. Στρατάρχης Κόμης von Schulemburg διέταξε το πάντα προσεκτικό και συγκεντρωμένο επιτελείο του να ετοιμάσει χαρακώματα για τριπλή κανονική επίθεση, καθώς και συστοιχίες βαρέων κανονιών και ολμοβόλων, ούτως ώστε να πλήξει με πλήρη ισχύ το με πάνω από 600 αποφασισμένους στρατιώτες επανδρωμένο οχυρό. Όλοι οι μη χρήσιμοι κάτοικοι μαζί με την πιο πολύτιμη κινητή περιουσία είχαν ήδη απομακρυνθεί και μεταφερθεί για ασφάλεια στην ευρισκόμενη στον ίδιο κόλπο πόλη της Άρτας. Η φρουρά, βεβαίως, δεν παρέμεινε άπρακτη, αλλά προσπάθησε τρεις φορές να παρεμποδίσει τις ημέτερες δυνάμεις στην κατασκευή τάφρων επικοινωνίας, πάντοτε όμως με απώλειες εις βάρος τους. Σε κάποιες αψιμαχίες διακρίθηκαν ιδιαιτέρως ο αντιστράτηγος Rossi και ο υποστράτηγος μάχης, επικεφαλής ιππικού Martinoni, όμως χτυπήθηκε ο συνταγματάρχης Bombach του συντάγματος του Oettingen καθώς και άλλοι υπαξιωματικοί. Ο κ. Carlo Pisani, αδελφός του Γενικού Κυβερνήτου – ο οποίος σε πλείστες άλλες περιπτώσεις εκτέλεσε ευκλεώς τα καθήκοντά του – και σε αυτή την εκστρατεία βοηθούσε τον προαναφερθέντα αδελφό του ως Προνοητής και εθελοντής και σε αγαστή συνεργασία με τον κ. Στρατάρχη Κόμητα von Schulemburg, που και τούτος και σε αυτή την περίσταση επέδειξε ευψυχία και εμπειρία. Εξίσου διακρίθηκαν στο πεδίο της μάχης οι κ. Nicolo Erizzo, Κομισάριος και Zorzi Grimani, κυβερνήτης μίας γαλεότας, αποδεικνύοντας σε όλες τις αψιμαχίες το ζήλο και το θάρρος τους, καθώς και οι υπόλοιποι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί του στόλου, που ο καθένας συνέβαλε με το δικό του μερίδιο στην ευτυχή κατάληξη αυτής της επιχείρησης. Καθώς, λοιπόν, το Πυροβολικό προήλασε σημαντικά και το οχυρό διά των αλλεπάλληλων χαρακωμάτων περικλείονταν συνεχώς και πιο ασφυκτικά, οι εχθροί δεν ήθελαν να περιμένουν την τελική κλιμάκωση της εφόδου, αλλά την 21ην και ώρα 4 το απόγευμα προέβαλαν λευκή σημαία, ενώ ο κ. Γενικός Κυβερνήτης, αμέσως μόλις ειδοποιήθηκε, μετέβη μετά του κ. Στρατάρχη και του Προνοητού μάχης, κ. Carlo Pisani, στα χαρακώματα όπου δέχθηκε ο ίδιος τους Τούρκους απεσταλμένους προς συζήτηση. Αυτοί επιδίωκαν να αποχωρήσουν με τον οπλισμό και την εξάρτυσή τους, πράγμα το οποίο δεν θα τους παραχωρούνταν από τον κ. Γενικό

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κυβερνήτη παρά μόνο στην περίπτωση που το φρούριο της Βόνιτσας, που υπάγονταν στον Γενικό Διοικητή Πρέβεζας, συνεπαρεδίδετο πάραυτα. Σχετικά τους εδόθη διορία μέχρι το επόμενο πρωινό για να αποφασίσουν, καθώς εκείνοι προέταξαν την δικαιολογία ότι δεν ηδύναντο να προκαταλάβουν τις διαθέσεις του έτερου Πασά που ήταν Διοικητής του προαναφερθέντος φρουρίου.

Αφού, λοιπόν, βάσει των συμφωνηθέντων, αφέθηκαν όμηροι[6] και επιδόθηκε επιστολή-πρόσκληση στον Πασά της Βόνιτσας για παράδοση, σε αναμονή της απαντήσεως ανεστάλησαν εκατέρωθεν όλες οι εχθροπραξίες και στο μεταξύ επικράτησε ησυχία, καθώς δημιουργήθηκε η ελπίδα ότι επίκειται η πλήρης κατάληψη. *[Σελίδα 3]* Όμως, οι κατά πάντα χρόνον άπιστοι Τούρκοι, αψηφώντας τα σημεία της ακόμη ισχύουσας ανακωχής, εξόρμησαν με όλη τη φρουρά από το οχυρό της Πρέβεζας υπό την ηγεσία του διοικούντος Πασά και χίμηξαν με πολλή οχλοβοή στα χαρακώματα, επιχειρώντας να διασπάσουν τις ημέτερες δυνάμεις και να διαφύγουν. Παρά το αναπάντεχο αυτής της εχθρικής πράξης, όμως, αποκρούστηκαν με γενναιότητα, καθώς οι υπερασπιστές των χαρακωμάτων που βρίσκονταν σε εκείνη την πλευρά, δηλ. στο σημείο που ο δρόμος οδηγεί προς την Άρτα, τους αντιστάθηκαν με ευελιξία και αποφασιστικότητα. Η συμπλοκή ήταν και αιματηρή και απεγνωσμένη, καθώς το μεγαλύτερο μέρος αυτών των βαρβάρων, συμπεριλαμβανομένων και των πιο επιφανών ηγετών τους, έπεσε, ενώ ο ίδιος ο Πασάς τραυματίστηκε θανάσιμα, ώστε μπορούμε να υποθέσουμε ότι επίσης απεβίωσε.

Από την πλευρά μας, προς γενική και μεγάλη θλίψη, έπεσε ο Συνταγματάρχης Rosani του Σκλαβονικού έθνους, το οποίο και σε αυτή την περίσταση διέπρεψε εξίσου με τα Ιταλικά και τα Γερμανικά στρατεύματα, ώστε όλοι, κινούμενοι από θάρρος και οργή, προσέφεραν την συμβολή τους.

Όταν οι ημέτερες δυνάμεις σιγουρεύτηκαν ότι το μέρος είχε πλήρως εγκαταλειφθεί από τους εχθρούς, πήγαν να το καταλάβουν με ιαχές και «Ζήτω ο προστάτης Άγιος Μάρκος» και το βρήκαν σε όλες τις πλευρές καλυμμένο με πυρίτιδα και άχυρο στα οποία κατά διαστήματα ήταν τοποθετημένοι πυροκροτητές και φυτίλια: Μία νέα βαρβαρική δολιότητα των άπιστων που συνθηκολόγησαν. Ο κ. Στρατάρχης και ο κ. Carlo Pisani έσπευσαν προς τα εκεί αμέσως, με ατρόμητο ζήλο, για να αποτρέψουν τον κίνδυνο και έτσι κατελήφθη τελικώς το εσωτερικό του βαρβαρικού οχυρού· βρέθηκαν, επίσης, πάνω από 30 τεμάχια βαρέων πυροβόλων με τα συνακόλουθα σύνεργα, ενώ το τουρκικό τζαμί αποδόθηκε στον αληθινό Θεό.

Εν τω μεταξύ, ο κ. Γενικός Κυβερνήτης Pisani δεν έχασε καιρό, αλλά επίσπευσε με ασύγκριτο ζήλο την επιβίβαση του στρατού και το φόρτω-

6 Από την πλευρά των Τούρκων, ως εγγύηση των συμφωνηθέντων (σ.τ.μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μα της πολεμικής σκευής, ώστε κατά το πρωινό της 24ης απέπλευσε από τις ακτές του κόλπου για να προσεγγίσει προς επίθεση το φρούριο Βόνιτσας, που ήταν επανδρωμένο με περισσότερους από 1.500 Τούρκους και λόγω τόσο των νεόκτιστων οχυρώσεων όσο και της θέσεώς του – καθώς περιβάλλεται από θάλασσα και έλη – είναι ακόμη υπερασπίσιμο.

Παρόλο που οι άπιστοι εκεί ήλπιζαν στον επερχόμενο χειμώνα και πίστευαν ότι θα κρατήσουν, όμως η προστασία του Υψίστου δεν μπορούσε να είναι μακριά από μία δίκαιη υπόθεση, για την οποία γίνονταν αγώνας, ή από το αξιοσημείωτο θάρρος και την ευσέβεια του κ. Γενικού Κυβερνήτου καθώς και την ανδρεία τόσων πολλών και αξίων ευγενών και αξιωματικών, αφού τούτοι εν συνόλω σε αυτή την πολλαπλώς σημαντική επιχείρηση, που όλοι ήλπιζαν ότι διατελούσε υπό την προστασία και ευλογία των Ουρανών, ήταν σφοδρώς διατεθειμένοι να διακριθούν.

II.

Αφού η χάρις του Υψίστου ευλόγησε τις ένοπλες δυνάμεις της εξαιρέτου Δημοκρατίας με την ευτυχή κατάληψη του σπουδαίου φρουρίου της Πρέβεζας, η Αυτού Εξοχότης, ο κ. Γενικός Κυβερνήτης, *[Σελίδα 4]* δεν θέλησε τα όπλα που με τόση τόλμη γυμνώθηκαν εναντίον του Οθωμανού άσπονδου εχθρού να οξειδωθούν από αχρηστία, αλλά έστρεψε περαιτέρω την προσοχή του στην κατάληψη του φρουρίου της Βόνιτσας.

Βεβαίως, η αρκετά προχωρημένη εποχή· η μη άφιξη ενισχύσεων, οι οποίες αναμένονταν με δημόσια πλοία που αντίθετοι άνεμοι τα καθήλωσαν στην Ζάκυνθο· η πολυπληθής επάνδρωση του οχυρού, που έφθανε τους 1.800 άνδρες και μεταξύ αυτών 400 έφιππους σπαχήδες· πολύ περισσότερο, όμως, η θέση του φρουρίου, που κείται πάνω σε έναν βραχώδη, απόκρημνο λόφο που σε δύο πλευρές περιβάλλεται από θάλασσα, προς δε την πλευρά της στεριάς από έλη - και ακόμη και εκεί διαθέτει τριπλό περιτοίχισμα - ενώ από την άλλη πλευρά του λιμανιού προφυλάσσεται από ισχυρή οχύρωση: Όλες αυτές οι αντιξοότητες, λέγω, μπορούσαν να αποτρέψουν την εν λόγω επιχείρηση. Παρόλα αυτά, η τολμηρή αποφασιστικότητα της στρατηγίας και η ανδρεία του στρατού επιτάθηκαν και αναπτερώθηκαν, εις πείσμα όλων των εμποδίων, από την προσήλωση στο κοινό καθήκον, ούτως ώστε ο στόλος την 26ην Οκτωβρίου έπλεε από την Πρέβεζα με κατεύθυνση προς το επαπειλούμενο με κατάληψη φρούριο. Ο ισχυρός ανατολικός άνεμος δεν επέτρεψε την αποβίβαση των στρατευμάτων μας παρά μόνο στο λιμάνι του Αγ. Μάρκου, όπου ο Γενικός Αρχηγός μαζί με τους κ. Αντιστράτηγους Rossi και Sala καθώς και τον κ. Ταγματάρχη μάχης Martinoni και τους μηχανικούς τους, βγήκε στη στεριά για να βρει ένα κατάλληλο για στρατοπέδευση μέρος.

Αφού αποβιβάστηκε ο στρατός, δημιουργήθηκαν δύο συστοιχίες, μία με τέσσερα κανόνια των 50 λιβρών για να πλήξει τον προμαχώνα της

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δυτικής πλευράς και η άλλη στο πέρασμα «του Παπά-Γιάννη»[7] με τέσσερα κανόνια των 30 και 4 ολμοβόλα των 500 λιβρών και άρχισε το αστασμάτητο σφυροκόπημα, ούτως ώστε να εκφοβισθεί ο εχθρός. Εν τω μεταξύ οι εχθροί δεν παρέμεναν άπρακτοι, αλλά έβαλλαν πυρ μέρα και νύχτα επί του στρατοπέδου μας, πάντως, με μικρές απώλειες των ημετέρων δυνάμεων· όμως, χτυπήθηκε από βολή τουφεκιού κοντά στο κεφάλι ο ευδοκίμως υπηρετήσας την Δημοκρατία Αρχιμηχανικός Valet, καθώς επιθεωρούσε τις εργασίες στα χαρακώματα και παρέδωσε ακαριαία το πνεύμα· εξαιτίας της ανδρείας του και της αξιοσύνης του θρηνήθηκε πανδήμως από όλα τα έθνη του στρατοπέδου. Εν τω μεταξύ, οι εχθροί, λόγω του συνεχούς σφυροκοπήματος εκ μέρους μας, αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν από τον προμαχώνα στα δυτικά και έπαψαν να μας βάλουν από αυτές τις πλευρές σχεδόν ολοκληρωτικά· πάντως, δεν σταμάτησαν να πλήττουν την προαναφερθείσα συστοιχία και με τα άλλα τους πυροβόλα, αλλά κυρίως με ρίψη βομβών, μία από τις οποίες ανέφλεξε ένα βαρέλι πυρίτιδας, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ένας αξιωματικός μας, τα υπόλοιπα, όμως, παρακείμενα πολεμοφόδια, διά της αξιοθαύμαστης Χάριτος του Θεού, δεν πήραν φωτιά.

Ο κ. Προνοητής μάχης Carlo Pisani βοηθούσε μέρα και νύχτα με ακάματο ζήλο στις επιχειρήσεις και έδωσε, καθώς εκτίθετο όλο και περισσότερο σε κίνδυνο, επαρκή δείγματα της ανδρείας και πολεμικής εμπειρίας του, ενώ συνεχώς συνέπραττε με τον αδελφό του, τον κ. Γενικό Κυβερνήτη, στην εμψύχωση αξιωματικών και στρατιωτών κατά τη διάρκεια των σφοδρών αντιπαραθέσεων, ούτως ώστε τούτοι να είναι λίαν προσηλωμένοι στα καθήκοντά τους.

Οι εχθροί κατέβαλαν μεγάλες, βεβαίως, προσπάθειες να προβάλουν αντίσταση, όμως εις μάτην, *[Σελίδα 5]* έφτιαξαν δε μέσα στον προμαχώνα και στο συντετριμμένο προτείχισμα κάποιες οχυρώσεις και έτσι αργά εξελίσσονταν η κατάσταση. Στο μεταξύ, η κάτω συστοιχία μας στη θέση «Παπά-Γιάννη» συνέχιζε να σπέρνει πανικό στο φρούριο με αρκετή αποτελεσματικότητα και ιδιαίτερα με τις ρίψεις όλμων, οι οποίοι το είχαν κατερειπώσει: Εκτός αυτών υπήρχαν και δύο μικρά πυροβόλα, για να ρίχνουν, ταυτοχρόνως, οβίδες έξι βλημάτων με μεγάλη επιτυχία.

Εν μέσω αυτών, ο κ. Γενικός Κυβερνήτης, βλέποντας την επιδείνωση του καιρού μέρα με τη μέρα, την νύχτα της 1ης Νοεμβρίου αποφάσισε να περάσει με το στόλο προς την μεριά της μικρής πεδιάδας για να αποβιβάσει εκεί κάποια στρατεύματα, αλλά ταυτοχρόνως και για να περικυκλώσει το οχυρό από αυτή την πλευρά. Έτσι, κατά το δειλινό της 2ας Νοεμβρίου, οι γαλεότες που είχαν επιλεγεί για αυτό το σκοπό διέπλευ-

7 Θεωρούμε την απόδοση του τοπωνυμίου «Papa Jana» ως «Παπά-Γιάννη» όχι σίγουρη, αλλά ως την πιο εύλογη (σ.τ.μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σαν και, χωρίς να γίνουν αντιληπτές, απεβίβασαν εκεί, μετά από μερικές ώρες, 200 άνδρες, οι οποίοι εν πρώτοις έστησαν μία ενέδρα για να έχουν κάποιο προτέρημα επί των εχθρών, σε περίπτωση που αυτοί προσπαθούσαν να αντισταθούν κατά την γενική απόβαση. Επίσης, ο κ. Γενικός Κυβερνήτης, από περίσκεψη, έστειλε ένα σώμα 1.000 Ελλήνων προς την πλευρά του βουνού, με τη διαταγή, μόλις εμφανιστούν τα στρατεύματά μας στο πεδίο της μάχης, να ρίξουν γενική ομοβροντία για να φοβηθούν οι εχθροί νομίζοντας ότι δέχονται επίθεση και στα νώτα τους.

Κατά τα ξημερώματα εμφανίστηκαν οι εχθροί, πεζοί και έφιπποι με πολλές σημαίες, να πηγαίνουν να εμποδίσουν την απόβαση των ημετέρων δυνάμεων και είχαν πλησιάσει ήδη στο σημείο της ενέδρας, όταν ένας στρατιώτης μας από ανυπομονησία πυροβόλησε με το τουφέκι του, αναγκάζοντας και τους άλλους στην ενέδρα να αρχίσουν, άκαιρα, ομοβροντία κατά των Τούρκων, όπου λίγοι σκοτώθηκαν· και οι Έλληνες στις κορυφές του βουνού απάντησαν στην ομοβροντία, με αποτέλεσμα, οι Τούρκοι, φοβούμενοι ότι εγκλωβίστηκαν στη μέση από τις ημέτερες δυνάμεις, να αιφνιδιαστούν και να επιβραδύνουν μέχρι που – πληττόμενοι πλέον και από τους κανονιοβολισμούς των γαλέρων – έσπευσαν να υποχωρήσουν.

Καθώς οι εχθροί υποχωρούσαν, αποβιβάστηκαν οι ημέτερες δυνάμεις· οι εχθροί, όμως, έλαβαν θέση σε μία πεδιάδα μεταξύ του βουνού και ενός λόφου, περίπου σε απόσταση ενός μιλίου από τη θάλασσα και κατέλαβαν ένα ακόμη λόφο, από όπου επιτέθηκαν προς τις ημέτερες δυνάμεις. Παρόλο που, κατά την στιγμή εκείνη, ούτε το ιππικό με τους Ισπανούς ιππείς μπορούσε να κινηθεί εναντίον του εχθρικού ιππικού ούτε τα πεδινά πυροβόλα μπορούσαν να μεταφερθούν προς τα εκεί, κινήθηκαν τα συντάγματά μας σε ευρύ μέτωπο εναντίον του εχθρού και, όταν πλησίασαν αρκετά, τα υπό την ηγεσία του στρατηγού Sala εθνικά στρατεύματα της αριστερής πτέρυγας διατάχθηκαν να κατευθυνθούν στους πρόποδες του βουνού, καθώς οι Γερμανοί και το σώμα μάχης είχαν καταλάβει, στο μεταξύ, την πεδιάδα· επίσης απεστάλησαν έφιπποι δραγόνοι καθώς και ένας λόχος γρεναδιέρων προς ενίσχυση στην αριστερή πτέρυγα, των οποίων προπορεύονταν ο Στρατάρχης και ο Προνοητής μάχης.

Όταν ο εχθρός είδε ότι η ημέτερη διάταξη μάχης ήταν σε κίνηση, υποχώρησε από το λόφο προς το φρούριο, προς το οποίο και καταδιώκονταν από τις ημέτερες δυνάμεις.

[Σελίδα 6] Βλέποντας οι Τούρκοι να περικυκλώνονται στην περιοχή του φρουρίου, και ότι ο στρατός μας επεδίωκε να τραβήξει γραμμές περιχαρακώσεως και να οχυρωθεί, το ίδιο βράδυ και ώρα πέντε τράπηκαν σε φυγή μέσω του ορεινού δρόμου και εγκατέλειψαν το οχυρό, διότι, παρόλο που διέθεταν δύναμη 1800 ανδρών, δεν το έλεγε η καρδιά τους να το υπερασπιστούν. Οι εχθροί βρίσκονταν ήδη εν πορεία, όταν οι ημέτε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δυτικής πλευράς και η άλλη στο πέρασμα «του Παπά-Γιάννη»[7] με τέσσερα κανόνια των 30 και 4 ολμοβόλα των 500 λιβρών και άρχισε το αστασμάτητο σφυροκόπημα, ούτως ώστε να εκφοβισθεί ο εχθρός. Εν τω μεταξύ οι εχθροί δεν παρέμεναν άπρακτοι, αλλά έβαλλαν πυρ μέρα και νύχτα επί του στρατοπέδου μας, πάντως, με μικρές απώλειες των ημετέρων δυνάμεων· όμως, χτυπήθηκε από βολή τουφεκιού κοντά στο κεφάλι ο ευδοκίμως υπηρετήσας την Δημοκρατία Αρχιμηχανικός Valet, καθώς επιθεωρούσε τις εργασίες στα χαρακώματα και παρέδωσε ακαριαία το πνεύμα· εξαιτίας της ανδρείας του και της αξιοσύνης του θρηνήθηκε πανδήμως από όλα τα έθνη του στρατοπέδου. Εν τω μεταξύ, οι εχθροί, λόγω του συνεχούς σφυροκοπήματος εκ μέρους μας, αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν από τον προμαχώνα στα δυτικά και έπαψαν να μας βάλουν από αυτές τις πλευρές σχεδόν ολοκληρωτικά· πάντως, δεν σταμάτησαν να πλήττουν την προαναφερθείσα συστοιχία και με τα άλλα τους πυροβόλα, αλλά κυρίως με ρίψη βομβών, μία από τις οποίες ανέφλεξε ένα βαρέλι πυρίτιδας, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ένας αξιωματικός μας, τα υπόλοιπα, όμως, παρακείμενα πολεμοφόδια, διά της αξιοθαύμαστης Χάριτος του Θεού, δεν πήραν φωτιά.

Ο κ. Προνοητής μάχης Carlo Pisani βοηθούσε μέρα και νύχτα με ακάματο ζήλο στις επιχειρήσεις και έδωσε, καθώς εκτίθετο όλο και περισσότερο σε κίνδυνο, επαρκή δείγματα της ανδρείας και πολεμικής εμπειρίας του, ενώ συνεχώς συνέπραττε με τον αδελφό του, τον κ. Γενικό Κυβερνήτη, στην εμψύχωση αξιωματικών και στρατιωτών κατά τη διάρκεια των σφοδρών αντιπαραθέσεων, ούτως ώστε τούτοι να είναι λίαν προσηλωμένοι στα καθήκοντά τους.

Οι εχθροί κατέβαλαν μεγάλες, βεβαίως, προσπάθειες να προβάλουν αντίσταση, όμως εις μάτην, *[Σελίδα 5]* έφτιαξαν δε μέσα στον προμαχώνα και στο συντετριμμένο προτείχισμα κάποιες οχυρώσεις και έτσι αργά εξελίσσονταν η κατάσταση. Στο μεταξύ, η κάτω συστοιχία μας στη θέση «Παπά-Γιάννη» συνέχιζε να σπέρνει πανικό στο φρούριο με αρκετή αποτελεσματικότητα και ιδιαίτερα με τις ρίψεις όλμων, οι οποίοι το είχαν κατερειπώσει: Εκτός αυτών υπήρχαν και δύο μικρά πυροβόλα, για να ρίχνουν, ταυτοχρόνως, οβίδες έξι βλημάτων με μεγάλη επιτυχία.

Εν μέσω αυτών, ο κ. Γενικός Κυβερνήτης, βλέποντας την επιδείνωση του καιρού μέρα με τη μέρα, την νύχτα της 1ης Νοεμβρίου αποφάσισε να περάσει με το στόλο προς την μεριά της μικρής πεδιάδας για να αποβιβάσει εκεί κάποια στρατεύματα, αλλά ταυτοχρόνως και για να περικυκλώσει το οχυρό από αυτή την πλευρά. Έτσι, κατά το δειλινό της 2ας Νοεμβρίου, οι γαλεότες που είχαν επιλεγεί για αυτό το σκοπό διέπλευ-

7 Θεωρούμε την απόδοση του τοπωνυμίου «Papa Jana» ως «Παπά-Γιάννη» όχι σίγουρη, αλλά ως την πιο εύλογη (σ.τ.μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σαν και, χωρίς να γίνουν αντιληπτές, απεβίβασαν εκεί, μετά από μερικές ώρες, 200 άνδρες, οι οποίοι εν πρώτοις έστησαν μία ενέδρα για να έχουν κάποιο προτέρημα επί των εχθρών, σε περίπτωση που αυτοί προσπαθούσαν να αντισταθούν κατά την γενική απόβαση. Επίσης, ο κ. Γενικός Κυβερνήτης, από περίσκεψη, έστειλε ένα σώμα 1.000 Ελλήνων προς την πλευρά του βουνού, με τη διαταγή, μόλις εμφανιστούν τα στρατεύματά μας στο πεδίο της μάχης, να ρίξουν γενική ομοβροντία για να φοβηθούν οι εχθροί νομίζοντας ότι δέχονται επίθεση και στα νώτα τους.

Κατά τα ξημερώματα εμφανίστηκαν οι εχθροί, πεζοί και έφιπποι με πολλές σημαίες, να πηγαίνουν να εμποδίσουν την απόβαση των ημετέρων δυνάμεων και είχαν πλησιάσει ήδη στο σημείο της ενέδρας, όταν ένας στρατιώτης μας από ανυπομονησία πυροβόλησε με το τουφέκι του, αναγκάζοντας και τους άλλους στην ενέδρα να αρχίσουν, άκαιρα, ομοβροντία κατά των Τούρκων, όπου λίγοι σκοτώθηκαν· και οι Έλληνες στις κορυφές του βουνού απάντησαν στην ομοβροντία, με αποτέλεσμα, οι Τούρκοι, φοβούμενοι ότι εγκλωβίστηκαν στη μέση από τις ημέτερες δυνάμεις, να αιφνιδιαστούν και να επιβραδύνουν μέχρι που – πληττόμενοι πλέον και από τους κανονιοβολισμούς των γαλέρων – έσπευσαν να υποχωρήσουν.

Καθώς οι εχθροί υποχωρούσαν, αποβιβάστηκαν οι ημέτερες δυνάμεις· οι εχθροί, όμως, έλαβαν θέση σε μία πεδιάδα μεταξύ του βουνού και ενός λόφου, περίπου σε απόσταση ενός μιλίου από τη θάλασσα και κατέλαβαν ένα ακόμη λόφο, από όπου επιτέθηκαν προς τις ημέτερες δυνάμεις. Παρόλο που, κατά την στιγμή εκείνη, ούτε το ιππικό με τους Ισπανούς ιππείς μπορούσε να κινηθεί εναντίον του εχθρικού ιππικού ούτε τα πεδινά πυροβόλα μπορούσαν να μεταφερθούν προς τα εκεί, κινήθηκαν τα συντάγματά μας σε ευρύ μέτωπο εναντίον του εχθρού και, όταν πλησίασαν αρκετά, τα υπό την ηγεσία του στρατηγού Sala εθνικά στρατεύματα της αριστερής πτέρυγας διατάχθηκαν να κατευθυνθούν στους πρόποδες του βουνού, καθώς οι Γερμανοί και το σώμα μάχης είχαν καταλάβει, στο μεταξύ, την πεδιάδα· επίσης απεστάλησαν έφιπποι δραγόνοι καθώς και ένας λόχος γρεναδιέρων προς ενίσχυση στην αριστερή πτέρυγα, των οποίων προπορεύονταν ο Στρατάρχης και ο Προνοητής μάχης.

Όταν ο εχθρός είδε ότι η ημέτερη διάταξη μάχης ήταν σε κίνηση, υποχώρησε από το λόφο προς το φρούριο, προς το οποίο και καταδιώκονταν από τις ημέτερες δυνάμεις.

[Σελίδα 6] Βλέποντας οι Τούρκοι να περικυκλώνονται στην περιοχή του φρουρίου, και ότι ο στρατός μας επεδίωκε να τραβήξει γραμμές περιχαρακώσεως και να οχυρωθεί, το ίδιο βράδυ και ώρα πέντε τράπηκαν σε φυγή μέσω του ορεινού δρόμου και εγκατέλειψαν το οχυρό, διότι, παρόλο που διέθεταν δύναμη 1800 ανδρών, δεν το έλεγε η καρδιά τους να το υπερασπιστούν. Οι εχθροί βρίσκονταν ήδη εν πορεία, όταν οι ημέτε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρες δυνάμεις αντιλήφθηκαν τη φυγή τους, οπότε ούτε να τους καταδιώξουν ούτε να τους προφθάσουν μπορούσαν.

Με την κατάληψη αυτού του φρουρίου που συγκλονίστηκε και κατερειπώθηκε από τους κανονιοβολισμούς και τους βομβαρδισμούς η εξαίρετος Δημοκρατία απέκτησε το πλεονέκτημα να έχει στην κατοχή της όλη την περιοχή του Ξηρομέρου, από την οποία μπορεί να αντλήσει αξιόλογες εισφορές.

Στο φρούριο βρέθηκαν 32 πυροβόλα μέχρι και των 30 λιβρών που έφεραν όλα τον τουρκικό θυρεό και από τα οποία ένα μέρος χρησιμοποιήθηκε στις επιθέσεις εναντίον της Αγ. Μαύρας και 6 ολμοβόλα για βόμβες, όλα από ορείχαλκο, επίσης πολλά πολεμοφόδια και πυρίτιδα, βόλια, βόμβες και άλλα πολεμικά σύνεργα.

Στο λιμάνι εγκατέλειψαν 8 γαλεότες και 28 μαούνες ή Barcone (σκάφη με επίπεδη καρίνα) από εκείνα που κατασκεύασαν οι Τούρκοι στις αρχές του τωρινού πολέμου για να επιτεθούν στην Κέρκυρα, καθώς επίσης και μία ταρτάνα που την είχαν οι ίδιοι βυθίσει στη μπούκα του λιμανιού.

Τα λάφυρα του στρατού ήταν εδώ καλύτερα από ό,τι στην Πρέβεζα. Βρέθηκαν επίσης πολλές σημαίες καθώς και μία ιππουρίς, η οποία αποτελεί ιδιαίτερη τιμητική διάκριση για τον διοικούντα Πασά. Το πλέον εξέχον λάβαρο και η προαναφερθείσα ιππουρίς στάλθηκαν με μία φελούκα, στην οποία επέβαινε και ο υποστράτηγος φέρνοντας την ευχάριστη είδηση που έγινε δεκτή από όλους με ενθουσιώδεις επευφημίες, τα αναφερθέντα δε τεκμήρια της νίκης αφιερώθηκαν ως δημόσιο ανάθημα στο ναό των Αγ. Παρθένων.

Τέλος, δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας η ιδιαίτερη αξιοσύνη που έδειξαν σε αυτήν την περίσταση οι κ. Zorzi Grimani και Marin Dona, εθελοντές, οι επικεφαλής του στόλου και ευγενείς, οι στρατηγοί Rossi και Sala ο ταξίαρχος Sora, ο επικεφαλής ιππικού Martinoni, οι αξιωματικοί και όλο το στράτευμα, καθώς ανταποκρίθηκαν πλήρως και με μεγάλη γενναιότητα στα καθήκοντά τους.

Πολλοί Τούρκοι έπεσαν κατά την διάρκεια της πολιορκίας από τους διαρκείς κανονιοβολισμούς και την ρίψη βομβών και επίσης έχασε την ζωή του ένας πολύ έμπειρος Διοικητής που επικουρούσε τον Πασά.

Για το συνολικό έλεγχο του Αμβρακικού Κόλπου[8] δεν υφίσταται πλέον κανένα εμπόδιο σε αυτή την περιοχή, πέραν της πόλης της Άρτας κοντά στις ακτές του κόλπου, για την κατάκτηση της οποίας η ημέτερη δύναμη είναι ήδη καθ' οδόν, με την ελπίδα ότι ο Ύψιστος θα συνεχίσει να βλέπει με τη μέγιστη ευμένεια και να συμπαρίσταται στις επιχειρήσεις που αποσκοπούν στην δόξα του Ονόματός Του.

---

8 Ιταλικά στο πρωτότυπο: «Golfo dell' Arta» (σ.τ.μ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ΄

ΣΧΟΛΙΑ

1. Ιστορικό πλαίσιο

Με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς (26 Ιανουαρίου 1699) λήγει ο δεκαπενταετής βενετοτουρκικός πόλεμος (1684-1699) και ορίζεται, όσον αφορά στην δυτική Ελλάδα, να αποδοθούν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Βενετία η Πελοπόννησος μέχρι τον Ισθμό και η Λευκάδα. Αντιστρόφως η Γαληνοτάτη επιστρέφει στους Τούρκους το Κάστρο της Ναυπάκτου και τα φρούρια Πρέβεζας και Αντιρρίου με τον όρο τα δύο τελευταία να κατεδαφισθούν, ενώ υπάγεται στην τουρκική κυριαρχία και η περιοχή του Ξηρομέρου. Νέα, σοβαρή κρίση ανάμεσα στις δύο φθίνουσες δυνάμεις ξεσπά το Δεκέμβριο του 1714 και εξελίσσεται στον τελευταίο βενετοτουρκικό πόλεμο που διαρκεί μέχρι το 1718 και επισφραγίζεται με τη συνθήκη του Πασάροβιτς (21 Ιουλίου 1718). Στη διάρκεια του πολέμου, μετά από αρχική προέλαση των Τούρκων στις βενετικές κτήσεις, αρχίζει τον Ιούλιο του 1716 η πολιορκία της Κέρκυρας που λήγει στις 22 Αυγούστου με την αποχώρηση των Τούρκων και αποτελεί σημείο καμπής. Οι Βενετοί ανασυγκροτούνται και με δύναμη 2.000 ανδρών ανακαταλαμβάνουν στις 2 Σεπτεμβρίου το Βουθρωτό. Τμήμα των δυνάμεων επιβιβάζεται στον βενετικό στόλο και, μετά από δίμηνη περιπολία στο νότιο Ιόνιο, ανακαταλαμβάνει την Λευκάδα που είχε πέσει στα χέρια των Τούρκων στις αρχές του πολέμου. Τον επόμενο χρόνο αποφασίζεται να εδραιωθεί η βενετική κυριαρχία στην δυτική Ελλάδα με την κατάληψη των σημαντικών φρουρίων της Πρέβεζας και της Βόνιτσας. Οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας ανώνυμης έκθεσης που μεταφράσθηκε, σύμφωνα με τον τίτλο, από το ιταλικό πρωτότυπο στην γερμανική γλώσσα.[9]

2. Τα σχετικά με την κατάληψη της Πρέβεζας

• *Οι Προετοιμασίες:* Το πρώτο τμήμα της έκθεσης ***(Ι.)*** ασχολείται με τις πολεμικές επιχειρήσεις στην Πρέβεζα. Καθώς απηχεί τις βενετικές απόψεις, ξεκινά με γενική αναφορά στις επιτυχίες του βενετικού στόλου επί των τουρκικών δυνάμεων κατά το τρίτο έτος του πολέμου (1717). Προφανώς, εννοείται, κυρίως, η ναυμαχία ανοικτά του ακρωτηρίου Ταινάρου στις 19 Ιουλίου, όπου η συμμαχική αρμάδα (33 πλοία) νίκησε τον ισχυρότερο τουρκικό στόλο και απομάκρυνε τους Τούρκους από το Ιόνιο. Αρχηγός του στόλου ήταν ο Andrea Pisani, ο άνθρωπος που θα παί-

9 Λεπτομερώς για τα ιστορικά στοιχεία που αναφέρθηκαν σχετικά με τους δύο τελευταίους βενετοτουρκικούς πολέμους στον ελλαδικό χώρο βλ. *Ιστορία Ελληνικού Έθνους (=ΙΕΕ)* τόμ. ΙΑ΄, 19 κ.ε.· J.J. Norwich, *Ιστορία της Βενετίας*, Αθήνα 1993, 536 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξει καθοριστικό ρόλο και στα εδώ εξιστορούμενα γεγονότα.[10] Γόνος επιφανούς βενετικής οικογένειας, ανέλαβε το 1716 την ναυαρχία του βενετικού στόλου και απέκτησε φήμη με την καθοριστική συμβολή του στη λύση της πολιορκίας της Κέρκυρας που προαναφέραμε. Ο Pisani, σύμφωνα με την έκθεση, επέστρεψε μετά το Ταίναρο στην Κέρκυρα για ανασύνταξη και περιπολούσε στο Ιόνιο προσβλέποντας σε μια τελική, αποφασιστική νίκη επί του τουρκικού στόλου. Καθώς ο τελευταίος δεν εμφανίστηκε, ελήφθη, με πρωτοβουλία του ναυάρχου, η απόφαση να γίνει επίθεση στα φρούρια Πρέβεζας και Βόνιτσας.

Η σημασία της Πρέβεζας για τους Βενετούς διαφαίνεται από την ιστορική αναδρομή που παρατίθεται στην συνέχεια. Εν πρώτοις, γίνεται αναφορά στην ίδρυση της Νικόπολης επ' αφορμή της νίκης του Αυγούστου επί του Μάρκου Αντωνίου – πληροφορία που αναφέρουν συχνά οι τότε Περιηγητές – και διατυπώνεται μια, συνήθης για την εποχή, λανθασμένη γεωγραφική ταύτιση της Αρχαίας Νικόπολης με την πόλη της Πρέβεζας.[11] Περνώντας στην νεώτερη ιστορία, γίνεται αναφορά στο έργο του φημισμένου για την εποχή Paulo Paruta[12] που εξιστορεί τις διενέξεις μεταξύ Βενετών και Τούρκων για την κατοχή της Πρέβεζας, ενώ, κατόπιν, τονίζεται η σημασία που απέδιδε ο Δόγης της Βενετίας Francesco Morosini στην κατάκτηση της Πρέβεζας το Σεπτέμβριο του 1684 υπό τις διαταγές του, και στην οποία θα επανέλθουμε. Τέλος αναφέρεται ότι οι Τούρκοι ξανάχτισαν σε άλλο μέρος το ως απόρροια της Συνθήκης του Κάρλοβιτς κατεδαφισμένο παλαιότερο φρούριο, μία πληροφορία με ιδιαίτερη σημασία για το θέμα μας, όπως θα φανεί στη συνέχεια.

Οι πληροφορίες για τις προετοιμασίες της επίθεσης ολοκληρώνονται με την αναφορά στο όνομα του δεύτερου μεγάλου πρωταγωνιστή των επιχειρήσεων στην Πρέβεζα και Βόνιτσα, δηλ. του Κόμητα von Schu-

---

10 Ο Pisani, που, όπως αναφέρει και η παρούσα έκθεση στον τίτλο, έλαβε για τις υπηρεσίες του στη Γαληνοτάτη τον τίτλο του Ιππότη, σκοτώθηκε το 1718 στην Κέρκυρα από έκρηξη πυριτιδαποθήκης.

11 Για πραγματείες που ταυτίζουν την Πρέβεζα με την Νικόπολη βλ. Α. Γ. Κ. Σαββίδης στο: *Η Ιστορία της Πρέβεζας. Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστ. Συνεδρίου 1989* [1992] 25 σημ. 2. Σχετικά σύγχρονοι με την παρούσα έκθεση οι J. Spon - G. Wheler, *Voyage d' Italie, de Dalmatie, de Grèce, et du Levante fait aux années 1675 & 1676*, 1, Amsterdam 1679, 106, χρησιμοποιούν σχεδόν πανομοιότυπη διατύπωση σε όσα αναφέρονται στην ίδρυση της πόλης από τον Αύγουστο και συγχέουν τη θέση της Νικόπολης με την Πρέβεζα· βλ. J. Irmscher στο: *Νικόπολις Α'. Πρακτικά του πρώτου Διεθνούς Συμποσίου για την Νικόπολη (1984)* [1987] 369 κ.ε., κυρίως 370 κ.ε. με σημ. 10.

12 Ο P. Paruta (1540-1598) ήταν επιφανής ιστορικός και πολιτικός της Βενετίας. Ιστορικά του έργα είναι τα «Guerra di Cipro» και «Storia Veneziana», το οποίο διαπραγματεύεται την περίοδο 1513-1551 και στο οποίο παραπέμπει και η παρούσα έκθεση, ενώ είναι γνωστός και για την πολιτικοφιλοσοφική του πραγματεία «Della Perfettione della Vita Politica, Libri tre».

lemburg. Ο Ιωάννης-Ματθαίος von Schulemburg (1661-1747) ήταν γερμανός στρατηγός από την Σαξονία, ο οποίος αφού πολέμησε υπό την σημαία της Δανίας και Πολωνίας ως αρχηγός των σαξονικών στρατευμάτων, διορίζεται το 1711 Γενικός Αρχηγός του στρατού Ξηράς της Βενετικής Δημοκρατίας. Η λύση της πολιορκίας της Κέρκυρας και η ανακατάληψη του Βουθρωτού το 1716, στις οποίες προαναφερθήκαμε, έλαβαν χώρα υπό την ηγεσία και καθοδήγησή του. Στην παρούσα έκθεση τονίζεται η ιδιαίτερη φήμη που απέκτησε ως υπερασπιστής της Κέρκυρας, και η συμβολή του για την έγκαιρη οργάνωση της επίθεσης σε Πρέβεζα και Βόνιτσα.[13] Εν κατακλείδι, η εμπλοκή στις επιχειρήσεις αυτές των Pisani και von Schulemburg, του Αρχιναύαρχου και Αρχιστράτηγου των Βενετικών δυνάμεων, φανερώνει και την σημασία που τους αποδίδονταν.

• *Η θέση του φρουρίου:* Παρεκβαίνουμε τώρα σε ένα θεμελιώδες ζήτημα που έχει συζητηθεί συχνά και άπτεται του θέματός μας: Είναι το πρόβλημα της ιστορικής και τοπογραφικής διαδοχής των κάστρων της Πρέβεζας, το οποίο θεωρούμε σκόπιμο να εκθέσουμε συνοπτικά.[14] Η πρώτη οχύρωση της Πρέβεζας έγινε, κατά πάσα πιθανότητα, το 1486-1487 από τους Τούρκους. Το φρούριο – που η οχύρωσή του συνεχώς βελτιωνόταν – ταυτίζεται με το λεγόμενο «κάστρο της Μπούκας» στην είσοδο του κόλπου και στη σημερινή θέση «Παλιοσάραγα». Απεικονίζεται σε πολλούς χάρτες του 16ου και 17ου αιώνα και αποτελούνταν από έξι κύριους και δύο μικρότερους στρογγυλούς πύργους συνδεδεμένους με τείχος, το οποίο στην ανατολική πλευρά ήταν ημικυκλικό. Το φρούριο αυτό ενισχύθηκε με σημαντικές οχυρώσεις από τον Morosini.[15] Πέραν αυτού, σε επιχρωματισμένο χειρόγραφο σχέδιο αγνώστου των αρχών του 18ου αιώνα από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας παρουσιάζεται ένα τετράπλευρο-ορθογώνιο κάστρο που αναφέρεται ως «Place de Preveza», δηλ. «οχυρωμένη θέση της Πρέβεζας», και βρίσκεται βόρεια της τοποθεσίας που ήταν χτισμένο το κάστρο της Μπούκας, εκεί όπου, σύμφωνα με το υπόμνημα του εν λόγω χάρτη, είναι η παλιά Πρέβεζα

13 Για την πολιορκία της Κέρκυρας βλ. ΙΕΕ ο.π., 43 κ.ε. Προς τιμήν τού ν. Schulemburg ανηγέρθη στην Κέρκυρα από τους Βενετούς ανδριάντας που βρίσκεται σήμερα έξω από το παλιό Κάστρο, καθώς και μνημείο στη Βερόνα, όπου και πέθανε.

14 Το θέμα των κάστρων και των διαδοχικών φάσεών τους τέθηκε ως ερευνητικό ζήτημα από τον Α. Παλιούρα ήδη στο συνέδριο του 1989: βλ. *Η Ιστορία της Πρέβεζας* ο.π., 43 κ.ε., κυρίως 48.

15 Για την πρώτη οχύρωση της Πρέβεζας βλ. Σαββίδης ο.π., 25 κ.ε., κυρίως 34 κ.ε. (με τις σχετικές πηγές και βιβλιογραφία). Αναλυτικά για τα οχυρωματικά έργα του Morosini βλ. Α. Π. Αρχοντίδης, *Η Βενετοκρατία στη Δυτική Ελλάδα (1684-1699)* (διδ. διατριβή Θεσσαλονίκη 1983) 47 κ.ε. Για χάρτες με το φρούριο της Μπούκας βλ. Ν. Δ. Καράμπελας (επιμ.), *Νικόπολις-Πρέβεζα* (Πρέβεζα 1994) εικ. 1, 2, 5, 10, 11, 12, 27, 30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(εικ. 2).[16] Το χαρακτηριστικό τετράπλευρο φρούριο, εφοδιασμένο με τέσσερις προμαχώνες και δυο πύλες, απεικονίζεται και σε άλλο χειρόγραφο χάρτη, της ίδιας εποχής και προελεύσεως με τον προηγούμενο.[17] Έχουμε, δηλαδή, να κάνουμε με δύο διαφορετικής κάτοψης φρούρια, από τα οποία το δεύτερο κείτονταν βορειότερα του πρώτου.

Ο καθ. Γ. Βελένης σε άρθρα του στο ανά χείρας περιοδικό για τις οχυρώσεις της Πρέβεζας κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα δύο κάστρα δεν αναφέρονται ποτέ ταυτόχρονα, υποστήριξε, όμως, πως το τετράπλευρο κάστρο υπήρχε ήδη από τα τέλη του 17ου αιώνα και βρίσκονταν στη θέση του κάστρου του Αγίου Ανδρέα.[18] Ο Ν. Καράμπελας, σε μια ανέκδοτη ομιλία του το 1994, αναφερόμενος στους δύο χάρτες που σχολιάσαμε, επιχειρηματολόγησε υπέρ της ταύτισης του τετράπλευρου φρουρίου με το μεταγενέστερα γνωστό ως «φρούριο του Αγίου Ανδρέα» – όπως και θα το ονομάζουμε στο εξής – και, θυμίζοντας τη ρητή εντολή της συνθήκης του Κάρλοβιτς για κατεδάφιση του παλιού κάστρου της Μπούκας που προαναφέραμε, τόνισε ότι το τετράπλευρο κάστρο είναι ένα καινούργιο, σχετικά απλό κάστρο που έχτισαν οι Τούρκοι από το 1701 μέχρι το 1717 προς αντικατάσταση του κατεδαφισθέντος.[19] Το ίδιο πιστεύει και ο Σταύρος Β. Μαμαλούκος στο λεύκωμα Νικόπολις-Πρέβεζα, προσθέτοντας: «Ο κύριος αμυντικός περίβολος ήταν ορθογώνιος στην κάτοψη και ενισχυμένος με πολυγωνικούς προμαχώνες στις γωνίες. Ένας εξωτερικός περίβολος βρίσκονταν στα ανατολικά του κύριου περιβόλου, προς τη θάλασσα. Ένα μέρος του πληθυσμού της πόλης κατοικούσε στον εξωτερικό περίβολο του κάστρου. Ο υπόλοιπος στην εκτός τειχών πόλη».[20]

Η έκθεση που παρουσιάζουμε είναι σαφής σε αυτό το σημείο: Όχι μόνο αναφέρει την κατεδάφιση του παλαιού και την οικοδόμηση νέου φρουρίου, όπως προείπαμε, αλλά και ότι το δεύτερο ανηγέρθη σε απόσταση μισού μιλίου από το πρώτο. Νοηματικά και τοπογραφικά ενισχύει, δηλαδή, την άποψη των Καράμπελα και Μαμαλούκου. Προς επίρρωσή της αξίζει να προσθέσουμε τρία περαιτέρω στοιχεία: Πρώτον, σε χάρτη του

16 Provveditori alle Fortezze, ex. B 79, dis. 36a. Το φρούριο σημειώνεται με το γράμμα A και η παλιά πόλη με το γράμμα D. Για το σχέδιο βλ. *Νικόπολις-Πρέβεζα* ο.π., εικ. 32· Γ. Βελένης, *Πρεβεζάνικα Χρονικά (=Π.Χ.)* 33 (1996) 19 κ.ε. με Πιν. 9. Πρβλ. και την συζήτηση που επακολουθεί εδώ.

17 Provveditori alle Fortezze, ex. B 79, dis. 36b. Για το σχέδιο βλ. *Νικόπολις-Πρέβεζα*, ο.π., εικ. 33· Βελένης ο.π., 25 κ.ε., Πιν. 10.

18 Βελένης ο.π., 5 κ.ε., κυρίως 27· *Π.Χ.* 36 (1999) 13 κ.ε. με Πιν. 2. Πρβλ. επίσης *Π.Χ.* 34-35 (1997) 5 κ.ε. Τα άρθρα αυτά προέρχονται από τη μελέτη του «Το κάστρο του Παντοκράτορα στην Πρέβεζα» (1991).

19 Ν.Δ. Καράμπελας, *Πρέβεζα επί χάρτου*. Ανέκδοτη ομιλία που έλαβε χώρα στις 29/5/1994, στη Θεοφάνειο Σχολή Πρέβεζας.

20 *Νικόπολις-Πρέβεζα* ο.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

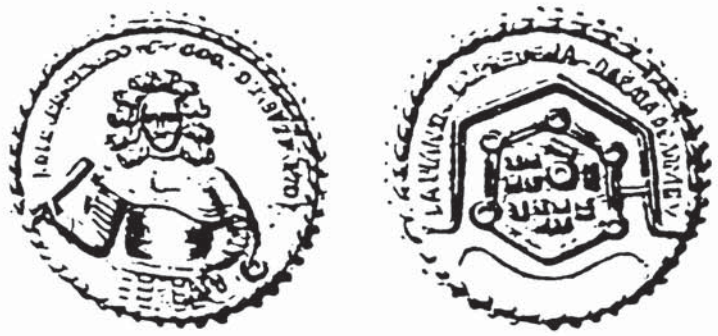
Εικ. 2. Σχεδιάγραμμα της επίθεσης των Ενετών στην Πρέβεζα
(Κρατικά Αρχεία Βενετίας)

Coronelli από το 1690,[21] λίγο πριν την κατεδάφιση τού φρουρίου της Μπούκας, απεικονίζεται το τελευταίο καθώς και ο όρμος Βαθύ χωρίς την ύπαρξη οποιουδήποτε κτίσματος στο ενδιάμεσο τμήμα της στεριάς, πράγμα που θα συνηγορούσε στην μεταγενέστερη κατασκευή του φρουρίου που σήμερα ονομάζουμε του Αγίου Ανδρέα. Βεβαίως, αυτό το επιχείρημα δεν είναι αρκετό από μόνο του, διότι δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα, η σχεδίαση να έχει γίνει πολύ πιο πριν από την χρονολογία εκτύπωσης του χάρτη, αποτυπώνοντας έτσι τοπογραφικά δεδομένα πολύ προγενέστερα του 1690. Δεύτερον, ένα πρόσφατα δημοσιευμένο μετάλλιο που εξέδωσαν οι Βενετοί το 1701 προς τιμήν του τότε ναυάρχου P. Gradenigo, παρουσιάζει στον εμπροσθότυπο τον ίδιο και στον οπισθότυπο ένα εξαγωνικό κάστρο με την επιγραφή «LA PIANTA DI PREVEZA DEFATA DE ARME V(ENETE)», δηλ. η κάτοψη (του φρουρίου) της Πρέβεζας που κατεδαφίστηκε από τον βενετικό στρατό (εικ. 3).[22] Τρίτον, ση-

21 *Νικόπολις-Πρέβεζα*, ο.π., εικ. 11.

22 Γ. Πλουμίδης, Μετάλλια της Βενετίας για Πρέβεζα και Πάργα, *Ηπειρωτικά Χρονικά (Η.Χ.)* 35 (2001) 9 κ.ε. Μία πρώτη παρουσίαση του μεταλλίου έγινε στο έργο του P. Voltolina, *La storia di Venezia attraverso le medaglie* (Venezia 1998). Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η αναφορά της επιγραφής στην κατεδάφιση του φρουρίου από τους Βενετούς υποστηρίζει και την μαρτυρία του Σεραφείμ Βυζάντιου [*Δοκίμιον ιστορικής*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εικ. 3.
Μετάλλιο
που απεικονίζει
το κατεδαφισθέν
φρούριο της Πρέβεζας
(Βενετία 1701)

μαντικότερο όλων είναι το τεκμήριο που προσφέρει ο πίνακας με θέμα τις καταλήψεις των φρουρίων Πρέβεζας και Βόνιτσας το 1717 που προέρχεται από τα αρχεία της οικογένειας v. Schulemburg και έχει παραχωρηθεί στο Ιστορικό Μουσείο των Αθηνών, όπου και εκτίθεται (εικ. 4).[23] Στο πάνω δεξιό μέρος του πίνακα (στο εξής πίνακας v. Schulemburg) απεικονίζεται η Πρέβεζα. Στο σημείο (Ε) αντιστοιχεί το βαλλόμενο από πυρά φρούριο, που τοποθετείται στη θέση του φρουρίου του Αγίου Ανδρέα. Πίσω του δεξιά απεικονίζεται η τότε υπάρχουσα πόλη της Πρέβεζας (Α), ενώ στο αριστερό μέρος - δηλ. νοτιότερα του φρουρίου - είναι ευδιάκριτο το σημείο (C), που, σύμφωνα με το γαλλικό υπόμνημα[24], αντιστοιχεί στην «παλιά Πρέβεζα που κατεδαφίστηκε από τους Βενετούς», όπου απεικονίζεται, εν μέσω κατοικιών της παλιάς πόλης, και το παλιό φρούριο της Πρέβεζας.

Ο συνδυασμός όλων αυτών των στοιχείων μάς οδηγεί στο ασφαλές συμπέρασμα ότι το φρούριο που κατελήφθη το 1717 ήταν το από το 1701 και εντεύθεν ανεγερθέν φρούριο του Αγίου Ανδρέα. Ως προς την κάτοψη του φρουρίου, η κατάσταση είναι λιγότερο σαφής. Τα δύο προαναφερθέντα σχέδια από τα κρατικά αρχεία της Βενετίας παρουσιάζουν, όπως είπαμε, το φρούριο με τετράπλευρη κάτοψη. Ο Πλουμίδης, από την άλλη πλευρά, παρόλο που ως έργο αναφοράς για τους χάρτες χρησιμοποιεί το λεύκωμα Νικόπολις-Πρέβεζα που περιέχει την επιχειρηματολογία που εκθέσαμε, υποστηρίζει ότι το μετάλλιο (εικ. 3) εικονίζει λανθασμένα αντί για το φρούριο της Μπούκας, το τότε οικοδομούμενο φρούριο

τινός περιλήψεως Άρτης και Πρεβέζης, μέρος Β (Αθήνα 1884) 223 κ.ε.] ότι η κατεδάφιση έγινε το 1701 από τους Βενετούς. Για το θέμα, με τη σχετική συζήτηση, βλ. Βελένης ο.π. (βλ. σημ. 16), 28 σημ. 8· πρβλ. και το σημείο (C) του υπομνήματος του πίνακα v. Schulemburg, εδώ αμέσως παρακάτω με σημ. 24.

23 Ελαιογραφία αγνώστου, αρ. κατ. εισ. 100061)31, ύψ. 1,3 μ., πλ. 2,5 μ., αίθουσα Α· έγχρωμες απεικονίσεις στα *Νικόπολις-Πρέβεζα* ο.π., εικ. 79· Μ. Λαδά-Μινώτου (επιμ.), *Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο* (1994) 16 εικ. 6. Δημοσίευση της σύνθεσης θα γίνει σε μελλοντικό κατάλογο του Μουσείου από την κ. Α. Καστρίτη. Αντίγραφο του πίνακα υπάρχει στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας.

24 «C. Vieux Prevesa demoli par les Venitiens». Αυτή η καταχώρηση ενισχύει την άποψη ότι το φρούριο κατεδαφίστηκε από τους Ενετούς: πρβλ. σημ. 22.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του Αγίου Ανδρέα, το οποίο ο σχεδιαστής «απληροφόρητος αποτύπωσε».[25] Αυτή η υπόθεση, πιθανώς, περιπλέκει αναίτια τα πράγματα. Παρά την σχηματική απόδοση του κάστρου, οι έξι γωνίες, οι κυκλικοί εξωτερικοί πύργοι, ένας εσωτερικός πύργος καθώς και η περιμετρική τάφρος δεν αφήνουν, κατά την γνώμη μας, καμία αμφιβολία, ως προς την ταύτισή του με το παλιό φρούριο της Μπούκας. Πολύ μικρότερο, απλούστερο σε σχέση με εκείνο της Μπούκας και χωρίς εξωτερικούς πύργους παρουσιάζεται το βαλλόμενο φρούριο στον πίνακα v. Schulemburg (εικ. 4, μετά τη σελίδα 32). Από την άλλη πλευρά, η πρώτη εντύπωση που αποκομίζει κάποιος από τον τελευταίο είναι πως το φρούριο έχει πολυγωνική κάτοψη με κεκλιμένη εξωτερική τοιχοποιία, αφού η ορατή στο θεατή πλευρά του τείχους διαθέτει οξυγώνια προεξοχή. Καθώς, όμως, οι υπόλοιπες ορατές πλευρές είναι ευθείς, δεν αποκλείεται με την προεξοχή να δηλώνεται προμαχώνας τού, κατά βάση, τετράπλευρου οχυρού. Να σημειώσουμε ότι δεξιότερα (=βορειότερα) του κάστρου παρουσιάζεται και άλλο, υψηλό τετράπλευρο κτίσμα που δεν βάλλεται και δεν αναφέρεται στο υπόμνημα.[26] Πάντως, σε σωζόμενα σχέδια βελτιώσεως του φρουρίου του Αγίου Ανδρέα που εκπόνησε ο v. Schulemburg μετά την κατάληψή του, διακρίνεται η τετράπλευρη κάτοψη και ένας τουλάχιστον οξυγώνιος προμαχώνας που, όσο μπορεί κανείς να κρίνει χωρίς αυτοψία του σχεδίου, πιθανώς ήταν μέρος της προϋπάρχουσας φάσης του οχυρού.[27] Συμπερασματικά – και με την επιφύλαξη διεξοδικότερης μελέτης των φάσεων του φρουρίου – μπορούμε να δεχθούμε, ότι το φρούριο του Αγίου Ανδρέα κατά την επίθεση του 1717 είχε σχήμα τετραπλεύρου. Εξάλλου, είναι βέβαιο ότι ο καλλιτέχνης, στο λίγο χώρο που διέθετε, ενδιαφέρονταν περισσότερο να αποδώσει μία εικόνα του φρουρίου κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων, παρά μία «φωτογραφική» αποτύπωσή του.

Ένα τελευταίο σημείο χρήζει διευκρινίσεως. Σύμφωνα με την έκθεση, το νέο φρούριο διέθετε καλύτερη αμυντική ικανότητα από το κατεδαφισθέν. Δοθέντος του απλούστερου σχήματός του και του σχεδίου βελτιώσεως του v. Schulemburg, θα μπορούσε αυτή η διαπίστωση της έκθεσης να ερμηνευθεί ως προπαγανδιστική, με σκοπό την εξύψωση της σημασίας της κατάληψης. Όμως, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι

25 Πλουμίδης ο.π., 9 σημ. 3.

26 Ίσως να πρόκειται για το κτίσμα «Fonte Grande», στη σημερινή Βρυσούλα, που σημειώνεται σε λεπτομερή χάρτη στον Άτλαντα του Coronelli (1687): *Νικόπολις-Πρέβεζα* ο.π., εικ. 5· Ο Βελένης ο.π. (βλ. σημ. 16), 15 Πιν. 6 No. 7, το αναφέρει ως «Μεγάλο Πύργο». Μήπως στη θέση του προμαχώνα της Βρυσούλας υπήρχε παλαιότερο οχυρό κατασκευασμένο από τους Τούρκους;

27 Για το σχέδιο βελτίωσης του v. Schulemburg στα αρχεία της Βενετίας (Provveditori alle Fortezze, ex. B 79, dis. 36) βλ. *Νικόπολις-Πρέβεζα* ο.π., εικ. 31· αναλυτικά: Βελένης ο.π. (βλ. σημ. 16), 26 κ.ε. Πιν. 11. Φυσικά, δεν εννοούμε ότι ο απεικονιζόμενος στο σχέδιο προμαχώνας είναι απαραίτητα ο ίδιος με εκείνον του πίνακα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

την συγκεκριμένη εποχή η αμυντική τεχνολογία εξελίσσονταν ραγδαία· ο συνδυασμός των τειχών με έναν εξωτερικό ανατολικό περίβολο προς την θάλασσα, σίγουρα, δεν έκαναν την κατάληψη του φρουρίου απλή υπόθεση.

• *Οι αντίπαλοι στρατοί:* Σύμφωνα με την έκθεση, υπερασπίζονταν το φρούριο δύναμη εξακοσίων ανδρών, ενώ ο υπόλοιπος πληθυσμός μαζί με την κινητή περιουσία είχαν ήδη φύγει για την Άρτα. Ο αριθμός των στρατιωτών του βενετικού στρατού δεν αναφέρεται στην έκθεση, πάντως, σύμφωνα με τον Φουρίκη, ανέρχονταν στους έξι χιλιάδες.[28] Από την άλλη πλευρά αναφέρονται σε διάφορες περιστάσεις κατά την κατάληψη του φρουρίου Πρέβεζας οι εξής εθνικότητες: Δαλματικές γαλεότες, που περνούν τον κόλπο, ένα γερμανικό σύνταγμα από το Oettingen[29] καθώς και Σκλαβονικά (=Δαλματικά), Ιταλικά και, πιθανώς, κι άλλα γερμανικά στρατεύματα. Αν λάβουμε υπόψη ότι στην κατάληψη του φρουρίου της Βόνιτσας έλαβαν ενεργά μέρος και χίλιοι Έλληνες, δεν θα ήταν, ίσως, λάθος να θεωρήσουμε ότι συμμετείχαν και στις επιχειρήσεις της Πρέβεζας.[30]

• *Οι μάχες:* Με πρώτο κέρδος, από την ανάγνωση της έκθεσης, την τοπογραφική εντόπιση του πεδίου της μάχης, ας εξετάσουμε τώρα, εν συντομία, το επιχειρησιακό μέρος. Σύμφωνα με την έκθεση, επτά γαλεότες εισήλθαν στον κόλπο, εν μέσω πυρών από το φρούριο, και βοήθησαν στην αποβίβαση του στρατού.[31] Αυτά τα σκάφη πρέπει να έπλευσαν προς τον όρμο Βαθύ που βρίσκεται βόρεια του φρουρίου, γιατί αυτό το σημείο είναι μεν κοντά στο κάστρο του Αγίου Ανδρέα, διευκολύνει δε τις κινήσεις κυκλώσεως του, ενώ μόνο με αυτό τον προορισμό δικαιολογούνται τα πυρά που δέχθηκαν τα πλοία από το οχυρό. Ο τόπος της επακολουθήσασας αποβίβασης των στρατευμάτων, στην οποία βοήθησε αυτή η εμπροσθοφυλακή, μπορεί να ήταν ο ίδιος όρμος ή, ακόμα πιθανότερα, ο χώρος του παλαιού φρουρίου της Μπούκας, συμβάλλοντας έτσι στην αποτελεσματικότερη κύκλωση των πολιορκημένων. Η δεύτερη υπόθεση υποστηρίζεται από την πληροφορία του υπομνήματος του σημείου (Β) στον πίνακα v. Schulemburg, που απεικονίζει τα πλοία, περνώντας το

---

28 Π. Α. Φουρίκης, Μικρά Συμβολή εις την Ηπειρωτικήν Ιστορίαν. Νικόπολις-Πρέβεζα, *Η.Χ.* 4 (1929) 285.

29 Το Oettingen βρίσκεται στη Βαυαρία της Γερμανίας. Ήδη από το 1141 ήταν κομητεία και μετέπειτα έδρα Ηγεμόνος (Fürst von Oettingen), ενώ το 1414 διασπάστηκε. Το συγκεκριμένο σύνταγμα, στο οποίο υπηρετούσε ο πεσών συνταγματάρχης Bombach προσέφερε, προφανώς, μισθοφορικά τις υπηρεσίες του στη Βενετία.

30 Βλ. και παράγραφο «Μία δεύτερη απεικόνιση της μάχης;».

31 Ο Ι. Χασιώτης (ΙΕΕ ο.π., 47) αναφέρει ως ημερομηνία κατάληψης της Πρέβεζας την 19η Οκτωβρίου, η οποία όμως πρέπει να εκληφθεί ως ημερομηνία έναρξης της επιχείρησης.

ακρωτήρι Μεχμέτ Αφέντη, να εισέρχονται στον κόλπο και να σταθμεύουν σε αυτή την τοποθεσία.[32]

Μετά την αποβίβαση δημιουργήθηκαν χαρακώματα για τον συνεχή κανονιοβολισμό του φρουρίου, των οποίων ο κλοιός στένευε συνεχώς. Αυτή ήταν και η κύρια πολεμική μέθοδος που εφαρμόστηκε, στην οποία οι Τούρκοι απαντούσαν επίσης με συνεχή πυρά, ενώ προφανώς έλαβαν χώρα και συμπλοκές, όπου διακρίθηκαν ή έπεσαν οι αναφερόμενοι στην έκθεση αξιωματικοί. Οι Τούρκοι δεν ήταν σε θέση να υπερασπίσουν το φρούριο για πολύ, γι' αυτό την 21η Οκτωβρίου ζήτησαν ανακωχή. Οι Pisani, von Schulemburg και Carlo Pisani[33] διεξήγαγαν τις διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους, που ήθελαν να φύγουν οπλισμένοι. Συμφώνησαν να γίνει αυτό μόνο με παράλληλη παράδοση του φρουρίου Βόνιτσας, που υπάγονταν διοικητικά στην Πρέβεζα. Η τελευταία πληροφορία δείχνει ότι το φρούριο της Πρέβεζας θεωρούνταν, στρατηγικά, ανώτερο εκείνου της Βόνιτσας. Με την επίδοση αιχμαλώτων από τους Τούρκους, που ζήτησαν χρόνο για διαπραγματεύσεις με τον Πασά της Βόνιτσας, επήλθε ησυχία. Οι Τούρκοι, προφανώς φοβούμενοι ότι οι Βενετοί δεν θα τηρούσαν τα συμφωνηθέντα, αποφάσισαν να κάνουν έξοδο. Από την έκθεση προκύπτει το συμπέρασμα ότι επιδίωξαν να διαφύγουν προς Άρτα, άρα κινήθηκαν βορειοανατολικά. Οι Βενετοί, φαίνεται, είχαν προβλέψει αυτή την κίνηση: Κάνοντας απόβαση στο Βαθύ και φτιάχνοντας χαρακώματα βορειοανατολικά του κάστρου, μπορούσαν να αποκόψουν το δρόμο στους Τούρκους. Σε αυτά τα χαρακώματα έγιναν και οι πιο σκληρές μάχες, καθώς η έκθεση υπαινίσσεται έναν αρχικό αιφνιδιασμό του βενετικού στρατού. Ο αριθμός των πεσόντων των δύο παρατάξεων δεν αναφέρεται, πάντως πρέπει να σκοτώθηκαν πολλοί από τους εξακόσιους Τούρκους, μεταξύ τους και αξιωματικοί και πιθανώς ο Πασάς. Η διατύπωση της έκθεσης – «το μεγαλύτερο μέρος αυτών των βαρβάρων [...] έπεσε» – ίσως υποδηλώνει ότι κάποιοι Τούρκοι, τελικά, διέφυγαν. Ο πίνακας v. Schulemburg απεικονίζει αυτά τα γεγονότα με αρκετή πιστότητα, δείχνοντας στο σημείο (F) μία ομάδα Τούρκων κοντά στον όρμο να διαφεύγει, εν μέσω πυρών. Μετά από αυτά, και καθώς τα εκρηκτικά που παγίδευσαν οι Τούρκοι δεν εξερράγησαν, το

32 «B. [...] au promontoire de Mehmet Effendi où on débarqua». Η αρχή του κειμένου είναι κατεστραμμένη. Να σημειωθεί ότι υπάρχει και διπλό σημείο (D) που πλαισιώνει το (C), του οποίου το κείμενο στο υπόμνημα είναι, όμως, εντελώς απολεπισμένο. Ίσως το σωζόμενο αρχικό γράμμα C ήταν μέρος της λέξης campement, δηλ. στρατοπέδευση. Αυτό συνάδει και με το σημείο (D) του Provveditori alle Fortezze ex. B 79, dis. 36a, που αναφέρει στρατοπέδευση κοντά στην παλιά Πρέβεζα.

33 Ο C. Pisani, αδελφός του Γενικού Κυβερνήτη και διακριθείς στις περιγραφόμενες μάχες, διετέλεσε και Γενικός Προνοητής Στεριάς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

άδειο κάστρο πέφτει στα χέρια των Βενετών. Δυστυχώς, δεν δίνονται κάποιες πληροφορίες για το καταληφθέν κάστρο, τονίζεται, όμως, ότι υπήρχε λάφυρο 30 βαρέων πυροβόλων και, κυρίως, ότι το υπάρχον τζαμί μέσα στο οχυρό μετατράπηκε σε εκκλησία. Επίσης, η αναφορά για αποχώρηση του μη χρήσιμου πληθυσμού πριν την μάχη, αφήνει να διαφανεί πως διέμεναν, ήδη, κάτοικοι στην περιοχή του κάστρου του Αγίου Ανδρέα, κάτι που, όπως είδαμε πιο πάνω, υποστηρίζει και ο Μαμαλούκος[34]. Πρόσθετες αποδείξεις περί τούτου παρέχει ο πίνακας v. Schulemburg, στον οποίο, όπως αναφέρθηκε, απεικονίζεται πίσω από το φρούριο, υπό το σημείο (A), σχετικά εκτεταμένος οικισμός, όπου εξέχουσα θέση φέρει μιναρές.[35]

Αν δεχθούμε την αναφορά της έκθεσης στο τέλος του πρώτου τμήματος *(I.)* ότι ο στόλος αναχώρησε για την Βόνιτσα το πρωί της 24ης και λαμβάνοντας υπόψη ότι οι Τούρκοι ζήτησαν ανακωχή τις 4 μ.μ. της 21ης, οι μάχες έλαβαν χώρα το διάστημα μεταξύ 22ας και 23ης Οκτωβρίου. Η αναφερόμενη επίσπευση της επιβίβασης του στρατού και του φορτώματος των πολεμοφοδίων για την Βόνιτσα από τον Pisani πρέπει να έγινε την 23η, αφήνοντας την 22α ως την πλέον πιθανή μέρα των εχθροπραξιών και της κατάληψης του κάστρου. Καθώς στο υπόμνημα του πίνακα v. Schulemburg αναφέρεται ρητά, υπό το σημείο (F), ότι η αποχώρηση των Τούρκων έγινε κατά την διάρκεια της νύχτας[36], μπορούμε, με αρκετή ασφάλεια, να τοποθετήσουμε την έναρξη των συμπλοκών κατά τα χαράματα της 22ας.

• *Μία δεύτερη απεικόνιση της μάχης;* Μία βέβαιη, αν και συνοπτική, απεικόνιση της μάχης παρέχει ο πίνακας v. Schulemburg (εικ. 4, στο απέναντι ένθετο φύλλο), του οποίου τα σημεία που αφορούν την Πρέβεζα (A-F) ήδη συζητήσαμε.

Ο χάρτης με το τετράπλευρο φρούριο του Αγίου Ανδρέα που σχολιάσαμε πιο πάνω (εικ. 2), φέρει τον τίτλο «Σχέδιο της Πρέβεζας με τη στρατοπέδευση και την επίθεση».[37] Στο λεύκωμα Νικόπολις-Πρέβεζα ο Ν. Καράμπελας πιστεύει ότι το σχέδιο απεικονίζει την επίθεση του 1717,[38] ενώ σύμφωνα με τον Γ. Βελένη αποτυπώνεται η κατάληψη της Πρέβεζας από τον Morosini το 1684. Εν πρώτοις, πρέπει να σημειωθεί ότι οι δύο

34 Πρβλ. τις περιγραφές της περιοχής του κάστρου του Αγίου Ανδρέα στις αρχές του 19ου αιώνα από τους περιηγητές Brøndsted και Hobhouse: Ν. Δ. Καράμπελας *Π.Χ.* 37-38 (2001) 5 κ.ε., κυρίως 25 κ.ε. με σημ. 18· του ιδίου, *Π.Χ.* 39-40 (2003) 65 κ.ε., κυρίως 81 κ.ε.

35 Το σημείο (A) εξηγείται στο υπόμνημα ως εξής: «Prevesa située sur le canal du Golfe d'Arthé».

36 «Fuite de Turcs pendant la nuit». Πρβλ. και παραπάνω.

37 Plan de Preveza avec le Campement et l' Attaque.

38 *Νικόπολις-Πρέβεζα* ο.π. εικ. 32 (βλ. σημ. 16).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εικ. 4. Ο πίνακας του v. Schulemburg (χά
(Αθήνα, Εθνικό Ιδρυ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΕΘΝΙΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

άληψη Πρέβεζας-Βόνιτσας το 1717)
ικό Μουσείο)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επιχειρήσεις παρουσιάζουν ομοιότητες.[39] Η επίθεση του 1684 άρχισε με είσοδο στον κόλπο ενός μικρού στόλου υπό την ηγεσία του Έλληνα Μανέτα και παράλληλη κατάληψη από σώμα Κεφαλλονιτών του όρμου Βαθύ. Μετά δύο μέρες βρίσκονταν η πόλη στα χέρια των Βενετών. Οι Τούρκοι κλείστηκαν στο φρούριο και, μετά την απόρριψη της πρότασης των Βενετών να παραδώσουν το φρούριο, δέχτηκαν τα καταιγιστικά πυρά του βενετικού πυροβολικού, μέχρι ότου, την 29η Σεπτεμβρίου παρέδωσαν το φρούριο υπό τον όρο να αναχωρήσουν ασφαλείς για την Άρτα. Στο φρούριο άφησαν πολλά όπλα, ενώ το τζαμί μετατράπηκε σε εκκλησία. Καθώς μία οριστική απάντηση στο θέμα μπορεί να δοθεί μόνο μέσω μιας ενδελεχούς έρευνας στα αρχεία της Βενετίας, με την παράλληλη αξιολόγηση και τυχόν περαιτέρω αρχειακού υλικού, περιοριζόμαστε εδώ σε μία παρουσίαση του χάρτη με κριτική αποτίμηση των διαθέσιμων στοιχείων και σε σύγκριση με τον πίνακα v. Schulemburg.

Με βάση το υπόμνημα του χάρτη[40] η θέση του στόλου (B) δεν βρίσκεται σε αντίθεση με την έκθεση του 1717 και τον πίνακα v. Schulemburg, ενώ και το σημείο απόβασης (H) μπορεί να συσχετιστεί με τη δημιουργία των χαρακωμάτων βορειοδυτικά του κάστρου. Τα σημεία με τις θέσεις των Σκλαβούνων και των Ελλήνων δίνουν βάρος στην υπόθεση της μάχης του 1684, αφού οι Έλληνες έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε αυτή την κατάληψη, ενώ στην έκθεση του 1717 δεν αναφέρεται συμμετοχή τους. Επίσης, δεν υπάρχουν ανάλογες ενδείξεις στον πίνακα v. Schulemburg. Η συμμετοχή τους, όμως, όπως προείπαμε, δεν πρέπει να αποκλείεται εξαρχής, λόγω συμμετοχής Ελλήνων στην κατάληψη της Βόνιτσας. Επίσης οι αναφερόμενοι Σκλαβούνοι είναι από την Αδριατική, δηλ. Δαλματικά στρατεύματα, που, σύμφωνα με την έκθεση του 1717, διακρίθηκαν, ενώ, όπως αναφέρθηκε, δαλματικά πλοία εισέβαλαν πρώτα στον κόλπο εν μέσω πυρών, πράγμα που υποστηρίζεται από το σημείο (F) στο χάρτη, που δείχνει την θέση των Σκλαβούνων μέσα σε σπίτια ψαράδων, ανατολικά του φρουρίου του Αγίου Ανδρέα. Τέλος, το σημείο (G) του χάρτη δεν βρίσκει κάποιο έρεισμα στην έκθε-

---

39 Για την εξέλιξη της μάχης του 1684 βλ. Φουρίκης ο.π., 281 κ.ε. (με τις πηγές σ. 283 σημ. 2)· Αρχοντίδης ο.π., 17 κ.ε. Ουσιαστική βοήθεια θα προσέφερε η μετάφραση και ο σχολιασμός της ιταλικής έκθεσης πεπραγμένων του Giovanni. Fr. Valuasense (πρβλ. Αρχοντίδης ο.π. με σημ. 10).

40 Μετάφραση των ενδείξεων του υπομνήματος του χάρτη, σύμφωνα με τον Βελένη ο.π. (βλ. σημ. 16), 22 Πιν. 9: (A) Piazza της Πρέβεζας. (B) Στόλος με γαλέρες, γαλεώτες και πλοία. (C) Στρατοπέδευση πάνω στο δρόμο της Άρτας. (D) Στρατοπέδευση κοντά στην παλιά Πρέβεζα. (E) Δρόμος από τον οποίο διέφυγε ένα τμήμα του στρατεύματος. (F) Θέση των Σκλαβούνων μέσα στα σπίτια των ψαράδων. (G) Οι 800 άνδρες οπλισμένοι. (H) Η τοποθεσία της απόβασης. (I) Γαλεότες τις οποίες οι Τούρκοι θέλησαν να καταλάβουν κατά το πέρασμά τους. (K) Οι «προσεγγίσεις». (L) Δίοδος που καταλήφθηκε από ένα απόσπασμα του στρατού των Σκλαβούνων και των Ελλήνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ση του 1717 ή στον πίνακα ν. Schulemburg.

Τα υπόλοιπα σημεία του υπομνήματος του χάρτη στηρίζουν την υπόθεση της απεικόνισης των επιχειρήσεων του 1717. Οι «προσεγγίσεις», δηλ. τα χαρακώματα (Κ) βόρεια και δυτικά του κάστρου, συνάδουν με τα περιγραφόμενα στην έκθεση για συνεχή περιχαράκωση γύρω από το φρούριο, ενώ, οι στρατοπεδεύσεις πάνω στο δρόμο της Άρτας (C) βρίσκονται σε αρμονία με τις αναφερόμενες στην έκθεση και στον πίνακα ν. Schulemburg συμπλοκές προς την πλευρά του δρόμου της Άρτας, όταν οι Τούρκοι, σπάζοντας την ανακωχή, επιχείρησαν έξοδο. Με τις μάχες αυτές, που σχολιάσαμε, ευθυγραμμίζεται πλήρως και η αναφορά του σημείου (Ε) για το δρόμο, από τον οποίο διέφυγαν Τούρκοι προς την κατεύθυνση της Άρτας. Πιθανώς,σε αυτό το τελευταίο μέρος των μαχών μπορούμε να εντάξουμε και το σημείο (Ι) που δείχνει γαλεότες, τις οποίες οι Τούρκοι θέλησαν να καταλάβουν κατά το πέρασμά τους· αν λάβουμε υπόψη μας ότι – αντίθετα με το 1717, που ο πληθυσμός είχε ήδη αναχωρήσει πριν τις εχθροπραξίες – το 1684 οι Τούρκοι αναχώρησαν για την Άρτα μαζί με τον άμαχο πληθυσμό, με οπλισμένους μόνο τριάντα στρατιώτες και φρουρούμενοι από βενετικές δυνάμεις[41], μία συμπλοκή στον όρμο Βαθύ, όπου είχε αγκυροβολήσει, όπως είδαμε, ο βενετικός στόλος, φαντάζει αδύνατη. Άρα, δεν είναι αδύνατο να υπαινίσσεται το σημείο (Ι) ένα επεισόδιο που έλαβε χώρα κατά την έξοδο των Τούρκων και δεν συμπεριλήφθηκε στην έκθεση που παρουσιάζουμε.

Πάντως, το ισχυρότερο επιχείρημα κατά της χρονολόγησης των απεικονιζόμενων γεγονότων στα 1684 είναι τα σημεία και του χάρτη που σχολιάσαμε ήδη και δείχνουν το φρούριο του Αγίου Ανδρέα (Α) σε αντιδιαστολή με το χώρο της παλιάς Πρέβεζας (D), όπου στρατοπέδευσαν δυνάμεις στην τοποθεσία του κατεδαφισθέντος φρουρίου της Μπούκας.[42] Αυτή την αντιδιαστολή των δύο σημείων προβάλλει και ο πίνακας ν. Schulemburg, μην αφήνοντας περιθώρια σύγχυσης. Θα πρέπει να προστεθεί ότι ο χάρτης φέρει στα γαλλικά την ολόγραφη ένδειξη «στόμιο του κόλπου της Άρτας» ακριβώς κάτω από το σημείο (D), αποδεικνύοντας ότι για το σχεδιαστή ήταν σαφής η ετερότητα των θέσεων (Α) και (D). Η καταχώρηση, τέλος, του αρχείου της Βενετίας για τη χρονολογία του σχεδίου είναι «18ος αιώνας», πράγμα που συνηγορεί στην συσχέτισή του με τα γεγονότα του 1717 παρά με τα χρονικώς απομακρυσμένα του 1684, για τα οποία, εξάλλου, υπάρχει χάρτης του Locatelli από το 1691.[43]

---

41 Βλ. Φουρίχης ο.π., 282.

42 Είναι πολύ εύλογο, ένα μέρος των βενετικών στρατευμάτων να στρατοπέδευσε στον ερειπωμένο χώρο της παλιάς Πρέβεζας, διευκολύνοντας και το καλύτερο αποκλεισμό των εγκλεισμένων στο φρούριο του Αγίου Ανδρέα Τούρκων.

43 Πρβλ. Βελένης ο.π. (βλ. σημ. 16), 25. Για τη χαλκογραφία του Locatelli με την επίθεση των Βενετών στην Πρέβεζα το 1684 βλ. *Νικόπολις-Πρέβεζα* ο.π., εικ. 7.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εν κατακλείδι, όλα τα σχετιζόμενα με την κατάληψη της Πρέβεζας γεγονότα που απεικονίζονται στον πίνακα v. Schulemburg συνάδουν ή δεν βρίσκονται σε αντίθεση με την έκθεση, καθιστώντας τις δύο πηγές αλληλοσυμπληρούμενες. Όσον αφορά στο χάρτη Provveditori alle Fortezze ex. B 79, dis. 36a, επαναλαμβάνοντας ότι είναι αναγκαία η περαιτέρω μελέτη των αρχείων για να απαντηθεί με βεβαιότητα το ερώτημα, πιστεύουμε ότι, με τα τωρινά δεδομένα, υπάρχουν αυξημένες πιθανότητες να αναφέρεται στην κατάληψη του φρουρίου του Αγίου Ανδρέα τον Οκτώβριο του 1717, ενώ, σε κάθε περίπτωση, είναι χρησιμοποιήσιμος στην εποπτική κατανόηση των επιχειρήσεων αυτών.

3. Τα σχετικά με την κατάληψη της Βόνιτσας

• *Προετοιμασίες και άφιξη του στόλου στη Βόνιτσα:* Το δεύτερο τμήμα της έκθεσης *(II.)* ασχολείται με τις πολεμικές επιχειρήσεις στη Βόνιτσα. Όπως επισημάναμε, ήδη στο τέλος του πρώτου τμήματος αναφέρεται η επίσπευση των προετοιμασιών από τον Pisani για την επίθεση στην Βόνιτσα. Εδώ πρέπει να σημειωθεί μία ιδιοτυπία της έκθεσης που παρουσιάζουμε: Η αναχώρηση του στόλου καθώς και οι λόγοι που καθιστούσαν την κατάληψη του φρουρίου της Βόνιτσας δύσκολη (η επάνδρωσή του με αξιόλογη δύναμη, ο επερχόμενος χειμώνας και η φυσική θέση του φρουρίου) απαριθμούνται δύο φορές, στο τέλος του πρώτου τμήματος και στην αρχή του δεύτερου. Ορισμένα δε στοιχεία αποκλίνουν: Ο αριθμός των Τούρκων είναι στο *I* «περισσότεροι από 1.500», στο *II* φθάνει τους 1.800· ο στόλος αποπλέει από την Πρέβεζα την 24η σύμφωνα με το *I*, ενώ σύμφωνα με το *II* την 26η. Καθώς πρόκειται για αναφορές εντός ολίγων γραμμών, οι αποκλίσεις είναι δυνατόν να αποδοθούν σε δύο λόγους. Είτε σε τυπογραφικά λάθη, είτε στο γεγονός ότι τα δύο μέρη της έκθεσης (και προφανώς του ιταλικού πρωτότυπου) αντλούν τις πληροφορίες τους από διαφορετικές αναφορές που στη συνέχεια συρράφτηκαν. Να σημειωθεί εδώ ότι η αρχική πρόταση της έκθεσης στο *I* παρουσιάζει συντακτικές ανωμαλίες που δείχνουν ότι ήταν μέρος μεγαλύτερης περιόδου και, κατά συνέπεια, πιθανώς αποσπάστηκε από άλλο, εκτενέστερο κείμενο.

Πάντως, οι διαφορές μπορούν να γεφυρωθούν: Όσον αφορά στην στρατιωτική δύναμη των Τούρκων, η αναφορά «περισσότεροι από 1.500» δεν βρίσκεται σε αντίθεση με τον αριθμό 1.800, ο οποίος επαναλαμβάνεται και αργότερα στο δεύτερο τμήμα (σελίδα 6 της έκθεσης) και μπορούμε να τον θεωρήσουμε ως ακριβή. Όσον αφορά στην ημερομηνία απόπλου του στόλου, το γερμανικό κείμενο αναφέρει κατά λέξη στο τμήμα *I* (σελίδα 3) ότι ο στόλος «άφησε το πρωινό της 24ης τις ακτές του κόλπου για να προσεγγίσει το φρούριο της Βόνιτσας για επίθεση», ενώ στο τμήμα *II* (σελίδα 4) ότι ο στόλος «την 26ην Οκτωβρίου ακολουθούσε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

με υψωμένα ιστία την πορεία του από Πρέβεζα προς το επαπειλούμενο με κατάληψη φρούριο». Άρα, με την 24η δίνεται η ημερομηνία αναχώρησης, με την 26η η ημερομηνία προσέγγισης των παραλίων της Βόνιτσας, λαμβανομένου υπόψη ότι, όπως αναφέρεται αμέσως μετά, οι καιρικές συνθήκες ήταν άσχημες.

Για να επιστρέψουμε στο θέμα των προετοιμασιών, ο Pisani διέγνωσε ότι η επιχείρηση στη Βόνιτσα θα ήταν πιο σύνθετη από ό,τι στην Πρέβεζα: Η έκθεση επισημαίνει το αξιόμαχο του φρουρίου της Βόνιτσας που, ευρισκόμενο στο λόφο πάνω από την σύγχρονη πόλη, περιβάλλονταν ανατολικά και δυτικά από θάλασσα και έλη καθώς και από ισχυρά τείχη, ειδικά προς την πλευρά της θάλασσας· το αναφερόμενο τριπλό προτείχισμα βρίσκονταν στο νότιο μέρος του φρουρίου. Είναι προφανές ότι το οχυρό του οποίου τα παλαιότερα λείψανα φθάνουν μέχρι τον 13ο αιώνα επισκευάστηκε και ενισχύθηκε μετά το 1460 τόσο από τους Βενετούς όσο και από τους Τούρκους, ενώ η ίδια η έκθεση τονίζει ότι διέθετε νεότευκτες οχυρώσεις, συμπληρωμένες, πιθανώς, και μετά την τελευταία τουρκική κατάληψη του 1699. Μία εντύπωση του φρουρίου το 1717 μας μεταφέρει και πάλι ο πίνακας v. Schulemburg που στο σημείο (H) απεικονίζει το οχυρό με τετραγωνική κάτοψη και ισχυρά προτειχίσματα στα νότια, όπου και η κυρία είσοδός του (εικ. 4). Η επίσπευση των προετοιμασιών και η εσπευσμένη αναχώρηση από την Πρέβεζα ήταν, λοιπόν, απόλυτα δικαιολογημένη και στρατηγικά σωστή: Βλέποντας τον χειμώνα προ των πυλών, την ισχύ του φρουρίου και την δύναμη των περίπου 1800 πολεμιστών ο Pisani έπρεπε να χρησιμοποιήσει το χαρτί του αιφνιδιασμού κατά τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Έτσι, μετά από μια μικρή καθυστέρηση λόγω αντίξοων ανέμων ο στόλος, παραπλέοντας το ακρωτήριο Παναγιά, αγκυροβολεί στον όρμο του Αγίου Μάρκου που εισβάλει στο δυτικό κέρας του όρμου της Βόνιτσας, σε απόσταση ασφαλείας βορειοδυτικά του λόφου που κείται το φρούριο. Το σημείο αυτό απεικονίζεται και στον πίνακα v. Schulemburg (G).[44]

• *Οι αντίπαλοι στρατοί:* Όπως αναφέρθηκε, οι τουρκικές δυνάμεις ανέρχονταν στους 1.800 άνδρες. Μεταξύ αυτών και 400 σπαχήδες, επίλεκτοι έφιπποι δηλ. πολεμιστές, οι οποίοι πήραν ενεργό μέρος στις εχθροπραξίες. Από την έκθεση εξάγουμε το συμπέρασμα ότι πολλοί από τους στρατιώτες ήταν τυφεκιοφόροι, ενώ στη διάρκεια της πολιορκίας αμύνονταν με πυροβόλα και ολμοβόλα για ρίψη βομβών. Σύμφωνα με την έκθεση, 32 πυροβόλα και 6 ολμοβόλα, όλα από ορείχαλκο, καθώς και πολλά εφόδια λαφυραγωγήθηκαν από τους νικητές.

44 Για το σημείο (G) η ένδειξη στο υπόμνημα του πίνακα είναι: Port de St Marc où on se rendit avec la flotte pour débarquer nos troupes à l' attaque de Voniza.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Για τον συνολικό αριθμό των επιτιθέμενων δεν γίνεται λόγος στην έκθεση. Αριθμητικά αναφέρονται οι 200 άνδρες που αποβιβάστηκαν πρώτοι για να στήσουν ενέδρα καθώς και οι 1.000 Έλληνες που χρησιμοποιήθηκαν για αντιπερισπασμό, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Ο συνολικός αριθμός των στρατιωτών ήταν, με βεβαιότητα, πολύ μεγαλύτερος. Στη διάρκεια των συμπλοκών στην πεδιάδα, εκτός από τα συντάγματα πεζικού, μεγάλο ρόλο έπαιξε και το ιππικό. Ένα σώμα δραγόνων (ελαφρά οπλισμένοι ιππείς) και ένας λόχος γρεναδιέρων (επίλεκτα σώματα έφιππων πολεμιστών που χρησιμοποιούσαν βλήματα χειρός, τις μεταγενέστερες χειροβομβίδες) συνέδραμαν το πεζικό, ενώ δεν κατέστη δυνατό να λάβει μέρος ένα σώμα Ισπανών ιππέων. Επίσης, καθοριστικά συνέβαλε το πυροβολικό: Οκτώ κανόνια, τέσσερα ολμοβόλα και δύο πυροβόλα οβίδων σε συνδυασμό με τα κανόνια των γαλέρων σφυροκοπούσαν συνεχώς το φρούριο και το κατερείπωσαν. Όσον αφορά στις εθνικότητες των στρατευμάτων που πολέμησαν τους Τούρκους στη Βόνιτσα, πέραν των Ελλήνων και Γερμανών που αναφέρονται ρητά, είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι πήραν μέρος επίσης Ιταλοί και Δαλματοί, όπως και στην Πρέβεζα.

• *Οι μάχες:* Η επιχείρηση κατάληψης του φρουρίου της Βόνιτσας από τον Βενετικό στρατό εξελίχθηκε σε δύο φάσεις: Η πρώτη στο χρονικό διάστημα από τις 26 Οκτωβρίου, πιθανή – όπως σημειώσαμε – ημερομηνία προσεγγίσεως του όρμου του Αγίου Μάρκου μέχρι την 1η Νοεμβρίου, όπου βασικό χαρακτηριστικό ήταν ο σφοδρός κανονιοβολισμός του φρουρίου. Η δεύτερη από τη νύχτα της 1ης Νοεμβρίου μέχρι και την κατάληψη του φρουρίου την 4η Νοεμβρίου, με κύριο χαρακτηριστικό τις χερσαίες συμπλοκές εκτός του οχυρού και την αποχώρηση των τουρκικών δυνάμεων.

α) Πρώτη φάση: Σύμφωνα με την έκθεση, μετά τον ελλιμενισμό στον όρμο του Αγίου Μάρκου ο Pisani με το επιτελείο του επέλεξαν το μέρος για την προσωρινή στρατοπέδευση και τοποθέτηση του πυροβολικού για να αρχίσει ο κανονιοβολισμός του φρουρίου. Δύο συστοιχίες με τέσσερα κανόνια των 50 και 30 λιβρών και τέσσερα ολμοβόλα των 500 λιβρών άρχισαν να πλήττουν ασταμάτητα το φρούριο, αφενός για να καταστρέψουν το δυτικό προμαχώνα του, αφετέρου από το σημείο με το όνομα «πέρασμα του Παπα-Γιάννη», με σκοπό την φυσική και ψυχολογική φθορά των πολιορκούμενων. Η περιοχή που ήταν εγκατεστημένο το πυροβολικό δεν μπορεί να είναι άλλη από την μικρή λωρίδα γης στην οποία καταλήγει ο βόρειος βραχίονας της λιμνοθάλασσας «Λιμένι» και βρίσκεται βορειοδυτικά του λόφου του κάστρου. Από εκεί ήταν ευάλωτος ο δυτικός προμαχώνας του φρουρίου· όσο για το «πέρασμα του Παπα-Γιάννη», κατά την γνώμη μας, βρίσκονταν επάνω στην ίδια λωρίδα γης, πιο κάτω για να πλήττεται το φρούριο και από ανατολικά. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται και από τον πίνακα ν. Schulemburg που

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

απεικονίζει το φρούριο να βάλλεται από αυτό το σημείο (J). Ο πίνακας απεικονίζει, πάντως, σε αντίθεση με την έκθεση τρεις συστοιχίες.[45] Επιθυμώντας να συμβιβάσουμε τις δύο μαρτυρίες, θα μπορούσαμε να δεχθούμε ως τρίτη εστία πυροβολικού τα δύο μικρά πυροβόλα οβίδων που αναφέρει η έκθεση στη σελίδα 5, ως συμπληρωματικά της συστοιχίας «Παπα-Γιάννη». Επί τη ευκαιρία, να σημειώσουμε ότι υπάρχουν στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας δύο σχέδια που δείχνουν από δυτικά και ανατολικά το φρούριο της Βόνιτσας να βάλλεται από απέναντι ακτή με κανονιοβολισμούς.[46] Παλιότερα τα σχέδια θεωρήθηκαν ως «θεωρητική επίθεση που δείχνει τις αμυντικές ικανότητες» του φρουρίου.[47] Χωρίς να μπορούμε, λόγω χώρου, να υπεισέλθουμε εδώ στο θέμα, αλλά λαμβάνοντας υπόψη την παρούσα έκθεση και το γεγονός ότι τα σχέδια, σύμφωνα με την επίσημη καταχώρηση του αρχείου είναι «των αρχών του 18ου αιώνα», πιστεύουμε πως σχετίζονται άμεσα με την πρώτη φάση της επίθεσης του 1717, που σχολιάζουμε εδώ.

Επιστρέφοντας στο ιστορικό μέρος, να προσθέσουμε ότι τα πυρά των Τούρκων, σύμφωνα με την έκθεση, δεν προκάλεσαν μεγάλες απώλειες στον βενετικό στρατό, ο οποίος με την εμψύχωση του Andrea Pisani και του αδελφού του Carlo, Προνοητού μάχης, είχε μάλλον αχμαίο ηθικό, σε αντίθεση με τους Τούρκους που, μέσα σε καταιγισμό πυρών, προσπαθούσαν να επισκευάσουν κάποιες οχυρώσεις στον κατεστραμμένο προμαχώνα, προφανώς με μειωμένο ηθικό. Να σημειωθεί ότι στο σημείο (K) του πίνακα ν. Schulemburg απεικονίζεται μια πρόχειρη στρατοπέδευση Τούρκων νότια του φρουρίου, στο χώρο της σημερινής πόλης, που δεν αναφέρεται στην έκθεση και ως λόγος της οποίας δίδεται η υποχώρηση από το φρούριο εξαιτίας των κανονιοβολισμών.[48] Πιθανώς, αυτή έλαβε χώρα λίγο πριν από την μεγάλη έξοδο του τουρκικού στρατού που θα σχολιάσουμε αμέσως παρακάτω. Συμπερασματικά, οι σκοποί της πρώτης φάσης της επιχείρησης – καταστροφή του φρουρίου και δημιουργία πανικού στους Τούρκους – επετεύχθησαν με τις λιγότερες δυνατές απώλειες.

---

45 Το ημιφθαρμένο υπόμνημα στο σημείο (J) αναφέρει τρεις συστοιχίες που σφυροκοπούν το φρούριο, όπου οι Τούρκοι οχυρώθηκαν στην περιοχή του λιμανιού: Trois batteries qui ... en Brèche la Place et le Bourg où les Turcs étaient retrancher le long du Port.

46 Δύο ασπρόμαυρα σχέδια με κοινο αριθμό ευρετηρίου Provveditori alle Fortezze ex.B 79, dis. 38b., διαστάσεις 489x385, χωρίς συνοδευτικό κείμενο. Οι τίτλοι των δυο σχεδίων είναι: «Veduta della Fortezza di Voniza dalla parte di Ponente» και «Veduta della Fortezza di Voniza dalla parte di Levante». Απεικονίζονται στο: Παλιούρας ο.π. (βλ. σημ. 14), 49 χ.ε. εικ. 1-2· του ιδίου, *Βυζαντινή Αιτωλοακαρνανία* (Αθήνα 1985) 27 εικ. 3 α-β.

47 Βλ. Παλιουρας, προηγούμενη σημείωση.

48 Για το σημείο (K) η ένδειξη στο υπόμνημα του πίνακα είναι: Campement de Turcs qui se retirent de la Place a cause de ...bombardement.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

β) Δεύτερη φάση και κατάληψη: Ο Pisani διαβλέποντας ότι η δραστική επιδείνωση του καιρού θα μπορούσε να δυσκολέψει την επιχείρηση και να οδηγήσει ακόμη και στην αναστολή των μαχών, με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να διατηρήσουν την κυριαρχία του κάστρου καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα, αποφασίζει την νύχτα της 1ης Νοεμβρίου ότι πρέπει να ρίξει στη μάχη τα στρατεύματα. Η απόβαση των στρατευμάτων θα γίνονταν στην ακτή που περικλείεται ανατολικά από το λόφο του κάστρου, περίπου στο χώρο της σημερινής προκυμαίας της πόλης, και δυτικά από το όρος Αμαδερός. Πραγματικά, σύμφωνα με την έκθεση, κατά το δειλινό της 2ας Νοεμβρίου κάποιες γαλεότες απέπλευσαν από τον όρμο του Αγίου Μάρκου και αποβίβασαν στην ξηρά διακόσιους άνδρες. Αυτοί θα έκαναν ενέδρα και θα κάλυπταν την αποβίβαση του στρατού, σε περίπτωση που οι Τούρκοι θα κινούνταν προς αυτή την κατεύθυνση. Ταυτόχρονα, εστάλησαν χίλιοι Έλληνες σε ύψωμα δυτικά του φρουρίου, ούτως ώστε, αν χρειάζονταν, να χτυπήσουν τους Τούρκους στα νώτα τους, κάνοντάς τους να πιστέψουν ότι είναι εγκλωβισμένοι ανατολικά από τον αποβατικό στρατό και δυτικά από άλλες δυνάμεις. Τα ξημερώματα της 3ης Νοεμβρίου οι Τούρκοι, θέλοντας να εμποδίσουν την απόβαση, έκαναν με όλες τους τις δυνάμεις, πεζές και έφιππες, έξοδο, κινούμενοι ανατολικά. Προφανώς από εκνευρισμό, κάποιος από τους διακόσιους στρατιώτες πυροβόλησε πρόωρα, επισπεύδοντας τα γεγονότα. Πάντως, το σχέδιο του Pisani λειτούργησε, αφού εν μέσω ομοβροντίας από δυτικά, ανατολικά και τα κανόνια των γαλέρων οι Τούρκοι υποχωρούν, νομίζοντας ότι είναι περικυκλωμένοι. Η υποχώρηση δίδει την ευκαιρία στα βενετικά στρατεύματα να αποβιβασθούν, πιθανότατα στον «ορμίσκο» που σχηματίζεται δυτικά από την νήσο Κουκουνίτσα ή Κουκουβίτσα και ανατολικά από τις απολήξεις του Αμαδερού στη θάλασσα. Οι Τούρκοι πάλι δεν γύρισαν στο φρούριο, αλλά κάνοντας μία κυκλωτική κίνηση, κινούμενοι νότια προς την ενδοχώρα και μετά ανατολικά, βρέθηκαν στην πεδιάδα που απλώνεται στους πρόποδες του Αμαδερού, σε απόσταση ενός μιλίου από την θάλασσα, με σκοπό την μετωπική σύγκρουση με το Βενετικό στρατό. Ο τελευταίος, κυρίως γερμανικά στρατεύματα, κινήθηκε από την ακτή νότια προς τους Τούρκους, σε ευρύ μέτωπο και συνεπικουρούμενος από έφιππους δραγόνους και γρεναδιέρους υπό την αρχηγία των αδελφών Pisani που ενίσχυαν την αριστερή πλευρά του. Φοβούμενοι τον εγκλωβισμό ή περικύκλωσή τους οι Τούρκοι υποχώρησαν από τον ίδιο δρόμο που ήρθαν στην πεδιάδα με κατεύθυνση το φρούριο. Με το οχυρό εξασθενημένο από τους κανονιοβολισμούς και με τα βενετικά στρατεύματα έτοιμα να το περικυκλώσουν, οι Τούρκοι κατέφυγαν στην τελευταία λύση που διέθεταν: Την νύχτα της 3ης προς 4η Νοεμβρίου εκκένωσαν το φρούριο. Η μόνη διέξοδος που διέθεταν ήταν κάποιο μονοπάτι προς τα δυτικά, πιθανότατα μεταξύ των υψωμάτων Αχειμάστου και Ορνίτσας, όπου, προφα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νώς, δεν υπήρχαν βενετικά στρατεύματα. Το πρωί της 4ης Νοεμβρίου 1717 οι Βενετοί καταλαμβάνουν το φρούριο. Τώρα, εάν οι τελευταίοι όντως δεν αντελήφθησαν την αποχώρηση των Τούρκων, όπως διατείνεται η έκθεση, ή δεν ήθελαν να εμπλακούν σε αναίτια μάχη ή υπήρχε συμφωνία, ας αφεθεί ως ερώτημα.

Για να συγκεκριμενοποιήσουμε τοπογραφικά την κατάσταση – με την προϋπόθεση ότι ο αναγνώστης έχει υπόψη του τις γεωγραφικές συνισταμένες της περιοχής –, έχουμε στη διάθεσή μας, πέραν της εκθέσεως, δύο πηγές: Πρώτα, ένα σχέδιο στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας που παλιότερα είχε εκτιμηθεί ως σχέδιο θεωρητικής επίθεσης στη Βόνιτσα από τους Τούρκους.[49] Η πληροφορία του τίτλου του σχεδίου στα Ιταλικά ότι πρόκειται για την επίθεση των Βενετών την 2α Νοεμβρίου 171- σε συνδυασμό με την έκθεση που παρουσιάζουμε εδώ, καθιστά βέβαιο το γεγονός ότι πρόκειται για απεικόνιση των κινήσεων των βενετικών καραβιών το δειλινό αυτής της μέρας. Διακρίνεται ευκρινέστατα ο όρμος του Αγίου Μάρκου με τα αγκυροβολημένα πλοία καθώς και τα πλοία που έπλευσαν περί τον λόφο του κάστρου της Βόνιτσας, στοιχεία που επιβεβαιώνουν το περιεχόμενο της έκθεσής μας. Δυστυχώς, ελλείψει ευανάγνωστων αντιγράφων του σχεδίου, δεν ήταν δυνατή, κατά τη συγγραφή του παρόντος άρθρου, η ενδελεχής μελέτη τού υπομνήματός του που θα μπορούσε να αποφέρει περαιτέρω πληροφορίες. Με την επιφύλαξη της παρουσιάσεώς του σε μελλοντικό σημείωμα, κρατούμε το κέρδος της αναμφισβήτητης συσχετίσεώς του με τα γεγονότα που σχολιάζουμε εδώ.

Η δεύτερη πηγή είναι και πάλι ο πίνακας ν. Schulemburg, στο συνθετικό κέντρο του οποίου βρίσκονται τα γεγονότα της Βόνιτσας. Ο ζωγράφος «παρακολουθεί» τα γεγονότα από το όρος Αμαδερός που κλείνει την πεδιάδα της Βόνιτσας στα ανατολικά. Το σημείο (R) δείχνει το βουνό στο οποίο εγκαταστάθηκαν οι χίλιοι Έλληνες.[50] Κατά την γνώμη μας πρόκειται για τον Αχείμαστο, ύψωμα οι παραφυάδες του οποίου κείνται σε σχετικά κοντινή απόσταση δυτικά του φρουρίου, όπου οι Έλληνες είχαν σε απόσταση βολής τα νώτα των Τούρκων. Το σημείο (L) του πίνακα απεικονίζει το χώρο όπου έγινε η απόβαση των στρατευμάτων, όπως είπαμε μεταξύ Κουκουνίτσας και Αμαδερού, ενώ το (M) δείχνει την κίνηση των τουρκικών στρατευμάτων από το φρούριο προς τα ανατολικά, με σκοπό την πρόληψη της απόβασης, όπου και θα υποχωρήσουν εν μέ-

---

49 Έγχρωμο σχέδιο με αριθμό ευρετηρίου Provveditori alle Fortezze ex.B 79, dis. 38d., διαστάσεις 653x619, χωρίς συνοδευτικό κείμενο. Ο τίτλος του σχεδίου είναι: Pianta dell' attacco di Voniza, con golfo e dintorni, pressa dalle armi della Ser. Rep. di Venezia li 2 Novembre 1717. Ως θεωρητική επίθεση ερμηνεύτηκε από τον Παλιούρα ο.π. (βλ. σημ. 14), 51 εικ. 3, όπου και απεικόνιση του σχεδίου.

50 Για το σημείο (R) η ένδειξη στο υπόμνημα του πίνακα είναι: Montagne sur la quelle les Grecs ont été posté pendant notre Débarquement.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σω ομοβροντίας των ανδρών της ενέδρας και των Ελλήνων.[51] Τα σημεία N-P αναφέρονται στη μάχη της πεδιάδας.[52] Στο (P) διακρίνεται ο δρόμος που ακολούθησαν οι Τούρκοι κινούμενοι νότια και ανατολικά μετά την υποχώρησή τους από την ακτή, καθώς και ο μικρός λόφος που, σύμφωνα με την έκθεση, κατέλαβαν. Τον ίδιο δρόμο αντιστρόφως ακολούθησαν επιστρέφοντας στο φρούριο. Το σημείο (N) αποτελεί την κύρια εστία συμπλοκών των δύο στρατών και σύμφωνα με το υπόμνημα του πίνακα απεικονίζει την επέμβαση των γρεναδιέρων, ενώ το κέντρο της πεδιάδας καταλαμβάνουν τα εναντίον των Τούρκων, προς Νότο κινούμενα συντάγματα. Παράλληλα προς αυτά, στους πρόποδες του Αμαδερού και κάτω στο κέντρο του πίνακα, διακρίνονται περαιτέρω βενετικά στρατεύματα, τα οποία κινούνται προς ενίσχυση των μαχόμενων στο αριστερό μέτωπο (O).[53] Τέλος, ο πίνακας v. Schulemburg δεν παραλείπει να σημειώσει και το μονοπάτι από το οποίο διέφυγαν οι Τούρκοι που, όπως είπαμε, περνούσε μεταξύ των υψωμάτων του Αχειμάστου και της Ορνίτσας με κατεύθυνση προς Νότο (Q).[54] Συμπερασματικά, οι πληροφορίες έκθεσης και πίνακα συμπίπτουν σε αξιοθαύμαστο βαθμό, καθιστώντας τον δεύτερο άριστο εποπτικό συμπλήρωμα της πρώτης.

Τα λάφυρα ήταν πλουσιότερα εκείνων της Πρέβεζας. Πέραν των όπλων, στα οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω, οι Τούρκοι εγκατέλειψαν 8 γαλεότες και 28 μαούνες, ενώ απεικόνιση της αναφερόμενης στην έκθεση μισοβυθισμένης ταρτάνας στη είσοδο του λιμανιού υπάρχει και στον πίνακα. Η ιππουρίδα του Τούρκου Πασά και τα εχθρικά λάβαρα, λάφυρα με ιδιαίτερο συμβολικό βάρος, μεταφέρθηκαν θαλασσίως και κατά πάσα πιθανότητα στο μοναστήρι της Αγίας Παρθένου στην Κορωνησία, όπου και ανετέθησαν.[55] Οι απώλειες των Τούρκων πρέπει να ήταν σημαντικές, ενώ το φρούριο θα έχρηζε σοβαρής επισκευής.

---

51 Για τα σημεία (L-M) οι ενδείξεις στο υπόμνημα του πίνακα είναι: (L) Débarquement des troupes vénitiens de l' autre côte pour bloquer et attaquer la Place par le Front. (M) Turcs qui viennent pour opposer au Débarquement et qui furent repousser pour le feu des nos... l' embuscade où on avait ... le même nuit.

52 Για τα σημεία (N-P) οι ενδείξεις στο υπόμνημα του πίνακα είναι: (N) Plutons Grenadiers qui ont changé les Ennemys qui vinrent pour disputer l' Entreprise. (O) Plutons des Esclavons en Marche contre le Turcs qui étaient percées {;}...un Escadron de notre Cavalerie. (P) Chemin que les Infidèles ont...tenus pour venir nous attaquer comme aussi pour se retire.

53 Εάν στο σημείο (O) του υπομνήματος είναι σωστή η λέξη Esclavons, αυτό σημαίνει ότι αυτά τα συντάγματα αποτελούνταν από Δαλματούς.

54 Για το σημείο (Q) η ένδειξη στο υπόμνημα του πίνακα είναι: Chemin que les Infidèles ont... pour s' en fuir.

55 Στο γερμανικό κείμενο γράφεται «der Heil. Jungfrauen», δηλ. των Αγίων Παρθένων, πιθανώς εκ παραδρομής. Κατά την γνώμη μας, από πλευράς γεωγραφίας και ονόματος το μοναστήρι στην Κορωνησία είναι η μόνη εύλογη λύση. Σε αυτό συνηγορεί και η έκθεση που αναφέρει ότι τα λάφυρα μεταφέρθηκαν εκεί με μια φελούκα, άρα με πλοίο όχι ικανό για ταξίδια μεγάλων αποστάσεων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δ΄

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Με την κατάληψη των φρουρίων Πρέβεζας και Βόνιτσας επανακτάται η βενετική κυριαρχία στα δυτικά παράλια της Ελλάδας. Με αυτό τον τρόπο, αφενός ανακόπηκε η τουρκική προέλαση στις αρχές του τελευταίου βενετοτουρκικού πολέμου, αφετέρου ελευθερώθηκαν οι θαλάσσιες συγκοινωνίες με την ιταλική χερσόνησο. Επίσης, όπως τονίζει και η ίδια η έκθεση που παρουσιάζουμε, οι περιοχές Πρέβεζας και Ξηρομέρου θα απέδιδαν στο εξής σημαντικές φορολογικές εισφορές στη Γαληνοτάτη.[56] Τέλος, αυτές οι καταλήψεις εντάσσονταν στρατηγικά στη συνολική επανάκτηση του Αμβρακικού κόλπου· η έκθεση τελειώνει με την πεποίθηση ότι σε λίγο καιρό θα έπεφτε στα χέρια των Βενετών και η Άρτα, για την κατάληψη της οποίας ξεκίνησαν αμέσως οι προετοιμασίες. Αυτό, όμως, αποδείχτηκε εξαιρετικά δύσκολο και μέχρι τη διάλυση της Βενετικής Δημοκρατίας το 1798 η Άρτα θα παρέμενε υπό την κατοχή των Τούρκων. Αντ' αυτού, ειδικά για την Πρέβεζα, εγκαινιάζεται το 1718 μια περίοδος σχετικής ακμής, όπου οι Βενετοί επιδόθηκαν σε ένα οργανωμένο πρόγραμμα ανάπτυξης, το οποίο σφράγισε την εικόνα της πόλης μέχρι και τον 20ο αιώνα.[57] Πάντως, η κατάληψη των δύο φρουρίων θα πρέπει να είχε ιδιαίτερη απήχηση στην Ευρώπη. Καταρχήν εδραίωσε την φήμη του Γενικού Κυβερνήτη Pisani, του οποίου την διορατικότητα σχετικά με την στρατηγική θέση της Πρέβεζας υπογράμμιζαν οι εκθέσεις των Προνοητών του 18ου αιώνα.[58] Η έκδοση της έκθεσης στα γερμανικά είναι, εξάλλου, ενδεικτική της βαρύτητας που αποδίδονταν στα γεγονότα· πέραν του αυτονόητου ενδιαφέροντος, λόγω του ρόλου του Αρχιστράτηγου v. Schulemburg και των γερμανικών δυνάμεων στις επιχειρήσεις, αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι ο εκδοτικός οίκος v. Wiering ήταν από τους επιφανέστερους της Βόρειας Γερμανίας κατά την διάρκεια του 16ου και 17ου αιώνα, με πολλές εκδόσεις εκθέσεων και μελετών

---

56 Για τις εισφορές της περιοχής Πρέβεζας-Ξηρομέρου στη Βενετική Δημοκρατία την περίοδο 1684-1699 βλ. Αρχοντίδης ο.π., 103 κ.ε, κυρίως 112 κ.ε.· για την οικονομική και πληθυσμιακή κατάσταση της Πρέβεζας τον 18ο αιώνα: Κ. Κόμης, Ο πληθυσμός της Πρέβεζας τον 17ο και 18ο αιώνα, *Η.Χ.* 31 (1994) 165 κ.ε.· του ιδίου, Εποικισμοί στην Πρέβεζα το 18ο αιώνα, *Π.Χ.* 31-32 (1995) 19 κ.ε.· για τη σύνθεση των κοινοτήτων Πρέβεζας και Βόνιτσας την ίδια περίοδο, πρόσφατα: Α. Παπαδιά-Λάλα, *Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων στον Ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας (15ος-18ος αι.). Μια συνθετική προσέγγιση* (Βενετία 2004) 455 κ.ε.

57 Για την ανάπτυξη της Πρέβεζας κατά την διάρκεια της βενετικής κατοχής βλ. Γ.Ι. Μουστάκης, Η Πρέβεζα τον 18ο αιώνα στο: του ιδίου, *Τα Πρεβεζάνικα* (Πρέβεζα 2002) 11 κ.ε.

58 Πρβλ. Έκθεση Γενικού Προνοητή A. Loredan του έτους 1740, αυτόθι, 23 κ.ε., κυρίως 24.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επί των κορυφαίων τρεχόντων πολιτικοστρατιωτικών θεμάτων της εποχής, αποτελώντας ένα ευρωπαϊκό διπλωματικό forum.[59]

Κλείνοντας, επιβάλλεται να θυμίσουμε ότι η συστηματική έρευνα των αρχειακών πηγών μπορεί να αποδώσει σημαντικά αποτελέσματα σε θέματα τόσο της ευρύτερης όσο και της τοπικής ιστορίας. Έτσι, τα γεγονότα που περιγράφτηκαν σε αυτή την εργασία μπορούν να εμπλουτιστούν με περαιτέρω έρευνα και αξιοποίηση των διαθέσιμων πηγών: Η σύγκριση με το ιταλικό πρωτότυπο της έκθεσης, η επισταμένη έρευνα χαρτών και άλλων κειμένων από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας, των σχεδίων που υπέβαλε ο v. Schulemburg για τη βελτίωση του φρουρίου της Πρέβεζας καθώς και η έρευνα του προσωπικού του αρχείου, αλλά και η εξέταση αρχείων με εκθέσεις προξένων τρίτων χωρών[60] θα επιβεβαιώσουν, αναιρέσουν ή επεκτείνουν τις σκέψεις που εκθέσαμε εδώ.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχοντίδης Α.Π., *Η Βενετοκρατία στη Δυτική Ελλάδα (1684-1699)*, (διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 1983)

Βελένης Γ., Ιστορική σκιαγραφία της πόλης της Πρέβεζας, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* τ. 31-32 (1995) 5 κ.ε.

Βελένης Γ., Οι οχυρώσεις της Πρέβεζας και της ευρύτερης περιοχής. Η περίοδος από το 1495 έως τη Συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699), *Πρεβεζάνικα Χρονικά* τ. 33 (1996) 5 κ.ε.

Βελένης Γ., Οι οχυρώσεις της Πρέβεζας και της ευρύτερης περιοχής. Η περίοδος κατοχής της Πρέβεζας από τον Αλή Πασά (1807-1820), *Πρεβεζάνικα Χρονικά* τ. 34-35 (1997) 5 κ.ε.

Βελένης Γ., Οι οχυρώσεις της Πρέβεζας και της ευρύτερης περιοχής: Προσέγγιση χρονολόγησης και τοπογραφικού προσδιορισμού των οχυρώσεων της Πρέβεζας, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* τ. 36 (1999) 13 κ.ε.

---

59 Για τον εκδοτικό οίκο Thomas v. Wiering und Erben βλ. W. Keyser, Thomas v. Wiering und Erben: Ein bedeutendes Kapitel hamburgischer Druckgeschichte στο: *Zeitschrift für Bibliothek, Archiv und Information in Norddeutschland*, 10 (1990), (4), 343 κ.ε.

60 Πρβλ. π.χ. τις επιστολές του Γάλλου Προξένου G. Dubroca στην Άρτα προς τον A. Pisani τις 13/11/1717 και 3/1/1918 και την απάντηση του τελευταίου, μέσω του Γενικού Προνοητή A. Loredan, για τελωνειακά θέματα, μετά την κατάκτηση της Πρέβεζας και της Βόνιτσας από τους Βενετούς: Γ.Α. Σιορόκας, *Το Γαλλικό Προξενείο της Άρτας (1702-1789)* (διδ. διατριβή Ιωάννινα 1981) 182 κ.ε. Ακόμα πιο σημαντικά θα είναι τα συμπεράσματα που μπορούν να συλλεχθούν από τις εκθέσεις που έστελνε ο ίδιος Πρόξενος για τα οχυρωματικά έργα των Βενετών στην Κέρκυρα, Πάργα, Βόνιτσα και Πρέβεζα την περίοδο 1705-1706 και βρίσκονται στα Κρατικά Αρχεία της Γαλλίας, στο Παρίσι: Αυτόθι, 429 με σημ. 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΑ΄, κεφ. «Οι Βενετοτουρκικές συγκρούσεις στις ελληνικές χώρες», 19 κ.ε., και «Από την συνθήκη του Κάρλοβιτς ως την συνθήκη του Πασάροβιτς», 39 κ.ε. (Ι. Χασιώτης)

Καράμπελας Ν.Δ. (επιμ.), *Νικόπολις-Πρέβεζα* (Πρέβεζα 1994)

Καράμπελας Ν.Δ., *Πρέβεζα επί χάρτου*, ανέκδοτη ομιλία που έλαβε χώρα στις 29/5/1994, στη διάρκεια διημερίδας που οργάνωσε ο Δήμος Πρέβεζας και το Ε.Λ.Ι.Α. στη Θεοφάνειο Σχολή Πρέβεζας

Καράμπελας Ν.Δ., Ο Δανός αρχαιολόγος Peter O. Brøndsted στην Πρέβεζα, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* τ. 37-38 (2001) 5 κ.ε.

Καράμπελας Ν.Δ., Ο Άγγλος αριστοκράτης John C. Hobhouse στην Πρέβεζα, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* τ. 39-40 (2003) 65 κ.ε.

Μαμαλούκος Σ.Β., Η πολεοδομική εξέλιξη και η αρχιτεκτονική της Πρέβεζας στο: *Νικόπολις-Πρέβεζα*

Μουστάκης Γ.Ι., Η Πρέβεζα τον 18ο αιώνα στο: Του ιδίου, *Τα Πρεβεζάνικα* (Πρέβεζα 2002) 11 κ.ε.

Norwich J.J., *Ιστορία της Βενετίας* (Αθήνα 1993)

Παλιούρας Α., Τα κάστρα Πρέβεζας-Βόνιτσας-Λευκάδας στην εποχή της Βενετοκρατίας στο: Β.Γ. Αυδίκος (επιμ.), *Η Ιστορία της Πρέβεζας. Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου 1989* [1992]

Πλουμίδης Γ., Μετάλλια της Βενετίας για Πρέβεζα και Πάργα, *Ηπειρωτικά Χρονικά* τ. 35 (2001) 9 κ.ε.

Φουρίκης Π.Α., Μικρά Συμβολή εις την Ηπειρωτικήν Ιστορίαν. Νικόπολις-Πρέβεζα, *Ηπειρωτικά Χρονικά* τ. 4 (1929) 263 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα όρια δικαιοδοσίας Βενετών και Οθωμανών στο στόμιο του Αμβρακικού κόλπου σύμφωνα με αναφορά του Βενετού μηχανικού Santo Semitecolo στα 1729

Ελευθερίου Λ. Βέτσιου
Φιλολόγου-Ιστορικού

Ο τελευταίος πόλεμος μεταξύ της Βενετίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας άρχισε το Δεκέμβριο του 1714 και τελείωσε τον Ιούλιο του 1718 με την υπογραφή της συνθήκης του Passarowitz (ή Pozarevac). Η συνθήκη αυτή περιλάμβανε είκοσι έξι άρθρα, από τα οποία τα τέσσερα πρώτα καθόρισαν τα σύνορα μεταξύ των δύο κρατών. Σύμφωνα με το άρθρο 4 της συνθήκης, που αναφερόταν στις βενετικές κτήσεις της βορειοδυτικής ακτής της ελληνικής χερσονήσου, «τα φρούρια του Βουθρωτού, Πρέβεζας και Βόνιτσας, που βρίσκονται στις ακτές της Άσπρης θάλασσας, και που είναι υπό την κατοχή της Δημοκρατίας της Βενετίας σύμφωνα με την αρχή του Uti possedetis, θα εξακολουθήσουν να παραμένουν υπό την κατοχή της ίδιας Δημοκρατίας, και σε καθένα από τα μέρη να καθορισθεί ευθέως και δικαίως από τους επιτρόπους που έχουν διορισθεί για να χαράξουν τα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών, έδαφος καλυπτόμενο σε μία ώρα πορείας, οριοθετημένο με την εγκατάσταση σημάτων και ορίων»[1]. Το άρθρο 4 αλλά και το άρθρο 5 της συνθήκης, που αναφέρονταν στο διορισμό κοινής επιτροπής από τα δύο κράτη για τη χάραξη των συνόρων[2], άφησαν ανοικτό το θέμα της κυριαρχίας του Αμβρακικού κόλπου, με συνέπεια να δημιουργούνται συνέχεια προστριβές, εντάσεις και αμφισβητήσεις μεταξύ Βενετών και Οθωμανών, για τον έλεγχο του διαύλου και γενικότερα των υδάτων του κόλπου, σε όλη τη διάρκεια του 18ου αιώνα. Η διαφωνία και οι προστριβές ξεκινούσαν από το ποιος είχε τον έλεγχο της εισόδου του Αμβρακικού κόλπου. Οι Βενετοί θεωρούσαν ότι η είσοδος του Αμβρακικού κόλ-

1 Βλ. Δ. Χατζόπουλος, *Ο τελευταίος Βενετο-Οθωμανικός πόλεμος 1714-1718*, Αθήνα 2002 (Μετάφραση από τη γαλλική του πρωτοτύπου με τίτλο: *La dernière guerre entre la République de Venise et l'Empire Ottoman 1714-1718*, Montréal, Centre d' Études Helléniques - Collège Dawson, 1999), σ. 459.

2 Βλ. Δ. Χατζόπουλος, ό.π., σσ. 459-460.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

που ήταν υπό τον έλεγχό τους, καθώς η θαλάσσια περιοχή μεταξύ του φρουρίου της Πρέβεζας[3] και της απέναντι στεριάς (περιοχή που ονομαζόταν Punta), στον σημερινό νομό Αιτωλοακαρνανίας, εντασσόταν στο άρθρο 4 της συνθήκης του Passarowitz που ανέφερε ότι οι Βενετοί είχαν δικαίωμα για κατοχή εδάφους που κάλυπτε μιαν ώρα πορείας γύρω από το φρούριο της Πρέβεζας. Επομένως κάθε πλοίο που περνούσε από το δίαυλο της Πρέβεζας όφειλε να καταβάλλει τους ανάλογους δασμούς στους Βενετούς, καθώς αυτοί ήταν οι κύριοι του διαύλου. Από την άλλη μεριά οι Τούρκοι θεωρούσαν ότι το άρθρο 4 της συνθήκης έκανε λόγο για δικαίωμα βενετικής κτήσης μόνο επί στεριάς, που καλυπτόταν σε μιαν ώρα πορείας γύρω από το φρούριο της Πρέβεζας[4], και όχι επί θαλάσσης. Έτσι θεωρούσαν την απέναντι από το φρούριο της Πρέβεζας χερσαία περιοχή της Punta οθωμανική κτήση και παράλληλα ήγειραν και αυτοί δικαιώματα για τον έλεγχο της εισόδου του Αμβρακικού κόλπου[5]. Οι Βενετοί δεν έφεραν αντιρρήσεις για την κυριαρχία της περιοχής της Punta από τους Τούρκους[6], αλλά ο έλεγχος της εισόδου και γενικότερα της θαλάσσιας περιοχής του Αμβρακικού κόλπου αποτέλεσε ένα πρόβλημα στις σχέσεις των δύο κρατών που δεν επιλύθηκε με αποτελεσματικό τρόπο καθ' όλη τη διάρκεια του 18ου αιώνα, παρά τις προσπάθειες που έγιναν κατά περιόδους για τη διευθέτησή του.

Στο Archivio di Stato di Venezia (σειρά Senato, Dispacci Ambasciatori Costantinopoli, filza 241, Copia No 3 με χρονική ένδειξη Πρέβεζα 9 Νοεμβρίου 1729, φύλλα 469r-470r, συνημμένη στο No 201 έγγραφο του κώδικα) υπάρχει αναφορά του Βενετού μηχανικού Santo Semitecolo που στάλθηκε στα 1729 στον γενικό προβλεπτή της θάλασσας Marc'Antonio Diedo. Στην αναφορά του Santo Semitecolo γίνεται λόγος ότι τα όρια δικαιοδοσίας των Βενετών και των Τούρκων στο στόμιο του

---

3 Για τις οχυρώσεις στην περιοχή της Πρέβεζας βλ. Γ. Βελένης, «Οι οχυρώσεις της Πρέβεζας και της ευρύτερης περιοχής», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τεύχη 25 (Ιανουάριος-Ιούνιος 1991), σσ. 5-30 και 33 (Ιανουάριος-Ιούνιος 1996), σσ. 13-22.

4 «Τα σύνορα μεταξύ Τουρκίας και της Βενετικής κτήσης της Πρέβεζας άρχιζαν από το ιχθυοτροφείο Μάζωμα, ακολουθούσαν στην περιοχή του ασυρμάτου του ΟΤΕ τα ρωμαϊκά τείχη, έφταναν στη θέση του καπετάν Δήμου, που είναι στο κέντρο της συνοριακής γραμμής και από εκεί συνέχιζαν από τα Φισκούρια στο Ιόνιο. Από το μικρό, τότε, οικισμό της Πρέβεζας, που περιοριζόταν στο τρίγωνο: σημερινό Μητροπολιτικό Μέγαρο, Ιερός Ναός του Αγίου Νικολάου και κάστρο της Μπούχας (εκεί που τώρα είναι οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις), η απόσταση με τα πόδια είναι μία ώρα». Βλ. Γ. Μουστάκης, *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα 2002, σ. 13.

5 Βλ. περισσότερα Ε. Βέτσιος, *Η οικονομική παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Άρτας κατά τον 18ο αιώνα*, (αν. διδ. διατρ.), στο κεφάλαιο «Η οθωμανική πολιτική και διοικητική οργάνωση στην περιοχή της Άρτας».

6 A.S.V., Senato, Dispacci Ambasciatori Costantinopoli, f. 241, No 201, Πέραν Κωνσταντινούπολης 9 Απριλίου 1796, φύλλο 458r.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αμβρακικού κόλπου είναι ασαφή[7], ενώ παράλληλα δηλώνεται και η πορεία που ακολουθούσαν τα πλοία όταν εισέρχονταν στο δίαυλο για να περάσουν στον Αμβρακικό κόλπο. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληγε ο Santo Semitecolo είναι ότι τα πλοία, όταν εισέρχονταν ή εξέρχονταν από τον Αμβρακικό κόλπο, διάνυαν το μεγαλύτερο μέρος της πορείας τους κοντά στις βενετικές ακτές παρά στις οθωμανικές, γεγονός που παρείχε το δικαίωμα στους Βενετούς για επιβολή δασμών.

Παρακάτω δημοσιεύεται ολόκληρο το αρχειακό έγγραφο σε διπλωματική μεταγραφή, με μόνη παρέμβαση την αποκατάσταση της στίξης, όπου μπορούσε να υπάρξει σύγχυση κατά την ανάγνωση. Μικρές επεμβάσεις έγιναν και στα κεφαλαία. Οι συντομογραφίες αναπτύχθηκαν σε ορθή γραφή και τοποθετήθηκαν σε παρένθεση. Όπου υπήρχε αλλαγή φύλλου τοποθετήθηκε διπλή κάθετη γραμμή και σε παρένθεση ο αριθμός του φύλλου. Τέλος ακολουθεί η ελεύθερη απόδοση του εγγράφου στα ελληνικά.

Το έγγραφο

«(f. 469r) Copia
Inserta n(umer)o 3 in disp(acci)o n(umer)o 201

Informazione del ten(en)te col(onnel)lo ingegner Semitecolo all' Ill(ustrissi)mo et Ecc(ellentissi)mo Sig(no)r Prov(vedito)r Gen(era)l da Mar segnata da Prevesa li 9 Nov(embr)e 1729 s(tile) n(uovo).

In pronta rassegnazione all' ossequiato comando di V(ostra) E(ccellenz)a presi per mano il dissegno della confinazione di Prevesa ove io umilis(simo) Santo Semitecolo, ten(en)te Col(onnel)lo ing(egne)r abbi anco l' onore di esser presente et impiegato nel tempo dell' Ecc(ellentisi)mo Si(gno)r Prov(vedito)r Gen(era)l dell' Isole K(avalie)r Loredan per la posizione dei termini e divisione del n(ost)ro confine da quello ottomano. Non so ne vedo dai limiti già espressi per la circonferenza della nostra stabilita linea che sia stato fatto allora menzione alcuna riguardo alla bocca del golfo dell' Arta, che quasi all' origine e in una sponda del mare di detta bocca si vede situata questa fortezza; onde sulle particolarità dell' entrare e sortire dal golfo medesimo toccante alli punti espressi nel firmano o sia comandamento segnato primo di Ap(ri)le dell' anno 1720, come degna l' Ecc(ellen)za V(ost)ra incaricarmi devo con profonda som(m)issione dire quanto segue.

---

7 Πρβ. A.S.V., Senato, Dispacci Ambasciatori Costantinopoli, f. 241, No 201, Πέραν Κωνσταντινούπολης 9 Απριλίου 1796, όπου αναφέρονται: «Anche nella informazione estesa nel 1729 dal tenente colonnello ingegnere Semitecolo al numero 3 sullo stesso argomento, dichiara egli che non sa ne vede dai limiti già espressi per la circonferenza della nostra stabilita linea che sia stata in allora menzione alcuna riguardo alla bocca del golfo dell' Arta».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Che gle rapp(rese)ntazioni fatte alla Porta, come appar dal firmano una parte della bocca della fortezza di Prevesa resta in potere della Ser(enissi)ma Rep(ubbli)ca e che in fazza di questa per levante vi esistono le terre del G(rande) S(ignore) rimaste dopo la discussione dei confini nominata Punda; e che pure verso la stessa sino le acque del mare più profonde da quelle verso Prevesa, onde li bastimenti vengono di passare più appreso la Punda // (f.469^{v}) - Stato Ottomano, che a Prevesa stato Veneto.

Dirò umilmente in vere rapp(rese)n(tazio)ni e giusti termini che prima Prevesa si vede situata vicino ma però entro della sunominata bocca e in fazza a questa per sirocco levante esistono le sudette tenza di terre (otto-ma)ne nominate Punda, divise dal mare e dalla natura nella distanza di 350 a 400 passi geometrici dalle n(ost)re terre, che con queste viene a formarsi il porto, o sia canale e non bocca di Prevesa, cui somministra l' ingresso nel golfo, mentre la vera bocca consiste nell' entrare come è di fatto per po-nente garbino da 400 passi circa proma del giunger al Pozzo, a sito nomi-nato Meemet Effendi, che sono le terre del Principe e all' incontro di esse esiste il promontorio Scalli, sito e terre dell' Ottomano, da dove si estende per maistro le seccagne e scagni e bassifondi, tutto sotto le acque del mare per la distanza di 600 passi geometrici incirca, onde tra il capo di dette seccagne, e le pub(lich)e terre sunominate resta il Ghebbo come si vede for-mato dalla natura, che serve per entrare li bastimenti, li quali per lungo tratto ancora dopo imboccati sono tenuti costeggiare le terre del Principe, stante il basso fondo, e seccagne, che sono della parte dell' Ottomano, ma possia prosseguendo il Ghebbo per entrare in porto, o sia in golfo, che fatto ordinariamente dalla natura non in retta, ma in // (f. 470^{r}) obbliqua linea prima del giunger la vecchia e distretta Prevesa, ma in pochissima distanza accostandosi alle terre dell' Ottomano. Ma poi prosseguendo il bastimento ha sempre li fondi sufficienti più accostandosi verso Prevesa, che verso le terre ottom(ane). Anzi nel sito verso Punda più ancora si tengono da queste li bastimenti lontani, e si accostano alla parte spettante al Principe per la lunghissima lingua di basso fondo, che la detta Punda trassi nel canale. Onde concludo che il più profondo per imboccare, e sboccare è più vicino con molta differenza allo stato Veneto che a quello Ottomano e di essere quanto fu rappresentato alla Porta tutto opposto dalla verità, e per conseguenza, che il sito, che somministra l' entrata, et uscita nel golfo della bocca di Prevesa appartiene alla Serenissima Repub-(li)ca e non al Dominio Ottomano, come la Sublime Virtù dell' Ecc(ellen)za Vostra dal fatto ben saprà distinguere. E con profondissimo rispetto le baccio la porpora.

Prevesa li 9 Novembre 1729 s(tile) n(uovo)».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ελεύθερη απόδοση στα ελληνικά

«Συνημμένο αντίγραφο Νο 3 στο έγγραφο Νο 201

Αναφορά από τον συνταγματάρχη μηχανικό Semitecolo στον ενδοξότατο και εξοχότατο κύριο γενικό προβλεπτή της θάλασσας, σταλμένη από την Πρέβεζα με χρονική ένδειξη 9 Νοεμβρίου 1729 νέο έτος

Ανταποκρινόμενος άμεσα στη σεβαστή διαταγή της εξοχότητάς σας, πήρα στα χέρια μου το σχέδιο χάραξης των συνόρων της Πρέβεζας, στο οποίο εγώ ο ταπεινότατος Σάντο Σεμιτέκολο, αντισυνταγματάρχης μηχανικός, είχα την τιμή να απασχοληθώ για τον καθορισμό των ορίων και τη χάραξη των συνόρων μας με τους Οθωμανούς, την περίοδο που γενικός προβλεπτής των νήσων ήταν ο ιππότης Λορεντάν. Δεν γνωρίζω ούτε παρατηρώ από την περίμετρο της σταθερής γραμμής των συνόρων να είχε γίνει αναφορά (για όρια δικαιοδοσίας) στο στόμιο του κόλπου της Άρτας, όπου στην αρχή και πάνω σε μια (χερσαία) προεξοχή στη θάλασσα βρίσκεται αυτό το φρούριο (της Πρέβεζας). Επομένως όσον αφορά την εκκρεμότητα (των ορίων) στην είσοδο και έξοδο από τον κόλπο και τα σημεία που αναφέρονται στο φιρμάνι ή διάταγμα με χρονική ένδειξη 1 Απριλίου 1720, και όπως αρμόζει στην εξοχότητά σας που μου ανέθεσε την υπόθεση αυτή, έχω την υποχρέωση να τονίσω τα ακόλουθα: δηλαδή ότι σύμφωνα με τις παραστάσεις που έγιναν στην Πύλη, όπως φαίνεται στο φιρμάνι, ένα μέρος του στομίου που υπάγεται στο φρούριο της Πρέβεζας παραμένει στην κυριότητα της Γαληνότατης Δημοκρατίας. Ανατολικά απέναντι (από το φρούριο της Πρέβεζας) υπάρχουν εδάφη του σουλτάνου που παρέμειναν στην κυριότητά του μετά την χάραξη των συνόρων και η περιοχή αυτή ονομάστηκε Punta. Από την πλευρά της περιοχής Punta (στην αρχή) τα ύδατα της θάλασσας είναι βαθύτερα από τα ύδατα που βρίσκονται προς την πλευρά τὴς Πρέβεζας. Επομένως τα πλοία περνούν κοντά από την Punta, που ανήκει στην κυριαρχία του οθωμανικού κράτους και όχι από την Πρέβεζα που ανήκει στην κυριαρχία του βενετικού κράτους.

Λέγω ταπεινά με ειλικρίνεια και ακρίβεια ότι η Πρέβεζα βρίσκεται κοντά, αλλά μέσα στο προαναφερθέν στόμιο (του κόλπου) και τα οθωμανικά εδάφη βρίσκονται νοτιοανατολικά της. Η οθωμανική περιοχή της Punta βρίσκεται σε απόσταση 350 ή 400 γεωμετρικών βημάτων από τα βενετικά εδάφη της Πρέβεζας. Τα δύο χερσαία άκρα (περιοχές Punta και Πρέβεζας) σχηματίζουν ένα κανάλι που ορίζουν την είσοδο του κόλπου και όχι το στόμιο της Πρέβεζας. Το στόμιο της Πρέβεζας αρχίζει 400 βήματα νοτιοδυτικά, πριν περίπου φτάσει κανείς στη θέση Pozzo (πηγάδι) και στην τοποθεσία που ονομάζεται Μεχμέτ Εφέντη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και τα οποία είναι εδάφη της Βενετίας. Απέναντι βρίσκεται η οθωμανική προεξοχή Scalli, από όπου αρχίζουν προς τα βορειοδυτικά οι βράχοι και οι ξέρες. Οι βράχοι και οι ξέρες βρίσκονται κάτω από το νερό για έκταση περίπου 600 γεωμετρικών βημάτων. Επομένως μεταξύ της αρχής των υφάλων και των δικών μας εδαφών υπάρχει ένα στενό πέρασμα θάλασσας, όπως διαμορφώνεται από τη φύση. Από αυτό το πέρασμα περνούν τα πλοία, τα οποία για μεγάλη απόσταση είναι υποχρεωμένα να πλέουν κοντά στις ακτές του πρίγκιπά μας, επειδή τα ύδατα από την οθωμανική πλευρά είναι ρηχά και γεμάτα υφάλους. Αλλά μετά, καθώς τα πλοία εισέρχονται για να ελλιμενιστούν (στην Πρέβεζα) ή να περάσουν στον Αμβρακικό κόλπο μέσα στο κανάλι, το οποίο από τη φύση του βρίσκεται σε τεθλασμένη και όχι σε ευθεία γραμμή, προτού φτάσουν στην παλαιά Πρέβεζα για σύντομο χρονικό διάστημα πλέουν κοντά στις οθωμανικές ακτές. Έπειτα όμως, επειδή τα ύδατα για τα πλοία είναι πιο βαθιά από την πλευρά της Πρέβεζας, αυτά πλέουν κοντά στην Πρέβεζα παρά κοντά στα οθωμανικά εδάφη. Έτσι τα πλοία πλέουν μακριά από το χερσαίο άκρο της Punta και πλέον κοντά στα δικά μας μέρη, επειδή η πορεία από την Punta μέσα στο κανάλι είναι μια μακρά διαδρομή αβαθών υδάτων. Καταλήγω, λοιπόν, ότι το σημείο με τα πιο βαθιά ύδατα για να εισέλθει ή να εξέλθει ένα πλοίο από τον κόλπο είναι πιο κοντά στα βενετικά εδάφη παρά στα οθωμανικά και ότι όσα αναφέρθηκαν από την Πύλη είναι αντίθετα προς την αλήθεια. Επομένως το σημείο από το οποίο γίνεται η είσοδος και η έξοδος των πλοίων από τον κόλπο διαμέσου του στομίου ανήκει στην Γαληνότατη Δημοκρατία και όχι στο οθωμανικό κράτος. Αυτό το γεγονός η υψηλότατη διάνοια της εξοχότητάς σας μπορεί εύκολα να διαπιστώσει. Με βαθύτατο σεβασμό φιλώ την πορφύρα.

Πρέβεζα 9 Νοεμβρίου 1729 νέο έτος».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΑ ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ

ΔΗΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πορτραίτο του Ρόμπερτ Τάουνλη-Πάρκερ,
συνοδοιπόρου του Τόμας Σ. Χιούζ στο ταξίδι του στην Ελλάδα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Άγγλος θεολόγος Thomas S. Hughes στην Πρέβεζα και τη Νικόπολη[1]

Νίκου Δ. Καράμπελα
προέδρου του Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις

Στη μνήμη των καθηγητών μου
Μιχαήλ Κατσαούνη και
Ευαγγελίας Οικονόμου-Κατσαούνη

Το ηλιόλουστο, χειμωνιάτικο απόγευμα της Κυριακής 26ης Δεκεμβρίου του 1813[2] φθάνουν στην Πρέβεζα, με ένα μικρό πλοίο από τη Λευκάδα, τρεις Άγγλοι περιηγητές. Ο αρχιτέκτονας και αρχαιοκάπηλος Τσάρλς Ρ. Κόκρελλ,[3] ο Ρόμπερτ Τάουνλη-Πάρκερ,[4] και ο θεολόγος

1 Η περιγραφή του ταξιδιού προέρχεται από τη δεύτερη επαυξημένη έκδοση του δίτομου βιβλίου του Thomas Smart Hughes (Τόμας Σμαρτ Χιούζ) με τίτλο «Travels in Greece and Albania» («Ταξίδια στην Ελλάδα και την Αλβανία») που εκδόθηκε το 1830 από τους Henry Colburn & Richard Bentley στο Λονδίνο και από το οποίο μετέφρασα τα σχετικά με την Πρέβεζα και την ευρύτερη περιοχή κείμενα και έκανα μια σύντομη περίληψη του ταξιδιού. Όλες οι παραπομπές σε κείμενα του Χιούζ αναφέρονται σε αυτή τη δεύτερη έκδοση του 1830. Σε ελάχιστες περιπτώσεις, όταν στην πρώτη έκδοση αναφέρονται στοιχεία τα οποία παραλείπονται στη δεύτερη έκδοση, αυτά συμπεριλαμβάνονται στη μετάφρασή μου.

2 Όλες οι ημερομηνίες στα κείμενα του Thomas S. Hughes (Τόμας Σ. Χιούζ) είναι σύμφωνα με το νέο ημερολόγιο. Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ίσχυε ακόμα το παλαιό ημερολόγιο το οποίο τότε υπολειπόταν του νέου κατά 12 ημέρες. Έτσι, ενώ ο Χιούζ και οι συνταξιδιώτες του βρίσκονταν στο Γαλαξίδι την 18η Δεκεμβρίου του 1813, οι ντόπιοι Χριστιανοί γιόρταζαν τον άγιο Νικόλαο, αφού γι' αυτούς το ημερολόγιο έδειχνε 6 Δεκεμβρίου.

3 Ο Charles Robert Cockerell (Τσάρλς Ρόμπερτ Κόκρελλ) γεννήθηκε στο Λονδίνο την 27.4.1788. Γιος αρχιτέκτονα, σπούδασε και αυτός αρχιτεκτονική και στα 22 του χρόνια ήρθε στην Ελλάδα, την άνοιξη του 1810, για να συναντήσει τους συνεργάτες του αρχαιοκάπηλους. Τα έξοδα του ταξιδίου του Cockerell ανέλαβε να καλύψει ο υπουργός των Εξωτερικών της Αγγλίας William Hamilton, αναθέτοντάς του καθήκοντα βασιλικού αγγελιαφόρου. Ο Hamilton, οικογενειακός φίλος των Cockerell, τον διόρισε έκτακτο κομιστή εγγράφων για τον αγγλικό στόλο της Μεσογείου. Η «συμμορία» των αρχαιοκάπηλων επιστημόνων συναντήθηκε στην Αθήνα και αποτελείτο από τον Εσθονό αρχαιολόγο και καλλιτέχνη, βαρώνο Otto Magnus von Stackelberg, το Γερμανό ζωγράφο και αρχιτέκτονα, βαρώνο Haller von Hallerstein, τον Αυστριακό ζωγράφο Georg Christian Gropius που αργότερα (το 1816) διορίστηκε πρόξενος της Αυστρίας στην Αθήνα, το Βαυαρό von Haken, το Γερμανό ζωγράφο από τη Βυρτεμβέργη Jacob Linckh, το Δανό αρχαιολόγο και φιλόλογο Peter Oluf Brønsted, το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τόμας Σ. Χιούζ.[5] Θα μείνουν στην πόλη μόνο για τέσσερις μέρες για να επισκεφθούν κυρίως τα ερείπια της Νικοπόλεως. Θα φιλοξενηθούν στο σπίτι ενός ευυπόληπτου Πρεβεζάνου εμπόρου που δεν κατάφερε να εγκαταλείψει την Πρέβεζα μετά το χαλασμό της από τον Αλή πασά και είχε περιέλθει σε κατάσταση ένδειας.

συμπατριώτη του φιλόλογο και μουσικό Georg H. C. Koës, τον Άγγλο John Foster από το Λίβερπουλ και φυσικά τον Cockerell. Ο Cockerell μαζί με τους Haller von Hallerstein, Jacob Linckh και John Foster ήταν αυτοί που ανέσκαψαν και έκλεψαν τα γλυπτά των αετωμάτων του ναού της Αφαίας Αθηνάς στην Αίγινα, τα οποία κατέληξαν στη Γλυπτοθήκη του Μονάχου μετά από πολλές διαβουλεύσεις και περιπλοκές και αφού πληρώθηκε ως αντίτιμο στη «δημοπρασία» το κολοσσιαίο για την εποχή εκείνη ποσό των 70.000 φιορινιών. Γλαφυρή περιγραφή της υπόθεσης των μαρμάρων του ναού της Αφαίας παραθέτει ο Κυριάκος Σιμόπουλος στις σελίδες 134-139 του τόμου Γ2 του έργου του «Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα». Ο Cockerell επιστρεφοντας στην Αγγλία έγινε ένας από τους διαπρεπέστερους Άγγλους αρχιτέκτονες, καθηγητής της αρχιτεκτονικής στη Βασιλική Ακαδημία και πρόεδρος του Βασιλικού Ινστιτούτου Αρχιτεκτονικής. Ήταν ο αρχιτέκτονας του γνωστού Μουσείου Ashmolean και του Ινστιτούτου Taylorian στην Οξφόρδη. Από το 1833 ήταν ο αρχιτέκτονας της Τράπεζας της Αγγλίας και έκτισε αρκετά κτήρια της Τράπεζας στην Αγγλία μέχρι το 1854. Πέθανε το 1863, στα 75 του χρόνια. Το 1903, σαράντα χρόνια μετά το θάνατο του Cockerell, ο γιος του, Samuel Pepys Cockerell, εξέδωσε στο Λονδίνο το ημερολόγιο του πατέρα του με τίτλο «Travels in southern Europe and the Levant, 1810-1817. The Journal of C.R. Cockerell» («Ταξίδια στη νότια Ευρώπη και την Ανατολή, 1810-1817. Το Ημερολόγιο του C.R. Cockerell»). Στην εισαγωγή της έκδοσης ο γιος του Cockerell αναφέρεται στις δυσκολίες που αντιμετώπισε στην επιμέλεια των κειμένων του ημερολογίου του πατέρα του, ενός νέου 22 χρόνων που απεχθάνονταν και δεν είχε καθόλου έφεση προς το γράψιμο. Καταλήγει ότι τα υπέροχα σκίτσα του αρχιτέκτονα πατέρα του είναι αυτά που αποτελούν το πραγματικό ημερολόγιό του. 13 σκίτσα του Cockerell (το ένα από αυτά δισέλιδο) εικονογραφούν το βιβλίο του Thomas S. Hughes «Travels in Sicily, Greece and Albania».

4 Ο Robert Townley-Parker (Ρόμπερτ Τάουνλη-Πάρκερ) γεννήθηκε το 1787 και σε ηλικία μόλις 17 ετών κληρονόμησε μια τεράστια περιουσία μετά το θάνατο του πατέρα του Thomas Townley-Parker, στα 1794. Ταξίδεψε στην Ελλάδα με τον Thomas Smart Hughes. Το 1817 επισκεύασε το σπίτι του (παλάτι) Cuerden Hall στην επαρχία του Λάνκαστερ (Lancaster) της δυτικής Αγγλίας, στο οποίο και έμεινε.

5 Ο Thomas Smart Hughes (Τόμας Σμαρτ Χιούζ) γεννήθηκε το 1786. Σπούδασε κλασσικές και θεολογικές σπουδές στο St. John's College του Πανεπιστήμιου του Καίμπριτζ. Ήταν άριστος γνώστης της αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής γλώσσας. Συνόδευσε τον Robert Townley-Parker στο ταξίδι του στην Ελλάδα (1813-1814) με κύριο σκοπό να επισκεφθούν τα Γιάννενα και τον Αλή πασά. Μετά την επιστροφή του στην Αγγλία χειροτονήθηκε ιερέας το 1815 και έγινε εταίρος του Emmanuel College στο Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ. Συνέγραψε φιλολογικές και θεολογικές μελέτες, κυρίως γύρω από τον απόστολο Παύλο. Όταν ξέσπασε η επανάσταση του 1821, βρέθηκε ενταγμένος στις τάξεις των φιλελλήνων. Συχνά βλέπουμε να αναφέρονται σε αυτόν με το επώνυμο Χούγκες, λόγω άγνοιας της ορθής προφοράς του Αγγλικού επωνύμου του. Το 1820 εκδόθηκαν στο Λονδίνο, από τον J. Mawman, οι εντυπώσεις του από το ταξίδι στην Ελλάδα. Το δίτομο έργο, xxii και 926 σελίδων, σχήματος 4°, με τίτλο «Travels in Sicily, Greece and Albania» («Ταξίδια στη Σικελία, την Ελλάδα και την Αλβανία») είναι αφιερωμένο στο συνταξιδιώτη του Robert Townley-Parker. Περιέ-

Πορτραίτο του Τσάρλς Ρ. Κόκρελλ από σχέδιο με μολύβι της J.D. Ingres
Λιθογραφία των Walker και Cockerell από το βιβλίο
«Travels in southern Europe and the Levant, 1810-1817» του Cockerell.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λεπτομερής αναφορά στην περιγραφή του Χιούζ για την Πρέβεζα, τη Νικόπολη, το Άκτιο και τον Αμβρακικό κόλπο κατά τη διάρκεια της σύντομης παραμονής τους εδώ, στο δρόμο τους προς τα Γιάννενα, θα γίνει στο κεφάλαιο με τίτλο «Πρέβεζα, Νικόπολη, Άκτιο, Αμβρακικός». Οι αναφορές του Χιούζ για το «Χαλασμό της Πρέβεζας» από τον Αλή πασά θα παρατεθούν στο ομότιτλο κεφάλαιο. Η επίσκεψη στην ευρύτερη περιοχή της Πρέβεζας κατά την επιστροφή του Χιούζ και της παρέας του από τα Γιάννενα, στα μέσα Μαΐου του 1814, θα περιγραφεί στο κεφάλαιο με τίτλο «Λάκκα Σουλίου, Ρωγοί, Καμαρίνα, Πρέβεζα».

Ακολουθεί μία περίληψη του ταξιδιού τους, το οποίο διήρκεσε περίπου 18 μήνες.

Το ταξίδι των Χιούζ και Πάρκερ

Ο Χιούζ ξεκίνησε το ταξίδι του το Δεκέμβριο του 1812 από το Πόρτσμουθ (Portsmouth) της νότιας Αγγλίας με το πλοίο «Ρηβέντζ» («Revenge») και συνταξιδιώτες του τον φίλο του Ρόμπερτ Τάουνλη-Πάρκερ (Robert Townley-Parker) και τον υπηρέτη τους Λουίτζι Αντονιέττι (Luigi Antonietti) που ήταν πεπειραμένος στα ταξίδια του εξωτερικού και είχε γεννηθεί στο Πιέντμοντ (Piedmonte) της βορειοδυτικής Ιταλίας. Ο Χιούζ εξυμνεί την εντιμότητα, την αφοσίωση και την ηρεμία του χαρακτήρα του Αντονιέττι.

Την Πρωτομαγιά του 1813 έφθασαν στο Παλέρμο της Σικελίας και στις 25 Σεπτεμβρίου του 1813 κατέπλευσαν στην αγγλοκρατούμενη Ζάκυνθο όπου φιλοξενήθηκαν από τον εκεί πρόξενο της Αγγλίας Σπυρίδωνα Φορέστι (Foresti).[6] Ο Χιούζ σημειώνει ότι η καθολική (Latin) εκκλησία στη Δυτική Ελλάδα έχει ως κεφαλή τον επίσκοπο που εδρεύει στη Ζάκυνθο και ότι η μητρόπολη αποτελείται από τα νησιά Ζάκυνθο, Κεφαλονιά, Ιθάκη, Λευκάδα, Κύθηρα καθώς και τις πόλεις Πρέβεζα και Βόνιτσα. Στη Ζάκυνθο θα δουν τα μαρμάρινα γλυπτά του αετώμα-

---

χει 13 χαρακτικά των J. Smith και F.C. Lewis από σχέδια του συνοδοιπόρου του και αρχιτέκτονα Charles R. Cockerell και 2 χάρτες. Εντός κειμένου υπάρχουν και άλλα μικρά σκίτσα και χαρακτικά, τα οποία φαίνεται να έχει χαράξει ο William Hughes. Το 1830 εκδόθηκε στο Λονδίνο από τους Henry Colburn και Richard Bentley η δεύτερη επαυξημένη έκδοση του έργου του Χιούζ με τίτλο «Travels in Greece and Albania» («Ταξίδια στην Ελλάδα και την Αλβανία») σε μικρότερο μέγεθος, σχήματος 8ου, δίτομη και αυτή, αποτελούμενη από xii και 1028 σελίδες. Στη βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις στην Πρέβεζα υπάρχουν και οι δύο εκδόσεις· η πρώτη με αριθμό καταχώρησης 897 και η δεύτερη με αριθμό καταχώρησης 2034. Το 1821 εκδόθηκε στο Παρίσι από τους αδελφούς Gide το έργο του Χιούζ, μεταφρασμένο στα Γαλλικά από τον ίδιο το συγγραφέα, σε δύο τόμους σχήματος 8ου, με τίτλο «Voyage à Janina en Albanie, par la Sicile et la Grèce». Ο Χιούζ πέθανε στα 61 του χρόνια, στις 11 Αυγούστου του 1847.

6 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος I, σελ. 153.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τος του ναού του Επικούρειου Απόλλωνα,[7] τα οποία είχε αφαιρέσει ο Κόκρελλ και τελικά κατέληξαν, όπως και τα «Ελγίνια», στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου.

Από τη Ζάκυνθο πέρασαν απέναντι στην Πελοπόννησο, έφθασαν στην Πάτρα την 8η Σεπτεμβρίου του 1813 και από εκεί πήγαν στην Τριπολιτσά όπου ήταν η έδρα του Πασαλικιού του Μωριά. Πασάς ήταν τότε ο Αχμέτ, ο οποίος είχε διαδεχθεί το Σεπτέμβριο του 1812 τον Βελή πασά, γιο του Αλή πασά της Ηπείρου. Ο Αχμέτ αρνήθηκε να τους δεχθεί και απαγόρευσε τη μετάβασή τους στη Σπάρτη. Με την παρέμβαση του Νουρήμ μπέη της Κορίνθου κατάφεραν να πάρουν μπουγιουρντί[8] για να περάσουν τον Ισθμό. Στην Αρκαδία συνάντησαν τον Τσάρλς Ρ. Κόκρελλ (Charles R. Cockerell) και συνταξίδευσαν μέχρι την Αθήνα. Φθάνοντας στα Μέγαρα ο Χιούζ διαπίστωσε ότι οι Μεγαρίτες, παρόλο που ήταν αγράμματοι, πρόφεραν το ύψιλον σαν ιταλικό u (ιου) και όχι σαν ι ή η, όπως σ' όλη την άλλη Ελλάδα. «Είναι οι μόνοι που ξεχωρίζουν την προφορά των λέξεων υμείς και ημείς», γράφει. Στις 29 Οκτωβρίου 1813 έφθασαν στην Αθήνα, όπου παρέμειναν για ένα μήνα.

Ο Χιούζ και ο Πάρκερ είχαν στείλει ειδικό αγγελιαφόρο στα Γιάννενα, από την πρώτη μέρα που ήρθαν σε ελληνικά χώματα, εκφράζοντας στον Αλή πασά την επιθυμία να επισκεφθούν τα Γιάννενα. Την απάντηση του Βεζύρη έφερε στην Αθήνα ένας τάταρος, ο οποίος θα τους οδηγούσε στην Ήπειρο.

Ο υπηρέτης που προσέλαβαν όταν ήταν στη Ζάκυνθο, ο Ιωάννης Παξιμαδάκης (Giovanni Paximadachi), τους λήστεψε όταν πήγαν στη Λιβαδειά. Με μεγάλη δυσκολία αποκάλυψαν ότι τα κλεψιμαίικα χρυσά νομίσματα τα είχε κρύψει καλά στις σόλες των παπουτσιών του. Ο Παξιμαδάκης καταδικάστηκε σε ισόβια κάτεργα στο κάστρο της Λευκάδας.[9]

Όταν ο Χιούζ είχε σχεδόν αναρρώσει από τον τεταρταίο πυρετό σε βαθμό που να μπορεί να ταξιδέψει – το ταξίδι γινόταν με άλογα – αφίχθηκε στην Αθήνα ο στρατηγός Ντέιβις (Davies), αρχηγός του Βρετανικού στόλου της Μεσογείου,[10] ο οποίος εκδήλωσε την επιθυμία να ταξιδέψει μαζί με τον Χιούζ και τον Πάρκερ στην πορεία τους στην Αλβα-

7 Ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα βρίσκεται στις Βάσσες της Φιγαλείας, 13 περίπου χιλιόμετρα νότια της Ανδρίτσαινας στην Πελοπόννησο.

8 Άδεια, διαβατήριο.

9 Την όλη περιπέτεια περιγράφει ο Χιούζ στις σελ. 314-18 του πρώτου τόμου της δεύτερης έκδοσης του έργου του *Travels in Greece and Albania* που τυπώθηκε το 1830.

10 Ο Κόκρελλ στο ημερολόγιό του τον αναφέρει με τον τίτλο «quarter-master-general to the British forces in the Mediterranean», ο οποίος μπορεί να αποδοθεί ως «αρχηγός εφοδιασμού και υλικών των Βρετανικών δυνάμεων της Μεσογείου».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νία.[11] Την ίδια επιθυμία εκδήλωσε και ο αρχαιοκάπηλος, αρχαιολόγος Κόκρελλ.

Πριν φύγουν από την Αθήνα είχαν την τύχη να προσλάβουν έναν άριστο και έμπιστο υπηρέτη, το Δημήτριο Ζωγράφο,[12] ο οποίος είχε συνοδεύσει το λόρδο Βύρωνα και τον Χόμπχαουζ (Hobhouse) στο ταξίδι τους στην Αλβανία.[13]

Στις 29 Νοεμβρίου, έχοντας παραλάβει το σουλτανικό φιρμάνι, ξεκίνησαν από την Αθήνα για τα Γιάννενα συνοδευόμενοι από τον Κόκρελλ και το στρατηγό Ντέιβις.

Έμειναν στη Λειβαδιά για μερικές μέρες για να αναρρώσει πλήρως ο Χιούζ[14] και συνάντησαν εκεί τον άρχοντα της Λειβαδιάς Λογοθέτη. Στη Λειβαδιά ο στρατηγός Ντέιβις αποφάσισε να αποχωριστεί την ομάδα γιατί δεν άντεχε να ταξιδεύει άλλο κάτω από τέτοιες συνθήκες. «Ο δόλιος δεν είχε προμηθευτεί αγγλική σέλα και χαλινάρια για το άλογό του, ταξίδευε πάνω σε σαμάρι και οι αναβολείς[15] ήταν τόσο κοντοί που τα γόνατά του σχεδόν άγγιζαν το πηγούνι του. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, πάντα του έδιναν το πιο δύστροπο άλογο γιατί δεν τα πήγαινε καθόλου καλά με τον Τούρκο αγωγιάτη τους. Αποφάσισε λοιπόν να πάει, ακόμη και με τα πόδια, μέχρι το κόλπο της Άμφισσας, όπου θα τον περίμενε ένα πολεμικό πλοίο του στόλου του για να

---

11 Ως Αλβανία ήταν γνωστή, την εποχή του Αλή πασά, όλη η σημερινή ελληνική Ήπειρος και η σημερινή Αλβανία. Στη συνέχεια του κειμένου θα δούμε πολλές αναφορές σε περιοχές που σήμερα είναι στην ελληνική Ήπειρο, ως αλβανικές. Το γεγονός δεν πρέπει να μας ξενίσει. Την εποχή εκείνη δεν υπήρχαν τα εθνικά κράτη, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα. Έτσι οι κάτοικοι στη χώρα που ονομάζεται «Αλβανία» δεν είναι απαραίτητα όλοι Αλβανοί. Αλβανούς θεωρούσαν όσους μιλούσαν την Αλβανική γλώσσα, τα Αρβανίτικα. Θα δούμε ότι ο Χιούζ αναφέρεται σε Έλληνες κατοίκους της Αλβανίας· είναι όσοι μιλούν την ελληνική γλώσσα ως μητρική και είναι Χριστιανοί. Παρόμοια αναφέρεται σε Τούρκους για όσους μιλούν την τουρκική και είναι Μωαμεθανοί. Η θρησκεία και η γλώσσα ήταν τα χαρακτηριστικά που ταύτιζαν μία ομάδα κατοίκων, όχι απλά το γεγονός ότι ζούσαν μέσα στα όρια της συγκεκριμένης χώρας ή επαρχίας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Χιούζ κάνει μια εκτεταμένη αναφορά στο θέμα αυτό στις σελίδες 94-100 του δεύτερου τόμου της πρώτης έκδοσης του βιβλίου του «Travels in Sicily, Greece and Albania». Θεώρησα σκόπιμο να μεταφράσω το μεγαλύτερο μέρος αυτού του κεφαλαίου που θα το βρείτε στο τέλος του άρθρου, στο κεφάλαιο με τίτλο «Η "Αλβανία" και οι κάτοικοί της».

12 Ο Χιούζ σημειώνει ότι πήρε το επίθετό του από το επάγγελμα του πατέρα του και σε όλο το μήκος της περιγραφής του τον αναφέρει ως «Demetrio».

13 Εκτεταμένο άρθρο μου για το ταξίδι του λόρδου Βύρωνα και του Τζων Χόμπχαους στην Πρέβεζα δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος (39-40) των Πρεβεζάνικων Χρονικών, σελίδες 65-111.

14 Ο πυρετός είχε επανέλθει στον Χιούζ από την πολλή βροχή και το κρύο που επικρατούσε στο δρόμο.

15 Οι κρίκοι που χρησιμοποιεί ο ιππέας σαν σκαλοπάτι, τα «πετάλια». Στο αγγλικό κείμενο «straps».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τον μεταφέρει μέχρι την Πρέβεζα» γράφει ο Χιούζ, ο οποίος κατάφερε στις 8 Δεκεμβρίου 1813 να πείσει τον αγωγιάτη να δώσει ένα άλογο και έναν οδηγό στον Ντέϊβις για να πάει μέχρι τη Σκάλα της Άμφισσας και έτσι χαιρέτισαν το στρατηγό και ευχήθηκαν καλή αντάμωση. Μια ευχή που έμελλε να μη πραγματοποιηθεί γιατί ο στρατηγός αρρώστησε και πέθανε αιφνίδια όταν έφτασε στη Λευκάδα.[16] Σε λιγότερο από τρεις εβδομάδες[17] ο Χιούζ και η παρέα του θα άκουγαν τα κανόνια του φρουρίου της Λευκάδας να χαιρετούν τη σορό του στρατηγού Ντέϊβις με πολλαπλούς κανονιοβολισμούς.[18]

Οι Χιούζ, Πάρκερ, Κόκρελλ και η συνοδεία τους συνέχισαν προς την Αράχωβα, το Χρυσό και τους Δελφούς. Στην Άμφισσα[19] έπρεπε να αποφασίσουν ποια πορεία θα ακολουθήσουν. Από ξηράς είχαν δύο επιλογές. Η πρώτη ήταν μέσω της νότιας Θεσσαλίας, όπου όμως είχε ξεσπάσει λοιμός και ο Αλή πασάς είχε εφαρμόσει αυστηρή καραντίνα. Η δεύτερη επιλογή ήταν μέσω Αιτωλοακαρνανίας, όπου οι κλέφτες δρούσαν πολύ εκτεταμένα. Ο βοεβόδας της Άμφισσας δεν τους εγγυόταν την ασφάλεια της διαδρομής ακόμη και αν τους έδινε όλη τη φρουρά του ως ακολουθία και περιέγραψε τους Αιτωλοακαρνάνες ως «κλέφτες κατ' επάγγελμα».[20] Ο Χιούζ σημειώνει ότι και ο Θουκυδίδης τους προσδίδει παρόμοιο χαρακτηρισμό, αφού θεωρούσαν το «επάγγελμά τους αυτό» ως τιμητική εργασία, «οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνης τούτῳ τῷ ἔργῳ, φέροντος δέ τι καί δόξης μᾶλλον».[21] Η μόνη ασφαλής επιλογή που έμενε ήταν να ταξιδέψουν ακτοπλοϊκώς μέχρι την Πρέβεζα. Αποχωρίστηκαν τον τάταρο οδηγό τους και από τη Σκάλα της Άμφισσας[22] με μια φελούκα έφτασαν στο Γαλαξίδι την ημέρα που γιόρταζαν τον άγιο Νικόλαο.[23] Από το Γαλαξίδι πέρασαν απέναντι στην Πάτρα, όπου δεν μπόρεσαν να αποβιβαστούν λόγω της ισχύουσας καραντίνας[24] και παρακάλεσαν τον καπετάνιο τους εάν ήταν δυνατόν να τους μεταφέ-

16 Στην περιοχή είχαν εκδηλωθεί επιδημίες χολέρας, ελονοσίας και άλλοι λοιμοί. Ο Ντέϊβις ποτέ δεν κατάφερε να επισκεφθεί την Ήπειρο και τα Γιάννενα, όπως αναφέρεται σε διάφορες πηγές.

17 Το πρωί της 26ης Δεκεμβρίου 1813, καθώς έφευγαν από τη Λευκάδα για την Πρέβεζα.

18 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος I, σελ. 337 & 409.

19 Η Άμφισσα ήταν γνωστή τότε ως Σάλωνα.

20 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος I, σελ. 396.

21 Θουκυδίδης, *Ιστορίαι*, Βιβλ. Α', κεφ. 1.5.1 - 1.5.2.
Σε όποιες περιπτώσεις ήταν εφικτό, έχω μετατρέψει τις βιβλιογραφικές παραπομπές του Χιούζ σε σύγχρονες εκδόσεις.

22 Το λιμάνι (σκάλα) της Άμφισσας είναι η Ιτέα.

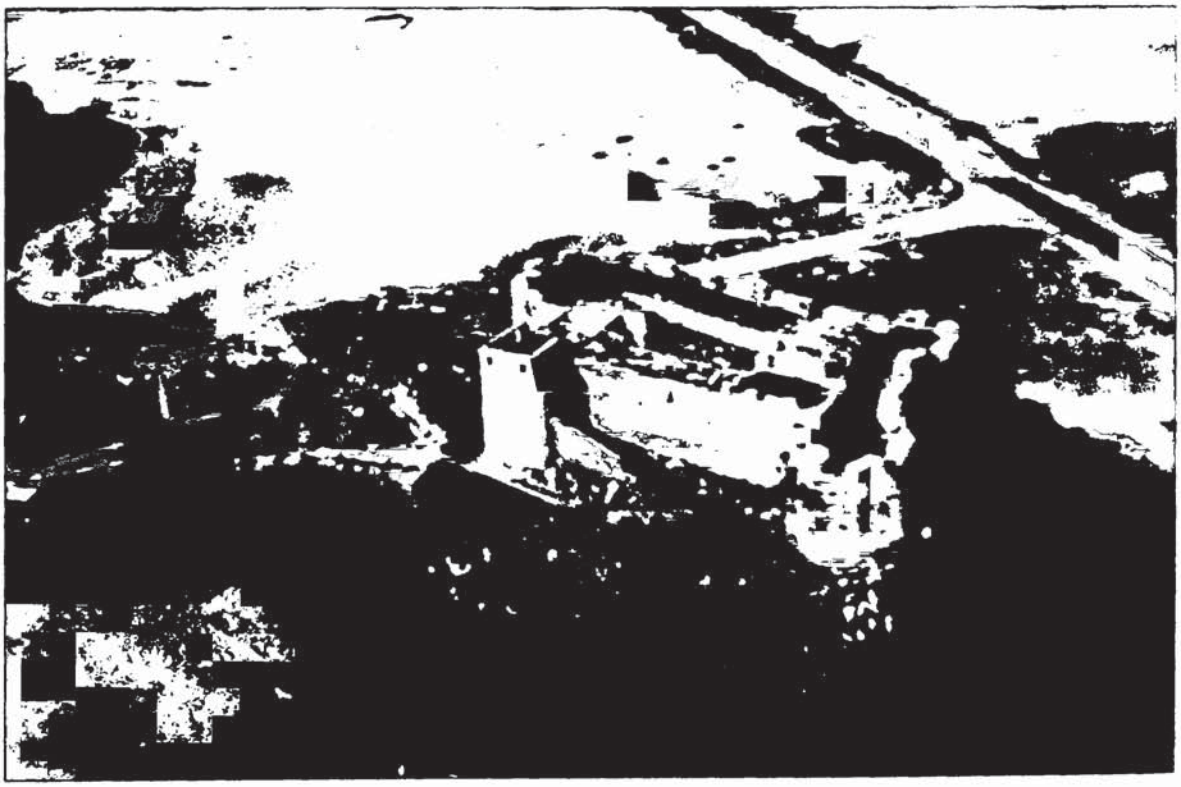
23 Στις 18.12.1813 με το νέο ημερολόγιο, 6.12.1813 με το παλαιό.

24 Συχνά επέβαλλαν καραντίνα σε νεοεισερχόμενους στην πόλη, ιδιαίτερα εάν στην περιοχή είχε ξεσπάσει λοιμός. Έμεναν στην καραντίνα για συγκεκριμένο αριθμό ημερών οπόταν θα εκδηλωνόταν η ασθένεια εφόσον είχαν μολυνθεί.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρει μέχρι τη Λευκάδα. Ξεκίνησαν αμέσως με ούριο άνεμο αλλά όταν έφτασαν στις Εχινάδες νήσους[25] ξέσπασε ένα γερό μπουρίνι και αναγκάστηκαν να μείνουν τρεις μέρες αγκυροβολημένοι στην υπήνεμη πλευρά μιας εκ των Εχινάδων.[26]

Το σούρουπο της 24ης Δεκεμβρίου 1813 έφτασαν στο λιμάνι της Λευκάδας αφού πρώτα το πλοίο τους χτύπησε σε μια ξέρα στο κανάλι της Λευκάδας. Ο Χιούζ σημειώνει ότι ο Αλή πασάς εκμεταλλεύτηκε την άγνοια των κατοίκων της Λευκάδας στα 1810 και έκτισε δύο κάστρα στην Ακαρνανική ακτή, ένα στην αρχή του καναλιού της Λευκάδας και το άλλο στο βόρειο άκρο του, έτσι ώστε να ελέγχει και τις δύο εισόδους του, παρόλο ότι η συμφωνία μεταξύ Ενετών και Οθωμανών απαγόρευε την ανέγερση φρουρίων σε απόσταση ενός μιλίου από την ακτή.[27] Σημειώνει επίσης ότι το λιμάνι της Λευκάδας είχε πρόσφατα επεκταθεί υπό την επιστασία του συνταγματάρχη Μακ Κωμ (M'Combe). Στη Λευκάδα ίσχυε καραντίνα και δεν τους επιτράπηκε να αποβιβαστούν. Ημα-

Αεροφωτογραφία του φρουρίου «Γρίβας» που έκτισε ο Αλή πασάς στην Ακαρνανική ακτή απέναντι από τη Λευκάδα

25 Σύμπλεγμα μικρών νήσων δυτικά των εκβολών του Αχελώου και νοτίως του Αστακού της Αιτωλοακαρνανίας.

26 Ακόμη και σήμερα οι ναυτικοί χρησιμοποιούν την υπήνεμη πλευρά της νήσου Οξειάς των Εχινάδων για να αγκυροβολήσουν όταν ξεσπά γερό μπουρίνι.

27 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος I, σελ. 405. Πρόκειται για το κάστρο του αγίου Γεωργίου, νοτιοδυτικά του χωριού Πλαγιά, και το κάστρο «Γρίβας», δύο χιλιόμετρα πριν τη πλωτή γέφυρα της Λευκάδας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θαν ότι ο στρατηγός Ντέιβις ήταν βαριά άρρωστος στο κάστρο της αγίας Μαύρας.[28] Ο Χιούζ διηγείται ότι κάποιος Ηπειρώτης που κατόρθωσε να σωθεί από την εκδίκηση του Αλή πασά, δολοφονήθηκε στην κεντρική πλατεία της Λευκάδας[29] από δύο ανθρώπους του Αλή.[30] Στην ανάκριση αποδείχθηκε ότι οι δύο φονιάδες δεν είχαν καθόλου συνείδηση της εγκληματικής τους πράξης. Το στρατιωτικό δικαστήριο καταδίκασε τον ένα σε ισόβια δεσμά και τον άλλο σε φυλάκιση δέκα χρόνων. Μόλις ο Αλή πασάς πληροφορήθηκε τις αποφάσεις του δικαστηρίου είχε την αναισχυντία να αξιώσει την απελευθέρωσή τους. Η απάντηση όμως ήταν τόσο καλά ζυγισμένη που τον έφερε σε δίλημμα. «Πρώταπρώτα διέπραξαν ασυγχώρητο έγκλημα και έπειτα είχαν το θράσος να συκοφαντήσουν την Υψηλότητά σας, καταθέτοντας πως έδρασαν με υποκίνηση και εντολή σας». Ύστερα από αυτή την απάντηση ο Αλή εγκατέλειψε τους δύο κακούργους στην τύχη τους.

Το μεσημέρι της 26ης Δεκεμβρίου 1813 έφυγαν από τη Λευκάδα

Αεροφωτογραφία του κάστρου της αγίας Μαύρας

28 Το κάστρο της Λευκάδας. Το κάστρο που είναι ακριβώς πριν την πλωτή γέφυρα της Λευκάδας.

29 Το θύμα ήταν ο κοτζάμπασης της Κατούνας, Μήτσος Μαυρομάτης. Στη θέση του ο Αλή πασάς διόρισε τον Πάνο Γαλάνη ή Μεγαπάνο. Απόγονός του είναι ο γνωστός οινολόγος και οινοπαραγωγός Αλέξανδρος Επαμεινώνδα Μεγαπάνος.

30 Ένας από τους φονιάδες ήταν ο Χρήστος Κατσικογιάννης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

για την Πρέβεζα[31] και μέσω Σαλαώρας και Άρτας[32] έφτασαν στα Γιάννενα στις 2 Ιανουαρίου 1814[33] και φιλοξενήθηκαν στο αρχοντικό

Η αυλή της οικίας του Νικολού Αργύρη στα Γιάννενα,
όπου φιλοξενήθηκαν ο Χιούζ και η παρέα του.
Σχέδιο του Κόκρελλ από το βιβλίο του Χιούζ

---

31 Λεπτομερής αναφορά ακολουθεί παρακάτω στο κεφάλαιο «Πρέβεζα, Νικόπολη, Άκτιο και Αμβρακικός».

32 Ο Χιούζ αναφέρει ότι η όψη της Άρτας ήταν ευχάριστη και ότι η αγορά της είχε πολλά μαγαζιά με άφθονες προμήθειες, διότι η εμπορική της ευημερία βελτιώθηκε πολύ μετά το χαλασμό της δύστυχης Πρέβεζας το 1798. Επαινεί τον καπνό που παράγεται στον κάμπο της Άρτας ως από τους καλλίτερους του Οθωμανικού κράτους και πουλιέται πέντε πιάστρες η οκά. Την 31η Δεκεμβρίου 1813 επισκέφθηκε το ναό της Παρηγορήτισσας, όπου παρευρέθηκε σε ένα μνημόσυνο και περιγράφει τα κόλλυβα που του έκαναν εντύπωση. Παρέχει επίσης δύο σχέδια (κάτοψη και τομή) του ναού στη σελίδα 435 του πρώτου τόμου.

33 Ο Κυριάκος Σιμόπουλος, στο έργο του *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1810-1821*, εσφαλμένα αναφέρει ότι έφτασαν στα Γιάννενα την 15η Ιανουαρίου 1814. Είναι ξεκάθαρο ότι έφυγαν από την Άρτα την πρωτοχρονιά του 1814, διανυκτέρευσαν στο χάνι των Πέντε Πηγαδιών και την επομένη, 2α Ιανουαρίου 1814, μετά από μία στάση στο χάνι του αγίου Δημητρίου, έφθασαν στα Γιάννενα (Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος I, σελ. 435-437). Το λάθος αυτό έχει αναπαραχθεί δυστυχώς πολλές φορές, λόγω της δεδομένης εγκυρότητας του έργου του Σιμόπουλου. Βλέπε π.χ. Αναστασίου Ι. Παπασταύρου, *Τα Γιάννενα του 19ου αιώνα όπως τα περι-*

του Νικολού Αργύρη.[34] Πρόξενος της Αγγλίας στα Γιάννενα ήταν τότε ο Γεώργιος Φορέστι (George Foresti)[35] και της Γαλλίας ο Φρανσουά Πουκεβίλ (François C.H.L. Pouqueville),[36] ο οποίος ήταν αποκλεισμένος στο προξενείο από την εποχή που ο Αλή πασάς άλλαξε την πολιτική του από φιλογαλλική σε φιλοαγγλική. Ο αδελφός του Πουκεβίλ, Ουγκ Πουκεβίλ (Hughes Pouqueville), που ήταν υποπρόξενος της Γαλλίας στην Άρτα, έμενε μαζί του όταν ο Χιούζ τον επισκέφθηκε στο σπίτι του στα Γιάννενα.[37]

Συνάντησαν αρκετές φορές τον πολυφημισμένο ανάμεσα στους λόγιους Αθανάσιο Ψαλίδα, ο οποίος ήταν καταπέλτης ενάντια στους αρχαιοκάπηλους συμπατριώτες τους και ιδιαίτερα στο συνταξιδιώτη τους Κόκρελλ, τον οποίο αποκάλεσε «τυμβωρύχο, βέβηλο και ιερόσυλο».[38]

έγραψαν και τα απεικόνισαν οι ξένοι περιηγητές, Γιάννενα 1994, σελ. 87. Για το σχετικό κείμενο του σημαντικού έργου του κ. Παπασταύρου πρέπει να επισημάνω ότι ο Χιούζ έμεινε στα Γιάννενα πέντε μήνες· από τη 2α Ιανουαρίου μέχρι την 11η Μαΐου 1814 με μία μικρή απουσία δύο εβδομάδων περίπου στην περίοδο αυτή.

34 Ήταν ο γιος του Αναστάση Αργύρη Βρεττού, ζάμπλουτου και φημισμένου Γιαννιώτη εμπόρου που είχε και μεγάλη φιλανθρωπική δράση. Ο Αλή πασάς εξόρισε τον Αναστάση Βρεττό (γνωστό και ως Αναστάση Αργύρη, από το όνομα του πατέρα του) στο Αργυρόκαστρο, όπου και πέθανε από πυρετό. Μετά το θάνατο του Αναστάση η οικογένειά του έμεινε φτωχή γιατί τους καταλήστεψε ο Αλή πασάς με ραδιουργίες. Ο Αλή χάρισε το αρχοντικό του Αναστάση στο Αργυρόκαστρο στον ανιψιό του πασά της Οχρίδας και το αρχοντικό του στα Γιάννενα (όπου φιλοξενήθηκαν ο Χιούζ και η παρέα του) κατοικήθηκε από το γιο του Αλή πασά, Μουχτάρ, την ίδια εβδομάδα που έφυγαν οι περιηγητές από τα Γιάννενα. (Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος I, σελ. 456)

35 Λίγο χρόνο μετά την αναχώρηση του Χιούζ από τα Γιάννενα (11 Μαΐου 1814) αναχώρησε από την πόλη και ο άγγλος πρόξενος Γεώργιος Φορέστι. (Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, σελ. 250.)

36 Ο François Charles Hughes Laurent Pouqueville ήταν πρόξενος της Γαλλίας στα Γιάννενα για εννέα χρόνια. Διορίστηκε από το Ναπολέοντα γενικός επίτροπος (πρόξενος) στα Γιάννενα στα τέλη του 1805, αλλά έφτασε στα Γιάννενα στις αρχές του 1806, όταν ήταν 35 χρόνων. Στα τέλη του 1814 καταργήθηκε το προξενείο της Γαλλίας στα Γιάννενα και ο Πουκεβίλ διορίστηκε πρόξενος στην Πάτρα. Έμεινε στα Γιάννενα μέχρι τις 28 Φεβρουαρίου 1815, οπόταν έφυγε για την Πάτρα. Στο ταξίδι του για την Πάτρα πέρασε από τη Σαλαώρα, όπου παρέμεινε για μερικές μέρες μέχρι να αλλάξει ο άνεμος σε ούριο και εκεί είδε σε ένα πλοίο τους αγάδες και τους μπέηδες της Θεσπρωτίας, που τους έστελνε ο Αλή πασάς εξορία στην Αλγερία. Παρέμεινε πρόξενος στην Πάτρα μέχρι το 1817, οπόταν τον διαδέχθηκε στο προξενείο ο αδελφός του, Hughes Pouqueville, που ήταν μέχρι τότε υποπρόξενος της Γαλλίας στην Άρτα και ο οποίος παρέμεινε πρόξενος στην Πάτρα μέχρι το 1821.

37 Από τον Ιούλιο του 1807 ο Αλή πασάς απαγόρευσε κάθε επικοινωνία των υπηκόων του με το Γάλλο πρόξενο. Το σπίτι του Πουκεβίλ στα Γιάννενα ήταν από τότε σαν φυλακή. Όλες οι επαφές γίνονταν διά μέσω του αδελφού του Πουκεβίλ, Hughes Pouqueville, που ήταν υποπρόξενος της Γαλλίας στην Άρτα και είχε εγκατασταθεί στα Γιάννενα ως γραμματικός του προξένου François Pouqueville.

38 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος I, σελ. 443.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στις 3 Ιανουαρίου 1814, στις τέσσερις το απόγευμα, συνάντησαν για πρώτη φορά τον Αλή πασά στο καινούργιο σεράι στα Λιθαρίτσια μαζί με τον συνταγματάρχη Ρίτσαρντ Τσέρτς (Richard Church)[39] και τον πρόξενο Γεώργιο Φορέστι[40] και τον περιγράφει ως εξής: «Το πρόσωπο του Αλή δεν έδειχνε τίποτα από τα αιμοχαρή ένστικτά του, ούτε την ακόρεστη δίψα για εκδίκηση, την ακαταπόνητη και ανικανοποίητη φιλοδοξία, την πανουργία του. Αντίθετα, η όψη του φανέρωνε γλυκύτητα, ειλικρίνεια και καλοκαγαθία. Με τη μακριά άσπρη γενειάδα που έπεφτε στο στήθος του φαινόταν σαν πατριάρχης. Ο απαλός τόνος της φωνής του, η στοργική οικειότητα που επιστρατεύει όταν μιλάει στους ανθρώπους του, δημιουργούν απατηλές εντυπώσεις. Παρατηρώντας τον ωστόσο προσεκτικά μπορεί κανείς να διακρίνει στα γκριζωπά φρύδια του τα σημάδια της δολιότητας και της θηριωδίας και στις ρυτίδες του μετώπου του την υπουλότητα και την πανουργία. Το χαμόγελό του έχει κάτι σαρκαστικό και το γέλιο του προκαλεί φρίκη. Αλλά γενικά οι τρόποι του είναι ευχάριστοι και ευγενικοί. Επειδή το μπόι του είναι κάτω από το κανονικό και έχει κοντά πόδια, προτιμάει να εμφανίζεται καβάλα σε άλογο ή καθιστός στο σοφά». Στα Λιθαρίτσια ο Χιούζ σημειώνει ότι μεταξύ των μελών της «Αλβανικής» φρουράς του Αλή πασά υπάρχουν και δύο φημισμένα παλικάρια ο Οδυσσέας και ο Γκούρας.[41]

Στις 16 Ιανουαρίου 1814 ξεκίνησαν για ένα ταξίδι στη Θεσπρωτία. Πήγαν στους Δραμεσούς, είδαν τα ερείπια και το θέατρο της Δωδώνης,[42] πέρασαν τα Δερβίζιανα αλλά σταμάτησαν και επέστρεψαν στα

---

39 Ο Ρίτσαρντ Τσέρτς (Richard Church) ήταν αξιωματικός του Βρετανικού στρατού. Γεννήθηκε το 1784. Το 1809 συμμετείχε στην αποστολή για την κατάληψη των Ιονίων Νήσων από τους Βρετανούς και δημιούργησε εκεί ένα ελληνικό σύνταγμα που πληρώνονταν από τους Άγγλους. Πολλά μέλη αυτού του συντάγματος έγιναν αργότερα ηγετικές μορφές των Ελλήνων στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821. Ο Richard Church διοικούσε αυτό το σύνταγμα κατά την κατάληψη της Λευκάδας από τους Άγγλους. Στη διάρκεια αυτών των επιχειρήσεων το αριστερό του χέρι αχρηστεύτηκε από μια σφαίρα. Το 1817 υπηρέτησε ως αντιστράτηγος τον βασιλιά Φερδινάρδο της Νάπολης. Το 1821 ο βασιλιάς Γεώργιος Δ΄ της Αγγλίας του απένειμε ιπποτικό τίτλο και έτσι έγινε Sir Richard Church. Στις 15 Απριλίου του 1827 ορκίστηκε αρχιστράτηγος του Ελληνικού στρατού. Έζησε στην Ελλάδα την υπόλοιπή του ζωή μέχρι που πέθανε την 30η Μαρτίου 1873.

40 Ο πρόξενος Γεώργιος Φορέστι έκανε χρέη μεταφραστή, γιατί ο Χιούζ και ο Πάρκερ εξομολογήθηκαν ότι δεν μιλούσαν Ρωμαίικα, ο Κόκρελλ υποκρίθηκε ότι δεν ήξερε τη γλώσσα καλά και ο Τσέρτς για πολιτικούς λόγους δήλωσε άγνοια της γλώσσας αν και τη μιλούσε άριστα.

41 Για τον Οδυσσέα Ανδρούτσο αναφέρει ότι ήταν το αγαπημένο παλικάρι του Αλή πασά και ότι την εποχή εκείνη ο Γκούρας ήταν φίλος και σύντροφος του Οδυσσέα αλλά αργότερα θα γινόταν ο δολοφόνος του.

42 Δεν γνώριζαν ότι ήταν η Δωδώνη. Ο Χιούζ αναφέρει ότι ήταν κοντά στους Δραμεσούς. Τότε θεωρούσαν ότι η αρχαία Δωδώνη ήταν εκεί που σήμερα είναι τα ερείπια της αρχαίας Πασσαρώνος, στους λόφους βορειοδυτικά των Ιωαννίνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γιάννενα όταν ο Αρβανίτης οδηγός τους έπεσε με το άλογό του στον φουσκωμένο από τις πρόσφατες βροχές Αχέροντα και παραλίγο να πνιγεί.

Στις 25 Ιανουαρίου 1814 ο Κόκρελλ αποφάσισε να φύγει από τα Γιάννενα και να επιστρέψει στην Αθήνα διασχίζοντας την Πίνδο και τη Θεσσαλία. Ο Χιούζ και ο Πάρκερ πήγαν από τα Γιάννενα, μέσα από τη λίμνη, με καΐκια στην Καστρίτσα για να τον ξεπροβοδίσουν. Ο Κόκρελλ έφτασε στη Λειβαδιά εννιά μέρες αργότερα και έγραψε στον Χιούζ για τη μοναδική εμπειρία της διάσχισης της Πίνδου, κάτι που ο Χιούζ και ο Πάρκερ δεν κατάφεραν να κάνουν.

Στα Γιάννενα συνάντησαν τον Αλέξη Νούτσο, που διοικούσε τα 48 χωριά του Ζαγορίου (μία από τις τέσσερις επικράτειες του Αλή) και παρευρέθηκαν στο γάμο του νεαρού εμπόρου Γιάννη Μελά με μια 12χρονη και περιγράφει το τριήμερο πανηγύρι που ακολούθησε. Εξιστορεί εκτενέστατα τη ζωή του Αλή πασά[43] και ασχολείται σε μεγάλη έκταση με τους πολέμους του Αλή ενάντια στους Σουλιώτες,[44] τις προσπάθειές του να καταλάβει την Πάργα[45] και γενικά με τον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων.[46] Ήταν στα Γιάννενα όταν τα ξημερώματα της 21ης Φεβρουαρίου 1814 ο Αλή με όλα τα στρατεύματά του έφυγαν από τα Γιάννενα εκστρατεύοντας κατά της Πάργας. Οι αναφορές του Χιούζ σχετικά με τη ζωή των κατοίκων των Ιωαννίνων την εποχή εκείνη είναι από τις πληρέστερες και λεπτομερέστερες που έχουν υπάρξει. Χαρακτηριστικά περιγράφει ένα από τα πολλά δείπνα που τους πρόσφεραν σε αρχοντικό των Ιωαννίνων, παρουσία του Αλή πασά, με 86 διαφορετικά πιάτα.

Το απόγευμα της 12ης Φεβρουαρίου 1814 επισκέφθηκαν για μια ακόμη φορά, από τις πολλές που είχαν την ευκαιρία στη διάρκεια της παραμονής τους στα Γιάννενα, τον Αλή πασά στα Λιθαρίτσια, στο αγαπημένο του «Αλβανικό δωμάτιο». Το απόγευμα εκείνο ο Αλή πασάς είχε τόσο καλή διάθεση που δεν άφησε τους επισκέπτες του να φύγουν μέχρι που τελείωσε και την τρίτη πίπα του. Ο Χιούζ περιγράφει τα πανάκριβα ρούχα που φόραγε ο Αλή και αναφέρει ότι λίγο πριν την άφιξή τους στην επικράτειά του, ο Αλή είχε αγοράσει έξι μαργαριτάρια, που λέγεται ότι είναι τα μεγαλύτερα στην Ευρώπη. Μετά την αναχώρηση του Χιούζ από την Ελλάδα, ο Αλή αγόρασε ένα διαμάντι από τον έκπτωτο βασιλιά της Σουηδίας στην τιμή των 13.000 λιρών, το οποίο, μαζί με αρκετά άλλα, τοποθέτησε σε σχήμα αστεριού, μι-

43 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, κεφάλαιο V.
44 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, κεφάλαια VI & VII.
45 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, κεφάλαιο VIII.
46 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, κεφάλαια IX & X.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

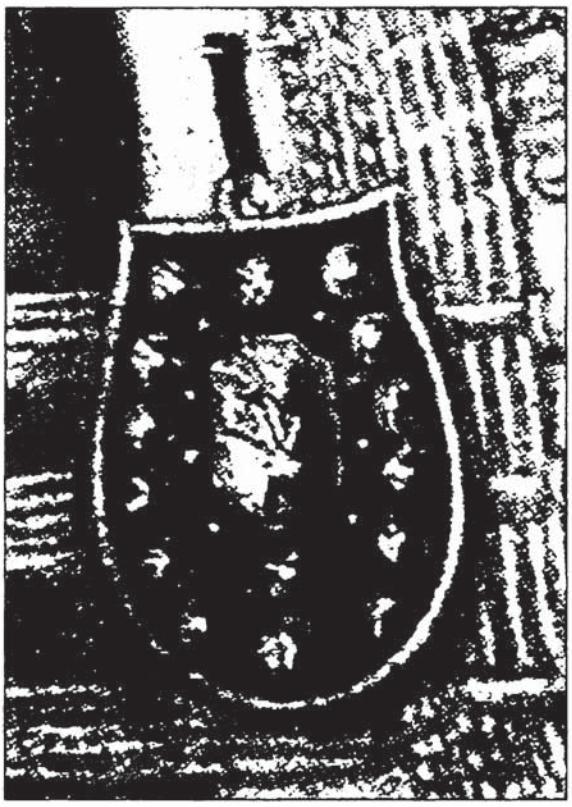
μούμενος το διάσημο που είχε δει στο πανωφόρι του Σερ Φρέντερικ Άνταμ (Sir Frederic Adam).[47] Την «καρφίτσα» αυτή φορούσε στο πέτο

Πορτραίτο του Αλή πασά, που φιλοτέχνησε ο Λευκάδιος ζωγράφος Σπύρος Βεντούρας στην Πρέβεζα το 1818. Ο Αλή πασάς φέρει στο πέτο του «το παράσημό του» με συλλογή διαμαντιών.

47 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, σελ. 60. Ο αμερικανός περιηγητής Theodore Lyman Jr. (1792-1849), ο οποίος επισκέφθηκε τα Γιάννενα τον Απρίλιο του 1819, περιγράφει τα σχετικό γεγονός ως εξής : « ... το φημισμένο ξίφος

του, πάνω από το στήθος του, και την αποκαλούσε «το παράσημό μου».[48] Λίγα κεφάλαια πιο κά-

Το «παράσημο» του Αλή πασά
Λεπτομέρεια από τον πίνακα του Βεντούρα

με τη διαμαντένια λαβή, που λέγεται ότι αξίζει 30.000 λίρες, ήταν τοποθετημένο πάνω στο ντιβάνι σε πλήρη θέα. Πολλά από τα διαμάντια στη λαβή του ξίφους [ο Αλή] τα αγόρασε από την βασίλισσα της Νάπολης Καρολίνα [γυναίκα του Murat και αδελφή του Ναπολέοντα] και το μεγαλύτερο από τον πρώην βασιλιά της Σουηδίας [Γουσταύο Δ΄ Αδόλφο (1778-1837)] το οποίο κόστισε 8.000 λίρες. Η λαβή διακοσμήθηκε από ένα Έλληνα των Ιωαννίνων. Η λεπίδα είναι μακριά και βαριά και εξαιρουμένης της λαβής είναι μια χονδροκομμένη δουλειά, αν και το ατσάλι μπορεί να είναι αρκετά πολύτιμο. Σε μία από τις συναντήσεις της άνοιξης του 1819, όταν ο Αλή κατέβηκε στη θάλασσα [ίσως στο Βουθρωτό] για να συσκεφθεί με τον Sir Thomas Maitland, κυβερνήτη της Μάλτας και των Ιονίων Νήσων, έφερε μαζί του, στον κόρφο του, μία μικρή σακούλα γεμάτη με διαμάντια και, ρίχνοντάς τα πάνω σε ένα δίσκο, πρότεινε να αντιγράψει με διαμάντια το αστέρι του διάσημου του τάγματος του Λουτρού, που ο Sir Thomas φορούσε. Αλλά επειδή δεν υπήρχε κατάλληλο μέρος για ένα τέτοιο κόσμημα πάνω στα φαρδιά ρούχα ενός Αλβανού, τα διαμάντια τοποθετήθηκαν στη λαβή ενός ξίφους». Βλέπε Theodore Lyman, *Επίσκεψη στα Γιάννενα και στον Αλή Πασά, Απόσπασμα Ημερολογίου*, Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια Θεόδωρου Δ. Κοσμά, Ιωάννινα 2005, σελ. 77-79 και 120. Αν και ο Αλή φόρεσε το «παράσημό του» στις αρχές του 1818 όπως θα δούμε στην επόμενη υποσημείωση, μπορούμε να υποθέσουμε ότι τελικά οι πολύτιμοι λίθοι κατέληξαν το 1819 να διακοσμούν τη λαβή του ξίφους του, εφόσον οι πληροφορίες που μας δίνει ο Lyman είναι αληθείς. Στο ίδιο θέμα αναφέρεται και ο αμερικανός περιηγητής Edward Everett, συνοδοιπόρος του Lyman. Βλέπε Έντουαρντ Έβερετ, *Σελίδες Ημερολογίου*, Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια Άντειας Φραντζή, Αθήνα 1996, σελ. 78.

48 Το «παράσημο» αυτό απεικονίζεται σε ένα θαυμάσιο πορτραίτο του Αλή πασά, το οποίο φιλοτέχνησε ο Λευκάδιος ζωγράφος Σπύρος Βεντούρας (1761-1835) κατά παραγγελία του προξένου του Αλή στην Πρέβεζα, Μαρίνου Λάζαρη. Από την αγωγή που έκανε ο Σπυρίδων Βεντούρας κατά του Μαρίνου Λάζαρη, Λευκάδιου εμπόρου και προξένου του Αλή στην Πρέβεζα, μαθαίνουμε αρκετά για την ιστορία του πορτραίτου αυτού. Ο Λάζαρης κάλεσε τον Βεντούρα στην Πρέβεζα για να φιλοτεχνήσει την προσωπογραφία του Αλή Βεζύρ. Τον Ιανουάριο του 1818, όταν ο Αλή βρισκόταν στην Πρέβεζα, ο Λάζαρης πήγε στη Λευκάδα και πήρε τον Βεντούρα στην Πρέβεζα, όπου συνάντησε το Βεζύρη, που πόζαρε για να του κάνει το πορτραίτο. Μετά από τέσσερις μήνες, στις 7 Απριλίου του 1818, ο Βεντούρας πήγε στην Πρέβεζα με την προσωπογραφία μέσα σε ένα κιβώτιο για να την τελειώσει εκεί. Την 23η Ιουνίου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τω[49] ο Χιούζ προσδιορίζει το χρόνο που ο έκπτωτος βασιλιάς Γουσταύος Αδόλφος της Σουηδίας επισκέφθηκε τον Αλή, στις αρχές του έτους 1816. Ο έκπτωτος βασιλιάς ήρθε στην Πρέβεζα περιμένοντας το φιρμάνι από την Υψηλή Πύλη που θα του επέτρεπε να επισκεφθεί τους Αγίους Τόπους.[50] Ο επιφανής αυτός εξόριστος έγινε δεκτός από τον βεζύρη με όλες τις τιμές που αρμόζουν στο αξίωμα από το οποίο είχε εκπέσει. Ο Χιούζ επαναλαμβάνει ότι ο Αλή πασάς αγόρασε από αυτόν κάποια πολύτιμα κοσμήματα και δέχθηκε από τον καλεσμένο του ως δώρο ένα σπαθί που ανήκε κάποτε στον βασιλιά Κάρολο ΙΒ΄.

Στα τέλη Μαρτίου βλέπουν τους πελαργούς να φτάνουν στα Γιάννενα και στις 28 Μαρτίου 1814 μπόρεσαν να ταξιδέψουν στη Βόρεια Ήπειρο αφού όλοι οι κλέφτες της περιοχής είχαν εκδιωχθεί από τους στρατιώτες του Αλή. Μαζί με το Νικολό Αργύρη, τους υπηρέτες του Αντονιέττι και Δημήτρη Ζωγράφο, τέσσερις σουραντζήδες και τον Μουσταφά[51] εφοδιασμένο με το μπουγιουρντί, πέρασαν την Ζίτσα, είδαν τον καταρράκτη της Γλύζιανης (Glizani)[52] που είχε ύψος 50 πόδια

την παρέδωσε στον Λάζαρη τελειωμένη. Ο Λάζαρης την εστειλε στα Γιαννενα στο βεζύρη, χωρίς όμως να πληρώσει τον Βεντουρα τα 200 τάλληρα, όπως ειχαν συμφωνήσει. Ο Λάζαρης ήθελε να κάνει το πορτραίτο δώρο στο βεζύρη με αντάλλαγμα πολλαπλάσιο της αξίας του, υποστήριξε ο Βεντουρας. Επειδή όμως ο Λαζαρης δεν πήρε από τον βεζύρη ό,τι περίμενε, δεν πλήρωσε τον Βεντούρα, ο οποίος περίμενε στην Πρέβεζα μέχρι τις 17 Ιουλίου, οπόταν επέστρεψε στη Λευκάδα. Έκανε αγωγή στον Λάζαρη την 30η Ιουνίου 1819 και το δικαστήριο υποχρέωσε τον Λάζαρη να πληρώσει τον Βεντούρα 100 τάλληρα ως αμοιβή για την προσωπογραφία του Αλή πασά, ποσό που εισέπραξε με απόδειξη την 18η Σεπτεμβρίου του 1819. Βλέπε Πανου Γ. Ροντογιάννη, «Η Χριστιανική Τέχνη στη Λευκάδα», *Επετηρις Εταιρειας Λευκαδικών Μελετών*, τόμος Γ, Αθήνα 1974, σελ. 379-385. Η προσωπογραφία συμπεριλαμβάνονταν μέχρι το 2003 στη συλλογή του Ντίνου Νοταρά. Βλέπε *Ηπειρος. 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα 1997, σελ. 267. Το έργο δημοπρατήθηκε από τον οίκο δημοπρασιών Πέτρου Βέργου την 31η Οκτωβρίου 2003 και πουλήθηκε στη τιμή των 100.000 ευρώ περίπου σε συλλέκτη που δεν επιθυμεί να γίνει γνωστό το όνομά του. Βλέπε κατάλογο δημοπρασιών του οικου Πετρου Βεργου, *Ελληνική Ζωγραφική 19ου και 20ου αιώνα*, Αθήνα Οκτώβριος 2003, σελ. 64-65.

49 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, σελ. 252.

50 Ο Κυριάκος Σιμόπουλος αναφέρει ότι τελικά η Πύλη δεν επετρεψε τη μεταβαση του βασιλιά Γουσταύου Αδόλφου στην Παλαιστίνη. Βλέπε Κυριάκου Σιμόπουλου, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1810-1821*, τόμος Γ2, Αθήνα, 1999, σελ. 260.

51 Ο Μουσταφά ήταν ο οδηγός που τους εδωσε ο Αλή πασάς για να τους συνοδευσει στο ταξίδι τους μέχρι την Κορυτσά, αλλά φαίνεται πως τους ακολουθησε σε όλο τους το ταξιδι μέχρι που έφυγαν από την Πρεβεζα, την 28η Μαΐου 1814.

52 Η σημερινή ονομασία του χωριού Γλύζιανη είναι Καταρρακτης, που ειναι και η ακριβής μετάφραση της σλαβικής λέξης glizani. Ο καταρρακτης αυτος που περιγράφει ο Χιούζ κατερρευσε το 1880, ανήμερα της γιορτης του αγιου Νικολάου, οπως περιγράφει ο Μιχαήλ Χρυσοχόος (Στέφανος Μπεττης, «Ο Καλαμας», εφημερίδα *Πρωϊνός Λόγος Ιωαννίνων*, φύλλο 26.9.2001), και στη θεση του δημιουργήθη-

και φάρδος 30 πόδια,[53] τη λίμνη Ζαροβίνα (Tzarovina) και επισκέφθηκαν το Δελβινάκι, την Παλαιά Επισκοπή, το Λιμπόχοβο, το Αργυρόκαστρο, τα ερείπια του Γαρδικιού,[54] το Τεπελένι, το Μπεράτι και έφθασαν στην Κορυτσά. Την 6η Απριλίου 1814 άρχισε η επιστροφή μέσα από τα στενά της Κλεισούρας, όπου περνάει ο Αώος, το Μπεράτι, την Οστάνιτσα, την Κόνιτσα και έφτασαν στα Γιάννενα τα ξημερώματα της Κυριακής του Πάσχα.

Στις 12 Απριλίου συνάντησαν ξανά τον άρχοντα της Λειβαδιάς Λογοθέτη που ήταν σε υποχρεωτική επίσκεψη στα Γιάννενα αφού ο Αλή πασάς υποχρέωνε τους άρχοντες των πόλεων υπό τη διοίκησή του να παραμένουν για αρκετό καιρό στην πρωτεύουσα του πασαλικιού, τα Γιάννενα. Στις 4 Μαΐου[55] ανέβηκαν στο μοναστήρι του αγίου Γεωργίου, σχεδόν στην κορυφή του Μιτσικελίου, για να γιορτάσουν και αυτοί με πολλούς Γιαννιώτες, στο πανηγύρι του προστάτη αγίου των Άγγλων. Στις 10 Μαΐου είδαν για τελευταία φορά τον Αλή και στις 11 Μαΐου αναχώρησαν από τα Γιάννενα και μέσω Δωδώνης,[56] Δραμεσών και Ελευθεροχωρίου, φτάνουν στην Παραμυθιά. Συνεχίζουν το ταξίδι τους και επισκέπτονται τη Γλυκή, την Αχερουσία λίμνη, το Φανάρι, το Καστρί (θεωρούν ότι ήταν το αρχαίο Βουχέτιο)[57] και ανεβαίνουν στο κάστρο της Κιάφας. Εκεί χαιρετά τον Αχέροντα με ένα ποίημα[58] και το πρωί της 15ης Μαΐου σημειώνει ότι ένα παλικάρι της συνοδείας τους είχε αυτοκτονήσει.[59] Το πρωί της 16ης Μαΐου αναχώρησαν πολύ νωρίς με τελικό προορισμό την Πρέβεζα, όπου έφτασαν το βράδυ της

κε ένα θεογέφυρο, που είναι τώρα δύσκολα προσβάσιμο. Δεν πρόκειται για το θεογέφυρο που υπάρχει σήμερα δίπλα στο χωριό Λίθινο της Ζίτσας, αλλά ένα δεύτερο, λίγο βορειότερα αυτού, όπως μου περιέγραψε ο φίλος κ. Μιχάλης Πασιάκος από τη Σαγιάδα.

53 Ένα πόδι είναι 30,48 εκατοστά του μέτρου. Ο καταρράκτης της Γλύζιανης είχε λοιπόν, σύμφωνα με την περιγραφή του Χιούζ, ύψος περίπου 15 μέτρα και πλάτος περίπου 9 μέτρα.

54 Το Γαρδίκι είχε καταστραφεί το 1799 από την επιδρομή του Αλή πασά.

55 22 Απριλίου με το παλαιό ημερολόγιο και παραμονή της εορτής του αγίου Γεωργίου.

56 Ο Χιούζ, όπως και πολλοί άλλοι περιηγητές της εποχής εκείνης δεν γνώριζαν ότι η αρχαία πόλη κοντά στους Δραμεσούς ήταν η Δωδώνη. Θεωρούσαν ότι η πόλη που σήμερα είναι γνωστή ως αρχαία Δωδώνη ήταν η αρχαία Ηπειρωτική πόλη Κασσώπη (Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, σελ. 428-429), αν και ο Χιούζ είχε τις αμφιβολίες του και θεωρούσε ότι ήταν η αρχαία Πασσαρών. Και τι ειρωνεία! Ενώ τα ερείπια της αρχαίας Πασσαρώνος νόμιζε ότι ήταν η αρχαία Δωδώνη, τα ερείπια της αρχαίας Δωδώνης θεωρούσε ότι ήταν η αρχαία Πασσαρών.

57 Η σημερινή άποψη είναι ότι στο Καστρί Μεσοποτάμου βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας Πανδοσίας και ότι το αρχαίο Βουχέτιο ήταν στο λόφο του κάστρου των Ρωγών μεταξύ των χωριών Στεφάνης και Νέας Κερασούντος στο νομό Πρεβέζης.

58 Το ποίημα υπάρχει μόνο στην πρώτη έκδοση: Thomas S. Hughes, *Travels in Sicily, Greece and Albania*, Λονδίνο 1820, τόμος II, σελ. 319.

59 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, 1830, τόμος II, σελ. 450.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

19ης Μαΐου 1814.[60] Στις 8 το βράδυ της 28ης Μαΐου απέπλευσαν από το λιμάνι της Πρέβεζας για το ταξίδι της επιστροφής. Πέρασαν τον κόλπο του Κομάρου και ξημέρωσαν στον κόλπο του Φαναρίου, στη σημερινή Αμμουδιά (Σπλάντζα). Συνέχισαν με το καράβι και έφτασαν στην παραλία του Βάλτου, στην Πάργα, όπου και κατασκήνωσαν. Έξω από την πόλη φαίνονταν ακόμη τα σημάδια από τις τελευταίες μάχες εναντίον των στρατευμάτων του Αλή. Όλες οι ελιές ήταν ακρωτηριασμένες από τα βόλια των κανονιών. Στην Πάργα τους υποδέχθηκε ο άγγλος κυβερνήτης Σερ Τσάρλς Γκόρντον (Sir Charles Gordon). Την 31η Μαΐου 1814 αναχώρησαν από την Πάργα για τη Μπαρλέττα (Barletta) της Ιταλίας, αφού πρώτα ταξίδεψαν μέχρι τους Παξούς με την κανονιοφόρο του Σερ Τσάρλς Γκόρντον. Στις 2 Ιουνίου έφυγαν από τους Παξούς, πέρασαν στην Αδριατική μέσω του καναλιού της Κέρκυρας και έφτασαν στη Μπαρλέττα της Ιταλίας την 9η Ιουνίου, όπου παρέμειναν στην καραντίνα για 40 ημέρες! Ο Χιούζ αναφέρει ότι παλιότερα θα έμεναν λιγότερο χρόνο με ένα μικρό φιλοδώρημα. Από εκεί μέσω Νάπολης, Ρώμης, Φλωρεντίας, Λυών και Παρισιού επεστρεψαν στην πατρίδα τους την Αγγλία.

Πρέβεζα, Νικόπολη, Άκτιο και Αμβρακικός

«Το μεσημέρι της 27ης Δεκεμβρίου[61] σηκώσαμε πανιά στο μικρο πλοίο, αλλά σύντομα το σκαρί μας κόλλησε στο κανάλι της Λευκάδας, όπου θα μέναμε για πολύ περισσότερο χρόνο εάν δεν υπήρχε ένας Έλληνας ναυτικός ο οποίος με μεγάλη προσπάθεια και δύναμη μας τράβηξε μακριά από τα ρηχά νερά του καναλιού. Οι μυώδεις ώμοι και η υπερβάλλουσα δύναμη αυτού του άντρα μας θύμισαν αρχαίο αθλητή.

Αφού περάσαμε το κάστρο[62] και ένα μικρό νησάκι[63] σχεδόν απέναντι από το βόρειο άκρο του κάστρου, όπου μας κάλεσε σε αναγνώριση ένας Άγγλος φρουρός, ξεχώρισαν αμυδρά στο βάθος, πάνω από τα μακρινά κύματα, οι πύργοι και τα κάστρα της Πρέβεζας.

> *«... και παρακάτω τ' άγρια αλβανικά βουνά και οι μελανόμορφες επάλξεις του Σουλίου κι οι βουνοκορφές της Πίνδου στον ορίζοντα μισοζωσμένες στην αχλή, ντυμενες με χιονιού κατεβασιές λευκόμορφες με πλήθος χρώματα της ίριδας, φαιά και ξανθωπά και προφυριζοντα.»*[64]

---

60 Η λεπτομερής αναφορά και περιγραφή του Χιούζ από το πρωι της 16ης Μαΐου μεχρι το βράδυ της 28ης Μαΐου 1814, ακολουθει παρακατω στο κεφάλαιο «Λάκκα Σουλίου, Ρωγοι, Καμαρίνα, Πρεβεζα».

61 Κατά την άποψή μου το μεσημέρι της 26ης Δεκεμβρίου, γιατί όπως θα δουμε πιο κάτω ο Χιούζ φαίνεται να έχει κάνει λάθος σε αυτη την ημερομηνία.

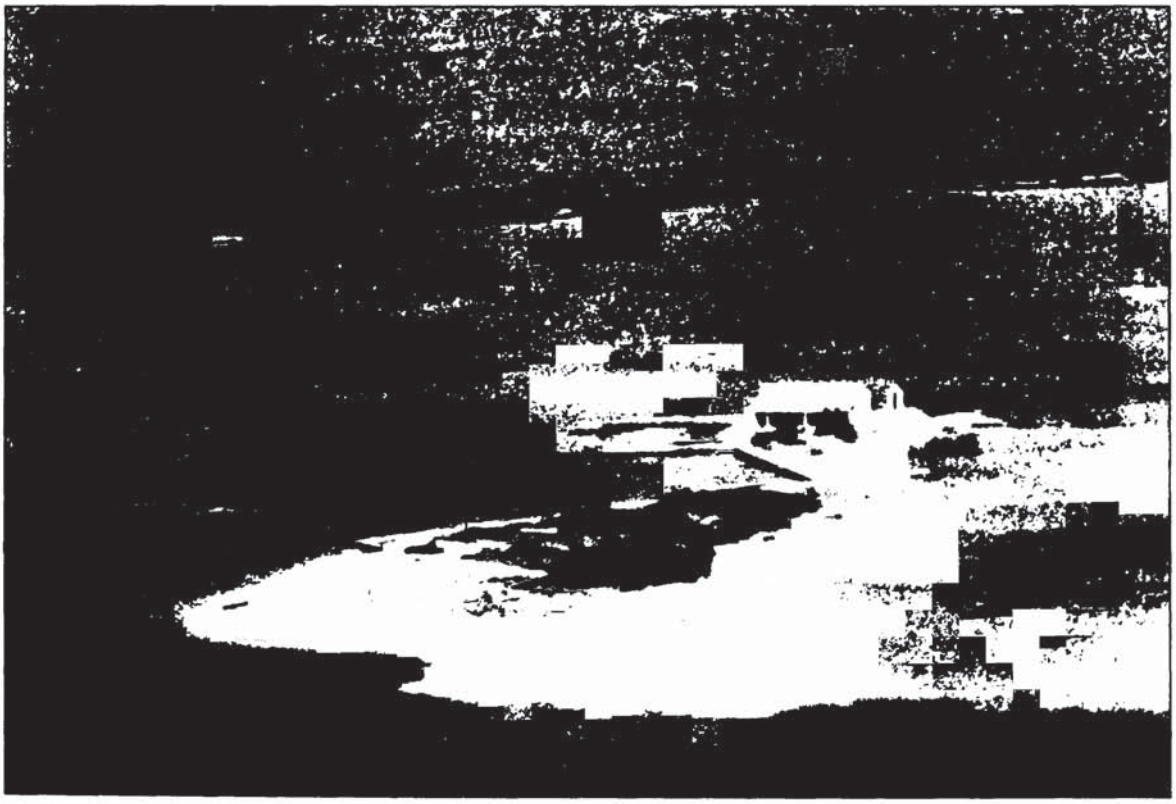
62 Το κάστρο της αγιας Μαυρας.

63 Κατά πασα πιθανότητα τη μικρή νησίδα άγιος Νικόλαος, βορειοανατολικά της Λευκάδας, που ήταν τότε λοιμοκαθαρτήριο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Άγγλος θεολόγος Thomas S. Hughes στην Πρέβεζα και τη Νικόπολη

Με τον ήλιο φωτεινό και τα νερά της θάλασσας διάφανα και εντελώς ήρεμα, μπορούσαμε σε όλη τη διαδρομή να βλέπουμε το βυθό, που ήταν καλυμμένος με φυτά της θάλασσας, θυμίζοντας συστάδες από θάμνους.[65] Καθώς πλέαμε πάνω στην ήσυχη θάλασσα και στοχαζόμασταν αυτό το ασυνήθιστο και όμορφο θέαμα, απέσπασε την προσοχή μας ο μελαγχολικός ήχος των κανονιών του κάστρου της άγιας Μαύρας που απέδιδαν τις τελευταίες τιμές στη σορό του μακαρίτη συντρόφου μας.[66]

Αεροφωτογραφία της νησίδας άγιος Νικόλαος,
βορειοανατολικά της Λευκάδας

---

64 Από το ποιητικό έργο του λόρδου Βύρωνα *Childe Harold*, 2ο άσμα, 42η στροφή, στίχοι 1-4. Η μετάφρασή μου ήταν:

«... και μαζί τους, της Αλβανίας τα τραχιά βουνά,
οι μαύροι βράχοι του Σουλιού, της Πίνδου στο βάθος οι κορφές,
μισές στην άχλη τυλιγμένες, ντυμένες με χιονόλευκες νεροσυρμές,
με πλήθος ακτίνες φωτισμένες, φαιές, καστανές και πορφυρές»,

αλλά επειδή η ποίηση χάνεται στη μετάφραση παρακάλεσα τον συμπατριώτη ποιητή κ. Γιάννη Δάλλα και μου παραχώρησε την ποιητική μετάφραση, στην οποία διατήρησε την πλεχτή ομοιοκαταληξία του πρωτοτύπου.

65 Το βάθος της θαλάσσιας περιοχής μεταξύ Λευκάδος και Πρεβέζης είναι σχετικά μικρό και έτσι μπορεί να φανεί ο βυθός σε συνθήκες όπως αυτές που περιγράφει ο Χιούζ. Στην πρώτη έκδοση του έργου του ο Χιούζ αναφέρει ότι το βάθος είναι περίπου 3 με 4 οργιές. (Τόμος Ι, σελ. 406)

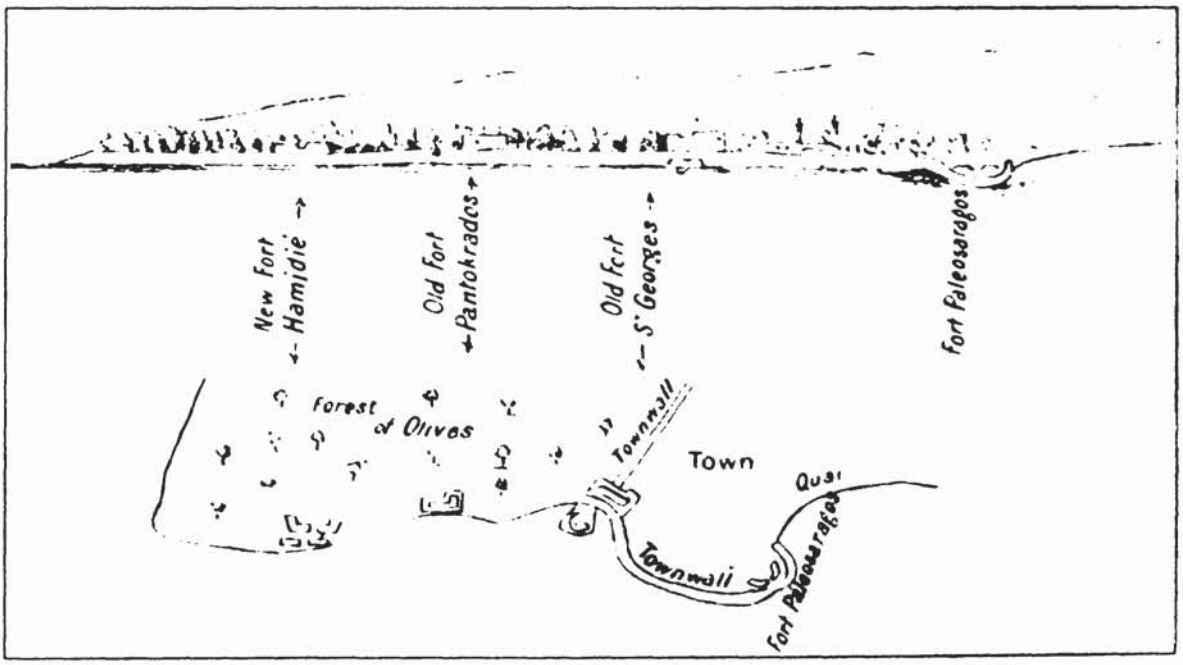
66 Τη σορό του στρατηγού Ντέιβις (Davies), όπως αναφέρθηκε πιο πάνω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τελικά παρουσιάστηκε μπροστά μας ένα πραγματικά ανατολίτικο θέαμα. Ήταν η Πρέβεζα, με το υπέροχα βαμμένο σεράι,[67] τα οχυρά[68] και τους μιναρέδες της, που περιέβαλαν τη στενή είσοδο του Αμβρακικού κόλπου εκεί όπου ένας ψυχρός τύραννος, ένας θερμοκέφαλος ακόλαστος, μάχονταν για την ηγεσία του κόσμου. Ο αγανακτισμένος βάρδος θα μπορούσε να αναφωνήσει:

"Θεέ μου! Ήταν γραφτό ο κόσμος σου να κερδίσει και να χάσει τόσα;"

Τα άθλια καλύβια της πόλης περικλείονταν από τα οχυρά κτίσματα, τα οποία από κάποια απόσταση φαίνονταν σαν να επέπλεαν στα κύματα, ενώ τα σκούρα βράχια του Σουλίου και οι χιονοσκεπείς κορυφές της πιο μακρινής Πίνδου σχημάτιζαν ένα φόντο τόσο υπέροχο που μόνο να φανταστεί μπορεί κανείς.

Όψη και κάτοψη της νότιας άκρης της χερσονήσου της Πρέβεζας, για τον πλέοντα από τη Λευκάδα

Σχέδιο του Ντε Γιόρτεϋ του 1897

67 Πρόκειται για το μεγάλο σεράι που είχε κτίσει ο Αλή πασάς στην είσοδο του Αμβρακικού κόλπου, στο νότιο άκρο της Πρέβεζας, απέναντι από το κάστρο του Ακτίου, στη θέση όπου σήμερα είναι το μνημείο του Ναύτη και που ακόμη ονομάζεται «Παλιοσάραγα». Το σεράι ήταν μια ξύλινη κατασκευή σε πέτρινη βάση. Η ξύλινη κατασκευή συνηθίζονταν να βάφεται με έντονα χρώματα. Το σεράι κάηκε από το γιο του Αλή πασά, Βελή, το 1820 και λόγω των υλικών κατασκευής του δεν απέμεινε τίποτα παρά μόνο τα πέτρινα θεμέλιά του.

68 Τα οχυρωματικά έργα της Πρέβεζας περιελάμβαναν το κάστρο του Παντοκράτορα ή Ουτζ Καλέ (έξω κάστρο), το κάστρο του αγίου Γεωργίου ή Γενή Καλέ (νέο κάστρο), το κάστρο του αγίου Αντρέα ή του Ριζόκαστρου ή Ιτς Καλέ (έσω κάστρο), τον προμαχώνα της Βρυσούλας, την περιμετρική τάφρο (ντάπια), το προτείχισμα που ένωνε το κάστρο του αγίου Γεωργίου με το μεγάλο σεράι και το προτείχισμα του κάστρου του αγίου Αντρέα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Όταν περίπου έδυε ο ήλιος, μπήκαμε στον κόλπο στον οποίο είδαμε ένα μπρίκι και μια σκούνα αγκυροβολημένα αρόδο και περιστοιχισμένα από ένα σημαντικό στολίσκο. Μέρος της ακτής ήταν γεμάτο με ψαρόβαρκες, αλλά δεν υπήρχαν παρά ελάχιστα εμπορικά πλοία. Στο μώλο μας συνάντησε ο Άγγλος υποπρόξενος κύριος Βαλεντίνης[69] και ο κύριος Γενοβέλης,[70] ο Έλληνας κοτζάμπασης[71] ο οποίος μας οδήγησε στο σπίτι ενός σεβάσμιου γέροντα ο οποίος την εποχή τον Ενετών υπήρξε ένας ευυπόληπτος έμπορος, αν και τώρα έχει περιέλθει σε κα-

Η περιοχή των Παλιοσαράγων από φωτογραφία του Φρέντ Μπουασσοννά, την 28η Μαΐου 1913. Εμφανές το προτείχισμα και τα κτίσματα στην περιοχή «Παλιοσάραγα» και ο μύλος στο ακρωτήριο του Ακτίου.

69 Στην πρώτη έκδοση «Signor Valentini» (τόμος Ι, σελ. 407). Πρόκειται κατά τη γνώμη μου για τον Αντώνιο Βαλεντίνη, προεστό της Πρέβεζας και αδελφό του Αλέξανδρου Βαλεντίνη.

70 Στο αγγλικό κείμενο «Signor Giannivella». Ο Κυριάκος Σιμόπουλος τον αναφέρει ως Γιάννη Βέλλα. Θεωρώ ότι πρόκειται για τον Ιωάννη Γενοβέλη ή Γκενοβέλη που την εποχή της αυτονομίας κατείχε σημαντική θέση στη διοίκηση της Πρέβεζας.
Η κ. Ρόδη Σταμούλη αναφέρει ότι ο Ιωάννης Γενοβέλης ανήκε σε μία από τις πρώτες οικογένειες του Συμβουλίου της Πρέβεζας. Ήταν γιος του Νικολάου Γενοβέλη, που απογράφεται ως εύπορος της Πρέβεζας και διετέλεσε νοτάριος κατά τα έτη 1779-1789. Ο Ιωάννης απασχολείται μέχρι το «Χαλασμό» (1798) στις γραμματείες διαφόρων υπηρεσιών της Πρέβεζας (κοινότητα, υγειονομείο, κτλ.) και εργάζεται για λίγα χρόνια ως νοτάριος. Ο συμβολαιογραφικός κώδικας 43 (αρίθμηση π. Φιλάρετου Βιτάλη) του αρχείου της Ιεράς Μητρόπολης Νικοπόλεως και Πρεβέζης είναι γραμμένος από τον Ιωάννη Γενοβέλη. Η καταγραφή διακόπτεται λόγω του «Χαλασμού», σύμφωνα με ιδιόγραφη σημείωση στο περιθώριο του κώδικα. Ο Ιωάννης Γενοβέλης κατείχε σημαντική θέση στη διοίκηση της Πρέβεζας επί προνομιακού καθεστώτος. Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς διορίζεται γενικός διαχειριστής του Αλή πα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

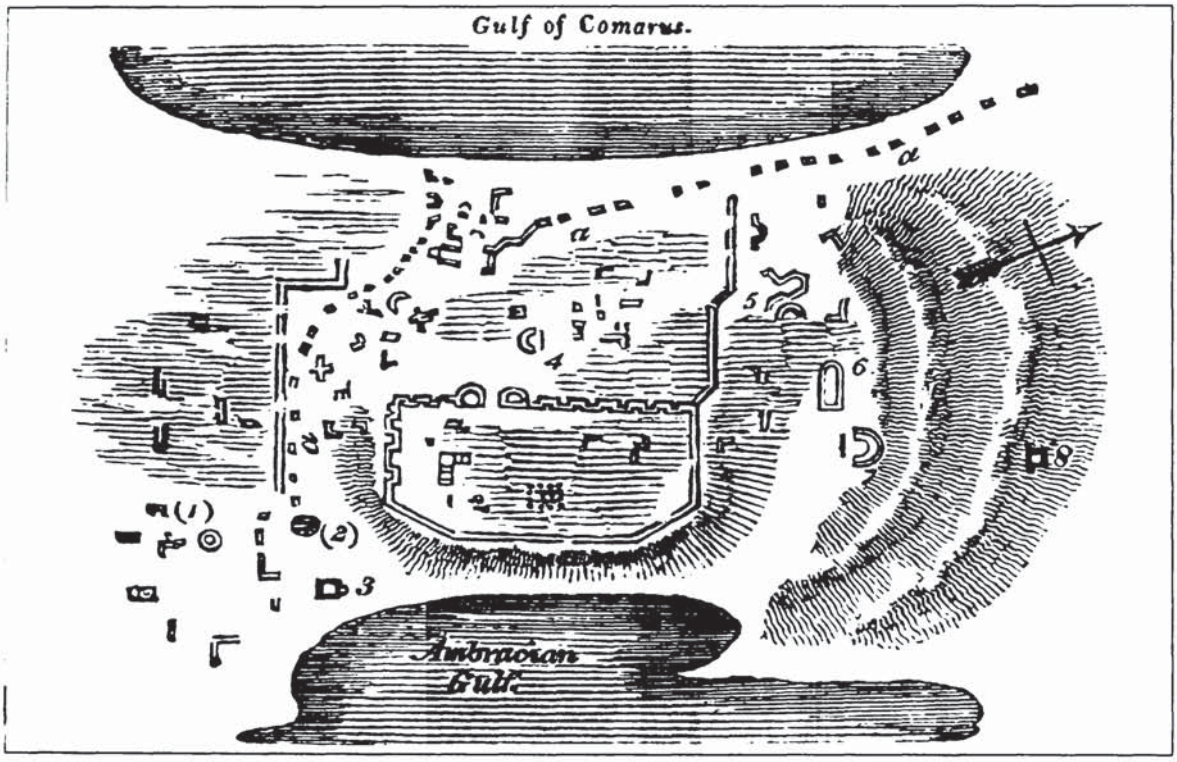
τάσταση ένδειας. Δεν είχαμε ωστόσο κανένα λόγο να παραπονιόμαστε για το κατάλυμά μας.

Το επόμενο πρωινό[72] περπατήσαμε σε αυτήν την άλλοτε ακμάζουσα πόλη και είδαμε σε τι κακή κατάσταση είχε περιέλθει. Στο παρελθόν είχε ένα περίεργο μείγμα ελληνικής και ιταλικής αρχιτεκτονικής στις όμορφες εκκλησίες, τα μοναστήρια, τους δρόμους και τις πλατείες της και είχε έναν πληθυσμό δεκαέξι χιλιάδων ψυχών. Ευλογημένη με

σά στην Πρέβεζα και προμηθευτής του στρατού και του στόλου, όπως αναφέρει ο Ιωάννης Φ. Δημάρατος. Αναπτύσσει εμπορικές επιχειρήσεις στα χρόνια του Αλή πασά. Ο Ιωάννης Γενοβέλης ήταν έμπιστος του Ιωάννη Καποδίστρια και έγινε περισσότερο γνωστός για τη δράση του ως έκτακτος επίτροπος Λακωνίας (από 16 Απριλίου 1828) αλλά και ως γερουσιαστής (από 14 Αυγούστου 1828). Βλέπε Ρόδης Σταμούλη, «Πολιτικές κινητοποιήσεις των Πρεβεζάνων μετά τον "Χαλασμό" (1798-1801)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμος 6ος, Αθήνα 2000, σελ. 322-323.
Ο Παναγιώτης Αραβαντινός αναφέρει ότι ο Ιωάννης Γκενοβέλης ήταν ευπατρίδης της Πρέβεζας και χρημάτισε προεστός της πόλεως μέχρι το 1821 περίπου, οπότε έφυγε από την Πρέβεζα και πήρε μέρος στον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Τον Γκενοβέλη διαδέχθηκε στην προεστεία της Πρέβεζας ο Κωνσταντίνος Μόσχος και αυτόν ο Κωνσταντίνος Λευκαδίτης. Πριν δε τον Γκενοβέλη προεστός της Πρέβεζας ήταν ο Γεώργιος Λουρόπουλος για δύο χρόνια, αλλά δεν ήταν αρεστός στον Αλή πασά και αντικαταστάθηκε από τον Γκενοβέλη. Ο Γκενοβέλης διέπρεψε και στον στρατιωτικό και τον πολιτικό τομέα επιδεικνύοντας μεγάλο πατριωτισμό και γενναιότητα. Αναδείχθηκε υποστράτηγος και πήρε τη θέση γερουσιαστή. Δεν απέκτησε απογόνους και έζησε ως συνταξιούχος στη Βόνιτσα. Πέθανε το 1841 σε ηλικία μεγαλύτερη των ογδόντα χρόνων. Πέραν των πολιτικών του προσόντων ο Γκενοβέλης υπήρξε και ελλόγιμος έχοντας ακούσει αρχετά τις διδασκαλίες του παπά-Διονυσίου του Ακαρνάνα. Βλέπε Παναγιώτη Αραβαντινού, *Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία. Μέρος Γ'*, Ιωάννινα 1984, σελ. 296, 317 και 319.
Ο Ηλίας Βασιλάς σε εκτενές άρθρο του αναφέρει πάρα πολλά για τον Ιωάννη Γκενοβέλη. Μεταξύ αυτών ότι ο πατέρας του Νικόλαος χρημάτισε τελώνης του τελωνείου της Σαλαώρας πριν την κατάληψη της Πρέβεζας από τον Αλή πασά το 1798. Ο μύλος στη Μεσιανή πόρτα (ερείπιά του σώζονται ακόμη στην οδό Ατιντάνων) και ο μύλος στο Άκτιο (ερείπιά του σώζονταν μέχρι το 1940 και τα θεμέλιά του σώζονται μέχρι σήμερα) ήταν αρχικά του Γκενοβέλη και μετά περιήλθαν στο συγγενή του Βαρζέλη. Αναφέρει επίσης ότι ο Ιωάννης Γκενοβέλης μυήθηκε στο τμήμα της Φιλικής Εταιρείας της Πρέβεζας μαζί με τους Αναστάσιο Γερογιάννη, Μαμάτη, Λουρόπουλο, Δίπλα και Γκινάκα. Στο σπίτι του Ιωάννη Γκενοβέλη στην Πρέβεζα έγινε η περίφημη συνάντηση του Ιωάννη Παπαρηγόπουλου (διερμηνέα του ρώσσικου προξενείου στην Πάτρα) με τον Αλή πασά λίγο πριν την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης. Για αυτά και πολύ περισσότερα βλέπε Ηλία Βασιλά, «Ιωάννης Γκενοβέλης ο πρώτος έπαρχος Αθηνών», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τεύχος 2, Πρέβεζα, Απρίλιος-Ιούνιος 1984, σελ. 18-28.

71 «Τα βασικά καθήκοντα αυτού του αξιωματούχου είναι να φροντίζει για τα οικονομικά θέματα των Ελλήνων κατοίκων – να εισπράττει το χαράτσι και τους άλλους φόρους, να κατανέμει δίκαια τα οικονομικά βάρη μεταξύ των συμπολιτών του – να παρέχει τα αναγκαία κλπ. σε όσους φέρουν το μπουγιουρντί του πασά. Στα χωριά έχει το ρόλο του κυβερνήτη.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

72 Κατά την άποψή μου, το πρωινό της 27ης Δεκεμβρίου 1813.

Σχέδιο της Νικόπολης
Ξυλογραφία του W. Hughes από το βιβλίο του Χιούζ
1. Τάφοι. 2. Μικρή λίμνη. 3. Ελληνική εκκλησία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. 4. Μικρό Θέατρο (Ωδείο). 5. Γυμνάσιο. 6. Στάδιο. 7. Μεγάλο Θέατρο. 8. Μικρό Σεράι του Αλή Πασά. α.α.α. Ερείπια Υδραγωγείου.

ένα θαυμάσιο κλίμα και ένα ασύγκριτα γόνιμο έδαφος, είχε επίσης τους καλύτερους ψαρότοπους στο Ιόνιο πέλαγος,[73] ελαιώνες και αμπελώνες που προκαλούσαν τον φθόνο των γειτόνων της, λιμάνια προστατευμένα από κάθε αέρα και ξυλεία για ολόκληρο το Ελληνικό ναυτικό στα δάση που εκτείνονται γύρω από τον Αμβρακικό κόλπο. Εν κατακλείδι, συνδύαζε κάθε πλεονέκτημα τόσο για τη γεωργία όσο και για το εμπόριο. Ένας τόπος που περισσότερο από αλλού θα μπορούσε να υλοποιηθεί το όραμα του χρυσού αιώνα. Οι Ενετοί, αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα της προσάρτησης της Πρέβεζας στα Ιόνια νησιά, κατάφεραν, μετά από μεγάλες προσπάθειες, να την καταλάβουν το 1684.[74]

---

73 «Ο Αμβρακικός κόλπος στην αρχαιότητα ήταν ονομαστός για τα ψάρια του. Προμήθευε το τραπέζι του επίκουρου (επίκουρος = καλοφαγάς) με δύο είδη ψαριών που ήταν ιδιαίτερα ξακουστά, τον *κάπρο* και τον *λάβρακα*. Το τελευταίο δε ψάρι το τιμούσαν με τον "παρ' ἀξίαν" τίτλο *θεόπαις*. (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί*, 7.86)» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

74 Στην πρώτη έκδοση του έργου του (τόμος Ι, σελ. 409) ο Χιούζ συνεχίζει αναφέροντας ότι αμέσως μετά την κατάληψη της Λευκάδας, οι δυνάμεις των Ενετών υπό τις διαταγές του Μοροζίνι προσπάθησαν να καταλάβουν την Πρέβεζα και όταν οι Ενετοί είχαν περικυκλώσει το κάστρο της Πρέβεζας, έστειλαν ένα αγγελιοφόρο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Από τότε παρέμεινε υπό χριστιανική διακυβέρνηση και ήταν συνδεδεμένη με την Ιόνιο Πολιτεία,[75] μέχρι που ο Αλή πασάς, εκμεταλλευόμενος τις πρόσφατες διαμάχες που συγκλόνιζαν ολόκληρη την Ευρωπη, επινόησε την ανατροπή της.[76] Και πράγματι πόσο σημαντικές αλλαγές είδαμε να έχουν γίνει μετά απ' αυτή! Οι κάτοικοί της, που έχουν μειωθεί σε περίπου τρεις χιλιάδες (3.000), είναι εξουθενωμένοι από την πείνα και τις ασθένειες, και περπατούν υπερήφανοι σαν φαντάσματα στους έρημους δρόμους στους οποίους έχει εξαπλωθεί η μελαγχολία της χαμένης ευημερίας. Τα περισσότερα από τα σπίτια και όλες οι εκκλησίες, εκτός από μία,[77] είχαν ισοπεδωθεί. Οι περισσότεροι κάτοικοι ζούσαν στα περίχωρα, σε παραπήγματα, ανοικτά στη θέα των περαστικών και εκτεθειμένα στους ανέμους. Εδώ και κει έβλεπες τα όμορφα νεόκτιστα κτίρια των κατακτητών και η μελαγχολική κατάθλιψη των κατακτημένων Ελλήνων ερχόταν σε αντίθεση με την αρχοντική αξιοπρέπεια των σαρικοφόρων Οσμανληδών ή το υπεροπτικό κορδωμα του Αλβανού ορεσίβιου, με τα μαλλιά του μοιραία και την άσπρη κάπα του ριγμένη πάνω από τον ώμο του.

Κάποιοι από τους παλιούς κατοίκους διατηρούσαν ακόμη ένα μέρος των υπαρχόντων τους, αλλά ο αριθμός τους μειωνόταν καθημερινά. Τα δάκρυα έτρεχαν στα μάγουλα του σεβάσμιου οικοδεσπότη μας καθώς μας εξιστορούσε μια σειρά από λεηλασίες,[78] αποτέλεσμα των οποίων ήταν η κατάσταση ένδειας στην οποία είχε περιέλθει, κάνοντάς τον να συνειδητοποιήσει ότι, την ηλικιωμένη σύζυγό του και τον ίδιο, τους περιμένει ένας παρατεταμένος θάνατος από πείνα στο δρόμο, όπως είχαν χαθεί και χιλιάδες από τους συμπολίτες του.

για να ζητήσει την παράδοση της πόλης, τον οποίο οι Τούρκοι βάρβαροι εκτέλεσαν. Η τουρκική φρουρά της Πρέβεζας σύντομα παραδόθηκε με τους ακόλουθους όρους: 30 από τους αρχηγούς να αναχωρήσουν από την πόλη με τον οπλισμό και τα υπάρχοντά τους, οι υπόλοιποι άοπλοι και με όσα αντικείμενα μπορούσε ο καθένας να μεταφέρει και όλοι οι σκλάβοι να αφεθούν ελεύθεροι.

75 Ο Χιούζ φαίνεται να αγνοεί τη δεύτερη Οθωμανική κατοχή της Πρέβεζας απο το 1699/1701 μέχρι το 1715 και την ουσιαστική αυτονομία της απο το 1800 εως το 1807. Βλέπε Κωνσταντίνου Γ. Παπαγεωργίου, *Η Συμπολιτεία των Ηπειρωτικών πόλεων των ακτών του Ιονίου (1800-1806) (Πρέβεζα-Παργα-Βόνιτσα-Βουθρωτό). Μία λαμπρή σελίδα της Ηπειρωτικής ιστορίας*, Αθήνα 2005.

76 Στην πρώτη έκδοση του έργου του ο Χιούζ συμπληρώνει ότι ο Αλη πασας νίκησε τη Γαλλική φρουρά υπό τον στρατηγό La Salcette, στη μάχη στην πεδιάδα της Νικοπολης.

77 Πρόκειται για τον ιερό ναό του αγιου Αθανασίου, ο οποίος «επεζησε» του χαλασμού της Πρέβεζας χωρις να υποστει καμία ζημιά.

78 Στην πρώτη έκδοση του έργου του (τόμος Ι, σελ. 410) ο Χιούζ συμπληρώνει: «Λίγο καιρό πριν φτάσουμε στην Πρεβεζα του πήρανε τα τελευταία 300 θαυμάσια ελαιόδενδρα και τα δώσανε σε ένα Αλβανό αξιωματικό της υπηρεσιας του Αλή πασα. Υποχρεώθηκε να πληρώνει εισφορά 3.000 πιαστρες ετησιως χωρις να περιμένει να του επιστραφεί ούτε ένας παράς».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στις ερωτήσεις μας γιατί δεν πούλησε ό,τι απέμεινε από την περιουσία του και δεν μετανάστευσε, απάντησε ότι, έχοντας πειστεί από τις δόλιες υποσχέσεις του Αλή να παραμείνει στην Πρέβεζα, όταν η πόλη καταλήφθηκε απ' αυτόν, έγινε υποτελής του και δεν μπορούσε να φύγει από τη χώρα χωρίς σχετική άδεια και εγγυήσεις για την επιστροφή του. Είπε ακόμη ότι κανείς δεν μπορούσε να αγοράσει την περιουσία του· ακόμη και η πρόταση για πώληση της περιουσίας του θα είχε ως αποτέλεσμα δήμευσή της και μόνιμη φυλάκισή του. Παρά τη συστηματική αυτή καταπίεση και τη συνεχή καταστροφή της, η Πρέβεζα αποτελούσε τον αγαπημένο τόπο διαμονής του Πασά και το ναύσταθμό του. Ήταν οχυρωμένη με ισχυρά έργα και στολισμένη με το κομψότερο ανάκτορο της επικράτειάς του. Ούτε ο τυχαίος παρατηρητής μα ούτε και τα άτυχα θύματα του δεσποτισμού του Πασά μπορούσαν να εξηγήσουν αυτή την εμφανή αντίθεση και τα κίνητρα μιας τέτοιας ιδιοτροπίας. Για να το κατανοήσει κανείς είναι απαραίτητο να γνωρίζει την ιστορία αυτού του ασυνήθιστου ανθρώπου.

Επειδή δεν υπήρχε ταχυδρομική υπηρεσία,[79] ο Τούρκος βοεβόδας μας πρόσφερε τα άλογα και τους υπηρέτες του για να επισκεφθούμε τα ερείπια της Νικόπολης. Εμείς με τη σειρά μας τον επισκεφθήκαμε για να τον ευχαριστήσουμε για την ευγενική του προσφορά και συμφωνήσαμε να επωφεληθούμε της προσφοράς του το επόμενο πρωινό. Η κατοικία του βοεβόδα ήταν στο παλιό σεράι,[80] στην αυλή του οποίου μπήκαμε από μία πελώρια πύλη, όπου τα αρχαία μάρμαρα[81] είναι ανάμικτα με σύγχρονους πλίνθους. Σε ένα από αυτά τα μάρμαρα αντέγραψα την παρακάτω επιγραφή:

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑΙΣΑ
ΡΙΘΕΟΥΥΙΩΙΣΕΒΑ
ΣΤΩΙΜΑΛΛΩΤΑΙ[82]

η οποία σημαίνει: Στον αυτοκράτορα Καίσαρα Αύγουστο, γιο του θεϊκού Ιουλίου, οι κάτοικοι της Μαλλού.

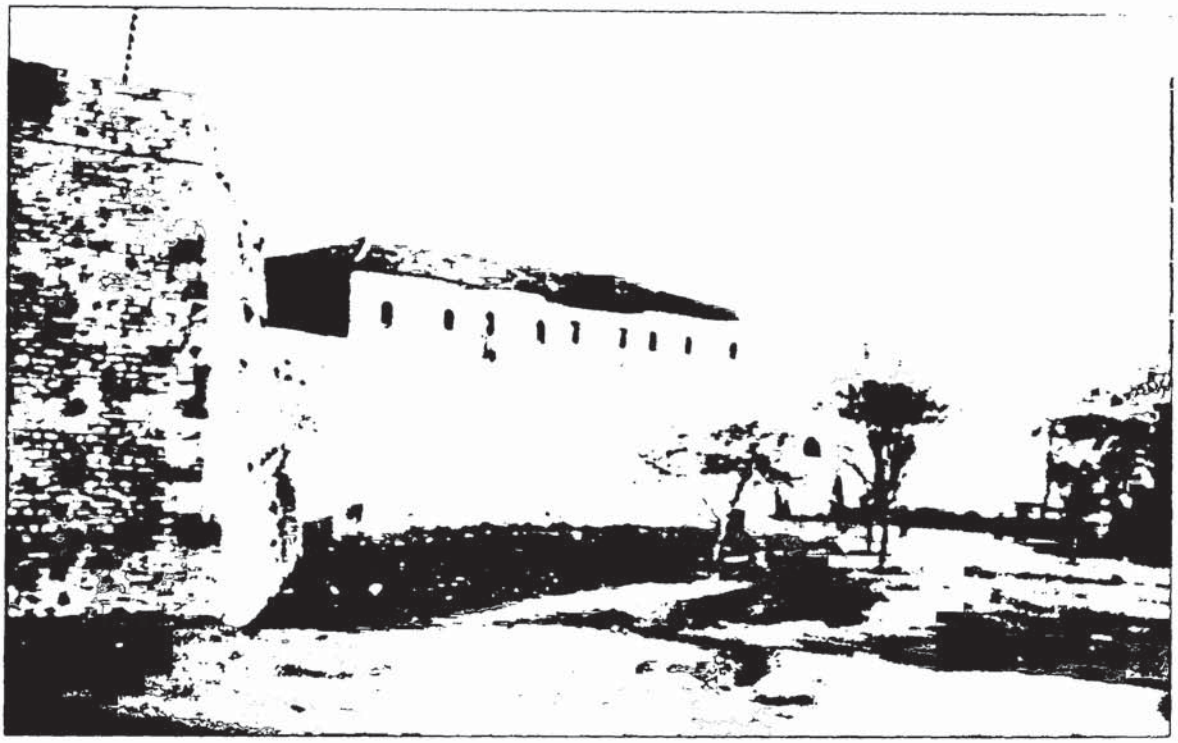
79 Η ταχυδρομική υπηρεσία στην Αγγλία νοίκιαζε άμαξες για μετακίνηση ανθρώπων και είχε και τακτικές συγκοινωνίες με τις άμαξες που μετέφεραν τους ταχυδρομικούς σάκους.

80 Το σεράι αυτό ήταν ανατολικά του κάστρου του αγίου Ανδρέα, μέσα στην περιτειχισμένη, ασφαλή, περιοχή που έμεναν όλοι οι προύχοντες της Πρέβεζας. Σχετική αναφορά γίνεται και από το Δανό αρχαιολόγο Peter O. Brøndsted (Νίκου Δ. Καράμπελα, «ο Δανός αρχαιολόγος Peter O. Brøndsted στην Πρέβεζα», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τεύχος 37-38, Πρέβεζα 2001, σελ. 25).

81 Με τις λέξεις «ancient marbles» θεωρώ ότι ο Χιούζ εναφέρεται σε κάθε λογής αρχαία πέτρινα αρχιτεκτονικά μέλη και όχι υποχρεωτικά φτιαγμένα από μάρμαρο.

82 Η γκρίζα μαρμάρινη αυτή επιγραφή περιέργως βρίσκεται σήμερα μεταξύ των αρχιτεκτονικών μελών στο χώρο της βασιλικής του αγ. Αλκίσωνος στη Νικόπολη. Είναι άγνωστο πώς έφτασε εκεί, πιθανολογώ όμως ότι περισυνελλέγη από τους αρ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το κάστρο του αγίου Αντρέα στην Πρέβεζα το 1913
Φωτογραφία του Γάλλου πολεμικού ανταποκριτή Etienne Labranche
Συλλογή Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις»

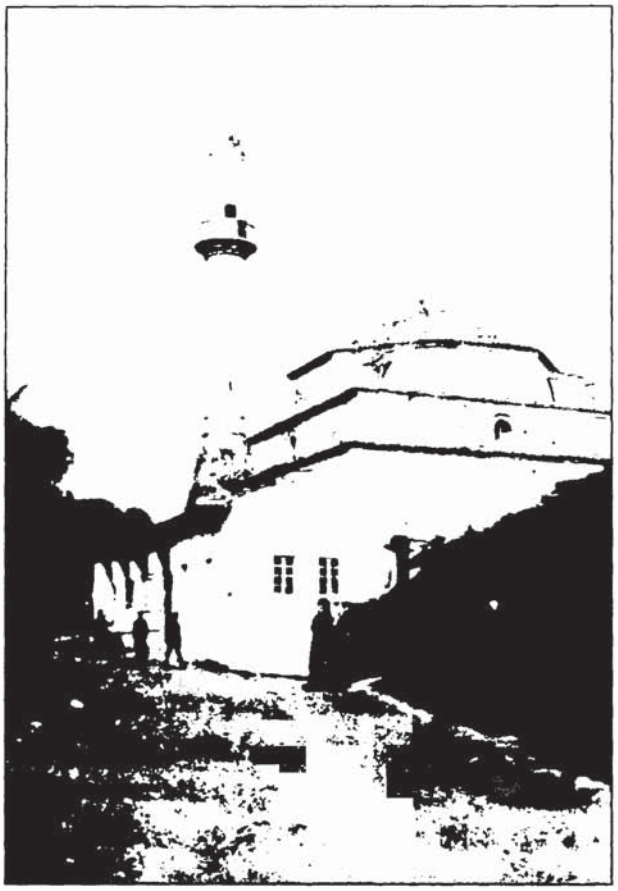
Αυτή η αφιέρωση πιθανόν να έγινε μετά τη ναυμαχία του Ακτίου, αλλά μόνο εικασίες μπορούμε να κάνουμε για το πού βρισκόταν ο λαός αυτός.[83] Παρατήρησα κι αρκετές άλλες επιγραφές τις οποίες είχαν σπάσει οι εργάτες με τις αξίνες τους, γεγονός για το οποίο δεν μπορεί

χαιολόγους μετά την απελευθέρωση της Πρέβεζας, το 1912, και φυλάσσονταν στο Αρχαιολογικό Μουσείο, που στεγάστηκε στο παλαιό μεγάλο τζαμί. Το τζαμί-μουσείο βομβαρδίστηκε στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τα φυλασσόμενα εκεί αρχαιολογικά ευρήματα μεταφέρθηκαν στο θησαυροφυλάκιο της Εθνικής Τραπέζης στην Πρέβεζα. Η επιγραφή μεταφέρθηκε στον αρχαιολογικό χῶρο – άγνωστο πότε – αλλά είναι μάλλον απίθανο να βρίσκεται σήμερα στον ίδιο χώρο απ' όπου αρχικά προήλθε. Σχετικά με την επιγραφή δες την ανακοίνωση της Χρυσηΐδος Τζουβάρα-Σούλη, «Λατρείες στη Νικόπολη», στο *Νικόπολις Α', Πρακτικά του πρώτου διεθνούς συμποσίου για τη Νικόπολη (23-29 Σεπτεμβρίου 1984)*, Πρέβεζα 1987, σελ. 189, υποσημείωση 190 και πίνακα 16 στη σελίδα 478.

83 «Η Μαλλός είναι πόλη της Κιλικίας, όπου υπήρχε το γνωστό μαντείο του Αμφίλοχου, και αναφέρεται από πολλούς γεωγράφους και ιστορικούς, αλλά δεν μπορώ να βρω ούτε έναν που να υπαινίσσεται ότι υπάρχει πόλη με τέτοιο όνομα στην Ευρώπη. Παρόλα αυτά φαίνεται να υπάρχει κάποια σχέση με αυτόν τον Αμφίλοχο που έδωσε το όνομα του στο Αμφιλόχιο Άργος στον Αμβρακικό κόλπο, ο οποίος, σύμφωνα με τον Ωριγένη (Ωριγένης, *Κατά Κέλσου*, τόμος 3.35), λατρευόταν στην Ακαρνανία. Από αυτό θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι όντως υπήρχε πόλη με αυτό το όνομα κάπου εδώ. "Τόν γάρ Μόψον φασί καί τόν Ἀμφίλοχον ἐκ Τροίας ἐλθόντας κτίσαι Μαλλόν, εἶτ' Ἀμφίλοχον εἰς Ἄργος ἀπελθεῖν." (Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο xiv, κεφ. 5.16)» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

κανείς παρά να αγανακτεί, που η ενδιαφέρουσα αλλά άτυχη αυτή χώρα υπόκειται σε τόσο βάρβαρους κυρίαρχους.

Βρήκαμε τον βοεβόδα, όπως οι περισσότεροι Αλβανοί διοικητές, να καπνίζει την πίπα του ανάμεσα στους γραφικούς και ρακένδυτους υποτελείς του. Μας υποδέχθηκε τόσο εγκάρδια και ευγενικά που χωρίς αμφιβολία κατάλαβα ότι περίμεναν πολλά από την επίσκεψή μας σε αυτή τη χώρα. Η άποψή μου αυτή επιβεβαιωνόταν συνεχώς στη διάρκεια της επίσκεψής μας στην Αλβανία. Αφού καπνίσαμε πίπες και δοκιμάσαμε καφέ, επιστρέψαμε στο κατάλυμά μας και είδαμε καθ' οδόν, κοντά στη μεγάλη πύλη του σεραγιού, ένα λαμπρό τζαμί[84] που μόλις πρόσφατα είχε οικοδομηθεί από τον Αλή για τις θρησκευτικές ανάγκες εκείνων που τώρα χόντραιναν από τα λάφυρα της άτυχης Πρέβεζας, ενάντια στις πομπώδεις υποσχέσεις της Συνθήκης. Το κτήριο αυτό είχε κατασκευαστεί με μεγάλη κομψότητα. Πάνω σε μία κολώνα υπήρχαν, αντί για έλικες, ανάγλυφες παραστάσεις αετών με καλάθια ανάμεσά τους και από κάτω στολίδια σε μορφή φύλλων.[85] Το τζαμί τροφοδοτούνταν επίσης με νερό από ένα υδραγωγείο που μετέφερε το άκρως απαραίτητο για το πλύσιμο των πιστών μουσουλμάνων νερό.

Το μεγάλο τζαμί της Πρέβεζας το 1913
Φωτογραφία του Γάλλου πολεμικού ανταποκριτή Etienne Labranche
Συλλογή Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις»

Το απόγευμα περάσαμε λίγες ώρες με τον κύριο Γενοβέλη (Giannivella), τον κοτζάμπαση της Πρέβεζας, ο οποίος είχε στην κατοχή του μια καταπληκτική συλλογή από καμέο και σφραγιδόλιθους και μερικά

84 Πρόκειται για το μεγαλύτερο και αρχιτεκτονικά καλλίτερο τζαμί της Πρέβεζας. Βρίσκονταν ανατολικά και δίπλα στο κάστρο του αγίου Ανδρέα, μέσα στο περιτείχισμα του κάστρου. Μετά την απελευθέρωση χρησιμοποιήθηκε ως Αρχαιολογικό Μουσείο. Βομβαρδίστηκε το 1940 και κατεδαφίστηκε περί το 1950. Στη θέση του κτίσθηκε το κτήριο της λέσχης Προσκόπων. Υπολείμματα του περιστυλίου του τζαμιού, το ανειλημματικό τείχος και οι κρήνες του σώζονται μέχρι σήμερα.

85 Πολλές κολώνες είχαν μεταφερθεί από τις μεγάλες βασιλικές της Νικόπολης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πανέμορφα μετάλλια.[86] Ανάμεσα στους σφραγιδόλιθους της συλλογής του υπήρχε ένας που απεικόνιζε την κεφαλή της Αρσινόης, καλυμμένη με πέπλο, και ήταν εξαίρετης τεχνικής. Γι' αυτή την πολύτιμη πέτρα αρνήθηκε να πάρει το ποσό των εκατό δολλαρίων. Όταν αναχωρήσαμε μας συνόδευσε στο κατάλυμά μας ένας υπηρέτης, προχωρώντας μπροστά με ένα φανάρι, χωρίς τη συνοδεία του οποίου θα είχαμε δεχθεί σοβαρή επίθεση από την περίπολο. Αυτό αποτελούσε αστυνομικό κανονισμό σε ολόκληρη την Τουρκία, αλλά επιβαλλόταν αυστηρότερα στην επικράτεια του Αλή. Προς δυσφορία των καημένων των Πρεβεζάνων, η ώρα μετά την οποία έπρεπε να χρησιμοποιούνται τα φανάρια καθιερώθηκε εδώ νωρίτερα από άλλες περιοχές για να εξαναγκάζονται να πηγαίνουν για ύπνο νωρίτερα, όπως θα λέγαμε λαϊκά «με τις κότες».

28 Δεκεμβρίου.[87] Σήμερα το πρωί ο βοεβόδας έστειλε έξι άλογα πλούσια στολισμένα και δύο φύλακες για να μας συνοδεύσουν στη Νικόπολη. Πήραμε μαζί μας τα όπλα μας, γιατί μας είχαν διαβεβαιώσει ότι υπήρχε αρκετό κυνήγι, κάθε είδους, στην περιοχή. Μετά από διαδρομή μιας ώρας, ανάμεσα σε εύφορους ελαιώνες, διακρίναμε από μακριά τα εκτεταμένα ερείπια της μεγαλοπρεπούς Πόλης της Νίκης, που ιδρύθηκε από τον Αύγουστο σε ανάμνηση της ναυμαχίας που τον καθιέρωσε κυρίαρχο του κόσμου. Η μεγαλοπρέπειά της φαίνεται να έχει συμπέσει με τη λαμπρότητα της καταγωγής της και τη δόξα του κτήτορά της. Ένας μικρός ισθμός λίγο πλατύτερος από ένα μίλι στο πιο στενό του σημείο, που σχηματίζεται από τον κόλπο του Κομάρου στα δυτικά και μία διεισδυτική γλώσσα του Αμβρακικού κόλπου στα ανατολικά,[88] είναι προστατευμένος από το βορρά με μια σειρά λόφων σκεπασμένων από αμπελώνες και ανοικτός στη νότια αύρα. Ανεβαίνοντας πάνω σε μια μικρή πλαγιά στα βόρεια του ισθμού, μπορεί κανείς να διακρίνει το Ιόνιο πέλαγος και τα νησιά του. Ο ισθμός χρησίμευσε ως

86 Στο αγγλικό κείμενο «intaglios».

87 Υπάρχει σύγχυση στην ημερομηνία από τον Χιούζ. Ενώ γράφει ότι έφτασαν στην Πρέβεζα το απόγευμα της 27ης Δεκεμβρίου και την επόμενη μέρα (28η Δεκεμβρίου) περιδιάβηκαν την Πρέβεζα και συμφώνησαν με τον βοεβόδα να επισκεφθούν την αρχαία Νικόπολη την επομένη (29η Δεκεμβρίου), ξεκινά την περιγραφή της επίσκεψης στη Νικόπολη με την ημερομηνία «28 Δεκεμβρίου». Θα πρέπει λοιπόν να έφτασαν μια μέρα νωρίτερα στην Πρέβεζα, δηλαδή την 26η Δεκεμβρίου του 1813. Επειδή υπάρχει συνεχής αναφορά των ημερομηνιών από την 28.12.1813 μέχρι την 01.01.1814, ημέρα που βρίσκεται στην Άρτα και του στέλνουν πρωτοχρονιάτικο δώρο και έτσι δεν θα μπορούσε να είναι λανθασμένη η ημερομηνία 01.01.1814, συμπεραίνω ότι η ημερομηνία αναχώρησής τους από τη Λευκάδα, που στο κείμενο του Χιούζ αναφέρεται ως 27η Δεκεμβρίου, είναι λανθασμένη και η ορθή είναι μία ημέρα νωρίτερα (26η Δεκεμβρίου). Μετά από αυτή τη διόρθωση συμφωνούν και οι ημέρες παραμονής τους στη Λευκάδα στο κείμενο που προηγείται της περιγραφής με την οποία ασχολούμαστε σε αυτό το άρθρο.

88 Τη λιμνοθάλασσα του Μαζώματος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θαυμάσια θέση για το μνημείο αυτό της Ρωμαϊκής ισχύος·[89] μία πόλη η οποία δεν εξελίχθηκε, όπως πολλές άλλες, από ένα ταπεινό παρελθόν σε ένα θαυμάσιο και λαμπρό μέλλον, αλλά η οποία από την πρώτη κιόλας στιγμή της δημιουργίας της ανέτειλε με μεγαλοπρέπεια.

Το ακριβές σημείο στο οποίο κτίστηκε η πόλη συνέπεσε με το σημείο στο οποίο στρατοπέδευσαν οι δυνάμεις του Αυγούστου. Εποικίστηκε από ανθρώπους και καλλωπίστηκε με μνημεία τέχνης διαφόρων πόλεων της Ηπείρου και της Ελλάδας, κυρίως εκείνων που βρίσκονταν στα όρια του Αμβρακικού κόλπου και πόλεων της Ακαρνανίας και της Αιτωλίας.[90] Οι κάτοικοι της Νικόπολης, στους οποίους δόθηκαν πολιτικά δικαιώματα, δεν είχαν κανένα λόγο να μετανιώνουν για αυτήν τους τη μετακίνηση, εάν λάβει κανείς υπόψη του τη δύστυχη κατάσταση των πόλεών τους εκείνη την εποχή, και κυρίως επειδή έλαβαν σημαντικές απαλλαγές και προνόμια από τη γενναιοδωρία του κτήτορά της. Ανάμεσα σε αυτά τα προνόμια βρίσκουμε την εποπτεία των Ακτίων Αγώνων, που μεταφέρθηκαν σε αυτή τη νέα τοποθεσία από το αρχαίο ακρωτήριο [του Ακτίου], το ζηλευτό προνόμιό τους να στέλνουν μέλη στο Συμβούλιο των Αμφικτυονιών και την τιμή να κατοικούν σε μία ελεύθερη πόλη.[91]

Η πρώτη εικόνα που έχει κανείς απ' τον ισθμό, που καλύπτεται από αμέτρητα ερείπια αρχαίων κτισμάτων, είναι πολύ ασυνήθιστη και εντυπωσιακή. Το πιο εξέχον κτίσμα είναι ένα μεγάλο, ερειπωμένο θέατρο τοποθετημένο στην παρειά ενός υψώματος δίνοντας από μακριά την εντύπωση φρουρίου. Κοντά στην είσοδο της πόλης είδαμε και εξερευνήσαμε αρκετούς τάφους, τόσο εντός όσο και εκτός των τειχών,

---

89 Εννοεί την ίδια τη Νικόπολη.

90 « "Πόλιν τε τινά ἐν τοῦ στρατοπέδου τόπῳ, τούς μέν συναγείρας τούς δέ ἀναστήσας τῶν πλησιοχώρων, συνῴκισε" (Δίων Κάσσιος, βιβλίο 51, κεφ. 1.3). Ο Παυσανίας ονοματίζει την Αμβρακία, το Ανακτόριο (*Ελλάδος περιήγησις*, βιβλίο v, κεφάλαιο 23.3) και την Καλυδόνα (*Ελλάδος περιήγησις*, βιβλίο vii, κεφάλαιο 18.8). Ο Στράβων στα *Γεωγραφικά*, βιβλίο vii, κεφάλαιο 7.6 αναφέρει "Ἡ μέν οὖν Νικόπολις εὐανδρεῖ καί λαμβάνει καθ' ἡμέραν ἐπίδοσιν, χώραν τε ἔχουσα πολλήν καί ἐκ τῶν λαφύρων κόσμον..."» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

91 «Πλίνιος ο πρεσβύτερος, *Φυσική Ιστορία*, βιβλίο iv, κεφάλαιο l. Παυσανίας, *Ελλάδος περιήγησις*, βιβλίο x, κεφάλαιο 8.3-8.5. Ο Servius στην *Αινειάδα* 3.501 κάνει την παρακάτω παρατήρηση: "Cum in Epiro Nicopolim conderet (Augustus) cavit in foedere civitatis ipsius ut cognati observarentur a Romanis." Αυτή τη συμμαχία ή σχέση υπαινίσσεται ο Βιργίλιος όταν βάζει αυτούς τους στίχους στο στόμα του Αινεία (Βιργίλιος, *Αινειάδα*, 3.502 - 3.505):

Cognatas urbes olim, populosque propinquos,
Epiro, Hesperiâ, (quibus idem Dardanus auctor
atque idem casus) unam faciemus utramque
Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes.

Ακριβώς μετά την ίδρυση της Νικόπολης πολλοί Ρωμαίοι και Ιταλοί εγκαταστάθηκαν στις δυτικές ακτές της Ηπείρου για εμπορικούς λόγους και το Βουθρωτό έγινε Ρωμαϊκή αποικία.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

που δεν ήταν ελληνικού τύπου, αλλά ήταν κτισμένοι με ρωμαϊκούς πλίνθους. Το εσωτερικό τους είναι γενικά τετράγωνο με εσοχές, άλλες μεγαλύτερες και άλλες μικρότερες σε μέγεθος, στις οποίες τοποθετούνται, σαν παιχνίδια σε κάποιο κατάστημα, τα δοχεία από τερακότα που περιέχουν τις στάχτες του νεκρού.[92] Μεγάλο αριθμό παρόμοιων τεφροδόχων μπορεί να δει κανείς στο Βρετανικό Μουσείο.

Ανάμεσα στα ερείπια των κτιρίων, είτε δημοσίων είτε ιδιωτικών, το πιο εντυπωσιακό είναι μια εκτενής σειρά από σπασμένες αψίδες και αντερείσματα που ανήκαν σε ένα τεράστιο υδραγωγείο, το οποίο μετέφερε μεγάλη ποσότητα νερού από μια απίστευτη απόσταση τουλάχιστον τριάντα μιλίων. Στη διάρκεια του ταξιδιού μας επισκεφθήκαμε την αρχή του, στο μικρό χωριό του αγίου Γεωργίου, κοντά στις πηγές του ποταμού Λούρου. Το υδραγωγείο ακολουθεί μια ελικοειδή γραμμή κατά μήκος των βουνών έως τη Νικόπολη, όπου ξεκινούν οι αψίδες. Σε ποια χώρα δεν διείσδυσαν οι Ρωμαίοι, είτε κυριεύοντας είτε αποικίζοντάς την, χωρίς να αφήσουν ανεξίτηλα τα σημάδια της ισχύος τους;

Όπου και να στρατοπέδευσε ο στρατός σας,
Άτεγκτοι κατακτητές, σας θυμούνται ακόμη
άλλοι για ένα πράσινο λόφο,
και άλλοι για μια λαξευμένη πέτρα.

Πόσο αντίθετο δεν είναι κάτι τέτοιο με τις πράξεις των Τούρκων που με βαρβαρική λύσσα αναποδογυρίζουν και καταστρέφουν τα ευγενή μνημεία προηγούμενων εποχών και δεν κατασκευάζουν τίποτε στη θέση τους, αλλά μέσα σε λίγα χρόνια τα εξαφανίζουν από προσώπου γης;

Έχοντας μπει στα περίχωρα της πόλης, περάσαμε κοντά από μια ελληνική εκκλησία, στην άκρη του Αμβρακικού κόλπου.[93] Σε ένα τοίχο της εκκλησίας υπήρχαν δύο αρχαίες πέτρινες πλάκες, σκαλισμένες με πολλά ανάγλυφα που απεικόνιζαν στεφάνια κεφαλής από λουλούδια, αλλά πρόχειρης κατασκευής. Από κει κατευθυνθήκαμε προς ένα μεγάλο περιτείχισμα, το οποίο φαίνεται να υπήρξε η ακρόπολη[94] και η οποία

92 Περιγράφει το εσωτερικό κάποιου μεγάλου μαυσωλείου από τα πολλά που υπάρχουν στον ερειπιώνα της Νικόπολης.

93 Πρόκειται για την εκκλησία της Αναλήψεως, τα ερείπια της οποίας βρίσκονται πολύ κοντά στη νότια άκρη της λιμνοθάλασσας του Μαζώματος. Η περιοχή νοτιοανατολικά της Νικόπολης και ανατολικά της εθνικής οδού Πρέβεζας-Ιωαννίνων ονομάζεται «Ανάληψη» μέχρι σήμερα. Βλέπε και Γιώργου Ι. Μουστάκη, «Τοπωνύμια του κάμπου», *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα 2002, σελ. 400-404.

94 Ο Χιούζ, όπως και οι περισσότεροι περιηγητές του 19ου αιώνα, πίστευε ότι η περιτειχισμένη Βυζαντινή Νικόπολη – της οποίας τα τείχη σωζόταν τότε, όπως και σήμερα, σε αρκετό ύψος και ήταν πολύ ψηλότερα από τα Ρωμαϊκά – ήταν η ακρόπολη της Ρωμαϊκής Νικόπολης. Δεν ήταν εύκολο να κατανοήσουν ότι τα ψηλά Βυζαντινά τείχη εντός των Ρωμαϊκών τειχών ήταν η συρρικνωμένη σε έκταση Νικόπολη των Βυζαντινών χρόνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κτίστηκε πιθανόν γύρω από το σημείο που στρατοπέδευσε ο στρατός του αυτοκράτορα τη νύχτα πριν τη ναυμαχία του Ακτίου,[95] και την οποία, όπως μας πληροφορεί ο [Λατίνος ιστορικός] Σουητώνιος, ο Αύγουστος στόλισε με λάφυρα από τη νικηφόρα ναυμαχία του.[96]

Μαθαίνουμε από τον Δίωνα τον Κάσσιο ότι αυτός ο χώρος οχυρώθηκε στη συνέχεια και ότι τα οχυρωματικά έργα έφταναν έως τον κόλπο του Κομάρου, ερείπια των οποίων βρίσκονται σε όλη την έκταση, κυρίως δε αυτά που ξεκινούν από τη βορειοδυτική πλευρά της ακρόπολης προς τη θάλασσα.[97] Ο αναγνώστης θα παρατηρήσει αυτό το κομμάτι της οχύρωσης ξεκάθαρα στο σχέδιο της Νικόπολης (στη σελίδα 75). Το νότιο και το δυτικό τείχος της ακρόπολης διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση, ιδιαίτερα το δυτικό, το οποίο ενισχύεται εξωτερικά με ισχυρούς τετράγωνους πύργους σε τακτά διαστήματα περίπου εκατό γιαρδών, σε αντιστοιχία με τους οποίους εσωτερικά υπάρχουν προεκτάσεις που η καθεμιά στηρίζεται σε τρεις κυκλικές αψίδες με

Η Δυτική πύλη των βυζαντινών τειχών της Νικόπολης το 1913
Φωτογραφία του Etienne Labranche
Συλλογή Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις»

95 «Η τοποθεσία της σκηνής του αυτοκράτορα ήταν σ' ένα από τα υψώματα στα βόρεια της Νικόπολης πίσω από το μεγάλο θέατρο, όπου έχουν αποκαλυφθεί πολλά ερείπια, και που πιθανόν να αποτελούσαν μέρος του περιτειχίσματος που αναφέρει ο Δίων ο Κάσσιος. "Τό τε χωρίον ἐν ᾧ ἐσκήνησε, λίθοις τε τετραπέδοις ἐκρηπίδωσε καί τοῖς ἁλοῦσιν ἐμβόλοις ἐκόσμησεν, ἕδος τι ἐν αὐτῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπαίθριον ἱδρυσάμενος." Βιβλίο 51, κεφάλαιο 1.3.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

96 «"Ampliato vetere Apollinis templo locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis Neptuno ac Marti consecravit." (Που σημαίνει: "αφού έκανε μια επέκταση στον παλαιό ναό του Απόλλωνα, διακόσμησε το χώρο όπου είχε στρατοπεδεύσει με ναυτικά τρόπαια και τον αφιέρωσε στον Ποσειδώνα και τον Άρη."), Σουητώνιος, *Divus Augustus*, κεφάλαιο 18.2.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

97 « "Καί αὐτό τε ἐκρατύνατο καί τείχη ἀπ' αὐτοῦ ἐς τόν λιμένα τόν ἔξω τόν Κόμαρον καθῆκε." Δίων Κάσσιος, βιβλίο 50, κεφ. 12.4-12.5.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δύο κλίμακες για ν' ανεβοκατεβαίνουν οι πολεμιστές στις επάλξεις.[98] Περίπου στο μέσο αυτής της πλευράς του τείχους, αλλά πιο κοντά προς τη νοτιοδυτική γωνία, βρίσκεται μια καλοδιατηρημένη μεγάλη πύλη[99] εκατέρωθεν της οποίας, εξωτερικά, υπάρχουν δύο τεράστιοι στρογγυλοί πύργοι, που φέρουν ακόμη τις αυλακιές όπου ανεβοκατέβαινε η βαριά καταρρηκτή θύρα. Η εμφάνιση τόσο της πύλης όσο και των τειχών μαρτυρούν το βεβιασμένο τρόπο με τον οποίο κατασκευάστηκαν· σειρές από μεγάλες πέτρες εναλλάσσονται με σειρές από πλίνθους, ενώ παρατηρεί κανείς στα υλικά μαρμάρινα θραύσματα ακόμη και επιτύμβια,[100] όπως συνέβαινε και με τα μακρά τείχη των Αθηνών που περιγράφει ο Θουκυδίδης. Αντέγραψα από ένα από αυτά τα μαρμάρινα κομμάτια το παρακάτω τμήμα μιας μισοσβησμένης επιγραφής:

ΓΛΥΚΥΤΑΤΗΙ ΜΗΤΡΙ ΑΙΓΙΛΕ
ΤΗΙ ΓΛΥΚΥΤΑΤΗΙ ΘΥΓΑΤΡΙ ΚΑ[101]

Φαίνεται να είναι αφιερωμένη στη "Γλυκυτάτη των Μητέρων και στη Γλυκυτάτη των Θυγατέρων". Τα ονόματα δεν είναι ευανάγνωστα, αλλά είναι άξιο λόγου το πόσο αγαπούσαν οι αρχαίοι Έλληνες να μνημονεύουν τις ήπιες αξίες της γυναικείας φύσης. Το εσωτερικό της ακρόπολης περιέχει πολλά ερείπια ναών, λουτρών και άλλων κτιρίων, για τα οποία θα ήταν παρακινδυνευμένο να προσδώσουμε όνομα ή ερμηνεία. Το συνηθέστερο υλικό από το οποίο έχουν κτιστεί είναι το μεγάλο ρωμαϊκό τούβλο και το αθάνατο κονίαμα, ενώ πολλά δωμάτια και αψίδες είναι καλυμμένα με θαυμάσιο σοφά. Άνθρωποι του Αλή άρχισαν εκσκαφές σε ένα σημείο όπου βρισκόταν κάποτε ένα σπουδαίο ιερό.[102] Πολλές μαρμάρινες κολώνες και κομμάτια από θωράκια[103] που βρέθηκαν, μεταφέρθηκαν για να ενσωματωθούν στα οχυρά και στο σεράι της

98 Το αγγλικό κείμενο έχει ως εξής: «...which is flanked externally with strong square towers...opposite to which internally are projections, each supported by three circular arches with two flights of steps for combatants to ascend the battlements.»

99 Η οποία σήμερα ονομάζεται εσφαλμένα «Αραπόπορτα» και την οποία ο γνωστός άγγλος περιηγητής Γουίλιαμ Μ. Λήκ (William M. Leake) αναφέρει ως «μεγάλη πύλη». Δες σχετικά Νίκου Δ. Καράμπελα, «ο Άγγλος αριστοκράτης John C. Hobhouse στην Πρέβεζα», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τεύχος 39-40, Πρέβεζα 2003, σελ. 88.

100 Ο τρόπος κτισίματος που περιγράφει ο Χιούζ είναι ο τρόπος που έχτιζαν κατά τη Βυζαντινή περίοδο. Τα Βυζαντινά τείχη κτίσθηκαν ίσως βεβιασμένα, λόγω επικείμενων επιδρομών, και το δομικό υλικό προήλθε κυρίως από προγενέστερα των τειχών κτίσματα.

101 Την ίδια επιγραφή κατέγραψε και ο Λήκ (Leake) όταν επισκέφθηκε τη Νικόπολη στις 24 Ιουνίου 1805 και τη δημοσίευσε ως «Τῇ γλυκυτάτῃ μητρί Αἰλία Ἀλε.../ καί τῇ γλυκυτάτῃ θυγατρί Κλ...». (William Martin Leake, *Travels in Northern Greece*, τόμ. I, London 1835, σελ. 188).

102 Στη δεύτερη έκδοση η λέξη «ιερό» αντικαταστάθηκε από τη λέξη «κτήριο».

103 Στο αγγλικό κείμενο «pieces of entablature».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η είσοδος του κάστρου του αγίου Αντρέα το 1920 περίπου
Φωτογραφία του Ernest Hébrard
Συλλογή Χάρη Γιακουμή, Παρίσι

Πρέβεζας.[104] Με αυτόν τον τρόπο τα ερείπια της Νικόπολης χάνονται σταδιακά και τα μνημεία της δόξας του Αυγούστου χρησιμεύουν ως διάκοσμος της κατοικίας ενός Αλβανού ληστή.[105] Μετά την αποχώρησή μας από την Ήπειρο πληροφορήθηκα ότι οι ανασκαφείς του αποκάλυψαν μία άφογη προτομή του Τραϊανού, η οποία διακοσμεί ένα από τα κύρια διαμερίσματα του σεραγιού του στην Πρέβεζα.

104 Μεγάλα κομμάτια από θωράκια ήταν εντοιχισμένα, ως διακόσμηση, στην μεγάλη είσοδο του κάστρου του αγίου Αντρέα στην Πρέβεζα, όπως φαίνονται σε αρκετές φωτογραφίες του 1912-13. Το τμήμα αυτό του κάστρου κατεδαφίστηκε στη δεκαετία του 1950. Τα θωράκια αφαιρέθηκαν και μεταφέρθηκαν στον περίβολο του μικρού αρχαιολογικού μουσείου στη Νικόπολη, όπου υπάρχουν και σήμερα.

105 Εννοεί τον Αλή πασά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το Ωδείο της Νικόπολης το 1913, εκατό χρόνια μετά την επίσκεψη του Χιούζ
Φωτογραφία του Etienne Labranche
Συλλογή Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις»

Το Ωδείο της Νικόπολης φωτογραφημένο από το ίδιο ακριβώς σημείο στις 28.12.2004, διακόσια ένα χρόνια μετά την επίσκεψη του Χιούζ
Φωτογραφία του Νίκου Δ. Καράμπελα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Περνώντας τη μεγάλη πύλη μπαίνουμε σ' αυτή καθαυτή την πόλη,[106] όπου το πρώτο πράγμα που μας τραβά την προσοχή είναι ένα όμορφο μικρό θέατρο,[107] τέλειο στα περισσότερα μέρη του εκτός από το πάνω διάζωμα.[108] Καθώς το [μικρό] θέατρο είναι κτισμένο σε επίπεδο έδαφος, το κοίλο στηρίζεται πάνω σε αψιδωτούς διαδρόμους, στους οποίους οδηγούν είσοδοι, όπως γίνεται και στα αμφιθέατρα. Οι διάδρομοι φωτίζονται απ' έξω μέσω πολλών στενόμακρων ανοιγμάτων το πλάτος των οποίων αυξάνεται στο πάχος του τείχους, ακριβώς όπως και τα παράθυρα στη Σαξωνική και Νορμανδική αρχιτεκτονική μας. Το προσκήνιον[109] αυτού του θεάτρου σώζεται άριστα καθώς επίσης και η καλοφτιαγμένη σκάλα που οδηγεί στο πάνω διάζωμα.[110] Στην περιοχή του μικρού θεάτρου υπάρχουν πάμπολλα ερείπια κτηρίων, πολύ δύσκολα να περιγραφούν. Προχωρώντας νοτιοδυτικά, στα μέσα περίπου της διαδρομής από το [μικρό] θέατρο προς τον κόλπο του Κομάρου, φτάνουμε σ' ένα ευρύχωρο, μεγάλο κτίριο που λεγόταν κοινά Ναός του Ερμή,[111] αλλά το μοναδικό και πολύπλοκο σχέδιο των πολλών διαμερισμάτων του, οι πολλές εσοχές όπου τοποθετούνταν αγάλματα, τα βαθιά κυκλικά αυλάκια στο μαρμάρινο οδόστρωμα και η γειτνίασή του ή μάλλον η σύνδεσή του με το μεγάλο υδραγωγείο, το καθιστούν ολοφάνερα ως ένα από τα μεγαλοπρεπή δημόσια λουτρά στα οποία έβρισκαν ευχαρίστηση πάνω απ' όλους οι Ρωμαίοι.[112] Αφού εξετάσαμε αρκετά ερείπια σ' αυτό το κομμάτι της Νικόπολης και πήραμε τις διαστάσεις μερικών οικιών, τις οποίες βρήκαμε μικρές σε σύγκριση με τα σημερινά σπίτια, επιστρέψαμε στο μικρό θέατρο και από κει, περνώντας μέσα από ένα άνοιγμα στο τείχος της πόλης[113] που οδηγούσε από τη βορειοδυτική γωνία της ακρόπολης στη θάλασσα, οδηγηθήκαμε σ' ένα μεγάλο και υπέροχο προάστιο[114] το οποίο φαίνεται πως είχε διακοσμηθεί με δημόσια κτίρια περισσότερο και από την ίδια την πόλη και που αποτελούσε τον τόπο διεξαγωγής των περί-

106 Στην πραγματικότητα βγήκαν από την περιτειχισμένη Βυζαντινή Νικόπολη και συνέχισαν να βρίσκονται στη Ρωμαϊκή Νικόπολη.

107 Το Ρωμαϊκό Ωδείο της Νικόπολης.

108 Στο αγγλικό κείμενο «except the upper gallery or portico».

109 Το ημικύκλιο μπροστά από τη σκηνή, ο χορός. Στο αγγλικό κείμενο «proscenium».

110 Νομίζω αναφέρεται στην εξωτερική σκάλα του Ωδείου που οδηγεί στο πάνω διάζωμα. Αναφέρεται σε μία σκάλα (the fine flight of steps) από το οποίο αντιλαμβανόμαστε ότι η δεύτερη ήταν από τότε ελάχιστα ή καθόλου ορατή.

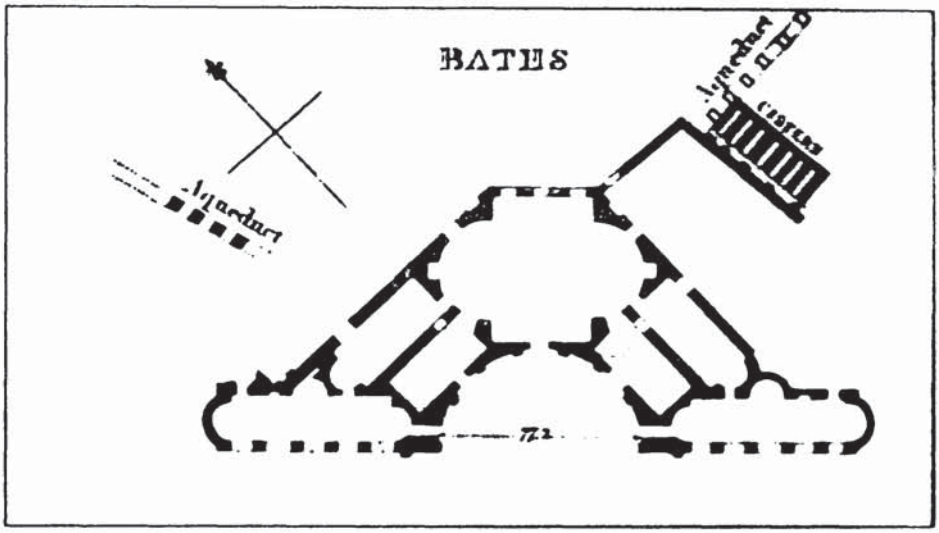
111 «temple of Ceres». Πρόκειται για τα κτίσματα που σήμερα ονομάζουμε «Νυμφαίο».

112 Το κείμενο στην πρώτη έκδοση είναι ελαφρώς διαφορετικό: « ... δημόσια λουτρά, τα οποία περισσότερο από όλα τα έθνη αρέσκοντο να κτίζουν οι Ρωμαίοι».

113 Μάλλον πέρασαν μέσα από κάποιον κατεστραμμένο πύργο των Βυζαντινών τειχών κοντά στη Ρωμαϊκή βίλα του Μάνιου Αντωνίνου.

114 «Ονομάζεται από τον Στράβωνα "Προάστειον". (Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο vii, κεφάλαιο 7.6)» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχέδιο των Βόρειων Θερμών της Νικόπολης από το βιβλίο του Λήκ, «Ταξίδια στη Βόρεια Ελλάδα»

φημων Ακτίων Αγώνων. Εδώ σύμφωνα με τον Στράβωνα βρισκόταν το ιερό άλσος με ένα γυμνάσιο και ένα στάδιο, για τον εορτασμό των αγώνων οι οποίοι ήταν όμοιοι με αυτούς της Ολυμπίας. Σύντομα φτάσαμε σ' ό,τι ήταν προφανώς τα ερείπια του γυμνασίου που αναφέρθηκε παραπάνω. Τα διαμερίσματά του ήταν ευρύχωρα και ασύμμετρα, κάποια τετράγωνα, άλλα τρίγωνα και άλλα ημικυκλικά. Πήρα τις διαστάσεις ενός από τα ημικυκλικά, του οποίου η διάμετρος ήταν 82 πόδια.[115] Σε απόσταση περίπου διακοσίων γιαρδών από το γυμνάσιο, ξεχώρισε το στάδιο, το περίγραμμα του οποίου ήταν εξαιρετικά ευδιάκριτο, αλλά όμως ήταν κατάφυτο με θάμνους και βάτα που μας εμπόδισαν να πάρουμε τις ακριβείς διαστάσεις του. Σχεδόν δίπλα στο στάδιο βρίσκεται το τεράστιο θέατρο που τράβηξε την προσοχή μας από την πρώτη κιόλας επαφή μας με τη Νικόπολη. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το κτίσμα αυτό κατασκευάστηκε για τους Ακτίους Αγώνες, αν και ο Στράβων δεν κάνει λόγο για κάτι τέτοιο. Ο Δίων ο Κάσσιος αναφέρει πρώτο στον κατάλογο ένα μουσικό αγώνα[116] και πιστεύω ότι τέτοιοι αγώνες διεξάγονταν πάντοτε στο θέατρο αυτό.

---

115 Περιγράφει τα κτίσματα των βόρειων Θερμών της Νικόπολης που βρίσκονται δυτικά του εστιατορίου Ακρίβη στον «Έλεγχο», στη διασταύρωση της εθνικής οδού Πρεβέζης-Ιωαννίνων με την οδό που οδηγεί στην παραλία του Μονολιθιού. Σχέδιο των Βόρειων Θερμών της Νικόπολης από τον T. L. Donaldson δημοσιεύτηκε το 1835 στο βιβλίο του William M. Leake, *Travels in Northern Greece*, τόμος α'. Η μέτρηση της διαμέτρου του ημικυκλικού κτηρίου από τον Χιούζ διαφέρει κατά πέντε πόδια από αυτή του Ντόναλντσον.

116 «"Ἀγῶνά τε τινά καί μουσικόν καί γυμνικόν, ἱπποδρομίας τε, πεντετηρικόν, ἱερόν (οὕτω γάρ τούς τήν σίτησιν ἔχοντας ὀνομάζουσι) κατέδειξεν, Ἄκτια αὐτόν προσαγορεύσας." Δίων Κάσσιος, βιβλίο 51, κεφάλαιο 1.2. Μαθαίνουμε από αυτό το εδάφιο όχι μόνο για τη μεταφορά των Ακτίων αγώνων στη Νικόπολη από το αρχαίο ακρωτήρι, όπου ο Βιργίλιος για να κολακεύσει τον ηγεμόνα του παρουσιάζει τον Αινεία να τους γιορτάζει (Actiaque Iliacis celebramus littora ludis) [*Αινειάδα*, 3.280], αλλά και για τη φύση των αγώνων, οι οποίοι συμπεριλάμβαναν μουσικούς αγώ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

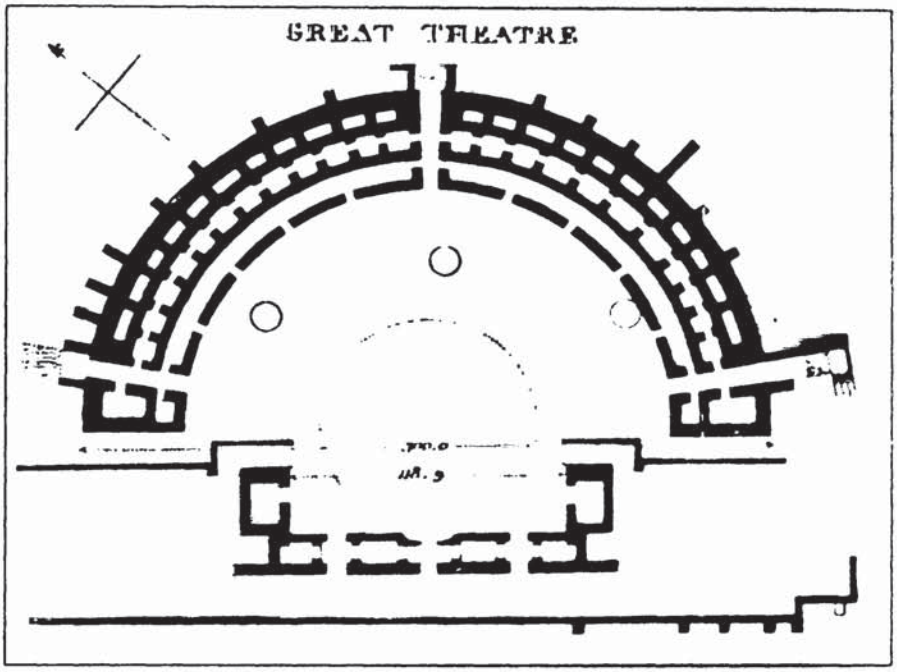
Η άποψή μου αυτή επιβεβαιώνεται από τις πελώριες διαστάσεις του θεάτρου, το οποίο μπορούσε, όπως συμπέρανα, να δέχεται είκοσι χιλιάδες θεατές.[117] Επειδή η φυσική κοιλότητα στην οποία κατασκευάστηκε το θέατρο δεν ήταν αρκετά μεγάλη για το συγκεκριμένο μέγε-

---

νες, πένταθλο και ιππικούς αγώνες. Κάποιοι άλλοι συγγραφείς αναφέρουν ότι διεξάγονταν και ναυτικοί αγώνες, και αυτό ίσως εξηγεί την επιγραφή σε μερικά νομίσματα της Νικόπολης ΝΕΙΚΟΠΟΛΕΩC ΙΕΡΑC ΚΑΙ ΝΑΥΑΡΧΙΔΟC, (παρεμπιπτόντως πρέπει να παρατηρήσουμε το ετυμολογικό λάθος του νομισματοκόπου που άντλησε τη λέξη Νικόπολη από το ΝΕΙΚΟΣ και όχι τη ΝΙΚΗ, κάνοντάς την την "Πόλη της Διαμάχης", αντί για την "Πόλη της Νίκης".) [Στην υποσημείωση της πρώτης έκδοσης υπάρχει και το εξής κείμενο: «ο Φρύλιχος (Froelich) στο έργο του "Tentamine in re numaria" θεωρεί ότι το επίθετο Ναυαρχίς αναφέρεται σε κάποια προεδρία-αρχηγία του στόλου της περιοχής που δόθηκε στη Νικόπολη. Ο αναγνώστης που επιθυμεί να δει τα διάφορα νομίσματα και μετάλλια της Νικόπολης μπορεί να συμβουλευθεί το έργο του Φρύλιχου (Froelich) και του Αριγώνιου (Arigonius) "de numism. Imp. Graec." Πολλές από τις επιγραφές των νομισμάτων είναι οι εξής: ΚΤΙCΤΗC ΑΥΓΟΥCΤΟC, ΚΑΙCΑΡ CΕΒΑCΤΟC, CΕΒΑCΤΟΥ ΚΤΙCΜΑ, ΙΕΡΑC ΝΙΚΟΠΟΛΕΟC. Τα νομίσματα της εποχής του Αυγούστου φέρουν συνήθως την κεφαλή του ίδιου του αυτοκράτορα, στεφανωμένη ή διακοσμημένη με την πυργοφόρο κορώνα (corona turrita). Στην πίσω όψη μία γυναικεία μορφή καθήμενη σε θρόνο με ξίφος στο ένα χέρι και μικρή Νίκη στο άλλο, ή ένα ζευγάρι πλοίων γεμάτα με οπλισμένους άντρες ή το δελφίνι και την τρίαινα, ή την οπλισμένη Αθηνά κλπ. Οι απεικονίσεις σε νομίσματα άλλων αυτοκρατόρων είναι πάρα πολλές και μερικές εξαιρετικά όμορφες. Δί-ιππα (bigae), τέθριππα (quadrigae), Νίκες δαφνοστεφανοκρατούσες ή βαϊφόρες, Ηρακλής με ρόπαλο και δέρμα λιονταριού, τρίποδα με φίδι περιτυλιγμένο κλπ.»]. Όσον αφορά στο επίθετο ΙΕΡΑ που αποδίδεται στη Νικόπολη αναμφίβολα το πήρε από την προεδρία της στους αγώνες, οι οποίοι επίσης χαρακτηρίστηκαν ιεροί, αν και όχι για τον ασυνήθιστο λόγο που επισημαίνει ο Δίων ο Κάσσιος στο απόσπασμα που αναφέρεται παραπάνω, δηλ. επειδή γινόταν κάποια δημόσια γιορτή. Εάν με τον όρο γιορτή (σίτησις) εννοεί lectisternium, είναι πιο κοντά στην αλήθεια, αν και κάτι τέτοιο είναι ασαφές. Ο Ιούλιος Πολυδεύκης (Julius Pollux, *Ὀνομαστικόν*, βιβλίο iii, κεφάλαιο 10, 3.153) ονομάζει αγώνες ιερούς αυτούς στους οποίους ο νικητής λάμβανε ως βραβείο μόνο μία κορδέλα ή στεφάνι. Αλλά ο Στράβων φαίνεται να κάνει διάκριση ανάμεσα στους ιερούς και τους στεφανίτες αγώνες όταν ονομάζει τους Ολυμπιακούς αγώνες "ἀγῶνά τε στεφανίτην τε καί ἱερόν" (Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο viii, κεφάλαιο 3.30). Πιθανόν η πραγματική προέλευση του επιθέτου ήταν η ιερή αφιέρωση των αγώνων σε κάποια θεότητα. Σ' αυτήν την υπόθεση ίσως αντιτίθεται το επίγραμμα του Αρχία: "Τέσσαρες εἰσίν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα, τέσσαρες ἱεροί. Οἱ δύο μέν θνητῶν οἱ δύο δ' ἀθανάτων, κλπ." (Anthologia Graeca, *Ἐπιδεικτικῶν Ἐπιγραμμάτων*, 9.357 [κατά τον Χιούζ το επίγραμμα είναι του Αρχία, κατά το TLG είναι "Αδέσποτο" αλλά το 9.343 είναι του Αρχία. Δες επίσης Scholia in Platonem, *Εἰς τούς νόμους*, I.g.950e]), στο οποίο μπορεί να απαντήσει κανείς ότι τα Νέμεα και τα Ίσθμια ήταν υπό την προστασία του Δία και του Ποσειδώνα, των οποίων οι ναοί βρίσκονταν στα σημεία εκείνα, αν και οι αγώνες καθιερώθηκαν προς τιμή του Αρχέμορου και του Μελικέρτη.»
Η σημείωση είναι του Χιούζ.

117 Στην πρώτη έκδοση του έργου του ο Χιούζ είχε προσθέσει τη λέξη "τουλάχιστον". «...να δέχεται τουλάχιστον είκοσι χιλιάδες θεατές».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχέδιο του Θεάτρου της Νικόπολης από το βιβλίο του Λήκ, «Ταξίδια στη Βόρεια Ελλάδα».

θος, ένα μέρος της εξωτερικής του περιφέρειας που υποστήριζε το άνω διάζωμα ήταν κατασκευασμένο από μεγάλους πέτρινους όγκους διάτρητους με τετράγωνες οπές που χρησίμευαν για να στερεώνονται οι πάσσαλοι που κρατούσαν την τέντα. Η σκηνή από μόνη της είναι αρκετά μεγάλη. Είναι μια τούβλινη κατασκευή με τρεις μεγάλες και αψιδωτές εισόδους, μία στο κέντρο και άλλες δύο σε ίσες αποστάσεις μεταξύ τους. Η κεντρική είσοδος είναι αυτή που ονομάζει ο Βιτρούβιος Βασιλική Πύλη (Portae Regiae). Αυτές που βρίσκονταν στα δύο άκρα (hospitalia) χρησιμοποιούνταν για την είσοδο των ηθοποιών που έπαιζαν τους ρόλους των ξένων στο έργο.[118]

Σε κάθε πλευρά της σκηνής[119] υπάρχει ένα μεγάλο τετράγωνο δωμάτιο το οποίο πιθανόν χρησιμοποιούνταν ως καμαρίνι ή αποθήκη για τα μηχανήματα. Ας μου επιτραπεί να τα ονομάσω "Παρασκήνια", η θέσις των οποίων έχει προβληματίσει καθέναν που έχει ασχοληθεί με το Ελληνικό θέατρο, και τα οποία συνήθως αποτελούν ακαθόριστο μέρος της ίδιας της σκηνής. Στις εισόδους αυτών των δωματίων φαίνεται από το κείμενο του Pollux[120] ότι τοποθετούνταν κινητές μηχανές (περίακτοι), στις οποίες προσαρτώνταν οι σκηνικές διακοσμήσεις "ἡ μέν δε-

118 «Σύμφωνα με τον Julius Pollux (*Ονομαστικόν*, βιβλίο iv, κεφάλαιο 19, 4.124-4.125) η μεσαία είσοδος ονομάζεται "Βασίλειον" ή "οἶκος ἔνδοξος" ή "σπήλαιον", καθώς ήταν η έξοδος για τον πρωταγωνιστή. Τη δεξιά είσοδο ονομάζει "Ξενώνα" ή είσοδο για τους ξένους και εκείνη στα αριστερά "Εἱρκτή" (= φυλακή) από την οποία οδηγούνταν οι εγκληματίες και οι φυλακισμένοι.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

119 Στο αγγλικό κείμενο: «On each side of the proscenium, or stage,...».

120 Ο Ιούλιος Πολυδεύκης (Julius Pollux) ήταν σοφιστής και γραμματικός από τη Ναύκρατο της Αιγύπτου και έζησε τον 2ο αι. μ.Χ. Στο δεκαεπτάτομο λεξικό του, που επιγράφεται *Ονομαστικόν*, διαπραγματεύεται μεταξύ άλλων περί του θεάτρου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξιά τά ἔξω πόλεως δηλοῦσα, ἡ δ' ἀριστερά τά ἐκ πόλεως, μάλιστα τά ἐκ λιμένος" (Julius Pollux, *Ὀνομαστικόν*, βιβλίο iv, κεφάλαιο 19, 4.126).

Η σκηνή[121] του θεάτρου αυτού έχει πλάτος 116 πόδια[122] αλλά το βάθος της είναι μόνο 28 πόδια, μετρημένη από το υποσκήνιο[123] μέχρι το μεγάλο τείχος, όπου βρίσκονται οι προαναφερθείσες είσοδοι των ηθοποιών. Και εδώ εντοπίζεται η βασική διαφορά μεταξύ του αρχαίου και σύγχρονου θεάτρου. Όπως λοιπόν στο αρχαίο θέατρο θεωρούμε ότι υπάρχει λίγος χώρος για τα δρώμενα πάνω στη σκηνή, έτσι πρέπει μάλλον να αποδοκιμάσουμε το σύγχρονο θέατρο για τον τεράστιο χώρο που αφιερώνει στο πομπώδες και το θέαμα, υποστηρίζοντας έτσι μια εσφαλμένη αίσθηση που μερικές φορές απομακρύνει το αυθεντικό δράμα από τη σκηνή και το αντικαθιστά με τον αρλεκίνο[124] και την παντομίμα.

Όσον αφορά στις κερκίδες, οι οποίες λείπουν παντελώς, δεν είμαστε σε θέση να αποφασίσουμε εάν ακολουθήθηκε εδώ το Ρωμαϊκό ή το Ελληνικό έθιμο.[125] Στο μέσο όμως του θεάτρου (cavea) είδαμε με έκπληξη τρεις εκσκαφές, σαν φρεάτια, σχεδόν γεμάτες με πέτρες και σκουπίδια. Για μια στιγμή σκεφτήκαμε ότι αυτά ήταν το αποτέλεσμα σύγχρονων ανασκαφών, αλλά από ένα απόσπασμα στο *Sicula* του D' Orville[126] πιστεύω πως ήταν δεξαμενές νερού για την εξυπηρέτηση των θεατών.[127]

Σε μια κορυφή πίσω από το θέατρο της Νικόπολης[128] βρίσκεται ένα μικρό σεράι[129] κτισμένο από τον Βεζύρη στο σημείο που είχε στή-

---

121 Στο αγγλικό κείμενο «proscenium», αλλά ο Χιούζ τείνει με τον όρο αυτό να εννοεί την σκηνή, όπως άλλωστε ο ίδιος επεξηγεί. Δες το κείμενο της προ-προηγούμενης σημείωσης.

122 Σχέδιο του Θεάτρου της Νικόπολης από τον T. L. Donaldson δημοσιεύτηκε το 1835 στο βιβλίο του William M. Leake, *Travels in Northern Greece*, τόμος α'. Οι μετρήσεις του Χιούζ πλησιάζουν αυτές του Ντόναλντσον.

123 Στο αγγλικό κείμενο «hyposcenium».

124 Στο αγγλικό κείμενο «harlequinade».

125 «Οι Έλληνες κάλυπταν τις κερκίδες των θεάτρων κυρίως με πέτρα ή μάρμαρο ενώ οι Ρωμαίοι με ξύλο.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

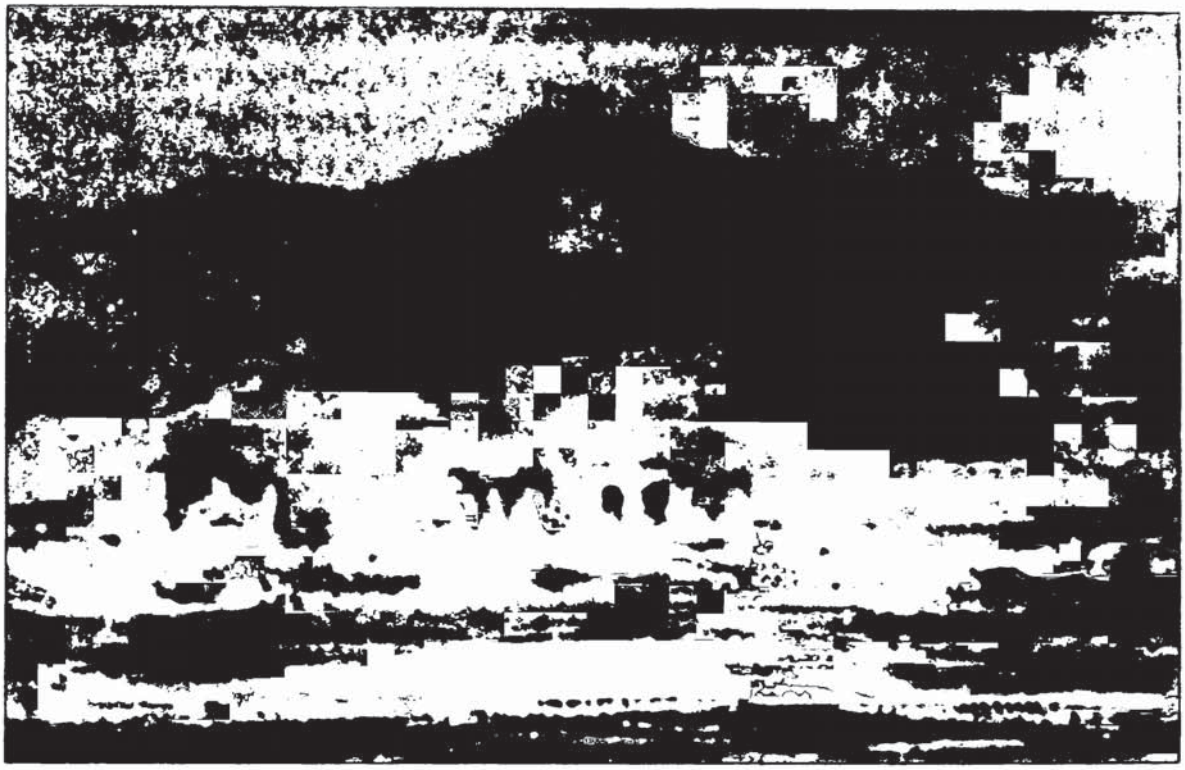
126 Jacobus Philippus d' Orville, *Sicula, quibus Siciliae veteris rudera, additis antiquitatem tabulis...*, Άμστερνταμ, 1764.

127 «Στον Scipio Maffaeus, *Galliae Antiquitates epistolas*, κεφ. xxiv, σελ. 142. "...agnoscit in theatro Arausionensi aquarum conductum sive receptaculum subterraneum ex more antiquorum." και σελ. 264 "...in theatro Hadriensi sunt duorum quasi puteorum ora IN IPSIS CUNEIS."» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

128 Στην πρώτη έκδοση το κείμενο έχει ως εξής: «πίσω από το θέατρο, πάνω σε μια από τις ψηλότερες κορυφές της βόρειας σειράς λόφων...».

129 Πολλοί έχουν αμφισβητήσει την ύπαρξη αυτού του σαραγιού του Αλή πασά σε λόφο του Μιχαλιτσίου πάνω από το θέατρο της Νικόπολης. Εκτός της αναφοράς που κάνει ο Χιούζ στην περιηγητική του καταγραφή και της τοπογράφησής του

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λεπτομέρεια από σχέδιο της Νικόπολης του W. Haygarth
Στο βάθος θεωρώ ότι απεικονίζεται το μικρό σεράι του Αλή πασά
στο λόφο του Μιχαλιτσίου.

σει την σκηνή του για να παρακολουθήσει τη μάχη της Νικόπολης[130], όταν ο μεγαλύτερος γιος του Μουχτάρ πασάς, που ηγείτο του Αλβανικού ιππικού του, κατατρόπωσε τους Γάλλους και τους Πρεβεζά-

με τον αριθμό 8 στο σχέδιο της Νικόπολης που υπάρχει στη σελίδα 75 του παρόντος τόμου, το σεράι φαίνεται να απεικονίζει σε σχέδιό του ο Γουίλλιαμ Χέϋγκαρθ (William Haygarth). Σε πρόσφατη επίσκεψή μου στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη των Αθηνών, μεταξύ των 120 πρωτότυπων σχεδίων (μικτή τεχνική υδατογραφίας και παστέλ) του William Haygarth με θέματα από την Ελλάδα, που σχεδιάστηκαν επί τόπου στη διάρκεια της επίσκεψής του κατά τα έτη 1810 και 1811, βρήκα δύο σχέδια που αφορούν στην αρχαία Νικόπολη. Το πρώτο (No 15) με τίτλο «Ruins of Nicopolis - in Epirus» («Ερείπια της Νικόπολης στην Ήπειρο») και χρονολογία «Augt 1810» («Αύγουστος 1810») απεικονίζει τη νότια πλευρά των βυζαντινών τειχών της Νικόπολης σε μεσαίο πλάνο και σε πρώτο πλάνο δύο εργάτες (ή αρχαιοκάπηλους) να σκάβουν. Στο βάθος στην κορυφή του λόφου υπάρχει ένα κτίσμα. Θεωρώ ότι το κτίσμα αυτό είναι το σεράι του Αλή πασά στο λόφο του Μιχαλιτσίου. Το δεύτερο (No 19) με τίτλο «Ruins & Fountain at Nicopolis» («Ερείπια και πηγή στη Νικόπολη») και χρονολογία «Aug. 1810» («Αύγουστος 1810») απεικονίζει τα «Βαγένια» (δεξαμενές νερού) της Νικόπολης με ανθρώπους να παίρνουν νερό σε πηγή κάτω από τα «Βαγένια» και κατσίκα πάνω στα αρχαία. Οι διαστάσεις και των δύο είναι 28 εκατοστά περίπου σε ύψος και 45 εκατοστά περίπου σε πλάτος. Στο άρθρο απεικονίζεται λεπτομέρεια του πρώτου σχεδίου.

130 Στην πρώτη έκδοση το κείμενο έχει ως εξής: «...ένα μικρό σεράι, που ανήκει στο βεζύρη, κτισμένο στο σημείο...».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νους.[131] Στο ίδιο σημείο λέγεται από πολλούς ταξιδιώτες ότι έστησε τη σκηνή του και ο Αύγουστος πριν από τη ναυμαχία του Ακτίου. Μετά τη ναυμαχία έκτισε εκεί ένα υπαίθριο κτίριο προς τιμήν του Απόλλωνα, το περιέβαλλε με ένα πέτρινο περιτείχισμα και το διακόσμησε με λάφυρα της ναυμαχίας και δύο μπρούτζινα αγάλματα που παρίσταναν έναν άνθρωπο και ένα γάιδαρο. Από τον Πλούταρχο και τον Σουητώνιο μαθαίνουμε ότι ο Αύγουστος βγαίνοντας από την σκηνή του νωρίς το πρωί της ναυμαχίας για να αναγνωρίσει τους στόλους, συνάντησε ένα χωρικό να οδηγεί ένα γάιδαρο και ρώτησε για το όνομά του. Ο χωρικός (catus quamvis rusticus) αναγνωρίζοντας τον αυτοκράτορα και θέλοντας να τον ευχαριστήσει με ένα καλό οιωνό, απάντησε: "Εμένα με λένε Ευτύχιο και το γάιδαρό μου Νίκωνα". Ο Αύγουστος μετά τη νίκη του θυμήθηκε το επεισόδιο και αφιέρωσε τα δύο αγάλματα, αλλά δεν αναφέρεται πουθενά στην ιστορία κατά πόσο διόρισε το χωρικό, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης, επί κεφαλής της "ακαδημίας των οιωνών". Τα αγάλματα μεταφέρθηκαν στην Κωνσταντινούπολη και τοποθετήθηκαν στον Ιππόδρομο ή στο Atmeidan,[132] απ' όπου λεηλατήθηκαν από τους βάρβαρους Λατίνους κατά την άλωση της πόλης από τον Βαλδουίνο, οι οποίοι τα έλιωσαν μαζί με πλείστα από τα καλύτερα δείγματα αρχαίας τέχνης.[133]

Καθώς στεκόμουν στο ψηλότερο σημείο αυτού του πελώριου θεάτρου, όπου μπορεί κανείς να δει όλα τα μνημεία της Νικόπολης, ευχήθηκα αυτή η συμπαθής χώρα να τύχει και πάλι μιας πολιτισμένης και χριστιανικής διοίκησης, που θα εφάρμοζε ένα σχέδιο επισκευής όλων αυτών των αρχαίων κτιρίων και επανεγκατάστασης μιας νέας αποικίας στην ίδια περιοχή. Τα τείχη, οι τάφοι, τα λουτρά και οι οικίες θα μπορούσαν να αποδοθούν στην αρχική τους χρήση. Θα μπορούσαν να ανεγερθούν εκκλησίες πάνω στους αρχαίους ναούς, το γυμνάσιο θα μπορούσε να μετατραπεί σε γήπεδο τένις και το στάδιο σε σχολή ιππασίας. Το δε υδραγωγείο θα μπορούσε να αναπαλαιωθεί και τα θέατρα να προσαρμοστούν για την παρουσίαση σύγχρονου δράματος. Η ευκολία αυτού του σχεδίου και το οικονομικό όφελος, αν μη τι άλλο, θα υποστήριζαν ανεπιφύλακτα την υλοποίησή του.

Σχετικά με τα χρονικά της Νικόπολης μόνο λίγα γεγονότα μπορούμε να σταχυολογήσουμε από τα έργα των ιστορικών. Δεν είναι απολύτως γνωστό πώς έλαβε τόσο σύντομα τα φώτα του Χριστιανισμού, αλλά το γεγονός ότι τιμήθηκε νωρίς από την παρουσία του υπέρμαχου της

131 Αναφέρεται στην κατάληψη της Πρέβεζας, που τότε ήταν υπό Γαλλική κυριαρχία, από τον Αλή πασά την 12η Οκτωβρίου 1798 σύμφωνα με το παλαιό ημερολόγιο, 24η Οκτωβρίου σύμφωνα με το νέο.

132 Στα τουρκικά at meidani σημαίνει «πλατεία αλόγων».

133 Michael Glycas (Μιχαήλ του Γλυκά), *Βίβλος Χρονική*, τμήμα iii.380.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χριστιανικής πίστης αποστόλου Παύλου, μπορούμε να το συμπεράνουμε από την πρόθεσή του – όπως δήλωσε στον Τίτο[134] – κατά την επιστροφή του από τη Μακεδονία να περάσει το χειμώνα εκεί, όπου φαίνεται ότι είχαν προσηλυτιστεί πολλοί Νικοπολίτες. Η διάρκεια του μεγαλείου της ήταν σύντομη, γιατί γρήγορα γεύτηκε κι αυτή την ίδια τύχη που γνώρισαν οι περισσότερες δυστυχείς επαρχίες κατά την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Τα μεγάλα κτήρια, οι οχυρώσεις και οι αγώνες αποκαταστήθηκαν σε σημαντικό βαθμό μεγαλοπρέπειας από τον αυτοκράτορα Ιουλιανό, αλλά αυτό αποτέλεσε μια παροδική αναλαμπή ευημερίας. Ο Αλάριχος και οι θηριώδεις Γότθοι του υποχωρώντας από τα νικηφόρα όπλα του Στελίχωνα στον Μωριά, εξαπλώθηκαν στην Ήπειρο και κατέστρεψαν τα πάντα στο πέρασμά τους. Αμέσως μετά οι Ούνοι υπό τον Τοτίλα, έχοντας λεηλατήσει τα νησιά στις ακτές, εισέβαλαν στην Ήπειρο και κατερήμωσαν ιδιαίτερα την περιφέρεια της Νικόπολης.[135] Μετά από αυτές τις ατυχίες αναστήθηκε και πάλι υπό τον Ιουστινιανό που επιδιόρθωσε τα ερειπωμένα μεγάλα κτήρια,[136] και οχυρώσεις της και τη βρίσκουμε να αναφέρεται στα Βυζαντινά χρονικά ως η πρωτεύουσα σε μια από τις επαρχίες που ονομάζονταν «θέματα» και στις οποίες χωρίστηκε η αυτοκρατορία από τους διαδόχους του Ηρακλείου. Στη βασιλεία του Μιχαήλ του Παφλαγόνος, (ο οποίος άρχισε τη βασιλεία του το 1034 μ.Χ.) η Νικόπολη πήρε μέρος σε μία στάση των Βουλγάρων εναντίον του αυτοκράτορα, την οποία προκάλεσαν η θρασύτητα και οι εκβιασμοί του αξιωματικού του Ιωάννη Κουτζομύτη[137] προς απαίτηση της πληρωμής του φόρου υποτέλειας. Είναι αδύνατο να πει κανείς πότε ερημώθηκε η Νικόπολη, αλλά από την κατάσταση των ερειπίων της πιθανολογώ ότι έχουν περάσει μερικοί αιώνες από τότε που κατοικήθηκε από ανθρώπους παρά από κουκουβάγιες και αλεπούδες. Τα τελευταία δε είκοσι χρόνια[138] η Νικόπολη έχει υποστεί τη μεγα-

---

134 Προς Τίτον επιστολή, κεφάλαιο 3, στίχος 12. «Η πόλη που αναφέρεται στο σχετικό κείμενο δεν θα μπορούσε να είναι (σύμφωνα με τις εικασίες κάποιων κριτικών) η Νικόπολη του Δούναβη, ή εκείνη της Θράκης, διότι εκείνες χτίστηκαν και οι δύο από τον Τραϊανό προς ανάμνηση των νικών του. Η πρώτη αναφέρεται σε νομίσματα ως ΝΙΚΟΠΟΛΙC ΠΡΟC ΙCΤΡΩ, η δεύτερη ΠΡΟC ΝΕCΤΩ.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

135 «Διαβάντες δέ καί ές τήν ἤπειρον ἐξαπιναίως ἅπαντα ἐληΐζοντο τά ἀμφί Δωδώνην χωρία, καί διαφερόντων Νικόπολίν τε καί Ἀγχίσον.» Προκόπιος, *Υπέρ των πολέμων λόγοι*, βιβλίο viii, κεφάλαιο 22.30 - 22.31. Η σημείωση είναι του Χιούζ.

136 «Ἀνανεώσατο δέ τήν Νικόπολίν τε καί Φωτικήν καί τήν Φοινίκην ὠνομασμένην.» Προκόπιος, *Περί των κτισμάτων*, βιβλίο iv, κεφάλαιο 1.37 & 11.20. Η σημείωση είναι του Χιούζ.

137 Georgius Cedrenus (Γεώργιος ο Κεδρηνός), *Σύνοψις Ἱστοριῶν ἀρχομένη ἀπό κτισεως κόσμου καί μέχρι τῆς βασιλείας Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, συλλεγεῖσα παρα κύρου Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ ἐκ διαφόρων βιβλίων*, κεφ. 2.529 - 2.530.

138 Εννοεί από το 1800 έως το 1820.

λύτερη ερείπωση και «αποπέτρωσή» της απ' ό,τι τους περασμένους αιώνες, καθόσον οι οχυρώσεις και άλλα μεγάλα έργα της Πρέβεζας οφείλουν την ύπαρξή τους στην καταστροφή της Νικόπολης.

Κατά τη διάρκεια της εκδρομής μας ανάμεσα στα ερείπια κυνηγήσαμε χαραδριούς,[139] μπεκατσίνια[140] και αγριόπαπιες[141] και τριγυρνώντας στον κάμπο αναζητώντας τα θηράματά μας κατανοήσαμε περισσότερο την οριοθέτηση της Νικόπολης και ήρθαμε σε επαφή με περισσότερα μνημεία από ό,τι θα είχαμε συναντήσει εάν είχαμε ακολουθήσει τη συνηθισμένη μέθοδο εξερεύνησης. Κατά το δειλινό ο φίλος μας ο κοτζάμπασης ήρθε καβάλα στ' άλογό του για να μας συνοδεύσει στο σπίτι κι εμείς τον ακολουθήσαμε μέχρι την Πρέβεζα, συζητώντας για τη δόξα των αρχαίων Ελλήνων και την αθλιότητα των φτωχών απογόνων τους.

Το επόμενο πρωινό[142] επιθεωρήσαμε τα οχυρωματικά έργα της Πρέβεζας που είχε κτίσει ο Αλή υπό την καθοδήγηση Γάλλων μηχανικών, αφού εκείνη την περίοδο είχε φιλικές σχέσεις με τον Βοναπάρτη. Ο συνταγματάρχης Vaudoncourt,[143] στον οποίο είχε ανατεθεί αυτή η αποστολή, παραπονιέται έντονα για την φιλαργυρία του πασά η οποία ανέκοψε όλα τα σχέδιά του μέχρι που αναγκάστηκε να υποχωρήσει έμμεσα στις προτάσεις ενός ημιαγροίκου και να κτίσει έργα για επίδειξη μάλλον παρά για αντοχή.[144] Τα οχυρωματικά έργα της Πρέβεζας

---

139 Ο χαραδριός είναι ένα μικρό παρυδάτιο πουλί της οικογένειας των χαραδριειδών στην οποία ανήκουν οι ποταμοσφυρικτές, τα βροχοπούλια κ.ά. Στο αγγλικό κείμενο «plover».

140 Είδος πουλιού που μοιάζει με την μπεκάτσα. Έχει ψηλότερα πόδια και συχνάζει σε βάλτους. Στο αγγλικό κείμενο «snipe».

141 Στο κείμενο της πρώτης έκδοσης συνεχίζει: «...είμαι σίγουρος ότι στην περιοχή υπάρχει πληθώρα κυνηγιού. Μέσα από κάποιους χαμηλούς θάμνους ξεσήκωσα μια μπεκάτσα (woodcock), ένα είδος που για πρώτη φορά είδαμε στην Ελλάδα, αν και κάποιες περιόδους και σε ορισμένες περιοχές λέγεται ότι απαντώνται σε μεγάλους αριθμούς.» Την περίοδο του χειμώνα υπάρχουν στην περιοχή πολλά είδη πουλιών που ξεχειμωνιάζουν στις λιμνοθάλασσες του Αμβρακικού ή κατεβαίνουν από τα χιονισμένα ορεινά για να βρουν ευκολότερα τροφή. Η μπεκάτσα είναι πουλί που δύσκολα μπορεί να δει κανείς εκτός εάν έχει εκπαιδευμένο σκυλί που τις μυρίζει και τις «σηκώνει», ή εάν είναι τυχερός, όπως φαίνεται να ήταν ο Χιούζ.

142 Το πρωινό της 29ης Δεκεμβρίου 1813.

143 «Είναι τώρα στρατηγός του Γαλλικού στρατού και έχει εκδώσει ένα έργο για τα Ιόνια νησιά γεμάτο πρωτοτυπία αλλά και λάθη όπως είναι γενικά τα έργα των συμπατριωτών του.» Η σημείωση είναι του Χιούζ. Αναφέρεται στο έργο του F. F. Guillaume de Vaudoncourt με τίτλο «Memoirs on the Ionian Islands», Λονδίνο 1816.

144 Στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη των Αθηνών, μεταξύ των χειρογράφων της συλλογής της, υπάρχουν και χειρόγραφα του Frédéric François Guillaume de Vaudoncourt (Φρεντερίκ Φρανσουά Γκυγιώμ ντε Βοντονκούρ) με αριθμούς καταλόγου MSS 148 έως MSS 160. Τα χειρόγραφα με αριθμό καταλόγου MSS 149 και MSS 150 χρήζουν έρευνας από γαλλομαθή ερευνητή, γιατί αναφέρονται στην περιοχή της Πρέβεζας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δεν φαίνεται να είναι ισχυρά, εκτός από την φαρδιά και βαθιά τάφρο η οποία απομονώνει την επίπεδη περιοχή στην οποία είναι κτισμένη η πόλη. Οι προμαχώνες του περιμετρικού τείχους φέρουν κανόνια όλων των διαμετρημάτων, από παλιά κανόνια πλοίων, εικοσιδυάρια και εικοσιτεσσάρια[145] κανόνια, μέχρι μικρά περιστρεφόμενα κανόνια και ελαφριά πεδινά κανόνια, όλα ανακατεμένα μαζί. Τα περισσότερα από αυτά είναι άχρηστα και με την πρώτη κανονιά είτε θα σπάσουν, είτε θα γίνει κομμάτια το σκουριασμένο τους όχημα. Ενσωματωμένα σε αυτα τα οχυρωματικά έργα είδαμε πολλά κομμάτια από υπέροχα μαρμάρινα γείσα[146] και "ακρωτηριασμένες" επιγραφές, μια συλλογή από κλασσικά λάφυρα από τη Νικόπολη, το Άκτιο, το Ανακτόριο και άλλες πόλεις γύρω από τον Αμβρακικό κόλπο. Το περιδιάβασμα των οχυρώσεων μας έφερε στο μεγαλοπρεπές νέο σεράι που ο βεζύρης έκτισε στην είσοδο του κόλπου. Το εσωτερικό του ήταν ακόμη μισοτελειωμένο και μερικά μονάχα διαμερίσματα ήταν επιπλωμένα με σοφάδες από Κυπριακό βελούδο, Περσικά χαλιά και Βενετσιάνικους καθρέπτες. Μετρησα τη μεγάλη σάλα ή το διαμέρισμα για τη φρουρά, που είχε μήκος 200 πόδια και πλάτος 40 πόδια.

Από το κέντρο σχεδόν αυτής της σάλας, διακλαδίζονται προς τα έξω δύο μεγάλες αίθουσες, η κάθε μία από τις οποίες εχει μήκος 60 πόδια. Στη μια πλευρά της σάλας είναι τα διαμερίσματα του βεζύρη, ενώ στην άλλη πλευρά το χαρέμι, χωρισμένο σε πολλά μικρά δωμάτια για τη στέγαση των πολυάριθμων ομάδων γυναικών του. Ο επανω όροφος είχε παραχωρηθεί στους αξιωματούχους οικονόμους. Περνώντας από τον κήπο είδαμε εξαίσια λουτρά,[147] δίπλα στις κουζίνες, και στο μπροστινό μέρος του παλατιού κοντά στην παραλία είδαμε ένα μακρύ και βαθύ κανάλι, που έφτανε από κάτω από το κτίριο έως στο χαρέμι και που φυλασσόταν από ισχυρή σιδερένια πύλη της οποίας το κλειδί κρατούσε ο ίδιος ο βεζύρης. Το εξωτερικό του παλατιού ηταν κτισμένο από ξύλο, πάνω σε υπόγειο κτισμένο από πέτρα, βαμμένο με έντονα χρώματα για γενικό αποτέλεσμα, ευχάριστο μεν από κάποια απόσταση, που είχε όμως εκτελεστεί από ντόπιους τεχνίτες χωρίς ιδιαίτερο γούστο στο σχέδιο ή κάποια ιδιαίτερη δεξιοτεχνία. Κατα τη διαρκεια της κατασκευής του μερικές χιλιάδες εξαθλιωμένοι χωρικοί από την Πρέβεζα και την περιοχή της είχαν υποχρεωθεί με αυστηρή διαταγή,

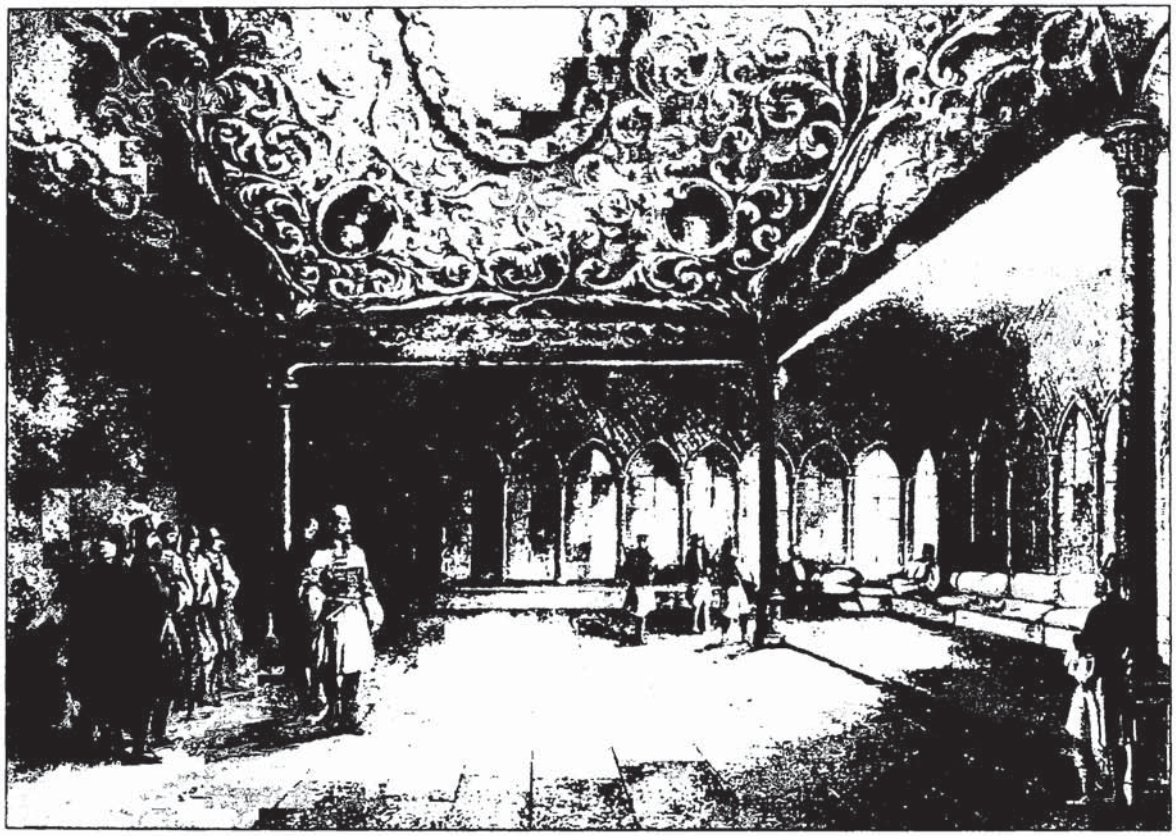
---

145 Στο αγγλικό κειμενο «twenty two and twenty four pounders» που σημαινει οτι μπορούσαν να φέρουν βόλια βάρους 22 και 24 pounds (1 pound = 12 ουγγιές = 3˜3 γραμμάρια, ή κατ' άλλους 1 pound = 16 ουγγιές = 454 γραμμάρια).

146 Στο αγγλικό κειμενο «fine marble cornice».

147 Τα λουτρά (χαμάμ) του Αλή πασά σωζονται μερικως μεχρι σημερα ενσωματωμένα στα κτηρια των ιαματικων λουτρων της Πρεβεζας. Στο χώρο αυτο προβλεπεται να κατασκευαστεί το θερμαλιστικό κέντρο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

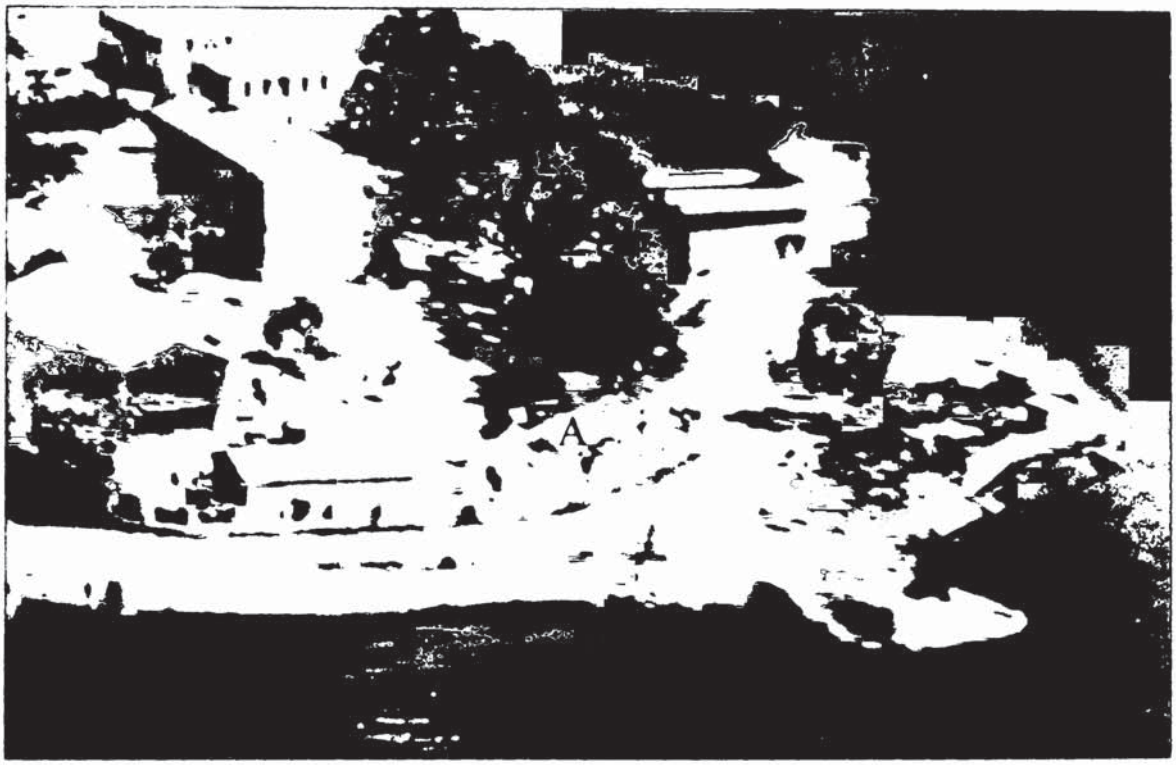
Η μεγάλη σάλα ακροάσεων του σεραγιού του Αλή πασά στα Γιάννενα
Έγχρωμη λιθογραφία του Beresford

να εκτελούν όλο το δύσκολο αυτό έργο, χωρίς καμιά άλλη πληρωμή παρά μόνο μερικές μερίδες σκληρού ψωμιού από τούρκικο στάρι και λίγους παράδες σε αραιά διαστήματα.[148]

Πιο ξεκάθαρα από όλες τις τέχνες η αρχιτεκτονική μας δίνει τον χαρακτήρα μιας εποχής. Στα ερείπια της αρχαίας Ελλάδας ανακαλύπτουμε το μεγαλείο ενός γενναιόδωρου και ελεύθερου λαού δίπλα στα ερείπια μεγαλοπρεπών κτιρίων που ήταν προορισμένα τόσο για χρηστικούς όσο και διακοσμητικούς λόγους. Στα σύγχρονα κτίρια που βρίσκονται διασκορπισμένα στον ίδιο χώρο παρατηρούμε άκομψες και πομπώδεις κατασκευές φτιαγμένες από τα πιο πρόσκαιρα υλικά για

148 Παραθέτω και τη μετάφραση του σχετικού κειμένου της πρώτης έκδοσης: «... Δίπλα στον κήπο και κοντά στις κουζίνες, είναι τα εξαίσια λουτρά, που είναι πολυτελή (with every accommodation for luxury). Περνώντας από τους κήπους, φτάσαμε στο μπροστινό μέρος του σεραγιού, κοντά στην παραλία, απ' όπου ένα μακρύ, βαθύ κανάλι (που μπορεί να χωρέσει μια βάρκα) περνάει κάτω από το κτίσμα και φτάνει μέχρι το διαμέρισμα του χαρεμιού, και το οποίο είναι ασφαλισμένο με μια ισχυρή σιδερένια πύλη, της οποίας τα κλειδιά κρατάει μόνο ο βεζύρης. Το εξωτερικό είναι ξύλινο, πάνω σε πέτρινο υπόγειο, βαμμένο με τα πιο επιδεικτικά χρώματα, για γενικό εντυπωσιασμό, το οποίο είναι αρκετά ευχάριστο εάν το δει κανείς από κάποια απόσταση. Το εξωτερικό κατασκευάστηκε από ντόπιους τεχνίτες χωρίς ιδιαίτερο γούστο στο σχέδιο ή ικανότητα στο επάγγελμά τους.»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τμήμα αεροφωτογραφίας του 1962 της νοτιοανατολικής άκρης της χερσονήσου της Πρέβεζας όπου υπήρχε το κάστρο της Μπούκας μέχρι το 1701 και όπου ο Αλή πασάς έχτισε στα 1810 το μεγάλο σεράι του, το οποίο περιγράφει ο Χιούζ. Το κτήριο Α που υπήρχε στο νοτιότερο άκρο του στρατοπέδου Σολωμού (8ο ΤΕΦ) και κατεδαφίστηκε πριν δύο χρόνια ήταν τα αρτοποιεία του στρατού στην Πρέβεζα και κατά τη γνώμη μου ήταν στα χρόνια του Αλή πασά οι κουζίνες του σαραγιού που περιγράφει ο Χιούζ.

να διαρκέσουν όσο θα ζουν οι κάτοχοί τους. Έτσι τα άνθη αυτών των ιδιοφυών μαραίνονται από την ανάσα του δεσποτισμού και της ανασφάλειας που περιορίζουν το μυαλό και που δεν το αφήνουν να προσδοκά στο μέλλον. Αφού πήραμε πρωινό επισκεφθήκαμε για δεύτερη φορά τη Νικόπολη, και περάσαμε το μεγαλύτερο κομμάτι της ημέρας ανάμεσα στα ενδιαφέροντα ερείπιά της. Κάποιοι από τους χωρικούς, των οποίων τα καλύβια είναι διάσπαρτα στα ερείπια, μας έδωσαν αρκετά νομίσματα. Ήταν όμως όλα χάλκινα και άνευ ενδιαφέροντος. Επειδή η Νικόπολη περιέπεσε σε μαρασμό κάτω από συνθήκες αργής, συνεχούς παρακμής κατανοώ γιατί δεν αποκαλύπτονται πολλά μνημεία γλυπτικής και αρχιτεκτονικής κάτω από το χώμα της.[149] Είναι

149 Ο χρόνος απέδειξε ότι παρόλη την αργή και συνεχή παρακμή της Νικόπολης υπήρξαν σημαντικότατα μνημεία γλυπτικής κρυμμένα στην υπόγεια αγκαλιά της, όπως τα υψίστης γλυπτικής τεχνικής αντικείμενα που αποκαλύφθηκαν τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα στο Μνημείο της Νίκης του Αυγούστου και αλλού και νομίζω ότι θα υπάρξουν και άλλα εάν και όταν υπάρξει συνεχής και συστηματική ανασκαφική δραστηριότητα στη Νικόπολη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχεδόν απίθανο να αποδώσουν ικανοποιητικούς καρπούς η ανασκαφική εργασία και τα έξοδά της σε αυτό το χώρο. Από περιηγητές που επισκέφθηκαν αυτή τη χώρα μετά από μένα, μαθαίνω ότι ο Αλή πασάς, τα τελευταία χρόνια, συχνά διέταζε να γίνουν ανασκαφές με σκοπό να βρει αρχαία. Δεν βρέθηκε τίποτα μέχρι τώρα[150] παρά μόνο μια μαρμάρινη προτομή του Τραϊανού. Ακόμη και με αυτή ο πασάς φαίνεται ασυνήθιστα ευχαριστημένος και, ως ημιβάρβαρος, ρωτά συχνά με ανησυχία τους ειδικούς σχετικά με την αξία της.

Ο φίλος μας ο κοτζάμπασης δείπνησε μαζί μας σήμερα και συζητήσαμε μαζί του, ανάμεσα σε άλλα θλιβερά θέματα, για την μεγάλη εισροή, από τα Ιόνια νησιά, κατοίκων αμφιβόλου διαγωγής στην Πρέβεζα, αφότου εγκαταστάθηκε εκεί, από τον στρατηγό Κάμπ-μπελ (Campbell) δίκαιη κυβέρνηση και αυστηρή δικαιοσύνη. Το απόγευμα ένας από αυτούς τους Ζακυνθινούς πρόσφυγες έφερε προς πώληση πολλά σπάνια αντικείμενα, από τα οποία οι συνταξιδιώτες μου αγόρασαν μια πολύ περίεργη νεκρική λυχνία και το περίφημο μετάλλιο της Μυτιλήνης. Ήμουν αρκετά τυχερός ώστε να εξασφαλίσω ένα ενδιαφέρον τετράδραχμο των Αθηνών στο οποίο υπήρχε επιγραφή με το όνομα ΣΩΚΡΑΤΗΣ.

Την επόμενη μέρα[151] αναχωρήσαμε με ένα πολυτελές πλοιάριο με δέκα κουπιά που παραχώρησε ειδικά για μας ο πασάς.[152] Σε λίγο περάσαμε ένα μακρύ και χαμηλό ακρωτήριο απέναντι από την Πρέβεζα, όπου οι περισσότεροι συγγραφείς τοποθετούν το Άκτιο, αν και στο χάρτη του Ντ' Ανβίλλ (D' Anville) σημειώνεται ως το Ανακτόριο.[153] Στη ση-

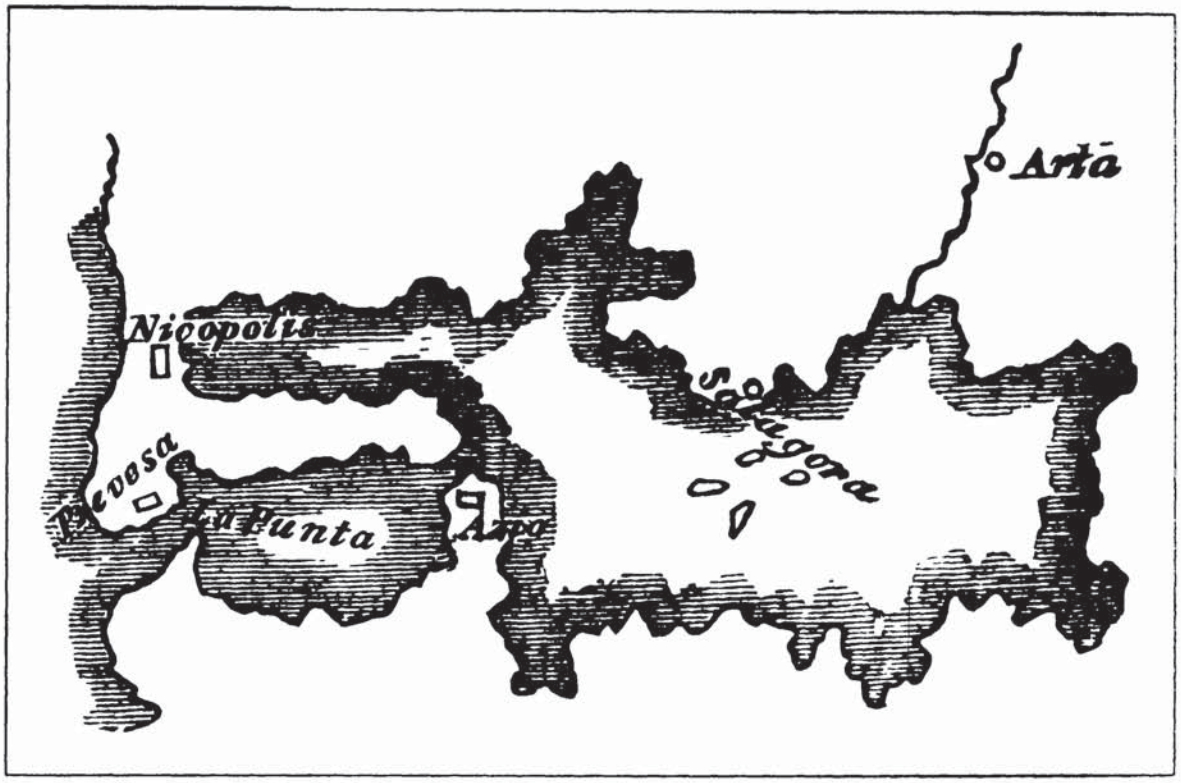
150 Το 1820, όταν ο Χιούζ ολοκληρώνει το έργο του για πρώτη φορά.

151 Την 30η Δεκεμβρίου 1813.

152 Στην πρώτη έκδοση ο Χιούζ αναφέρει ότι το πλοιάριο ανήκε στον Αλή πασά.

153 «Από αυτό το μικρό σχέδιο του Αμβρακικού κόλπου [δες στην επόμενη σελίδα], ο αναγνώστης θα μπορέσει ευκολότερα να κατανοήσει την ουσία του ερωτήματος. Ο Ντ' Ανβίλλ (D' Anville) τοποθετεί το Ανακτόριο στο απώτερο σημείο της χαμηλής, επίπεδης γλώσσας απέναντι από την Πρέβεζα, που ονομάζεται Πούντα (La Punta), ενώ στο νότιο από τα δύο ακρωτήρια τα οποία σχηματίζουν την είσοδο του εσωτερικού κόλπου τοποθετεί το Άκτιο (Azio). Η μεγάλη δυσκολία στο να προσδιοριστούν οι θέσεις αυτές (Άκτιο και Ανακτόριο) δημιουργείται από την αβεβαιότητα την οποία μας άφησαν, ως συνήθως, οι αρχαίοι ιστορικοί και γεωγράφοι σχετικά με το στόμιο του Αμβρακικού κόλπου, όπου γενικά θεωρείται ότι βρισκόταν το Άκτιο. (Πλίνιος ο πρεσβύτερος, *Φυσική Ιστορία*, βιβλίο iv, κεφάλαιο 1., Δίων Κάσσιος, βιβλίο 51, κεφάλαιο 12., Στέφανος Βυζάντιος, *Εκ των Εθνικών Στεφάνου κατ' επιτομήν*, 65.3 - 65.12, κλπ.) Ποιός ακόμη από τους συγχρόνους δεν θα αμφέβαλε εάν διάβαζε, από τον ακριβή Θουκυδίδη, τα παρακάτω τα οποία έχουν διαφορά μόνο μερικές σελίδες μεταξύ τους; "Crimine ab uno Disce omnes" "ἐν ἈΚΤΙῼ τῆς Ἀνακτορίας γῆς, οὗ τό ἱερόν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος ἘΠΙ Τῼ ΣΤΟΜΑΤΙ τοῦ Ἀμπρακικοῦ κόλπου." (Θουκυδίδης, *Ιστοριών*, 1.29.3) "Ἀνακτόριον, ὅ ἐστί ἐπί Τῼ ΣΤΟΜΑΤΙ τοῦ Ἀμπρακικοῦ κόλπου," (Θουκυδίδης, *Ιστοριών*, 1.55.1). Ο Πολύβιος, καλύτερος γεωγράφος από τον Θουκυδίδη, λέει πως αυτό το στόμιο [του Αμβρακι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχέδιο του κόλπου της Πρέβεζας και του Αμβρακικού κόλπου
από το βιβλίο του Χιούζ.

κού κόλπου] είναι μικρότερο από πέντε στάδια ή περίπου μισό μίλι πλάτος, "στενῷ παντελῶς στόματι, λείπει γάρ τῶν πέντε σταδίων" (Πολύβιος, *Ιστοριών*, 4.63.5 - 4.63.6) με το οποίο φαίνεται να το τοποθετεί [το στόμιο του Αμβρακικού κόλπου] εκεί όπου ο Ντ' Ανβίλλ (D' Anville) έχει τοποθετήσει το Άκτιο, όπου η είσοδος είναι μισό μίλι πλατιά, ενώ ο κόλπος απέναντι από την Πούντα [ο κόλπος της Πρέβεζας] είναι πολύ πλατύτερος και δεν μοιάζει καθόλου με "στενόν στόμα". Αλλά ο πιο κατηγορηματικός απ' όλους είναι ο Στράβων, αν μπορούμε να δεχτούμε τους ισχυρισμούς του. Σύμφωνα με αυτούς κοντά στην είσοδο ή στόμιο του κόλπου, υπάρχει ένας λόφος πάνω στον οποίο βρίσκεται ο ναός του Απόλλωνα, που έχει θέα προς την πεδιάδα. "Πλησίον τοῦ στόματος ΛΟΦΟΣ τις ἐφ' ᾧ ὁ νεὼς καί ὑπ' αὐτῷ πεδίον." (Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο vii, κεφ. 7.7.6). Η Πούντα είναι ένα χαμηλό, αμμώδες ακρωτήριο, εντελώς επίπεδο, ενώ το άλλο σημείο είναι ένα γυμνό, πετρώδες ύψωμα. Ο Στράβων φαίνεται ότι κάνει μία διάκριση ανάμεσα στον κόλπο της Πρέβεζας και αυτόν της Αμβρακίας, γιατί μετά την αναφορά του Γλυκέος λιμένος, στις εκβολές του Αχέροντα, συνεχίζει την περιγραφή της Ηπειρωτικής ακτής με δύο διαδοχικούς κόλπους. Ο πρώτος και μικρότερος ονομαζόταν Κόμαρος, ο οποίος με τον απέναντι κόλπο της Αμβρακίας σχηματίζει τον ισθμό της Νικόπολης, ο δε δεύτερος και μεγαλύτερος, ο οποίος φαίνεται να είναι ανώνυμος, δεν μπορεί παρά να είναι αυτός της Πρέβεζας – ό,τι πιθανόν ονομάζει ο γεωγράφος Σκύλαξ "κόλπος Ἀνακτορικός" (Σκύλαξ Καρυανδεύς, *Περίπλους*, κεφ. 31). Το κείμενο του Στράβωνα είναι το εξής: "μείζων καί ἀμείνων πλησίον τοῦ ΣΤΟΜΑΤΟΣ τοῦ κόλπου διέχων τῆς Νικοπόλεως ὅσον δώδεκα σταδίους" (Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο vii, κεφ. 7.7.5). Αυτή η απόσταση συμπίπτει ακριβώς με το λιμάνι της Πρέβεζας. Ο γεωγράφος συνεχίζει και λέει ότι δίπλα σε αυτόν βρίσκεται ο Αμβρακικός κόλπος, το στόμιο του οποίου είναι λίγο πλατύτερο από 4 στάδια: "ἐφεξῆς δέ τό στόμα τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου" (Στράβων, *Γεωγραφικά*, βι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βλίο vii, κεφ. 7.7.6). Περιγράφει ξανά πιο κάτω ότι το Ανακτόριο βρίσκεται πάνω σε μία χερσόνησο όπως και το Εμπορείο της Νικόπολης: "ἐπί χερρονήσου ἱδρυμένον Ἀκτίου πλησίον" (Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο x, κεφ. 10.2.2). Τώρα το μόνο σημείο όπου μπορεί να αποδοθεί ο όρος χερσόνησος είναι η Πούντα, η οποία είναι το πιο πιθανό σημείο για το Εμπορείο της Νικόπολης. Ο Δίων ο Κάσσιος λέει ότι ο Μάρκος Αντώνιος οχύρωσε και τις δύο πλευρές του στομίου του Αμβρακικού κόλπου με πύργους, γεμίζοντας το ενδιάμεσο τμήμα με τα πλοία του. Και αυτό ακόμη φαίνεται ότι ταιριάζει καλύτερα με τη στενή είσοδο όπου τοποθετεί ο Ντ' Ανβίλλ (D' Anville) το Άκτιο, όπως θα μπορούσε να μαρτυρήσει κάποιος ο οποίος έχει δει το χώρο. Δεν μπορούμε να στηριχθούμε στον Πλούταρχο αφού είναι τόσο ασαφής στις γεωγραφικές του λεπτομέρειες. Μαθαίνουμε ωστόσο από αυτόν ότι η ναυμαχία έλαβε χώρα κοντά στο στόμιο του κόλπου, όπου βρισκόταν ο σταθμός του Αντωνίου, και ότι καθυστέρησε τέσσερις ημέρες λόγω μεγάλης θαλασσοταραχής. Μαθαίνουμε ακόμη ότι η ναυμαχία άρχισε το μεσημέρι της πέμπτης ημέρας [Πλούταρχος, *Αντώνιος*, κεφ. 65.1] με τον άνεμο να πνέει προς τον κόλπο και ότι τελείωσε με ήττα του στόλου του Αντωνίου περίπου στις 4 μ.μ., αφού ο διοικητής του και η Κλεοπάτρα εκμεταλλεύτηκαν κάποια αλλαγή του ανέμου, η οποία θα πρέπει να σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας, για να εγκαταλείψουν τη μάχη και να αποπλεύσουν. Μαζί με τις αρχαίες μαρτυρίες, η σύγχρονη παράδοση, που αποκαλεί με το όνομα Azio τα ερείπια στην τοποθεσία που ο Ντ' Ανβίλλ (D' Anville) ονομάζει Άκτιο, υποστηρίζει την άποψη του μεγάλου γεωγράφου. Σε μια επόμενη επίσκεψή μας στην Πρέβεζα, πήγα με μια βάρκα απέναντι στο ακρωτήριο Πούντα (La Punta), και βρήκα σημαντική ποσότητα θεμελίων με λίγες σειρές Ρωμαϊκής πλινθοδομής τύπου ρετικουλάτουμ (reticulatum), λες και υπήρχαν κάποτε εκεί πολλά, μεγάλα κτίρια, τα οποία όμως δεν μου έδωσαν την εντύπωση πόλης ή κωμόπολης. Σε ένα πανέμορφο πορτοκαλεώνα, δίπλα σε ένα αγροτικό σπιτάκι, αντέγραψα την ακόλουθη επιγραφή, η οποία με την αναφορά της στον Άκτιο Απόλλωνα θα μπορούσε να είναι το επιχείρημα για να αποδώσουμε την τοποθεσία αυτή στο ιερό του, εάν δεν ξέραμε πόσο συχνά τέτοια αντικείμενα μεταφέρονται από την αρχική τους θέση, ιδιαίτερα στη χώρα του Αλή πασά, ο οποίος με μεγάλη ευκολία χρησιμοποιεί αρχαία μάρμαρα για την κατασκευή των νέων κτισμάτων του. Για παράδειγμα παρατήρησα το όνομα της Ακτιακής θεότητας αρκετές φορές σε θραύσματα τα οποία είχαν γίνει κομμάτια και χρησιμοποιηθεί για το κτήσιμο των κάστρων του στην Πρέβεζα.

"ΕΠ ΙΕΡΑΠΟΛΟΥ ΤΩΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΤΩΙ ΑΚΤΙΩΙ ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ ΠΡΟΜΝΑΜΟΝΟΣ ΔΕ ΑΓΗΤΑΡΟΧΟΥ ΝΙΚΙΑ ΑΛΥΖΕΙΟΥ ΣΥΜΠΡΟΜΝΑΜΟΝΩΝ ΔΕ ΝΑΥΣΙΜΑΧΟΥ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΑΣΤΑΚΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ ΦΟΙΤΙΑΝΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΟΣ ΔΕ ΤΑ ΒΟΥΛΑ ΠΡΟΙΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΟΠΕΙΘΕΟΣ ΜΑΤΡΟΠΟΛΙΤΑ [ΚΟΥΡΟΠΟΥ Ω] ΕΔΟΞΕ ΤΑΙ ΒΟΥΛΑΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΚΟΙΝΩΙ ΤΩΝ ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ ΠΡΟΞΕΝΟΥΣ ΕΙΜΕΝ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΩΝ ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΑΓΑΣΙΑΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝΟΣ ΠΑΤΡΗ ΠΟΠΛΙΟΝ ΛΕΥΚΙΟΝ ΤΟΥΣ ΠΟΠΛΙΟΥ ΑΚΙΛΙΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΜΕΝ ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΙ ΕΚΓΟΝΟΙΣ ΕΝ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ ΚΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΣΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΓΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΕΙΡΑΝΑΣ ΚΑΙ ΓΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΑΣ ΕΓΚΤΑΣΙΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΛΑ ΤΙΜΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ ΠΑΝΤΑ ΟΣΑ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΠΡΟΞΕΝΟΙΣ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΩΝ ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ ΥΠΑΡΧΕΙ".

Η επιγραφή αυτή ίσως φανεί σε κάποιους ότι χρειάζεται καλύτερη τεκμηρίωση, όσον αφορά την προέλευσή της, απ' ό,τι έχω κάνει εγώ. Καθόσον δεν έχω δώσει απαντήσεις καθόλου στο θέμα, την παραθέτω εδώ με σκοπό να ενθουσιάσω άλλους ώστε να προσπαθήσουν την έρευνά της, παρά να την ξεκαθαρίσω εγώ.»

Η σημείωση είναι του Χιούζ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μείωση, την οποία παραθέτω, προσπάθησα να ερευνήσω τις αιτίες οι οποίες πιθανόν να επηρέασαν τον αξιόλογο αυτό γεωγράφο στην απόφασή του αυτή.[154] Ανάμεσα στο προαναφερθέν σημείο και στη στενή είσοδο του Αμβρακικού κόλπου υπάρχει ένας μικρός όρμος που μπαίνει βαθιά και αγκαλιάζει τις καμπυλωτές ακτές της Ακαρνανίας.[155]

Εδώ νομίζω ότι διεξήχθη η περίφημη ναυμαχία του Ακτίου.[156] Και καθώς γλιστρούσαμε, δίπλα στα απόκρημνα βράχια των ακτών, πάνω

Η ίδια επιγραφή έχει καταγραφεί από τον F.C.H.L. Pouqueville σε επιστολή του προς τον γάλλο γεωγράφο και φιλόλογο Jean Denis Barbie du Bocage (1760-1825), ο οποίος ήταν ο χαρτογράφος στις εκδόσεις του Pouqueville. Η επιστολή και καταγραφή της επιγραφής σώζονται στη συλλογή χειρογράφων του Barbie du Bocage της Γενναδείου Βιβλιοθήκης στην Αθήνα με αριθμό καταλόγου MSS 128, φύλλα 70 και 72 η επιστολή και φύλλο 71 η επιγραφή. Η καταγραφή του Pouqueville, η οποία έγινε το 1807, ελάχιστα διαφέρει από αυτή του Hughes, μας σώζει όμως το μικρό κομμάτι που προστέθηκε παραπάνω μέσα σε τετράγωνες αγκύλες [ ], το οποίο ο Χιούζ είτε δεν μπόρεσε να διακρίνει είτε δεν θέλησε να συμπεριλάβει ως δυσνόητο. Για λόγους καταγραφής και μόνο μεταγράφω το χειρόγραφο του Pouqueville:

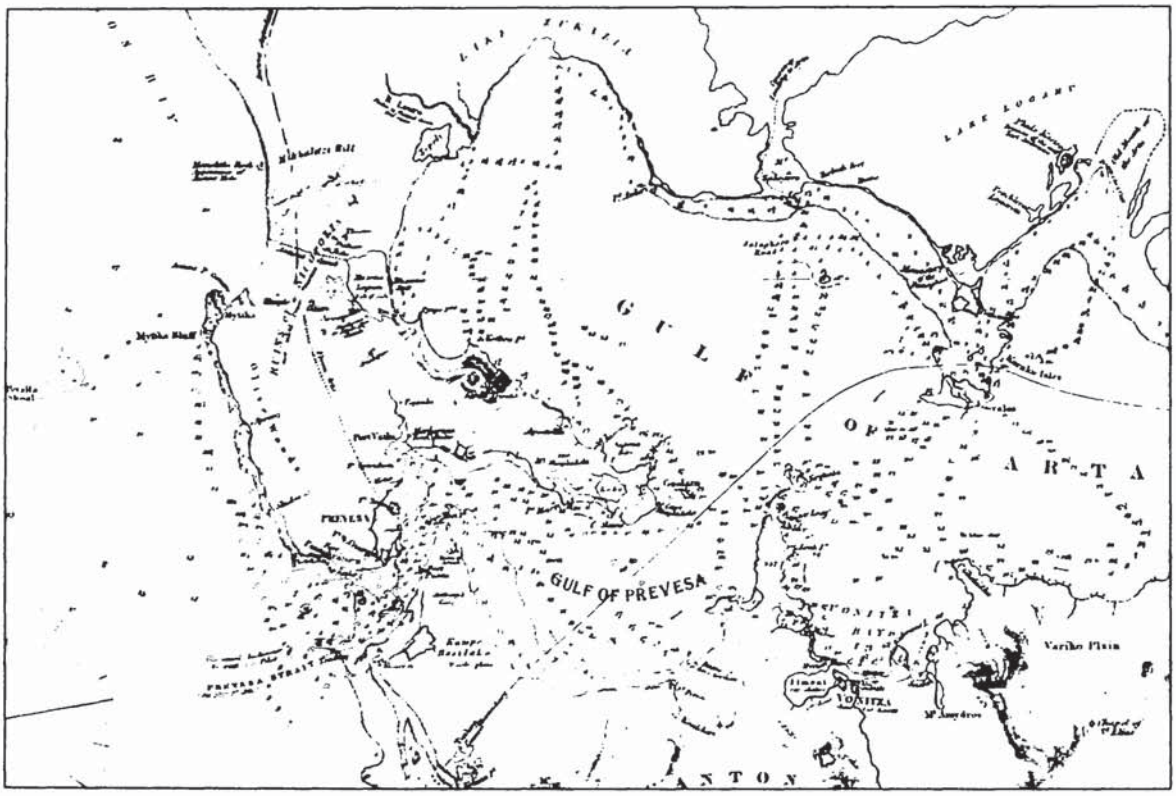
"ΕΠ ΙΕΡΑΠΟΛΟΥ ΤΩΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΤΩΙ ΑΚΤΙΩΙ ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ ΠΡΟΜΝΑΜΟΣ ΔΕ ΑΓΗΤΑΡΟΧΟΥ ΝΙΚΙΑ ΑΛΥΖΕΙΟΥ ΣΥΜΠΡΟΜΝΑΜΟΝΩΝ ΔΕ ΝΑΥΣΙΜΑΧΟΥ. ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΣ ΑΣΤΑΚΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ ΦΟΙΤΙΑΝΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΟΣ ΔΕ ΤΑΙ ΒΟΥΛΑΙ ΠΡΟΙΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΟΠΕΙΘΕΟΣ ΜΑΤΡΟΠΟΛΙΤΑ ΚΟΥΡΟΠΟΥ Ω ΕΔΟΞΕ ΤΑΙ ΒΟΥΛΑΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΚΟΙΝΩΙ ΤΩΝ ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ ΠΡΟΞΕΝΟΥΣ ΕΙΜΕΝ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΩΝ ΑΚΑΡΝΩΝ [υπεράνω των γραμμάτων "ΡΝΩΝ" είναι γραμμένο με μολύβι "ΡΝΑΝΩΝ"] ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΑΓΑΣΙΑΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝΟΣ ΠΑΤΡΗ ΠΟΠΛΙΟΝ ΛΕΥΚΙΟΝ ΤΟΥΣ ΠΟΠΛΙΟΥ ΑΚΙΛΙΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΙΜΕΝ ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΙ ΕΚ ΓΟΝΟΙΣ ΕΝ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ ΚΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΣΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΓΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΕΙΡΑΝΑΣ ΚΑΙ ΓΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΑΣ ΕΙ ΚΤΙΣΙΝ [υπεράνω των λέξεων "ΕΙ ΚΤΙΣΙΝ" είναι γραμμένο με μολύβι "ΕΙΥΗΣΙΝ"] ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΛΑ ΤΙΜΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΑ ΠΑΝΤΑ ΟΣΑ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΠΡΟΞΕΝΟΙΣ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΩΝ ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ ΥΠΑΡΧΕΙ".

Η συλλογή χειρογράφων του Barbie du Bocage στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη έχει αριθμούς καταλόγου MSS 124 έως και MSS 147 και συμπεριλαμβάνει πολλούς χειρόγραφους χάρτες. Τα χειρόγραφα με αριθμό καταλόγου MSS 128 είναι ιδιαίτερα σημαντικά για την έρευνα της τοπικής ιστορίας της Πρέβεζας.

154 Ο Χιούζ πριν γράψει το βιβλίο του, φαίνεται να έχει διαβάσει τα σχετικά με το Άκτιο και τη ναυμαχία κείμενα στο έργο του συμπατριώτη του Τζων Χόμπχαους (John C. Hobhouse) με τίτλο «A journey through Albania, and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810» που πρωτοεκδόθηκε στο Λονδίνο το 1813.

155 Σωστά θεωρεί ο Χιούζ την είσοδο του Αμβρακικού κόλπου το στενό μεταξύ του Ηπειρωτικού ακρωτηρίου «Λασκάρα» και του Ακαρνανικού ακρωτηρίου «Κεφάλι Παναγιάς». Ο όρμος ή μικρός κόλπος που ξεκινά από το στενό μεταξύ του κάστρου του Ακτίου στην Ακαρνανική ακτή και του νοτιοανατολικού άκρου της πόλης της Πρέβεζας («Παλιοσάραγα» ή «μνημείο του Ναύτη») και τελειώνει στην πραναφερθείσα είσοδο του Αμβρακικού ονομάζεται «όρμος της Πρέβεζας».

156 Η άποψη σήμερα είναι ότι η ναυμαχία του Ακτίου διεξήχθη στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ βόρειου άκρου της νήσου Λευκάδος και άκρης Μύτικα της Πρεβέζης.

Χάρτης του αγγλικού ναυτικού του 1864 στον οποίο είναι ξεκάθαρη η αναφορά στον όρμο της Πρέβεζας και τον Αμβρακικό κόλπο.
Συλλογή Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις»

στην ήρεμη επιφάνεια του νερού που κάποτε κηλιδώθηκε με το αίμα των πιο ανδρείων Ρωμαίων, ήταν αδύνατο να μη νοιώσεις παράξενα συναισθήματα. Σε μιάμιση περίπου ώρα φτάσαμε στη στενή είσοδο του κόλπου που πιέζεται μεταξύ δύο ορεινών ακρωτηρίων γεμάτα δέντρα και θάμνους. Εάν εκείνο στα δεξιά[157] ήταν το περίφημο ακρωτήριο του Ακτίου, ο ναός του θα πρέπει να είχε εκπληκτική θέα σε ολόκληρο τον κόλπο του οποίου οι πλευρές και τα νησιά είναι δασωμένα μέχρι την άκρη της ακτής και πέρα από τον οποίο υψώνονται οι επιβλητικές κορυφές της Πίνδου. Σε αυτά τα ιερά υψώματα ο Άκτιος θεός απεικονίζεται σε μια ζωντανή περιγραφή του Βιργιλίου να συλλογίζεται μεγαλοπρεπώς τη σκηνή του αγώνα, σημαδεύοντας με το φονικό του δόρυ και τρέποντας σε φυγή την Αιγύπτια βασίλισσα με όλους της τους ακολούθους.

Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
Desuper; omnis eo terrore Aegyptus et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jamque immittere funes.[158]

157 Εννοεί το ακρωτήριο της Ακαρνανικής πλευράς που σήμερα ονομάζεται «Κεφάλι Παναγιάς».

158 Βιργίλιος, *Αινειάδα*, 8.704.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μόλις περάσαμε αυτό το στενό πέρασμα,[159] σηκώθηκε αέρας ο οποίος μας έσπρωξε γρήγορα μέσα σε αυτόν τον γοητευτικό κόλπο[160] στην σκάλα της Σαλαώρας (Salagora), όπου υπάρχει το τελωνείο και ένα μικρό σεράι χτισμένο για να φιλοξενεί τον πασά όταν αυτός επισκέπτεται την Πρέβεζα.[161]

Οι αρουραίοι είχαν εκδιωχθεί από τα διαμερίσματα, τα οποία ετοιμάστηκαν για την υποδοχή μας. Αφού δειπνήσαμε συντροφιά με τον κυβερνήτη του κάστρου, θα είχαμε ευχαρίστως κοιμηθεί, εάν οι κάτοικοι του κάστρου με τη μακριά ουρά δεν επέστρεφαν σε μεγάλους αριθμούς το βράδυ εκδικούμενοι έτσι για την εκδίωξή τους.

Το επόμενο πρωί[162] δυσκολευτήκαμε να προχωρήσουμε καθώς η συντροφιά μας χρειάστηκε περισσότερα άλογα από αυτά που μπορούσαν να μας παραχωρηθούν αμέσως. Ο Μωχάμετ όμως, που είχε ανακτήσει τη συνηθισμένη του εξουσία, ήταν πολύ περήφανος για να επιτρέψει να διαρκέσει αυτή η καθυστέρηση. Αμέσως έκανε μια βόλτα στην γύρω περιοχή επιτάσσοντας όλα τα άλογα από τους δύστυχους αγρότες, σαν να είχε επιδράμει εχθρός στην περιοχή. Η αυλή στο σεράι γέμισε με τόσα πολλά ζώα όσα δεν είχα δει ποτέ, από τα οποία επελέγησαν περίπου είκοσι και οι ιδιοκτήτες τους εξαναγκάστηκαν να τα συνοδεύσουν μέχρι την Άρτα. Εδώ ο αναγνώστης μπορεί να κρίνει τι θλίψη αποτελεί η εμφάνιση ξένων σε ένα μέρος που δεν εξυπηρετείται από ταχυδρομική άμαξα. Στενοχωρηθήκαμε για την κατάσταση αυτή, αλλά δεν υπήρχε εναλλακτική λύση. Εάν ήταν εφικτό, νομίζω ότι όλη η παρέα μας θα προτιμούσε να είχε συνεχίσει το ταξίδι τους με τα πόδια, παρά να ιππεύσει τα ζώα που τους είχαν προσφερθεί.

Για αρκετή απόσταση ο δρόμος προς την Άρτα ακολουθεί την καμπύλη του κόλπου. Ήταν μαγευτικό το θέαμα να παρατηρείς την γυαλιστερή επιφάνεια του κόλπου καλυμμένη με μυριάδες αγριόπαπιες, υδρόβια πτηνά κάθε είδους μεταξύ των οποίων αμέτρητοι κύκνοι εκτυφλωτικής λευκότητας που κολυμπούσαν σαν πρίγκηπες της λίμνης, ενώ η ακτή ήταν γεμάτη από αετούς, όρνια και γεράκια που περίμεναν την κατάλληλη ευκαιρία για να επιτεθούν στη λεία τους. Κατά τη διάρκεια της βόλτας μας σκοτώσαμε αρκετούς χαραδριούς και μπεκατσίνια για ένα εξαίρετο δείπνο στο τέλος του ταξιδιού. Ο δρόμος ήταν ο καλύτερος που είχαμε συναντήσει μέχρι τότε στην Ελλάδα, που σε αρκετά σημεία θύμιζε αγγλική εθνική οδό. Η κατασκευή του συνεχίστηκε υπό την αιγίδα ενός Ιταλού γιατρού, ο οποίος πιστεύοντας ότι είναι ευ-

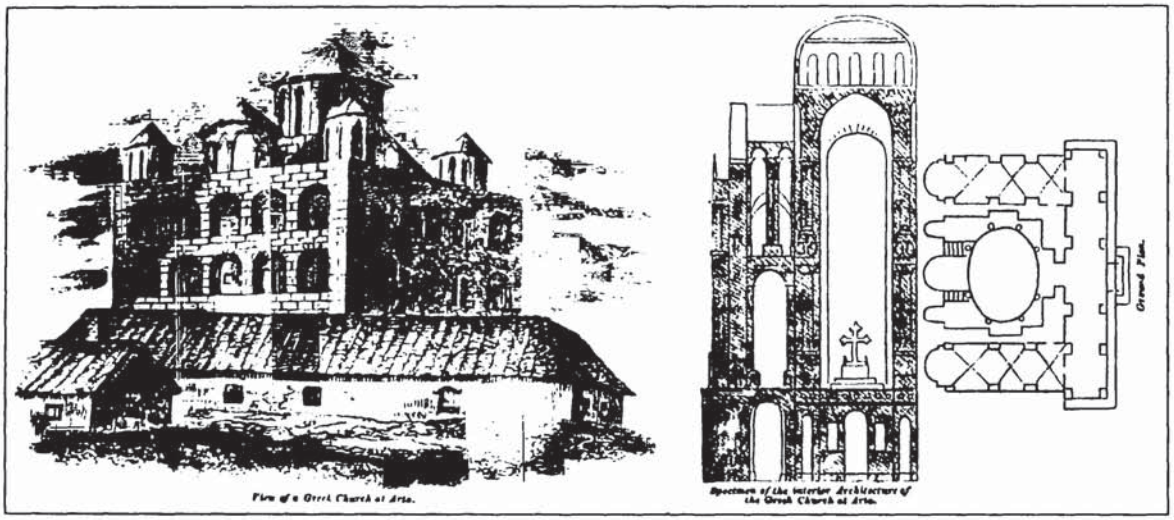
159 Το στενό πέρασμα μεταξύ «Λασκάρας» και «Κεφάλι Παναγιάς», ουσιαστικά το στόμιο του Αμβρακικού κόλπου.

160 «In Epiro nihil Ambracio sinu nobilius est. [Πομπώνιος Μέλας (Pomponius Mela), *De Chorographia*, έκδοση C. Frick, Λειψία 1880, βιβλίο ii, κεφ. 4].» Σημείωση του Χιούζ.

161 Εφόσον διέρχεται από την Σαλαώρα.

162 Το πρωί της 31ης Δεκεμβρίου 1813.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Όψη, τομή και κάτοψη του ναού της Παρηγορίτισσας στην Άρτα
Σχέδια από το βιβλίο του Χιούζ

κολότερο να επιδιορθώνεις δρόμους παρά άρρωστες κράσεις, έγινε μηχανικός και διορίστηκε ελεγκτής των δρόμων της Αλβανικής επικράτειας. Σε μερικά σημεία που το έδαφος ήταν ιδιαίτερα ελώδες ο δρόμος είχε υπερυψωθεί και λιθοστρωθεί, αλλά γενικά οι τάσεις του αφέντη για περιορισμό δαπανών εμπλέκονταν με τα σχέδια του μηχανικού, ακριβώς όπως είχε γίνει και στην Πρέβεζα, και αναρωτηθήκαμε ποιος από τους δύο θα λησμονηθεί πρώτα, ο πασάς ή ο δρόμος.»

Ο Χιούζ αναφέρει συχνά και εμπορικές δραστηριότητες του Αλή πασά. Μεταξύ αυτών είναι χαρακτηριστική η ακόλουθη που εξελίχθηκε στην Πρέβεζα και για την οποία μας δίνει περισσότερες λεπτομέρειες ο άγγλος περιηγητής Tertius T. G. Kendrick στη σελ. 53 του έργου του: «The Ionian Islands; manners and customs; sketches of the ancient history; with anecdotes of the Septinsulars» που εκδόθηκε στο Λονδίνο το 1822.

Το 1814 ένας Άγγλος έμπορος έφερε στην Πρέβεζα φορτίο με 2.000 λεπίδες σπαθιών για πούλημα, εμπόρευμα περιζήτητο στην επικράτεια του Αλή πασά. Ο βεζύρης το έμαθε και αξίωσε από τον έμπορο τα ποσοστά του. «Δύο τάληρα το σπαθί αλλιώς θα τον φάει το μαύρο φίδι». Ο έμπορος απάντησε πως δεν γίνεται γιατί ο ίδιος πουλάει τα σπαθιά δύο τάληρα το ένα. Ο βεζύρης έστειλε αμέσως ένα αρβανίτικο μπουλούκι στην Πρέβεζα, φόρτωσε τα σπαθιά και τα πούλησε με τη βία στα χωριά για τέσσερα τάληρα το ένα. Κράτησε ο Αλή τα δύο τάληρα και έδωσε στον εγγλέζο τα άλλα δύο. Καλή δουλειά! Κέρδισε στο άψε σβήσε 4.000 τάληρα.

Από το ημερολόγιο του Γ. Τζώουνς (W. Jones), φίλου του Χιούζ, ο οποίος επισκέφθηκε την ίδια περίπου περιοχή, ένα χρόνο αργότερα, επιλέγω και δημοσιεύω σε μετάφραση το ακόλουθο απόσπασμα:[163]

163 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, σελ. 392-393.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Όταν έφτασα στα Γιάννενα, την 12η Οκτωβρίου 1815, πληροφορήθηκα ότι δύο εγγλέζοι συμπατριώτες μου είχαν έρθει στην πόλη και ότι ο ένας εξ αυτών ήταν βαριά άρρωστος. Επισκέφθηκα αμέσως τον άρρωστο, ο οποίος ονομαζόταν κος Κινγκ (Mr. King) και ήταν ο στρατιωτικός ιερέας των αγγλικών δυνάμεων του Ιονίου πελάγους στην Κέρκυρα. Υπήρχαν μεγάλοι φόβοι ότι η ασθένειά του ήταν πανώλη και μου ζητήθηκε να αποχωρήσω από το δωμάτιό του, αλλά αρνήθηκα καθόσον ήμουν πεπεισμένος ότι ο κος Κινγκ έπασχε από πυρετό ελονοσίας, τον οποίο είχε κολλήσει, όπως και ο υπηρέτης του, στην Πρέβεζα. Ήταν περίπου σαράντα ετών και η σωματική του διάπλαση ήταν πολύ δυνατή και εύρωστη. Δυστυχώς πέθανε στα χέρια μου την 15η Οκτωβρίου 1815 και τον έθαψα το επόμενο απόγευμα στο νεκροταφείο του αγίου Νικολάου, όπου αργότερα τοποθέτησα στην κορυφή του τάφου του πλάκα με το όνομά του και τους τίτλους του. Μία μέρα πριν ανα-

Τουρκαλβανός ιππέας επιδεικνύει σε Γάλλο αξιωματικό το κομμένο κεφάλι συναγωνιστή του κατά τη μάχη της Νικόπολης την 24η Οκτωβρίου του 1798.
Σχέδιο του F. Myrbach από το βιβλίο Aventures de Guerre του F. Masson

χωρήσω από τα Γιάννενα επισκέφθηκα το βεζύρη με τον καπετάνιο Σκρίβεν (Captain Scriven) και το κύριο θέμα συζήτησής μας ήταν ο ατυχής θάνατος του κ^ου Κινγκ, για τον οποίο φάνηκε να έχει συγκλονιστεί, χωρίς να μπορώ να πω εάν το συναίσθημά του αυτό προήρχετο από ανθρωπιά ή όχι. Την ίδια μέρα συναντήσαμε τον Σαλή πασά (Salee Pasha), το νεώτερο γιο του βεζύρη, ο οποίος είχε πρόσφατα παραλάβει τη "διουρίδα" του από την Πύλη και σύντομα έγινε πασάς.»

Χαλασμός της Πρέβεζας

Πέραν των όσων σποραδικά αναφέρει ο Χιούζ για το Χαλασμό της Πρέβεζας από τον Αλή πασά[164] στα κείμενά του που ήδη παρατέθηκαν μεταφρασμένα πιο πάνω, επανέρχεται στο θέμα[165] στο κεφάλαιο που ασχολείται με τους πολέμους του Αλή εναντίον των Σουλιωτών και τις προσπάθειές του να καταλάβει τις πρώην Βενετικές πόλεις-κτήσεις των παραλίων του Ιονίου πελάγους και αναφέρει τα εξής:

«Πολύ πριν από την άφιξη των συμμαχικών στόλων σε αυτά τα πελάγη,[166] ο Αλή πασάς, που κοίταζε μόνο τα δικά του συμφέροντα, είχε αποφασίσει να ξεκινήσει πολεμικές επιχειρήσεις. Όπως έχω ήδη ανα-

---

164 Η πληρέστερη αναφορά μέχρι σήμερα για τη μάχη της Νικόπολης και το Χαλασμό της Πρέβεζας του 1798, προέρχεται από τα απομνημονεύματα του Γάλλου στρατηγού Λουή Ωγκύστ Καμύ, βαρώνου του Ρισεμών (Louis Auguste Camus baron de Richemont), υπολοχαγού τότε στη Γαλλική φρουρά της Πρέβεζας, αποσπάσματα των οποίων δημοσιεύτηκαν στο Παρίσι το 1894 στον τόμο με τίτλο «1792-1809. Aventures de Guerre. Souvenirs et récits de soldats, recueillis et publiés par Frédéric Masson, illustrés par F. de Myrbach» και τα οποία επιμελέστατα μετέφρασε και σχολίασε ο αείμνηστος Πρεβεζάνος καθηγητής Ηλίας Βασιλάς στο άρθρο του με τίτλο «Η μάχη της Νικοπόλεως και ο Χαλασμός της Πρέβεζας (12/24 Οκτωβρίου 1798). Περιγραφή του Γάλλου στρατηγού L.A. Camus Baron de Richemont», που δημοσιεύτηκε σε επτά συνέχειες στην Ηπειρωτική Εστία. (*Ηπειρωτική Εστία*, 1954, τχ. 30 σελ. 953-958, τχ. 31 σελ. 1048-1055, τχ. 32 σελ. 1137-1141, 1955, τχ. 33 σελ. 29-36, τχ. 34 σελ. 133-140, τχ. 35 σελ. 245-249, τχ. 36 σελ. 348-352). Η έγχρωμη εικονογράφηση του F. de Myrbach στο βιβλίο του F. Masson είναι εντυπωσιακή. Η σχεδίαση των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου της Νικόπολης είναι τόσο κοντά στην πραγματικότητα που με κάνει να υποστηρίζω ότι ο F. de Myrbach επισκέφθηκε την περιοχή εκατό περίπου χρόνια μετά τη μάχη και πριν την έκδοση του βιβλίου στα 1894. Τα έξι (6) εντυπωσιακότερα από τα δεκατέσσερα (14) έγχρωμα σχέδια του F. de Myrbach, που εικονογραφούν το άρθρο με τίτλο «Le combat de Nicopolis (1799) d' après les mémoires du général Camus de Richemont» στις σελ. 71-89 του βιβλίου του F. Masson, αναπαράχθηκαν ασπρόμαυρα στο άρθρο του Ηλία Βασιλά στην Ηπειρωτική Εστία. Επέλεξα δύο από αυτά που δεν δημοσιεύτηκαν στο άρθρο του Βασιλά για την εικονογράφηση της παρούσης εργασίας.

165 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, κεφάλαιο vi, σελ. 154-158.

166 Οι συμμαχικοί στόλοι εναντίον της Γαλλίας ήταν ο Αγγλικός, ο Ρωσσικός και ο Οθωμανικός.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φέρει, η Πρέβεζα ήταν η ισχυρότερη πόλη από όλες τις πρώην Ενετικές κτήσεις στα παράλια του Ιονίου[167] και αυτή που βρισκόταν στην πιο πλεονεκτική θέση, μια πόλη που έγινε το κλειδί του στόλου του Αλή, το Πόρτσμουθ[168] (Portsmouth) της Αλβανίας. Για να προετοιμάσει το μέρος για εύκολη παράδοση είχε συλλέξει όλες του τις δυνάμεις, τεχνάσματα και πρωτοτυπία. Τα κυριότερα όργανα στις μυστικές του δολοπλοκίες ήταν – τι ντροπή! – ένας Χριστιανός επίσκοπος[169] και ο καπετάν Μπότσαρης, αυτός ο διακεκριμένος Σουλιώτης ο οποίος στο παρελθόν μάχονταν στο πλευρό της ελευθερίας και της ανδρείας. Με τον πρώτο έσπειρε διχόνοια ανάμεσα στους Πρεβεζάνους και με δόλιες υποσχέσεις κέρδισε με το μέρος του ένα μεγάλο μέρος από αυτούς, πείθοντάς τους ότι μοναδικοί του στόχοι ήταν το δικό τους καλό και η καταστροφή των Γάλλων. Με τον δεύτερο εξασφάλισε ένα πέρασμα για τα στρατεύματά του τα οποία θα είχαν παρεμποδιστεί και καταστραφεί στα στενά των Κασσωπαίων ορέων. Εάν πράγματι οι Σουλιώτες είχαν εκμεταλλευτεί την ευκαιρία, όταν ο Αλή ήταν απασχολημένος με την κατάληψη της Πρέβεζας και τα τακτικά Γαλλικά στρατεύματα, θα μπορούσαν να είχαν εξολοθρεύσει αυτή την έχιδνα από τα θανατηφόρα δόντια της οποίας υπέφεραν τόσο πολύ.

Ο αποκλεισμός και κράτηση, από τους Γάλλους, ενός από τα μπρίκια[170] του Αλή στον Αμβρακικό κόλπο – εκτός και αν η ιστορία, όπως πιστεύουν πολλοί, είχε σκόπιμα αλλοιωθεί – έδωσε στον Πασά το πρόσχημα να επιτεθεί στους πρώην συμμάχους του στην Πρέβεζα. Ενεργώντας γρήγορα σε εφαρμογή του σχεδίου του, έθεσε το στρατό του, που αποτελούνταν από 5.000 άνδρες, σε κίνηση, υπό την διοίκηση του γιου του Μουχτάρ. Οι δυστυχείς Πρεβεζάνοι δεν είχαν αρκετό χρόνο να στείλουν τις οικογένειές τους και τις κινητές περιουσίες τους στα νησιά, ενώ πολλοί, αψηφώντας την είδηση ότι πλησίαζε, παρέμεναν δυστυχώς ακόμη στα σπίτια τους. Ο στρατηγός Λα Σαλσέτ (La Salcette)[171] εν τούτοις, ο οποίος ήταν ο διοικητής της Γαλλικής φρουράς της Πρέβεζας, είχε καλύτερες πληροφορίες και κάλεσε σε συμβούλιο τους προύχοντες της πόλης για να προετοιμάσουν αποτελεσματικότερα την άμυνά της. Σε αυτό το συμβούλιο καθορίστηκε – υπό την επιρροή της άγνοιας και της δολιότητας – να προβούν σε οχυρωματικά έργα ώστε να υπερασπί-

167 Βουθρωτό, Πάργα, Πρέβεζα και Βόνιτσα.

168 Το Πόρτσμουθ υπήρξε από τις σημαντικότερες ναυτικές βάσεις των Άγγλων στη νότια ακτή του νησιού.

169 Ο τότε επίσκοπος Άρτης και Ναυπάκτου Ιγνάτιος (1765-1827). Η Πρεβεζα υπάγονταν τότε εκκλησιαστικά στην επισκοπή Άρτης και Ναυπάκτου.

170 Τύπος ιστιοφόρου πλοίου.

171 Ο Χιούζ γράφει το επώνυμο του στρατηγού «Salsette», ενώ το ορθό κατά τους Γάλλους είναι «La Salcette».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γάλλοι στρατιώτες, αμυνόμενοι στο κοίλο του Ωδείου της Νικόπολης κατά την επίθεση των ανδρών του Αλή πασά εναντίον της Πρέβεζας την 24η Οκτωβρίου του 1798

Σχέδιο του F. Myrbach από το βιβλίο Aventures de Guerre του F. Masson

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σουν τον ισθμό της Νικόπολης, από τον οποίο θα έπρεπε να περάσουν οι Αλβανοί στην κάθοδό τους προς την Πρέβεζα. Δυστυχώς ο επικεφαλής μηχανικός που είχε τη διεύθυνση των έργων πέθανε λίγες ημέρες μετά την έναρξή τους και υπήρξε ελάχιστος χρόνος για να στήσουν δύο πρόχειρες αμυντικές θέσεις[172] πριν εμφανιστούν στους λόφους βόρεια της Νικόπολης τα στρατεύματα του Αλή πασά.

Η εκστρατεία ήταν η αγαπημένη πολεμική δραστηριότητα του Πασά. Έχοντας τοποθετήσει τη σκηνή του πάνω σε ένα ύψωμα απ' όπου θα μπορούσε να παρακολουθεί όλες τις επιχειρήσεις του στρατού του, και πιθανόν στο ίδιο σημείο όπου έστησε τη σκηνή του ο Αύγουστος πριν από ένα γεγονός πολύ μεγαλύτερης σημασίας για την παγκόσμια ιστορία, έδωσε διαταγή για επίθεση εναντίον των θέσεων των Γάλλων και των Πρεβεζάνων. Με την έναρξη της μάχης το αλβανικό πεζικό ξεχύθηκε από τα υψώματα εναντίον των φοβισμένων του εχθρών, ενώ ο Μουχτάρ επί κεφαλής του ιππικού επιτέθηκε εναντίον των Γάλλων που βρίσκονταν σε μία από τις αμυντικές θέσεις. Οι Γάλλοι συνθηκολόγησαν μετά από σθεναρή και αξιοπρεπή αντίσταση, αλλά οι αξιοθρήνητοι Πρεβεζάνοι οδηγήθηκαν βιαστικά προς την πόλη, στην οποία έμπαιναν ταυτόχρονα τόσο οι νικητές όσο και οι ηττημένοι και η οποία γνώρισε τις θηριωδίες ενός άξεστου και έξαλλου στρατού, εκείνη και την επόμενη ημέρα, με σκηνές φόνου, βιασμού και λεηλασίας.[173] Οποιαδήποτε δικαιολογία και αν είχε ο Αλή πασάς για την αδυναμία του να συγκρατήσει τα στρατεύματά του από την εκδήλωση της εκδικητικότητάς των, ακόμη και οι πιο ένθερμοι οπαδοί του θα δυσκολεύονταν να καταλάβουν την απάνθρωπη πράξη που θα περιγράψουμε αμέσως. Την τρίτη ημέρα μετά τη νίκη του Αλή, ο σύμμαχός του, ο επίσκοπος, ανέλαβε αποστολή στη Βόνιτσα η οποία βρίσκεται σε μια όμορφη εσοχή του Αμβρακικού κόλπου και της οποίας τους κατοίκους έπεισε να παραδοθούν στον πασά και να κόψουν τα κεφάλια τεσσάρων Γάλλων που βρίσκονταν άρρωστοι στο νοσοκομείο της πόλης. Επιστρέφοντας με το αιματηρό αυτό δώρο στον αφέντη του, ο επίσκοπος βρήκε στην Πούντα, το ακρωτήριο απέναντι από την Πρέβεζα, πολλούς δυστυχείς που είχαν ξεφύγει από την σφαγή και κρύβονταν μισόγυμνοι και εξουθενωμένοι ανάμεσα στους θάμνους που υπάρχουν εκεί. Τα δύστυχα αυτά πλάσματα συγκεντρώθηκαν γύρω

---

172 Στο αγγλικό κείμενο «redoubt».

173 «Εάν η Πρέβεζα είχε αμυνθεί, όπως θα έπρεπε, πίσω απο τα δικά της τείχη, θα είχε ίσως αποκρουστεί η επίθεση του στρατού του Αλή, καθώς επίσης θα είχε παροτρύνει πολλά μέρη να επαναστατήσουν εναντίον του. Όπως και να έχει, θα είχε δοθεί χρόνος για να φτάσει η βοήθεια που ήταν καθ' οδόν από την άγια Μαύρα, υπο τις διαταγές ενός γενναίου νεαρού καπετάνιου από την Πρέβεζα, που ονομαζόταν Χριστάκης, και η οποία δεν είχε φτάσει λογω του μη ευνοικού αέρα.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

από τον επίσκοπο εκλιπαρώντας τον να χρησιμοποιήσει τις καλές του σχέσεις με τον Αλή. Ο επίσκοπος τους το υποσχέθηκε, διαβεβαιώνοντάς τους για την επιτυχία του σχεδίου και πείθοντάς τους να επιστρέψουν μαζί του στην Πρέβεζα, παρά τις προειδοποιήσεις ενός καλοπροαίρετου Τούρκου που ήταν παρών και ήξερε τον πραγματικό χαρακτήρα του πασά. Κατά την άφιξή τους όμως στην πόλη, παρά τις υποσχέσεις και διαβεβαιώσεις του επισκόπου, τους πέταξαν στη φυλακή μετά από εντολή του αμείλικτου Αλή πασά. Την επόμενη μέρα μεταφέρθηκαν μαζί με άλλα διακόσια περίπου θύματα στο τελωνείο της Σαλαώρας για να εκτελεστούν εν ψυχρώ από ένα δήμιο.[174] Η μόνη πράξη που θα μπορούσε να τους καταλογιστεί είναι η ένωσή τους με τους Γάλλους στην αντίστασή τους να καταλάβει την πόλη τους ο Πασάς. Με πληροφόρησαν δε για μια μοναδική στιγμή αυτοελέγχου και ψυχραιμίας που συνδεόταν με αυτή τη σφαγή και που αξίζει να καταγραφεί.

Κάποιος Γεράσιμος Σαγκουινάτσος (Gerassimo Sanguinazzo),[175] από την Ιθάκη, που τύχαινε εκείνη την περίοδο να κατοικεί στη άγια Μαύρα μαθαίνοντας ότι ο αδελφός του και ο εξάδελφός του, κάτοικοι και οι δύο της Πρέβεζας, συμπεριλαμβάνονταν στα θύματα του χαλασμού, συγκέντρωσε ένα σημαντικό ποσό με δική του ευθύνη και με ένα γρήγορο πλοίο ξεκίνησε για την Πρέβεζα. Εκεί πέφτοντας στα πόδια του

---

174 «Για να αποδώσουμε δικαιοσύνη στον επίσκοπο πρέπει να πούμε ότι αυτή η σφαγή, την οποία δεν περίμενε, ήταν τόσο βαριά στη συνείδησή του, ώστε εκμεταλλεύτηκε μια αποστολή που του ανέθεσε, πολύ σύντομα μετά το δυστυχές γεγονός, ο Αλή στην Κέρκυρα για να εγκαταλείψει τον αφέντη του και τη γενέτειρά του. Ποτέ δεν μπόρεσε ο Πασάς να τον πείσει με προσφορές και δωροδοκίες να επιστρέψει. Από τότε έγινε ένας από τους πιο φιλοπάτριδες και ένας από τους πιο ενεργούς πολίτες ανάμεσα σε αυτούς που μόχθησαν για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Ήταν δε ένας από τους οργανωτές της διάσημης Φιλικής Εταιρίας.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.
Η αναφορά γίνεται για τον επίσκοπο Άρτης και Ναυπάκτου Ιγνάτιο που χειροτονήθηκε επίσκοπος στα 28 του χρόνια και που μετά τη φυγή του στην Κέρκυρα γνωρίστηκε με τον Ιωάννη Καποδίστρια. Από την Κέρκυρα πήγε στη Βιέννη και από εκεί στη Ρωσσία όπου με παρέμβαση του τσάρου Αλέξανδρου και συστάσεις του Καποδίστρια έγινε το 1810 μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας. Το 1812 όμως, όταν οι Ρώσσοι επέστρεψαν στην Τουρκία τις Παραδουνάβιες επαρχίες, αποσύρθηκε στην Πίζα της Ιταλίας, όπου πέθανε το 1827.

175 Ο Ηλίας Βασιλάς στο άρθρο του για το Χαλασμό της Πρέβεζας τον αναφέρει ως Γεράσιμο Σαγουνάτσο. Βλέπε Ηλία Βασιλά, «Η μάχη της Νικοπόλεως και ο Χαλασμός της Πρέβεζας (12/24 Οκτωβρίου 1798). Περιγραφή του Γάλλου στρατηγού L. A. Camus Baron de Richemont», *Ηπειρωτική Εστία* 1955, τχ. 35, σελ. 246. Η μόνη οικογένεια με αυτό το επώνυμο σήμερα στην Ελλάδα κατάγεται από το Ληξούρι της Κεφαλλονιάς, όπως με πληροφόρησε ο μουσικός κ. Ανδρέας Σ. Σανγβινάτσος. Η οικογένεια του αδελφού του Ζήσιμου καταγράφεται ως Σακβινάτσου. Η οικογένεια Σανγβινάτσου δεν γνώριζε την ιστορική αυτή μαρτυρία περί των προγόνων τους πριν την επικοινωνία μου μαζί τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πασά και προσφέροντάς του τα χρήματα που συγκέντρωσε ως λύτρα, εξασφάλισε χάρη για τους συγγενείς του από τον τύραννο, ο οποίος είχε την άποψη ότι τα θύματά του δεν άξιζαν τον ανθρώπινο οίκτο. Παρόλα αυτά υπεγράφη διαταγή (μπουγιουρντί) για την απελευθέρωσή τους και ο Γεράσιμος αναχώρησε όσο το δυνατό γρηγορότερα για τη Σαλαώρα. Φτάνοντας στο τόπο της εκτέλεσης, βρήκε, όπως περίμενε ο Πασάς, ότι το θανατηφόρο έργο είχε σχεδόν ολοκληρωθεί και τα ωχρά κεφάλια των αγαπημένων του προσώπων κείτονταν με άλλα τριακόσια σε μια λίμνη αίματος. Δέκα σχεδόν από τους άτυχους Πρεβεζάνους ήταν ακόμη ζωντανοί περιμένοντας τη μοίρα τους, γιατί οι καρποί του δήμιου, ενός τεράστιου νέγρου, ήταν τόσο πρησμένοι από τις αποκεφαλίσεις που είχε δυσκολία στο να συνεχίσει την αιματηρή του υπηρεσία. Με θαυμαστή ταχύτητα και ψυχραιμία ο Γεράσιμος προχώρησε, έδειξε το μπουγιουρντί και ονόμασε δύο από τους ζωντανούς ακόμη άντρες τους οποίους υπέδειξε, ως τον αδελφό και εξάδελφό του, οι οποίοι του παραδόθηκαν επί τόπου και μεταφέρθηκαν με ασφάλεια στην άγια Μαύρα.

Εκείνη την περίοδο ο Λόρδος Νέλσων που περιόδευε στα Ιόνια νησιά έστειλε έναν αξιωματικό να συγχαρεί τον Αλή για την άλωση της Πρέβεζας και να ζητήσει συγνώμη που δεν επισκέφτηκε ο ίδιος τον "ήρωα της Ηπείρου".

Μετά από λίγο καιρό, η άγια Μαύρα αντιμετώπιζε άμεσο κίνδυνο από τα σχέδια του Πασά αλλά σώθηκε χάρη σε ένα από αυτά τα εκπληκτικά συμβάντα τα οποία ξεπερνούν κάθε ανθρώπινη φαντασία. Ενώ ο ρωσικός στόλος κωλυσιεργούσε στα νησιά Κύθηρα και Ζάκυνθο, ο Αλή αντέδρασε γρήγορα και εμφανίστηκε ξαφνικά στην απέναντι ακτή της Πλαγιάς με όλο του το στράτευμα, καλώντας την πόλη να παραδοθεί και απειλώντας την ότι θα είχε την ίδια τύχη με την Πρέβεζα σε περίπτωση που τον ανάγκαζαν να τους επιτεθεί. Ο φόβος, σε συνδυασμό με τη διχόνοια μεταξύ των κατοίκων της, έκανε πολλούς από αυτούς να υποκύψουν στις επιθυμίες του ενώ η γαλλική φρουρά με μεγάλη δυσκολία μπόρεσε να αποτρέψει μια εξέγερση. Εν τω μεταξύ, ο Τζοβάνι Βλασόπουλος, ένας Έλληνας λοχαγός στην υπηρεσία των Ρώσων, που ο ναύαρχος Ουσάκωφ (Uczakoff) είχε στείλει με ένα ταχύ ιστιοφόρο για να αιχμαλωτίσει τη μικρή γαλλική φρουρά της Ιθάκης, έμαθε τυχαία για τον επαπειλούμενο κίνδυνο που αντιμετώπιζε η άγια Μαύρα. Έτσι, αμέσως μόλις εκτέλεσε την αποστολή του, αντί να επιστρέψει στο ρωσικό στόλο, απέπλευσε προς την αντίθετη κατεύθυνση και έφτασε την κατάλληλη στιγμή για να παρεμποδίσει το στόλο του Αλή, ο οποίος είχε καταλάβει πολλά σκάφη γεμάτα από κακόμοιρους Πρεβεζάνους που προσπαθούσαν να αποδράσουν στα νησιά. Χωρίς να διστάσει καθόλου, πλεύρισε το σκάφος του διοικητή του στόλου και ανε-

βαίνοντας σ' αυτό, φορώντας τη ρωσική στολή του, απαίτησε με τη βοήθεια ενός διερμηνέα την απελευθέρωση όλων των σκαφών των Πρεβεζάνων και την επιστροφή των περιουσιακών στοιχείων τους απειλώντας ότι σε αντίθετη περίπτωση θα προκαλούσε τη δυσαρέσκεια του Ρώσου ναυάρχου. Έκπληκτος ο διοικητής συμμορφώθηκε αμέσως με αυτές τις απαιτήσεις και ο Βλασόπουλος συνόδευσε τους φυγάδες σε ασφαλές μέρος. Στη συνέχεια έσπευσε να επιστρέψει στη άγια Μαύρα και έθεσε τέρμα στις επιχειρήσεις του Αλή με μία παρόμοια κίνηση τη στιγμή ακριβώς που οι κάτοικοι ετοιμάζονταν να παραδοθούν άνευ όρων στον Πασά. Καμία αποτυχία των σχεδίων του Αλή πασά δεν τον είχε ενοχλήσει περισσότερο απ' ό,τι αυτή της κατάληψης της Λευκάδας. Συνεχώς πίστευε, ή τουλάχιστον προσποιούνταν, ότι είχε αναφαίρετο δικαίωμα να κατέχει το νησί και γνωρίζω κάποια άτομα στα οποία δήλωνε ότι είχε στον κόρφο του συμφωνία παράδοσης υπογεγραμμένη από τους κατοίκους και πως θα την φύλαγε μέχρι να πεθάνει.»

Λίγες σελίδες πιο κάτω ο Χιούζ αναφέρει:[176]

«Αμέσως μετά την κατάληψη της Πρέβεζας ο Αλή κατάφερε με συστηματική καταπίεση να υποβαθμίσει την άτυχη αυτή πόλη στην κατάσταση απόλυτης μιζέριας στην οποία τη βρήκαμε. Αψηφώντας τη συνθήκη του 1800, στέρησε τους αρχικούς κατόχους από τα σπίτια και τα χωράφια τους, τα οποία διαμοίρασε στους Μωαμεθανούς οπαδούς του, κατεδάφισε τα δύο τρίτα της πόλης, γκρέμισε τις εκκλησίες,[177] έθεσε τα θεμέλια για ένα μεγαλοπρεπές σεράι που ήταν η κα-

176 Thomas S. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, τόμος II, σελ. 199-200.

177 Ο αείμνηστος Ηλίας Βασιλάς στο άρθρο του για τον «Χαλασμό» αναφέρει ότι οι Αλβανοί στρατιώτες, που μπήκαν στην Πρέβεζα, βρήκαν αρκετά σπίτια εγκαταλελειμμένα και άρχισαν το πλιάτσικο και την αιχμαλωσία όσων κατοίκων βρήκαν στην Πρέβεζα. Μετά έβαλαν φωτιά η οποία διήρκεσε επί δύο μερόνυχτα. Στη φωτιά αυτή κάηκαν ο ναός του Παντοκράτορα, ο ναός του αγίου Νικολάου του νέου, που ήταν δεξιά της εισόδου της Βάσεως, ιδιοκτησίας του παπά-Λιθία, ο ναός του αγίου Γεωργίου που στη θέση του κτίσθηκε το 1806-1810 το σημερινό κάστρο του αγίου Γεωργίου, ο ναός των Ταξιαρχών που ήταν κτητορική εκκλησία του Γερογιάννη και ήταν κοντά στο πηγάδι του Κουτσαύτη (Γερογιάννη). Αναφέρει επίσης ότι στον παλαιό ναό του αγίου Νικολάου, ο οποίος σώζεται μέχρι σήμερα, στο εσωτερικό της κόγχης της Πλατυτέρας του Ιερού Βήματος, υπήρχαν προπολεμικά (πριν το 1940) ίχνη λογχισμών που έκαναν οι Τουρκαλβανοί. Βλέπε Ηλία Β. Βασιλά, «Η μάχη της Νικοπόλεως και ο Χαλασμός της Πρέβεζας (12/24 Οκτωβρίου 1798)», *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχος 35, Μάρτιος 1955, σελ. 247. Ξεκαθαρίζονται σ' αυτή την αναφορά του Βασιλά οι θέσεις του ναού του αγίου Νικολάου του νέου και του παλαιού. Ο παλαιός ναός είναι αυτός που σώζεται μέχρι και σήμερα (2005) στην ίδια θέση, ενώ ο νέος (νέος γιατί προϋπήρχε ήδη ο παλαιός) ήταν δεξιά (δυτικά) της εισόδου της Βάσης και ήταν ιδιοκτησία του παπά-Λιθία. Η είσοδος του στρατοπέδου «Σολωμού», το οποίο από το 2003 έπαψε να χρησιμοποιείται από το στρατό και είναι γνωστό ακόμα και σήμερα ως «Βάση», ήταν στο νότιο άκρο (και αδιέξοδο σήμερα) της οδού Εθνικής Αντιστάσεως, λίγα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοικία του και ανέγειρε ένα μεγάλο και ευρύχωρο τζαμί. Όλα αυτά έγιναν όχι μόνο για να μην ενδιαφερθούν οι Ευρωπαίοι για την αποκατάστασή της Πρέβεζας αλλά και για να δοθεί μία εύσχημη πρόφαση στην Υψηλή Πύλη να αρνείται πάντοτε να επαναφέρει μία *τουρκική*[178] πόλη στην προστασία μιας αλλόθρησκης δύναμης. Η Βόνιτσα και το Βουθρωτό καταστράφηκαν με τον ίδιο σχεδόν τρόπο αν και αυτά τα μέρη ήταν ασήμαντα σε σύγκριση με την Πρέβεζα. Η Πάργα ευτυχώς ξέφυγε από την καταστροφή επιτρέποντας την είσοδο της ρωσικής φρουράς μέσα στο κάστρο της».

Η καταστροφή της Πρέβεζας από τον Αλή πασά έγινε γνωστή στις γύρω περιοχές και θεωρήθηκε τόσο σημαντικό γεγονός ώστε οι κάτοικοι της Παλαιοκατούνας[179] στην Αιτωλοακαρνανία, χάραξαν «ενθύμηση»[180] στο εξωτερικό της κόγχης του ιερού του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου στο χωριό τους που έχει ως εξής: «1799 όταν εχάλασε η Πρέβεζα».[181]

Λάκκα Σουλίου, Ρωγοί, Καμαρίνα, Πρέβεζα

«16 Μαΐου 1813. Νωρίς σήμερα το πρωί, αφού μοιράσαμε δώρα στη φρουρά, αναχωρήσαμε μέσω της πύλης του κάστρου του Σουλίου, υπό τα αποχαιρετιστήρια πυρά του πυροβολικού και των μουσκετοφόρων, συνοδευόμενοι από ένα μικρό σώμα Αλβανών παλικαριών. Προχωρήσαμε αμέσως στη σχεδόν έρημη τοποθεσία Κακο-Σούλι, όπου ένα τούρκικο τζαμί υψώνει θριαμβευτικά την ημισέληνό του πάνω από το σταυρό. Από εκεί επιστρέψαμε στην πορεία μας και περνώντας μέσω Κιάφας και Σαμονίβας, φτάσαμε στο χωριό του Αβαρίκο, κοντά στον αυχένα της Κλεισούρας, πάνω από το οποίο δεσπόζουν τα κανόνια του μεγάλου κάστρου. Το τοπίο εδώ προσλαμβάνει όλα τα χαρακτηριστικά φοβερής μεγαλοπρέπειας, όπου τα σκοτεινά δάση, οι δυνατοί χεί-

---

μέτρα νοτιότερα από τη συμβολή της με την οδό Προύσσης. Ο ναός του αγίου Νικολάου του νέου πρέπει να ήταν περίπου εκεί που σήμερα είναι η ιδιοκτησία Δημητρίου Ι. Μπίντου.

178 Η λέξη «τουρκική» είναι με πλάγια γράμματα στο πρωτότυπο.

179 Η Παλαιοκατούνα ονομάζεται σήμερα Λεσίνι.

180 Παλαιότερα, όταν τα ιστορικά βιβλία δεν ήταν ευρέως διαδεδομένα, οι ιερείς, οι ψαλτάδες ή όποιος ήξερε γραφή, σημείωναν στο περιθώριο των «Μηναίων» βιβλίων των εκκλησιών σημαντικά γεγονότα που συνέβησαν. Για πολύ σημαντικά γεγονότα χάρασσαν «ενθυμήσεις» στον εξωτερικό τοίχο του ιερού των ναών, γιατί αυτό το τμήμα τειχοποιίας πολύ σπάνια γκρεμίζονταν, ακόμη και όταν ο ναός επεκτείνονταν ή ριζικά ανακαινίζονταν.

181 Η ενθύμηση αυτή είναι σχετικά δυσανάγνωστη, βρίσκεται στη νότια πλευρά της τρίπλευρης κόγχης του ιερού του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου στο Λεσίνι, και την αποτύπωσα σε επίσκεψή μου εκεί το 1992. Το αποτύπωμά της δημοσιεύτηκε, το 1994, στο λεύκωμα *Νικόπολις-Πρέβεζα* των εκδόσεων Έργον με αριθμό καταχώρησης 183.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λεπτομέρεια του χάρτη που υπάρχει στον βιβλίο του Χιούζ
και απεικονίζει την περιοχή που επισκέφθηκε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το Σούλι και η γύρω περιοχή, δι' ενός παραθύρου του μεγάλου κάστρου
Σχέδιο του Κόκρελλ από το βιβλίο του Χιούζ

μαρροι και τα απόκρημνα βουνά είναι πέρα από κάθε περιγραφή. Ο δρόμος ήταν τόσο κακοτράχαλος που αναγκαστήκαμε να ξεπεζέψουμε από τα άλογά μας και να προχωρήσουμε πεζοί για πολλά μίλια. Σε τέσσερις ώρες περίπου βγήκαμε από αυτά τα σκοτεινά Αχερώντεια στενά, στο σημείο όπου τελειώνει η οροσειρά του Σουλίου και αρχίζει η περιοχή που ονομάζεται Λάκκα. Εδώ ο ποταμός ακολουθεί μια ελικοειδή πορεία σχηματίζοντας όμορφες χερσονήσους, σε μια από τις οποίες γευματίσαμε, καπνίσαμε τις πίπες μας και κοιμηθήκαμε για περίπου μία ώρα, κάτω από τη σκιά ενός πλατάνου.

Μετά από αυτή την ανάπαυλα, χωριστήκαμε από τους Αλβανούς και ακολουθήσαμε τη διαδρομή μας σχεδόν για μια ώρα νότια-νοτιοανατολικά προς το χωριό Ζερμή,[182] το οποίο είχε καεί από τον βεζύρη κατά τους πολέμους του εναντίον του Σουλίου. Από το σημείο αυτό είχαμε μια υπέροχη θέα της μεγάλης πεδιάδας προς τον Αμβρακικό κόλπο, όπου η υπερβολική ομαλότητα του τοπίου γινόταν ακόμη πιο ευχάριστη συγκρινόμενη με το τρομακτικό και άγριο τοπίο που είχαμε μόλις αφήσει πίσω μας. Την επόμενη ώρα κατευθυνθήκαμε

182 Στο αγγλικό κείμενο «Jermi».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πιο ανατολικά πάνω από κάποιους χαμηλούς λόφους και στη συνέχεια προχωρήσαμε κάτω από την σκιά που δημιουργούσαν τα μακριά μπράτσα των γέρικων βελανιδιών που προφανώς έχουν την ίδια ηλικία με τα δάση της Δωδώνης. Εδώ βρίσκεται μία από τις καλύτερες ξυλείες στον κόσμο, η οποία κατάφερε μέχρι σήμερα να γλιτώσει από το τσεκούρι και που ίσως να προορίζεται για να φέρει τη σημαία της αναγεννημένης Ελλάδας πάνω από τα κύματα της θάλασσας. Μετά από το πολύωρο ταξίδι κάτω από τον δυνατό ήλιο, βρήκαμε τη δροσιά αυτών των δασών αρκετά ευχάριστη. Είχε ήδη βραδιάσει πριν φτάσουμε στα Λέλοβα,[183] ένα μεγάλο χωριό που βρίσκεται σε μια εύφορη πεδιάδα γεμάτη τεράστιες καρυδιές. Κάτω από τα κλαδιά μιας από αυτές, η οποία σκίαζε την αγροικία του οικοδεσπότη μας, απλώσαμε τα πράγματά μας και φάγαμε το βραδινό μας σαν να βρισκόμασταν κάτω από τέντα, ενώ χιλιάδες πυγολαμπίδες που πετούσαν προς κάθε κατεύθυνση μας έδιναν αρκετό φως με το ζωηρό τους πέταγμα. Ποτέ πριν δεν είχα παρατηρήσει αυτό το έντομο σε κανένα άλλο μέρος στην Ελλάδα.[184] Στο χωριό Λέλοβο υπάρχουν άφθονες κερασιές, τα βοσκοτόπια είναι πλούσια και τα βοοειδή είναι συνήθως λευκά όπως αυτά στις όχθες του Clitumnus.[185]

Την επόμενη μέρα[186] φάγαμε ένα υπέροχο πρωινό με αγελαδινό γάλα και αυτή ήταν η μόνη φορά που το βρίσκαμε από τότε που φύγαμε από την Αγγλία. Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, το χωριό πήρε το όνομά του από τον διάβολο, τον Μέγα Ποντίφικα (Pontifex Maximus) των αρχιτεκτόνων, ο οποίος πιάστηκε εδώ με τη μορφή μαύρου σκύλου από έναν νεκρομάντη που κατασκεύαζε τις καμάρες του μεγάλου υδραγωγείου της Νικόπολης. Ο θαυματοποιός αφού έδεσε ένα μαγικό σχοινί γύρω από τον λαιμό του αιχμαλώτου του, τον ανάγκασε να δουλέψει στην κατασκευή αυτού του θαυμαστού έργου και να του υποδείξει την κλίση για την ομαλή ροή του νερού. Στη μεγάλη μάχη όμως που δόθηκε για να υποταχθεί ο μαύρος αρχιτέκτων, έκανε όλους τους λόφους της περιοχής να αντηχήσουν με την κραυγή "Λέλοβο", λέξη που στην αλβανική γλώσσα σημαίνει "απελευθέρωσέ με" ή "άσε με να φύγω". Εξ ου και το όνομα του χωριού. Ο κύριος Πουκεβίλ μας είχε πληροφορήσει για την ομορφιά του υδραγωγείου της Νικόπολης και μας είχε υποδείξει την τοποθεσία. Έτσι ξεφύγαμε λίγο της πορείας μας για να το επισκεφθούμε.

---

183 Τη σημερινή πόλη του Θεσπρωτικού. Στο αγγλικό κείμενο «Lelovo».

184 Είναι λογικό, γιατί οι πυγολαμπίδες εμφανίζονται την άνοιξη με τις πρώτες ζεστές, υγρές νύχτες της άνοιξης και ο Χιούζ έφτασε στην Ελλάδα το φθινόπωρο.

185 Ποταμός της κεντρικής Ιταλίας στην περιοχή της Περούτζια, ο οποίος τροφοδοτείται από πηγές με πεντακάθαρα νερά.

186 17η Μαΐου 1814.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έξοδος του ποταμού Αχέροντα
Σχέδιο του Κόκρελλ από το βιβλίο του Χιούζ

Προχωρώντας για μια ώρα νότια, κατά μήκος της πεδιάδας του Λελόβου, φτάσαμε στα ερείπια μιας αρχαίας Ηπειρωτικής πόλης με το όνομα Καστρί,[187] σε έναν όμορφο λόφο με περιφέρεια σχεδόν δύο μίλια. Το κάτω μέρος των τειχών είναι κτισμένο με "Ψευδο-Κυκλώπεια" τεχνοτροπία και όπως συμβαίνει με τα περισσότερα ερείπια αυτής της χώρας υπάρχουν και χαλάσματα μιας υπερκατασκευής πιο σύγχρονης. Ο λόφος αυτός καλύπτεται από μια μεγάλη ποικιλία θάμνων και δέντρων που μαζί με τα αγριολούλουδα και τα παρασιτικά φυτά, που κρέμονται σαν γιρλάντες από τα κλαδιά ή που αναρριχώνται στα αρχαία τείχη, γινόταν ένα πανέμορφο καταφύγιο εάν δεν παραμόνευε ο κίνδυνος μέσα στις κρύπτες του από ομάδες ληστών που συχνά έχουν τα λημέρια τους εδώ. Στα δωμάτια ενός ερειπωμένου μοναστηριού παρατηρήσαμε υπολείμματα από φωτιές όπου πιθανόν αυτοί οι αχρείοι μοίραζαν τα λάφυρά τους ή ξεκουράζονταν μετά την "κοπιαστική" δουλειά τους. Έχοντας αφήσει τους βοηθούς μας στο μοναστήρι και ενώ μαζί με τον φίλο μου πασχίζαμε να προχωρήσουμε ανάμεσα στις χορταριασμένες πεζούλες και τους περιπλεγμένους πυκνούς θάμνους,

187 Το Καστρί του Ριζοβουνίου, όπου βρίσκονται τα ερείπια αρχαίας πόλης που σήμερα πιστεύεται ότι ήταν οι αρχαίες Βατίες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θορυβηθήκαμε κάπως στο άκουσμα πολλών, αλλά κατά διαστήματα, πυροβολισμών από μουσκέτα που έρχονταν από το κάτω μέρος του λόφου και αρχίσαμε να σκεφτόμαστε ότι βιαστήκαμε να εισχωρήσουμε απρόσκλητοι στα λημέρια των ληστών. Όταν προχωρήσαμε όμως προς την πλευρά από την οποία ερχόταν ο θόρυβος, είδαμε την πομπή ενός αλβανικού γάμου που επέστρεφε από την εκκλησία του χωριού. Η νύφη που καθόταν καβάλα στο άλογο που οδηγούσε ο γαμπρός, συνοδευόταν από πολλές γυναίκες και πλήθος από άνδρες, οι οποίοι κατά διαστήματα πυροβολούσαν με τα πιστόλια και τα μουσκέτα τους προς τιμήν της γιορτινής τελετής. Αφού παρακολουθήσαμε τη χαρούμενη αυτή πομπή μέχρι που χάθηκαν πίσω από ένα ενδιάμεσο λόφο, επιστρέψαμε στο μοναστήρι χωρίς να έχουμε ανακαλύψει κάποια επιγραφή ή ερείπιο που θα μπορούσε να φωτίσει τις γνώσεις μας σχετικά με το Καστρί, αν και σε ένα τοίχο του καθολικού του μοναστηριού παρατηρήσαμε ένα όμορφο τμήμα μαρμάρινου ακρογείσιου το οποίο στο παρελθόν είναι πιθανόν να διακοσμούσε κάποιον αρχαίο ναό.

Κατεβαίνοντας το λόφο κατευθυνθήκαμε σχεδόν βορειοανατολικά και σε μία περίπου ώρα φτάσαμε στις όχθες του ποταμού Λούρου,[188] τον οποίο κάποιοι αποκαλούν Χάραδρο (Charadrus) και άλλοι Ίναχο (Inachus), σύμφωνα με την πολύ εσφαλμένη άποψη του Μελετίου, διότι ο ποταμός αυτός ξεκινά από την Πίνδο και χύνεται κοντά στο Αμφιλοχικό Άργος.[189] Έχω διαπιστώσει ότι ο Λούρος δεν αναφέρεται από κανέναν αρχαίο συγγραφέα, αλλά η ομορφιά του είναι τόσο μεγάλη που εκπλήσσομαι που δεν έχει υπάρξει λεπτομερής αναφορά γι' αυτόν. Τα πλατάνια που βρίσκονται στις όχθες του είναι τόσο μεγάλα που αναγκάζουν κάποιον να πιστέψει όλους τους ισχυρισμούς αναφορικά με την απίστευτη ηλικία που λέγεται ότι έχουν αυτά τα δέντρα. Από το μέγεθός τους και τη σεβάσμια όψη τους θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει ότι υπήρξαν μάρτυρες της βασιλείας του Πύρρου, των εορτασμών για τη νίκη του Αυγούστου και των καταστροφών του βάρβαρου Αττίλα. Πολλά από αυτά έχουν σαπίσει τόσο πολύ στο κέντρο τους που απομένει σχεδόν μόνο ο φλοιός τους, προσφέροντας χώρο για τουλάχιστον είκοσι άτομα στις κουφάλες που έχουν δημιουργηθεί στους κορμούς τους. Αφού προχωρήσαμε βόρεια κατά μήκος του ποταμού για περίπου δύο μίλια,[190] τον διασχίσαμε περνώντας πάνω από μια φυ-

188 Στο αγγλικό κείμενο «the river of Luro» ακολουθούμενο σε παρενθέσεις από το ελληνικό κείμενο «(Ποτάμι του Λούρο)».

189 Ο ποταμός Λούρος ξεκινά από τη νοτιοανατολική βάση του όρους Τόμαρος και χύνεται στο βορειοδυτικό άκρο του Αμβρακικού κόλπου. Ο ποταμός Άραχθος ξεκινά από την Πίνδο και χύνεται στο βορειοανατολικό άκρο του Αμβρακικού κόλπου κοντά στο Μενίδι.

190 Περίπου 3,2 χιλιόμετρα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σική γέφυρα από βράχο[191] κάτω από την οποία ο χείμαρρος, καθώς συμπιέζεται μέσω ενός στενού καναλιού, βρυχάται σαν μακρινή βροντή κάτω από τα πόδια του ταξιδιώτη. Το χωριό του αγίου Γεωργίου είναι κτισμένο σε ένα πετρώδες ύψωμα στην αριστερή[192] όχθη του ποταμού και σκιάζεται από πλούσια βλάστηση ενώ σε μικρή απόσταση, λίγο πιο πάνω, βρίσκονται δύο άψογες σειρές από ρωμαϊκές καμάρες που περνούν πάνω από την κοιλάδα του ποταμού Λούρου. Τα παιδιά του χωριού δεν είχαν πιθανόν ξαναδεί κάποιον ξένο γιατί έτρεξαν μακριά μας φωνάζοντας με όλη τους τη δύναμη λες και έβλεπαν κενταύρους ή άλλα τέρατα. Υπό την καθοδήγηση του παπά, που ξεχώριζε από τους φτωχούς χωρικούς μόνο από τη γενειάδα του, επισκεφτήκαμε την πηγή της οποίας το άφθονο νερό, που αναβλύζει από έναν σκληρό βράχο, κάποτε τροφοδοτούσε με νερό τη μεγάλη πόλη της Νικόπολης καλύπτοντας μια απόσταση σχεδόν σαράντα μιλίων. Το νερό παρακάμπτει τώρα την παλιά του πορεία[193] και πέφτει στο ποτάμι πάνω από τους βράχους σχηματίζοντας μία πλατιά, συνεχή ροή νερού που είναι πολύ γραφική. Το νερό αυτό λέγεται ότι έχει κάποιες δηλητηριώδεις ιδιότητες. Όλοι μας δοκιμάσαμε λίγο νερό και σίγουρα μια δυσάρεστη γεύση μας έμεινε στο στόμα για αρκετές ώρες μετά. Από την εποχή των Ρωμαίων μέχρι σήμερα θα πρέπει αναμφισβήτητα να έχει αλλάξει η σύσταση του νερού ή διαφορετικά θα πρέπει να απέβαλλε τα εμετικά αυτά συστατικά στη μεγάλη και φιδίσια διαδρομή που ακολουθούσε. Κατεβαίνοντας από την πηγή προς την κύρια όχθη του ποταμού παρατηρήσαμε ένα βαθύ και φαρδύ κανάλι σκαμμένο στον βράχο που τώρα ήταν χωρίς νερό και οδηγούσε στην πρώτη σειρά των αψίδων του υδραγωγείου που βρίσκονται στην κοιλάδα. Δεν μπορώ όμως να μαντέψω το λόγο που έκανε τον αρχιτέκτονα να συνεχίσει αυτό το κανάλι για περίπου πενήντα γυάρδες πιο πέρα και να το ενώσει με μια δεύτερη σειρά από αψίδες, κομψότερη από την προηγούμενη, με την οποία διασταυρωνόταν στην απέναντι όχθη του ποταμού. Εάν ο λόγος ήταν να αυξήσει τον όγκο του νερού, κάποιος θα υπέθετε ότι αυτό θα μπορούσε να γίνει με λιγότερα έξοδα μεγαλώνοντας το κανάλι της πρώτης σειράς. Όπως και να 'χει, τα ερείπια των δύο αυτών υδραγωγείων τα οποία έχουν διπλές σειρές από καμάρες και που περνούν πάνω από τα διάφανα νερά του ποταμού του οποίου οι όχθες καλύπτονται από πλούσια βλάστηση, σχηματίζουν μια ασυνήθιστη και γραφική σκηνή.

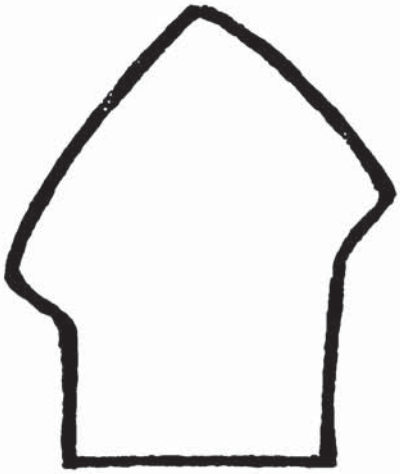
---

191 Δεν γνωρίζω να υπήρχε θεογέφυρο, όπως ονομάζονται γεφύρια που δημιουργούνται από τη φυσική διάνοιξη μεγάλης τρύπας κάτω από στέρεα βράχια, στην περιοχή του αγίου Γεωργίου. Ήταν σύνηθες αυτά τα θεογέφυρα να καταρρέουν μετά από χρόνια.

192 Όπως κατεβαίνει το ποτάμι.

193 Εννοεί το κανάλι του υδραγωγείου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τομή καναλιού του υδραγωγείου της Νικόπολης
Σχέδιο στο βιβλίο του Χιούζ, σελ. 331 του δεύτερου τόμου της πρώτης έκδοσης του 1820

Αφού κατεβήκαμε στην κοίτη του ποταμού και δειπνήσαμε κάτω από ένα τόξο υδραγωγείου, εξετάσαμε κάθε τμήμα των ερειπίων ψάχνοντας για μια επιγραφή την οποία ο κύριος Πουκεβίλ μας είχε ενημερώσει ότι θα μπορούσαμε να δούμε, αλλά χωρίς επιτυχία. Στη συνέχεια ανεβήκαμε στην κορυφή του υδραγωγείου για να δούμε το πάνω μέρος αυτής της εξαιρετικής κοιλάδας, η οποία συνδυάζει με ένα εκπληκτικό τρόπο δάση, βράχους και νερά. Πάνω σε ένα από τα βουνά που κοσμεί τη δεξιά[194] όχθη του ποταμού είδαμε ένα κανάλι, σκαμμένο σε μια από τις πλευρές του, μέσα στο οποίο μεταφερόταν το νερό από τις καμάρες που μόλις περιέγραψα. Το ύψος του είναι μεταξύ τεσσάρων και πέντε ποδιών και το πλάτος σχεδόν τρία πόδια. Μπορεί κανείς να αντιληφθεί το σχήμα του από την τομή που απεικονίζεται εδώ.

Έχει επίστρωση από πολύ ψιλό κονίαμα[195] και τα εξωτερικά τοιχώματά του, στα σημεία όπου αφαιρέθηκε ο βράχος, υποστηρίζονται κυρίως από μικρά αντερείσματα.[196] Το κανάλι έχει ανοίξει σε πολλά σημεία και είναι ευδιάκριτο σε όλη την ελικοειδή πορεία που ακολουθεί κατά μήκος των λόφων από τους οποίους περάσαμε κατά την πορεία μας από το Καστρί.[197]

Έχοντας ικανοποιήσει την περιέργειά μας, καβαλήσαμε τα άλογά μας και αναχωρήσαμε ακολουθώντας διαφορετική διαδρομή, σχεδόν

---

194 Όπως κατεβαίνει το ποτάμι.

195 Στο αγγλικό κείμενο «very fine stucco».

196 Στο αγγλικό κείμενο «small buttresses».

197 «Σε μια χώρα που δεν έχει πλήρως εξερευνηθεί, ο αναγνώστης θα ήθελε να συγκρίνει τις αναφορές διαφορετικών ταξιδιωτών. Για το λόγο αυτό παραθέτω ένα απόσπασμα από μία επιστολή του κυρίου Γ. Τζόουνς (W. Jones) που αναφέρεται στη διαδρομή που μόλις περάσαμε. Η επιστολή προς τον Αλή πασά, στην οποία κάνει νύξη προς το τέλος του κειμένου, είναι αυτή που έγραψα εγώ στο βεζύρη για να εκπληρώσω μια υπόσχεση την οποία μας είχε αποσπάσει· μια σύντομη περιγραφή των περιπετειών μας από την επικράτειά του έως τη χώρα μας.
"Από το Ελευθεροχώρι αποστείλαμε τις αποσκευές μας στα Λέλοβα και ακολουθήσαμε διαφορετική πορεία με σκοπό να επισκεφθούμε τα ερείπια του μεγαλειώδους υδραγωγείου που έφερνε νερό στους κατοίκους της Νικοπόλεως από απόσταση σαράντα μιλίων. Στείλαμε δύο από τους φρουρούς μας με τις αποσκευές μας και κρατήσαμε τον γηραλέο Γιουσούφ Αγά (Yusuf Aga) παρέα μας. Ήμασταν τώρα φρουροί των εαυτών μας, αρματωμένοι αλά Αλβανικά με τα ξίφη μας δίπλα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μας και τα πιστόλια μας στις ζώνες μας, τα οποία ειρήστω εν παρόδω θα ήταν από μόνα τους λόγος για να δολοφονηθούμε εάν πραγματικά μας επιτίθονταν.
Στο χωριό του αγ. Γεωργίου το υδραγωγείο διασχίζει τον Χάραδρο με δύο σειρές από καμάρες που ενώνονται σε γωνία στην άλλη πλευρά της κοιλάδας. Δώδεκα καμάρες είναι σε άριστη κατάσταση σε ένα από αυτά τα παρακλάδια, με άλλες δώδεκα σημαντικού μεγέθους πάνω από αυτές. Το άνοιγμα του τόξου της καμάρας που περνά πάνω από τον κύριο όγκο του ποταμού είναι τουλάχιστον σαράντα πόδια και το πλάτος της κολώνας δεκατρία πόδια. Η θέα του Χάραδρου από την κορυφή των καταστρεμμένων καμάρων, στις οποίες ανέβηκα, είναι αμίμητα μεγαλοπρεπής. Προσπάθησα να τη σχεδιάσω αλλά η βροχή έπεφτε τόσο δυνατά που το μολύβι μου ήταν μάλλον άχρηστο. Πενήντα περίπου γυάρδες μετά το υδραγωγείο το ποτάμι κυλάει κάτω από βράχια με έναν περίεργο τρόπο ξεπλένοντας τις ρίζες των μεγαλύτερων πλατάνων στον κόσμο. Μετρήσαμε έναν από αυτούς και βρήκαμε ότι είχε περιφέρεια είκοσι γιάρδων, αλλά λίγο αργότερα είδαμε και άλλους πολύ μεγαλύτερους. Αφού ατενίσαμε με προσοχή αυτό το όμορφο τοπίο, μέχρι που μουσκέψαμε από τη βροχή, προχωρήσαμε στα ερείπια κάποιας αρχαίας πόλης με το όνομα Καστρί και από κει στο Λέλεβο. Η διαδρομή από το Λέλεβο στο Σούλι είναι ενδιαφέρουσα.
Πριν όμως ξεκινήσουμε, ένας Τούρκος αξιωματικός του Αλή πασά μας ειδοποίησε ότι ο δρόμος δεν ήταν ασφαλής με μια τόσο μικρή φρουρά σαν τη δική μας και καθώς ήμασταν σώφρονες, αποφασίσαμε να ακολουθήσουμε μια άλλη μακρύτερη διαδρομή και φτάσαμε το βράδυ στο χωριό Ρωμανό. Το καλύτερο σπίτι στο χωριό αυτό ήταν μια άθλια καλύβα. Έτσι στήσαμε τις σκηνές μας προς τη μεριά του βουνού που ονομάζεται Βούτζι, έχοντας το όρος Ολίτσικα (Τόμαρο) ακριβώς απέναντι μας προς τα βορειοανατολικά. Λίγο μετά την άφιξή μας οι κάτοικοι του χωριού μας έφεραν μια γίδα, πιασμένη από τα κέρατα, την οποία παρακαλέσαμε να ανταλλάξουν με ένα κατσικάκι. Σύντομα μας το έφεραν και το έψησαν ολόκληρο στη φωτιά, δίπλα στην πόρτα της σκηνής μας. Ο Τούρκος που κάθονταν σταυροπόδι και γύρναγε το κατσίκι στη μεγάλη ξύλινη σούβλα μαζί με τους σκυθρωπούς και άγριους Αλβανούς στην μια πλευρά της φωτιάς και ο γηραλαίος Γιουσούφ Αγάς μαζί με τους φρουρούς μας στην άλλη πλευρά της φωτιάς, δημιουργούσε ένα περίεργο σκηνικό που θα έκανε ένα θαυμάσιο θέμα για ζωγραφικό πίνακα.
Σηκώσαμε τη σκηνή μας νωρίς το επόμενο πρωί και ανεβαίνοντας στα βουνά, μπήκαμε στην ιδιαίτερη και ασυνήθιστη περιοχή των Σουλιωτών και νοιώσαμε περηφάνια από την μεγαλειώδη άμυνα που κράτησαν αυτοί οι ατρόμητοι ορεσίβιοι ενάντια στα όπλα του Αλή πασά. Παραμείναμε μία μέρα εκεί και διασχίσαμε τις πιο όμορφες περιοχές στον κόσμο όταν είδαμε τον περιφανή Αχέροντα ποταμό να κυλάει μέσα στις χαράδρες των Σουλιώτικων ορέων. Την επόμενη μέρα κατεβήκαμε μέσα από αυτή τη χαράδρα στο δρόμο μας για τη Γλυκή, όπου ο Αλή έχει το κάστρο του, και από εκεί ακολουθήσαμε το ποτάμι μέχρι την Αχερουσία λίμνη. Εκεί κοντά επισκεφθήκαμε τα ερείπια μιας αρχαίας ελληνικής πόλης την οποία ο κύριος Χιούζ ονοματίζει ως Εφύρα.
Επιστρέψαμε πάλι στη Γλυκή, διασχίζοντας την μεγάλη και γόνιμη πεδιάδα της Παραμυθιάς, και φτάσαμε στην ωραία τούρκικη πόλη της Παραμυθιάς. Από εκεί θέλαμε να διασχίσουμε τον ποταμό Καλαμά, τον αρχαίο Θύαμι, να επισκεφθούμε τα ερείπια της αρχαίας Πανδοσίας, στην όχθη του Καλαμά, και να συνεχίσουμε στους Φιλιάτες και το Δέλβινο. Επειδή όμως δεν καταφέραμε να πάρουμε το μπουγιουρντί από τον Αλή πασά, λόγω του ότι έλειπε στα Τρίκαλα, δεν θεωρήσαμε σκόπιμο να συνεχίσουμε. Έτσι πήραμε το δρόμο για τα Γιάννενα και στην πορεία μας προς τα εκεί επισκεφθήκαμε τα ερείπια της αρχαίας Κασσωπαίας, [Όπως έχουμε ήδη αναφέρει αυτά ήταν τα ερείπια της αρχαίας Δωδώνης. Σημείωση του μεταφραστή.] όπου υπάρχει ένα θέατρο υπέροχης ελληνικής αρχιτεκτο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

νότια, αφήνοντας το ποτάμι να κυλάει στην κοιλάδα δεξιά μας.[198] Σε λιγότερο από μία ώρα διασχίσαμε το ποτάμι σε ένα σημείο όπου υπάρχει μια πολύ όμορφη γέφυρα που λέγεται "η γέφυρα της Πάσαινας", αφού είχε κτιστεί από τη γυναίκα του Χασάν Πασά των Ιωαννίνων.[199] Σκιάζεται από μεγαλοπρεπή δέντρα, πλατάνια και φτελιάδες, από τα οποία κρέμονται πανέμορφοι αναρριχητικοί κισσοί. Συνεχίσαμε την πορεία

νικής, το μεγαλύτερο και αρτιότερο που υπάρχει στη χώρα.
Κατά την άφιξή μας στα Γιάννενα βρήκαμε το βεζύρη που είχε επιστρέψει από τα Τρίκαλα. Είχαμε ήδη στείλει έναν υπηρέτη από το χωριό Μπορέλεζα (Borelesa) με τις επιστολές μας στον κύριο Κολοβό, τον γραμματέα του βεζύρη, και έτσι μόλις φτάσαμε στα Γιάννενα το σπίτι του κυρίου Γ. Φορέστι, του άγγλου προξένου, ήταν έτοιμο να μας υποδεχθεί, καθώς ο πρόξενος έλειπε στην Αγγλία. Το βράδυ ο κύριος Κολοβός μας επισκέφθηκε, εκ μέρους του βεζύρη, για να μας καλωσορίσει και για να δει εάν ήμασταν ευχαριστημένοι από το κατάλυμά μας. Μας επισκέφθηκε και πάλι το επόμενο πρωινό για να μας ενημερώσει ότι ο βεζύρης μας περίμενε και τον ακολουθήσαμε στο παλάτι, όπου συναντήσαμε τον Αλή στην αίθουσα που ονομάζεται "μυστική". Τον βρήκαμε καθισμένο στο ντιβάνι του χωρίς φρουρούς, εκτός από λίγους Αλβανούς φρουρούς έξω από την πόρτα.
Η αίθουσα είχε ελάχιστη διακόσμηση και δεν ήταν τόσο μεγαλοπρεπής όσο άλλες που έχω δει. Μας υποδέχθηκε με μία υπόκλιση του σώματός του και βάζοντας το χέρι του στην καρδιά του, με πολύ χάρη και αξιοπρέπεια. Αυτός είναι ο ανατολίτικος τρόπος χαιρετισμού. Αφού αναγνώσθηκαν τα εμπιστευτήριά μας, εξέφρασε την ευχαρίστησή του που μας έβλεπε στα Γιάννενα, ήλπισε ότι δεν είχαμε κάποια δυσκολία στο δρόμο μας από την Πρέβεζα, ρώτησε αν ήμαστε άνετα στο σπίτι που διαμένουμε, κλπ. Καθώς πίναμε τον καφέ μας και καπνίζαμε τις μακριές τούρκικες πίπες μας, μας έκανε αρκετές ερωτήσεις αναφορικά με τον λόρδο Βύρωνα, τον ταγματάρχη Λήκ, τον Χόμπχαουζ, τον Χιούζ και άλλους. Του παρέδωσα την επιστολή του κυρίου Χιούζ, την οποία χάρηκε πάρα πολύ που έλαβε, και με ρώτησε αρκετά γι' αυτόν και τον φίλο του κύριο Πάρκερ.
Γνωρίζετε ήδη το χαρακτήρα του Αλή πασά. Άνθρωπος του πολέμου και της συμφοράς. Μπορεί όμως να κάνει την έκφραση του προσώπου του την πιο ευχάριστη και σαγηνευτική απ' όσες έχω μέχρι τώρα συναντήσει και εάν δεν γνώριζα τον χαρακτήρα του, θα υποστήριζα έντονα ότι είναι ο πιο φιλεύσπλαχνος κυβερνήτης σε ολόκληρο τον κόσμο. Μας δέχθηκε με μεγάλη ευγένεια και προσοχή και μας υποσχέθηκε άλογα και ό,τι άλλο απαραίτητο για το ταξίδι μας σε όποια περιοχή θέλαμε να επισκεφθούμε. Θα έπρεπε να σου έχω αναφέρει ότι ρώτησε αρκετές φορές για τον γιατρό Χόλλαντ (Holland). Νόμισε ότι ήμουνα επίσκοπος! Υποθέτω ότι ο στρατηγός Κάμπ-μπελ (Campbell) έκαμε κάποιο σχετικό αστείο στην επιστολή του προς τον πασά. Αρκετά λοιπόν για την επίσκεψή μας στον μέγα Αλή πασά."» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

198 Κατέβηκαν από το χωριό του αγίου Γεωργίου μέχρι το χωριό Παντάνασσα από το δρόμο που οδηγεί στο χωρίο Δρυόφυτο, στην ανατολική πλευρά του ποταμού Λούρου. Μία πανέμορφη διαδρομή, ακόμη και σήμερα, με θέα σε όλη την πεδιάδα της Φιλιππιάδας και της Άρτας μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο.

199 Η γέφυρα της Πάσαινας ήταν στον ποταμό Λούρο, πολύ κοντά στο χωριό Παντάνασσα. Σήμερα σώζονται μόνο οι δύο βάσεις της λιθόκτιστης γέφυρας, ακριβώς δίπλα στη σκελετωμένη μεταλλική γέφυρα τύπου Μπέλεϊ (Belley), η οποία εφάπτεται σχεδόν με την τσιμεντένια γέφυρα που υπάρχει σήμερα πάνω από τον ποταμό Λούρο, στον επαρχιακό δρόμο που οδηγεί προς Παντάνασσα, Δρυόφυτο και άγιο Γεώργιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μας νότια-νοτιοδυτικά μέσω μιας μικρής πεδιάδας που ήταν καλυμμένη με πλούσια βλάστηση και διακοσμημένη με κάθε είδους λουλούδια και δέντρα που μπορούν να προσθέσουν ιδιαίτερη ομορφιά σε ένα τοπίο. Ο δρόμος σύντομα μας οδήγησε μεταξύ δύο ερειπωμένων εκκλησιών, που σχεδόν εφάπτονταν, κτισμένων με μεγάλα ρωμαϊκά τούβλα και με την καλύτερη τοιχοποιία της εποχής εκείνης.[200] Οι τοίχοι τους στέκουν ακόμη στην πλειοψηφία τους και καλύπτονται από κισσό και αγιοκλήματα και σκιάζονται από απίστευτα μεγάλα δέντρα. Μετρήσαμε τον κορμό μιας από αυτές τις βελανιδιές, στο ύψος μιας γυάρδας από το έδαφος, να έχει περιφέρεια είκοσι επτά πόδια και πέντε ίντσες,[201] αλλά είδα και άλλες που φαίνονταν ακόμη μεγαλύτερες. Ακόμη και τα φύλλα αυτών των δένδρων ήταν μεγαλύτερα απ' ότι συνήθως, αποδεικνύοντας έτσι την υπερβολική γονιμότητα του εδάφους.[202]

Οι οδηγοί μας πληροφόρησαν ότι η μεγαλύτερη από τις δύο εκκλησίες ανήκε σε ένα μοναστήρι, στο οποίο κάποτε μόναζαν εκατό καλόγεροι, και τα εμφανή θεμέλια ενός μεγαλύτερου κτηρίου σε ένα γειτονικό περιβόλι, φαίνεται πως επιβεβαιώνουν την μαρτυρία τους. Αυτή η εκκλησία έχει έναν πολύ όμορφο τρούλο και οι φιγούρες των αγίων και των μαρτύρων δεν έχουν ακόμη εξαφανιστεί από τους τοίχους.

Σε λιγότερο από μία ώρα περάσαμε μέσα από το χωριό της Φιλιπ-

---

200 Πρόκειται για το καθολικό της μονής Παντανάσσης που σώζεται μέχρι σήμερα σε ερείπια και το νότιο παρεκκλήσιο του αγίου Βασιλείου που εφάπτεται στο καθολικό και σώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση. Πρόσφατα αποκαταστάθηκε και ο τρούλος του από την ομάδα αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων κλπ. του ακαδημαικού καθηγητή κ. Παναγιώτη Βοκοτόπουλου.

201 Μία γυάρδα είναι ίση με 91,44 εκατοστά του μέτρου και έχει τρία πόδια. Το πόδι είναι ίσο με 30,48 εκατ. του μέτρου και έχει δώδεκα ίντσες. Μία ίντσα είναι ίση με 2,54 εκατ. του μέτρου. Η βελανιδιά που μέτρησε ο Χιοϊζ στο ύψος 91 εκατοστών από το έδαφος, είχε περιφέρεια 8,36 μέτρων και διάμετρο 2,66 μέτρων.

202 Στις παρόχθιες περιοχές του ποταμού Λούρου ευδοκιμεί ένα είδος υδροχαρούς βελανιδιάς που ονομάζεται χνοώδης ποδισκοφόρος δρυς (quercus pedunculiflora) το ύψος της οποίας μπορεί να φτάσει και τα σαράντα μέτρα. Αυτό το είδος της βελανιδιάς στην περιοχή της πεδιάδας και των εκβολών του ποταμού Λούρου, βρίσκοντας πολύ εύφορο έδαφος, μεγαλώνει σε εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις. Οι μαρτυρίες της τεράστιας βελανιδιάς με το όνομα «Ντουάνα» στην περιοχή του χωριού Στεφάνη (Καντζάς) επιβεβαιώνουν το γεγονός. Η βελανιδιά «Ντουάνα» πρέπει να βρίσκονταν κοντά στο τελωνείο της Πέτρας (σε απόσταση τριών περίπου χιλιομέτρων ανατολικά από το άκρο του χωριού Στεφάνη) και πήρε το όνομά της από τη λέξη «Ντουάνα» που σημαίνει τελωνειο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Χρήστος Κίτσιος στο μικρό αλλά χρήσιμο άρθρο του με τίτλο «Ντουάνα» στα *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τεύχος 9, Πρέβεζα, Ιανουάριος-Μάρτιος 1986, σελ. 35-36, «στην κουφάλα της ήταν καφενείο και ο χώρος της έπαιρνε 4 έως 5 σκαμνιά» από το οποίο μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι είχε διάμετρο τουλάχιστον δύο μέτρων και πενήντα εκατοστών και περιφέρεια τουλάχιστον οχτώ μέτρων. Η βελανιδιά λοιπόν που είδε και μέτρησε ο Χιοϊζ, στις όχθες του Λούρου στην περιοχή της Παντάνασσας, ήταν του ίδιου περίπου μεγέθους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Αρβανίτικα παλικάρια προς καταδίωξη εχθρού»
Σχέδιο του Κόκρελλ από το βιβλίο του Χιούζ

πιάδας, της οποίας τα άθλια καλύβια είναι κατασκευασμένα από "φράχτη"[203] και αμέσως μετά φτάσαμε στο Ελευθεροχώρι,[204] στη μεγάλη πεδιάδα της Άρτας, όπου σκεφτόμασταν να διανυκτερεύσουμε. Το χωριό αυτό είναι μετά βίας καλύτερο από τη Φιλιππιάδα, αλλά ήμασταν πολύ κουρασμένοι για να προβληματιστούμε με το μέρος όπου θα καταλύαμε.

Την επόμενη μέρα[205] αφού προγευματίσαμε, όπως και στο Λέλεβο, με νοστιμότατο γάλα, συνεχίσαμε την πορεία μας παρέα με είκοσι περίπου χωρικούς, που ήταν οπλισμένοι με μουσκέτα για να μας συνοδεύσουν μέσα από τα πυκνά δάση της Άρτας, τα οποία θα περνάγαμε σήμερα. Σε απόσταση περίπου ενός μιλίου από το χωριό μπήκαμε σε αυτά τα μεγαλοπρεπή δάση, τα οποία εκτείνονται για πολλές λεύγες κατά μήκος του Αμβρακικού κόλπου και καλύπτουν κάτω από τις σκιές τους

---

203 «Φράχτης» ονομάζεται στην περιοχή ο τρόπος κατασκευής πλεκτής από κλαριά τοιχοποιίας που αλλού ονομάζεται «πλοκαριά». Στο αγγλικό κείμενο «hurdles».

204 Το Ελευθεροχώρι, η παλαιά Φιλιππιάδα και η νέα Φιλιππιάδα έχουν σήμερα ενωθεί σε μία κωμόπολη με το όνομα Φιλιππιάδα. Το Ελευθεροχώρι ήταν στο νότιο τμήμα της σημερινής Φιλιππιάδας και η παλαιά Φιλιππιάδα στο βόρειο τμήμα της. Στις αρχές του 20ου αιώνα η νέα Φιλιππιάδα ονομάζονταν «Λούρος» και αργότερα γινόταν αναφορές στις «Φιλιππιάδες».

205 18η Μαΐου 1814.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ξύλινη γέφυρα της Πέτρας το 1953
Φωτογραφία του Σ. Μαλικόπουλου
Φωτογραφικό αρχείο Μουσείου Μπενάκη

βουνά, κοιλάδες και πεδιάδες. Ο τόπος είναι το καταφύγιο πολλών ληστών οι οποίοι καταφέρνουν για κάποιο διάστημα να διαφεύγουν της δικαιοσύνης μέσα σε αυτές τις βαθιές χαράδρες-κρυψώνες. Για να μας προφυλάξουν από κάποια ξαφνική επίθεση, τα παλικάρια που μας συνόδευαν απλώθηκαν γύρω-γύρω τρέχοντας με απίστευτη ευελιξία, προσφέροντάς μας μια γραφική εικόνα, καθώς ελίσσονταν ανάμεσα στους θάμνους και τις συστάδες δέντρων φωνάζοντας ο ένας τον άλλο στη δική τους άξεστη γλώσσα και πυροβολώντας με τις πιστόλες και τα μουσκέτα τους. Σε λιγότερο από μία ώρα φτάσαμε σε ένα μέρος όπου ο ποταμός Λούρος βγαίνει μέσα από αυτή την πυκνή βλάστηση κοντά σε μία μεγάλη ξύλινη γέφυρα και στο τελωνείο,[206] όπου έφταναν τα πλοία από την Πρέβεζα και έπρεπε να πληρωθεί δασμός για όλα τα προϊόντα πριν αυτά μπουν στο κανάλι. Ο βεζύρης καθάρισε αυτό το κανάλι, το οποίο ενώνει το νέο δρόμο Άρτας-Ιωαννίνων [με το τελωνείο της Πέτρας].[207] Εδώ ακούσαμε τόσο ανησυχητικές αναφορές σχετικά με τους

206 Στη γέφυρα της Πέτρας, πολύ κοντά στη σημερινή τσιμεντένια γέφυρα στη συμβολή της εθνικής οδού Πρεβέζης - Ιωαννίνων με την επαρχιακή οδό που οδηγεί στην Πέτρα και τη Στρογγυλή. Στην περιοχή έγινε και η περίφημη ληστεία της Πέτρας το 1926.

207 Ο Χιούζ αναφέρει και πάλι αυτό το κανάλι, που ένωνε το τελωνείο της Πέτρας με

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κλέφτες που ο Μουσταφά θεώρησε καθήκον του να ζητήσει ενίσχυση της φρουράς από το χωριό Μαχμέτ Τσαούς (Mahmet Chaoush),[208] το οποίο βρισκόταν περίπου ένα μίλι μακριά. Μέσα σε μία ώρα έφτασαν με τον κοτζάμπαση επικεφαλής τους. Έχοντας αυτή την ασφάλεια, μπήκαμε ξανά στο πιο πυκνό τμήμα του δάσους και διασκεδάσαμε με τη στρατιωτική ανάπτυξη των Αλβανών που είχαν χωριστεί σε δύο ομάδες. Εναλλάξ η μία ομάδα από αυτούς υποχωρούσε ενώ η άλλη προχωρούσε, λες και ήταν σε πραγματικό πόλεμο, ενώ οι φωνές και οι πυροβολισμοί τους αντηχούσαν παντού. Σε λιγότερο από μισή ώρα είδαμε τα ερείπια ενός τεράστιου φρουρίου, που λέγεται το κάστρο των Ρωγών,[209] πάνω σε ένα ύψωμα. Φημολογείται ότι αποτελεί τόπο συνάντησης των

το νέο δρόμο που κατασκεύασε ο Αλή πασάς και οδηγούσε από την Άρτα στα Γιάννενα, στο 15ο κεφάλαιο του πρώτου τόμου του έργου του *Travels in Greece and Albania*, στη σελίδα 436, όπου το αναφέρει ως «το κανάλι του Λούρου». Αναφέρει επίσης ότι είδε πολλά βουβάλια να κολυμπάνε στο ποτάμι με τις μύτες τους μόνο έξω από το νερό και να τρώνε τη μακριά βλάστηση που επέπλεε στην επιφάνεια του ποταμού.

208 Το σημερινό χωριό Άγιος Σπυρίδων που είναι ακόμη και σήμερα γνωστό ως Ιμάμ Τσαούς ή Μάμ-Τσαούς.

209 Το όνομα προέρχεται ίσως από την «αρωγή» που έβρισκαν οι κάτοικοι της περιοχής στο κάστρο· αρωγή-'ρωγή-Ρωγοί. Ίσως και οι Νικοπολίτες στις δύσκολες εποχές των επιδρομών να βρήκαν αρωγή στο κάστρο. Αν και η ιστορική πορεία του κάστρου αρχίζει τον 8ο π.Χ. αιώνα, όταν ως Βουχέτιο αποτέλεσε τμήμα του αποικιακού κράτους των Ηλείων, η πρώτη αναφορά στην επισκοπή των Ρωγών γίνεται τον 9ο μ.Χ. αιώνα (Nicholas G.L. Hammond, *Epirus, the geography, the ancient remains, the history, and the topography of Epirus and adjacent areas*, Oxford 1967, σελ. 60). Το 1204 το άγιο λείψανο του ευαγγελιστή Λουκά πουλήθηκε από ένα Φράγκο καπετάνιο, ο οποίος το έκλεψε από την Κωνσταντινούπολη μετά την κατάληψή της από τους Φράγκους, στον Κάρολο, δούκα της Κεφαλλονιάς, ο οποίος το άφησε στους Ρωγούς (N.G.L. Hammond, *ό.π.*, σελ. 60-61, Χρυσόστομος Καρράς, «Το κάστρο των Ρωγών», *Ιστορικά Μνημεία της Λάκκας Σούλι*, Πρέβεζα 1997, σελ. 105 και Γ. Σωτηρίου, «Το κάστρον των Ρωγών», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, Ιωάννινα 1927, σελ. 98-109). Ο περιηγητής Κυριακός ο Αγκωνίτης (Cyriaco Pizzicolli) ήρθε στους Ρωγούς από την Άρτα τη 10η Ιανουαρίου του 1436 (βλέπε Edward W. Bodnar, *Cyriacus of Ancona and Athens*, Bruxelles-Berchem 1960, σελ. 29) και στον ιερό μητροπολιτικό ναό του ευαγγελιστή Λουκά, που ήταν στο κάστρο, είδε το άφθαρτο σώμα του ευαγγελιστή Λουκά (...relictum incorruptibile corpus), τον ιερό και άφθαρτο πόδα του Χρυσοστόμου (...sanctum et incorruptum pedem) και την κάρα της αγίας Άννας (...sacrumque Annae caput) (βλέπε Erich Ziebarth, «Κυριακός ὁ ἐξ Ἀγκῶνος ἐν Ἠπείρῳ», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, Ιωάννινα 1926, τεύχος 2ο, σελ. 110-119 και N.G.L. Hammond, *ό.π.*, σελ. 709-712). Ο Κυριακός επισκέφθηκε και πάλι τους Ρωγούς την 18η Οκτωβρίου 1448 (βλέπε Edward W. Bodnar, *ό.π.*, σελ. 65), ημέρα εορτασμού του ευαγγελιστή Λουκά, για να προσκυνήσει τα λείψανα του αγίου. Τα λείψανα μεταφέρθηκαν από τους Ρωγούς και έφτασαν στο Σμεντέροβο (Smederovo) της Σερβίας στις 12 Ιανουαρίου 1453 (βλέπε Γ. Σωτηρίου, *ό.π.*, σελ. 106-107 και N.G.L. Hammond, *ό.π.*, σελ. 61), όπου φυλάσσονται μέχρι σήμερα. Το Σμεντέροβο βρίσκεται κοντά στο Βελιγράδι, στα νοτιοανατολικά του. Ο συναξαριστής και η παράδοση λέει ότι ο δεσπότης των Σέρ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

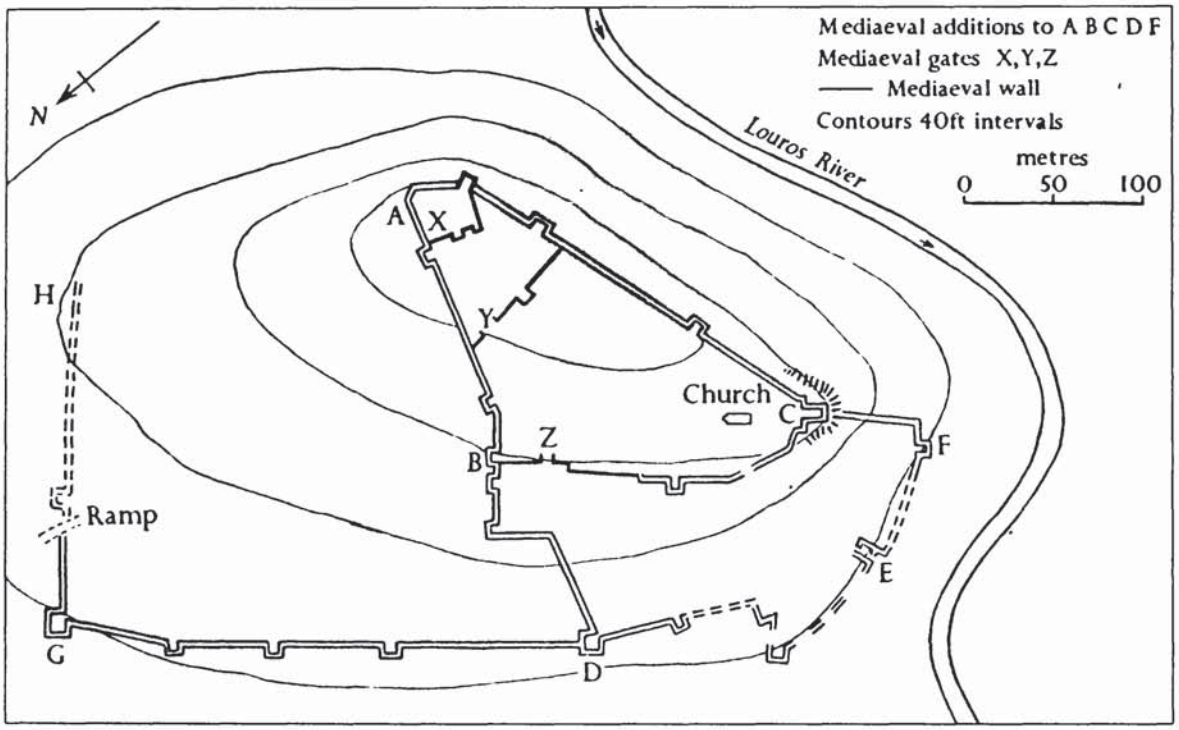

Βουβάλια στην παραποτάμια περιοχή του Λούρου το 1913
Φωτογραφία του Φρέντ Μπουασσοννά

ληστών αυτής της περιοχής και στο παρελθόν ήταν μεγάλο λημέρι των Ηπειρωτών Αρματολών. Μολαταύτα αποφασίσαμε να το εξερευνήσουμε αφού ήμασταν σίγουροι ότι ο θόρυβος που έκανε η φρουρά μας θα πρέπει να φόβισε τυχόν ληστές που θα παραφύλαγαν εκεί ή ακόμη και αν δεν τους φόβισε ήμασταν σε θέση να τους αντιμετωπίσουμε επάξια. Έτσι στρίψαμε σε ένα μικρό μονοπάτι στα αριστερά του δρόμου και αφού περάσαμε από τα ερείπια κάποιου αρχαίου προτειχίσματος,[210] φτάσαμε γρήγορα μπροστά στο ίδιο το κάστρο. Μπήκαμε από μια ωραία ερειπωμένη πύλη και διαπιστώσαμε ότι αποτελείτο από τρεις αυλές κάθε μια μικρότερη της άλλης. Το κάτω μέρος των τειχών είναι ένα

βων Γεώργιος Βράνκοβιτς (Djuradj Brankovic) έφερε τα λείψανα του ευαγγελιστή Λουκά στο Σμεντέροβο για να σωθούν αυτά από τους Τούρκους που είχαν καταλάβει την περιοχή της Άρτας και των Ρωγών και να ανυψώσει την πίστη των Σέρβων. Από τα μέσα του 15ου αιώνα μ.Χ. οι Ρωγοί φαίνεται να εγκαταλείφθηκαν από τους κατοίκους των (N.G.L. Hammond, *ό.π.*, σελ. 61. Βλέπε επίσης Ευστρατίας Δ. Συγγέλου, «Το κάστρο των Ρωγών», *Σκουφάς*, τεύχος 88, Άρτα 1998, σελ. 325-339 και Arthur Foss, *Epirus*, London 1978, σελ. 197-200). Ο ναός της κοίμησης της Θεοτόκου, που υπάρχει σήμερα στη βορειοδυτική πλευρά της ακρόπολης των Ρωγών ανακαινίσθηκε και αγιογραφήθηκε στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα (Χρυσόστομος Καρράς, «Το κάστρο των Ρωγών», *Ιστορικά Μνημεία της Λάκκας Σουλι*, Πρέβεζα 1997, σελ. 105-106). Οι χάρτες της περιοχής από τα μέσα του 16ου αιώνα μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα αναφέρουν το κάστρο με το όνομα Βελίτσι ή Βελίχι (Velichi). Η ονομασία Velichi είναι εντελώς άγνωστη στην εποχή μας, ίσως και στην εποχή που ο Χιούζ επισκέφθηκε την περιοχή, διότι δεν την αναφέρει κάπου. Σύμφωνα με την άποψη ντόπιων, σ' αυτή την περιοχή υπήρχαν Βλάχικες οικογένειες βοσκών-νομάδων. Μήπως, λοιπόν, έχει κάποια σχέση η ονομασία αυτή (Velichi) με τους Βλάχους που υπήρχαν στην περιοχή;

210 Στο αγγλικό κείμενο «the ruins of some ancient outworks».

Σχέδιο του κάστρου των Ρωγών από το βιβλίο του N. Hammond

έξοχο δείγμα αρχαίας Ψευδο-Κυκλώπειας τοιχοποιίας πάνω στα οποία στηρίζεται μια υπερκατασκευή σχετικά σύγχρονη αλλά καλύτερης τεχνοτροπίας από ό,τι είχαμε παρατηρήσει στο παρελθόν σε οποιαδήποτε επισκευή αρχαίας οχύρωσης. Βρέχεται νότια και δυτικά από τον ποταμό Λούρο, ο οποίος είναι πλατύς και βαθύς και σχηματίζει σχεδόν ορθή γωνία στην πορεία του. Και στις δύο αυτές πλευρές του κάστρου υπάρχουν ωραίες πεζούλες, που ανηφορίζουν από το ποτάμι, με υπέροχη θέα προς τον Αμβρακικό κόλπο, οι οποίες είναι καλυμμένες με χορτάρι, μαλακό σαν βελούδο, και αμέτρητα αγριολούλουδα διαφόρων χρωμάτων, ενώ τα τείχη του κάστρου είναι σχεδόν κρυμμένα κάτω από κισσούς και άλλα παρασιτικά φυτά. Στην άλλη πλευρά του κάστρου, η θέα – εάν είναι δυνατόν – είναι ακόμη πιο όμορφη. Πέρα από τα πυκνά και μεγάλα δάση που αγκαλιάζουν τους λόφους και τις κοιλάδες, ξεπετάγονται οι σκοτεινές κορυφές των βουνών, που υψώνονται απότομα στον ουρανό. Η αρχιτεκτονική του φρουρίου υποδηλώνει τρεις διαφορετικές περιόδους, την αρχαία ελληνική, τη ρωμαϊκή και την φράγκικη που είναι και η πιο σύγχρονη. Πολλά δωμάτια του κάστρου είναι ακόμη σε ανεκτή κατάσταση. Στη μεγαλύτερη αυλή βρίσκεται ένα μοναστήρι και ένα παρεκκλήσι, στο οποίο έμεναν μερικοί μοναχοί[211] μέχρι που αυτοί

211 Ο τελευταίος γνωστός επίσκοπος των Ρωγών είναι «ο Ρωγών Ιωσήφ», ο οποίος την 10η Απριλίου του 1826 έβαλε φωτιά στην πυριτιδαποθήκη του Μεσολογγίου και ανατινάχτηκε στην αιωνιότητα μαζί με άλλους αγωνιστές της ελληνικής επανάστασης του 1821.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οι άγιοι πατέρες εκδιώχθηκαν από τους ληστές. Είδαμε σημάδια των τελευταίων ενοίκων στους καπνισμένους τοίχους των μισογκρεμισμένων κτισμάτων, αλλά δεν συναντήσαμε κανένα ζωντανό πλάσμα εκτός από δύο ή τρία μεγάλα ερπετά που λιάζονταν ανάμεσα στα χαλάσματα. Οι Αλβανοί μας είχαν σκοτώσει αρκετά από αυτά τα ερπετά στα δάση. Ένα από αυτά είχε παράξενο σχήμα, περίπου τέσσερα πόδια μήκος, με ένα κεφάλι σε μέγεθος παιδικής γροθιάς και που το πάχος του μειωνόταν προς την ουρά η οποία κατέληγε σε μυτερό άκρο. Τα λέπια στην πλάτη του ήταν σκούρα πράσινα και κάθε ένα εκτεινόταν αρκετά κατά το πλάτος του σώματος του ερπετού, καλύπτοντας το ένα το άλλο. Νομίζω δεν είχα ποτέ ξαναδεί πιο αηδιαστικό "τέρας". Πολλά παρόμοια ερπετά βρίσκονται σε αυτές τις ελώδεις περιοχές της Ηπείρου, οι οποίες δεν καλλιεργούνται εδώ και πολύ καιρό.

Όσον αφορά στην ταυτότητα του κάστρου, δεν υπάρχουν παρά ελάχιστες αμφιβολίες ότι πρόκειται για το αρχαίο κάστρο της Χαράδρας (Charadra) ή του Χάραδρου (Charadrus),[212] ξακουστό στην περιοχή για τη μεγάλη ασφάλεια που παρέχει. Εξαιτίας αυτής της ασφάλειας επελέγη από τους Ηπειρώτες συμμάχους του Ρωμαίου ύπατου ως τόπος φυλάκισης των Αιτωλών απεσταλμένων, αντί του Βουχετίου (Buchetium). Ο βασιλιάς Φίλιππος της Μακεδονίας επέλεξε αυτό το μέρος ως βάση συγκέντρωσης των στρατευμάτων του, τα οποία μετέφερε, διά του Αμβρακικού κόλπου, στην Ακαρνανία, μετά την επιζήμια πολιορκία και άλωση του Άμβρακου.[213] Η απόστασή του είναι τρεις ώρες από την Άρτα και εννέα ή δέκα από την Πρέβεζα.

Συνεχίσαμε την πορεία μας για πάνω από δύο ώρες κάτω από την ευχάριστη σκιά αυτών των πυκνών δασών, προχωρώντας μέσα από μεγάλα μονοπάτια τα οποία είχαν καθαριστεί τελευταία κατόπιν διαταγής του βεζύρη. Βγήκαμε από τα φυλλώματα σε ένα όμορφο ξέφωτο όπου βρίσκεται το γραφικό χωριό του Καντζά (Cangia),[214] όπου βρήκαμε ένα νεαρό Αλβανό λοχαγό (καπετάνιο), γιο του Γιαννάκη (Giannaki), του κυβερνήτη της Καμαρίνας, που περίμενε με τα παλικάρια του την άφιξή μας. Είχε πάρει σχετικές διαταγές γι' αυτό και περίμενε εκεί

212 «Πολυβίου, *Ιστορίαι*, βιβλίο 21, κεφ. 26.7 - 26.8 και βιβλίο 4, κεφ. 63.4. Ίσως αυτή η δεύτερη ονομασία να είναι μια ψευδής καταγραφή στα αντίγραφα του Πολυβίου ή μπορεί να αναφέρεται στο ποτάμι από το οποίο το κάστρο πήρε το όνομά του, όπως η Χαράδρα, ένα φρούριο στη Φωκίδα, που πήρε το όνομά του από τον ποταμό Χάραδρο. (Παυσανίας, Φωκικά, βιβλίο 10, κεφ. 33.6)» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

213 «"Αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν τὴν δυνάμιν, προῆγε παρὰ Χαράδραν, σπεύδων διαβῆναι τὸν Ἀμβρακικὸν καλούμενον κόλπον ὃς στενώτατός ἐστί κατὰ τὸ τῶν Ἀκαρνάνων Ἱερόν, καλούμενον Ἄκτιον." (Πολυβίου, *Ιστορίαι*, βιβλίο 4, κεφ. 63.4)» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

214 Η σημερινή Στεφάνη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τέσσερις μέρες, μέχρι να φτάσουμε. Σε αυτό το σημείο λοιπόν, επιτρέψαμε στους χωρικούς μας να φύγουν αφού τους αποζημιώσαμε αρκετά για τον χαμένο τους χρόνο. Παραμείναμε εκεί δύο ώρες για να φάμε και βρήκαμε το κρασί του χωριού εξαιρετικά καλό.

Καθώς φεύγαμε από τον Καντζά παρατηρήσαμε στα δυτικά του χωριού, σε μια πλευρά του βουνού, το υδραγωγείο της Νικόπολης και το ακολουθήσαμε για περισσότερο από ένα μίλι. Το δάσος τώρα έγινε λιγότερο πυκνό και τα δέντρα δημιουργούσαν συστάδες. Έχοντας περάσει από τα ερείπια ενός μικρού Ελληνικού κάστρου[215] στα δεξιά και από μια πηγή νερού εξαιρετικής ομορφιάς, γεμάτη μεγάλα ψάρια, στα αριστερά του δρόμου,[216] φτάσαμε σε περίπου μια ώρα στο Λούρο, ένα άθλιο χωριό, με καλύβες φτιαγμένες από λάσπη και κλαδιά. Υπάρχει ένα "όχι μικρό"[217] τετράγωνο φρούριο, που κατασκευάστηκε από τον βεζύρη στη διάρκεια των πολέμων του με τους Σουλιώτες, το οποίο είχε αρχίσει να καταρρέει. Από εδώ στρίψαμε βόρεια-βορειοδυτικά και σε τρεις ώρες φτάσαμε στο όμορφο χωριό της Καμαρίνας, όπου μας υποδέχτηκαν στο σπίτι του προύχοντα καπετάν Γιαννάκη. Αυτός ήταν αναμφισβήτητα ο πιο ευγενικός Αλβανός που είχαμε συναντήσει ποτέ. Είχε μια επιβλητική αξιοπρέπεια, συνδυασμένη με υπερβολική αβρότητα τόσο στην εμφάνισή του όσο και στους τρόπους του κάτι που σπάνια συναντάς στους ανθρώπους. Ήταν ένας από τους παλαιότερους και πιο σεβαστούς φίλους του βεζύρη και ήταν γνωστός για την ανδρεία και τους καλούς του τρόπους.

Η Καμαρίνα[218] είναι κτισμένη πάνω σε όμορφα υψώματα σε μια ωραία τοποθεσία, γεμάτη δέντρα, κήπους και αμπέλια και έχει μια θαυμάσια θέα του Αμβρακικού κόλπου, των Ακαρνανικών ορέων, του Ιονίου πελάγους και των νησιών του, καθώς και του ισθμού της Νικόπολης που βρίσκεται ακριβώς από κάτω. Ακόμη πιο ψηλά από τον όμορφο λόφο στον οποίο είναι κτισμένη η Καμαρίνα υπάρχουν εκτεταμένα ερείπια μιας Ελληνικής πόλης, με το όνομα Ρηνιάσσα (Rhiniassa), όπου

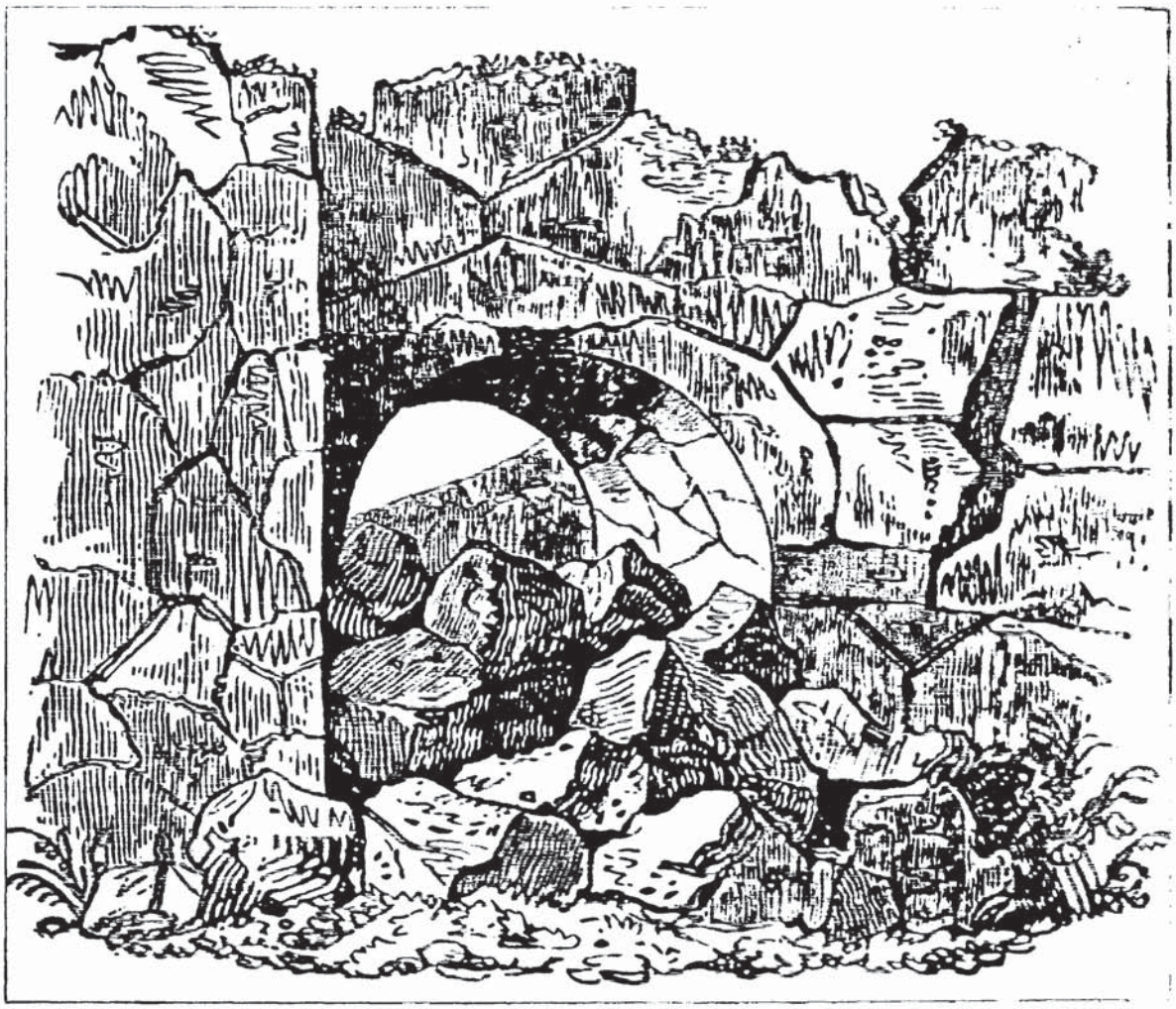
215 Τον πύργο αυτό είδε και ο άγγλος περιηγητής Λήκ (Leake) όταν πέρασε από την περιοχή την 8η Ιουλίου 1805 και αναφέρει «κοντά στις πηγές υπάρχει κούλια για την ασφάλεια της διόδου, με λείψανα ελληνιστικού πύργου, που ασφαλώς υπηρετούσε τον ίδιο σκοπό.» (W.M. Leake, *Travels in Northern Greece*, vol. I, σελ. 256)

216 Τις πηγές της αγίας Παρασκευής στην περιοχή «Σκάλα», λίγο έξω από το χωριό Λούρο, δίπλα στην εθνική οδό προς Ιωάννινα. (βλέπε και N.G.L. Hammond, *Epirus*, σελ. 55)

217 Στο αγγλικό κείμενο «a considerable square fortress». Η λέξη «considerable» όταν αναφέρεται σε υλικά πράγματα σημαίνει «όχι μικρό».

218 «Το όνομά της πιθανόν να προέρχεται από τη λέξη "καμάρα", αψίδα, καθώς βρίσκεται κοντά στο μεγάλο υδραγωγείο της Νικόπολης ή ίσως να είναι παραφθορά της Κομαρίνας, από τον κόλπο του Κομάρου, ο οποίος βρίσκεται μόνο λίγα μίλια πιο μακριά.» Η σημείωση είναι του Χιούζ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

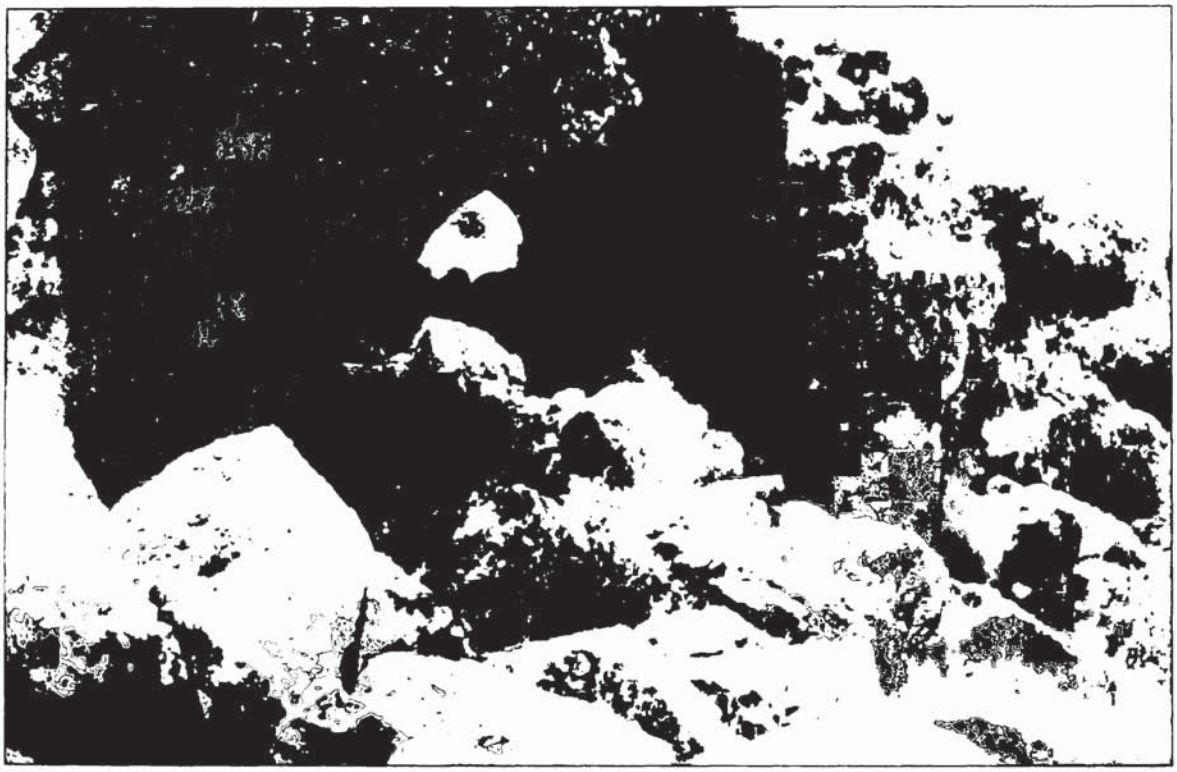
«Περίεργη κυκλική, ελληνική αψίδα στα ερείπια της Κασσώπης»
Σκίτσο από το βιβλίο του Χιούζ

πιθανόν βρισκόταν η πόλη της Ελάτριας που ανήκε στη χώρα των Κασσωπαίων.[219] Κουρασμένοι από το ταξίδι, αναβάλαμε την επίσκεψή μας στα ερείπια αυτά μέχρι το επόμενο πρωί. Η οικία του κυβερνήτη ήταν μεγάλη, όπως και η οικογένειά του. Ο μεγάλος του γιος, που ήταν επικεφαλής της συνοδείας μας, ήταν παντρεμένος εδώ και μερικά χρόνια και ζούσε κάτω από την ίδια στέγη με τον πατέρα του. Η οικογένειά του ήταν χριστιανική, αλλά ως επικεφαλής της οικογένειας έχαιρε του ιδίου σεβασμού όπως οι μωαμεθανοί της ανώτερης τάξης. Κανένας άνδρας, γυναίκα ή παιδί δεν κάθισε, ούτε έφαγε ή ήπιε, μπροστά του.

---

219 Πρόκειται για τα εκτεταμένα ερείπια της αρχαίας Κασσώπης, που βρίσκονται στο μικρό οροπέδιο βορειοανατολικά της Καμαρίνας. Η Ρηνιάσσα είναι το κάστρο πάνω από το παραθαλάσσιο χωριό Λυγιά, γνωστό και ως κάστρο της Δέσπως. Στις μέρες μας θεωρείται ότι τα ερείπια της αρχαίας Ελάτριας βρίσκονται στην περιοχή του Παλαιορόφορου, του παλαιού Ωρωπού. Στη συνέχεια, κάθε αναφορά στο πρωτότυπο κείμενο της λέξης «Ρηνιάσσα» θα μεταφράζεται ως «Κασσώπη».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

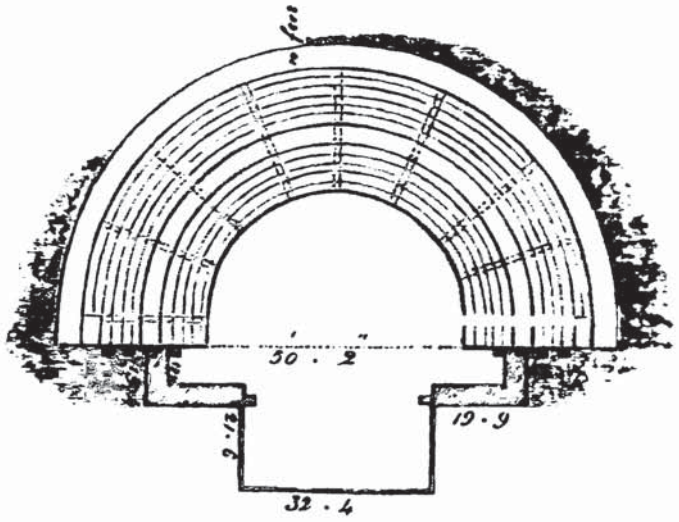
Η ίδια αψίδα στα ερείπια της Κασσώπης
εκατό χρόνια μετά την επίσκεψη του Χιούζ
Φωτογραφία του 1913 από τον Φρέντ Μπουασσοννά

Νωρίς το επόμενο πρωί[220] ξεκινήσαμε υπό την καθοδήγηση του νεαρού Γιαννάκη για να επισκεφθούμε τα ερείπια της Κασσώπης. Ο ταξιδιώτης δεν δυσκολεύεται καθόλου να τα εντοπίσει, αφού στέκονται πλήρως εκτεθειμένα στη θέα σε μια μεγάλη κοιλότητα αρκετού υψομέτρου, πάνω σε δύο μεγάλα ευρύχωρα πέτρινα επίπεδα, το ένα πιο πάνω από το άλλο, που περιτριγυρίζονται από τα αρχαία τείχη, τα οποία σώζονται σε αρκετά καλή κατάσταση και το πλάτος τους κυμαίνεται από δέκα έως δώδεκα πόδια. Η περιφέρεια των τειχών, στην πλήρη ανάπτυξή τους είναι πέντε ή έξι μίλια, περικλείοντας ένα χώρο όπου θα μπορούσαν να ζήσουν περίπου 100.000 κάτοικοι. Ο χώρος καλύπτεται από ερείπια δημόσιων κτηρίων και ιδιωτικών κατοικιών, τα οποία, στο μεγαλύτερο μέρος τους, διατηρούν αρκετές σειρές από πέτρες πάνω από τα θεμέλια, γεγονός που μας βοηθάει να έχουμε μια πλήρη εικόνα του σχεδίου της πόλης, το μήκος και το πλάτος των δρόμων της, τη θέση και το συγκριτικό μέγεθος των δημοσίων και των ιδιωτικών κτιρίων, τα οποία προκαλούν τόσο μεγάλο ενδιαφέρον όσο και τα ερείπια της Πομπηίας και του Ηρακλείου.[221] Η ακρόπολη (citadel) στεκόταν στη

220 19η Μαΐου 1814.

221 Το Herculaneum, Ercolano στα Ιταλικά. Πόλη της Καμπανίας της κάτω Ιταλίας, που βρίσκονταν στους πρόποδες του Βεζουβίου, ανάμεσα στη Νάπολη και την Πομπηΐα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχέδιο του αρχαίου θεάτρου της Κασσώπης
Από το βιβλίο του Χιούζ,
σελ. 340, β΄ τόμος, α΄ έκδοση

δυτική πλευρά και ήταν εκπληκτικά σχιρωμένη. Τα τείχη της διατηρούνται σε ύψος δεκαπέντε με είκοσι ποδιών και έχουν κατασκευαστεί με την αρχαία Πελασγική τεχνοτροπία. Μια πύλη εισόδου του κάστρου παραμένει άθικτη αποτελώντας ένα ωραίο δείγμα της κυκλικής αψίδας, της οποίας το αρχιτεκτονικό ύφος είναι αδιαμφισβήτητα ελληνικό. Έχει αποτελέσει θέμα διαμάχης το κατά πόσο οι Έλληνες χρησιμοποίησαν την αψίδα στην κατασκευή των κτηρίων τους. Το αρχιτεκτονικό δείγμα το οποίο έχει καταγραφεί στην Τίρυνθα και αυτό της Κασσώπης αποδεικνύουν ότι τόσο η μυτερή όσο και η κυκλική αψίδα είχε χρησιμοποιηθεί, αν και σπάνια, στην αρχιτεκτονική των αρχαίων Ελλήνων. Όμως καμία από τις δύο αυτές αψίδες δεν αποδεικνύει ότι ο πολυμήχανος αυτός λαός γνώριζε τις σύγχρονες μεθόδους κατασκευής της αψίδας με βάση τις μαθηματικές αρχές. Αντίθετα μάλιστα οι δύο αυτές περιπτώσεις θα μπορούσαν να στηρίξουν την αντίθετη άποψη, αφού και στις δύο περιπτώσεις (στην γαλαρία της Τίρυνθας και την πύλη της Κασσώπης) διαπιστώσαμε ότι η κλίση της μιας (της γαλαρίας της Τίρυνθας) και η καμπύλη της άλλης (της πύλης της Κασσώπης) έχουν πελεκηθεί στην εσωτερική επιφάνεια των μεγάλων παράλληλων κομματιών πέτρας από τις οποίες έχουν κατασκευαστεί οι αψίδες. Με αυτή τη μέθοδο κατασκευής είναι προφανές πως δεν μπορούσαν να κατασκευάσουν αψίδες με μεγάλο άνοιγμα. Αφού σχεδίασα αυτήν την περίεργη πύλη, εξετάσαμε το εσωτερικό της ακρόπολης (του κάστρου) και μπήκαμε σε ένα κομψό υπόγειο διαμέρισμα μέσω ενός στενού περάσματος μήκους περίπου είκοσι γυαρδών.

Το δωμάτιο είναι σχεδόν τετράγωνο με διαστάσεις εννέα πόδια και εννέα ίντσες επί εννέα πόδια και έξι ίντσες. Το ταβάνι είναι αψιδωτό σαν εσοχή, και όπως και οι τοίχοι, καλύπτεται με σοβά τόσο λείο σαν γυαλισμένο μάρμαρο, και χωρίζεται κομψά σε τμήματα με περίτεχνες κορνίζες και άλλα διακοσμητικά στοιχεία. Καθώς η πόλη πιθανόν κατοικήθηκε πολύ μετά τη κατάκτηση της Ηπείρου από τους Ρωμαίους, είναι δύσκολο να πει κανείς εάν αυτό είναι έργο των Ελλήνων ή των Ρωμαίων κατοίκων της. Από εδώ κατευθυνόμαστε σε ένα πολύ κομψό θέατρο το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

οποίο βρίσκεται στο πάνω μέρος της πόλης στα βόρεια-βορειανατολικά, ακριβώς κάτω από τα τείχη που είναι κτισμένα πάνω σε ψηλούς και γεμάτους δέντρα κρημνούς. Μέτρησα τριάντα επτά σειρές καθισμάτων με ένα μεγάλο διάδρομο ή "περίζωμα".[222] Κάθε κάθισμα έχει ύψος ένα πόδι και τρεις ίντσες και πλάτος ένα πόδι και έξι ίντσες. Το πλάτος του πάνω διαδρόμου είναι μόνο εννέα πόδια. Το σχέδιο και οι διαστάσεις του θεάτρου αυτού φαίνονται πολύ καλύτερα στο παρακάτω σχέδιο.

Στο πέτρινο ύψωμα στα βόρεια-βορειοδυτικά του θεάτρου σώζεται ακόμη μία από τις κύριες εισόδους που διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Η θέα που έχει ο επισκέπτης από το κοίλον του θεάτρου είναι η ομορφότερη που μπορεί να βρει κανείς στην Ελλάδα και είναι το καλύτερο σημείο απ' όπου ο σχεδιαστής μπορεί να κάνει ένα πλήρες σχέδιο όλης της αρχαίας πόλης. Σε μικρή απόσταση στα βορειοανατολικά παρατηρήσαμε τα υψώματα του Ζαλόγγου που κάποτε ποτίστηκαν με το αίμα των Σουλιωτισσών ηρωίδων. Κάτω από την αρχαία πόλη βρίσκεται ένα μικρό χωριό του οποίου οι κάτοικοι έχουν με μεγάλο κόπο καθαρίσει μέρος των ερειπίων της Κασσώπης για να το χρησιμοποιήσουν για τους κήπους και τ' αμπέλια τους. Αυτό φαίνεται χαμένος κόπος σε μια χώρα όπου τα δύο τρίτα της γης είναι τελείως ακαλλιέργητη.

Κατεβαίνοντας από το θέατρο και κατευθυνόμενοι νοτιοανατολικά μέσα από την αρχαία πόλη, περάσαμε από τα ερείπια ενός μεγάλου κτηρίου του οποίου οι Κυκλώπειας αρχιτεκτονικής τοίχοι στέκουν ακόμη σε ύψος μιας γυάρδας. Το μήκος του κτηρίου είναι εκατόν δέκα πόδια και το πλάτος του εκατό. Τίποτε όμως δεν έχει μείνει που να μαρτυρεί τη χρήση του και την ταυτότητά του. Μετρήσαμε τον περίβολο ενός άλλου κτηρίου ο οποίος είναι ενενήντα πόδια επί τριάντα, κοντά στο οποίο, στην απέναντι μεριά του δρόμου, βρίσκεται ένα μεγάλο μακρόστενο οικοδόμημα στην πρόσοψη του οποίου υπήρχαν κολώνες των οποίων οι βάσεις στέκουν ακόμη.

Το σχέδιο της πόλης φαίνεται να έχει γίνει με σημαντική ρυμοτομία, καθώς οι περισσότεροι δρόμοι είναι παράλληλοι μεταξύ τους, με κατεύθυνση από ανατολάς προς δυσμάς, και διασταυρώνονται σε ορθές γωνίες με άλλους, που έχουν κατεύθυνση από βορρά προς νότο. Το πλάτος των δρόμων κυμαίνεται μεταξύ δέκα και δεκαπέντε ποδιών, αλλά υπάρχει μια κεντρική οδός μεγάλου μήκους, από βορρά προς νότο, η οποία είναι δεκαοκτώ πόδια πλατιά. Οι ιδιωτικές οικίες φαίνεται πως ήταν πολύ μικρές. Κάποιες από τις μεγαλύτερες που μέτρησα ήταν μόνο σαράντα πέντε πόδια επί τριάντα δύο και σαράντα τέσσερα πόδια επί εικοσιπέντε. Παρακινούμενοι από το μεγάλο ενδιαφέρον που εμπνέει η περιοχή, διασκορπιστήκαμε στους έρημους δρόμους, μπήκα-

222 Η λέξη είναι γραμμένη ελληνικά στο κείμενο του Χιούζ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

με στα σπίτια, επιθεωρήσαμε τα δημόσια κτίρια και παρατηρήσαμε με ευλάβεια όλα τα τμήματα αυτού του ερημωμένου μέρους που κατάφερε να γλιτώσει από τη φθορά του χρόνου. Μέχρι σήμερα ήταν σχεδόν ανεξερεύνητο και ο μόνος σύγχρονος ταξιδιώτης που είναι γνωστό πως έχει επισκεφτεί τα ερείπιά της πριν από μας είναι ο συνταγματάρχης Λήκ (Leake). Όταν κάποτε γίνουν ανασκαφές θα περιμένουμε να ανακαλυφτούν όχι μόνο θησαυροί με ενδιαφέρον λόγω της σχέσης τους με την τέχνη, αλλά και στοιχεία τα οποία θα μας βοηθήσουν να αποδώσουμε το σωστό όνομα στο αρχαίο αυτό μέρος. Ο γεωγράφος Μελέτιος την αναφέρει ως Ελάτρια και καμιά άλλη πόλη επί του παρόντος δεν διεκδικεί καλύτερα αυτή την τοποθεσία. Μας παραξενεύει όμως το γεγονός πως ένα μέρος προφανώς τόσο μεγαλοπρεπές το οποίο καλύπτει μια τόσο μεγάλη έκταση έχει τύχει τόσο μικρής προσοχής από τους αρχαίους συγγραφείς. Παρόλο που εμείς το παραλείψαμε ο κ. Γ. Τζόουνς (W. Jones) αργότερα ανακάλυψε ένα δεύτερο θέατρο προς το νοτιανατολικό άκρο της πόλης, λαξευμένο μέσα στον βράχο, όπως και το προηγούμενο, και σε παρόμοια καλή κατάσταση.

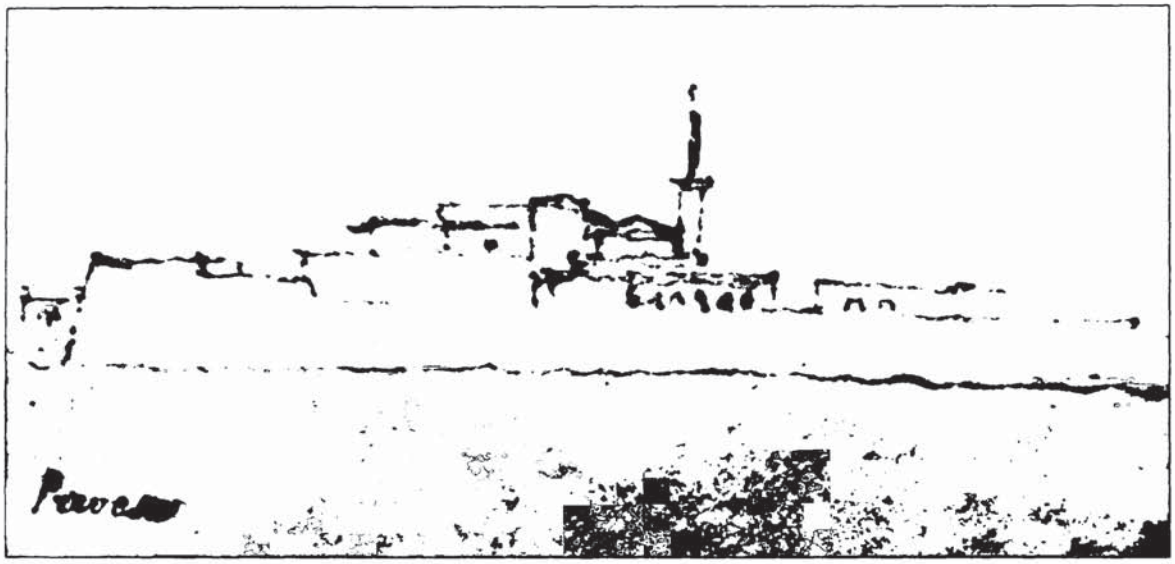
Αφού περάσαμε τέσσερις ή πέντε ώρες σε αυτά τα όμορφα ερείπια επιστρέψαμε στην Καμαρίνα για πρωινό και μετά συνεχίσαμε το ταξίδι μας νότια, προς την Πρέβεζα, η οποία απέχει περίπου δώδεκα μίλια από την Καμαρίνα. Σύντομα μπήκαμε σε μια μεγάλη πεδιάδα, στη βάση των υψωμάτων, απέναντι από την οποία το υδραγωγείο της Νικόπολης, έχοντας αφήσει τα βουνά, φαίνεται να εκτείνει τις αψιδωτές κολώνες του και να μπαίνει στον ισθμό από ένα πέρασμα μέσα από τους λόφους, κοντά στον κόλπο του Κομάρου. Όταν φτάσαμε σε αυτή την όμορφη σειρά από χαμηλά βουνά που οριοθετούν τη Νικόπολη στα βόρεια, σταθήκαμε λίγο να ατενίσουμε τα ερείπια που εκτείνονται προς τα κάτω και μετά προχωρώντας πάνω από τον εγκαταλειμμένο χώρο της "Πόλης της Νίκης", φτάσαμε νωρίς το βραδάκι στην Πρέβεζα και βρήκαμε κατάλυμα στο σπίτι ενός σεβάσμιου Ιταλού γέροντα εμπόρου που μας είχε φιλοξενήσει και στο παρελθόν.

Το επόμενο πρωί[223] δεχτήκαμε τις επισκέψεις του κοτζάμπαση και του υποπρόξενου της Αγγλίας και μάθαμε από τον τελευταίο ότι ένας Άγγλος έμπορος, κάποιος κύριος Ρίτσαρτζ (Richards) από την Μάλτα, βρισκόταν με αρκετά πλοία στο Βαθύ[224] έτοιμος να παραλάβει αγελάδες και βόδια που είχε αγοράσει από τον βεζύρη για να τα μεταφέρει στη Μάλτα. Έτυχε να έχουμε συστατικές επιστολές από την Αγγλία για αυτόν τον κύριο, αλλά δεν μας είχαν επιτρέψει να του τις παραδώ-

223 20ή Μαΐου 1814.

224 Ασφαλές λιμάνι της Πρέβεζας, στη βορειοδυτική απόληξη του όρμου της Πρέβεζας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Όψη του κάστρου του αγίου Αντρέα από τα ανατολικά
Διακρίνονται το προτείχισμα και το τζαμί
Σχέδιο του Haller von Hallerstein - Αύγουστος 1810
Αρχείο Ανδρέα Καρζή

σουμε εξαιτίας της χολέρας που είχε ξεσπάσει στη Μάλτα την εποχή της επίσκεψής μας εκεί. Έτσι με χαρά δράξαμε της ευκαιρίας να τον γνωρίσουμε, στο τελευταίο μέρος που θα περιμέναμε να τον συναντήσουμε. Μόλις τελειώσαμε το πρωινό μας πήγαμε να τον συναντήσουμε, περίπου μισό μίλι από την πόλη, όπου τον βρήκαμε να έχει κατασκηνώσει στην ακτή, με τα τρία πλοία του αγκυροβολημένα. Ήταν εκεί περίπου δεκαπέντε ημέρες και θα παρέμενε ακόμη ένα μήνα, μέχρι να μεταφερθούν στα πλοία όλα τα ζώα. Δειπνήσαμε μαζί του στη σκηνή του και υποσχέθηκε να ανταποδώσει την επίσκεψή μας την επόμενη μέρα στα διαμερίσματά μας. Λίγα πράγματα είναι πιο ευχάριστα από την συνάντηση ενός συμπατριώτη σου σε μια ξένη, βάρβαρη χώρα.

Την επόμενη μέρα[225] ο κύριος Πάρκερ και εγώ πήγαμε με μία βάρκα στη φρεγάτα του βεζύρη, η οποία μας είχε δημιουργήσει τόσα προβλήματα στα Ιωάννινα και η οποία ήταν αγκυροβολημένη στο λιμάνι απέναντι από την Πρέβεζα. Η φρεγάτα, όπως και όλα τα άλλα τουρκικά πολεμικά σκάφη, διοικούνται από κοινού από δύο καπετάνιους! Έναν για τους Έλληνες και έναν για τους Τούρκους! Ο Έλληνας πλοίαρχος ήταν ένας ωραίος, γηραλαίος, ανεμοδαρμένος ναυτικός από το Γαλαξίδι ενώ ο Τούρκος δεν ήταν πάνω στο πλοίο. Το πλήρωμα θύμιζε περισσότερο ράφτες που ήταν τον περισσότερο χρόνο καθισμένοι στο κατάστρωμα σταυροπόδι καπνίζοντας την πίπα τους και παίζοντας ντάμα ή σκάκι. Το πλοίο παρόλα αυτά ήταν κατά πολύ καθαρότερο και με περισσότερη τάξη από ό,τι, κατά τα λεγόμενα, είναι τα τουρκι-

225 21η Μαΐου 1814.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η χρονολογία με τα κεραμικά στοιχεία,
πάνω από τη βόρεια πύλη του κάστρου του Ακτίου

κά πλοία. Ήταν μεγάλο και άνετο, με κατάστρωμα είκοσι εννέα ποδιών, και σε καμιά περίπτωση δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα άσχημο σκαρί, αν και δεν προοριζόταν αρχικά για πολεμικό. Ήταν ένα υδραίικο εμπορικό σκάφος που στο ταξίδι του για την Ανγκόνα μπήκε στο λιμάνι "Βουθρωτό" (Butrinto) του βεζύρη, κατά τη διάρκεια μιας θαλασσοταραχής, και εκεί ο άτυχος καπετάνιος του βγήκε στη στεριά και εξαφανίστηκε ενώ το πλοίο κρατήθηκε ως νόμιμο λάφυρο και μετατράπηκε στη σημερινή του χρήση. Αφού ήπιαμε καφέ και καπνίσαμε πίπα στην καμπίνα του καπετάνιου, μπήκαμε στη βάρκα μας και κω-

226 Το τριγωνικό κάστρο του Ακτίου κτίστηκε, σύμφωνα με δύο χρονολογίες που υπάρχουν πάνω από την κεντρική βόρεια πύλη του, το Σεπτέμβριο του 1812. Η μία χρονολογία είναι με κεραμικά στοιχεία, βρίσκεται πάνω από το τόξο της πύλης και γράφει: «7β1812» (Σεπτεμβρίου 1812). Η άλλη χρονολογία είναι εγχάρακτη στο κάτω αριστερό τμήμα τετράγωνης λίθινης πλάκας – που βρίσκεται πάνω δεξιά από το τόξο της πύλης και φέρει ανάγλυφη παράσταση μυθικού ζώου – και γράφει «Σ [Τ(;)] 1812» (Σ[ΕΠ]Τ(;)[ΕΜΒΡΙΟΥ] 1812). Με τη χρονολόγηση αυτή συμφωνεί ο κ. Σταύρος Β. Μαμαλούκος (βλέπε «Η πολεοδομική εξέλιξη και η αρχιτεκτονική της Πρέβεζας», *Νικόπολις-Πρέβεζα*, Πρέβεζα 1994), αλλά όχι ο καθηγητής κ. Γεώργιος Βελένης ο οποίος υποστηρίζει ότι το κάστρο του Ακτίου κτίστηκε το 1819, χωρίς να το αιτιολογεί (βλέπε «Οι οχυρώσεις της Πρέβεζας και της ευρύτερης περιοχής», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, Πρέβεζα 1999, τεύχος 36, σελ. 21). Ο κ. Βελένης ίσως δέχεται την άποψη του Ιωάννη Φ. Δημάρατου, ο οποίος αναφέρει ότι «ἐπί τοῦ Ἀκτίου ὑπῆρχε τό ἐν ἔτει 1819 ὑπό τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀνεγερθέν φρούριον» στο λήμμα «Πρέβεζα» της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας*, τόμος Κ', σελ. 657, στήλη 3. Ως χρόνο κατασκευής του κάστρου και ο κ. Γιώργος Σμύρης αναφέρει το 1819 στηριζόμενος στον κ. Γ. Βελένη (βλέπε «Κάστρο αγίου Ανδρέα Πρέβεζας», *Ενετοί και Ιωαννίτες Ιππότες, Δίκτυα Οχυρωματικής Αρχιτεκτονικής*, Αθήνα 2001, σελ.127). Υπενθυμίζω ότι ο Χιούζ επισκέφθηκε την 21η Μαΐου 1814 το Άκτιο και είδε το «νέο κάστρο που είχε κτίσει ο Αλή». Όταν ο άγγλος περιηγητής Λήκ (Leake) επισκέφθηκε το Άκτιο την 21η Ιουνίου 1805 είδε και αυτός κάστρο στο Άκτιο: «Στο στενότερο σημείο του πορθμού [της Πρέβεζας] και ακριβώς απέναντι από το κάστρο της Πρέβεζας, ο βεζύρης έχει κτίσει ένα σεράι και ένα μικρό κάστρο.» (W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, London 1835, τόμ. α', σελ. 174.) Υπήρχε άραγε μικρότερο κάστρο στην ίδια θέση το 1805;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η λίθινη πλάκα που είναι εντοιχισμένη πάνω δεξιά από το τόξο της πύλης του κάστρου του Ακτίου, με τη χρονολογία εγχάρακτη κάτω αριστερά

πηλατήσαμε προς την Πούντα, όπου αποβιβαστήκαμε και συνεχίσαμε με τα πόδια μέχρι το νέο φρούριο που είχε κτίσει ο Αλή στην Ακαρνανική ακτή της εισόδου του κόλπου.[226]

Όπως σχεδόν όλα τα κάστρα του, θεωρείται ισχυρό, μόνον εάν κανείς λάβει υπ' όψη του τους εχθρούς με τους οποίους μπορεί πιθανώς να έρθει αντιμέτωπος. Αυτό λοιπόν είναι αρκετό για τους σκοπούς του Αλή, ο οποίος δεν επιθυμεί να ξοδεύει τα χρήματά του σε υπερβολές. Στα τείχη του κάστρου παρατηρήσαμε αρκετές μαρμάρινες επιγραφές που είχαν κοπεί σε κομμάτια. Σε μία από αυτές τις επιγραφές παρατήρησα να γίνεται αναφορά στον Άκτιο Απόλλωνα. Από εκεί μπήκαμε και πάλι στη βάρκα μας και γυρίσαμε στην Πρέβεζα για να υποδεχθούμε τον φιλοξενούμενό μας και να συζητήσουμε για την Αγγλία.[227]

Την επόμενη μέρα[228] πήγαμε μια εκδρομή στη Νικόπολη, όπου ανακάλυψα ότι ήμασταν τυχεροί κατά την προηγούμενη επίσκεψή μας. Επειδή η Νικόπολη βρίσκεται σε μία υγρή πεδιάδα, και όχι σε πετρώδες οροπέδιο όπως οι περισσότερες αρχαίες πόλεις στην Ελλάδα, πολλά από τα κτήριά της είναι κυριολεκτικά πνιγμένα και κρυμμένα, κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών, από συστάδες θάμνων και δένδρων, τσουκνίδες και κουκούτσες ύψους οκτώ ή δέκα ποδιών, που εμποδίζουν κάθε ανθρώπινη προσέγγιση. Επειδή όμως ήθελα πολύ να μετρήσω τις διαστάσεις του μεγάλου Θεάτρου, προσπάθησα να διεισ-

227 Εννοεί τον Άγγλο έμπορο Richards από την Μάλτα που συνάντησαν την προηγούμενη ημέρα στο λιμάνι του Βαθέος στην Πρέβεζα.

228 22η Μαΐου 1814.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα «τεράστια ερπετά» υπάρχουν ακόμη στη Νικόπολη. Στη φωτογραφία σύνεδρος του 2ου διεθνούς συμποσίου για τη Νικόπολη κρατά ένα «πουκάμισο» φιδιού, περίπου δύο μέτρων μήκους, έξω από το Νυμφαίο της Νικόπολης.

δύσω προς το κτίσμα αλλά ενώ άνοιγα μονοπάτι με την ταξιδιωτική μου σπάθα μέσα από τις κουκούτσες που εμπόδιζαν το πέρασμά μου, ένα τεράστιο ερπετό πέρασε δίπλα μου, κάνοντας θόρυβο μέσα στα αγριόχορτα καθώς προχωρούσε προς τα ερείπια. Στάθηκα ακίνητος για αρκετό χρόνο ακούγοντας τον θόρυβο που έκανε αυτό το «τέρας» καθώς υποχωρούσε και μετά υποχώρησα και εγώ, αφήνοντας το μεγάλο Θέατρο στους ηθοποιούς που τώρα φιγουράρουν πάνω στη σκηνή του.

Δύο μέρες μετά την περιπέτεια αυτή,[229] πήρα τη βάρκα και επισκέφτηκα τον συνταγματάρχη Μακ Κώμ (M'Combe) στην άγια Μαύρα. Μου επιτράπηκε να αποβιβαστώ, αφού δεν ίσχυε πια η καραντίνα, και συνέχισα προς το κάστρο, όπου έφαγα με τον διοικητή του νησιού και επέστρεψα στην Πρέβεζα με τη δροσιά του ευχάριστου απομεσήμερου. Ο σκοπός του ταξιδιού μου στο νησί της άγιας Μαύρας ήταν να προσπαθήσω να βρω κάποιο τρόπο μετάβασης στις ακτές της Ιταλίας, αφού δεν μπορέσαμε να βρούμε κάτι τέτοιο στην Πρέβεζα, αλλά ακόμη και εκεί χωρίς επιτυχία. Στη συνέχεια προσπαθήσαμε να πείσουμε έναν από τους καπετάνιους του κυρίου Ρίτσαρτζ (Richards) να σηκώσει πανιά και να μας μεταφέρει στην απέναντι πλευρά της Αδριατικής. Ο κύριος Ρίτσαρτζ ευγενικά έδωσε στον καπετάνιο την άδεια να μας μεταφέρει καθόσον ήταν μάλλον απίθανο να καθυστερήσει από το ταξίδι αυτό περισσότερο από ότι θα περίμενε στην Πρέβεζα να φτάσουν τα βοοειδή του βεζύρη. Ο τύπος όμως, σκεπτόμενος ότι βιαζόμασταν, μας ζήτησε ένα τόσο υπέρογκο ποσό για το ταξίδι αυτό, που σταματήσαμε τις διαπραγματεύσεις αμέσως και αλλάξαμε τα σχέδια μας.

229 Την 24η Μαΐου 1814.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Άγγλος θεολόγος Thomas S. Hughes στην Πρέβεζα και τη Νικόπολη

Αποφασίσαμε τότε να πάρουμε ένα πλοιάριο από την Πρέβεζα μέχρι την Πάργα, η οποία ήταν εκείνη την εποχή υπό Βρετανική προστασία, και να προσπαθήσουμε να βρούμε τρόπο μετάβασης από εκεί προς την ιταλική ακτή. Έτσι στις 28 Μαΐου μαζέψαμε τα πράγματά μας, αποχαιρετήσαμε το Πρεβεζάνο φίλο μας και τακτοποιήσαμε τους λογαριασμούς μας με τον Μουσταφά και τον Δημήτριο. Οι δύο πιστοί μας βοηθοί μας ακολούθησαν μέχρι τον τόπο επιβίβασής μας, όπου έλαβε χώρα μια σκηνή η οποία όσο οδυνηρή κι αν ήταν τότε, τόσο ευχάριστη είναι τώρα που τη θυμάμαι, γιατί περιποιεί τιμή στην ανθρώπινη φύση. Ήταν και οι δύο απαρηγόρητοι, έκλαιγαν γοερά και με λυγμούς σαν μικρά παιδιά και ο καημένος ο Μουσταφά μπήκε στο νερό μέχρι τα γόνατα, καθώς έσπρωχνε τη βάρκα από την ακτή, για να φιλήσει τα χέρια μας για τελευταία φορά. Μετά καθώς γλιστρούσαμε προς τα νερά του Ιονίου τους είδαμε να βγαίνουν από το πλήθος των αδιάφορων παρατηρητών και να κατευθύνονται προς το κατάλυμά μας, μελαγχολικοί από την απουσία αυτών που φαίνεται πως εκτιμούσαν, τους οποίους υπηρέτησαν με πίστη και των οποίων την κούραση και τους κινδύνους είχαν μοιραστεί.»

Η «Αλβανία» και οι κάτοικοί της[230]

«Είναι εξαιρετικά δύσκολο να οριοθετήσεις τη χώρα που σήμερα [το 1814] ονομάζεται Αλβανία. Αρχικά περιορίζετο στη μικρή σε έκταση περιοχή της Αλβανόπολης (Albanopolis) που σήμερα [το 1814] ονομάζεται Ελμπασσάν (Albassan) στο νότιο Ιλλυρικό, την περιοχή που αργότερα ονομάστηκε Νέα Ήπειρος. Παρά την ασήμαντη προέλευση, η τόλμη και η αύξηση του πληθυσμού της, που παρατηρήθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια της αδύναμης και ταραχώδους βασιλείας των Βυζαντινών αυτοκρατόρων, είχε ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση των συνόρων της ή μάλλον την επέκταση του ονόματος Αλβανία σχεδόν σε όλη την έκταση του Ιλλυρικού και της Ηπείρου. Έτσι η χώρα με το όνομα αυτό συνορεύει σήμερα [το 1814] στα βόρεια με την Βοσνία, στα ανατολικά με τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία, στα νότια με την Ακαρνανία και τον Αμβρακικό κόλπο και στα δυτικά με το Ιόνιο πέλαγος και την Αδριατική θάλασσα. Οι Αλβανοί αναμφισβήτητα δεν αποτελούν τον κύριο πληθυσμό εντός αυτών των ορίων. Στην περιοχή υπάρχουν διάσπαρτα αρκετές φυλές Σέρβων, Βουλγάρων, Βλάχων, Οσμανλήδων και Ρωμιών, όπως λέγονται οι νεοέλληνες. Έτσι στην ίδια πόλη είναι σύνηθες να ακούς να μιλιούνται η Τουρκική, Ρωμέϊκη, Βουλγαρική, Βλάχικη και Αλβανική γλώσσα και μερικές φορές μια διάλεκτος που είναι ένα μείγμα όλων αυτών των γλωσσών. Η Αλβανία συνήθως διαιρείται στην

230 Thomas S. Hughes, *Travels in Sicily Greece and Albania*, τόμος II, σελ. 94-100.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Πορτραίτα του Σουλιώτη Λάμπρο και του παλαιού Μπαλούκμπαση των Δερβιζιάνων»

Σχέδιο του Κόκρελλ από το βιβλίο του Χιοϊζ

Άνω και Κάτω Αλβανία, αν και τα όρια των δύο αυτών διαιρέσεων είναι πολύ ασαφή. Θα μπορούσαμε αρκετά ορθά να τις ονομάσουμε Ιλλυρική Αλβανία και Ηπειρωτική Αλβανία. Οι περιοχές που υπάρχουν σε αυτή τη χώρα είναι: Σκούταρι, Άνω και Κάτω Ντίμπρα, Κρούγια, Ντούλτσινο, Ντουράτζο (Δυρράχιο), Τίραννα, Ελμπασσάν, Οχρίδα, Αβλώνα, Μπεράτι, Μουζακιά, Ντεσνίτσα, Σκραπάρι, Κορυτσά, Κολώνια, Κόνιτσα, Δαγκλή, Τοσκαριά, Μαλακάστρα, Αλμπέρι ή Λιαπουριά, Αργυρόκαστρο, Χειμάρρα, Δέλβινο, Λιουτζαριά, Ζαγόρια, Παλαιο-Πογωνιανή, Γιάννενα και Τσαμουριά. Θα μπορούσε ίσως τώρα να προστεθεί η Άρτα και ο Λούρος, καθώς ζουν σε αυτές τις επαρχίες τόσοι Αλβανοί όσοι και στις περισσότερες από τις πιο πάνω περιοχές.

Η ιστορία είναι αρκετά σιωπηλή, όσον αφορά στη προέλευση αυτού του λαού, που παραμένει για τόσους αιώνες σαν σε χειμέρια νάρκη, "occulto velut arbor aero", στη διάρκεια των βαρβαρικών επιδρομών από τις οποίες αρκετές φορές πλήχθηκε η Βυζαντινή αυτοκρατορία. Το μόνο που απομένει είναι να μαντέψει κανείς ή να κάνει υποθέσεις. Επειδή η γλώσσα τους είναι εντελώς προφορική, δεν υπάρχουν γραπτές αποδείξεις που να συμβάλλουν στην έρευνά μας. Κατά την άποψη του συνταγματάρχη Λήκ (Leake), ο οποίος μπορεί να κρίνει καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον, είναι απόγονοι κάποιου αρχαίου Ιλλυρικού φύλου που κατάφεραν, λόγω των ορεινών συνόρων τους, να μη επιμειχθούν με τους Γότθους, Ούννους, Σκλαβούνους και άλλους λαούς που εισέβαλλαν και εγκαταστάθηκαν στις γύρω περιοχές.

Τα χαρακτηριστικά των Αλβανών, το στενό μέτωπο, τα διαπεραστικά γκρίζα μάτια, το μικρό στόμα, τα λεπτά αψιδωτά φρύδια, τα εξογκωμένα ζυγωματικά οστά, το μυτερό πηγούνι, προσδίδουν μια πο-

λύ χαρακτηριστική φυσιογνωμία Σκυθών.[231] Οι βυζαντινοί συγγραφείς φαίνεται να έχουν πάρει το όνομα "Αλβανοί" από τον Πτολεμαίο. Οι βυζαντινοί ιστορικοί αναφέρονται σε αυτούς με τα επίθετα "Αλβάνοι, Αρβάνοι, Αλβανίται, Αρβανίται, Αλβανήτες, κλπ."

Οι Τούρκοι τους αποκαλούν "Αρναούτηδες", ενώ οι ίδιοι αποκαλούνται στη γλώσσα τους "Σκυπιτάρηδες", η χώρα τους "Σκύπερι" και η γλώσσα τους "Σκυπ". Χωρίζονται σε τέσσερις φυλές που ονομάζονται Γκέγκηδες (Dgedges), Τόσκηδες (Toskides), Λιάπηδες (Liapides) και Τσάμηδες (Tziamides). Οι πρώτοι ζουν στις βόρειες επαρχίες Σκούταρι, Ντίμπρα, Ντούλτσινο και Δυρράχιο. Οι δεύτεροι ζουν στις μεγάλες πεδιάδες του Ελμπασσάν, Μουζακιά και Μαλακάστρα που εκτείνονται από τους λόφους του Δυρραχίου μέχρι το Μπεράτι και τον Αυλώνα και κατά μήκος των όχθεων του Αώου μέχρι το Τεπελένι και την Κλεισούρα και από εκεί μέχρι τα όρια της Κορυτσάς στα ανατολικά. Οι τρίτοι είναι φυλή σκληρών ορεσίβιων που ζουν στη χώρα μεταξύ της Τοσκαριάς, της μεγάλης πεδιάδας του Δελβίνου και του Ιονίου πελάγους. Είναι τόσο βρώμικοι στις συνήθειές τους και τόσο συνηθισμένοι στην κλεψιά ώστε ευρέως θεωρείται ότι είναι οι αρχαίοι Λαπίθες.[232] Οι τέταρτοι ζουν στην περιοχή της αρχαίας Θεσπρωτίας, η οποία κυρίως εκτείνεται νότια του ποταμού Καλαμά, του αρχαίου Θύαμι, συμπεριλαμβάνει τους Φιλιάτες και το Μαργαρίτι και φτάνει μέχρι τα Κασσωπαία όρη.

Μεταξύ όλων αυτών των φυλών υπάρχουν μικροδιαφορές στη γλώσσα και τους τρόπους που οι ντόπιοι μπορούν να τις ξεχωρίζουν μεταξύ τους. Τα κύρια χαρακτηριστικά των Αλβανών φαίνεται να έχουν μείνει αναλλοίωτα από τους χρόνους του Αλέξιου Κομνηνού[233], όταν οι ιστορικοί αρχίζουν να τους αναφέρουν ως σκληρό και νομαδικό λαό αλλά επίσης ανελέητο, άπληστο, απειθάρχητο και ατίθασο. Ήταν αρχικά Χριστιανοί αλλά από τα τέλη του δέκατου έκτου αιώνα ο Μωαμεθανισμός άρχισε να κερδίζει έδαφος...»

---

231 Η Σκυθία κατά τον Ηρόδοτο εκτείνονταν στην ευρύτερη περιοχή βόρεια του Εύξεινου Πόντου από το Δούναβη μέχρι την Αζοφική.

232 Οι Λαπίθες ήταν μυθικά όντα που αρχικά θεωρούνταν συγγενείς με τους Κενταύρους. Στην πορεία οι ποιητές άρχισαν να τους παριστάνουν με ανθρώπινη μορφή και διακρίθηκαν από τους κτηνώδεις Κενταύρους. Το θέμα της λέξεως (λαπ-) συναντάται και στις λέξεις αλαπάζειν (διαρπάζειν) και λαίλαψ (δίνη) και πιστεύεται ότι φανερώνει την προέλευση και τη σημασία της λέξης Λαπίθες. Σύμφωνα λοιπόν με την ανάλυση της λέξης, πριν την προσωποποίησή τους ήταν οι δυνατοί άνεμοι και οι καταστρεπτικοί εναέριοι δαίμονες ενώ μετά την προσωποποίησή τους εμφανίζονται ως οι ανδρείοι πολεμιστές, ο μαχιμώτατος λαός της Θεσσαλίας, ο οποίος αφού έδιωξε τους Περραιβούς εγκαταστάθηκε στις όχθες του Πηνειού ποταμού μέχρι που εξοντώθηκε από τους Δωριείς.

233 Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός ήταν αυτοκράτορας του Βυζαντίου και βασίλεψε κατά τα έτη 1081-1118. Ήταν γιος του Ιωάννου Κομνηνού.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Επιλεγμένη βιβλιογραφία

1. Ανδρέου Ιωάννα, «Οικιστική οργάνωση», *Ήπειρος. 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα, 1997.
2. Αραβαντινός Σπυρίδων Π., *Ιστορία Αλή πασά του Τεπελενλή συγγραφείσα επί τη βάσει ανέκδοτου έργου του Παναγιώτου Αραβαντινού*, Αθήνα, 1895.
3. Αραβαντινός Παναγιώτης, *Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία. Μέρος Γ΄*, Ιωάννινα, 1984.
4. Κάδμιος, *Πολεμικαί επιχειρήσεις παρά την Πρέβεζαν*, Αθήνα, 1900.
5. Καρράς Χρυσόστομος, «Το κάστρο των Ρωγών», *Ιστορικά Μνημεία της Λάκκας Σούλι*, έκδοση Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις», Πρέβεζα, 1997, σελ. 97-115.
6. Λούβρου Ειρήνη (επιστημονική επίβλεψη), *Τόπος και Εικόνα. Χαρακτικά ξένων περιηγητών για την Ελλάδα*, τόμος Ε΄, Αθήνα, 1983.
7. Μουστάκης Γεώργιος Ι., *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα, 2002.
8. Παπαγεωργίου Κωνσταντίνος Γ., *Η Συμπολιτεία των Ηπειρωτικών πόλεων των ακτών του Ιονίου (1800-1806) (Πρέβεζα-Πάργα-Βόνιτσα-Βουθρωτό). Μία λαμπρή σελίδα της Ηπειρωτικής ιστορίας*, Αθήνα, 2005.
9. Παπασταύρου Αναστάσιος Ι., *Τα Γιάννινα του 19ου αιώνα όπως τα περιέγραψαν και τα απεικόνισαν οι ξένοι περιηγητές*, Γιάννενα, 1994.
10. Σιμόπουλος Κυριάκος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1810-1821*, τόμος Γ2, ένατη έκδοση, Αθήνα, 1999.
11. Σουητώνιος, *Οι βίοι των Καισάρων*, τόμος Α΄, μετάφραση Νίκου Πετρόχειλου, έκδοση του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1997.
12. Σταμούλη Ρόδη-Αγγελική, «Οι οικογένειες της Κοινότητας της Πρέβεζας (1741)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμος 1ος, σελ. 403-416 και πίνακες, Αθήνα, 1984.
13. Σταμούλη Ρόδη-Αγγελική, «Η συνθήκη της Πρέβεζας (25 Δεκ. 1800) και η απήχησή της στα 1828», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμος 5ος, σελ. 403-454, Αθήνα, 1996.
14. Σταμούλη Ρόδη-Αγγελική, «Πολιτικές κινητοποιήσεις των Πρεβεζάνων μετά τον "Χαλασμό"», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμος 6ος, σελ. 305-398, Αθήνα, 2000.
15. Σωτηρίου Γεώργιος Α., «Το κάστρον των Ρωγών», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, Ιωάννινα, 1927, σελ. 98-109.
16. Τζουβάρα-Σούλη Χρυσηΐς, «Λατρείες στη Νικόπολη», *Νικόπολις Α΄. Πρακτικά του πρώτου Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη (23-29 Σεπτεμβρίου 1984)*, σελ. 169-196 & 461-482, Πρέβεζα, 1987.
17. Byron Lord, *Childe Harold's pilgrimage. Canta I & II*, Boston, 1886.
18. Cabanes Pierre, «Κοινωνική και οικονομική ιστορία της Ηπείρου», *Ήπειρος. 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα, 1997.
19. Cockerell Samuel Pepys, *Travels in southern Europe and the Levant, 1810-1817. The Journal of C.R. Cockerell*, R.A., London, 1903.
20. Hughes Thomas Smart, *Travels in Greece and Albania*, London, 1830.
21. Lyman Theodore, *Επίσκεψη στα Γιάννενα και στον Αλή Πασά. Απόσπασμα Ημερολογίου*, Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια Θεόδωρου Δ. Κοσμά, Ιωάννινα, 2005.
22. Pouqueville F.C.H.L., *Ταξίδι στην Ελλάδα - Τα Ηπειρωτικά*, προλεγόμενα-μετάφραση Κώστα Π. Βλάχου, τόμος Ι, Ιωάννινα, 1994.
23. Weber Shirley Howard, *Voyages and Travels in the near east made during the XIX century*, Princeton-New Jersey, 1952.
24. Ziebarth Erich, «Κυριακός ὁ ἐξ Ἀγκῶνος ἐν Ἠπείρῳ», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, Ιωάννινα, 1926, τεύχος 2ο, σελ. 110-119.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το κλείσιμο των ναών στα 1890

Βούλας Γ. Σοφοπούλου
Ιστορικού

Με αφορμή το άρθρο της κ. Βικτωρίας Παπαγεωργίου-Τζούρου «Ο διωγμός της Ορθοδοξίας στα 1890» που δημοσιεύθηκε στα «Πρεβεζάνικα Χρονικά», τεύχος 37-38, Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2001, σελ. 87-90, παρουσιάζω δημοσιεύματα εφημερίδας της εποχής, που κυκλοφορούσε ευρέως στην Αθήνα, με τίτλο «Εφημερίς» σχετικά με το εν λόγω θέμα.

Τα πρωτότυπα φύλλα της «Εφημερίδος» βρίσκονται στο αρχείο του Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις» απ' όπου και τα ανέσυρα. Μέσα από τις σελίδες της «Εφημερίδος» μπορεί κανείς να δει το κλίμα που επικρατούσε το διάστημα εκείνο (από 25 Οκτωβρίου έως και 25 Δεκεμβρίου 1890) και τις αντιδράσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας από την πλευρά των κληρικών και των λαϊκών.

Το ζήτημα του σταδιακού περιορισμού των προνομίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας ήταν ένα από τα σημαντικότερα θέματα της εκκλησιαστικής ιστορίας στο τέλος του 19ου αιώνα. Η σύγκρουση του Οικουμενικού Πατριαρχείου με την Οθωμανική κυβέρνηση κορυφώθηκε όταν ο Σουλτάνος Αβδούλ Χαμήτ Χαν ο Β΄[1] άρχισε να επεμβαίνει σε ζητήματα καθαρά εκκλησιαστικά και να αυθαιρετεί σε μεγάλο βαθμό (έκλεινε σχολές, φυλάκιζε κληρικούς, αντικαθιστούσε Αρχιερείς με τη χρήση των όπλων κ.ά.). Εξαιτίας της αδιάλλακτης στάσης της Οθωμανικής κυβέρνησης το Οικουμενικό Πατριαρχείο αναγκάστηκε να καταφύγει στην έσχατη λύση, δηλαδή να κηρύξει την εκκλησία σε διωγμό και να κλείσει όλους τους ναούς. Το κλείσιμο των ναών ήταν ένα είδος αντίδρασης στην πιεστική κατάσταση που δημιουργήθηκε και θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε ως ένα είδος «απεργίας». Ο στόχος της ενέργειας αυτής ήταν να εξεγείρει τις συνειδήσεις των χριστιανών, να προκαλέσει τη συμπάθεια της κοινής γνώμης και να πετύχει την παρέμβαση των ξένων κυβερνήσεων. Το αποτέλεσμα

1 Ο Αβδούλ Χαμήτ Χαν ο Β΄, τριακοστός πέμπτος σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ήταν γιος του Αβδούλ Μετζήτ Χάν. Γεννήθηκε το 1842 και πέθανε το 1918. Κυβέρνησε με ιδιαίτερη σκληρότητα για 33 χρόνια από το 1876 έως και το 1909 (Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Παύλου Δρανδάκη, τόμος Α΄, σελ. 43).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ήταν να γίνουν μεγάλες διαδηλώσεις σε διάφορες πόλεις, κυρίως όμως στη Σμύρνη, στα Ιωάννινα και στην Πρέβεζα, όπως προκύπτει από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων. Η Οθωμανική κυβέρνηση προκειμένου να αποφύγει μεγαλύτερες κινητοποιήσεις υποσχέθηκε προφορικά και γραπτά την αναγνώριση των προνομίων την παραμονή των Χριστουγέννων του 1890. Το 1891 εκδόθηκε βεζυρική εγκύκλιος η οποία κατέγραφε για πρώτη φορά τα προνόμια του Πατριαρχείου.

Εικ. 1. Ιωακείμ Α΄ Σγουρός
Αρχείο Ιδρύματος "Ακτία Νικόπολις"

Σ' εκείνες τις δύσκολες στιγμές για την Ορθοδοξία Επίσκοπος Νικοπόλεως και Πρεβέζης ήταν ο Ιωακείμ Α΄ Σγουρός[2] ο οποίος με θάρρος και τόλμη αντιμετώπισε την όλη κατάσταση, όπως φαίνεται μέσα από τα φύλλα της «Εφημερίδος».

Όμως και οι πολίτες έδειξαν τόλμη και αυτοθυσία με αποτέλεσμα να υπάρξουν συλλήψεις εξαιτίας των διαδηλώσεων στα Ιωάννινα και την Πρέβεζα. Οι συλληφθέντες στην Πρέβεζα, όπως μπορεί κανείς να δει στα δημοσιεύματα της «Εφημερίδος», στο φύλλο 332 της 28ης Νοεμβρίου 1890, είναι οι εξής: Χρ. Ψαροδημήτρης, Βλ. Μπαμπούτος, Χαρίλ. Τόλιας, οι αδελφοί Σπυρίδων και Κωνσταντίνος Λουκά.

Εκτός από το σημαντικό ζήτημα του διωγμού της Εκκλησίας μπορεί κανείς να δει μέσα από τις δημοσιεύσεις της «Εφημερίδος» την κατάσταση στην οποία βρισκόταν η επαρχία Πρεβέζης στα 1890. Πιο συγκεκριμένα στο φύλλο 345 της Τρίτης, 11ης Δεκεμβρίου 1890, γίνεται αναφορά στις πληθυσμιακές ομάδες της Πρέβεζας (οι μουσουλμάνοι δεν ξεπερνούν τους χίλιους), στους βαρείς φόρους που ήταν υποχρεωμένοι οι Έλληνες γεωργοί να πληρώνουν στον Τούρκο κατακτητή, στις σκληρές συνθήκες εργασίας των χωρικών για την κατασκευή

2 Ο Ιωακείμ Σγουρός γεννήθηκε στη Χίο το 1864, όπου και έλαβε τη στοιχειώδη γυμνασιακή μόρφωση. Σπούδασε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης και το 188- χειροτονήθηκε Διάκονος. Στις 11 Ιανουαρίου 1890 εκλέχθηκε Μητροπολίτης Νικοπόλεως, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι την 1η Αυγούστου 1891, οπότε μετατέθηκε στη Μητρόπολη της Ξάνθης με απαίτηση της Οθωμανικής κυβέρνησης. Η μετάθεση του ήταν αποτέλεσμα της δράσης του Ιωακείμ, ο οποίος στις δύσκολες στιγμές της Εκκλησίας και του Έθνους δε δίστασε να στηρίξει το δίκαιο και την αλήθεια παρά το νεαρό της ηλικίας του. Μετά τη μετάθεσή του στην Ξάνθη συνέχισε τους αγώνες του εναντίον των Τούρκων και Βουλγάρων. Πέθανε στις 11 Μαΐου 1912 (Φιλαρετος Αρ. Βιτάλης, *Μητρόπολις καί Μητροπολῖται τῆς Νικοπόλεως Ἠπείρου*, Αθήνα 1972).

Εικ. 2. Ιωακείμ Α΄ Σγουρός
(από έργο ζωγραφικής του Π. Σταθόπουλου,
που έγινε με πρότυπο τη φωτογραφία της Εικ. 1)
Αρχείο Ιδρύματος "Ακτία Νικόπολις", Πρέβεζα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οδών, στην αυστηρή βιβλιοχρισία από την πλευρά των Τούρκων, στην ανεπάρκεια της ταχυδρομικής υπηρεσίας, στην κατάργηση της ελληνικής γλώσσας στα τουρκικά δικαστήρια και τις συνέπειες αυτού του μέτρου και στον Χουσεΐν Βέη Ντίνο, ο οποίος αναφέρεται ως «δολοφόνος και κακούργος που συνεργαζόταν με τον μισέλληνα πρόξενο της Ιταλίας Milleliri»! Στο φύλλο 356 του Σαββάτου 22ας Δεκεμβρίου 1890 γίνεται επίσης αναφορά στη διαγωγή του Ιταλού προξένου.

Οι δύσκολες και πιεστικές καταστάσεις που ζούσαν οι κάτοικοι της Πρέβεζας (απαγόρευση της κυκλοφορίας μετά τις 8 μ.μ., έντονη παρουσία του στρατού σε όλη την πόλη, συλλήψεις πολιτών, διπλασιασμός της φρούρησης των δημόσιων καταστημάτων, σωματικός έλεγχος όσων εισέρχονταν στην πόλη), ο φόβος των Τούρκων για τυχόν εξέγερση των κατοίκων, που κάποιες φορές έφτανε στα όρια της υπερβολής[3] και η συμβολή της νέας ελληνικής κυβέρνησης (αποστολή στην Πρέβεζα δύο πολεμικών πλοίων, του «Ακτίου» και της «Αμβρακίας», και ενίσχυση της φρουράς του Ακτίου η οποία ήδη αριθμούσε 35 άνδρες) διαφαίνονται στα φύλλα 317 της 13ης Νοεμβρίου 1890 και 329 της 25ης Νοεμβρίου 1890.

Ακολουθεί μεταγραφή των άρθρων, που αναφέρονται στο κλείσιμο των ναών στα 1890, όπως αυτά δημοσιεύονται στα φύλλα 313 της 9ης Νοεμβρίου 1890, 317 της 13ης Νοεμβρίου 1890, 329 της 25ης Νοεμβρίου 1890, 332 της 28ης Νοεμβρίου 1890, 336 της 2ας Δεκεμβρίου 1890, 345 της 11ης Δεκεμβρίου 1890, 356 της 22ας Δεκεμβρίου 1890 και 360 της 27ης Δεκεμβρίου 1890. Στη μεταγραφή τηρήθηκε το πολυτονικό σύστημα καθώς και η ορθογραφία του πρωτοτύπου.

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 Νοεμβρίου 1890, Ἀριθ. 313, σελ. 1.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΚ ΣΜΥΡΝΗΣ

6 Νοεμβρίου

Τό κλείσιμον τῶν ναῶν. – Ἡ διαγωγή τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου. – Οἱ γάμοι τῆς θυγατρός τοῦ κ. Κοτσώνη. – Ὁ ἐμπαιγμός τῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ εἶνε κεκλεισμέναι ἀπό τῆς προπαρελθούσης Κυριακῆς πᾶσαι, οἱ δέ ἱερεῖς, σταυρώσαντες τάς χεῖρας ἔπαυσαν

3 Ο φόβος των Τούρκων διαφαίνεται ξεκάθαρα σε ένα περιστατικό που αναφέρεται στο φύλλο 329 της 25ης Νοεμβρίου 1890: ο Μουτεσσαρίφης (Διοικητής) ακούγοντας κάποιο βράδυ θόρυβο στη στέγη του σπιτιού του και θεωρώντας ότι πρόκειται για επαναστάτες, έντρομος, έστειλε τη φρουρά του να τους συλλάβει για να διαπιστώσουν ότι ο θόρυβος προέρχονταν από γάτες που έκαναν βόλτα στα κεραμίδια και βέβαια όχι από επαναστάτες που πήγαν να κατασφάξουν αυτον και την οικογένειά του, όπως πίστευε ο ίδιος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΧΟΛΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ

ὑπηρετοῦντες τόν Θεόν. Μόνον ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου ἐπιδεικνύει ἀκατονόμαστον διαγωγήν ἕνεκα προσωπικῶν λόγων, προκειμένου περί ὑποθέσεως σοβαρωτάτης. Ἵνα καταστείλῃ τήν κατ' αὐτοῦ ἐξέγερσιν τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, διέδωκεν, ὅτι ἔκλεισε τάς ἐκκλησίας τῆς περιφερείας του, ἐμπαίζων οὕτω καί τάς Ἀρχάς καί τό πλῆθος, πρός τόν διερμηνέα ὅμως τοῦ γερμανικοῦ προξενείου ὅστις ἠρώτησεν αὐτόν κατ' ἐντολήν τοῦ γενικοῦ προξένου, εἶπεν, ὅτι «μόνον ἄν μέ προστάξῃ ὁ Καλίφης καί ὁ Σουλτάνος θά κλείσω τούς ναούς τῆς ἐπαρχίας μου. Ἐννοεῖται μετά πόσης ἀγαλλιάσεως θά ἔμαθον τάς διαθέσεις τοῦ Ἐφέσου ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γερμανική Πρεσβεία καί ὁ σέρ Οὐίλιαμ Οὐάϊτ.

Ὁ προκομμένος Ἐφέσου μόνον ἐπί μίαν ἡμέραν ἔκλεισε τούς ναούς τῆς Περαίας, ἀλλά βραδύτερον, ἕνεκα τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀρχιάτρου Κοτσώνη, ἤνοιξεν αὐτούς, προκαλέσας οὕτω τήν γενικήν ἀγανάκτησιν. Ἀλλά καί κατά τοῦ κ. Κοτσώνη ἐξωργίσθη ὁ λαός. Ὁ ἰδιαίτερος ἰατρός τοῦ Μ. Βεζύρου Κιαμήλ πασσᾶ μνηστεύσας τήν θυγατέρα του μετά τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ὑγειονομικοῦ ἰατροῦ κ. Δούκα, ἐπειδή οἱ γάμοι δέν ἦτο δυνατόν νά τελεσθῶσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦλθεν ἐνταῦθα πρός κοινόν σκάνδαλον καί πρός ὕβριν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀναπληρῶν τόν Μητροπολίτην Σμύρνης ἅγιος Χριστουπόλεως ἀπέκρουσε τήν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου, ὁ δέ κ. Κοτσώνης κατέφυγεν εἰς τόν ἐν Περαίᾳ διατρίβοντα Μητροπολίτην Ἐφέσου, ὅστις, ἐνῶ διαβεβαίου ὅτι ἐντολῇ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἔκλεισε τούς ναούς, ηὐλόγησε τό μυστήριον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀρχιεπισκοπικῷ οἴκῳ ἐν Περαίᾳ ὑπό τήν προστασίαν τῶν χωροφυλάκων καί τῶν τουρκικῶν περιπόλων! Παράνυμφος ἦν ὁ Ἀρμενοκαθολικός Μαρίντζι, ἄλλοτε διευθυντής τοῦ Αὐστρο-ουγγρικοῦ Λόϋδ, ἄνθρωπος πολυμήχανος. Χειρίστην ἐντύπωσιν παρήγαγε καί ἡ ἐν τῷ γάμῳ παρουσία δώδεκα οἰκοτρόφων τοῦ Ὁμηρείου Παρθεναγωγείου μετά τῆς διευθυντρίας αὐτοῦ καί ὑπό τήν συνοδείαν τῶν ἐφόρων κ.κ. Π. Ἀθηνογένους, Ἀρ. Λασκάρεως καί Διον. Μαρκοπούλου. Τό θέαμα ἦτο οἰκτρόν, δέν ἔχομεν δέ ἤ νά συγχαρῶμεν τούς κυρίους τούτους διά τά πατριωτικά καί χριστιανικά αἰσθήματά των!

Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐμπαίζεται καί παρ' ἐκείνων ἀκόμη, παρ' ὧν ἀναμένει προστασίαν ὁ χριστιανικός πληθυσμός, εὑρίσκονται δέ καί ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄνδρες συμμαχοῦντες μετά τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους καί θεραπεύοντες αὐτούς! Ἔρχεται νῦν ἐνταῦθα ἄλλο ὄργανον τοῦ Κιαμήλ, ὁ κ. Κοτσώνης, καί ἐμπαίζων θεῖα καί ἀνθρώπινα ἐπιδιώκει τήν τέλεσιν τῶν γάμων τῆς θυγατρός του, χάρις εἰς τήν ἰουδαϊκήν διαγωγήν τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου.

Ἄν εἶνε τοιοῦτοι ὅλοι οἱ ἐκκλησιαστικοί πατέρες, ἡ Ἐκκλησία ἀπώλετο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΞ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΠΡΕΒΕΖΑ, 4 Νοεμβρίου

Τό κλείσιμον τῶν ναῶν. – Μεγάλη διαδήλωσις. – Προσφώνησις τοῦ Ἀρχιερέως. – Ἡ ἀναχώρησις αὐτοῦ. – Συμβούλια καί μέτρα Ὀθωμανῶν.

Εἰς ἄκρον συνεκινήθη καί ἡ ἡμετέρα πόλις διά τό κλείσιμον τῶν ναῶν. Πρό τινων ἡμερῶν ἐδημοσιεύθη παρά τῆς ἐνταῦθα Διοικήσεως ἔγγραφον, δι' οὗ ἐκφράζει ἡ Πύλη τήν λύπην της διά τό γεγονός, ἐπιῤῥίπτει δέ τήν εὐθύνην εἰς τά Πατριαρχεῖα. Τήν ἐπιοῦσαν τῆς δημοσιεύσεως ταύτης ὁ Σ. Ἀρχιερεύς ἡμῶν, ἐπανελθών ἐκ τῆς περιοδείας του, ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ τούς δημογέροντας καί ἐδήλωσεν εἰς αὐτούς, ὅτι τῆς ἐκκλησίας κηρυχθείσης ἐν διωγμῷ, δέν ὑφίσταται πλέον ἐκκλησιαστική ἀρχή. Τήν 4ην δέ πρωινήν ὥραν τουρκιστί, φέρων τά ἀρχιερατικά αὐτοῦ ἐγκόλπια καί τήν ποιμεναρχικήν ῥάβδον του, παρακολουθούμενος δέ καί παρά ἱερέων, μετέβη παρά τῷ Διοικητῇ καί ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι παύει τοῦ νά ἄρχῃ ἐκκλησιαστικῶς. Ἐξελθών εἶτα τοῦ θαλάμου ἀφῆρεσε τά ἐγκόλπια αὐτοῦ, ἀφῆκε τήν ῥάβδον του καί λαβών μοναχικόν κομβολόγιον κατῆλθεν ἐκ τοῦ διοικητηρίου ἔνδακρυς καί ἐπορεύθη εἰς τόν ἱερόν ναόν τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους, ὅπου ἀνέμενε τό πλῆθος τῶν χριστιανῶν.

Ὁ ἀρχιερεύς, προσευχηθείς ὑπέρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀνήγγειλεν εἰς τό πλῆθος τόν διωγμόν αὐτῆς καί τό κλείσιμον τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ του ναῶν, συνέστησε δέ εἰς τόν λαόν ὑπομονήν καί τήν μή παράλειψιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Προσεύχεσθε, εἶπεν, εἰς τάς κρύπτας ἡμῶν, ὡς οἱ προπάτορές μας, διότι εὑρισκόμεθα εἰς δυστυχεῖς χρόνους. Ἐγώ παύω πλέον νά εἶμαι ἀρχιερεύς σας· εἶμαι ἁπλοῦς μοναχός καί θ' ἀπέλθω εἴς τινα μονήν.

Ἡ συγκίνησις τοῦ λαοῦ ἦτο ἀπερίγραπτος. Ὅλοι ἔκλαιον. Παιδιά, ἔχετε φρόνησιν καί πίστιν πρός τόν Σωτῆρα, ἐφώνησε τότε ὁ ἀρχιερεύς, ζητήσας δέ συγγνώμην παρά τοῦ πλήθους διηυθύνθη πρός τήν Μητρόπολιν, καθ' ὃν χρόνον ἅπαντα τά ἐργαστήρια τῶν χριστιανῶν ἐκλείοντο. Ὁ ἀρχιερεύς ἐκάλυψε διά μελανοῦ πέπλου τούς Σταυρούς τῶν ναῶν, οἵτινες τότε ἐκλείσθησαν ἐν μέσῳ σφοδροῦ ἀναβρασμοῦ τοῦ πλήθους.

Ὁ Διοικητής φοβηθείς ἐπέβη ὀχήματος καί μεταβάς παρά τῷ στρατ. Διοικητῇ συνέστησεν αὐτῷ ὅπως ἀπόσχῃ πάσης ἐπεμβάσεως πρός ἀποφυγήν ῥήξεων· ἐδιπλασιάσθησαν ὅμως αἱ φρουραί τῆς πόλεως, εἰς τούς στρατιώτας διενεμήθησαν φυσίγγια, ἐθεώρουν δέ οἱ Ὀθωμανοί ἐπικειμένην τήν λύσιν τοῦ ζητήματος ἄνευ δυσαρέστων συνεπειῶν.

Τήν ἐπιοῦσαν, ἀναχωροῦντος τοῦ Ἱεράρχου ἡμῶν, τά καταστήματα τῶν χριστιανῶν καί πάλιν ἐκλείσθησαν, ἡ πόλις δέ περιεβλήθη περιβολήν πένθεμον. Ὁ Ἱεράρχης, φέρων ἁπλοῦν μοναχικόν ἔνδυμα, διέσχισε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τό περί τήν Μητρόπολιν συνηγμένον πλῆθος καί διηυθύνθη εἰς τόν ναόν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, πέριξ τοῦ ὁποίου εἶχον συναθροισθῆ ἄλλοι χριστιανοί σύν γυναιξί καί παισί. Ἐν τῷ ναῷ παρῆσαν οἱ διερμηνεῖς τῶν προξένων Ἑλλάδος, Ἀγγλίας καί Ἰταλίας. Ὁ Ἱεράρχης, ἀναβάς ἐπί τῆς Ὡραίας Πύλης προσεφώνησεν ὡς ἑξῆς τό χριστιανικόν πλῆθος.

Τήν θρησκείαν ἡμῶν καταδιώκουσιν οἱ ἀλλόφυλοι καί ἰσχυροί δέν μᾶς ἐπιτρέπεται δέ νά λέγωμεν ὅτι εἴμεθα χριστιανοί. Τάς ἐκκλησίας μας κλείουσι, τούς Ἀρχιερεῖς σας φυλακίζουν καί ἐξαφανίζουν, ὑβρίζουν τούς ἱερεῖς σας καί τούς φυλακίζουν, κλείουν τά σχολεῖα σας ἵνα μή τά τέκνα σας διδάσκωνται τήν θρησκείαν τῶν πατέρων σας καί ἁρπάζουσι τάς περιουσίας σας. Δέν ἔχετε πλέον ναούς διά νά προσευχηθῆτε, τά τέκνα σας δέν θά βαπτίζωνται, οἱ ψυχορραγοῦντες δέν θά κοινωνῶσι τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, εἰς τούς ἀποθνήσκοντας συγγενεῖς σας δέν θά δίδετε τόν τελευταῖον ἀσπασμόν, θά θάπτετε δέ αὐτούς ἄνευ ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς.

Ὁ Ἱεράρχης ἡμῶν στραφείς εἶτα πρός τάς ἁγίας εἰκόνας ἐδεήθη ὑπέρ τῆς Ἐκκλησίας καί ἱκέτευσε τόν Θεόν, ὅπως φροντίσῃ διά τό ποίμνιόν του. Τό πλῆθος ἔκλαιε, σφοδρά δέ συγκίνησις εἶχε καταλάβει αὐτό· ἐν τῷ μεταξύ ἠκούσθησαν ζωηραί ζητωκραυγαί ὑπέρ τοῦ Ἱεράρχου καί τῶν προνομίων. Ὁ Ἱεράρχης ἡμῶν, συνοδευόμενος εἶτα ὑπό τοῦ πλήθους, ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ. Ὁ λαός ἀνήρχετο εἰς 3.000 περίπου, καθ' ἥν ὥραν ὁ Ἱεράρχης ἵππευε μετά τοῦ διακόνου καί τοῦ κλητῆρος του, ἀμφοτέρων ὡπλισμένων. Ἡ συγκίνησις εἶχε κορυφωθῆ. Ὁ Ἱεράρχης καί ἐπί τοῦ ἵππου του ἀπέτεινε παραμυθητικούς λόγους πρός τό πλῆθος ὅπερ ἐφώναζε:

– Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Ζήτω ὁ Βασιλεύς τῆς Ἑλλάδος! Κάτω οἱ ἀλλόφυλοι! Κάτω οἱ Βούλγαροι!

Ὁ Ἱεράρχης εἰς μάτην προσεπάθει ὅπως καθησυχάσῃ τό πλῆθος, ὅπερ ἦτο ἔνοπλον καί ἕτοιμον εἰς πᾶσαν θυσίαν τήν ὥραν ἐκείνην. Ἡ Ἀρχή, καλῶς ποιοῦσα, δέν ἐπενέβη, ἄλλως ἤθελον διαδραματισθῆ φοβεραί σκηναί.

Καίτοι ἔπιπτε ραγδαία βροχή τό πλῆθος συνώδευσε τόν εἰς τήν μονήν τοῦ ιστορικοῦ Δαλόγκου ἀπερχόμενον Ἀρχιερέα, ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ Ὀθωμανοί ὁπλῖται οἵτινες ἐφρούρουν ἐπί τῶν γεφυρῶν ἔφερον ὅπλα κατά τήν διάβασιν τοῦ ἱεράρχου, ὅστις ἤρξατο ἤδη παρακαλῶν τόν λαόν νά ἐπανέλθῃ εἰς τήν πόλιν τοῦθ' ὅπερ καί ἐγένετο.

Ἡ ἀπροσδόκητος διά τούς Ὀθωμανούς διαδήλωσις αὕτη ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς αὐτούς, τούς κατέλαβε δέ φόβος μή ὁ χριστιανικός λαός ἐξεγερθῇ. Ἕνεκα τούτου συμβούλια ἐπί συμβουλίων συνεκροτήθησαν ὑπό τῶν Τούρκων, διεμοιράσθησαν καί πάλιν φυσίγγια εἰς τούς ὁπλίτας, ἡ πόλις δέ διατελεῖ ἐν σφοδρᾷ ἀνησυχίᾳ.

Πολύ φοβοῦμαι....

Κ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΤΡΙΤΗ 13 Νοεμβρίου 1890, Ἀριθ. 317, σελ. 1.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΝ ΔΙΩΓΜΩ

ΑΝΑΒΡΑΣΜΟΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ

(Ἰδιαιτέρα ἀλληλογραφία Εφημερίδος.)

Ἐν ΠΡΕΒΕΖΗ, τῇ 3 Νοεμβρίου 1890.

Ἐν φθίνοντι δεκάτῳ ἐννάτῳ αἰώνι, ὑπό τά ὄμματα τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης καί πρός αἶσχος αὐτῆς, διωγμός μέγας ἠγέρθη κατά τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἀπό τῆς 26 Ὀκτωβρίου ἐ.ἔ. διερχόμεθα ἡμέρας πονηράς· αἱ Ἐκκλησίαι μας ἐκλείσθησαν, οἱ τεθνεῶτες δέν θά κηδεύωνται δημοσίᾳ, οἱ δέ ζῶντες δέν θά δύνανται πανδήμως νά ὑψώσωσι χεῖρας ἱκέτιδας εἰς τόν Θεόν καί τελῶσι τά τῆς λατρείας των. Δέν ἔχομεν πλέον Πατριάρχην, δέν ἔχομεν πλέον ἐπισκόπους, δέν ἔχομεν πλέον ἱερεῖς. Ἀλγεινοτέρας σελίδας δέν παρέσχεν ἡ Ἐκκλησιαστική Ἱστορία· καί ὁπότε ἔτι αἱ κεφαλαί τῶν Πατριαρχῶν καί Ἀρχιερέων ἔπιπτον ὡς στάχυς, ἡ Ἐκκλησία ἔμενεν ἀμίαντος ἔχουσα πάσας τάς προνομίας.

Ταῦτα πάντα ἀναλογιζόμενοι οἱ χριστιανοί συνῆλθον ὁμοθυμαδόν τήν 26 Ὀκτωβρίου εἰς τόν ἐνταῦθα ἱερόν ναόν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἐπειδή δέ ἀπό τῆς προτεραίας ἡ φήμη εἶχε μεταδώσει τήν ὀλεθρίαν εἴδησιν τοῦ διωγμοῦ καί τῆς κλείσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶχον συρρεύσει πολλοί καί ἐκ τῶν χωρίων, ὁ δέ ναός, προαύλια αὐτοῦ καί αἱ πέριξ ὁδοί ἦσαν κατάμεστοι ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων καί γερόντων, ἀνερχομένων εἰς 6000 καί πλέον. Τά καταστήματα κατά τήν ἡμέρα ταύτην ἦσαν κλειστά, οἱ οἰκίαι ἐγκαταλελειμμέναι, ἅπαντες δέ ἐν νεκρικῇ σιγῇ ἤκουσαν τάς ὑστάτας τοῦ ἀρχιερέως συμβουλάς καί παραινέσεις, ὅπως δέωνται τῷ Ὑψίστῳ ὑπέρ τῆς διαφυλάξεως καί φρουρήσεως τῆς ἐν διωγμῷ διατελούσης Ἐκκλησίας. Δάκρυα καί κοπετοί κατέλαβον τούς χριστιανούς, τά δέ αἰσθήματα αὐτῶν ὑπερεκχειλίσαντα ἐξεδηλώθησαν διά ζητωκραυγῶν ὑπέρ τοῦ Πατριάρχου καί τῆς Ὀρθοδοξίας. Τό πλῆθος κατέκλυσε τάς ὁδούς τῆς πόλεως, ἐπαναλαμβάνον τάς αὐτάς κραυγάς, τόν δέ Ἱεράρχην του ἀπερχόμενον εἰς τήν τρίωρον τῆς Πρεβέζης ἀπέχουσαν μονήν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων παρηκολούθησεν ἐν ζητωκραυγαῖς, μηδόλως κωλυόμενον ἐκ τῆς κρουνηδόν καταπιπτούσης βροχῆς.

Παλαιά μίση ὑπεξεκαύθησαν, ἀρχαῖαι συμφοραί καί καταδυναστεύσεις ἀνέδυσαν ὡς ἐκ τέφρας, δέν ἀπαιτεῖται δέ εἰμή ἐλάχιστος σπινθήρ νά ἀνάψῃ πυρκαϊάν. Ἡ ἐπιτόπιος διοίκησις, ἐπιδεικνύουσα τήν ἡμέραν ἐκείνην φρόνησιν μέχρι δειλίας, ἀφῆκε τό πλῆθος νά διαμαρτυρηθῇ ἐντόνως κατά τοῦ κυριάρχου. Αἱ περιπολίαι ἔκτοτε ἐπολλαπλασιάσθησαν, στρατός ἀπεστάλη εἰς τά χωρία, ὁ Ἀρχιερεύς καίτοι μονάζων ἐπιτηρεῖται ὑπό τούρκων στρατιωτῶν, χριστιανοί καί τοῦρκοι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΘΗΝΗΣΙ, 13 Νοεμβρίου 1890. — ΤΡΙΤΗ ΑΡΙΘ. 317

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΦΥΛΛΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΑΡ. 15. ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΦΥΛΛΟΥ ΛΕΠΤΑ 10.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΝ ΔΙΩΓΜΩι

ΑΝΑΒΡΑΣΜΟΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩι

(Ἰδιαιτέρα ἀλληλογραφία Ἐφημερίδος.)

Ἐν ΠΡΕΒΕΖΗ, τῇ 3 Νοεμβρίου 1890.

Ἐν φθίνοντι δεκάτῳ ἐννάτῳ αἰῶνι, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης καὶ πρὸς αἶσχος αὐτῆς, διωγμὸς μέγας ἠγέρθη κατὰ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἀπὸ τῆς 26 Ὀκτωβρίου ἐ.. ἔ. διερχόμεθα ἡμέρας πονηράς· αἱ Ἐκκλησίαι μας ἐκλείσθησαν, οἱ τεθνεῶτες δὲν θὰ κηδεύωνται δημοσίᾳ, οἱ δὲ ζῶντες δὲν θὰ δύνανται πανδήμως νὰ ὑψώσωσι χεῖρας ἱκετίδας εἰς τὸν Θεὸν καὶ τελῶσι τὰ τῆς λατρείας των. Δὲν ἔχομεν πλέον Πατριάρχην, δὲν ἔχομεν πλέον ἐπισκόπους, δὲν ἔχομεν πλέον ἱερεῖς. Ἀλγεινοτέρας σελίδας δὲν παρέσχεν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία καὶ ὁπότε ἔτι αἱ κεφαλαὶ τῶν Πατριαρχῶν καὶ Ἀρχιερέων ἔπιπτον ὡς στάχυς, ἡ Ἐκκλησία ἔμενεν ἀμίαντος ἔχουσα πάσας τὰς προνομίας.

Ταῦτα πάντα ἀναλογιζόμενοι οἱ χριστιανοὶ συνῆλθον ὁμοθυμαδὸν τὴν 26 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν ἐνταῦθα ἱερὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τῆς προτεραίας ἡ φήμη εἶχε μεταδώσει τὴν ὀλεθρίαν εἴδησιν τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς κλείσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς τὸν ναὸν συνέρρευσαν πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν χωρίων, ὁ δὲ ναὸς, προαύλια αὐτοῦ καὶ αἱ πέριξ ὁδοὶ ἦσαν κατάμεστοι ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων καὶ γερόντων, ἀνερχομένων εἰς 6000 καὶ πλέον. Τὰ καταστήματα κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἦσαν κλειστά, οἱ οἰκίαι ἐγκαταλελειμμέναι, ἅπαντες δὲ ἐν νεκρικῇ σιγῇ ἤκουσαν τὰς ὑστάτας τοῦ ἀρχιερέως συμβουλὰς καὶ παραινέσεις, ὅπως δέωνται τῷ Ὑψίστῳ ὑπὲρ τῆς διαφυλάξεως καὶ φρουρήσεως τῆς ἐν διωγμῷ διατελούσης Ἐκκλησίας. Δάκρυα καὶ κοπετοὶ κατέλαβον τοὺς χριστιανούς, τὰ δὲ αἰσθήματα αὐτῶν ὑπερεχειλίσαντα ἐξεδηλώθησαν διὰ ζητωκραυγῶν ὑπὲρ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας. Τὸ πλῆθος κατέκλυσε τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἐπαναλαμβάνον τὰς αὐτὰς κραυγάς, τὸν δὲ Ἱεράρχην του ἀπερχόμενον εἰς τὴν τρίωρον τῆς Πρεβέζης ἀπέχουσαν μονὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων παρηκολούθησεν ἐν ζητωκραυγαῖς, μηδόλως κωλυόμενον ἐκ τῆς κρουνηδὸν καταπιπτούσης βροχῆς.

Παλαιὰ μίση ὑπεξεκαύθησαν, ἀρχαῖαι συμφοραὶ καὶ καταδυναστεύσεις ἀνέδυσαν ὡς ἐκ τέφρας, δὲν ἀπαιτεῖτοι δὲ εἰμὴ ἐλάχιστος σπινθὴρ νὰ ἀνάψῃ πυρκαϊάν. Ἡ ἐπιτόπιος διοίκησις, ἐπιδεικνύουσα τὴν ἡμέραν ἐκείνην φρόνησιν μέχρι δειλίας, ἀφῆκε τὸ πλῆθος νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐντόνως κατὰ τοῦ κυριάρχου. Αἱ περιπολίαι ἔκτοτε ἐπολλαπλασιάσθησαν, στρατὸς ἀπεστάλη εἰς τὰ χωρία, ὁ Ἀρχιερεὺς καίτοι μονάζων ἐπιτηρεῖται ὑπὸ τούρκων στρατιωτῶν, χριστιανοὶ καὶ τοῦρκοι συναντώμενοι δεινῶς προσβλέπουσιν ἀλλήλους, ἡ δὲ δυσπιστία εἰσεχώρησε παντοῦ.

Ἡ Διοίκησις, φοβουμένη γενικὴν ἐξέγερσιν τῶν χριστιανῶν, ἐπανειλημμένως μετεκαλέσατο τοὺς προύχοντας τῆς πόλεως καὶ συνέστησεν αὐτοῖς, ὅπως καθησυχάσωσι τὸν λαόν, καθότι τὸ ζήτημα τῶν προνομίων ταχέως αἴσιον θέλει λάβει πέρας. Ἐκ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς Διοικήσεως ἐπιστεύθη κατ' ἀρχάς, ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, φρονίμως ποιοῦσα καὶ πρὸς τὸ συμφέρον της ἐργαζομένη, δὲν ἤθελεν ἀποδώσει σπουδαιότητα εἰς τὸ κίνημα τοῦτο τῶν χριστιανῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς, εἴτε ἐνδίδουσα εἰς τὰς πιέσεις τῶν στρατιωτικῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν ἐγχωρίων Τούρκων, εἴτε ἐνθαρρυνομένης καὶ προτρεπομένης ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα ἀναξίου ἀντιπροσώπου τῆς Ἰταλίας κ. Milleliri, φανατικοῦ διώκτου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, προέβη εἰς τὴν σύλληψιν ἐνίων πολιτῶν, ἐν οἷς καὶ τοῦ Χαρλ. Τόλια, νέου ἐκ καλῆς οἰκογενείας καὶ θερμοῦ πατριώτου, πράκτορος δὲ ἐνταῦθα τῆς Πανελληνίου Ἀτμοπλοΐας, οὓς δεσμίους καὶ πεζῇ κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς χθὲς ἀπέστειλεν εἰς Ἰωάννινα χωρὶς οἱ εἰκετοὶ των νὰ λάβωσι γνῶσιν καὶ τῶν ὁποίων ἡ τύχη εἶνε ἄγνωστος, καὶ τοῦτο διότι κατηγορήθησαν, ὅτι ἐν τῇ διαδηλώσει ἐζητωκραύγησαν ὑπὲρ τῆς «Ρωσσίας καὶ Ἑλλάδος».

Αἱ συλλήψεις φαίνεται θὰ ἐξακολουθήσωσι, πολλοὶ δὲ καταζητούμενοι ἢ μένουσι κεκρυμμένοι ἢ κρύφα διαπεραιοῦνται εἰς τὴν ἐναντι ἑλληνικὴν ἀκτήν. Ὑψώσατε πρὸς Θεοῦ φωνὴν ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων ἀδελφῶν μας. Φοβοῦμαι, ὅτι ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως θὰ προκαλέσῃ ῥῆξιν μεταξὺ χριστιανῶν καὶ Τούρκων, αἷμα δὲ χριστιανικόν, αἷμα μαρτύρων θὰ ρεύσῃ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας· ἐὰν δὲ δὲν ἐπικρατήσῃ φρόνησις παρὰ τοῖς Τούρκοις, θέλομεν εὑρεθῇ πρὸ τῶν φρικαλεοτήτων ἐκείνων, τὰς ὁποίας προκαλοῦσιν οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι.

Άρθρο της εφημερίδας «Εφημερίς», του φύλλου της 13ης Νοεμβρίου 1890 σχετικό με το κλείσιμο των ναών στα 1890
Αρχείο Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις», Πρέβεζα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

συναντώμενοι δεινῶς προσβλέπουσιν ἀλλήλους, ἡ δέ δυσπιστία εἰσεχώρησε παντοῦ.

Ἡ Διοίκησις, φοβουμένη γενικήν ἐξέγερσιν τῶν χριστιανῶν, ἐπανειλημμένως μετεκαλέσατο τούς προϋχοντας τῆς πόλεως καί συνέστησεν αὐτοῖς, ὅπως καθυσυχάσωσι τόν λαόν, καθότι τό ζήτημα τῶν προνομίων ταχέως αἴσιον θέλει λάβει πέρας. Ἐκ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς Διοικήσεως ἐπιστεύθη κατ' ἀρχάς, ὅτι ἡ Ὀθωμανική Κυβέρνησις, φρονίμως ποιοῦσα καί πρός τό συμφέρον της ἐργαζομένη, δέν ἤθελεν ἀποδώσει σπουδαιότητα εἰς τό κίνημα τοῦτο τῶν χριστιανῶν. Ἀλλά δυστυχῶς, εἴτε ἐνδίδουσα εἰς τάς πιέσεις τῶν στρατιωτικῶν Ἀρχῶν καί τῶν ἐγχωρίων Τούρκων, εἴτε ἐνθαρρυνομένης καί προτρεπομένης ὑπό τοῦ ἐνταῦθα ἀναξίου ἀντιπροσώπου τῆς Ἰταλίας κ. Milleliri, φανατικοῦ διώκτου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, προέβη εἰς τήν σύλληψιν ἐνίων πολιτῶν, ἐν οἷς καί τοῦ Χαραλ. Τόλια, νέου ἐκ καλῆς οἰκογενείας καί θερμοῦ πατριώτου, πράκτορος δέ ἐνταῦθα τῆς Πανελληνίου Ἀτμοπλοίας, οὕς δεσμίους καί πεζῇ κατά τό μεσονύκτιον τῆς χθές ἀπέστειλεν εἰς Ἰωάννινα χωρίς οἱ οἰκεῖοί των νά λάβωσι γνῶσιν καί τῶν ὁποίων ἡ τύχη εἶνε ἄγνωστος, καί τοῦτο διότι κατηγορήθησαν, ὅτι ἐν τῇ διαδηλώσει ἐζητωκραύγησαν ὑπέρ τῆς «Ρωσσίας καί Ἑλλάδος».

Αἱ συλλήψεις φαίνεται θά ἐξακολουθήσωσι, πολλοί δέ καταζητούμενοι ἤ μένουσι κεκρυμμένοι ἤ κρύφα διαπεραιοῦνται εἰς τήν ἔναντι ἑλληνικήν ἀκτήν. Ὑψώσατε πρός Θεοῦ φωνήν ὑπέρ τῶν καταδυναστευομένων ἀδελφῶν μας. Φοβοῦμαι, ὅτι ἡ διαγωγή αὕτη τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως θά προκαλέσῃ ῥῆξιν μεταξύ χριστιανῶν καί Τούρκων, αἷμα δέ χριστιανικόν, αἷμα μαρτύρων θά ρεύσῃ ὑπέρ τῆς Ὀρθοδοξίας· ἐάν δέ δέν ἐπικρατήσῃ φρόνησις παρά τοῖς Τούρκοις, θέλομεν εὑρεθῆ πρό τῶν φρικαλεοτήτων ἐκείνων, τάς ὁποίας προκαλοῦσιν οἱ θρησκευτικοί πόλεμοι.

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΚΥΡΙΑΚΗ 25 Νοεμβρίου 1890, Ἀριθ. 329, σελ. 1 & 2.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΝ ΔΙΩΓΜΩ – ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ – ΑΝΑΒΡΑΣΜΟΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ. – ΔΙΑΔΗΛΩΣΙΣ ΕΝ ΜΙΤΥΛΗΝΗ

(Ἰδιαίτεραι ἀνταποκρίσεις τῆς Ἐφημερίδος)

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τηλεγραφικῶς μετεδόθησαν τά ἑξῆς εἰς ἐφημερίδα Ἰταλικήν, καλῶς πάντοτε πληροφορημένην περί τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων.

Αἱ ἀπαντήσεις τῶν Μητροπολιτῶν Βελιγραδίου, Ἀθηνῶν καί Βουκουρεστίου καί τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καί Ἱερουσαλήμ εἰς τήν ἐμπιστευτικήν διακοίνωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, περί τῆς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐκφράζουσι τήν κατά τύπους συγκατάθεσίν των· ἀναμένουσιν οἱ Ἱεράρχαι οὗτοι ρητήν πρόσκλησιν, ἵνα κατηγορηματικῶς ἀποφανθῶσιν.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Πετρουπόλεως δέν ἀπήντησεν εἰσέτι. Ἐν Πετρουπόλει, ἔνθα ἐπικρατοῦσιν ἀνησυχίαι ὡς πρός τάς συνεπείας θρησκευτικῆς συγκρούσεως, ἀναγνωρίζονται ὡς συμβιβαστικαί αἱ διαθέσεις τῆς Πύλης, καί ἐπιθυμεῖται ὅπως ἡ ἐν Φαναρίῳ Ἱερά Σύνοδος προβῇ εἰς τήν ἐκλογήν τοῦ νέου Πατριάρχου, ἤ καταπείσῃ τόν Πατριάρχην Διονύσιον, ἵν' ἀποσύρῃ τήν παραίτησίν του. Τοιουτοτρόπως θά ἐλύετο τοὐλάχιστον τό προσωπικόν ζήτημα.

Τό πρῶτον ἤδη πληροφορούμεθα, ὅτι εἰς τήν πρότασιν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πρός τάς Ὀρθοδόξους αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας περί συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀπήντησαν αὗται κατά τύπους, ἀποδεχόμεναι τό μέτρον. Τώρα δέ μόλις μανθάνομεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἱερά Σύνοδος προέβη εἰς τό μέτρον τῆς ἀπαντήσεως, χωρίς τοῦτο νά γένηται πάραυτα γνωστόν ἐνταῦθα, ἐνῷ περί τοιούτου πρόκειται ζητήματος, συγκινοῦντος ἅπαν τό Ὀρθόδοξον πλήρωμα. Δέν ἐννοῦμεν διά τῆς παρατηρήσεως ταύτης νά διατυπώσωμεν μομφήν κατά τοῦ Σ. Μητροπολίτου· τοὐναντίον ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ ἀναγραφομένη εἴδησις μᾶς προέλαβε, διατιθεμένους νά πραγματευθῶμεν τό θέμα τοῦτο, καί νά ἐρωτήσωμεν τήν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἑλλάδος, τί πράττει αὕτη ἐπί τοσοῦτον χρόνον, καθ' ὃν ἡ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὑφίσταται τόν διωγμόν τῶν βαρβάρων;

Δέν θέλομεν νά ἐξετάσωμεν τώρα, ἄν ἡ *κατά τύπους* μόνον ἀπάντησις, ἥν ἔδωκεν ἡ Ἱερά ἡμῶν Σύνοδος εἰς τήν ἐμπιστευτικήν διακοίνωσιν τοῦ Πατριάρχου, εἶνε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο αὕτη νά πράξῃ ἐν ταῖς προκειμέναις περιστάσεσιν. Ἐπιφυλασσόμεθα δέ νά πραγματευθῶμεν καί περί τῆς στάσεως, ἥν ἡ Ρωσσία καί ἡ Ἐκκλησία της ἀνέλαβον ἀπέναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τά μάλιστα δυσμενοῦς πρός τά δικαιώματα τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐν ταῖς ὑπό τήν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου χώραις.

Ἐκ ΠΡΕΒΕΖΗΣ, 20 Νοεμβρίου.

Ἀφ' ἧς ἡμέρας οἱ χριστιανοί Πρεβέζης ἐξεδήλωσαν ἀνδρικῶς τά κατά τοῦ κυριάρχου των αἰσθήματα, ἐπί τῇ καταπατήσει τῶν προνομιῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐνταῦθα Διοίκησις ἐκήρυξε τόν τόπον μας ἐν ἐμπολέμῳ οἱονεί καταστάσει. Ἀπηγορεύθη αὐστηρῶς καί ἐπί ἀπειλῇ τουφεκισμοῦ ἡ μετά τήν ὀγδόην μ.μ. καί πρό τοῦ λυκόφωτος τῆς πρωΐας ἔξοδος ἐκ τῶν οἰκιῶν μας· τά καταστήματα θά μένωσι κατά τόν χρόνον τοῦτον κεκλεισμένα, τά ἐλαιοτριβεῖα ἀργοῦντα, οὐδεμία κίνησις ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἧς αἱ ἀκταί ὑπό στρατιωτικῆς ζώνης φυλάσσονται. Ἡ ἀγορά καί αἱ ἀγυιαί τῆς πόλεως κατακλύζονται ὑπό περιπολιῶν· ὁ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΘΗΝΗΣΙ, 25 Νοεμβρίου 1890. — ΚΥΡΙΑΚΗ Φύλ. 329

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΦΥΛΛΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΑΡ 18. • ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΦΥΛΛΟΥ ΛΕΠΤΑ 10.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΝ ΔΙΩΓΜΩ

ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΑΝΑΒΡΑΣΜΟΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ.--ΔΙΑΔΗΛΩΣΙΣ ΕΝ ΜΙΤΥΛΗΝΗ

(ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΙ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ)

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τηλεγραφικῶς μετεδόθησαν τὰ ἑξῆς εἰς ἐφημερίδα Ἰταλικήν, καλῶς πάντοτε πληροφορημένην περὶ τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων.

Αἱ ἀπαντήσεις τῶν Μητροπολιτῶν Βελιγραδίου, Ἀθηνῶν καὶ Βουκουρεστίου καὶ τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν ἐμπιστευτικὴν διακοίνωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, περὶ τῆς συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐκφράζουσι τὴν κατὰ τύπους συγκατάθεσίν των· ἀναμένουσιν οἱ Ἱεράρχαι οὗτοι ρητὴν πρόσκλησιν, ἵνα κατηγορηματικῶς ἀποφανθῶσιν.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Πετρουπόλεως δὲν ἀπήντησεν εἰσέτι. Ἐν Πετρουπόλει, ἔνθα ἐπικρατοῦσιν ἀνησυχίαι ὡς πρὸς τὰς συνεπείας θρησκευτικῆς συγχρούσεως, ἀναγνωρίζονται ὡς συμβιβαστικαὶ αἱ διαθέσεις τῆς Πύλης, καὶ ἐπιθυμεῖται ὅπως ἡ ἐν Φαναρίῳ Ἱερὰ Σύνοδος προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου Πατριάρχου, ἡ καταπείσῃ τὸν Πατριάρχην Διονύσιον, ἵν' ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του. Τοιουτοτρόπως θὰ ἐλύετο τοὐλάχιστον τὸ προσωπικὸν ζήτημα.

Τὸ πρῶτον ἤδη πληροφορούμεθα, ὅτι εἰς τὴν πρότασιν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας περὶ συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀπήντησαν αὗται κατὰ τύπους, ἀποδεχόμενοι τὸ μέτρον. Τώρα δὲ μόλις μανθάνομεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἱερὰ Σύνοδος προσέθη εἰς τὸ μέτρον τῆς ἀπαντήσεως, χωρὶς τοῦτο νὰ γένηται πάραυτα γνωστὸν ἐνταῦθα, ἐνῷ περὶ τοιούτου πράγματος ζητήματος, συγκινοῦντος ἅπαν τὸ Ὀρθόδοξον πλήρωμα. Δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τῆς παρατηρήσεως ταύτης νὰ διατυπώσωμεν μομφὴν κατὰ τοῦ Σ. Μητροπολίτου· τοὐναντίον ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ ἀναγραφομένη εἴδησις μᾶς προσέβαλε, διατιθεμένους νὰ πραγματευθῶμεν τὸ θέμα τοῦτο, καὶ νὰ ἐρωτήσωμεν τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἑλλάδος, τί πράττει αὕτη ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, καθ' ὃν ἡ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὑφίσταται τὸν διωγμὸν τῶν βαρβάρων;

Δὲν θέλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τώρα, ἂν ἡ κατὰ τύπους μόνον ἀπάντησις, ἣν ἔδωκεν ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Σύνοδος εἰς τὴν ἐμπιστευτικὴν διακοίνωσιν τοῦ Πατριάρχου, εἶνε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο αὕτη νὰ πράξῃ ἐν ταῖς προκειμέναις περιστάσεσιν. Ἐπιφυλασσόμεθα δὲ νὰ πραγματευθῶμεν καὶ περὶ τῆς στάσεως, ἣν ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Ἐκκλησία της ἀνέλαβεν ἀπέναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὰ μάλιστα συνεπείᾳ πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου χώραις.

Ἐκ ΠΡΕΒΕΖΗΣ, 20 Νοεμβρίου.

Ἀφ' ἧς ἡμέρας οἱ χριστιανοὶ Πρεβέζης ἐξεθυμωσαν ἀνδρικῶς τὰ κατὰ τοῦ κυριάρχου των αἰσθήματα, ἐπὶ τῇ κατακτήσει τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐνταῦθα Διοίκησις ἐκήρυξε τὸν τόπον μας ἐν ἐμπολέμῳ οἱονεὶ καταστάσει. Ἀπηγορεύθη αὐτηρῶς καὶ ἐπὶ ἀκειλῇ τουφεκισμοῦ ἡ μετὰ τὴν ὀγδόην μ.μ. καὶ πρὸ τοῦ λυκόφωτος τῆς πρωΐας ἔξοδος ἐκ τῶν οἰκιῶν μας· τὰ καταστήματα θὰ μένωσι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κεκλεισμένα, τὰ ἁλιοτριβεῖα ἀργοῦντα, οὐδεμία κίνησις ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἧς αἱ ἀκταὶ ὑπὸ στρατιωτικῆς ζώνης φυλάσσονται. Ἡ ἀγορὰ καὶ αἱ ἀγυιαὶ τῆς πόλεως καταλαμβάνονται ὑπὸ περιπολιῶν· ὁ στρατὸς μας εἰς κίνησιν τόσῳ ἐν τῇ πόλει δσῳ καὶ ἐν τοῖς χωρίοις· αἱ φρουραὶ τῶν δημοσίων καταστημάτων ἐδιπλασιάσθησαν· ἡ οἰκία τοῦ Μουτεσαρίφη (διοικητοῦ) ὑπὸ οὐλαμοῦ φρουρεῖται στρατιωτῶν· ὁ ἀριθμὸς τῶν κατασκόπων τεραστίως ηὐξήθη. τὴν 21 πρωΐαν ἀθρόαν καὶ τὸ ἀθροώτατον τῶν Τούρκων διεδέχθη ἐγρήγορσις καὶ ἀεικινησία. Φοβοῦμενοι ἐξέγερσιν τῶν κατοίκων καὶ εἰσβολὴν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐζώνων μετημφιεσμένων πρὸς ὑποκίνησιν τῶν χριστιανῶν εἰς ἀνάστασιν, παντοχοῦ βλέπουσι *κομιτατζῆδες*, τοὺς πάντας ὑποπτεύοντες, τὸ δὲ ἐλάχιστον τυχαίου συμβάν πολυειδῶς σχολιάζουσι καὶ βασανίζουσιν. Συναισθανόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, εἰς ὃν ὦθησε τὸ Κράτος των ἡ ἀνησυχία καὶ ὁ φανατισμὸς τῶν ἰθυνόντων τὰς τύχας τῆς Τουρκίας, φόβῳ κατελήφθησαν, οἱ δὲ νοημονέστεροι ἀποδοκιμάζουσι τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης, ἐπιφρίττοντες τὰ γενόμενα εἰς τοὺς Φράγκους, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων, λέγουσιν, ὁ Σουλτάνος κατέστη ἀνδρείκελον.

Ὁ ἐν τῇ Μονῇ ἁγίων Ἀποστόλων μονάζων ἀρχιμ. τῶν Ν Πατρῶν ἅγιος Νικοπόλεως ἐν αὐστηρῷ διατελεῖ περιορισμῷ, μὴ ἐπιτρεπομένου οὐδενὸς τῶν πολιτῶν νὰ πλησιάζῃ αὐτόν. Πέμψας καὶ ἔχων ἀνάγκην νοσηλείας, προὐτίμησε μὲ κίνδυνον τῆς ὑγείας του νὰ μένῃ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἢ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀπειλὰς καὶ προτροπὰς τοῦ Διοικητοῦ, ὅτως ἐπαναπάμψῃ εἰς τὴν πόλιν. Οἱ ἐκ τῶν χωρίων συρρέοντες εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐκ τῶν πλοίων ἀπὸ βαζόμενοι εἰς ἀγρίαν ὑποβάλλονται σωματικὴν ἔρευναν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ ἀνακαλύψωσιν ἐπὶ μὲν τῶν πρώτων ἐνοχοποιητικὰς ἐπιστολὰς τοῦ ἀρχιερέως, ἐπὶ δὲ τῶν δευτέρων τοιαύτας ἐκπαστατικάς· ἐξ Ἑλλάδος.

Περὶ τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ φρουρίου Ἰωαννίνων, ἐν τοῖς διαδοχῆτοις τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ μουσουλμανίοις, καθαιρυμένων συμπαθεστάτων Πρεβεζαίων σὺν θετικῶν ἐγνώσθη εἰσέτι, καθότι οὔτε ἐπεφοιτήσαν, εἰ καὶ ἐκαναὶ ἕκτοτε παρῆλθον ἡμέραι, οὐδὲ ἐπετράπη τινὶ νὰ τοὺς πλησιάσῃ, ἀφοῦ καὶ τοὺς εἰς Ἰωάννινα ἐπὶ τούτῳ μεταβάντας ἀδελφοὺς των ἀστυνομικῶς ἀπεῖθεν ἀπέπεμψαν, τὰ δὲ τὴν φρούρησιν αὐτῶν ἐντεταλμένα ὄργανα σκαιότατα πρὸς τοὺς δυστυχεῖς τούτους φέρονται, καταβιβαζόντας ζωντας ἐν ταῖς καθύγροις φυλακαῖς εἰς τὸν ἐξ ἀποφύξεως θάνατον, ἀφοῦ ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ τοῦ ἔτους, καὶ δὴ ἐν Ἰωαννίνοις, ἀπηγορεύθη αὐτοῖς ἡ θέρμανσις καὶ ἡ προμήθεια ἐνδυμάτων καὶ κλινοσκεπασμάτων.

Προχθὲς περὶ λύχνων ἅρις συμβούλιον ἔλαβε χώραν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μουτεσαρίφη, εἰς ὃ παρῆσαν, ἐκτὸς τῶν ἐνταῦθα ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ αἰμοχαρὴς Χουσεὶν Βέης Ντίνος καὶ ὁ μισέλλην ἐνταῦθα πρόξενος τῆς Ἰταλίας κ. Milloliri. Μετὰ τὸ τέρας τοῦ συμβουλίου παρετηρήθη ἐκτακτος κίνησις τοῦ στρατοῦ, ἅπαντος ἐξ ἑκάστης ὁ ἀξιωματικὸς τῆς χωροφυλακῆς μετὰ 16 ἀνδρῶν νύκτωρ ἀπέπλευσεν ἐνταῦθεν, κατευθυνομένη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κόλπου, τὴν δὲ πρωΐαν τὰ ἐνταῦθα ναυλοχοῦντα πολεμικὰ ἀτμό-

πλοιον Σεβκιὲτ-Νουμᾶ, σαθρὸν καὶ δρόμον χελώνης διανύον, ἀπέπλευσεν ὡσαύτως. Πέπλος μυστηριώδης καλύπτει τὰ μέτρα ταῦτα τῆς διοικήσεως· τίς οἶδε ὁποῖαι νέαι βάσανοι χαλκεύονται διὰ τοὺς δυστυχεῖς χριστιανούς.

Οἱ δοῦλοι Ἕλληνες ἔχουσιν ἐστραμμένα τὰ βλέμματά των εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, εἰς ἣν ἐναπέθεσαν τὰς ἐλπίδας των καὶ παρ' ἧς προσδοκῶσιν ἀποφασιστικὴν καὶ πατριωτικὴν ἐνέργειαν. Οὐδόλως ἄσκοπος ἤθελεν εἶσθαι ἡ εἰς Πρέβεζαν ἀποστολὴ δύο τοὐλάχιστον πολεμικῶν πλοίων τοῦ *Ἀκτίου* καὶ τῆς *Ἀμβρακίας* καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἐν Ἀκτίῳ φρουρᾶς, ἀριθμούσης ἤδη μόλις 35 ἄνδρας. Ἡ ἐπίδειξις αὕτη ἀφ' ἑνὸς μὲν ἤθελεν ἐνθαρρύνει καὶ πείσει τοὺς δούλους Ἕλληνας, ὅτι οἱ ἐλεύθεροι ἀδελφοὶ των δὲν μένουσιν ἀ-άλ-γητοι εἰς τὰ δεινοπαθήματά των, καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ προθύμως θὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειάν των, ἀφ' ἑτέρου δὲ τρομάξει καὶ περιστείλει τοὺς Τούρκους, οἵτινες καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀθιγγάνους ἀφηνιάζοντες φοβοῦνται.

Κατηγγέλθη φαίνεται εἰς τὰς τουρκικὰς Ἀρχάς, ὅτι σκοπεῖται ἡ λαθραία ἀποβίβασις εἰς Ἤπειρον ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων πρὸς ἐξόπλισιν τῶν Χριστιανῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἀποπλεῦσαν ἀτμόπλοιον *Σεβκιὲζ-Νουμᾶ* ἀνετέθη ἡ ἐπιτήρησις τῶν ἀκτῶν τῆς Ἠπείρου, τῶν ἐναντι τῆς Κερκύρας, εἰς δὲ τὴν ἄκατον ἡ τοῦ Ἀμβρακικοῦ Κόλπου.

Ὁ τοὺς Τούρκους καταλαβὼν φόβος καταντᾷ μέχρι τοῦ γελοίου καὶ ἀπόδειξις τὸ ἑξῆς γεγονός: Ἐν τῇ στέγῃ τοῦ Μουτεσσαρίφη πασσᾶ γαλαῖ, φαίνεται, ὑφαίνουσαι τὸν ἱστὸν τῶν ἐρώτων των προὐξένησαν θόρυβον. Ὁ καχύποπτος ἅμα καὶ δειλὸς πασᾶς, ἐκλαβὼν τὰς γαλᾶς ὡς ἐπαναστάτας ἐλθόντας νύκτωρ νὰ κατασφάξωσιν αὐτόν τε καὶ τὴν οἰκογένειάν του, ὑπὸ δεινοῦ κατελήφθη φόβου, ἀφυπνισθέντες δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ του ἤρξαντο κραυγάζειν καὶ ἐπικαλεῖσθαι συνδρομήν· ὁ στρατὸς ἐτέθη εἰς κίνησιν καὶ καταβίωξιν τῶν ἀχρείων τετραπόδων.

Πρὸς Θεοῦ προσοχὴ καὶ περισσοτέρα στοργὴ εἰς τὴν Ἤπειρον, ἧς ἡ ἐξόντωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ παρὰ Τούρκων καὶ Ἰταλῶν ἀδελφικῶς ἐπιδιώκεται. Ἅπασα ἡ ὀργὴ καὶ ἀγανάκτησις τῶν Τούρκων στρέφη κατὰ τοῦ ἁγίου Νικοπόλεως καὶ τῶν Πρεβεζίων, ὡς πρώτων ἀποτολμησάντων νὰ διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τοῦ κυριάρχου των καὶ δόντων καὶ τοῖς λοιποῖς δούλοις ἀδελφοῖς τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως.

×

Ἄρθρο της εφημερίδας «Εφημερίς», του φύλλου της 25ης Νοεμβρίου 1890 σχετικό με το κλείσιμο των ναών στα 1890
Αρχείο Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις», Πρέβεζα

στρατός ἅπας εἰς κίνησιν τόσῳ ἐν τῇ πόλει ὅσῳ καὶ ἐν τοῖς χωρίοις· αἱ φρουραὶ τῶν δημοσίων καταστημάτων ἐδιπλασιάσθησαν· ἡ οἰκία τοῦ Μουτεσσαρίφη (διοικητοῦ) ὑπό οὐλαμοῦ φρουρεῖται στρατιωτῶν· ὁ ἀριθμός τῶν κατασκόπων τεραστίως ηὐξήθη, τήν δέ πρώην ἀδράνειαν καί τό ἀβροδίαιτον τῶν Τούρκων διεδέχθη ἐγρήγορσις καί ἀεικινησία. Φοβούμενοι ἐξέγερσιν τῶν κατοίκων καί εἰσβολήν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ εὐζώνων μετημφιεσμένων πρός ὑποκίνησιν τῶν χριστιανῶν εἰς ἀπανάστασιν, πανταχοῦ βλέπουσι *κομμήτας*, τούς πάντας ὑποπτεύοντας, τό δέ ἐλάχιστον τυχαῖον συμβάν πολυειδῶς σχολιάζουσι καί βασανίζουσιν. Συναισθανόμενοι τό μέγεθος τοῦ κινδύνου, εἰς ὅν ὤθησε τό Κράτος των ἡ ἀνοησία καί ὁ φανατισμός τῶν ἰθυνόντων τάς τύχας τῆς Τουρκίας, φόβῳ κατελήφθησαν, οἱ δέ νοημονέστεροι ἀποδοκιμάζουσι τήν διαγωγήν τῆς Πύλης, ἐπιρρίπτοντες τά γενόμενα εἰς τούς Φράγκους, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων, λέγουσιν, ὁ Σουλτάνος κατέστη ἀνδρείκελον.

Ὁ ἐν τῇ Μονῇ ἁγίων Ἀποστόλων μονάζων ἐφάμιλλος τῶν Ν. Πατρῶν ἅγιος Νικοπόλεως ἐν αὐστηρῷ διατελεῖ περιορισμῷ, μή ἐπιτρεπομένου οὐδενί τῶν πολιτῶν νά πλησιάζῃ αὐτόν. Πάσχων καί ἔχων ἀνάγκην νοσηλείας, προὐτίμησε μέ κίνδυνον τῆς ὑγείας του νά μένῃ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἤ νά ἐνδώσῃ εἰς τάς ἀπειλάς καί προτροπάς τοῦ Διοικητοῦ, ὅπως ἐπανακάμψῃ εἰς τήν πόλιν. Οἱ ἐκ τῶν χωρίων εἰσερχόμενοι εἰς τήν πόλιν καί ἐκ τῶν πλοίων ἀποβιβαζόμενοι εἰς ἀγρίαν ὑποβάλλονται σωματικήν ἔρευναν ἐπί τῇ ἐλπίδι νά ἀνακαλύψωσιν ἐπί μέν τῶν πρώτων ἐνοχοποιητικάς ἐπιστολάς τοῦ ἀρχιερέως, ἐπί δέ τῶν δευτέρων τοιαύτας ἐπαναστατικάς ἐξ Ἑλλάδος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Περί τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ φρουρίου Ἰωαννίνων, ἐν τοῖς διαβοήτοις τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ μπουδρουμίοις, καθειργμένων συμπαθεστάτων Πρεβεζαίων οὐδέν θετικόν ἐγνώσθη εἰσέτι, καθότι οὔτε ἀνεκρίθησαν, εἰ καί ἱκαναί ἔκτοτε παρῆλθον ἡμέραι, οὐδέ ἐπετράπη τινί νά τούς πλησιάσῃ ἀφοῦ καί τούς εἰς Ἰωάννινα ἐπί τούτῳ μεταβάντας ἀδελφούς των ἀστυνομικῶς ἐκεῖθεν ἀπέπεμψαν, τά δέ τήν φρούρησιν αὐτῶν ἐντεταλμένα ὄργανα σκαιότατα πρός τούς δυστυχεῖς τούτους φέρονται, καταδικασθέντας ζώντας ἐν ταῖς καθύγροις φυλακαῖς εἰς τόν ἐξ ἀποψύξεως θάνατον, ἀφοῦ ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ τοῦ ἔτους, καί δή ἐν Ἰωαννίνοις, ἀπηγορεύθη αὐτοῖς ἡ θέρμανσις καί ἡ προμήθεια ἐνδυμάτων καί κλινοσκεπασμάτων.

Προχθές περί λύχνων ἀφάς συμβούλιον ἔλαβε χώραν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μουτεσσαρίφη, εἰς ὅ παρῆσαν, ἐκτός τῶν ἐνταῦθα ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ κατά γῆν καί θάλασσαν τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ αἱμοχαρής Χουσεΐν Βέης Ντῖνος καί ὁ μισέλλην ἐνταῦθα πρόξενος τῆς Ἰταλίας κ. Milleliri. Μετά τό πέρας τοῦ συμβουλίου παρετηρήθη ἔκτακτος κίνησις τοῦ στρατοῦ, ἄκατος ἧς ἐπέβη ὁ ἀξιωματικός τῆς χωροφυλακῆς μετά 16 ἀνδρῶν νύκτωρ ἀπέπλευσεν ἐντεῦθεν, κατευθυνομένη εἰς τό ἐσωτερικόν τοῦ Κόλπου, τήν δέ πρωΐαν τό ἐνταῦθα ναυλοχοῦν πολεμικόν ἀτμόπλοιον Σεβκιέτ-Νουμᾶ, σαθρόν καί δρόμον χελώνης διανύον, ἀπέπλευσεν ὡσαύτως. Πέπλος μυστηριώδης καλύπτει τά μέτρα ταῦτα τῆς διοικήσεως· τίς οἶδε ὁποῖαι νέαι βάσανοι χαλκεύονται διά τούς δυστυχεῖς χριστιανούς.

Οἱ δοῦλοι Ἕλληνες ἔχουσιν ἐστραμμένα τά βλέμματά των εἰς τήν νέαν Ἑλληνικήν Κυβέρνησιν, εἰς ἣν ἐναπέθεσαν τάς ἐλπίδας των καί παρ' ἧς προσδοκῶσιν ἀποφασιστικήν καί πατριωτικήν ἐνέργειαν. Οὐδόλως ἄσκοπος ἤθελεν εἶσθαι ἡ εἰς Πρέβεζαν ἀποστολή δύο τοὐλάχιστον πολεμικῶν πλοίων, τοῦ Ἀκτίου καί τῆς Ἀμβρακίας, καί ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἐν Ἀκτίῳ φρουρᾶς, ἀριθμούσης ἤδη μόλις 35 ἄνδρας. Ἡ ἐπίδειξις αὕτη ἀφ' ἑνός μέν ἤθελεν ἐνθαρρύνει καί πείσει τούς δούλους Ἕλληνας, ὅτι οἱ ἐλεύθεροι ἀδελφοί των δέν μένουσιν ἀνάλγητοι εἰς τά δεινοπαθήματά των, καί ὅτι ἐν ἀνάγκῃ προθύμως θά σπεύσωσιν εἰς βοήθειάν των, ἀφ' ἑτέρου δέ τρομάξει καί περιστείλει τούς Τούρκους, οἵτινες καί αὐτούς τούς Ἀθιγγάνους ἀφηνιάζοντας φοβοῦνται.

Κατηγγέλθη φαίνεται εἰς τάς τουρκικάς Ἀρχάς, ὅτι σκοπεῖται ἡ λαθραία ἀποβίβασις εἰς Ἤπειρον ὅπλων καί πολεμεφοδίων πρός ἐξόπλισιν τῶν Χριστιανῶν. Καί εἰς μέν τό ἀποπλεῦσαν ἀτμόπλοιον *Σεβκιέζ-Νουμᾶ* ἀνετέθη ἡ ἐπιτήρησις τῶν ἀκτῶν τῆς Ἠπείρου, τῶν ἔναντι τῆς Κερκύρας, εἰς δέ τήν ἄκατον ἡ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Ὁ τούς Τούρκους καταλαβών φόβος καταντᾶ μέχρι τοῦ γελοίου καί ἀπόδειξις τό ἑξῆς γεγονός: Ἐν τῇ στέγῃ τοῦ Μουτεσσαρίφη πασσᾶ γαλαῖ, φαίνεται, ὑφαίνουσαι τόν ἱστόν τῶν ἐρώτων των προϋξένησαν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θόρυβον. Ὁ καχύποπτος ἅμα καί δειλός πασᾶς, ἐκλαβών τάς γαλᾶς ὡς ἐπαναστάτας ἐλθόντας νύκτωρ νά κατασφάξωσιν αὐτόν τε καί τήν οἰκογένειάν του, ὑπό δεινοῦ κατελήφθη φόβου, ἀφυπνισθέντες δέ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ του ἤρξαντο κραυγάζειν καί ἐπικαλεῖσθαι συνδρομήν· ὁ στρατός ἐτέθη εἰς κίνησιν καί καταδίωξιν τῶν ἀχρείων τετραπόδων.

Πρός Θεοῦ προσοχή καί περισσοτέρα στοργή εἰς τήν Ἤπειρον, ἧς ἡ ἐξόντωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ παρά Τούρκων καί Ἰταλῶν ἀδελφικῶς ἐπιδιώκεται. Ἅπασα ἡ ὀργή καί ἀγανάκτησις τῶν Τούρκων ἐστράφη κατά τοῦ ἁγίου Νικοπόλεως καί τῶν Πρεβεζαίων ὡς πρώτων ἀποτολμησάντων νά διαμαρτυρηθῶσι κατά τοῦ κυριάρχου των καί δόντων καί τοῖς λοιποῖς δούλοις ἀδελφοῖς τό σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως.

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΤΕΤΑΡΤΗ 28 Νοεμβρίου 1890, Ἀριθ. 332, σελ. 3.

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Ἐπισήμως ἐγνώσθησαν χθές τά ὀνόματα τῶν θυμάτων τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας, τά ὀνόματα τῶν πρωτομαρτύρων ἐκείνων οἵτινες συνελήφθησαν ἐν Ἰωαννίνοις καί Πρεβέζῃ ὡς πρωταίτιοι τῶν γενομένων εἰς τάς δύο ταύτας πόλεις διαδηλώσεων πρός διαμαρτυρίαν κατά τῶν αἰτίων τῶν προκαλεσάντων τό κλείσιμον τῶν Ἐκκλησιῶν.

Οἱ ἐν Ἰωαννίνοις συλληφθέντες εἶνε οἱ ἑξῆς: Δ. Κίγκος δικηγόρος, Ἀγησίλ. Παπακωστῆς ἰατρός, Δ. Κούτσικος, ἔμπορος, Ἀρ. Κολοβός ὑπάλληλος τοῦ μονοπωλείου τοῦ καπνοῦ, Ἀθ. Παπλωματᾶς μικρέμπορος, Γ. Μπίμπας, ὁμοίως, Δ. Μόσχος βυρσοδέψης, Δ. Λῶλος, ὑπάλληλος, Ν. Γιάλας, κηπουρός, Γ. Κοπανέλης σανδαλοποιός καί Ἰω. Ψύλλας, κηπουρός.

Οἱ δέ ἐν Πρεβέζῃ συλληφθέντες ἔξ ὀνομάζονται Χρ. Ψαροδημήτρης, Βλ. Μπαμποῦτος, Χαρίλ. Τόλιας, οἱ ἀδελφοί Σπυρ. καί Κωνστ. Λουκᾶ καί τις ἄλλος τοῦ ὁποίου δέν ἐγνώσθη τό ὄνομα.

Πάντες οὗτοι ὡς ἐγράψαμεν, ὡδηγήθησαν ἐξ Ἰωαννίνων σιδηροδέσμιοι καί ὑπό φύλαξιν πολυαρίθμου στρατιωτικῆς φρουρᾶς διά δυσβάτων μερῶν εἰς Μοῦρτον παρά τήν Πάργαν ἔνθα ἐπιβιβάσθησαν ἐπί τουρκικοῦ ἀτμοπλοίου τῆς ἑταιρίας Μαχσουσέ καί μετεφέρθησαν ἀπό τῆς παρελθούσης Πέμπτης εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα κρατοῦνται αὐστηρότατα εἰς τάς αὐτόθι φυλακάς μή ἐπιτρεπομένης αὐτοῖς τῆς μετά τῶν ἔξωθεν ἐρχομένων ἐπικοινωνίας οὔτε τῆς πρός τούς οἰκείους καί συγγενεῖς ἀλληλογραφίας. Πάντες οὗτοι προσεχῶς ἀποστέλλονται εἰς Φεζάν ὅπου τούς ἀναμένει ἡ τύχη τοῦ Πασχίδου καί τῶν ἄλλων θυμάτων τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας·

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Περί τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ φρουρίου Ἰωαννίνων, ἐν τοῖς διαβοήτοις τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ μπουδρουμίοις, καθειργμένων συμπαθεστάτων Πρεβεζαίων οὐδέν θετικόν ἐγνώσθη εἰσέτι, καθότι οὔτε ἀνεκρίθησαν, εἰ καί ἱκαναί ἔκτοτε παρῆλθον ἡμέραι, οὐδέ ἐπετράπη τινί νά τούς πλησιάσῃ ἀφοῦ καί τούς εἰς Ἰωάννινα ἐπί τούτῳ μεταβάντας ἀδελφούς των ἀστυνομικῶς ἐκεῖθεν ἀπέπεμψαν, τά δέ τήν φρούρησιν αὐτῶν ἐντεταλμένα ὄργανα σκαιότατα πρός τούς δυστυχεῖς τούτους φέρονται, καταδικασθέντας ζώντας ἐν ταῖς καθύγροις φυλακαῖς εἰς τόν ἐξ ἀποψύξεως θάνατον, ἀφοῦ ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ τοῦ ἔτους, καί δή ἐν Ἰωαννίνοις, ἀπηγορεύθη αὐτοῖς ἡ θέρμανσις καί ἡ προμήθεια ἐνδυμάτων καί κλινοσκεπασμάτων.

Προχθές περί λύχνων ἀφάς συμβούλιον ἔλαβε χώραν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μουτεσσαρίφη, εἰς ὅ παρῆσαν, ἐκτός τῶν ἐνταῦθα ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ κατά γῆν καί θάλασσαν τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ αἰμοχαρής Χουσεῖν Βέης Ντῖνος καί ὁ μισέλλην ἐνταῦθα πρόξενος τῆς Ἰταλίας κ. Milleliri. Μετά τό πέρας τοῦ συμβουλίου παρετηρήθη ἔκτακτος κίνησις τοῦ στρατοῦ, ἄκατος ἧς ἐπέβη ὁ ἀξιωματικός τῆς χωροφυλακῆς μετά 16 ἀνδρῶν νύκτωρ ἀπέπλευσεν ἐντεῦθεν, κατευθυνομένη εἰς τό ἐσωτερικόν τοῦ Κόλπου, τήν δέ πρωίαν τό ἐνταῦθα ναυλοχοῦν πολεμικόν ἀτμόπλοιον Σεβκιέτ-Νουμᾶ, σαθρόν καί δρόμον χελώνης διανύον, ἀπέπλευσεν ὡσαύτως. Πέπλος μυστηριώδης καλύπτει τά μέτρα ταῦτα τῆς διοικήσεως· τίς οἶδε ὁποῖαι νέαι βάσανοι χαλκεύονται διά τούς δυστυχεῖς χριστιανούς.

Οἱ δοῦλοι Ἕλληνες ἔχουσιν ἐστραμμένα τά βλέμματά των εἰς τήν νέαν Ἑλληνικήν Κυβέρνησιν, εἰς ἣν ἐναπέθεσαν τάς ἐλπίδας των καί παρ' ἧς προσδοκῶσιν ἀποφασιστικήν καί πατριωτικήν ἐνέργειαν. Οὐδόλως ἄσκοπος ἤθελεν εἶσθαι ἡ εἰς Πρέβεζαν ἀποστολή δύο τοὐλάχιστον πολεμικῶν πλοίων, τοῦ Ἀκτίου καί τῆς Ἀμβρακίας, καί ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἐν Ἀκτίῳ φρουρᾶς, ἀριθμούσης ἤδη μόλις 35 ἄνδρας. Ἡ ἐπίδειξις αὕτη ἀφ' ἑνός μέν ἤθελεν ἐνθαρρύνει καί πείσει τούς δούλους Ἕλληνας, ὅτι οἱ ἐλεύθεροι ἀδελφοί των δέν μένουσιν ἀνάλγητοι εἰς τά δεινοπαθήματά των, καί ὅτι ἐν ἀνάγκῃ προθύμως θά σπεύσωσιν εἰς βοήθειάν των, ἀφ' ἑτέρου δέ τρομάξει καί περιστείλει τούς Τούρκους, οἵτινες καί αὐτούς τούς Ἀθιγγάνους ἀφηνιάζοντας φοβοῦνται.

Κατηγγέλθη φαίνεται εἰς τάς τουρκικάς Ἀρχάς, ὅτι σκοπεῖται ἡ λαθραία ἀποβίβασις εἰς Ἤπειρον ὅπλων καί πολεμεφοδίων πρός ἐξόπλισιν τῶν Χριστιανῶν. Καί εἰς μέν τό ἀποπλεῦσαν ἀτμόπλοιον Σεβκιέζ-Νουμᾶ ἀνετέθη ἡ ἐπιτήρησις τῶν ἀκτῶν τῆς Ἠπείρου, τῶν ἔναντι τῆς Κερκύρας, εἰς δέ τήν ἄκατον ἡ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Ὁ τούς Τούρκους καταλαβών φόβος καταντᾶ μέχρι τοῦ γελοίου καί ἀπόδειξις τό ἑξῆς γεγονός: Ἐν τῇ στέγῃ τοῦ Μουτεσσαρίφη πασσᾶ γαλαῖ, φαίνεται, ὑφαίνουσαι τόν ἱστόν τῶν ἐρώτων των προϋξένησαν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θόρυβον. Ὁ καχύποπτος ἅμα καί δειλός πασᾶς, ἐκλαβών τάς γαλᾶς ὡς ἐπαναστάτας ἐλθόντας νύκτωρ νά κατασφάξωσιν αὐτόν τε καί τήν οἰκογένειάν του, ὑπό δεινοῦ κατελήφθη φόβου, ἀφυπνισθέντες δέ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ του ἤρξαντο κραυγάζειν καί ἐπικαλεῖσθαι συνδρομήν· ὁ στρατός ἐτέθη εἰς κίνησιν καί καταδίωξιν τῶν ἀχρείων τετραπόδων.

Πρός Θεοῦ προσοχή καί περισσοτέρα στοργή εἰς τήν Ἤπειρον, ἧς ἡ ἐξόντωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ παρά Τούρκων καί Ἰταλῶν ἀδελφικῶς ἐπιδιώκεται. Ἅπασα ἡ ὀργή καί ἀγανάκτησις τῶν Τούρκων ἐστράφη κατά τοῦ ἁγίου Νικοπόλεως καί τῶν Πρεβεζαίων ὡς πρώτων ἀποτολμησάντων νά διαμαρτυρηθῶσι κατά τοῦ κυριάρχου των καί δόντων καί τοῖς λοιποῖς δούλοις ἀδελφοῖς τό σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως.

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΤΕΤΑΡΤΗ 28 Νοεμβρίου 1890, Ἀριθ. 332, σελ. 3.

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Ἐπισήμως ἐγνώσθησαν χθές τά ὀνόματα τῶν θυμάτων τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας, τά ὀνόματα τῶν πρωτομαρτύρων ἐκείνων οἵτινες συνελήφθησαν ἐν Ἰωαννίνοις καί Πρεβέζῃ ὡς πρωταίτιοι τῶν γενομένων εἰς τάς δύο ταύτας πόλεις διαδηλώσεων πρός διαμαρτυρίαν κατά τῶν αἰτίων τῶν προκαλεσάντων τό κλείσιμον τῶν Ἐκκλησιῶν.

Οἱ ἐν Ἰωαννίνοις συλληφθέντες εἶνε οἱ ἑξῆς: Δ. Κίγκος δικηγόρος, Ἀγησίλ. Παπακωστῆς ἰατρός, Δ. Κούτσικος, ἔμπορος, Ἀρ. Κολοβός ὑπάλληλος τοῦ μονοπωλείου τοῦ καπνοῦ, Ἀθ. Παπλωματᾶς μικρέμπορος, Γ. Μπίμπας, ὁμοίως, Δ. Μόσχος βυρσοδέψης, Δ. Λῶλος, ὑπάλληλος, Ν. Γιάλας, κηπουρός, Γ. Κοπανέλης σανδαλοποιός καί Ἰω. Ψύλλας, κηπουρός.

Οἱ δέ ἐν Πρεβέζῃ συλληφθέντες ἔξ ὀνομάζονται Χρ. Ψαροδημήτρης, Βλ. Μπαμποῦτος, Χαρίλ. Τόλιας, οἱ ἀδελφοί Σπυρ. καί Κωνστ. Λουκᾶ καί τις ἄλλος τοῦ ὁποίου δέν ἐγνώσθη τό ὄνομα.

Πάντες οὗτοι ὡς ἐγράψαμεν, ὡδηγήθησαν ἐξ Ἰωαννίνων σιδηροδέσμιοι καί ὑπό φύλαξιν πολυαρίθμου στρατιωτικῆς φρουρᾶς διά δυσβάτων μερῶν εἰς Μοῦρτον παρά τήν Πάργαν ἔνθα ἐπιβιβάσθησαν ἐπί τουρκικοῦ ἀτμοπλοίου τῆς ἑταιρίας Μαχσουσέ καί μετεφέρθησαν ἀπό τῆς παρελθούσης Πέμπτης εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα κρατοῦνται αὐστηρότατα εἰς τάς αὐτόθι φυλακάς μή ἐπιτρεπομένης αὐτοῖς τῆς μετά τῶν ἔξωθεν ἐρχομένων ἐπικοινωνίας οὔτε τῆς πρός τούς οἰκείους καί συγγενεῖς ἀλληλογραφίας. Πάντες οὗτοι προσεχῶς ἀποστέλλονται εἰς Φεζάν ὅπου τούς ἀναμένει ἡ τύχη τοῦ Πασχίδου καί τῶν ἄλλων θυμάτων τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας·

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐκ τῶν συλληφθέντων ἐν Ἰωαννίνοις εἷς καί μόνον εἶνε ὑπήκοος Ἕλλην ὁ Γεώρ. Μπίμπας.

Ἐν Ἰωαννίνοις καί Πρεβέζῃ ἐπικρατεῖ μέγας ἀναβρασμός, τά πνεύματα εἶνε ἐξημμένα, ἀπερίγραπτοι δέ εἶνε οἱ θρῆνοι τῶν συγγενῶν καί οἰκείων τῶν συλληφθέντων τούς ὁποίους κλαίουσι πάντας ὡς νεκρούς, διότι ἡ τουρκική ἐξορία εἶνε ἴση μέ τόν θάνατον.

Ο ΑΓΓΛΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνταποκριτής τῆς ὑπουργικῆς Σημαίας τοῦ Λονδίνου ἐπέστειλε τηλεγραφικῶς τήν παρελθοῦσαν Πέμπτην:

«Αἱ ἐπίσημοι καί ἡμιεπίσημοι διαπραγματεύσεις τῆς Πύλης περί τοῦ Πατριαρχικοῦ ζητήματος διεκόπησαν ὅλως. Ὁ Ἕλλην Πατριάρχης καί οἱ σύμβουλοί του θά ἐγκατέλειπον ἄσμενοι τήν θέσιν, εἰς ἣν περιῆλθον, ἐάν ἡ Πύλη διηυκόλυνεν αὐτοῖς ἀξιοπρεπῆ ὑποχώρησιν. Ἀλλ' ἐνώπιον τῆς ἀδιαφορίας τῶν Δυνάμεων καί τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, ἡ Πύλη οὐδένα ἔχει λόγον νά παράσχῃ μέσον διαφυγῆς. Λέγει πρός τούς ἱερεῖς:

– Ἐκλείσατε τούς ναούς σας, διότι οὕτως ἔδοξεν ὑμῖν, ὅταν δέ δόξῃ ὑμῖν, εἶσθε ἐλεύθεροι νά τούς ἀνοίξητε.

«Ἡ αὐτοκρατορική κυβέρνησις οὐδεμίαν θά παρεμβάλῃ δυσχέρειαν. Τό πικρότατον πόρισμα διά τούς πρωτουργούς τῆς ἀστόχου ἔριδος εἶνε ὅτι τό ἱερατεῖον οὐδέν ἀσκεῖ κράτος ἐπί τοῦ πολλοῦ πλήθους».

Αἱ γενναῖαι διαδηλώσεις τῆς Σμύρνης, τῆς Σάμου, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Πρεβέζης, τῶν Χανίων, τοῦ Ἡρακλείου ἐπῆλθον ἐγκαίρως, ὅπως ἀποδείξωσιν ὅτι οἱ Ἕλληνες οὔτε τήν πίστιν των, οὔτε τόν ἐθνισμόν των ἀπεφάσισαν ν' ἀποβάλωσιν, ἵνα πληρωθῶσιν εὐχερέστερον τά περί καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ μοχθηρά βουλεύματα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ βουλγαροφίλων.

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΚΥΡΙΑΚΗ 2 Δεκεμβρίου 1890, Ἀριθ. 336, σελ. 1.

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΔΙΑΔΗΛΩΣΕΩΝ

(Ἰδιαιτέρα ἀλληλογραφία Ἐφημερίδος).

Ἐν ΠΡΕΒΕΖΗ, 25 Νοεμβρίου 1890.

Οἱ συνεπείᾳ τῶν ἐνταῦθα καί ἐν Ἰωαννίνοις γενομένων πατριωτικωτάτων διαδηλώσεων ὑπέρ τῶν προνομιῶν τῆς Ἐκκλησίας συλληφθέντες καί ἐν ταῖς φυλακαῖς Ἰωαννίνων καθειργμένοι ἓξ Πρεβεζαῖοι καί δώδεκα Ἰωαννῖται, ὧν τό πλεῖστον ἀποτελεῖται ἐκ νεαρῶν ἐπιστημόνων καί ἐμπόρων, τήν νύκτα τῆς παρελθούσης Κυριακῆς 18 π.μ. ἀπεστάλησαν δέσμιοι εἰς Μοῦρτον, ὁπόθεν τούς παρέλαβε τό ἐκεῖσε ἐν-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΘΗΝΑΙ, 28 Νοεμβρίου 1890. — ΤΕΤΑΡΤΗ ΑΡΙΘ. 332

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΦΥΛΛΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΑΡ. 15. ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΦΥΛΛΟΥ ΛΕΠΤΑ 10.

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Ἐπισήμως ἐγνώσθησαν χθὲς τὰ ὀνόματα τῶν θυμάτων τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας τὰ ὀνόματα τῶν πρωτομαρτύρων ἐκείνων οἵτινες συνελήφθησαν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Πρεβέζῃ ὡς πρωταίτιοι τῶν γενομένων εἰς τὰς δύο ταύτας πόλεις διαδηλώσεων πρὸς διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν αἰτίων τῶν προκαλεσάντων τὸ κλείσιμον τῶν Ἐκκλησιῶν.

Οἱ ἐν Ἰωαννίνοις συλληφθέντες εἶνε οἱ ἑξῆς: Δ. Κίγκος δικηγόρος, Ἀγησίλ. Παπαχωστῆς ἰατρός, Δ. Κούτσικος, ἔμπορος, Ἀρ. Κολοβὸς ὑπάλληλος τοῦ μονοπωλείου τοῦ καπνοῦ, Ἀθ. Παπλωματᾶς μικρέμπορος, Γ. Μπίμπας, ὁμοίως, Δ.Μόσχος βυρσοδέψης, Δ. Λῶλος, ὑπάλληλος, Ν.Γιάλας, κηπουρός, Γ. Κοπανέλης σανδαλοποιὸς καὶ Ἰω. Ψύλλας, κηπουρός.

Οἱ δὲ ἐν Πρεβέζῃ συλληφθέντες ἐξ ὀνομάζονται Χρ. Ψαροδημήτρης, Βλ. Μπαμποῦτος, Χαρίλ. Γόλιας, οἱ ἀδελφοὶ Σπυρ. καὶ Κωνστ. Λουκᾶ καὶ τις ἄλλος τοῦ ὁποίου δὲν ἐγνώσθη τὸ ὄνομα.

Πάντες οὗτοι ὡς ἐγράψαμεν, ὡδηγήθησαν ἐξ Ἰωαννίνων σιδηροδέσμιοι καὶ ὑπὸ φύλαξιν πολυαρίθμου στρατιωτικῆς φρουρᾶς διὰ δυσβάτων μερῶν εἰς Μοῦρτον παρὰ τὴν Πράγαν ἔνθα ἐπιβιβάσθησαν ἐπὶ τουρκικοῦ ἀτμοπλοίου τῆς ἑταιρίας Μαχσουσὲ καὶ μετεφέρθησαν ἀπὸ τῆς παρελθούσης Πέμπτης εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα κρατοῦνται αὐστηρότατα εἰς τὰς αὐτόθι φυλακὰς μὴ ἐπιτρεπομένης αὐτεῖς τῆς μετὰ τῶν ἔξωθεν ἐρχομένων ἐπικοινωνίας οὔτε τῆς πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς ἀλληλογραφίας. Πάντες οὗτοι προσεχῶς ἀποστέλλονται εἰς Φεζὰν ὅπου τοὺς ἀναμένει ἡ τύχη τοῦ Παχίδου καὶ τῶν ἄλλων θυμάτων τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας·

Ἐκ τῶν συλληφθέντων ἐν Ἰωαννίνοις εἷς καὶ μόνον εἶνε ὑπήκοος Ἕλλην ὁ Γεώρ. Μπίμπας.

Ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Πρεβέζῃ ἐπικρατεῖ μέγας ἀναβρασμός, τὰ πνεύματα εἶνε ἐξημμένα, ἀπερίγραπτοι δὲ εἶνε οἱ θρῆνοι τῶν συγγενῶν καὶ οἰκείων τῶν συλληφθέντων τοὺς ὁποίους κλαίουσι πάντας ὡς νεκρούς, διότι ἡ τουρκικὴ ἐξορία εἶνε ἴση μὲ τὸν θάνατον.

Άρθρο της εφημερίδας «Εφημερίς», του φύλλου της 28ης Νοεμβρίου 1890 σχετικό με το κλείσιμο των ναών στα 1890.
Αρχείο Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις», Πρέβεζα

τεῦθεν καταπλεῦσαν πολεμικὸν Σεβκιέτ Νουμᾶ καί μετέφερεν εἰς τό ἀτμόπλοιον τῆς γραμμῆς τῆς ἑταιρίας Μαχσουσά Νημέτ-Χουδᾶ.

Τό φέρον αὐτούς ἀτμόπλοιον ἠγκυροβόλησε τήν 23 π.μ. ἔξωθι τοῦ στομίου Πρεβέζης εἰς μακράν τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν. Πολλοί τῶν Ὀθωμανῶν ἔσπευσαν νά θαυμάσωσι τά θύματά των, οὐδενί δέ τῶν χριστιανῶν ἐπετράπη νά ἀνέλθῃ. Ἡ συνοδεύουσα αὐτούς στρατιωτική φρουρά εἶνε μεγάλη, ὁ δέ ἐπί κεφαλῆς αὐτῆς ἀξιωματικός τυγχάνει Μουσταφᾶς τις ἐφένδης, εἷς τῶν φανατικωτέρων Τούρκων, ὑπερβαίνων κατά τήν θηριωδίαν τόν πατέρα του Ἀμούς-Ἀγᾶν, τόν τοῦ Ὄγλ δολοφόνον.

Οἱ δεκαοκτώ οὗτοι ἐθνομάρτυρες, εἰ καί δέσμιοι καί ἐρριμένοι εἰς τό κύτος τοῦ πλοίου, ἔνθα σκότος καί ἔρεβος ἐβασίλευεν, ἦσαν, καθά μέ διεβεβαίωσέ τις, ὅστις διά μυρίων τεχνασμάτων κατώρθωσε νά τούς ἴδῃ, εὔθυμοι καί ζωηροί ἦδον δέ τά τῆς πατρίδος των ἁρματωλικά ἄσματα. Τέκνα ἄξια τῶν ἐν Θερμοπύλαις 300 καί τῶν μαρτύρων τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, οἵτινες χαίροντες καί ψάλλοντες ἐπορεύοντο εἰς τόν τόπον τοῦ μαρτυρίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παρά τοῖς Τούρκοις λέγεται, ὅτι ἤδη θά μετενεχθῶσιν εἰς Κων/πολιν, ὁπόθεν θά προσδιορισθῇ αὐτοῖς ὁ τόπος τῆς ἐξορίας των, καί ὅστις, καθά ἐνασμενιζόμενοι λέγουσιν, εἶνε τό ἐπάρατον Φεζάν.

Εἰς τούς συγγενεῖς καί οἰκείους των οὐ μόνον δέν ἐπετράπη νά ἀνέλθωσιν εἰς τό ἀτμόπλοιον καί τούς ἴδωσιν, ἀλλ' οὐδ' ἐνδύματα καί κλινοσκεπάσματα ἐπέτυχον νά τούς στείλωσι. Κατεδίκασεν αὐτούς ἡ τουρκική θηριωδία ζώντας εἰς τόν βραδύν μέν ἐπώδυνον ὅμως θάνατον. Ἄς τούς καμαρώνῃ ἡ χριστιανική Εὐρώπη!

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΤΡΙΤΗ 11 Δεκεμβρίου 1890, Ἀριθ. 345, σελ. 1.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΞ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἡ κατάστασις τῆς ἐπαρχίας. – τά βάσανα τοῦ γεωργοῦ. – τά ἑλλην. βιβλία. – ἡ ταχυδρομική συγκοινωνία. – τό κλείσιμον τῶν ναῶν. – ἡ κατάργησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. – φόβοι συνωμοσίας. – ἡ διαγωγή τοῦ Ἰταλοῦ προξένου.

ΠΡΕΒΕΖΑ, 4 Δεκεμβρίου.

Καθ' ὃν χρόνον διερχόμεθα χαλεπάς ἡμέρας πάντες οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες, ἐπίκαιρον νομίζω νά ἐξιστορήσω τήν κατάστασιν τῆς ἐπαρχίας Πρεβέζης, ἥτις ἐν τῷ διωγμῷ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεπλήρωσε δεόντως τό καθῆκον αὐτῆς.

Ἡ ἐπαρχία Πρεβέζης οἰκεῖται ἀποκλειστικῶς ὑπό Ἑλλήνων, αὐτοί δέ οἱ Μουσουλμάνοι δέν ὑπερβαίνουσι τούς χιλίους καί ὁμιλοῦσι καί γράφωσι τήν Ἑλληνικήν. Ἡ ἐπαρχία μας ἀπαρτίζεται ἐκ χωρίων ὑπαγομένων ἁπάντων σχεδόν εἰς τήν κατηγορίαν τῶν τσιφλικίων ἀνηκόντων εἰς διαφόρους Μουσουλμάνους, εἰς οὓς περιῆλθον ἐκ κληρονομίας δι' ἁρπαγῆς καί δωρεᾶς τῷ Ἀλῇ Πασσᾷ. Σύν τῷ χρόνῳ οἱ κληρονόμοι ἐπληθύνθησαν, οἱ δέ χωρικοί, δουλοπάροικοι ὄντες, ἐξ ἀνάγκης ἔχουσι πολλούς κυρίους. Ἁπαντᾶ τις χωρία μόλις ἀριθμοῦντα εἴκοσιν οἰκογενείας νά ἔχωσιν ἴσον ἤ καί μείζονα ἀριθμόν κυρίων, οἵτινες, φυγόποινοι ὄντες καί κηφῆνες, τυραννικώτεροι καί ἀπαιτητικώτεροι πρός τούς δουλαλώτους των ἀποβαίνουσιν. Ὁ ἀγᾶς καταλαμβάνει ἀπό τῆς ἐποχῆς τῆς σπορᾶς τήν καλύβην τοῦ χωρικοῦ, ἐσθίει τόν ἄρτον αὐτοῦ, ἁρπάζει τόν ἀμνόν του, φονεύει τήν ὄρνιθά του, καταβροχθίζει τά ὄσπρια καί λάχανά του καί μή ἀρκούμενος εἰς ὅσα ὁ στόμαχος αὐτοῦ καταναλίσκει, ἀξιοῖ ἐκ τῶν περισσευμάτων νά συντηρήσῃ καί τό ἐν τῇ πόλει οἰκοῦν χαρέμιόν του. Ἐν καιρῷ τῆς συγκομιδῆς ἀφοῦ ὁ αὐτοκαλούμενος ἰδιοκτήτης, λάβῃ ἐκ τοῦ ἁλωνίου λόγῳ γεωμόρου 30 ἐπί τοῖς %, ἀφοῦ ἀφαιρεθῶσιν ἐκ τοῦ σωροῦ ἡ δεκάτη, τό σοῦπ-ροῦπι (δωδεκατημόριον), τά δικαιώματα τοῦ σούμπαση, πρωτογέρου, παρέδρου, ἐφημερίου, ἀγροφυλάκων καί ἄλλα, ὁ ἄθλιος χωρικός ἀποκομίζει τό 1/3

μόλις τῶν καρπῶν, ἀνθ' ὅσων αὐτός τε, ἡ οἰκογένειά του καί οἱ βόες του ἐπί ἔτος ἐμόχθησαν καί εἰργάσθησαν, χωρίς νά προσθέσωμεν τά μαρτύρια τοῦ δεκατώνου, οὗτινος καταπιεστικοῦ συστήματος πείραν ἔχουσι λάβει οἱ ἐλεύθεροι χωρικοί Ἕλληνες.

Ἐπειδή δέ τό ἀποκομιζόμενον ποσόν μόλις ἐπαρκεῖ 3 ἤ 4 μήνας πρός διατροφήν τῆς οἰκογενείας του, τό ὑπόλοιπον τοῦ ἔτους τρέφονται μέ ἀχλάδας (γκόρτσα) ἅς οἱ χωρικοί ἐγκαίρως συλλέγοντες ἀποξηραίνουσι καί μεταποιοῦσιν εἰς ἄλευρον καί τό ὁποῖον ἀναμιγνύμενον μέ ἀπεξηραμμένα ὡσαύτως χόρτα χρησιμεύει ὡς τροφή των. Σποράν δανείζεται παρά τοῦ ἀγᾶ, ἐάν εὑρίσκηται εἰς καλλιτέραν τοῦ χωρικοῦ κατάστασιν, ἥν κατά τῇ συγκομιδῇ ἐπιστρέφει αὐτῷ εἰς εἶδος τριπλασίαν ἤ καί τετραπλασίαν, ἤ εἰς χρήματα ἐπί ὑπερόγκῳ τόκῳ. Οἱ σουμπασῆδες οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τούς κυρίους των καί ἔχοντες τήν ἀνωτέραν ἐποπτείαν στρατολογοῦνται μεταξύ τῶν Ἀλβανοτούρκων τῶν διαπρεψάντων ἐπί ληστείᾳ καί κακουργήμασιν, οἵτινες οὐδόλως λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψει τήν οἰκογενειακήν τιμήν τοῦ χωρικοῦ καί ἀπόδειξις αἱ τόσαι ἁρπαγαί καί βίαιαι ἀπαγωγαί κορασίων πρός κορεσμόν τῶν κτηνωδῶν παθῶν τῶν κυρίων των καί αὐτῶν. Ἐάν οἱ Ἀρμένιοι ἔχουσι τόν Μουσᾶ Βέην καί τούς Κούρδους καί οἱ χωρικοί Πρεβέζης ἔχουσι τόν Χουσεΐν Βέη Ντῖνον καί τούς Τσάμηδες.

Ἡ διοίκησις ἀφ' ἑτέρου ἐπιδιώκει τήν εἴσπραξιν τῶν φόρων φυλακίζουσα τούς ἀδυνατούντας εἰς τήν καταβολήν, κατάσχουσα καί ἐκθέτουσα εἰς δημοπρασίαν ἥν ὁ ἀγᾶς παρέλειψε κινητήν περιουσίαν τοῦ χωρικοῦ εἰς εἴδη καί ζῶα. Ἐν τῇ δημοπρασίᾳ εἰκονικῶς ἐν τῷ χωρίῳ τελουμένῃ λαμβάνουσι μόνον μέρος οἱ εἰσπράκτορες καί οἱ τούτους συνοδεύοντες χωροφύλακες, ὁ δέ χωρικός βλέπει τήν αἶγά του ἀξίας δραχμῶν 10 νά πωλῆται ἀντί 4! Ἡ ἐλαχίστη αὐτοῦ διαμαρτυρία ἤ παράπονον ἐπιβραβεύεται διά ραβδισμῶν καί μηνύσεως ἐπί ἀντιστάσει κατά τῆς ἐξουσίας. Καί ἐν τῇ πόλει ἡ εἴσπραξις μετά τοῦ αὐτοῦ ἐπιδιώκεται ζήλου οἱ δέ πτωχοί ἄνθρωποι καίτοι γλίσχρως ζῶντες ἀδυνατοῦσι νά καταβάλωσι τούς βαρεῖς φόρους. Ὅπως δέ ἀποφύγωσι τάς δυσώδεις φυλακάς, μέχρις οὗ κατωρθώσωσι διά μυρίων στερήσεων νά συναθροίσωσι τό ἀπαιτούμενον ποσόν, ἤ μένουσι κεκρυμμένοι, ἤ λίαν πρωί, πρίν οἱ εἰσπράκτορες ἐξυπνήσωσιν, ἀπέρχονται εἰς τάς ἐργασίας των καί ἐπιστρέφουσι τήν νύκτα, ὁπότε οὗτοι δέν πλανῶνται εἰς τάς ὁδούς μέ τά ὑπό μάλης ἐπάρατα βιβλία.

Πασίδηλον, ὅτι οἱ ἄριστοι τῶν νόμων εἰς οὐδέν ὠφελοῦσι μένοντες νεκρόν γράμμα. Λόγῳ θεσμῶν ἡ Τουρκία δέν ὑστερεῖ πολύ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ἀλλά δυστυχῶς οὗτοι δημοσιεύονται μόνον πρός φενακισμόν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, διότι οἱ τήν φρούρησιν καί ἐφαρμογήν αὐτῶν ἐντεταλμένοι, οἱ μέν βεβουλευμένως, οἱ δέ ἐκ συμφέροντος καμμύουσει τούς ὀφθαλμούς. Ἐνῷ ὁ περί ὁδοποιίας νόμος ὑποχρεοῖ ἕκαστον

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὀθωμανόν ὑπήκοον εἰς ἐτησίαν πληρωμήν γροσίων 20 ἤ τετραήμερον προσωπικήν ἐργασίαν, οἱ ταλαίπωροι χωρικοί, ἀποσπώμενοι τῶν γεωργικῶν των ἐργασιῶν, ἐργάζονται ἐπί τρεῖς καί τέσσαρας μήνας ἐτησίως εἰς κατασκευήν ὁδῶν, εἰς μακράν τῶν ἑστιῶν των ἀπόστασιν ὑπό τόν καύσωνα τοῦ θέρους καί τά ψύχη τοῦ χειμῶνος διανυκτερεύοντες ἐν ὑπαίθρῳ νήστεις καί γυμνητεύοντες, δερόμενοι δέ ἀνηλεῶς ὑπό τοῦ μηχανικοῦ καί τῶν ὀργάνων του. Ἐπειδή δέ σκοπός τῶν Τούρκων εἶνε οὐχί ἡ κατασκευή ὁδῶν καί ἡ ἀνάπτυξις τῶν συγκοινωνιῶν, ἀλλ' ὁ διά τοῦ μέσου τούτου πλουτισμός αὐτῶν, πᾶς νέος Γενικός Διοικητής ἅμα διοριζόμενος καί νέαν τέμνει ὁδόν ἐγκαταλείπων τήν ὑπάρχουσαν, ὡς κακῶς δῆθεν χαραχθεῖσαν, οὕτω δέ νέας ἔχομεν ὁδούς πάντοτε μέν κατασκευαζομένας, πάντοτε δ' ὅμως ὑπό τῶν βροχῶν τοῦ χειμῶνος καταστρεφομένας, τῶν δέ γεφυρῶν αὐτῶν ὑπό τῶν χειμάρρων παρασυρομένων. Φαντάσθητε ἐν 20ῷ αἰώνι ἡ μετά τῶν Ἰωαννίνων, τῆς πρωτευούσης τῆς Ἠπείρου, ταχυδρομική συγκοινωνία νά γίνηται ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, καί δή δ' ἐφίππου.

Ἐν Τουρκίᾳ ὁ διοικητής εἶνε ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου, ἡ δέ σοφή αὐτοῦ κεφαλή νόμος. Διό πᾶσαι ἐν γένει αἱ Ἀρχαί ὑπό τά νεύματα αὐτοῦ λειτουργοῦσιν. Ἐν Τουρκίᾳ ἡ δικαιοσύνη ἔχει διπλᾶ βάρη καί σταθμά, πᾶς δέ Μουσουλμάνος ἀποινεί δύναται νά ἐγκληματῇ ἐπί τοῦ Γκιαούρ. Ἡ ἔκνομος καί ἀνυπόφορος αὕτη κατάστασις ἠνάγκασεν ἀπό τινων ἐτῶν τούς δυστυχεῖς χωρικούς τῆς περιφερείας Πρεβέζης νά ἐκπατρίζωνται μεταναστεύοντες εἰς τήν Ἑλλάδα, ἐάν δέ δέν ἐπέλθῃ βελτίωσις, φοβοῦμαι μή τό ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως σπουδαίως ἐπεκταθῇ πρός ἐθνικήν ἡμῶν ζημίαν.

Ἐνώ πάντα ἀνεξαιρέτως τά Ἔθνη ἐργάζονται πρός ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καί τῆς γεωργίας, μόνον ὁ Τοῦρκος μετά δυσπιστίας βλέπει τούς εἰς τό Κράτος του ἐρχομένους πρός ἐμπορίαν ξένους, πρός οὓς μύρια ὅσα παρεμβάλλει προσκόμματα καί οἵτινες ἐπί ὁλοκλήρους ἡμέρας εἰσίν ἠναγκασμένοι νά ἀνέρχωνται καί κατέρχωνται τάς κλίμακας τοῦ τελωνείου καί ἐκλιπαρῶσι τούς ὑπαλλήλους πρός τελωνισμόν τῶν ἐμπορευμάτων των. Οἱ κύριοι τελωνειακοί ὑπάλληλοι τρεῖς μόλις ὥρας τῆς ἡμέρας ἐργάζονται, καί ταύτας τό πλεῖστον δαπανῶσιν εἰς τήν παρασκευήν τῶν κονδυλίων των, συζήτησιν τῶν τῆς ἡμέρας καί ἑρμηνείαν τῶν ἐπανειλημμένων ἐγκυκλίων, αἵτινες σκοτίζουσι τάς σοφάς των κεφαλάς καί προσθέτουσιν εἰς τούς ὑπάρχοντας ἕνα ἔτι δεσμόν.

Ἡ βιβλιοκρισία ὑπερέβη πᾶν ὅριον αὐστηρότητος. Βιβλίων ἐκτυπουμένων ἐν Ἑλλάδι ἀπαγορεύεται ἡ εἰς τό τουρκικόν εἴσοδος. Αἱ λέξεις Ἑλλάς, Πατρίς καί λοιπαί παρέχουσιν εἰς τούς ἐπί τούτῳ ὑπαλλήλους τό ἐνδόσιμον τῆς κατασχέσεως τῶν βιβλίων. Οὐαί εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε συλληφθῇ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἑλληνικάς ἐφημερίδας ἤ ἐπιλήψιμόν τι κατ' αὐτούς βιβλίον. Πᾶν ἔπιπλον, σκεῦος ἤ βιβλίον, φέρον

τάς εἰκόνας τῆς Β. Οἰκογενείας τῆς Ἑλλάδος ἤ ἄλλου τινός ἱστορικοῦ προσώπου, κατάσχεται ἐν τῷ τελωνείῳ, ἐάν δέ ταῦτα εἶνε ἀγγεῖα ἐξ ὀπτῆς γῆς συντρίβονται δημοσίᾳ ὑπό τῶν ἀρειμανίων τελωνειακῶν ὑπαλλήλων. Σιγαροχάρτου φέροντος ἐπί τοῦ περικαλύμματος τόν χάρτην τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἐπετράπη ἡ εἴσοδος, ἀφοῦ πρότερον ἀπηλλάγη τοῦ σκανδαλώδους τούτου ἐνδύματος.

Εἰ καί τό ἐνταῦθα ταχυδρομεῖον ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ταχυδρομικῆς μετά τῆς Ἑλλάδος συμβάσεως δέν δέχεται ἐπιστολάς διά τήν Ἑλλάδα, ἐν τούτοις πᾶς συλλαμβανόμενος φέρων τοιαύτας ὑποβάλλεται εἰς πρόστιμον 1-5 λιρῶν τουρκικῶν, κατά τήν ἐκτίμησιν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ταχυδρομείου. Ἐπειδή ἐν Πάργᾳ δέν ὑπάρχει δυστυχῶς αὐστριακόν ταχυδρομεῖον, ὁ διά τῶν ἀτμοπλοίων Λόϋδ κομιζόμενος ταχυδρομικός φάκελλος παραδίδεται εἰς τό ἐγχώριον ταχυδρομεῖον, οὗτινος ὁ διευθυντής ὑποχρεοῖ τούς ἔχοντας ἐπιστολάς νά καταβάλωσι πρῶτον τό τέλος τοῦ τουρκικοῦ γραμματοσήμου, εἰ καί αὗται φέρουσι τό ἀνάλογον γραμματόσημον τοῦ τόπου τῆς προελεύσεώς των. Οὕτω πως ἐννοοῦσι τήν διεθνῆ ταχυδρομικήν σύμβασιν οἱ Τοῦρκοι ὑπάλληλοι.

Πᾶς ὁ τολμήσας νά κάμῃ ἁπλῶς λόγον περί τοῦ ἐκκρεμοῦς Ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος ἤ ἐπισκεφθῇ τόν μονάζοντα Ἅγ. Νικοπόλεως καταγγέλλεται αὐθωρεί ὡς συνωμότης. Ἡ συνδιάλεξις πλέον τῶν δύο προσώπων ἐκλαμβάνεται ὑπό τῶν μυστικῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων ὡς συνωμοσία κατά τοῦ καθεστῶτος.

Οὐ πρό πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ νομῷ Ἰωαννίνων ἡ δημόσιος ὑπηρεσία διεξήγετο ἑλληνιστί, μόνον δέ διά τήν μετά τῶν προϊσταμένων Ἀρχῶν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν ἦτο ἐν χρήσει ἡ Τουρκική. Ἀπό 20ετίας ὅμως καί ἐντεῦθεν δραστηρίως ἐπεδιώχθη ἡ κατάργησις τῆς Ἑλληνικῆς, ἥτις περιεσώθη μόνον εἰς τά δικαστήρια, ἔνθα οἱ δικηγόροι ἠγόρευον εἰς ταύτην, τό μέν διότι δέν ὑπῆρχον νομομαθεῖς Τοῦρκοι, τό δέ διότι οἱ δικασταί Μουσουλμάνοι καί μή ἠγνόουν τήν Τουρκικήν. Ἀλλά, εἰ καί τά πράγματα ἔκτοτε δέν μετεβλήθησαν ἐκρίθη ἀναγκαία καί ἡ ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ἀσύλου ἔξωσις τῆς Ἑλληνικῆς, ὅπως οὕτω καταδικασθῶσιν εἰς ἀργίαν οἱ Ἕλληνες δικηγόροι, ἐπικίνδυνον κατά τούς Τούρκους στοιχεῖον, δοθῇ δέ τροφή εἰς πολλούς ἀπαιδεύτους κηφήνας Τούρκους. Τό ἄδικον τοῦτο μέτρον τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τοῖς τουρκικοῖς δικαστηρίοις ἠνάγκασε πολλούς ἀποφοίτους τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν νά ζητήσωσιν εἰς τήν ἀλλοδαπήν πόρον ζωῆς. Ἠλίκης ἐθνικῆς ζημίας πρόξενος γίγνεται ἡ ἀπομάκρυνσις αὕτη τῶν πλήρων ζωῆς καί πατριωτισμοῦ ἐπιστημόνων τούτων πασίδηλον τυγχάνει.

Ὡσεί μή ἤρκουν τόσοι δαίμονες καθιστῶντες ἡμῖν πικρόν τόν ἄρτον τῆς δουλείας, προσετέθη εἰς τήν χορείαν αὐτῶν καί ἕτερος, ἀντιπρόσωπος Χριστιανικῆς Δυνάμεως, ἀντιπρόσωπος ἔθνους συνδεομένου διά

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν αὐτῶν δουλικῶν ἀναμνήσεων καί συμφορῶν. Συμπατριώτης τοῦ Γαριβάλδου καί ἄλλων μαρτύρων τῆς ἐλευθερίας ἀνέλαβεν ἐπισήμως τά καθήκοντα δορυφόρου παρά τῇ Τουρκικῇ Κυβερνήσει. Ἡ οἰκία αὐτοῦ, ἀντί νά εἶνε ἄσυλον δυναστευομένων καί ἑστία φιλελευθέρων, κατέστη ἐντευκτήριον κακούργων καί καταγώγιον ὠτακουστῶν, ἀναμιμνησκόντων τάς ζοφεράς ἡμέρας τῆς Ἐνετοκρατίας.

Ὁ διαβόητος δολοφόνος Χουσεῖν Βέης Ντῖνος, ὁ παρά τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως κατά πρότασιν τοῦ ἀντιπροσώπου της παρασημοφορηθείς, δι' ὅσα βεβαίως κατά τῶν χριστιανῶν διεπράξατο κακουργήματα καί ἡ λοιπή χορεία τῶν κακούργων Ἀλβανῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ συναγελάζονται. Ἀπό τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης καί ἐπιβλητικῆς διαδηλώσεως τοῦ λαοῦ, ἡμέρας καθ' ἥν ὁ ἐν Πρεβέζῃ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰταλίας κ. Milleliri δορυφορούμενος ὑπό ἀστυνομικῶν ὀργάνων διέτρεχε τάς ὁδούς καί ἐλάμβανε σημειώσεις τῶν διαδηλωτῶν, ὧν κατάλογον ἐπέδωκεν ἀκολούθως εἰς τόν Μουτεσσαρίφην Πρεβέζης, ἀπό τῆς ἡμέρας ἀκριβῶς ἐκείνης συμβούλια ἐπί συμβουλίοις γίνονται εἰς τήν οἰκίαν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Οὐμβέρτου, τοῦ νομιμωτάτου τῶν Ἀνάκτων, αὐτόθι δέ συντάσσονται οἱ κατάλογοι τῶν προγραφῶν.

Ἐρωτῶμεν ἤδη τούς ἁρμοδίους ἐάν ὑπό τοιαύτας συνθήκας διαβιῶν ὁ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πρεβέζης Ἑλληνισμός δύναται νά ἀκμάσῃ καί δέν ὑπάρχῃ φόβος νά περιέλθῃ εἰς μαρασμόν καί ἀναισθησίαν καθ' ἣν ἡμέραν ἡ φωνή τῆς Πατρίδος του τόν καλέσῃ εἰς τό καθῆκον!...

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΣΑΒΒΑΤΟ 22 Δεκεμβρίου 1890, Ἀριθ. 356, σελ. 1 & 2.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΞ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΠΡΕΒΕΖΑ, 12 Δεκεμβρίου.

Ἡ διαγωγή τοῦ Ἰταλοῦ προξένου. –
Αἱ κατά τῶν Ἑλλήνων καταδιώξεις.

Ἐπεθύμουν νά εἶχα ἰσχυράν φωνήν διά νά φθάσωσιν οἱ λόγοι μου πέραν τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀδρίου καί ν' ἀκουσθῶσι παρά λαοῦ σχόντος τήν αὐτήν μεθ' ἡμῶν τύχην, παρά λαοῦ ὁμαίμονος καί ἀδελφοῦ, πιόντος τό πικρόν τῆς τυραννίας ποτήριον. Ἤθελα ν' ἀκουσθοῦν οἱ λόγοι μου παρά τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ὅστις βρέχων τόν ἄρτον του διά τῶν δακρύων τῆς δουλείας, συνέστησε κατά τῆς τυραννίας τήν Associazione agraria καί Associazione del' Whist, ἤθελα νά μάθῃ ὅτι ὁ ἐν Πρεβέζῃ ἀντιπρόσωπος τοῦ Manzini καί τοῦ Cavour χαλκίνει μετά τοῦ τυράννου δουλικάς ἁλύσεις. Ἤθελα τέλος νά γνωρίζουν οἱ ἀδελφοί Ἰταλοί, ὅτι ὁ ἐν Πρεβέζῃ ἀντιπρόσωπός των Milleliri προσπαθεῖ διά παντοίων μέσων ν' ἀποδιώξῃ ἀπό τήν καρδίαν μας πᾶν ἀδελφικόν αἴσθημα καί νά μᾶς ἀποξενώσῃ ἀπό χώραν δοκιμάσασαν τάς ἰδίας συμφοράς

καί ἀτυχήματα. Νά γνωρίζῃ τό Κυρηνάλιον καί ἡ Ρώμη, ὁ Ἅγιος Πέτρος καί ὁ μεγαλόφρων βασιλεύς, ὅτι τά παράσημα αὐτῶν δαψιλεύονται ἀφειδῶς ὄχι εἰς στήθη εὐγενῆ, ὄχι εἰς στήθη φιλελεύθερα, ἀλλ' εἰς στήθη τυραννικά, εἰς στήθη ἔνθα κοχλάζουν τά ἀγριώτερα καί κακουργότερα πάθη.

Ἡ Αὐστρία κατεδίωξε τόν Χατζῆ-Λόγιαν, ἀλλ' ἡ ἀδελφή Ἰταλία διά τοῦ ἐξαπατῶντος αὐτήν Milleliri ἐπαρασημοφόρησε τόν Χουσεΐν Βέην Ντῖνον, τόν ἐτίμησε διότι πιέζει, ἁρπάζει, βιάζει, ἀσελγαίνει, δολοφονεῖ. Τόν ετίμησε, διότι ὁλόκληρον τό διαμέρισμα Πρεβέζης πάσχει τά πάνδεινα ὑπό τοῦ μικροσκοπικοῦ αὐτοῦ Νέρωνος. Κακοῦργος εἶνε ὄχι μόνον ὁ ἀδικῶν ἀλλά καί ἐκείνος ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἠμπορεῖ νά ἐμποδίσῃ τήν ἀδικίαν, βοηθεῖ αὐτήν. Ὅλα τά χωρία τῆς Πρεβέζης διά τηλεγραφημάτων καί ἀναφορῶν ἐξέθηκαν τά ὅσα ὑποφέρουν ἀπό τόν Χουσεΐν Βέην Ντῖνον καί ἡ ἐν Ἀθήναις Τουρκική Πρεσβεία ἐνετάλη νά ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις, ἀλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰταλίας Milleliri ἔγεινε συνήγορος καί τόν ἐτίμησε μέ παράσημον διά τά κακουργήματά του. Ἤθελα νά γνωρίζῃ ἡ Κυβέρνησις καί ὁ Ἰταλικός λαός, ὅτι ἡ οἰκία τοῦ Milleliri εἶνε ἐντευκτήριον κακούργων· ἐκεῖ συνέρχονται οἱ Χουσεΐν Βέης Ντῖνος καί Χατζῆ Τοπόλιας, ἐκεῖ συλλαμβάνουσι τά κακοῦργά των σχέδια, ἐκεῖ ὁ Μουτεσσαρίφης καί Milleliri βυσσοδομοῦσι τάς ἁλύσεις μας καί συντάσσουσι τόν κατάλογον τῶν προγραφῶν. Ἐπεθύμουν νά ἐγνώριζεν ἡ Ἰταλική Κυβέρνησις καί ὁ λαός, ὅτι ὁ εὐγενής αὐτῶν σκοπός τῆς συστάσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ σχολῶν πρός ἐξάπλωσιν τῆς θείας τοῦ Δάντου γλώσσης χρησιμεύει πρός ἐξοικονόμησιν προσωπικῶν τοῦ κ. Milleliri φίλων, οἵτινες τῇ θρησκείᾳ καί ἐθνισμῷ χρῶνται ὡς βιοποριστικά μέσα, οἱ ὁποῖοι εἰς πᾶσαν τοῦ ἀνέμου πνοήν καί ἐθνικότητα μεταβάλλουσι καί οἵτινες μόνον ἔχουσιν ἔργον νά ὑμνῶσι καί γεραίρωσι τόν πάτρωνά των, ὑβρίζωσι δέ τόν ὀρθόδοξον κλῆρον καί τούς Ἕλληνας.

Ἤθελα ὁ κ. Κρίσπης νά ἔβλεπε τόν ἐν Πρεβέζῃ ἀντιπρόσωπόν του καταλειφθέντα καί παρ' αὐτῶν ἔτι των συναδέλφων του, ἀπαξιούντων νά ἔχωσι μετ' αὐτοῦ σχέσεις, ἀποστρεφόμενον παρά τῶν κατοίκων καί συναναστρεφόμενον μετά τριῶν ἤ τεσσάρων χειρωνάκτων, δυτικῶν, ὡς λέγουσι, τό θρήσκευμα, ἁλητῶν Κερκύρας. Ἐάν ἡ Ἰταλική Κυβέρνησις καί ὁ Ἰταλικός λαός ἐπιδιώκωσι νά ἀποβάλωμεν πᾶν αἴσθημα συμπαθείας καί πᾶσαν στοργήν, θά ἐπιτύχωσι τοῦτο διά τοῦ Milleliri, διότι ὅπου προδοσία καί καταδίκη χριστιανοῦ, ἐκεῖ καί ὁ Milleliri θά ἔχῃ τόν δάκτυλόν του.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

Τήν παρελθοῦσαν Τετάρτην, καθά ἀγγέλλουσι τά χθές ληφθέντα βυζαντινά φύλλα, ἐπρόκειτο νά ἀποσταλῇ εἰς τά Πατριαρχεῖα ἡ ἀπάντησις τῆς Πύλης εἰς τό τελευταῖον *τακρίριον* τοῦ Πατριάρχου, περί οὗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐγράφομεν χθές. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ὑπεβλήθη προηγουμένως εἰς τόν Σουλτάνον πρός ἔγκρισιν, ἄγνωστον δέ τό ἐμπεριεχόμενον αὐτῆς.

×

Μακρόν τηλεγράφημα συμβολικόν ἐλήφθη χθές ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς ἐλέγετο χθές τήν ἑσπέραν, ἡ Πύλη ἀπαντῶσα εἰς τό ἀνωτέρω *ταχρίριον* ἐπιμένει εἰς τήν προτέραν αὐτῆς ἀπόφασιν. Ὁ Πατριάρχης ἐκάλεσεν εἰς νέαν αὖθις συνεδρίασιν τά δύο Ἐκκλησιαστικά Σώματα.

Αἱ ἐκ Μυτιλήνης, Σάμου, Σμύρνης, Πρεβέζης καί ἀλλαχόθεν εἰδήσεις ἀγγέλλουσιν ὅτι ὁ παρά τῷ χριστιανικῷ λαῷ ἀναβρασμός ἐπιτείνεται, πλησιαζουσῶν τῶν ἑορτῶν.

«ΕΦΗΜΕΡΙΣ», ΠΕΜΠΤΗ 27 Δεκεμβρίου 1890, Ἀριθ. 360, σελ. 1 & 2.

Η ΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Τήν νύκτα τῆς Παραμονῆς ἐγράψαμεν τά ὀδυνηρά αἰσθήματα, τά ὁποῖα βεβαίως θά κατεῖχον κατά τήν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων τούς ἐλευθέρους Ἕλληνας, ἀναλογιζομένους, ὅτι, διά τούς ἐν τῇ δούλῃ ἀδελφούς των, περιβεβλημένους τό ἄλυτον ἔτι τῆς διωκομένης Ἐκκλησίας πένθος, δέν θά ἐξημέρονεν ἐν χαρμονῇ ἡ γλυκυτάτη ἡμέρα, διότι ἦσαν οἱ ναοί των κλεισμένοι, διότι δέν θά ἤκουον τούς κώδωνας καί τά σήμαντρα, καλοῦντα αὐτούς εἰς τήν ἀκολουθίαν τοῦ Ὄρθρου.

Τήν αὐτήν νύκτα ἀνεκοινώθη ἡμῖν ἡ εἴδησις, καί τήν πρωίαν τῶν Χριστουγέννων μετεδώκαμεν αὐτήν, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι ἠνοίγοντο, ὅτι τήν στιγμήν, καθ' ἣν ἐγεννᾶτο ὁ Χριστός, ἔληγε τῆς Ἐκκλησίας τό πένθος, ἔπαυεν ὁ διωγμός Αὐτῆς.

Ἀλλά βεβαίως τό εὐφρόσυνον ἄγγελμα δέν ἤρκεσεν, ἵνα χαροποιήσῃ ἡμᾶς, ἀναμένοντας τήν βεβαίωσιν, ὅτι ὁ διωγμός τῆς Ἐκκλησίας ἔπαυσε, διότι πάντα καί ἀκέραια ἀνεστηλώθησαν τά καταπατούμενα προνόμιά της.

Οὐδεμία νεωτέρα εἴδησις μᾶς ἐβεβαίωσε περί τούτου· τοὐναντίον, πᾶν ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστόν καί τά ἐξ ἐπισήμων ἤ ἰδιωτικῶν πληροφοριῶν ἀορίστως διαδιδόμενα, πείθουσι τούς πάντας, ὅτι τό ἄνοιγμα τῶν Ἐκκλησιῶν σημαίνει οὐχί τήν λύσιν, ἀλλ' αὐτήν τήν καταστροφήν τοῦ Πατριαρχικοῦ ζητήματος.

Τῳόντι τό ζήτημα, τό προκαλέσαν τόν διωγμόν τῆς Ἐκκλησίας, εἶνε διπλοῦν· τό θρησκευτικόν καί τό προνομιακόν. Τό θρησκευτικόν ἔκειτο ἐν τούτῳ· ἄν ὁ Σουλτάνος, ὁ Καλίφης τῶν Μωαμεθανῶν, δύναται νά διορίζῃ Ὀρθοδόξους Ἐπισκόπους ἐν ταῖς χώραις, ταῖς ὑπαγομέναις εἰς τήν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὡς ἔπραξεν ἐκχωρήσας τά βεράτια εἰς τούς Βουλγάρους ἐπισκόπους Ἀχρίδος καί Σκοπεί-

ων. Τό προνομιακόν ζήτημα ἀπέβλεπε τά προαιώνια δικαιώματα τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανικῶν κοινοτήτων, τά ὁποῖα ἡ Κυβέρνησις τοῦ Σουλτάνου παρεγνώριζε καί κατεπάτει.

Τά ἔσχατα μέτρα, ἡ παραίτησις τοῦ Πατριάρχου, ἡ κήρυξις τῆς Ἐκκλησίας ἐν διωγμῷ, τό κλείσιμον τῶν ναῶν, ἐλήφθησαν ὡς ἀπεγνωσμένη διαμαρτυρία κατά τοῦ Σουλτάνου, διορίσαντος ἐπισκόπους Βουλγάρους, κατά τῆς Κυβερνήσεώς του, καταπατούσης τά ἐθνικά τῶν ὀρθοδόξων κοινοτήτων δικαιώματα· ἵν' ἀρθῶσι δέ τά μέτρα ταῦτα, ἔπρεπε ν' ἀναγνωρίσῃ ὁ Σουλτάνος ὅτι δέν δύναται νά διορίζῃ Ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἤ νά κηρύξῃ εἰς τό ἐν ταῖς χώραις του χριστιανικόν πλήρωμα, ὅτι οἱ παρ' αὐτοῦ διορισθέντες δέν εἶνε Ὀρθόδοξοι, καί ν' ἀναγκάσῃ τούτους νά ἐκδηλῶνται τοιοῦτοι, ὁποῖοι εἶνε, σχισματικοί, ἤ ὅ,τι θέλουσιν αὐτοί, οὐχί Ὀρθόδοξοι ὅμως· ἔπρεπε ν' ἀναγνωρίσῃ ὁ Σουλτάνος ἄθικτα καί ἀπαραμείωτα ἅπαντα τά δικαστικά προνόμια τῶν ὑπό τήν σκέπην τοῦ Πατριάρχου διαβιούντων χριστιανῶν ὑπηκόων του. Ἐγένοντο ταῦτα κατά τήν νύκτα ἐκείνην τῆς Παραμονῆς, πρίν ἡ ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἐξαποσταλῇ διαταγή, ἵν' ἀνοιχθῶσι καί πάλιν αἱ ἐκκλησίαι; ἐλύθη ἐντελῶς τό διπλοῦν ζήτημα, ὡς ἔπρεπε νά λυθῇ πρίν παύσῃ τῆς Ὀρθοδοξίας ὁ διωγμός ἐν Τουρκίᾳ;

Δυστυχῶς, ὡς πρός τό Θρησκευτικόν ζήτημα, τό μέγα ζήτημα τῶν βερατίων, βέβαιον εἶνε, ὅτι λύσις δέν ἐπῆλθεν, ἀλλά καταστροφή. Ὁ Σουλτάνος δέν ἀνεγνώρισεν, ὅτι δέν δύναται νά διορίζῃ ἐπισκόπους ὀρθοδόξους· οἱ διορισθέντες θά παραμείνωσιν ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς των, οὐδεμία δέ ὑπέρ τοῦ μέλλοντος ἐδόθη ἐγγύησις, ὅτι καί ἄλλοι τοιοῦτοι δέν θά διορισθῶσιν ἐκεί, ἔνθα μόνον ὁ Πατριάρχης ἔχει τό δικαίωμα νά ἐγκαθιστᾷ ἐπισκόπους ὀρθοδόξους. Ἡ μόνη ἐπί τοῦ ζητήματος τούτου ὑποχώρησις τῆς Σουλτανικῆς αὐθαιρεσίας εἶνε ἡ ματαία καί εἰρωνική ὑπόσχεσις, ὅτι «θά γένηται σύστασις τοῖς διορισθεῖσι καί διορισθησομένοις Βουλγάροις ἐπισκόποις νά φέρωσι σημεῖον διακριτικόν» ἀπό τῶν ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἐξαρτωμένων ἐπισκόπων· ἐπί τῆς ματαίας καί εἰρωνικῆς ταύτης ὑποσχέσεως ἀκράδαντος ἐνέμεινεν ἐν τῇ αὐθαιρεσίᾳ του ὁ Σουλτάνος· ἠναγκάσθη δέ ταύτην νά ἀποδεχθῇ, ἐγκαρτεροῦσα, ἡ Ἱερά τῶν Πατριαρχείων Σύνοδος, καί νά ὑποχωρήσῃ ἐν τῇ πρωτίστῃ, τῇ θεμελιώδει διά τήν ὕπαρξιν τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτήσει της ταύτῃ, δι' ἣν κυρίως εἶχε προέλθει εἰς τό ἔσχατον τοῦ Διωγμοῦ διάβημα. Ἀπολύτως εὐάρεστον δέν δυνάμεθα νά ἐλπίζωμεν καί τοῦ ἑτέρου ζητήματος, τοῦ προνομιακοῦ, τήν λύσιν, εἰς ἣν δυστυχῶς φαίνεται ἀρκεσθεῖσα ἡ Ἱερά Σύνοδος. Αἱ ἀόριστοι πληροφορίαι, αἱ μέχρι τοῦδε κυκλοφοροῦσαι, κατά τοῦτο μόνον συμπίπτουσιν: ὅτι ἀπολύτως δέν βεβαιοῦσι τήν πλήρη καί ἀκεραίαν ἀναστήλωσιν οὐδ' αὐτῶν τῶν δικαστικῶν προνομίων· τό κυριώτερον ἐξ αὐτῶν, τό τῶν διαθηκῶν, ἐκ τῆς ὁριζούσης τήν ἰσχύν του διατυπώσεως, – ἄν εἶνε πιστή ἡ μεταδοθεῖσα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡμῖν εἴδησις ἀπό τῶν Βυζαντινῶν φύλλων τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐπῆλθεν ὁ συμβιβασμός μεταξύ τῆς Πύλης καί τῆς Ἱερᾶς Συνόδου – καταφαίνεται οὐσιωδῶς μεμειωμένον· διότι ὡς ἔγκυροι πρό τῶν Ἰσλαμικῶν δικαστηρίων ἀναγνωρίζονται μόνον αἱ διαθῆκαι, αἱ συντεταγμέναι ἐνώπιον τοῦ Πατριάρχου καί τῶν Μητροπολιτῶν· ἐνῷ, κατά τά τέως κρατοῦντα, οἱαδήποτε διαθήκη Χριστιανοῦ ἐθεωρεῖτο ἔγκυρος, καί πᾶσαι αἱ ἐξ αὐτῆς διαφοραί ἐδικάζοντο ὑπό τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, εἰς τήν δικαιοδοσίαν τῶν ὁποίων ὑπήγοντο καί αὐταί αἱ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικαί διαφοραί.

Προστεθήτω ἔτι, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐπί τῶν δύο ζητημάτων δῆθεν παραχωρήσεις, καί αἱ περιεχόμεναι εἰς τούς ἀπό τῆς 3ης Ὀκτωβρίου ἀποσταλέντας τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ τεσκερέδες, καί αἱ κατά τήν τελευταίαν ἴσως στιγμήν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου, διά τοῦ Ριζά πασσᾶ καί τῆς διορισθείσης μικτῆς ἐπιτροπῆς γενόμεναι, δέν φέρουν μέχρι τοῦδε ἤ τό κύρος ἁπλῆς ὑποσχέσεως τοῦ Σουλτάνου, ὅστις θά ἐκδώσῃ τόν κυροῦντα αὐτάς αὐτοκρατορικόν ἰραδέν· κατά τήν ἐξέλιξιν τοῦ ζητήματος ὑπῆρξε στιγμή, καθ' ἣν ἡ Ἱερά Σύνοδος, ἵνα ὑποχωρήσῃ καί διατάξῃ τό ἄνοιγμα τῶν ἐκκλησιῶν, ἐζήτει τήν ἔκδοσιν ἰραδέ τοιούτου, κυροῦντος τούς τεσκερέδες τῆς Πύλης, καί ἐζήτει αὐτήν μή ἀρκουμένη εἰς τήν ὑπόσχεσιν τοῦ Σουλτάνου· τήν τελευταίαν στιγμήν ἐποιήσατο καί τήν ὑποχώρησιν αὐτήν ἡ Ἱερά Σύνοδος, καί, ἐπί τῇ ὑποσχέσει τοῦ Σουλτάνου, διέταξε νά ἀνοιχθῶσιν αἱ ἐκκλησίαι.

Ἐκ πάντων τούτων συνάγομεν τό θλιβερώτατον συμπέρασμα, ὅτι τό ἄνοιγμα τῶν ναῶν κατά τήν ημέραν τῶν Χριστουγέννων ἐσήμανεν οὐχί θρίαμβον τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά ἦτταν αὐτῆς καί ὑποχώρησιν ὀλεθρίαν.

Δέν θεωροῦμεν λελυμένον τό ζήτημα· ὄχι. Θρησκευτικόν πραξικόπημα, ὁποῖον ὁ ὑπό τοῦ Σουλτάνου διορισμός ἐπισκόπων, οἵτινες δέν θέλουσι νά φανερωθῶσιν, ὅτι δέν εἶνε ὀρθόδοξοι, καί ἡ κατάργησις ἐθνικῶν δικαιωμάτων καθιερωμένων ἀπό αἰώνων, δέν δύνανται νά θεωρηθῶσι ὡς τετελεσμένα γεγονότα, διότι ὡς τοιαῦτα ἴσως τά ἀπεδέχθησαν ἀνώτεροί τινες λειτουργοί τῆς Ἐκκλησίας καί ἀντιπρόσωποι τοῦ Γένους, ἐκβιασθέντες ἤ ἀποπλανηθέντες εἰς ὑποχώρησιν, καθ' ἣν στιγμήν ἐπέκειτο δεινή ἡ σύγχρουσις μεταξύ τῶν κατακτητῶν καί τῶν ἀδικουμένων ὑποτελῶν.

Οὐχί ὡς λύσιν θεωροῦμεν τόν ἐπελθόντα συμβιβασμόν, ἀλλ' ὡς σταθμόν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ζητήματος, ὅπερ τότε μόνον θά λυθῇ ἐντελῶς, ὅταν ἐν Τουρκίᾳ δέν θά ὑπάρχωσι πλέον οὔτε κατακτηταί ἀλλόφυλοι, οὔτε ἔθνη ὑποτελῆ.

Δικαιούμεθα ἐν τούτοις ν' ἀναζητήσωμεν τώρα τοῦ ἀτυχοῦς συμβιβασμοῦ τούς ἐργάτας καί ἐκείνους, οὓς τῆς θλιβερᾶς ὑποθέσεως αἱ εὐθύναι βαρύνουσιν. Εἶνε βέβαιον, ὅτι ἡ ὑφεστῶσα Ἑλληνική Κυβέρνησις διετέλει ἐν γνώσει τοῦ συμβιβασμοῦ ἤ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

όποιαδήποτε καί ἄν ἦ αὕτη· ἀποδεικνύεται τοῦτο ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐκ παραλλήλου πρός τήν τηλεγραφικήν ἐγκύκλιον τοῦ Πατριάρχου, δι' ἧς κατά τήν νύκτα τῆς Παραμονῆς διετάσσετο τοῖς Ἀρχιεπισκόποις καί Μητροπολίταις τό ἄνοιγμα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀπεστέλλετο ταυτοχρόνως ἑτέρα ἐγκύκλιος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος πρός τάς ἐν Τουρκίᾳ προξενικάς Ἀρχάς, δι' ἧς τό αὐτό μετεδίδετο ἄγγελμα· καί ἐθεωρήθη ἀπαραίτητος ὑπό τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἡ ἐγκύκλιος αὕτη τοῦ πρεσβευτοῦ, ἵν' ἀδιστάκτως πιστευτή γένηται ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Πατριάρχου.

Ἡ Ἑλληνική λοιπόν Κυβέρνησις ἐγνώριζε, καί ἐπεδοκίμασε τήν θλιβεράν λύσιν. Ἀλλά ταύτην ἐπεθύμουν, καί ὑπέρ αυτῆς εἰργάσθησαν καί ἐπέμειναν, διχογνωμοῦντες πρός τούς Συνοδικούς καί πολλοί τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρων ὁμοεθνῶν, οἱ πᾶσαν ἐθνικήν θυσίαν στέργοντες ὑπέρ τῆς ἰδίας των ἡσυχίας, κοσμικά τινα μέλη τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου καί ἄλλοι γνωστοί. Ἀλλ' ὁ πρώτιστος ἐργάτης τοῦ ἐθνικοῦ δυστυχήματος, ἐκεῖνος ὅν αἱ μέγισται βαρύνουσιν εὐθύναι, ἀναμφισβητήτως εἶνε ἡ πεσοῦσα κυβέρνησις τοῦ κ. Τρικούπη, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κύριος ἐμπνευστής τοῦ ἐσχάτου μέτρου, ὅπερ εἰς οὐδέν κατέληξε προεξοφλήσας οὕτω, συντρίψας εἰς χεῖρας τῆς Ἐκκλησίας, τόν κυριώτατον μοχλόν τῆς ἐθνικῆς ἐν Τουρκίᾳ ἐξεγέρσεως, τό κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν.

Δυνάμεθα σήμερον ἀπροκαλύπτως νά τό εἴπωμεν· μετά τήν κατάπτωσιν τῆς Κρήτης, ἔνθα ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις ἐπέδειξε τήν ἐσχάτην ἀνανδρίαν ἀπέναντι τῆς Τουρκίας, τό μεγαλείτερον ἔργον τοῦ κ. Τρικούπη ὑπῆρξεν ἡ κατάπτωσις τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους ὁλοκλήρου, διά τοῦ μέτρου ἐκείνου, ὅπερ ὑπηγόρευσεν ἄστοχος τόλμη· διότι τόλμην καί ἀφροσύνην ἐπέδειξε ὁ κ. Τρικούπης, ἐξωθῶν τό ὑπό τόν ζυγόν ἔθνος εἰς θρησκευτικόν ἀγῶνα ἀπεγνωσμένον, καθ' ὅν χρόνον ἐγνώριζεν, ὅτι οὐδεμίαν θετικήν ἀρωγήν ἠδύνατο νά παράσχῃ αὐτῷ τό ἐλεύθερον κράτος. Οἱ διάδοχοι τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης – τῆς ὀλεθριωτέρας πασῶν τῶν ἀπό καταβολῆς τοῦ Βασιλείου καί διά τόν ἐλεύθερον καί διά τόν δοῦλον Ἑλληνισμόν – θά ἦσαν πολύ ἀνώτεροι ἑαυτῶν ἄν εἶχον τήν δύναμιν νά διορθώσωσι ζήτημα ἀτυχές, ὅπερ μετά τοσούτων ἄλλων κυβερνητικῶν ἀθλιοτήτων ἐκ κληρονομίας παρέλαβον· τό κατέστρεψαν ἐν σπουδῇ καί τάχει, ἵν' ἀπαλλαχθῶσιν αὐτοῦ· οὐδ' εἶνε ἱκανοί νά πράξωσί τι καλλίτερον.

ΤΟ ΑΝΟΙΓΜΑ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

Κατά τό ἐν προχθεσινῷ ἡμῶν φύλλῳ ἐπίσημον πρός τό Ὑπουργεῖον τηλεγράφημα, διετάχθη ὑπό τῶν Πατριαρχείων τό ἄνοιγμα τῶν Ἐκκλησιῶν καί τά πρός τοῦτο τηλεγραφήματα ἀπεστάλησαν τήν παραμονήν τῶν Χριστουγέννων πρός πάσας τάς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, ἐν Θεσσαλονίκῃ, Σμύρνῃ, Ἰωαννίνοις, Κρήτῃ καί ἀλλαχοῦ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σήμερον ἀφοῦ σημειώσωμεν καί τήν λεπτομέρειαν, ὅτι ἡ Πύλη, ὅπως ἐπιτύχῃ τό ἄνοιγμα τῶν ναῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, προσέφυγεν εἰς τήν μεσολάβησιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς πρεσβείας, παρ' ἧς προὐκάλεσε τηλεγραφήματα πρός τούς ἐν ταῖς τουρκικαῖς ἐπαρχίαις Ἕλληνας προξένους, αὐτή ἥτις ἠρνεῖτο ἡμῖν τό δικαίωμα νά ἐπεμβαίνωμεν εἰς τά ζητήματα τοῦ Πατριαρχείου, ὡς ὄντα ζητήματα ἐσωτερικῆς τάξεως τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀγγέλλομεν προσθέτως καί ὅτι ὄντως ὁ ἑσπερινός τῶν Χριστουγέννων ἐψάλη εἰς πάντας τούς χριστιανικούς ναούς μετά πάσης πομπῆς καί μεγαλοπρεπείας, ἄπειρον δέ ἦτο τό συρρεῦσαν εἰς ὅλους τούς ναούς χριστιανικόν πλῆθος, τό ὁποῖον ἀπό μακρῶν μηνῶν ἐστερεῖτο τῆς ἐκ τῆς θρησκείας παρηγορίας καί τῆς ἐκτελέσεως τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἕνεκα τοῦ διωγμοῦ τῆς Ἐκκλησίας.

Κατά τά χθεσινά δέ ἐπίσημα τηλεγραφήματα, βεβαιοῦται ἡ εἴδησις, ὅτι ὁ Σουλτάνος ἀπό ἡμερῶν αὐτοπροσώπως ἀνέλαβε τήν ἐπίλυσιν τῶν ἐκκρεμῶν τῶν Πατριαρχείων ζητημάτων καί πρός τοῦτο τό παρελθόν Σάββατον διώρισε μικτήν ἐπιτροπήν ἐξ ἀνωτάτων τοῦ κράτους ὑπαλλήλων καί δύο συνοδικῶν ἀρχιερέων, εἰς τήν ὁποίαν ἀνέθηκε τόν κανονισμόν τοῦ ἐκκρεμοῦς ζητήματος τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας πρό τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων. Ἡ ἐπιτροπή αὕτη, συνελθοῦσα καί συζητήσασα κυρίως τά περί τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας τῶν Πατριαρχείων – διότι περί αὐτῶν, ὡς πρός τά προνόμια, περιεστρέφετο ἡ συζήτησις, ἀρνουμένης τῆς Πύλης καί διά τοῦ τελευταίου τεσκερέ της νά ἀναγνωρίσῃ πλήρη καί ἀκέραια τά ἀνέκαθεν δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας – συνέταξε τό πρακτικόν αὐτῆς τό ὁποῖον ὑπέβαλεν εἰς τόν Σουλτάνον ἐγκρίναντα τοῦτο καθ' ὅλα. Τήν πρωίαν τῆς Δευτέρας ἀντίγραφον τοῦ πρακτικοῦ τούτου ἀπεστάλη εἰς τά Πατριαρχεῖα μετά τινα δέ συζήτησιν ἐπ' αὐτοῦ ἐκρίθη τοῦτο ἱκανοποιοῦν τάς δικαίας τῆς Ἐκκλησίας ἀξιώσεις, ἐζητήθη ὅμως ἡ ἐπικύρωσις αὐτοῦ δι' αὐτοκρατορικοῦ ἰραδέ. Ὁ Σουλτάνος συνῄνεσεν εἰς τήν δικαίαν ταύτην τῶν Πατριαρχείων αἴτησιν καί ὑπεσχέθη τήν ἔκδοσιν τοῦ οἰκείου ἰραδέ, ἐζήτησε δέ νά ἀνοιχθῶσιν οἱ ναοί ὅπως οὗτοι μή εὑρεθῶσι κεκλεισμένοι κατά τάς μεγάλας τῶν Χριστουγέννων ἑορτάς.

Κατά τό ὑποβληθέν εἰς τά Πατριαρχεῖα ἐπίσημον ἀντίγραφον τοῦ ὑπό τῆς ἐπιτροπῆς συνταχθέντος πρακτικοῦ, ἀναγνωρίζεται μέν ἡ δικαστική τῶν Πατριαρχείων ἐξουσία ἐπί τῶν ζητημάτων τῶν ἀναγομένων εἰς τά τῆς διατροφῆς καί τῆς διαδικασίας τῶν ἱερέων, λέγεται δέ καί ἀρκούντως ἱκανοποιητικόν καί ὡς πρός τό ζήτημα τῶν διαθηκῶν. Τά λοιπά προνόμια τῆς Ἐκκλησίας παραχωροῦνται ἀκέραια, ὡς τοῦτο ἐγένετο καί διά τῶν ἀλλεπαλλήλως κοινοποιηθέντων εἰς τά Πατριαρχεῖα τεσκερέδων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετά τάς ἑορτάς τῶν Χριστουγέννων ἀναμένεται ἡ ἔκδοσις τοῦ ἰραδέ, τοῦ ἐπικυροῦντος τό πρακτικόν τῆς ἐπιτροπῆς. Πρό τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὁ Πατριάρχης δέν θέλει ἀποσύρει τήν παραίτησίν του.

Καί ταῦτα μέν συνοψίζουσι τάς ἐπισήμους πρός τό Ὑπουργεῖον εἰδήσεις, ἐξ ὧν καταφαίνεται, ὅτι οὐδέν ἐπισήμως ἀνηγγέλθη, ὡς ὁριστικόν παραχωρηθέν ὑπό τοῦ Σουλτάνου τοὐναντίον δ' ὅτι τό Πατριαρχεῖον ὑπεχώρησεν ἄνευ θετικῶν ἀνταλλαγμάτων καί μόνον ἐπί ὑποσχέσεσιν, ὡς ἐμαντεύσαμεν ἅμα τῇ ἀναγραφῇ ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* τοῦ πρώτου τηλεγραφήματος, ὅπερ εἶχεν ἔλθει πρός τήν Κυβέρνησιν, μόνοι δ' ἡμεῖς ἐδημοσιεύσαμεν προχθές. Ἀλλά καταφαίνεται ἐπίσης, ὅτι ἄν ἀληθεύωσιν, ὅσα αἱ ἐπιχώριαι ἐφημερίδες δημοσιεύουσι περί τοῦ ζητήματος ὡς βλέπει κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης, ὄχι μόνον τό ζήτημα ἐχωρίσθη εἰς δύο, τό ἕν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων, εἰς τόν κύκλον τοῦ ὁποίου ὑπάγεται καί ἡ ἀντικανονική ἔκδοσις τῶν βερατίων, καί τό ἄλλο τῶν δικαστικῶν, ἀλλά καί ἐγκαταλείφθη μέν ἐκεῖνο, παρεχωρήθη δέ τοῦτο περικεκομμένον, ἐάν εἶνε ἀκριβής ἡ περί διαθηκῶν κατωτέρω δημοσιευομένη πληροφορία τοῦ *Ἀνατολικοῦ Μηνύτορος*.

Τούς φόβους ἡμῶν περί τοιαύτης τινός ἀνεπαρκοῦς λύσεως τοῦ ζητήματος ἐνισχύει καί τό πρός ἡμᾶς ἰδιαίτερον τηλεγράφημα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ ἐλάβομεν προχθές μετά τήν ἔκδοσιν τοῦ φύλλου, ἔχον ὡς ἑξῆς:

ΠΕΡΑΝ, 25 Δεκεμβρίου 1890 ὥρα 1 π.μ.

Διαταγή ἀνοίγματος ἐκκλησιῶν ἐδόθη ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ταύτην τήν στιγμήν.

Βεβαίως δέ ὁ ἡμέτερος ἀνταποκριτής, ἐάν τό ἄνοιγμα τῶν ἐκκλησιῶν ἐπήρχετο κατόπιν εὐπροσδέκτων δι' ἡμᾶς παραχωρήσεων τῆς Πύλης, οὐδέποτε ἤθελε παραλείψει ν' ἀνακοινώσῃ ταύτας. Μεταδίδων ὅμως τῇ *Ἐφημερίδι* μόνον τό ἄνοιγμα τῶν ἐκκλησιῶν ξηρῶς, ἀφήνει ἡμᾶς νά ἐννοήσωμεν, ὅτι τοῦτο ἐπῆλθεν οὐχί βεβαίως ἐπί τοῖς ποθητοῖς ἀνταλλάγμασιν, ἀλλ' ὅτι οἱ ἐν Φαναρίῳ ὑπεχώρησαν ἄνευ ὅρων. Ἰδού δέ ὅτι ὁ *Ἀνατολικός Μηνύτωρ*, φύλλον γνωστόν διά τάς πρός τό Γιλδίζ σχέσεις, γράφων ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 24 Δεκεμβρίου τά ἑξῆς σχετικά πρός τήν ἀγγελλομένην λύσιν τοῦ Πατριαρχικοῦ ζητήματος δίδει ἡμῖν πληροφορίας ἐπαρκεῖς ὅπως λάβωμεν ἰδέαν τοῦ μεγέθους τῆς ὑποχωρήσεως τῶν ἐν Φαναρίῳ:

«Εὐθύς ὡς ὁ Σουλτάνος ἔλαβε γνῶσιν τό παρελθόν Σάββατον τοῦ τελευταίου τακριρίου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καί τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου, διά τοῦ ὁποίου ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἀπαράδεκτον τό ἐμπεριεχόμενον τοῦ τελευταίου βεζυρικοῦ τεσκερέ, ἐπεφόρτισε τόν Ρεδβάν βέη, νομάρχην Κωνσταντινουπόλεως, νά ἐπισκεφθῇ ἐν Μακρύκλοϊ τόν Πατριάρχην καί νά διαβεβαιώσῃ αὐτόν ἀπό μέρους του, ὅτι μετά τήν τελευταίαν ἀπάντησιν τῆς Ὑ. Πύ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λης πᾶσα δυσχέρεια ἐπί τοῦ ἐκκρεμοῦς ζητήματος ἤρθη καί ὅτι ἑπομένως ὁ Ἄναξ προσεκάλει αὐτόν νά ἐπανέλθῃ εἰς τόν Πατριαρχικόν θρόνον του καί ὅτι διατάσσει νά ἀνοιχθῶσιν οἱ ναοί, ἤδη μάλιστα, ὅτε πλησιάζουσιν αἱ τῶν Ὀρθοδόξων θρησκευτικαί ἑορταί.

Ἀγνοοῦμεν ὁποῖος χαρακτήρ ἐδόθη ἀμφοτέρωθεν εἰς τήν ἐπίσημον ταύτην ἐπίσκεψιν, ἐκεῖνο ὅμως τό ὁποῖον δυνάμεθα νά γνωρίζομεν εἶνε, ὅτι ὁ Πατριάρχης ἀνήγγειλεν εἰς τόν ἀπεσταλμένον τοῦτον τοῦ Σουλτάνου, ὅτι οὐδέν ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται, ἀφοῦ εἶνε παρῃτημένος, πᾶσαν δέ ἀνακοίνωσίν του ὀφείλει νά κάμῃ πρός τήν Ἱεράν Σύνοδον καί τό Μικτόν Συμβούλιον.

Ὁ Ραβδάν βέης, ἐπανελθών ἐκ Μακρύκλοϊ, ἐπεσκέφθη μέλη τινά τῶν δύο τούτων σωμάτων, τήν δέ μετ' αὐτῶν συνδιάλεξίν του ἀνέφερε πρός τόν Σουλτάνον.

Ἀφ' ἑτέρου μανθάνομεν ὅτι χθές, διά μεσολαβούντων προσώπων, συνεννοήσεις διημείφθησαν μεταξύ τῶν Πατριαρχείων καί τοῦ Μεγάλου Βεζύρου, πρός ὅν ἀνήγγειλαν, ὅτι τά τηλεγραφήματα διά τῶν ὁποίων θά διετάσσετο τό ἄνοιγμα τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καί ἀλλαχοῦ ἐκκλησιῶν διά τάς ἑορτάς τῶν Χριστουγέννων εἶνε ἕτοιμα νά ἀποσταλῶσιν εὐθύς ὡς τό ζήτημα θά ἐλύετο.

Τό πόρισμα πασῶν τούτων τῶν ἐνεργειῶν εἶνε, ὅτι ὁ Σουλτάνος διέταξε τόν ἐπί τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργόν Ριζά πασσᾶν καί τόν παρά τῷ ὑπουργείῳ τούτῳ ὑφυπουργόν Βαχάν ἐφένδην νά συνεννοηθῶσι προσωπικῶς καί ὁριστικῶς ἐπί τοῦ ζητήματος μετά τῶν Μητροπολιτῶν. Ἕνεκα τούτου δέν μετέβησαν χθές εἰς τά ἀνάκτορα παρά τῷ Σουρεγιά πασσᾷ οἱ ἀρχιερεῖς, πιστεύεται δέ ὅτι θά μεταβῶσι σήμερον μετά τήν συνέντευξίν των μετά τοῦ ὑπουργοῦ καί ὑφυπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης.

Ἐν περιπτώσει καθ' ἥν ἡ σημερινή συνέντευξις τοῦ ὑπουργοῦ καί ὑφυπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης μετά τῶν ἀρχιερέων δέν φθάσῃ εἰς τό ποθούμενον ὁριστικόν ἀποτέλεσμα, κατά τάς ἡμετέρας πληροφορίας ὁ Μ. Βεζύρης παρηγγέλθη νά διαβιβάσῃ εἰς τά Πατριαρχεῖα *τεσκερέν* ἐν τῷ ὁποίῳ θά ἀναγράφεται τό ἐμπεριεχόμενον πάντων τῶν προηγηθέντων τῶν ἀναφερομένων εἰς τά προνόμια τῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρός δέ τάς διαθήκας θά διατηρηθῇ ἀνέπαφος ὁ τελευταῖος βεζυρικός τεσκερές, κατά τόν ὁποῖον πᾶσα διαθήκη βεβαιουμένη ὑπό τῶν Πατριαρχείων καί τῶν μητροπολιτῶν θά εἶνε ἰσχυρά ἐνώπιον τῶν ὀθωμανικῶν δικαστηρίων. Ὑπό τοιούτους ὅρους ἡ λύσις τοῦ ζητήματος εἶνε ἐπικειμένη καί ἀναμένεται τήν ἑσπέραν ταύτην».

Ὅπερ καί ἐγένετο!

Ἀφ' ἑτέρου ὁ *Ἀνατολικός Κήρυξ* ἐν τῷ ὑπό τήν αὐτήν ἡμερομηνίαν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων φύλλῳ του γράφει ὡς πρός τό ζήτημα τοῦτο τά ἑξῆς:

«Διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου, τό ὑπουργικόν συμβούλιον συνῆλθε χθές εἰς τήν Ὑψ. Πύλην, ὅπως συζητήσῃ τό ζήτημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ἐκδώσῃ ὁριστικήν τινα ἐπ' αὐτοῦ ἀπόφασιν. Ἀλλ' ὡς συνῆλθον τά

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

μέλη τοῦ συμβουλίου αὐτοκρατορικός Ἰραδές ἀπεστάλη εἰς τόν Μ. Βεζύρην, διά τοῦ ὁποίου διατάσσεται ὁ σχηματισμός ἐπιτροπῆς πρός κανονισμόν τοῦ πέμπτου μέρους τῶν προνομίων, τά ὁποῖα ἀποτελοῦσι τήν μεταξύ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως καί τοῦ Φαναρίου διαφοράν. Ἡ ἐπιτροπή αὕτη ἀπετελέσθη ἐκ τῶν Ἀαρίφ πασσᾶ, προέδρου τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, Βαχάν ἐφέντη, ὑφυπουργοῦ ἐπί τῆς Δικαιοσύνης καί τοῦ Χαβάζ ἐφέντη. Ἡ ἐπιτροπή αὕτη, εἰς τήν ὁποίαν θά προσκληθῶσι νά λάβωσι μέρος καί δύο μητροπολίται, κατά πᾶσαν πιθανότητα ὁ Δέρκων καί Σισσανίου, συνέρχεται σήμερον».

Εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω παραθέτομεν καί τήν ἀκόλουθον ἰδιαιτέραν ἀλληλογραφίαν τῆς *Ἐφημερίδος* ἐκ τῆς πρωταγωνιστησάσης εἰς τό ζήτημα ἑλληνικωτάτης πρωτευούσης τῆς Ἰωνίας:

Ἐκ ΣΜΥΡΝΗΣ, 25 Δεκεμβρίου.

Μέχρι βαθείας νυκτός τῆς χθές, παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, γενική κατήφεια ἐπεκράτει παρά τῷ ὁμογενεῖ πληθυσμῷ τῆς ἡμετέρας πόλεως. Ταύτην ἐπηύξανεν ἡ διαγωγή τῶν κακοήθων Λεβαντίνων, οἵτινες, παρερχόμενοι πρό τῶν κατακλείστων ναῶν, μεταξύ ἄλλων ἐρεσχελιῶν, ἔλεγον: «δέν εἶνε ἡ ταβέρνα ἀνοικτή νά ἔμβωμεν νά πιοῦμε, μλά».

Αἴφνης περί τά ἐξημερώματα σήμερον, τήν 4 ὥραν π.μ., οἱ κώδωνες ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν ἤρξαντο κρουόμενοι χαρμοσύνως· γενικός πυροβολισμός ἐπηκολούθησε, διαχέων τήν φαιδρότητα ἀνά τήν πόλιν ἅπασαν. Εἰς τήν κωδωνοκρουσίαν ταύτην χιλιάδες λαοῦ σπεύδοντες συνέρρεον εἰς τούς ναούς, οἵτινες ἀνοιχθέντες εἶχον φωταγωγηθῆ λαμπρῶς. Ἡ συγκίνησις τοῦ πλήθους κατά τήν ὥραν ἐκείνην εἶνε ἀπερίγραπτος· ἕκαστος συνέχαιρε τῷ πλησίῳ ἐπί τῇ λύσει τοῦ ζητήματος. πλεῖστοι ἐδάκρυον.

Τῇ 11 1/2 μ.μ. τῆς παραμονῆς εἶχε ληφθῆ ἐν Σμύρνῃ τό πρῶτον ἰδιωτικόν τηλεγράφημα, ἔχον ἐπί λέξει ὧδε: «Χαρᾶς εὐαγγέλια: τοῦ φιλολάου Ἄνακτος ἐπινεύσαντος, ἵνα πρυτανεύσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀκήρατα τά προνόμια αὐτῆς, διετάχθη τό ἄνοιγμα τῶν ἐκκλησιῶν». Ὁ τό τηλεγράφημα λαβών μετέβη εὐθύς παρά τῷ Μητροπολίτῃ, εἰς ὅν ἀνεκοίνωσεν αὐτό· οὗτος ὅμως ἐδήλωσεν, ὅτι ἀδυνατεῖ νά προβῇ εἰς οἱονδήποτε διάβημα, καθ' ὅσον ἡ προϊσταμένη αὐτοῦ Ἐκκλησιαστική Ἀρχή δέν εἰδοποίησεν αὐτόν ἔτι. Τῇ 1 1/2 π.μ. ἔλαβεν ὁ Μητροπολίτης τηλεγράφημα ὑπογεγραμμένον ὑπό Διονυσίου Ε΄, ἀναγγέλοντος αὐτῷ ἐπίσης τήν λύσιν τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, καί διατάσσοντος αὐτόν νά προβῇ εἰς τό ἄνοιγμα τῶν ἐκκλησιῶν. Ὁμοία διαταγή εἶχε κοινοποιηθῆ σχεδόν κατά τήν αὐτήν ὥραν τῷ ἐν Κορδελιῷ ἐφησυχάζοντι γέροντι Ἐφέσου, ὅς καί τηλεγραφικῶς διέταξε τούς ὑπ' αὐτόν ἐπισκόπους Ἡλιαπόλεως, Κρήνης καί Ἀναίων, ὡς καί τούς χωροεπισκόπους αὐτοῦ Ἀρκαδιουπόλεως καί Ἐρυθρῶν, ἵνα ἀνοίξωσι τάς ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λης πᾶσα δυσχέρεια ἐπί τοῦ ἐκκρεμοῦς ζητήματος ἤρθη καί ὅτι ἐπομένως ὁ Ἄναξ προσεκάλει αὐτόν νά ἐπανέλθῃ εἰς τόν Πατριαρχικόν θρόνον του καί ὅτι διατάσσει νά ἀνοιχθῶσιν οἱ ναοί, ἤδη μάλιστα, ὅτε πλησιάζουσιν αἱ τῶν Ὀρθοδόξων θρησκευτικαί ἑορταί.

Ἀγνοοῦμεν ὁποῖος χαρακτήρ ἐδόθη ἀμφοτέρωθεν εἰς τήν ἐπίσημον ταύτην ἐπίσκεψιν, ἐκεῖνο ὅμως τό ὁποίον δυνάμεθα νά γνωρίζομεν εἶνε, ὅτι ὁ Πατριάρχης ἀνήγγειλεν εἰς τόν ἀπεσταλμένον τοῦτον τοῦ Σουλτάνου, ὅτι οὐδέν ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται, ἀφοῦ εἶνε παρῃτημένος, πᾶσαν δέ ἀνακοίνωσίν του ὀφείλει νά κάμῃ πρός τήν Ἱεράν Σύνοδον καί τό Μικτόν Συμβούλιον.

Ὁ Ραβδάν βέης, ἐπανελθών ἐκ Μακρύκλοϊ, ἐπεσκέφθη μέλη τινά τῶν δύο τούτων σωμάτων, τήν δέ μετ' αὐτῶν συνδιάλεξίν του ἀνέφερε πρός τόν Σουλτάνον.

Ἀφ' ἑτέρου μανθάνομεν ὅτι χθές, διά μεσολαβούντων προσώπων, συνεννοήσεις διημείφθησαν μεταξύ τῶν Πατριαρχείων καί τοῦ Μεγάλου Βεζύρου, πρός ὅν ἀνήγγειλαν, ὅτι τά τηλεγραφήματα διά τῶν ὁποίων θά διετάσσετο τό ἄνοιγμα τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καί ἀλλαχοῦ ἐκκλησιῶν διά τάς ἑορτάς τῶν Χριστουγέννων εἶνε ἕτοιμα νά ἀποσταλῶσιν εὐθύς ὡς τό ζήτημα θά ἐλύετο.

Τό πόρισμα πασῶν τούτων τῶν ἐνεργειῶν εἶνε, ὅτι ὁ Σουλτάνος διέταξε τόν ἐπί τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργόν Ριζά πασσᾶν καί τόν παρά τῷ ὑπουργείῳ τούτῳ ὑφυπουργόν Βαχάν ἐφένδην νά συνεννοηθῶσι προσωπικῶς καί ὁριστικῶς ἐπί τοῦ ζητήματος μετά τῶν Μητροπολιτῶν. Ἕνεκα τούτου δέν μετέβησαν χθές εἰς τά ἀνάκτορα παρά τῷ Σουρεγιά πασσᾷ οἱ ἀρχιερεῖς, πιστεύεται δέ ὅτι θά μεταβῶσι σήμερον μετά τήν συνέντευξίν των μετά τοῦ ὑπουργοῦ καί ὑφυπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης.

Ἐν περιπτώσει καθ' ἥν ἡ σημερινή συνέντευξις τοῦ ὑπουργοῦ καί ὑφυπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης μετά τῶν ἀρχιερέων δέν φθάσῃ εἰς τό ποθούμενον ὁριστικόν ἀποτέλεσμα, κατά τάς ἡμετέρας πληροφορίας ὁ Μ. Βεζύρης παρηγγέλθη νά διαβιβάσῃ εἰς τά Πατριαρχεῖα *τεσκερέν* ἐν τῷ ὁποίῳ θά ἀναγράφεται τό ἐμπεριεχόμενον πάντων τῶν προηγηθέντων τῶν ἀναφερομένων εἰς τά προνόμια τῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρός δέ τάς διαθήκας θά διατηρηθῇ ἀνέπαφος ὁ τελευταῖος βεζυρικός τεσκερές, κατά τόν ὁποῖον πᾶσα διαθήκη βεβαιουμένη ὑπό τῶν Πατριαρχείων καί τῶν μητροπολιτῶν θά εἶνε ἰσχυρά ἐνώπιον τῶν ὀθωμανικῶν δικαστηρίων. Ὑπό τοιούτους ὅρους ἡ λύσις τοῦ ζητήματος εἶνε ἐπικειμένη καί ἀναμένεται τήν ἑσπέραν ταύτην».

Ὅπερ καί ἐγένετο!

Ἀφ' ἑτέρου ὁ *Ἀνατολικός Κήρυξ* ἐν τῷ ὑπό τήν αὐτήν ἡμερομηνίαν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων φύλλῳ του γράφει ὡς πρός τό ζήτημα τοῦτο τά ἑξῆς:

«Διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου, τό ὑπουργικόν συμβούλιον συνῆλθε χθές εἰς τήν Ὑψ. Πύλην, ὅπως συζητήσῃ τό ζήτημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ἐκδώσῃ ὁριστικήν τινα ἐπ' αὐτοῦ ἀπόφασιν. Ἀλλ' ὡς συνῆλθον τά

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

μέλη τοῦ συμβουλίου αὐτοκρατορικός Ἰραδές ἀπεστάλη εἰς τόν Μ. Βεζύρην, διά τοῦ ὁποίου διατάσσεται ὁ σχηματισμός ἐπιτροπῆς πρός κανονισμόν τοῦ πέμπτου μέρους τῶν προνομίων, τά ὁποῖα ἀποτελοῦσι τήν μεταξύ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως καί τοῦ Φαναρίου διαφοράν. Ἡ ἐπιτροπή αὕτη ἀπετελέσθη ἐκ τῶν Ἀαρίφ πασσᾶ, προέδρου τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, Βαχάν ἐφέντη, ὑφυπουργοῦ ἐπί τῆς Δικαιοσύνης καί τοῦ Χαβάζ ἐφέντη. Ἡ ἐπιτροπή αὕτη, εἰς τήν ὁποίαν θά προσκληθῶσι νά λάβωσι μέρος καί δύο μητροπολίται, κατά πᾶσαν πιθανότητα ὁ Δέρκων καί Σισσανίου, συνέρχεται σήμερον».

Εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω παραθέτομεν καί τήν ἀκόλουθον ἰδιαιτέραν ἀλληλογραφίαν τῆς *Ἐφημερίδος* ἐκ τῆς πρωταγωνιστησάσης εἰς τό ζήτημα ἑλληνικωτάτης πρωτευούσης τῆς Ἰωνίας:

Ἐκ ΣΜΥΡΝΗΣ, 25 Δεκεμβρίου.

Μέχρι βαθείας νυκτός τῆς χθές, παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, γενική κατήφεια ἐπεκράτει παρά τῷ ὁμογενεῖ πληθυσμῷ τῆς ἡμετέρας πόλεως. Ταύτην ἐπηύξανεν ἡ διαγωγή τῶν κακοήθων Λεβαντίνων, οἵτινες, παρερχόμενοι πρό τῶν κατακλείστων ναῶν, μεταξύ ἄλλων ἐρεσχελιῶν, ἔλεγον: «δέν εἶνε ἡ ταβέρνα ἀνοικτή νά ἔμβωμεν νά πιοῦμε, μλά».

Ἀΐφνης περί τά ἐξημερώματα σήμερον, τήν 4 ὥραν π.μ., οἱ κώδωνες ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν ἤρξαντο κρουόμενοι χαρμοσύνως· γενικός πυροβολισμός ἐπηκολούθησε, διαχέων τήν φαιδρότητα ἀνά τήν πόλιν ἅπασαν. Εἰς τήν κωδωνοκρουσίαν ταύτην χιλιάδες λαοῦ σπεύδοντες συνέρρεον εἰς τούς ναούς, οἵτινες ἀνοιχθέντες εἶχον φωταγωγηθῆ λαμπρῶς. Ἡ συγκίνησις τοῦ πλήθους κατά τήν ὥραν ἐκείνην εἶνε ἀπερίγραπτος· ἕκαστος συνέχαιρε τῷ πλησίῳ ἐπί τῇ λύσει τοῦ ζητήματος. πλεῖστοι ἐδάκρυον.

Τῇ 11 1/2 μ.μ. τῆς παραμονῆς εἶχε ληφθῆ ἐν Σμύρνῃ τό πρῶτον ἰδιωτικόν τηλεγράφημα, ἔχον ἐπί λέξει ὧδε: «Χαρᾶς εὐαγγέλια: τοῦ φιλολάου Ἄνακτος ἐπινεύσαντος, ἵνα πρυτανεύσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀκήρατα τά προνόμια αὐτῆς, διετάχθη τό ἄνοιγμα τῶν ἐκκλησιῶν». Ὁ τό τηλεγράφημα λαβών μετέβη εὐθύς παρά τῷ Μητροπολίτῃ, εἰς ὅν ἀνεκοίνωσεν αὐτό· οὗτος ὅμως ἐδήλωσεν, ὅτι ἀδυνατεῖ νά προβῇ εἰς οἱονδήποτε διάβημα, καθ' ὅσον ἡ προϊσταμένη αὐτοῦ Ἐκκλησιαστική Ἀρχή δέν εἰδοποίησεν αὐτόν ἔτι. Τῇ 1 1/2 π.μ. ἔλαβεν ὁ Μητροπολίτης τηλεγράφημα ὑπογεγραμμένον ὑπό Διονυσίου Ε΄, ἀναγγέλοντος αὐτῷ ἐπίσης τήν λύσιν τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, καί διατάσσοντος αὐτόν νά προβῇ εἰς τό ἄνοιγμα τῶν ἐκκλησιῶν. Ὁμοία διαταγή εἶχε κοινοποιηθῆ σχεδόν κατά τήν αὐτήν ὥραν τῷ ἐν Κορδελιῷ ἐφησυχάζοντι γέροντι Ἐφέσου, ὅς καί τηλεγραφικῶς διέταξε τούς ὑπ' αὐτόν ἐπισκόπους Ἡλιαπόλεως, Κρήνης καί Ἀναίων, ὡς καί τούς χωροεπισκόπους αὐτοῦ Ἀρκαδιουπόλεως καί Ἐρυθρῶν, ἵνα ἀνοίξωσι τάς ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΠΟΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΚΑΙ ΠΡΕΒΕΖΗ ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΩΝ

Καθ' ἃ ἐπισήμως ἀνηγγέλθη χθές εἰς τό Ὑπουργεῖον, τήν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, εὐθύς ὡς ἠνοίχθησαν αἱ ἐκκλησίαι καί ἐψάλη ἐν αὐτοῖς μετά πάσης ἐπισημότητος ὁ ἑσπερινός, κατά διαταγήν τοῦ Σουλτάνου ἀπελύθησαν ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔνθα ἐκρατοῦντο καί ἀφέθησαν ἐλεύθεροι ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τάς πατρίδας των πάντες οἱ ἐν Ἰωαννίνοις καί Πρεβέζῃ συλληφθέντες δεκαέξ ἐκ τῶν προκρίτων χριστιανῶν, οἵτινες εἶχον συλληφθῆ κατά τήν πρό ἑβδομάδων γενομένην εἰς ἀμφοτέρας τάς πόλεις ταύτας ἐπιβλητικήν καί εἰρηνικήν διαδήλωσιν ὑπέρ τῶν προνομίων τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Ἐκκλησίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

21 Οκτωβρίου 1912
Συνεπίκουρες δυνάμεις*

Λάζαρου Στ. Συνέσιου

«Αἱ ἱεραί ὑποχρεώσεις πρός τήν φιλτάτην πατρίδα, πρός τούς ὑποδούλους ἀδελφούς καί πρός τήν ἀνθρωπότητα, ἐπιβάλλουσιν εἰς τό κράτος, μετά τήν ἀποτυχίαν τῶν εἰρηνικῶν προσπαθειῶν του πρός ἐπίτευξιν καί ἐξασφάλισιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῶν ὑπό τόν Τουρκικόν ζυγόν Χριστιανῶν, ὅπως διά τῶν ὅπλων θέσῃ τέρμα εἰς τήν δυστυχίαν ἥν οὗτοι ὑφίστανται ἀπό αἰώνων»[1].

Με αυτό το διάγγελμα της 5ης Οκτωβρίου 1912 ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ επιβεβαίωνε την απόφαση του Έθνους να διεκδικήσει την αναγνώριση των δικαίων του στο πεδίο της μάχης. Οι ελληνικές δυνάμεις ήταν κατανεμημένες στον Στρατό Θεσσαλίας (επτά μεραρχίες) υπό τον αντιστράτηγο διάδοχο Κωνσταντίνο με έδρα τη Λάρισα και στον Στρατό Ηπείρου (μία μεραρχία) υπό τον αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη με έδρα την Άρτα και με ευθύνη το μέτωπο της Ηπείρου. Η κύρια δύναμη του στόλου βρισκόταν στο Αιγαίο, ενώ στο Ιόνιο ναυλοχούσε η Μοίρα Αμβρακικού υπό την διοίκηση του πλοιάρχου Ιωάννη Δαμιανού.

Τις πρώτες πρωινές ώρες της 5ης Οκτωβρίου δόθηκε η διαταγή για προέλαση και ο Στρατός Θεσσαλίας τις πρώτες βραδυνές ώρες της ίδιας ημέρας έφθασε στα πρόθυρα της Ελασσόνας.

Οι διαταγές του Γενικού Επιτελείου όριζαν ότι ο Στρατός Ηπείρου θα χρησίμευε ως δυτική πλαγιοφυλακή στον κύριο όγκο του ελληνικού στρατού – του Στρατού Θεσσαλίας – ο οποίος και θα προήλαυνε στη Μακεδονία.

Το μεσημέρι της 6ης Οκτωβρίου απόσπασμα του Στρατού Ηπείρου πέρασε το γεφύρι της Άρτας κι ως το βράδυ κατέλαβε τα υψώματα του Γριμπόβου. Στις 17 Οκτωβρίου ο Στρατός Ηπείρου ελευθέρωσε ολόκληρο τον καζά της Φιλιππιάδας, αποκόπτοντας έτσι την επικοινωνία της τουρκικής φρουράς της Πρέβεζας με την ενδοχώρα. Την επομένη, 18 Οκτωβρίου, με την υπ' αριθ. 1484 διαταγή του Κ. Σαπουντζάκη συγκρο-

---

* Ομιλία για τον εορτασμό της 92ας επετείου της απελευθερώσεως της Πρέβεζας από τον τουρκικό ζυγό, την Τετάρτη 20 Οκτωβρίου 2004, στην Θεοφάνειο Αίθουσα.

1 Κ. Σβολόπουλος - Διπλωματικές εξελίξεις από τό 1909 ως το 1912, *ΙΕΕ* τ. ΙΔ΄ σ. 289.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τήθηκε το υπό τον ταγματάρχη Παναγιώτη Σπηλιάδη Απόσπασμα με αντικειμενικό σκοπό την κατάληψη της Πρέβεζας. Ο καθαρά αμυντικός ρόλος του Στρατού Ηπείρου είχε λήξει.

Το Σάββατο 20 Οκτωβρίου, το Απόσπασμα Σπηλιάδη επιτέθηκε στις οχυρωμένες στα υψώματα της Νικοπόλεως τουρκικές δυνάμεις και τις ανάγκασε να υποχωρήσουν. Στις 3 τα ξημερώματα της Κυριακής 21 Οκτωβρίου αντιπροσωπεία αποτελούμενη από τον Μεχμέτ Σελαχεδίν, διερμηνέα της Διοικήσεως της πόλεως και εκπρόσωπο του Τούρκου Στρατιωτικού διοικητή ταγματάρχη Μεχμέτ Ασάφ, και τους υποπροξένους Ρωσίας Δημήτριο Σκέφερη, Αυστροουγγαρίας Ιούλιο Μάισνερ, Αγγλίας Καίσαρα Κονεμένο, «*ἐπορεύθημεν εἰς τό Ἑλληνικόν στρατόπεδον, εὑρεθέν ἐντεῦθεν τῆς Νικοπόλεως καί εἰσήχθημεν εἰς σκηνήν, ὅπου δέν ἐβράδυναν νά ἔλθωσιν οἱ κ.κ. Παναγιώτης Σπηλιάδης ταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, Α. Σαχτούρης καί Θ. Καραπάνος (τῶν τελευταίων, πολιτικῶν ἀκολούθων τοῦ ἐπιτελείου)*»[2], όπως αναφέρει στην Έκθεσή του ο Σκέφερης. Η αντιπροσωπεία αυτή μετέφερε τους όρους παραδόσεως, οι οποίοι έγιναν αποδεκτοί, με κάποιες τροποποιήσεις, από τον Σπηλιάδη. «*Μετά τήν παραδοχήν τῶν τροποποιήσεων αὐτῶν καί τήν ὑπογραφήν τοῦ σχετικοῦ Πρωτοκόλλου ἐκ μέρους τῶν Προξένων καί τοῦ Ἀντιπροσώπου τῆς Διοικήσεως Πρεβέζης, ἀνεχώρησαν οὗτοι διά τήν πόλιν*»[3], αναφέρει στην Έκθεσή του ο Σπηλιάδης. Ακολούθησε το μεσημέρι της Κυριακής 21 Οκτωβρίου 1912 η είσοδος του υπό τον Σπηλιάδη Αποσπάσματος στην Πρέβεζα, η παράδοση του τουρκικού στρατού, η δοξολογία και οι πανηγυρισμοί για την απελευθέρωση της πόλης.

Για την δράση του Στρατού Ξηράς γενικότερα στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο και για τη μάχη της Νικοπόλεως ειδικότερα, έχουν γίνει λεπτομερείς αναφορές σε ομιλίες κατά τον εορτασμό της επετείου της Μεγάλης αυτής Μέρας, της 21ης Οκτωβρίου 1912, κι έχει εξαρθεί δεόντως ο αποφασιστικός ρόλος, η γενναιότητα και η αυτοθυσία των στελεχών, των στρατιωτών και των εθελοντών πολεμιστών. Και δεν θα επεκταθούμε σήμερα σ' αυτές.

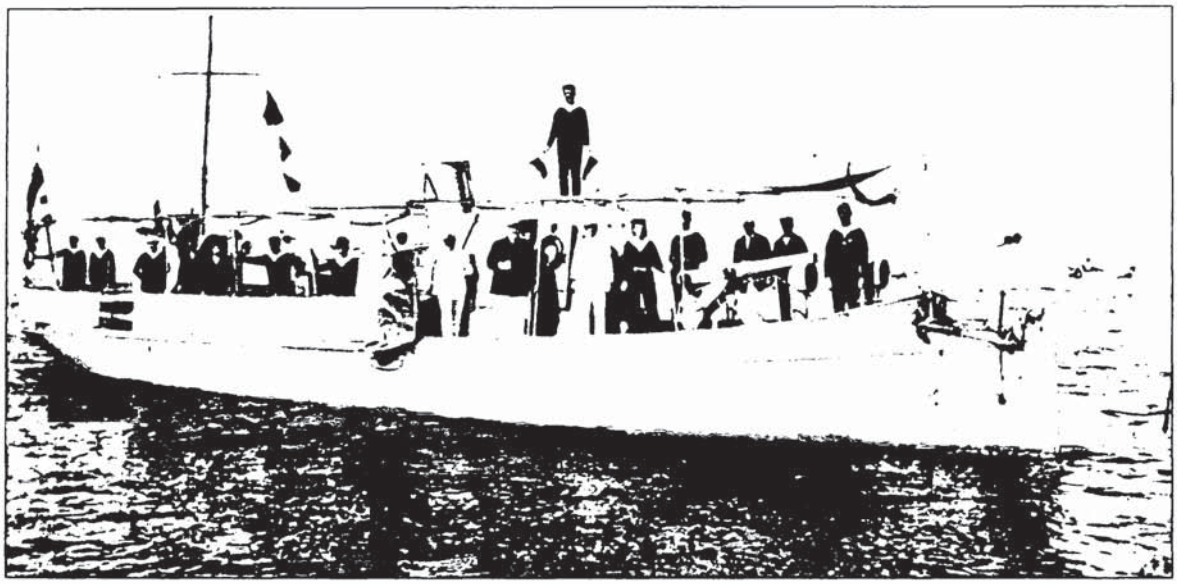
Θα σταθούμε για λίγο σε τρεις άλλους παράγοντες, συνεπίκουρους στον αγώνα του Στρατού και σε σχέση βεβαίως με την απελευθέρωση της Πρέβεζας. Στο Ναυτικό, στην Αεροπορία, στο Υγειονομικό.

• Στις 2 Οκτωβρίου 1912, τρεις ημέρες προ της ενάρξεως του πολέμου, είχε συγκεντρωθεί στο λιμάνι της Λευκάδας η Μοίρα το ελληνικού Στόλου του Ιονίου (Μοίρα Αμβρακικού), αποτελούμενη από τις ατμοβά-

2 Δ. Σκέφερις - Έκθεσις Νο 25. Πρέβεζα 23 Οκτ. 1912. περιοδ. «Ο Νέος Κουβαράς», *Ετήσιος Ηπειρωτικός Χρονογράφος*, 1962.

3 Π. Σπηλιάδης - Έκθεσις 1.5.1913 σ. 26. εις *ΓΕΣ/ΔΙΣ Φ/1907/Α/5*.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η κανονιοφόρος "Δ" με κυβερνήτη τον υποπλοίαρχο Κοσμά Μπούμπουλη μπήκε μαζί με την κανονιοφόρο "Α" στον Αμβρακικό κόλπο την 4 Οκτ. 1912, παραμονή της ενάρξεως του Α' Βαλκανικού Πολέμου.
Λεύκωμα «Νικόπολις-Πρέβεζα», No. 90

ριδες «Άκτιον» (κυβερνήτης πλωτάρχης Λαμπαδάριος), «Αμβρακία» (κυβερνήτης πλωτάρχης Μ. Σαχτούρης), τους ατμομυοδρόμονες «Αλφειός» (κυβερνήτης πλωτάρχης Ανδρεάδης), «Αχελώος» (κυβερνήτης πλωτάρχης Μυργιαλής), «Ευρώτας» (κυβερνήτης πλωτάρχης Αποστολίδης), «Πηνειός» (κυβερνήτης πλωτάρχης Γεωργαντάς), τις κανονιοφόρους «Α» (κυβερνήτης υποπλοίαρχος Νικόλαος Μακκάς)[4] και «Δ» (κυβερνήτης Κοσμάς Μπούμπουλης). Μοίραρχος Αρχηγός, ο πλοίαρχος Ιωάννης Δαμιανός[5].

Μέσα στον Κόλπο του Αμβρακικού, αποκλεισμένα ουσιαστικά, ήταν τα ελληνικά εμπορικά πλοία «Αγγελική», «Αλκυών», «Αμαλία», «Ισμήνη» και «Πύλαρος», τα οποία εξυπηρετούσαν μεταφορές στρατιωτικών εφο-

---

4 Νικόλαος Μακκάς (Σύρος 1875 - Αθήνα 1949). Υποναύαρχος. Ως αρχικυβερνήτης ομάδας κανονιοφόρων, διέσπασε τη νύχτα 3/4 Οκτωβρίου 1912 το στενό της εισόδου του αμβρακικού και διευκόλυνετον εφοδιασμό του Στρατού Ηπείρου και τις πιχειρήσεις για κατάληψη της Πρέβεζας. Έλαβε μέρος στις ναυτικές επιχειρήσεις κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά στην Εκστρατεία στη Μικρά Ασία, ως κυβερνήτης πολεμικών σκαφών. Αρχηγός Μοίρας Γυμνασίων (1927) και σε διευθυντικές θέσεις του Υπουργείου Ναυτικών.

5 Ιωάννης Δαμιανός (Αθήνα 1861-1919). Υποναύαρχος. Γιος του διαπρεπούς Υδραίου νομομαθούς Ιωάννη Δαμιανού (1813-1860), δικηγόρου, βουλευτή και υπουργού. Πρώτος κυβερνήτης του θωρηκτού «Αβέρωφ». Μοίραρχος Αρχηγός της Μοίρας Αμβρακικού, επιβαίνων της ατμοβάτιδος «Άκτιον». Αρχηγός της Μοίρας Ευδρόμων κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913. Υπουργός Ναυτικών (15.8.1909-15.1.1910 κυβ. Κυρ. Μαυρομιχάλη, 11.6.1916 - 21.4.1917 κυβ. Αλ. Ζαΐμη, Ν. Καλογεροπούλου, Σπ. Λάμπρου).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δίων από Αμφιλοχία και Βόνιτσα στην Κόπραινα[6] και βρίσκονταν υπό την απειλή των τουρκικών τορπιλλοβόλων «Αντάλεια» και «Τοκάτ» και δύο κανονιοφόρων, που ναυλοχούσαν στο λιμάνι της Πρέβεζας. Επί πλέον, η άμυνα του λιμανιού υποστηριζόταν από 17 πυροβόλα διαφόρων διαμετρημάτων, εγκατεστημένα στα φρούρια και οχυρώματα Χαμηδιέ, Παντοκράτωρ, Άγιος Γεώργιος, Παλιοσάραγα, Άγιος Ανδρέας, Βρυσούλα, Σκαφιδάκι και Νικόπολις. Η από θαλάσσης λοιπόν άμυνα της πόλεως δεν ήταν εύκολο να καμφθεί.

Με επείγον σήμα του υπουργού Ναυτικών Νικ. Στράτου αριθ. 536 από 3 Οκτωβρίου 1912, διατασσόταν ο «*Ἀρχικυβερνήτης τῶν κανονιοφόρων, ὑποπλοίαρχος Ν. Μακκᾶς*» να εισπλεύσει με τις κανονιοφόρους «Α» και «Δ» στον Αμβρακικό Κόλπο για να εξασφαλισθεί ο εφοδιασμός του Στρατού Ηπείρου[7]. Ανάγλυφη την εικόνα του εγχειρήματος, δίνουν τα κείμενα των στρατιωτικών εγγράφων:

«*Ἐπιβάς τῆς κανονιοφόρου "Α" μετά τοῦ κυβερνήτου τῆς κανονιοφόρου "Δ" ὑποπλοιάρχου Κοσμᾶ Μπούμπουλη καί καλέσας τούς πλοηγούς ἐχορήγησα τάς διαταγάς μου διά τήν δίοδον καί παραβίασιν τῶν στενῶν, ὁρίσας ὅπως δύο τῶν πλοηγῶν ἐπιβῶσιν τῆς "Δ", οἱ δέ λοιποί μετά τοῦ ἀποστράτου ἀνθυποπλοιάρχου Ἰω. Μιλάκα ἐπί τῆς "Α"*». Να επισημάνουμε ότι οι έξι πλοηγοί ήταν Πρεβεζάνοι, οι Κώστας Αυγερινός, Γεράσιμος Χρ. Γιώτης, Σπύρος Κ. Ζάννος, Βασίλης Ευ. Τζούρος, Νάκος Χαρ. Χρόνης, Σωτήρης Δ. Ξενάκης[8]. «*/.../ Περί τήν 1.40΄ π.μ. τῆς 4ης Ὀκτωβρίου ἐπλησιάσαμεν εἰς τήν εἴσοδον τῶν στενῶν καί ἐτάχθημεν εἰς πολεμικήν ἔγερσιν. /.../ Περί τήν 2.40΄ π.μ. παρηλλάξαμεν τό φρούριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καί μετ' ὀλίγον τό τοῦ Παλιοσάραγα, εἰς ἀπόστασιν 350 περίπου μέτρων /.../. Παραπλέοντες τήν πόλιν τῆς Πρεβέζης /.../ εἰς ἀπόστασιν 400-600 μέτρων διήλθομεν περί τήν 3ην π.μ. πρό τοῦ Διοικητηρίου /.../. Περί τήν 4.10΄ τῆς πρωΐας τῆς 4ης Ὀκτωβρίου 1912 ἐποντίσαμεν τήν ἄγκυραν (στη Βόνιτσα). Ὁ εἴσπλους ἡμῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ ὡς καί τά μέτρα ἅτινα ἐν αὐτῷ ἐλάβομεν ἐξησφάλισαν τελείως τήν διά ξηρᾶς διηνεκῆ συγκοινωνίαν ἐφοδιασμοῦ καί ἐπισιτισμοῦ τοῦ ἐν Ἠπείρῳ στρατοῦ*»[9] καταλήγει η αναφορά του Νικολάου Μακκά.

Από τη στιγμή που οι δύο κανονιοφόροι εισέπλευσαν στον Αμβρακικό, εκτελούσαν συνεχείς περιπολίες για την εξασφάλιση απρόσκοπτης ναυσιπλοΐας των ελληνικών πλοίων ανεφοδιασμού του στρατού. Πέραν αυτού, είχαν ενεργό συμμετοχή και παρέσχον ικανοποιητική στήριξη

---

6 βλ. Ιω. Τάλλαρος - Μιά ένδοξη ναυτική σελίδα, εφημ. *Αγών Πρεβέζης*, αριθ. φ. 138, 21 Οκτ. 1957.

7 βλ. Επ. Μπαμπούρης - *Τό Ναυτικόν μας κατά τούς Βαλκανικούς Πολέμους 1912-13*, σ. 39 επ.

8 βλ. α) έ.α. (6), β) έ.α. (7), σ. 48 σημ. 1.

9 Νικ. Μακκάς - Έκθεσις, *Αρχείον Γ.Ε.Ν.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στις επιχειρήσεις του Αποσπάσματος Σπηλιάδη για την κατάληψη της Πρέβεζας, όπως προκύπτει από άλλη αναφορά του ιδίου υποπλοιάρχου:

«Τήν 5ην π.μ. τῆς 20ῆς Ὀκτωβρίου 1912 ἀπεπλεύσαμεν ἐκ Βονίτσης μετά τῆς κανονιοφόρου "Δ" /.../ ὅπως λάβωμεν μέρος κατά τήν κατά Νικοπόλεως καί Πρεβέζης ἐπίθεσιν /.../. Τό πῦρ ἡμῶν ἐξηκολουθήσαμεν κατά τοῦ ἀραιῶς βάλλοντος πυροβολείου Νικοπόλεως διά συνήθων ὀβίδων μέχρι τῆς 2 μ.μ. /.../. Κατά τῶν ἠρεμούντων ἐχθρικῶν κανονιοφόρων /.../ ἐβάλλομεν καί ἡμεῖς κατ' αὐτῶν/.../ μετ' οὐ πολύ δέ εἴδομεν ἐκ τῆς μιᾶς ἐξερχόμενον πυκνόν μέλανα καπνόν προφανῶς ἐκ πυρκαϊᾶς τοῦ ἐν αὐτῇ πετρελαίου, ὀλίγον δέ μετά τήν μεσημβρίαν ἐφάνη νά λαμβάνῃ τήν αὐτήν τύχην καί ἡ ἑτέρα τῶν τουρκικῶν κανονιοφόρων»[10].

Και δεν ήταν βεβαίως μόνον αυτές οι επιχειρήσεις της Μοίρας Αμβρακικού. Κατά τη μάχη της Νικοπόλεως της 20ής Οκτωβρίου π.χ., τα εκτός του Αμβρακικού πλοία έριξαν πολλές βολές δια των πυροβόλων τους κατά των πυροβολείων της Νικοπόλεως, και διέκοψαν το πυρ μόνον όταν ο πλοίαρχος Δαμιανός αντελήφθη ότι θα μπορούσαν αυτές να δυσχεράνουν τις κινήσεις του ταχέως προελαύνοντος ελληνικού στρατού – τις οποίες δεν μπορούσε να δει, λόγω της μορφολογίας του εδάφους.

Στις 23 Οκτωβρίου 1912, δύο ημέρες μετά την απελευθέρωση της Πρέβεζας, η Μοίρα του Ιονίου διαλύθηκε και ο Ιωάννης Δαμιανός ανέλαβε την αρχηγία της Μοίρας Ευδρόμων του Στόλου του Αιγαίου.

• Λίγες εβδομάδες μετά την απελευθέρωση, δημιουργήθηκε στη Νικόπολη Πολεμικό Αεροδρόμιο για να υποστηρίξει τις επιχειρήσεις στο μέτωπο των Ιωαννίνων. Ας παρακολουθήσουμε και αυτή τη δραστηριότητα, που συνδέεται άμεσα με την περιοχή μας και τις ηρωικές εκείνες ημέρες.

Πανάρχαια η ιδέα να πετάξει ο άνθρωπος – τη συναντάμε στον μύθο του Δαιδάλου, τη βρίσκομε στην Παλαιά Διαθήκη: *«Καί εἶδον καί ἰδού πνεῦμα ἐξαῖρον ἤρχετο ἀπό Βορρᾶ /.../ καί νεφέλη μεγάλη ἐν αὐτῷ /.../ καί ἐν τῷ μέσῳ ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων /.../ ὁμοίωμα ἀνθρώπου ἐν αὐτοῖς καί τέσσαρα πρόσωπα ἐν ἑνί καί τέσσαρες πτέρυγες ἐν ἑνί /.../ καί ἐν τῷ ἐξαίρειν τά ζῶα ἀπό τῆς γῆς ἐξήρχοντο οἱ τροχοί, οὗ ἄν ἡ νεφέλη, ἐκεῖ τό πνεῦμα τοῦ πορεύεσθαι»*[11].

Αρχές του 20ού αιώνα, το αεροπλάνο ήταν πραγματικότητα. Και φυσικά οι Έλληνες, πρωτοπόροι πάντα, ήταν από τους πρώτους που δραστηριοποιήθηκαν. Δεν ήταν όμως δυνατόν να μη χρησιμοποιηθεί το αεροπλάνο και ως πολεμικό μέσον.

Από το 1911 ήδη, η κυβέρνηση προχώρησε στη σύσταση Αεροπορι-

---

10 Νικ. Μακκάς - Έκθεσις εις περιοδ. *Ναυτική Επιθεώρησις*, τεύχ. 357, σ. 142-151.
11 *Ιεζεκιήλ*, Κεφ. Α΄ 18-20.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κής Υπηρεσίας, στην μετεκπαίδευση Ελλήνων αξιωματικών ως αεροπόρων και στην αγορά των πρώτων αεροσκαφών. Με την έναρξη του πολέμου, άρχισε και η δράση της Αεροπορίας.

«Γενική διαταγή. Ἐπιστήσατε τήν προσοχήν ἁπάντων τῶν ὑφ' ὑμᾶς ἐπί τοῦ ζητήματος τῶν ἀεροπλάνων, πρός ἀποφυγήν ἀπευκταίου. Τά Ἑλληνικά ἀεροπλάνα θά φέρουν κάτωθεν κυανάς καί λευκάς ζώνας, ἐπί πλέον θά εἶναι διπλάνα /.../. Θά ὑπάρχῃ ἕν μόνον μονοπλάνον, τοῦ Ἀργυροπούλου, φέρον τά αὐτά χρώματα. Τά Τουρκικά ἀεροπλάνα ἔχουν χρῶμα κεραμόχρουν, εἰς τά ὕψη ἐκ τῶν κάτωθεν φαίνονται μᾶλλον κεραμόχροα πρός μαῦρα. Εἶναι δέ μονοπλάνα. Λάρισα 4.Χ.1912. Κωνσταντῖνος»[12], έλεγε η υπ' αριθ. 217 Διαταγή του Γενικού Στρατηγείου.

Με την προέλαση το στρατού, μετακινήθηκε και ο Λόχος Αεροπορίας από τη Λάρισα στην Ελασσόνα κι από κει στην Κοζάνη. Μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης, 26 Οκτωβρίου 1912, το βάρος δόθηκε στο Μέτωπο Ηπείρου, όπου οι Τούρκοι είχαν σταθεροποιήσει την άμυνά τους στα οχυρά του Μπιζανίου. Και αποφασίσθηκε να μεταφερθεί και η αεροπορική δύναμη στην Ήπειρο. Επειδή όμως τα αεροπλάνα δεν μπορούσαν να πετάξουν πάνω από ψηλά βουνά, αποσυναρμολογήθηκαν και μεταφέρθηκαν σιδηροδρομικώς στην Αθήνα. Με διαταγή του Υπουργείου Στρατιωτικών, το υλικό και το προσωπικό επιβιβάσθηκαν σε πλοία και αναχώρησαν στις 19 Νοεμβρίου από τον Πειραιά για την Πρέβεζα, όπου έφθασαν λίγες ημέρες αργότερα.

Ο Ελ. Βενιζέλος, από τις 14 Νοεμβρίου είχε ενημερώσει τον Σαπουντζάκη ότι θα αναχωρούσε *«μία Μοίρα Ἀεροπορίας ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων ἀεροπλάνων καί τοῦ ἀναγκαίου προσωπικοῦ καί ὑλικοῦ. Λοχαγός Ἀεροπορίας Γάλλος, ἔχων μεγάλην πεῖραν ἀεροπορίας, θέλει ἀκολουθήσει τό ἀπόσπασμα τοῦτο. Ὑποδεχθεῖτε αὐτόν φιλοφρόνως»*[13].

Ενθουσιώδης ήταν η υποδοχή που τους επιφυλάχθηκε από τους κατοίκους της Πρέβεζας. Και ο Αρχηγός της Στρατιάς Ηπείρου Κ. Σαπουντζάκης τηλεγραφούσε στις 23 Νοεμβρίου από την Άρτα: *«Ἀεροπορικόν Σῶμα Πρεβέζης. Μετά μεγάλης χαρᾶς ἐπληροφορήθην τήν ἄφιξίν σας. Σᾶς εὔχομαι ἐκ καρδίας καλῶς ἤλθατε /.../ Σᾶς εὐχαριστῶ ἐκ τῶν προτέρων διά τήν ἀναγνώρισιν θέσεων τήν ὁποίαν ὑπόσχεσθε νά κάμετε σήμερον»*[14].

Τα τέσσερα βελτιωμένα αεροπλάνα «Μωρίς Φαρμάν» 80 ίππων, συνόδευαν ο υπολοχαγός Δημήτριος Καμπέρος[15], Δ/τής της Μοίρας, ο υπί-

---

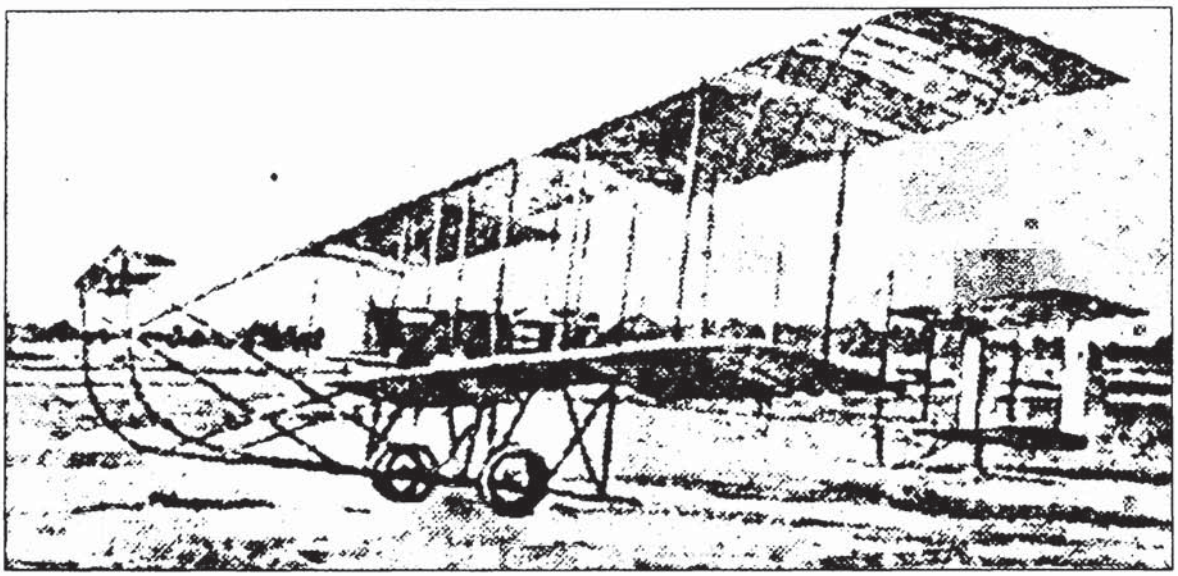
12 βλ. *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Πολεμικῆς Ἀερπορίας* τ. Α' σ. 41.

13 αριθ. εγγρ. 457/14.XI.1912.

14 αριθ. εγγρ. 463γ/23.11.1912.

15 Δημήτριος Καμπέρος (Πειραιάς 1883 - Ιαν. 1942). Ο πρώτος Έλληνας στρατιωτικός αεροπόρος. Από τους πρωτεργάτες στην ίδρυση της Στρατιωτικής Αεροπορίας. Στις 13.5.1912 εκτέλεσε τις πρώτες επιτυχημένες πτήσεις στην Ελλάδα. Με-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αεροπλάνο «Μωρίς Φαρμάν» 80 ίππων
Ένα από τα τέσσερα της Αεροπορικής Μοίρας που συμμετέσχε
στον αγώνα απελευθερώσεως της Ηπείρου το 1912-13
ΓΕΑ/ΔΙΣ - Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας, τ. 1ος, σ. 37

λαρχος Πανούτσος Νοταράς[16] (ακολούθησαν ο υπολοχαγός Μιχαήλ Μουτούσης[17], ο ανθυπίλαρχος Χρήστος Αδαμίδης[18] και ο εθελοντής Ελληνορώσσος Σακώφ[19]), ο Γάλλος λοχαγός Μπαρρέ, ο Γάλλος αερομηχανικός Σοβώ και 57 στρατιώτες.

τέτρεψε το «Δαίδαλος» σε υδροπλάνο και στις 25.6.1912 πέτυχε το πρώτο ρεκόρ ταχύτητας υδροπλάνου με 110 χλμ/ω, Ύδρα-Φάληρο. Διοικητής της Μοίρας Αεροπλάνων στην Πρέβεζα (Νοε. 1912). Υποδ/τής της Σχολής Αεροπορίας. Πέταξε τελευταία φορά 20.7.1934 (αποστρατεύθηκε 1.8.1934).

16 Πανούτσος Νοταράς (Κόρινθος 1.1.1880 - Αθήνα Νοε. 1967). Κατατάχθηκε στο Ιππικό ως ανθυπίλαρχος στις 20.10.1907. Με τους Καμπέρο, Μουτούση, Αδαμίδη, σχημάτισαν τον πρώτο αεροπορικό στολίσκο της Ελλάδος στη Λάρισα, με την έναρξη του Πολέμου (Οκτ. 1912). Μετά την αποχώρηση του Καμπέρου ανέλαβε τη Δ/ση της Μοίρας Αεροπλάνων στη Νικόπολη. Αποστρατεύθηκε με τον βαθμό του υποστρατήγου.

17 Μιχαήλ Μουτούσης (Τραγανό Ερινεών Αχαΐας 28.9.1885 - Αθήνα 16.3.1956). Αποφοίτησε από τη Σχολή Ευελπίδων το 1908 ως ανθ/γός Μηχανικού. Κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-13 ανέπτυξε αξιόλογη δράση εκτελώντας αναγνωριστικές πτήσεις στην Ήπειρο και Μακεδονία. Το 1913 εκτέλεσε την πρώτη στον κόσμο αποστολή Ναυτικής Συνεργασίας πάνω από το Ναγαρά (Δαρδανέλλια). 1927-1929 στρατιωτικός απόλουθος στην Ελληνική Πρεσβεία της Σόφιας.

18 Χρήστος Αδαμίδης (Ιωάννινα 1885-;>1943). Από τους πρώτους Έλληνες αεροπόρους. Ανθυπίλαρχος το 1908, μετατάχθηκε με δ/γή του υπουργείου Στρατιωτικών στην Αεροπορία το 1911 (οριστικά το 1925). Με αφετηρία το αεροδρόμιο Νικοπόλεως κυρίως εκτέλεσε πολλές επικίνδυνες πτήσεις. Αρχηγός Αεροπορίας. Αποστρατεύθηκε το 1935.

19 έ.α. (12) σ. 48: «Στή δύναμη τής Μοίρας προστέθηκε κι άλλος ένας αεροπόρος, ο εθελοντής Ελληνορώσος Σακώφ».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πανούτσος Νοταράς
Από τους πρώτους Έλληνες
Αεροπόρους, Διοικητής του
«Αεροπορικού Σώματος Πρεβέζης».
ΓΕΑ/ΔΙΣ - Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας, τ. 1ος, σ. 37

Σοβαρή διαφωνία εκδηλώθηκε μεταξύ του Διοικητή της Μοίρας Καμπέρου και του Γάλλου αεροπόρου Μπαρρέ για την επιλογή του κατάλληλου χώρου για την εγκατάσταση του αεροδρομίου. Ο Καμπέρος υποστήριζε ως καταλληλότερη θέση τα Πέντε Πηγάδια, 20 μόλις χλμ. από τα Γιάννινα, ο Μπαρρέ τη Νικόπολη, για λόγους ασφαλείας. Επικράτησε η άποψη του Μπαρρέ και ο Καμπέρος ενοχλημένος αποχώρησε κι επέστρεψε την 1η Δεκεμβρίου στο Πυροβολικό (επανήλθε στην Αεροπορία το 1915). Η Διοίκηση της Μοίρας ανατέθηκε προσωρινά στον Μπαρρέ και στη συνέχεια στον Νοταρά. Την προηγουμένη, 30 Νοεμβρίου, ο Καμπέρος απογειώθηκε από τη Νικόπολη για αναγνωριστική πτήση πάνω από το Μπιζάνι. Λόγω βλάβης όμως του κινητήρα, το αεροπλάνο έπεσε κοντά στη Φιλιππιάδα, και τραυματίσθηκε ο συνεπιβαίνων παρατηρητής υπολοχαγός Μ. Πάσσαρης. Ήταν η τελευταία πολεμική αποστολή του πρώτου Έλληνα στρατιωτικού αεροπόρου στους Βαλκανικούς Πολέμους.

Αξίζει να σημειώσουμε, ότι στις 5.10.1912 ο Δημήτριος Καμπέρος με το τύπου Φαρμάν πρώτο στρατιωτικό ελληνικό αεροσκάφος «Δαίδαλος» πραγματοποίησε την πρώτη (αναγνωριστική) στρατιωτική πτήση, στο μέτωπο Θεσσαλονίκης. Στις 5.12.1912 ο Μιχαήλ Μουτούσης απογειώθηκε από τη Νικόπολη και πετώντας προς τα Ιωάννινα έριξε δύο βόμβες σε τουρκικά στρατιωτικά τμήματα, και άλλες δύο στην πόλη, σκορπίζοντας τον πανικό στους αντιπάλους. Ήταν η πρώτη πολεμική αποστολή της Μοίρας στο Ηπειρωτικό μέτωπο και ο πρώτος αεροπορικός βομβαρδισμός στον κόσμο. Στις 24 Ιανουαρίου 1913 με το υδροπλάνο «Ναυτίλος» ο Μιχαήλ Μουτούσης με παρατηρητή τον σημαιοφόρο Αριστείδη Μωραϊτίνη έριξε τέσσερις χειροβομβίδες εναντίον τουρκικού μεταγωγικού στον ναύσταθμο του Ναγαρά. Η ρίψη των χειροβομβίδων ήταν η πρώτη στην παγκόσμια ιστορία επιχείρηση βομβαρδισμού πλοίου από αεροπλάνο, η δε πτήση του «Ναυτίλος» στα Δαρδανέλλια ήταν η πρώτη τον κόσμο αποστολή ναυτικής συνεργασίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πολλές πολεμικές αποστολές εκτελέσθηκαν από το αεροδρόμιο Νικοπόλεως. Δύο τηλεγραφήματα του αρχιστρατήγου διαδόχου Κωνσταντίνου είναι χαρακτηριστικά τη συμβολής της αεροπορίας στο Μέτωπο Ηπείρου: *«Φιλιππιάς 21.1.1913. /.../ Δύο ἀεροπλάνα Νοταρᾶ καί Ἀδαμίδη ἐξετέλεσαν σήμερον ἄνωθεν Μπιζανίου πτῆσιν, ἔβαλον δέ ἀνά ἕξ (6) χειροβομβίδας κατ' ἐχθρικοῦ καταυλισμοῦ, ὡς καί κατά κινουμένων στόχων στρατευμάτων». «Φιλιππιάς 25.1.1913. /.../Χθές ἀεροπλάνον Ἀδαμίδη ἀνεγνώρισεν ἐχθρικάς θέσεις καί ἔρριψεν ἐντός τῶν κατασκηνώσεων τοῦ ἐχθροῦ βόμβας ἀποτελεσματικῶς»*[20].

Στις 21 Φεβρουαρίου 1913, ο Χρήστος Αδαμίδης αναχωρώντας από το αεροδρόμιο Νικοπόλεως προσγείωσε το τύπου Φαρμάν αεροπλάνο του στην κεντρική πλατεία των Ιωαννίνων, μέσα σε φρενίτιδα ενθουσιασμού των συμπατριωτών του. Με την πτήση αυτή, έληξαν και οι αεροπορικές επιχειρήσεις στην Ήπειρο.

• Η προσφορά των υγειονομικών υπηρεσιών και η συμβολή τους στους αγώνες του στρατού μας κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων – και όχι μόνον – ήταν σημαντική. Και σημαντική επίσης η συμβολή του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού στην πολεμική προσπάθεια με την οργάνωση, κοντά στην πρώτη γραμμή, νοσοκομείων, την επάνδρωσή τους με κατάλληλο προσωπικό και την άψογη λειτουργία τους.

«Τό Χειρουργεῖον θά ἀκολουθήσῃ τό Πυροβολικόν ἐκκινοῦν τήν 6ην ὥραν τῆς πρωΐας. Θά σταθμεύσῃ δέ παρά τό ἐξωκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐκλέγον θέσιν κατάλληλον παρά τήν ἁμαξητήν ὁδόν»[21], αναφέρεται στη σχετική διαταγή του διοικητή του Αποσπάσματος Παν. Σπηλιάδη, την παραμονή της επιθέσεως για την απελευθέρωση της Πρέβεζας.

«Ἡ ὑγειονομική ὑπηρεσία ἐλειτούργησε κανονικῶς συλλέξασα ἐγκαίρως τούς τραυματίας»[22], γράφει στην Έκθεσή του λακωνικότατα ο ταγματάρχης Δ. Δούλης.

«Κατά τήν ἐξόρμησιν αὐτήν στρατοῦ καί ἀνταρτῶν τραυματίζεται σοβαρά ἀπό τό Σῶμα τοῦ καπετάν Τζώρτζη ὁ ἀνεψιός του Δημήτριος Παπαμιχαήλ ἐκ Καμαρίνης /.../. Ὁ τραυματίας μεταφέρεται ἀμέσως εἰς τό Χειρουργεῖον πού ἦτο εἰς τό Μιχαλίτσι»[23], αφηγείται ο εθελοντής Σπυρίδων Βασίλης ή Παπάς.

«Ἅμα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἀρξαμένων ἤρξατο συγχρόνως ἡ λειτουργία τῶν νοσοκομείων τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἐγκαθισταμένων ἐν σπουδῇ καί δή διά μόχθων οὐ σμικρῶν»[24], αναφέρεται στα *«Πεπραγμέ-*

---

20 αριθ. εγγρ. 1211α/21.1.1913, 1211γ/25.1.1913.
21 Π. Σπηλιάδης - Δ/γή 19.10.1912. *ΓΕΣ/ΔΙΣ Φ/07/Α/Σ.*
22 Δ. Δούλης - Έκθεσις 4.5.1913, σ. 22. *ΓΕΣ/ΔΙΣ.*
23 Γ. Σακκάς - *Η ιστορία της Καμαρίνας και η τραγωδία του Ζαλόγγου*, σ. 101.
24 Ε.Ε.Σ. - *Λογοδοσία 1912-1913*, σ. 12.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να τοῦ ἐπικούρου τῶν ἐν πολέμῳ τραυματιῶν Συλλόγου».

Αμέσως μετά την απελευθέρωση της Πρέβεζας, οργανώθηκε στην πόλη Στρατιωτικό Νοσοκομείο στο οποίο μεταφέρθηκαν οι τραυματίες, Έλληνες και Τούρκοι, στους οποίους παρασχέθηκε η αναγκαία ιατρική περίθαλψη.

Στις 19 Νοεμβρίου 1912 άρχισε να λειτουργεί το Κεντρικό Νοσοκομείο του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού στην Πρέβεζα. Τη γενική διεύθυνση είχε ο παθολόγος ιατρός Κ. Σταμπουλόπουλος. Τη διεύθυνση του Α΄ Παθολογικού ανέλαβε ο παθολόγος Ι. Καρδαμάτης, του Β΄ Παθολογικού ο Σ.Λ. Δοντάς και του «*περιφορήτου*» (=φορητού) Χειρουργικού ο χειρουργός Ν.Ε. Κωτσονόπουλος.

«*Τό μόνιμον νοσοκομεῖον τοῦ Ε.Ε.Σ., τό Β΄ Στρατιωτικόν Νοσοκομεῖον, τό μόνον παθολογικόν, τό ὁποῖον συνέχισε νά χειρουργῇ καθ' ὅλον τό χρονικόν διάστημα τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐκστρατείας, ἤτοι ἐπί ἑξάμηνον περίπου, ἐδέχθη περί τούς 6.000 ἀσθενεῖς. Τοῦτο διέθετεν ἀρχικῶς μέν 200, βραδύτερον δέ 500 περίπου κλίνας*»[25], αναφέρει στην Έκθεσή του ο Ιω. Καρδαμάτης.

Είχε εγκατασταθεί στα κτίρια του τουρκικού Στρατιωτικού Νοσοκομείου (περιοχή Προφ. Ηλιού) και συνέχισε να λειτουργεί και μετά τη διάλυση ή μεταφορά των άλλων τμημάτων.

Μετά τη διάλυσή του, η νοσοκομειακή περίθαλψη στην Πρέβεζα εξυπηρετήθηκε από το Δημοτικόν Νοσοκομείον Πρεβέζης ο Άγιος Κοσμάς, το οποίο ιδρύθηκε επί δημαρχείας Βασιλείου Μπάλκου (1922-1929) και διαλύθηκε «*ἐλλείψει πόρων*», όπως αναφέρει το σχετικό Β.Δ., στις 6 Οκτωβρίου 1954. Στεγάσθηκε σε διάφορα μισθωμένα οικήματα, τελευταίο των οποίων το κτίριο Κατηφόρη (νυν οικόπεδο ιδιοκτησίας Σπ. Λαϊνά), οδός Θεοφάνους, όπου είχε στεγασθεί ένα από τα τμήματα του Νοσοκομείου του Ε.Ε.Σ. το 1912-1913.

Άλλα τμήματα λειτούργησαν αρχικά σε σκηνές, στη συνέχεια σε δύο ξύλινα παραπήγματα, ορισμένα δε εξ αρχής σε οικήματα. Το Α΄ Παθολογικό άρχισε να λειτουργεί με 45 κλίνες «*εἰς δύο ἐπί τῆς παραλίας οἰκήματα, παρά τό μητροπολιτικόν μέγαρον /.../, προϊόντος δέ τοῦ χρόνου, κατελάβομεν καί τρίτον παρά τήν παραλίαν γειτονικόν οἴκημα, δυνάμενον νά δεχθῇ 25-30 ἀσθενεῖς, καί χρησιμεῦσαν κατά τάς ἀθρόας προσελεύσεις τῶν ἀρρώστων ὡς πρόσκαιρος διαμονή. Βραδύτερον κατά μήνα Ἰανουάριον /.../ κατελάβομεν καί τέταρτον οἴκημα παρά τόν Ἅγιον Νικόλαον μέ δύναμιν 25-30 κλινῶν*»[26]. (Το ένα των αναφερομένων οικημάτων στην παραλία ήταν η οικία Γ. Τσακαλώτου, το δε παρά τον Άγιο Νικόλαο η οικία Πανέτη, νυν Γαλανού). Το Β΄ Παθολογικό λειτούργησε

25 Ιω. Καρδαμάτης - Έκθεσις 13 Απριλ. 1913, εις έ.α. (24) σ. 243.
26 έ.α. (25)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το παράρτημα «Άγιος Σπυρίδων» του Νοσοκομείου του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού στην Πρέβεζα το 1912-13 (Οικία Γ. Τσακαλώτου)
Λεύκωμα «Νικόπολις-Πρέβεζα», No. 111

από 3 Φεβρουαρίου έως 17 Μαρτίου 1913 σε *«ἔναντι τοῦ ὀθωμανικοῦ τεμένους δύο οἰκήματα, ἔνθα πρίν ἦτο ἐγκατεστημένον τό Χειρουργικόν Νοσοκομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ»*[27] (πρόκειται για τα *«ἐγγύς ἀλλήλων κείμενα»* οικήματα ιδιοκτησίας Ρέντζου καί Βρέκουση – νυν Καράμπαλη – έναντι Αγίου Κωνσταντίνου). Το *«περιφόρητον χειρουργεῖον»* λειτούργησε από 8 Δεκεμβρίου 1912 έως 27 Ιανουαρίου 1913, οπότε μεταφέρθηκε στη Φιλιππιάδα.

Στο διάστημα Νοέμβριος 1912 - Μάρτιος 1913 νοσηλεύθηκαν στο Α΄ Παθολογικό 1.114 άρρωστοι, εκ των οποίων *«Ἀξιωματικοί 108, ὑπαξιωματικοί 130, στρατιῶται καί ναῦται 876»*[28], στο Β΄ Παθολογικό 302 άρρωστοι[29] και στο Χειρουργικό 561 τραυματίες[30].

Ουσιαστική ήταν και η συμμετοχή των ξένων Ερυθρών Σταυρών, των οποίων ζητήθηκε η αρωγή.

Το *«περιφόρητον»* χειρουργείον του Ολλανδικού Ερυθρού Σταυρού έφθασε στην Πρέβεζα *«τῇ 29 Δεκεμβρίου συστάσει τῆς Α.Μ. τῆς Βασι-*

27 Σ. Δοντάς - Έκθεσις έ.α. (24), σ. 25.
28 έ.α. (24) σ. 87.
29 έ.α. (26) σ. 259.
30 Ν. Κωτσονόπουλος - Έκθεσις 10.5.1913, έ.α. (24) σ. 222.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λίσσης /.../ ἐγκατασταθέν εἰς τό ἐκεῖ Ἑλληνικόν Παρθεναγωγεῖον»[31] (όπου σήμερα η Φιλαρμονική και το ΚΑΠΗ).

Το Ελβετικό Χειρουργείο παρέμεινε στην Πρέβεζα για τρεις εβδομάδες (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1912).

Το Ρωσικό Χειρουργείο «*περιέθαλψε τραυματίας καί ἀρρώστους πολέμου ἐν Βόλῳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ καί ἐν Πρεβέζῃ*»[32].

Και για να κλείσουμε τα σχετικά με την υγειονομική περίθαλψη στην Πρέβεζα του 1912-13, να συμπληρώσουμε πως στην υπηρεσία του Ε.Ε.Σ. στην Πρέβεζα υπηρέτησε επικεφαλής ομάδος νοσοκόμων, ως εθελόντρια αδελφή-νοσοκόμος, η πριγπίπισσα Μαρία[33], σύζυγος του πρίγκιπα Γεωργίου (ύπατου αρμοστή Κρήτης 1898-1906). Παράλληλα με την εργασία της στο νοσοκομείο, ανέπτυξε και σημαντική κοινωνική δραστηριότητα, οργανώνοντας συσσίτια, συγκεντρώνοντας και διανέμοντας δέματα με τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης.

Αυτές εν ολίγοις ήταν οι δραστηριότητες και η συμβολή στον τιτάνιο αγώνα του 1912-13 στην περιοχή μας, του Ναυτικού, της Αεροπορίας και του Υγειονομικού, οι οποίες συνέβαλαν στην επιτυχή διεξαγωγή των επιχειρήσεων του Στρατού Ξηράς, στη νικηφόρο προέλασή του και στην απελευθέρωση της Ηπείρου γενικότερα, της Πρέβεζας ειδικότερα.

---

31 έ.α. (25) σ. 244.

32 έ.α. (24) σ. 90.

33 Πριγκίπισσα Μαρία (Σαιν Κλου 1882 - Γκαζέν 1940, τάφηκε στο οικογενειακό νεκροταφείο Τατοΐου [Δεκελείας]). Κόρη του πρίγκιπα Ρολάνδου Βοναπάρτη, σύζυγος (Αθήνα 1907) του πρίγκιπα Γεωργίου της Ελλάδος (Αθήνα 1869-1957, δευτερότοκου γιου του βασιλιά Γεωργίου Α'). Κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-13 ακολούθησε τον αρχιστράτηγο-διάδοχο, βασιλέα κατόπιν, Κωνσταντίνο και ανέπτυξε κοινωνική δράση. Σε αναγνώριση των υπηρεσιών της κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-13 στην Πρέβεζα, δόθηκε σε κεντρική οδό της πόλεως το όνομά της [οδός Πριγκιπίσσης Μαρίας] (η οποία με την 82/2.6.1982 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου μετονομάσθηκε σε οδό Κ. Καρυωτάκη).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ο Άδης της Αχερουσίας λίμνης και το Νεκρομαντείο του

Οδυσσέα Θ. Μπέτσου

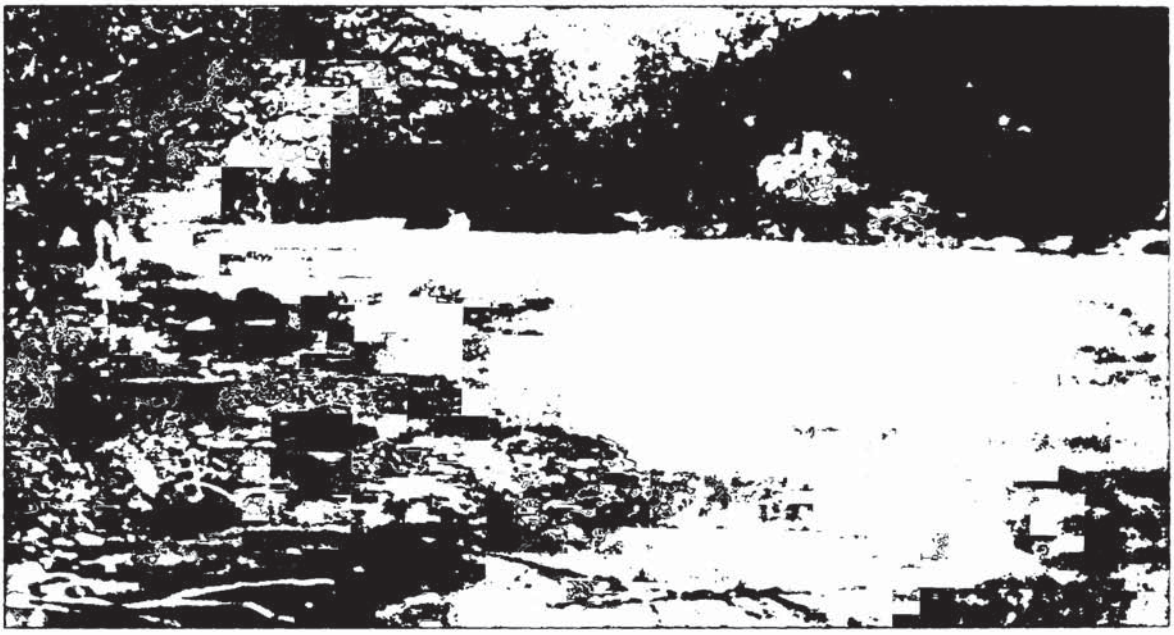
Α. Ο Έλληνας στην προχριστιανική Ελλάδα

Πίστευε ότι αποτελείται από σώμα και ψυχή. Και το μεν πρώτο είναι ορατό και θνητό, το δε δεύτερο αόρατο κι αθάνατο. Ειδικότερα η ψυχή είναι το είδωλο του νεκρού σώματος. Ένα φάσμα, μια σκιά εκείνου. Είναι τ' «αμενηκά κάρηνα» της Οδύσσειας του Ομήρου.

Μετά την ταφή του σώματος ζει στον κάτω, της επιφάνειας της Γης, κόσμο. Όχι οπουδήποτε, αλλά σε συγκεκριμένο χώρο, που εξωτερικά διακρίνεται για τις άσχημες συνθήκες του και που χειρότερες είναι οι εσωτερικές του. Αν δεν έχει ταφεί το σώμα, η μεν ψυχή του περιπλανιέται στη γη 100 ολόκληρα χρόνια, οι δε υπεύθυνοι για την ταφή είναι καταραμένοι εφ' όρου ζωής τους. Το ίδιο παθαίνει η ψυχή αν έχει ταφεί το σώμα αλλ' αυτή δεν έχει τον οβολό να δώσει στο Χάροντα να τη διαπορθμεύσει στον Άδη. Περιπλανιέται στις όχθες της δύσοσμης και βορβορώδους Αχερουσίας λίμνης, μέχρις ότου κάποιος πληρώσει τον οβολό, τοποθετώντας τον εντός του τάφου του σώματος του νεκρού. Τα περί Χάροντα και οβολού δεν αναφέρονται στα πρώιμα προϊστορικά χρόνια (όταν γράφτηκε η Ιλιάδα του Ομήρου), αλλά στα ύστερα τέτοια (όταν γράφτηκε η Οδύσσεια εκείνου), αφού πριν ο ποιητής της διάβασε το σχετικό έπος του Ησιόδου «Μινύαι» – δε διασώθηκε – κι επισκέφθηκε ο ίδιος το χώρο της Αχερουσίας με τα τρία ποτάμια της και το λειτουργούν Νεκρομαντείο της Εφύρας.

Οι ψυχές των νεκρών δεν έχουν «εν ενεργεία» αισθήσεις, ψυχικές λειτουργίες και γλώσσα ἤ γλώσσες. Αλλ' «εν δυνάμει» τέτοιες. Γι' αυτό και στον Άδη δεν έχουν υλικές ανάγκες. Ζουν εκεί σε βαθύ σκοτάδι (έρεβος), σε διαρκή θλίψη και λήθαργο. Οι εν δυνάμει παραπάνω ιδιότητές τους μπορούν να καταστούν εν ενεργεία ύστερ' από κάποιες ενέργειες, εισφορές και θυσίες ζώων με μαύρο τρίχωμα, προσφορά χρηστηριασθέντων «εν ζωή» ατόμων. Όχι οπουδήποτε κι οποτεδήποτε. Αλλά σε χώρους που έχουν σπήλαια, βάραθρα ή βαθιές τρύπες, για να εξέλθουν οι ψυχές τους πάντοτε νύχτα. Κι αφού τους προσφέρουν οι παραπάνω «άλφιτα ιερά» (τροφή που μόνο τρώνε οι ψυχές νεκρών) και πιούν αίμα που σωρεύτηκε σε λάκκο από τα παραπάνω θυσιασθέντα ζώα. Τότε ξυπνούν από το λήθαργο, αποκτούν τις δυνάμεις που ως ψυχές ζώντων είχαν και είναι σε θέση ν' απαντούν σ' ερωτήσεις των χρηστηριασθέντων και να ρωτούν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Αχέροντας πλημμυρισμένος κάποια χειμωνιάτικη μέρα από νερά βροχών και λίγα πηγών του. Ορίζει την άνω μικρή Λάκκα Σουλίου από την κάτω τέτοια. Γέφυρα τσιμέντινη απέκτησε τη δεκαετία του 1960 (μάλλον). Πριν τον περνούσαν με καλάθι σε συρματόσχοινο. Παλιά περίμεναν να λιγοστέψουν ή να στερέψουν τα νερά του. Την έκοβε ανατολή-δύση.

αυτούς για τα εγκόσμια, τα οποία αγνοούν αφότου μεταφέρθηκαν στον κάτω κόσμο, «ες δόμα αΐδαο» (Ομήρου έπη). Οι τότε Έλληνες δε δέχθηκαν ποτέ ότι οι ψυχές των νεκρών τους μετεμψυχώνονται.

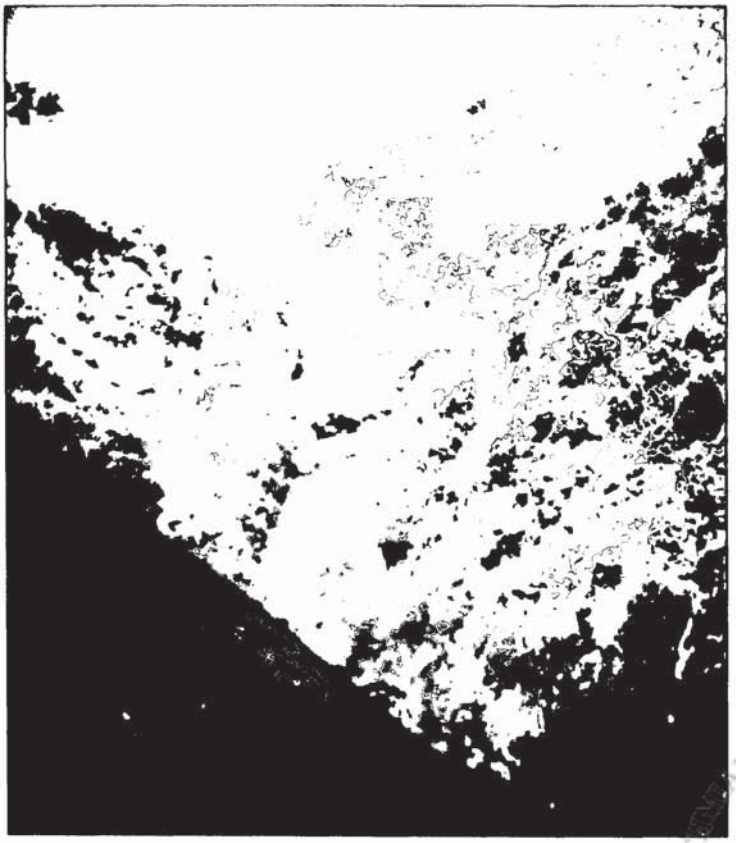
Στον κάτω κόσμο βασιλεύει ο αδερφός του Δία Άδης ή Αϊδωνέας ή Πλούτωνας, τη δε πύλη του φυλάει, κατά τα ύστερα προϊστορικά χρόνια (όταν γράφτηκε η Οδύσσεια από τον Όμηρο) ο με μαύρο τρίχωμα, μεγάλα δόντια, άκαμπτος και ακοίμητος Κέρβερος (σκύλος), που εμποδίζει όχι μόνο την έξοδο από τον Άδη αλλά και την είσοδο ζωντανών ανθρώπων. Μόνο λίγοι ήρωες κι εκλεκτοί των πρώιμων προϊστορικών χρόνων μπόρεσαν να φτάσουν στον Άδη και εξέλθουν αυτού, πλην των Θησέα και Πειρίθοα που απέτυχαν. Ήταν ο Ηρακλής (δύο φορές), ο Ορφέας, ο Αινείας κι ένας Αιγύπτιος. Ο θεός του κάτω κόσμου ονομάστηκε τα ύστερα προϊστορικά χρόνια και Πλούτωνας γιατί, κάνοντας με το "έτσι θέλω" γυναίκα του την Περσεφόνη, κόρη της θεάς της γεωργίας Δήμητρας, συνδέθηκε τ' όνομά του με την αφθονία της γεωργικής παραγωγής. Δηλαδή του πλούτου, εξ ου και «Πλούτωνας». Το σώμα του θεού αυτού (κατ' άλλους το κεφάλι του μόνο) καλύπτει μαύρο διαφανές ύφασμα. Δύο μόνο φορές ανέβηκε στη γη. Τη μια που άρπαξε στην Ελευσίνα την Περσεφόνη και την άλλη, όταν πήγε στον Όλυμπο κι ο Δίας έλυσε τη διαφορά του με τη Δήμητρα, μάνα της Περσεφόνης, υποχρεώνοντάς τον ν' αφήσει τη γυναίκα του έξι μήνες να ζει με τη Δήμητρα στη γη (άνοιξη και θέρος) κι έξι μαζί του στον Άδη (φθινόπωρο και χειμώνα).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι ψυχές στον Άδη όταν φθάσουν δικάζονται για τα «εν ζωή» αδικήματά τους. Ακόμα και για εκείνα που δικάστηκαν σ' αυτή αλλά δεν εξέτισαν όλη ή μέρος από την ποινή τους. Δικαστές είναι οι δίκαιοι ηγεμόνες των πρώιμων προϊστορικών χρόνων: Μίνωας, Ραδάμανθυς και Αιακός, με... εισαγγελέα τον Αϊδωνέα. Κι όσες κριθούν άδικες οδηγούνται στα Τάρταρα του κάτω κόσμου, όπου οι Ερινύες δεν τους αφήνουν καθόλου χρόνο οι τύψεις τους, που να μη τις βασανίζουν. Οι δε αθώες οδηγούνται στα Ηλύσια Πεδία ή στα Νησιά των Μακάρων. Σ' αυτά υπάρχουν πράσινη χλόη κι άοσμη ασφόδελοι, αλλά κι ομίχλη πυκνή. Μόνο 40 μέρες το χρόνο διαλύεται εκείνη. Κι ο ήλιος τότε ηλιάζει τις ψυχές με το φως και τη θερμοτητά του.

Β. Πώς φτάνουν οι ψυχές στον Άδη

Αφότου ελευθερωθούν από το σώμα κι εκείνο ταφεί από τους ζώντες παραλαμβάνονται από τον αόρατο ψυχοπομπό θεό Ερμή (για κάποιους πισωκάπουλα του φτερωτού ίππου εκείνου με όνομα Πήγασσος) και με δοκιμασίες μεγάλες οδηγούνται από τη μήκους 10-13 χιλιομέτρων χαράδρα του ποταμού Αχέροντα ως την έξοδό του απ' αυτή, όπου νύχτα τις παραδίδει στον ασυγκίνητο πορθμέα του Πλούτωνα (είναι τώρα τα χωριά Γλυκή και Βουβοπόταμος μπάντα κι άλλη τ' Αχέροντα) Χάροντα, αντί ενός οβολού η κάθε μία, για να τις οδηγήσει με την ελεεινή και σάπια βάρκα του, μέσω του κάτω ρου του Αχέροντα και της Αχερουσίας λίμνης, στο βασίλειο εκείνου, στον κάτω κόσμο.

Το φαράγγι του Αχέροντα ανάμεσα των βουνών του Σουλίου. Σ' αυτό ο μυθολογικός Αχέροντας ρέει ανενόχλητος. Στην έξοδό του (πεδιάδα Φαναρίου, άλλοτε Αχερουσία λίμνη) δεν έχει κοίτη για να εξακολουθήσει την πορεία του. Στην κοίτη του έχει αναπτυχθεί παρθένο δάσος. Το ίδιο και στο γειτονικό του ποτάμι Κωκυτός. Πρόσφατα το θέρος άρχισαν να τους κλέβουν τα νερά για να ποτίσουν τις καλλιέργειες σε βάρος της υπάρξεως και της ιστορίας τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κάτω της λίμνης πίστευαν ότι είναι ο Άδης των ψυχών, όλων των κατηγοριών. Δικαίων και αδίκων, για να δικασθούν και κριθούν κατά τα έργα τους στην επίγεια ζωή κι ύστερα να μεταφερθούν σε δύο χώρους εκείνου, που αναφέραμε πριν.

Κολώνα, απομεινάρι της πέτρινης γέφυρας του Αχέροντα, 1.000 μέτρα ανατολικά της εξόδου του στον κάμπο του Φαναρίου. Πρέπει νάχει χτισθεί τα βυζαντινά χρόνια ή τα πρώιμα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Κάπου κοντά σ' αυτή, κατά τον Όμηρο και το Στράβωνα, νύχτα ο Χάροντας παραλάβαινε τις ψυχές των νεκρών στη βάρκα του, αντί οβολού, για να τις οδηγήσει «ες δόμα Αΐδαο» (στα παλάτια του Πλούτωνα).

Γ. Οι ποταμοί του παραπάνω Άδη

Είναι τρεις: ο Αχέροντας, ο Πυριφλεγέθοντας και ο Κωκυτός.

1) Ο Αχέροντας. Κατά την Ελληνική Μυθολογία ήταν γιος του Ήλιου ή του Κρόνου και της Γης (Γαίας). Όταν ο Ζευς πολέμησε για να εξολοθρεύσει τους Τιτάνες της Γης, ο Αχέροντας πρόσφερε νερό να πιουν οι διψασμένοι Τιτάνες. Κι ο Δίας τον έκανε ποτάμι να ρέει πικρό και μαύρο νερό, τους δε αντιπάλους κατέκαυσε με κεραυνούς, καθήμενος στις όχθες ενός παραπόταμου του Αχέροντα (μετά την Τιτανομαχία), που ύστερα γι' αυτό ονομάστηκε Πυριφλεγέθοντας (από τις φλόγες των κεραυνών του Δία και τις έκτοτε νεώτερες, που προέρχονται από φωσφορίζουσες ουσίες ανάμεσα στα θολά νερά του).

Κατά τους ιστορικούς αρχαίους Ελληνικούς χρόνους ο Αχέροντας, πριν εκβάλει τα νερά του στην Αχερουσία λίμνη, έσμιγε αυτά με τα του Πυριφλεγέθοντα, κοντά στο σημερινό χωριό Καστρί Φαναρίου, και του Κωκυτού, κοντά στο σημερινό χωριό Μεσοπόταμο. Κι ύστερα εξερχόταν της λίμνης κι έφτανε, ενισχυμένος με νερά, στον κόλπο του χωριού Αμμουδιά (άλλοτε Σπλάντζα) του Ιονίου Πελάγους, που τα νερά εκείνου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

έκανε γλυκά, όταν, τον 4ο μ.Χ. αιώνα, ο επίσκοπος των χριστιανών Ευροίας της Θεσπρωτίδας Δονάτος μετέβαλε αυτά από «πικρά» σε «γλυκά». Ή κατάλληλα για άρδευση και πόση.

Ο ναός του θεού του Άδη Πλούτωνα στη Γλυκή Φαναρίου. Ο Μέγας Θεοδόσιος δώρισε το ναό αυτό στον επίσκοπο της περιοχής (Ευροίας) Δονάτο. Κι εκείνος τον μετέτρεψε σε ναό της Παναγίας. Ο Αλή πασάς τον κατέστρεψε. Στη θέση του έχει χτισθεί ο διακρινόμενος δεξιά μικρός ναός. Το αριστερά τοιχείο έγινε για να εμποδίσει τα νερά του Αχέροντα να γκρεμίσουν τον πρώτο χριστιανικό ναό.

Το όνομα του Αχέροντα έχει ετυμολογηθεί από τις λέξεις Άχεα και ρέω. Δηλαδή ρέει τα βάσανα ή τα παράπονα των νεκρών. Έχει τρία τμήματα. Το άνω τμήμα, που αρχίζει από τις πηγές των χωριών Σιστρούνι και Αχλαδέας των άνω δύο Λακκών Σουλίου (του Νομού Ιωαννίνων τώρα) και φτάνει μέχρι την είσοδο του δευτέρου τμήματος, που είναι στ' απ' εδώ κι απ' εκεί βουνά Σουλίου και Παρασουλίων (Τούρλα και Βορίλα), με πλησίον τα χωριά Σεριζιανά και Τρίκαστρο, που είναι μια τρομακτική χαράδρα, μήκους πάνω από 10 χιλιόμετρα, με κρημνώδεις και δενδρώδεις πλευρές και τελειώνει στα απ' εδώ κι απ' εκεί χωριά Γλυκή και Βουβοπόταμο των Νομών Θεσπρωτίας και Πρέβεζας. Σ' αυτή ο Αχέροντας, περιδινούμενος και παφλάζων κινείται με αδιάκοπο κι ισχυρό θόρυβο, ανάλογο από την ποσότητα των νερών και τις αντηχήσεις που οι έναντι πλευρές του δημιουργούν. Η ποσότητα των νερών δεν αυξάνει μόνο από τις βροχές που πέφτουν στη διάρκεια του χρόνου, αλλά και από τις φυσικές πηγές που υπάρχουν στις πλευρές του φαραγγιού, με μεγαλύτερη σε ποσότητα νερού εκείνη που βγαίνει σε άντρο κάτω της θέσεως «Σκάλα Τζαβέλλαινας».

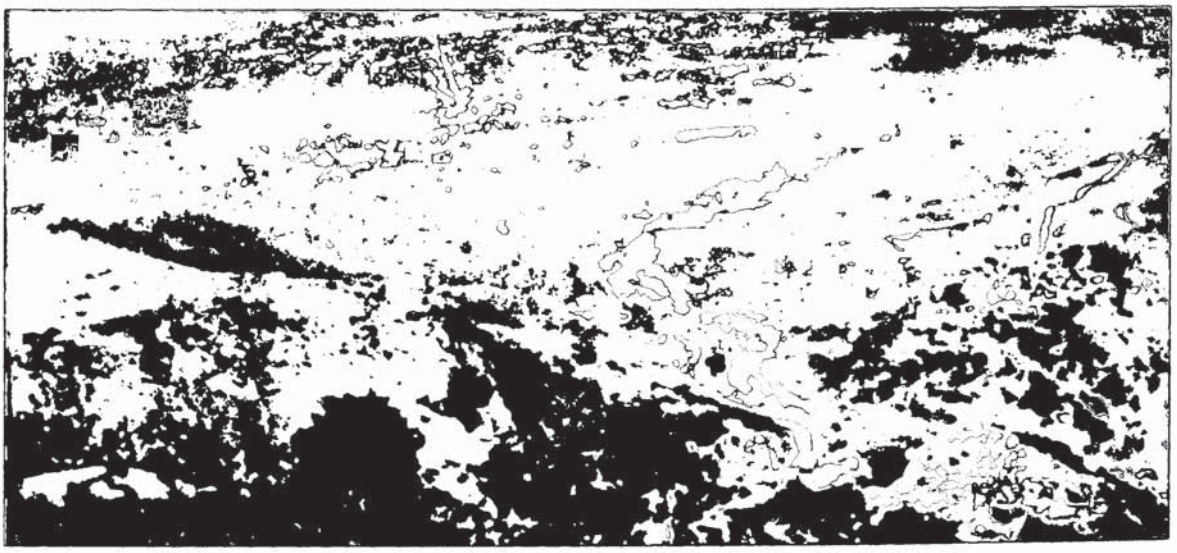
Στην πορεία του σ' αυτό το τμήμα κάποιες φορές χάνεται γιατί ρέει υπόγεια ή γιατί καλύπτεται από την παρακείμενη δενδρώδη βλάστηση.

Το τρίτο τμήμα του είναι αυτό που διακρίνεται τώρα όλο στην αποξηρανθείσα, τη δεκαετία του 1950, πεδιάδα του Φαναρίου και καταλήγει στον κόλπο της Αμμουδιάς του Ιονίου Πελάγους. Πριν χυνόταν στην Αχερουσία λίμνη, αφού έσμιγαν μ' αυτόν τα νερά τους και οι δύο άλλοι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποταμοί του Άδη που αναφέραμε, λίγο δυτικότερα του Μεσοποτάμου και διαπερνώντας την εξερχόταν σε μια κοίτη, που οδηγούσε στον παραπάνω κόλπο. Αυτό το σμίξιμό του με τη λίμνη Αχερουσία και τη χωροθέτηση του κάτω κόσμου, κάτω από τα βορβορώδη και δυσώδη νερά της, έκανε τον Ηρόδοτο να ταυτίσει το θάνατο των ανθρώπων και τη μεταφορά της ψυχής τους σ' εκείνον με τις φράσεις: «Ες Αχέροντος», «Εν Αχέροντι», «Εις δόμον Αχέροντος» και «Εις μέλαθρα Αχέροντος».

2) Ο Πυριθλεγέθοντας. Δε συμφωνούν όλοι οι ασχοληθέντες με τα του Άδη και τους ποταμούς του της αρχαίας Θεσπρωτίδας. Οι πιο πολλοί θεωρούν ως Πυριφλεγέθοντα το χείμαρρο «Κάκαβο», που ρέει στο νοτιοανατολικό τμήμα του λεκανοπεδίου Φανάρι, αφού διασχίσει τα νότια του φαραγγιού του Αχέροντα Παρασούλια βουνά κι ενισχυθεί με τα νερά των παρακείμενων πηγών, και τα τέτοια των πηγών του Ναρκίσσου (θέση Άγιος Αθανάσιος), που με τ' αποξηραντικά έργα μεγάλο μέρος τους προσχώθηκε και τα υπόλοιπα οδηγήθηκαν σε τεχνητή τάφρο, που ακολουθεί δικό της δρόμο μέχρι τον κόλπο της Αμμουδιάς. Καθώς κυλούν τα νερά στον παραπάνω χείμαρρο φωσφορίζουν εδώ κι εκεί τις νύχτες. Αυτό άλλοι το αποδίδουν σε χημικές ουσίες της κοίτης του χειμάρρου και άλλοι σε οστά νεκρών ζώων ή κι ανθρώπων που πνίγονται από τα ορμητικά νερά του στην προσπάθειά τους να περάσουν στην αντίπερα όχθη. Η Ελληνική Μυθολογία αποδίδει τις εδώ κι εκεί λάμψεις στους κεραυνούς που είχε ρίξει ο Δίας για να φοβίσει τους Τιτάνες.

Ο Πυριφλεγέθοντας του Ομήρου (σήμερα Κάκαβος) στην έξοδό του από τα βουνά Σκαφιδωτών και Τρικάστρου. Διακρίνονται δεξιά το χωριό Σκεπαστό (π. Ζαραβίνα) και αριστερά το Καναλλάκι, έδρα σήμερα του δήμου Φαναρίου. Όταν ο Πυριφλεγέθοντας, από τις βροχές, σέρνει ορμητικά πολλά νερά μαζί με μεγάλες πετρώδεις κροκάλες, η βοή τους είναι τρομακτική, τα νερά κατακόκκινα, ο δε λόφος του Σκεπαστού σειέται (έζησα σ' αυτό 8 χρόνια ως δάσκαλος του Δημ. σχολείου του). Γειτονικών κατοικιών άτομα μου είχαν πει ότι βλέπουν τις νύχτες σπίθες φωτιάς από την τριβή των κυλισμένων λίθων και πουρναριών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ο τουριστικός οδηγός της Νομαρχίας Πρέβεζας τοποθετεί αυτόν στο χωριό της Βουβοπόταμος, όπου δεν υπάρχει χείμαρρος με παρακείμενες πηγές. Ο δε γιατρός και όψιμος ιστορικός του Νομού μας Χαράλαμπος Γκούβας τοποθετεί αυτόν στο Σουλιώτικο ρέμα, που σμίγει τα νερά του ανατολικότερα της Σκάλας της Τζαβέλλαινας, ρέμα που κυλάει μόνο νερά βροχών, παρασυρμένος από την άποψη του Ιταλού περιηγητή του 1654 I. Laurenbegi.

Ζήσαμε τη δεκαετία του 1950 σε χωριό της βόρειας πλευράς του παραπάνω Κακάβου ονόματι Σκεπαστό και διαπιστώσαμε ότι μόνο αυτός έχει τα γνωρίσματα του Πυριφλεγέθοντα, όπως τον περιγράφουν οι Όμηρος, Ησίοδος και άλλοι νεώτεροι Έλληνες και Λατίνοι συγγραφείς.

Πάνω από τον Πυριφλεγέθοντα υπάρχει στον απότομο λόφο του Βεντερικιού σπηλιά, στην οποία έχτισαν χριστιανοί ναό στον Προφήτη Ηλία, γιατί κυνηγημένος, δήθεν, από τους Τούρκους, κρύφτηκε σ' αυτή και σώθηκε. Μπροστά του υπάρχει μονοπάτι, που οδηγεί στις Σκαφιδωτές. Λίγα μέτρα αν βαδίσεις ανατολικά του, υπάρχουν πέλματα ανθρώπου και λιονταριού αποτυπωμένα στο πέτρινο δάπεδό του, σε κανονικές αποστάσεις ανθρώπου και λιονταριού να βαδίζουν. Τα διακρινόμενα άτομα είναι ο υποφαινόμενος και τρεις συνάδελφοί του, τους οποίους ξεναγεί σ' αυτή τη θέση. Δε γνωρίζομε αν οι παλαιοντολόγοι ή οι εραστές της Ιστορίας και Προϊστορίας γνωρίζουν τα παραπάνω !!! Ειδικά ο γιατρός κ. Γκούβας, που έψαξε όλο το φαράγγι του Αχέροντα αλλά δεν έψαξε και αυτό του Κάκαβου, του Πυριφλεγέθοντα του Ομήρου !!!

3) <u>Ο Κωκυτός</u>: Φέρει ως όνομα το τέτοιο του ουσιαστικού κωκυτός, που σημαίνει στεναγμό, θρήνο, πένθος, κλαυθμό.

Ο Όμηρος στην «Οδύσσειά» του γράφει ότι ρέει «ατερπνέστατον ύδωρ», άνοστο που δεν ξεδιψάει τον διψώντα. Τούτο βεβαιώνει και ο Σπ. Μουσελίμης σε μελέτη του όπου πολλά δεν προέρχονται από γραφτές πηγές αλλά από δικές του διαπιστώσεις κατά το διάστημα των ανασκαφών του Νεκρομαντείου Εφύρας, στις οποίες μετείχε ως σύμβουλος του αρχαιολόγου Σωτήρη Δάκαρη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Και ο Όμηρος κι άλλοι νεώτεροί του αποδίδουν την ονομασία των νερών του στα ύδατα της Στυγός, που πηγάζουν σε βάραθρο του βουνού Ερημίτη (απόσταση 20 χλμ.) από άντρο του κι εξαφανίζονται σε υπόγειο διάδρομο, από τον οποίο εξέρχονται κοντά στην Κορώνη και σμίγουν με τον Κωκυτό. Σ' αυτόν πέφτουν και νερά πηγών του Θεμέλου, παρακειμένου, στα δυτικά της Κορώνης, που το ποτάμι τους ονομάζουν Βάβα.

Του Κωκυτού τα νερά σμίγουν αθόρυβα με τα του Αχέροντα κάτω ακριβώς του νότιου γκρεμού του λόφου Αη-Γιάννη Μεσοποτάμου, που είναι χτισμένος πάνω στα ερείπια του Νεκρομαντείου Εφύρας. Μέχρις εκεί και τώρα ο Αχέροντας είναι πλωτός. Στ' αρχαία χρόνια έφτανε μέχρι την Πανδοσία (χωριό Καστρί) και στα παλιότερα μέχρι τη Γλυκή, όπου οι αρχαίοι είχαν χτίσει ναό στον χθόνιο Άδη ή Πλούτωνα, που στα ερείπιά του είναι τώρα χριστιανικό εκκλησάκι, αφιερωμένο στη μνήμη της κοιμήσεως της Παναγίας. Είχε ο αρχαίος ναός δωρηθεί από τον Μ. Θεοδόσιο, τον 4ο μ.Χ. αιώνα, στον επίσκοπο της γειτονικής Ευροίας Δονάτο. Κι εκείνος τον είχε μετατρέψει σε χριστιανικό. Αλλ' ο Αλή-Πασας το 1800 που πολιορκούσε το Σούλι διέταξε την πέτρα του να μεταφερουν στο λόφο της Κιάφας Σουλίου και να τοποθετηθεί στο κάστρο που εκείνος έχτισε. Έτσι κι έγινε.

Δ. Η Αχερουσία λίμνη

Οι γεωλόγοι υποστηρίζουν ότι πριν από τον Όμηρο η Αχερουσία λίμνη κάλυπτε όλο το λεκανοπέδιο του Φαναρίου. Κι ότι άδειασε από νερά μεγάλο μέρος της αφότου άνοιξε διέξοδο προς το Ιόνιο πέλαγος υπερπηδώντας το βουνό της ακτής στις θέσεις Αμμουδιά και Κερέντζα. Στην πρώτη, με το χρόνο, η έξοδος των νερών του Αχέροντα και της λίμνης διευρύνθηκε κι εκβαθύνθηκε Στη δεύτερη δεν συνέχισε το έργο της εξόδου, αφού εξυπηρετούσε η πρώτη τούτο.

Οι προσχώσεις των εισερχόμενων τριών ποταμών και οι καταπτώσεις των γύρω βουνών συνέτειναν ώστε η λίμνη να χάνει διαρκώς πλάτος και βάθος. Περισσότερο στ' ανατολικά και λιγότερο στα δυτικά της. Έτσι την εποχή του Ομήρου η Αχερουσία λίμνη ήταν στα βόρεια του λεκανοπεδίου, ανατολικά και δυτικά του Νεκρομαντείου κι ένα τμήμα της νοτιοδυτικά της Πούντας Καναλλακίου και των οικισμών Τσουκνίδας-Βαλανιδορράχης, ολοένα σμικρυνόμενη σε πλάτος και βάθος, μέχρι τη 10ετία του 1950, που ανοίχθηκαν τάφροι κι αποσύρθηκαν τα νερά τους στο Ιόνιο εκτός από τμήμα βορειοδυτικά του Νεκρομαντείου, επειδή είναι υψομετρικά τα νερά του χαμηλότερα από του Ιονίου πελάγους.

Ο Σπ. Μουσελίμης, που υπηρέτησε δάσκαλος στον οικισμό Τσουκνιδας πριν γίνουν τα έργα αποξηράνσεως, γράφει (το 1966) σε μελέτη του για τον Άδη των αρχαίων και για το Νεκρομαντείο Εφύρας, ότι τις νύχτες ακούγονταν στα έγκατα του παρακείμενου εκείνης βάλτου διαχε-

κομμένοι υπόγειοι τριγμοί, που οι ειδικοί τους απέδιδαν στις κινήσεις υπογείων νερών, ο δε λαός σε ανεξήγητους λόγους ή σε υπόγειους σεισμούς, που δε γίνονταν αντιληπτοί στην επιφάνεια της γης.

Γράφει ακόμα ότι στις ανασκαφές του Νεκρομαντείου (1956-1964) βρέθηκαν υπολείμματα συστήματος οδοντωτών τροχών, που τους κινούσε κάποιος αθέατος εργάτης, οι οποίοι περιστρεφόμενοι δημιουργούσαν τριγμούς ηχηρούς, τους οποίους παρουσίαζαν στους χρηστηριασθέντες επισκέπτες ως τριγμούς του Άδη, όπου οι ψυχές των νεκρών ετοιμάζονταν να βγούνε την προσεχή νύχτα για να συνομιλήσουν με τους παραπάνω ζωντανούς. Καθόλου δεν αμφιβάλλομε ότι οι υπεύθυνοι του Νεκρομαντείου ήθελαν να μιμηθούν τους υπόγειους ηχηρούς τριγμούς του βάλτου της αντίπερα Τσουκνίδας. Με την αποξήρανση κι εκείνου του βάλτου δεν ακούγονται πλέον οι παραπάνω τριγμοί.

Ο P. Decharme γράφει σε βιβλίο του κάτι σχετικό. Ότι το σκοτεινό χρώμα των νερών της και οι λοιμώδεις αναθυμιάσεις τους υπήρξαν αιτίες για να γεννηθούν επιχώριες παραδόσεις, τις οποίες ο Όμηρος, όταν επισκέφθηκε την περιοχή και άκουσε αυτές, τις ενσωμάτωσε στα έπη του. Προπαντός στην «Οδύσσειά» του. Ρωμαίος δε ιστορικός των χρόνων του Χριστού έγραψε ότι ήταν τόσο ισχυρές οι αναθυμιάσεις της Αχερουσίας, ώστε τα πουλιά, που πετούσαν πάνω και χαμηλά της, δηλητηριάζονταν από την εισπνοή τους κι έπεφταν στη λίμνη νεκρά (Πλίνιος, IV, 2). Έχει αποδειχθεί ότι το δηλητηριώδες μεθάνιο, που παράγεται από τη σήψη ελοβίων φυτών, έχει αυτή τη δύναμη, σ' όσους εισπνεύσουν μεγάλη ποσότητά του.

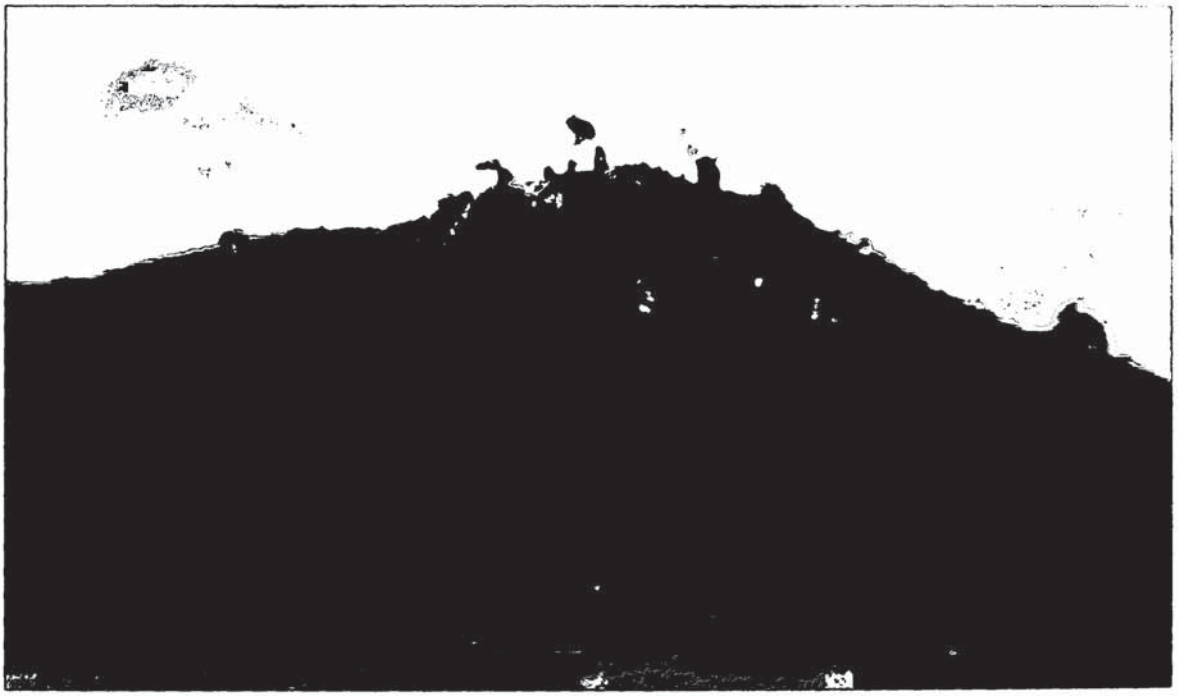
Ε. Το Νεκρομαντείο Εφύρας ή Αχέροντα

Ήταν ένα μαντείο κοντά στην εκεί αποικία της αρχαίας Κορίνθου Εφύρα, που τους χρησμούς έδιναν οι ψυχές νεκρών μάντεων και οι συγγενικές ή φιλικές ψυχές άλλων πληροφορούσαν τους χρηστηριασθέντες για όσες μνήμες έχουν από τη ζωή τους στη γη πριν το θάνατο του σώματός τους κι όσα τους είπαν προηγούμενοι χρηστηριασθέντες, σχετικά μ' εκείνες, που θέλει ν' ακούσει μετέπειτα ο χρηστηριασθείς.

Έχει χτισθεί στην κορυφή χαμηλού πέτρινου λόγου (υψόμετρο 83 μ.), που αποτελεί τη νοτιότερη απόληξη λοφοσειράς που ξεκινάει από τα, στα βόρεια, βουνά της Γκρόμπας και Λίπας της Θεσπρωτίας, κι απότομα καταλήγει σε γκρεμό μπροστά στην επίπεδη πεδιάδα του σημερινού Φαναρίου. Απέναντί της παρόμοια λοφοσειρά της Πούντας Καναλλακίου σβήνει κι αυτή απότομα στην ίδια επίπεδη πεδιάδα και σου δημιουργεί την αίσθηση ότι κάποτε ενωνόταν μ' αυτή. Οι δύο αυτές έναντι λοφοσειρές, πριν γίνουν τα έργα αποστραγγίσεως της πεδιάδας, ήταν το πιο σύντομο πέρασμα από το νότο στο βορρά κι αντίστροφα, με βάρκα όταν υπήρχε η λίμνη ή πλημμύριζε η πεδιάδα από την υπερχείλιση των ποτα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μών της Το Νεκρομαντείο προτίμησαν να χτίσουν σ' αυτή τη θέση οι πρώτοι κτήτορές του αφενός γιατί είχε πολλά βυθίσματα (ένα από τα οποία ήταν πολύ μεγάλο και βαθύ) κι αφετέρου γιατί ακριβώς κάτω του χρημνώδους νότιου άκρου του λόφου σμίγει τα νερά του ο Κωκυτός μ' εκείνα του Αχέροντα.

Το Νεκρομαντείο στο λόφο του Αη-Γιάννη Μεσοποτάμου, όπως φαίνεται από την όχθη του Αχέροντα, στο σημείο που σμίγει ήρεμα με τον Κωκυτό. Στους πρόποδες του παραπάνω λόφου βγαίνουν πηγές, από τις οποίες υδρεύεται ο Μεσοπόταμος και άλλα γειτονικά χωριά. Δεξιά του υπάρχει ναΰδριο, αφιερωμένο στη μνήμη του ισαποστόλου Κοσμά του Αιτωλού. Στη θέση του στάθηκε ο άγιος και δίδαξε τους Φαναρίσιους, που ήταν στους πρόποδες του άνω λόφου.

Πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες (προπαντός τ' απώτερα χρόνια) ότι οι ψυχές των νεκρών κι άλλα εξωτικά όντα (νεράιδες, στρίγγλες, θεοί και θεαινές) ζούσαν σ' αυτά τα βυθίσματα, γιατί τους παρείχαν απόκρυψη από ανθρώπινα μάτια και ευκολίες για να φτάσουν (οι πρώτες) στον κάτω κόσμο, είτε για πρώτη φορά είτε όχι. Δε γνωρίζομε πότε έγινε το πρώτο Νεκρομαντείο εκεί, ούτε από ποιους. Πάντως έγινε τούτο τα προ του Ομήρου και Ησιόδου χρόνια. Και πριν την τρωική εκστρατεία, αφού τα έπη τους (Ιλιάδα και Οδύσσεια του πρώτου και Μινύαι του δεύτερου) αναφέρονται σ' εκείνη την εκστρατεία.

Ταυτόχρονα ή λίγα χρόνια αργότερα χτίσθηκε, στη δυτική πλευρά του λόφου εκείνου (έχει κλίση από 30-10%), και ναός στην Περσεφόνη, κόρη της αδελφής του Άδη Δήμητρας (θεάς της γεωργίας), συζύγου του πρώτου. Τα ερείπιά του σώζονταν μέχρι τότε που άρχισε να χτίζεται το νέο χωριό Μεσοπόταμος (τη δεκαετία 1946-1955). Οι πέτρες των ερει-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πίων του σπάσθηκαν και τα κομμάτια τους μπήκαν στους τοίχους των σπιτιών του παραπάνω οικισμού.

Το πρώτο Νεκρομαντείο γκρεμίσθηκε τον 3ο π.Χ. αιώνα και ξαναχτίσθηκε ο περίβολος και οι εξωτερικοί τοίχοι του ιερού του με πολυγωνικούς λαξευμένους λίθους και σε μεγάλο πάχος για ν' αντέχουν στους ισχυρούς ανέμους, που όλο το χρόνο πνέουν πάνω του λόφου εκείνου. Το καθ' αυτού Νεκρομαντείο είχε και ανώγειο, κατασκευασμένο με πλίνθους, τοποθετημένους πάνω στους πέτρινους τοίχους του ισογείου και με δάπεδο ξύλινο (στρωμένο με καλάμια αντί σανίδες) κι αλειμμένο με λάσπη από καμπίσιο χώμα. Και στέγη με ξύλα και κεραμίδια. Το δάπεδο του ισογείου ήταν στρωμένο με μεγάλες πλάκες πορόλιθου. Στερούνταν εντελώς παραθύρων κι είχε εξώθυρα και μεσόθυρες (στα τρία τμήματα του διαδρόμου του) ξύλινες με ισχυρούς σύρτες. Το απόλυτο σκοτάδι του ισογείου έπρεπε να είναι όμοιο μ' εκείνο του Άδη. Τα μεσοχωρίσματά του είναι από επεξεργασμένες πολυγωνικές πέτρες αλλά στενότερα στο πλάτος. Ο επισκέπτης υφίστατο εντός του χώρου αυτού τριήμερο χρηστηριασμό, αφού στον πρώτο και στο δεύτερο θάλαμο έρριχνε σε σωρό δύο λίθους για τον εξευμενισμό του θεού Άδη. Μασούσε σπόρους δύο φυτών, που δημιουργούσαν ζάλη και απώλεια συνειδήσεως, ενώ έτρωγε μόνο ελάχιστα και ειδικές τροφές. Την τρίτη ημέρα από δαιδαλώδη διάδρομο και μ' ελάχιστο φως λυχναριού οδηγούνταν προ της θύρας του ιερού του μαντείου, ενώ κροτάλιζαν στο ανώγειο οι περιστρεφόμενοι ξύλινοι οδοντωτοί τροχοί και παρήγαγαν τριγμούς όμοιους μ' εκείνους που ακούγονταν ως το 1950 στο βάλτο της Πούντας-Τσουκνίδας. Ιεροφάντης απάγγελνε συνεχώς προσευχές και παρακλήσεις, ενώ ο χρηστηριασθείς σκορπούσε, προ της θύρας του ιερού του μαντείου, τροφή για τον Άδη, φτιαγμένη από μέλι, νερό, αλεύρι και κρασί· κι οι υπηρέτες του μαντείου έσφαζαν τα ζώα ένα-ένα, για να τρέξει στο λάκκο το αίμα τους να το πιουν οι ψυχές για ν' αποκτήσουν αισθήσεις, λόγο και κρίση ζωντανού όντος και για να συνδιαλλαγούν με τον επισκέπτη. Φαίνεται ότι κάποιοι μέσα στο βόθισμα του ιερού μιμούνταν θαυμάσια τις φωνές των γνωστών στον επισκέπτη, που ρωτούσε τις ψυχές τους. Κι εκείνες δεν απαντούσαν με διφορούμενο λόγο αλλά μ' ό,τι γνώριζαν σχετικό. Δεν αρκούνταν ν' απαντούν, αλλά, ταυτόχρονα, ρωτούσαν κι εκείνες να πληροφορηθούν από τους ζώντες νέα για συγγενείς, παιδιά και συζύγους τους, αλλά και για φίλους.

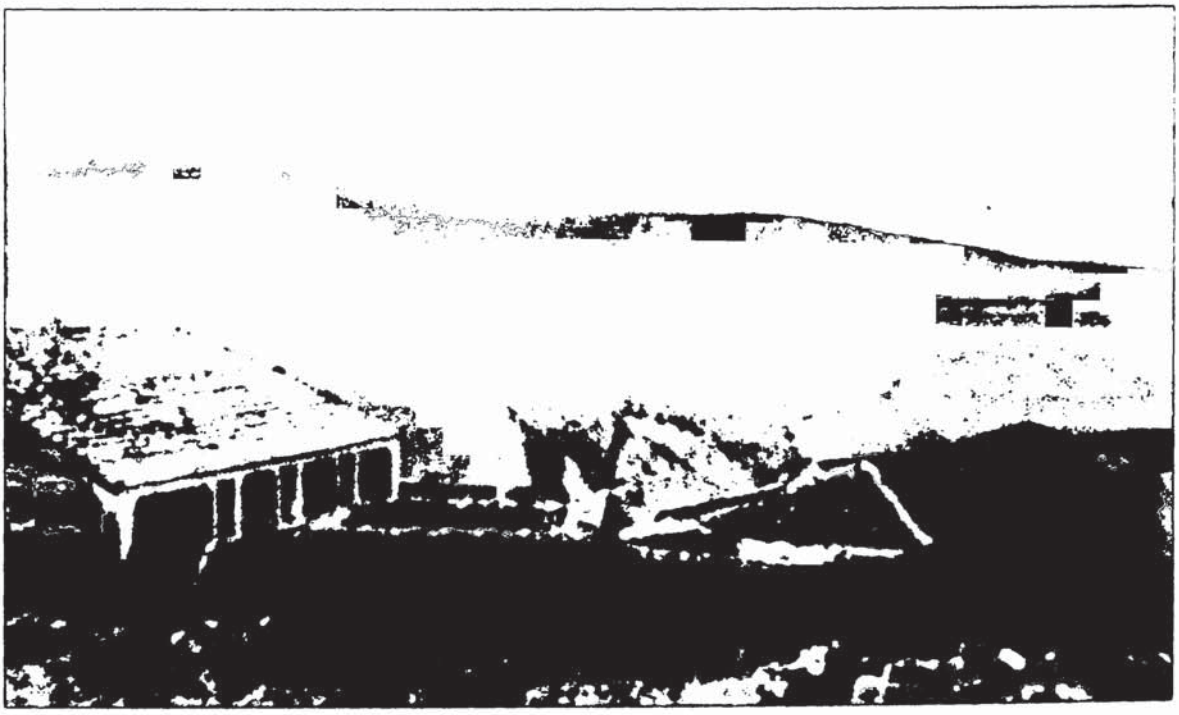
Το μαντείο αυτό κάηκε το 167 π.Χ. από το Ρωμαϊκό στρατό, αφού λεηλατήθηκε. Οι πλίνθινοι τοίχοι του ανωγείου έπεσαν ύστερα και κάλυψαν τους πέτρινους του ισογείου, μαζί με τα εντός αυτού εργαλεία, πιθάρια για τρόφιμα και σπόρους για το χρηστηριασμό (των θελόντων να συμβουλευθούν αυτό), με μέλι ή κρασί. Οι πλίνθοι του ανωγείου διαλύθηκαν και απέκρυψαν όσα δεν πήρε ή έκαψε ο Ρωμαϊκός στρατός. Πάνω της αί-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θουσας του ιερού (το παλιό βύθισμα που είχε σκαφτεί βαθύτερα, διαπλατύνθηκε και καλύφθηκε η οροφή του με μονόχωρη πέτρινη καμάρα, που τη στηρίζουν 15 καμπυλοειδείς πέτρινοι δοκοί) χτίσθηκε από τους Χριστιανούς ναΐσκος, αφιερωμένος στη μνήμη του Ιωάννη Προδρόμου, που αποτέλεσε, μέχρι την επανάσταση του «Σκυλοσόφου» (1611) καθολικό μονής, μετόχι της τέτοιας του όρους Σινά. Ύστερα έγινε ενοριακός ναός του παλιού χωριού Μεσοπόταμου και το προαύλιό του νεκροταφείο εκείνου του οικισμού, ώσπου το 1956 διαπίστωσαν ειδικοί ότι κάτω των παραπάνω είναι τα ερείπια του Νεκρομαντείου της Εφύρας.

Την ύπαρξη του παραπάνω υπογείου, ιερού θαλάμου ανακάλυψε ο Ιταλικός στρατός κατοχής της δεξιάς όχθης του Αχέροντα το 1917 και άνοιξε τρύπα και εισήλθε, χωρίς να είναι γνωστό το τι βρήκε και τι πήρε. Όταν έγινε η ανασκαφή του βρήκαν στο δάπεδό του φτυάρι και μερικές αβαθείς τομές που μάλλον εκείνοι είχαν κάνει για να βρούνε θαμμένους θησαυρούς.

Ο σωζόμενος νοτιοδυτικά κοντά του τετράγωνος ανώγειος πύργος με πέτρινη στέγη και επάλξεις στις πλευρές του, είναι, κατά πολλούς, κτίσμα Ενετικό, όταν στο χώρο αυτό κυριάρχησαν τα όψιμα μεσαιωνικά ή πρώιμα της Τουρκοκρατίας χρόνια. Κατά τον Σπ. Μουσελίμη (στην

Έναντι του Νεκρομαντείου είναι το ακρωτήρι (πούντα), όπου οι χριστιανοί έχτισαν το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής ή Πούντας. Μέσα σ' αυτό υπάρχει μαρμάρινο τμήμα κίονα, το οποίο οι χριστιανοί συνέδεσαν με τη λατρεία μιας Αγίας Παρασκευής, άλλης από τη λατρευόμενη. Υποθέτομε ότι είναι απομεινάρι αρχαίου ναού. Οι πιστοί έφταναν ως εκεί από παραλιακό δρόμο κι ύστερα με βάρκα περνούσαν στο Νεκρομαντείο. Αλλιώς δεν εξηγείται η ύπαρξη του κίονα εκεί.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η είσοδος του Νεκρομαντείου Εφύρας (Μεσοποτάμου). Απ' αυτή έμπαιναν οι χρηστηριασθέντες στο σκοτεινό χώρο του για να... συναντήσουν τις ψυχές των νεκρών τους, ή ν' ακούσουν τις απαντήσεις τους, τις οποίες έδιναν, αντί εκείνων, οι αόρατοι μάντεις του μαντείου.

ίδια παραπάνω μελέτη του) είναι «κούλια» Τούρκου σούμπαση της περιοχής. Όμως σ' αυτή την «κούλια», κατά την παράδοση, υπήρχε αναμμένος φανός για να βλέπουν τα ξυλοκάραβα ν' αναπλέουν τον Αχέροντα μέχρις εκεί. Ποιος άναβε αυτό το φανό, που έδωσε και το όνομα «Φανάρι» στην περιοχή; Μόνο κάποια ναυτική χώρα. Κι αυτή ήταν η γειτονική Βενετία. Εκείνη, πολλά χρόνια, με κάποιες ενδιάμεσες διακοπές, ως το 1797, κυριαρχούσε σε λιμάνια και κάστρα των Ηπειρωτικών ακτών.

Ο Όμηρος στην Οδύσσειά του (ραψωδία Λ) μας δίνει λεπτομερή περιγραφή για το φτάσιμο του Οδυσσέα με καράβι σε γειτονική ακρογιαλιά, την άνοδό του απ' αυτή στο Νεκρομαντείο, το χρηστηριασμό του και με ποιες ψυχές γνωστών του νεκρών συνομίλησε και τι διαλέχθηκε μεταξύ τους. Κι αυτό έγινε αφού έφαγαν τα «άλφιτα ιερά», που τους πρόσφερε, κι ήπιαν αίμα από το λάκκο, που χύθηκε από τα θυσιασθέντα ζώα.

Αφού πρώτα άκουσε όσα του αποκάλυψε η ψυχή του μάντη Τειρεσία για την οικογένειά του, την οικογένειά του και πώς θα φτάσει ως εκεί. Πριν, πήρε οδηγίες από τη μάγισσα Κίρκη, πώς θα φτάσει στο Νεκρομαντείο. Κι ύστερα οδηγίες από την ψυχή του Τειρεσία, πώς θα φτάσει στην Ιθάκη του.

Ακολούθησε δρόμους της θάλασσας. Όμως για να φτάει κάποιος στο ίδιο Νεκρομαντείο υπήρχαν και δρόμοι στην ξηρά. Έναν απ' αυτούς χρησιμοποίησε ο Οδυσσέας για να πάει ύστερα στο μαντείο της Δωδώνης, που είναι σε λάκκα (κοιλάδα) ανατολικά του Τομάρου (κν. Ολύτσικας). Υποθέτομε ότι πέρασε από το αρχαίο μονοπάτι, που χρήση του γινόταν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Διακρίνομε την έξοδο ενός στενού προς την πεδιάδα του Φαναρίου (χώρος Καναλλακίου). Ήταν έξοδος του αρχαίου παράλιου δρόμου (στο Ιόνιο πέλαγος) από Νικόπολη ως το Φανάρι. Διακρίνεται η Αγία Τριάδα Καναλλακίου. Κάτω αυτής ανακάλυψαν θεμέλια αρχαίου ιερού, που είχε σχέση με τον Άδη της Αχερουσίας. Από τα ριζά του δεξιού λόφου ο δρόμος έφτανε στο ακρωτήρι (Πούντα) έναντι του λόφου του Νεκρομαντείου, όπου με βάρκα περνούσαν την ενδιάμεσά τους Αχερουσία λίμνη. Πριν μπούνε στη βάρκα κάποιες τελετές σε ναΐσκο αρχαίο έκαναν (με θυσίες βέβαια). Από το ιερό εκείνο σώζεται τμήμα μαρμάρινου κίονα μέσα σε χριστιανικό ναό (βλέπε επόμενη εικόνα).

ως τα πριν από τώρα πενήντα χρόνια. Αυτό περνούσε πλάι της χαράδρας του Αχέροντα κι έφτανε ανατολικά της Σκάλας της Τζαβέλλαινας. Ανηφόριζε ύστερα στο δάσος του Βόκαμπου κι έβγαινε στο οροπέδιο των Σκαφιδωτών. Κι ύστερα κατηφόριζε στο χωριό Τρίκαστρο (τ' αρχαία χρόνια ήταν πόλη με ακρόπολη που προστάτευαν τρία κάστρα, το ένα μέσα στ' άλλο) κι έφτανε από τις πάνω λάκκες Σουλίου (τότε λεκανοπέδιο των Σελλών και Αμυμνών) στον αυχένα Τύρια (βόρεια του Τομάρου) και κατερχόταν στο μαντείο εκείνο, όπου οι ιερείς του έδιναν χρησμό ακούγοντας το θρόισμα των φύλλων μιας ιερής βελανιδιάς, που παραγόταν απ' το φύσημα ανέμων. Τον ίδιο δρόμο χρησιμοποιούσαν και όσοι από ανατολικά ήθελαν να πάνε στο Νεκρομαντείο της Εφύρας για να συναντήσουν κάποιες ψυχές νεκρών και μάθουν απ' αυτές τα παρελθόντα, τα παρόντα και τα μέλλοντα, που είχαν σχέση μ' αυτούς.

Ο Στράβωνας, που έζησε κι έγραψε λίγο πριν τη γέννηση του Χριστού, στα «Γεωγραφικά» του γράφει για ένα νότιο χερσαίο μονοπάτι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Επί αυτοκράτορα Ρώμης Αντωνίνου χριστιανή νέα, ονόματι Παρασκευή, για ν' αποφύγει τη σύλληψη κρύφθηκε στο ιερό της Πούντας Φαναρίου. Όμως ο επιτόπιος διοικητής Ταράσιος έμαθε πού κρύβεται κι έστειλε στρατιώτες να τη συλλάβουν. Εκείνη αγκάλιασε τόσο σφιχτά τη μαρμάρινη κολώνα του ιερού (χώθηκαν οι παλάμες της μέσα σ' αυτή), που ανάγκασε τους στρατιώτες να πάρουν μόνο το κεφάλι της. Οι ντόπιοι χριστιανοί έθαψαν πλάι το σώμα της. Διακρίνεται ο τάφος της. Αργότερα έχτισαν πάνω τρίκλινη βασιλική (εκκλησία) ορθόδοξη, που ύστερα αναγνωρίσθηκε μοναστήρι. Τα παραπάνω γράφει ο συναξαριστής, αλλά λένε κι οι κάτοικοι. Άρα εκεί πριν ήταν ειδωλολατρικό ιερό, που είχε κίονες.

που περνούσε από το «θεογέφυρο» των Ριζών και μέσω της στενής κοιλάδας «τοις ξένοις», μεταξύ Χειμαδιού και παλιού Κουκκουλίου έβγαινε στα δυτικά χαμηλοβούνια του Καναλακίου και τελείωνε στο βόρειο άκρο τους, που λέγεται «Πούντα» (ακρωτήρι). Κι ύστερα με βάρκα περνούσαν απέναντι και συναντούσαν το νεκρομαντείο της Εφύρας (Μεσοποτάμου τώρα ή Αχέροντα).

Ο Σπ. Μουσελίμης στην παραπάνω μελέτη του μας αναφέρει κάποια ερείπια αρχαίων ιερών στα ριζά των δυτικά της Παραμυθιάς βουνών. τα πλησιέστερα στο Νεκρομαντείο ήταν στα χωριά Κυφέλη, Κορώνη και Θέμελο του Δήμου τώρα Φαναρίου και παλιά της επαρχίας του. Απ' αυτά περνούσε δρόμος που οδηγούσε στο Νεκρομαντείο. Αναφέρει κι άλλο μονοπάτι, που, από την περιοχή Μαργαριτίου, έφτανε μέσα από τα χαμηλοβούνια στο χώρο του Νεκρομαντείου.

Σ' όλους τους παραπάνω χερσαίους δρόμους υπήρχαν ενδιάμεσα σπηλιές, τρύπες και σκοτεινές χαράδρες, όπου πίστευαν ότι κατοικούν

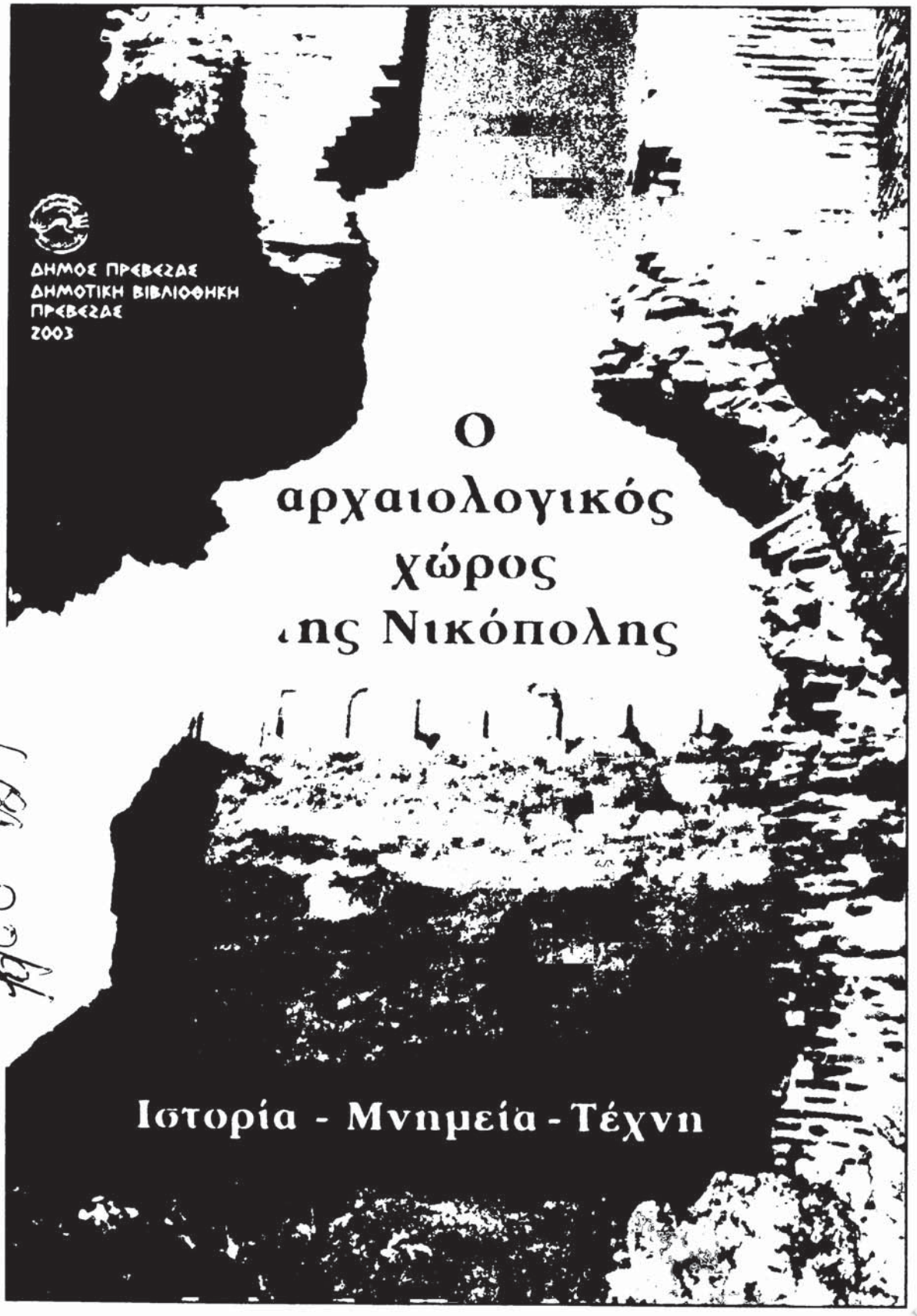
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

περιπλανώμενες ψυχές κι άλλα πνεύματα (καλά και κακά). Εκεί κοντά τους ήταν ιερό, αφιερωμένο στους Χθόνιους Θεούς, τους οποίους με χοές και θυσίες ζώων επικαλούνταν να τους δώσουν τη δύναμη να φτάσουν στο Νεκρομαντείο, το οποίο ήθελαν τελικά να επισκεφθούν.

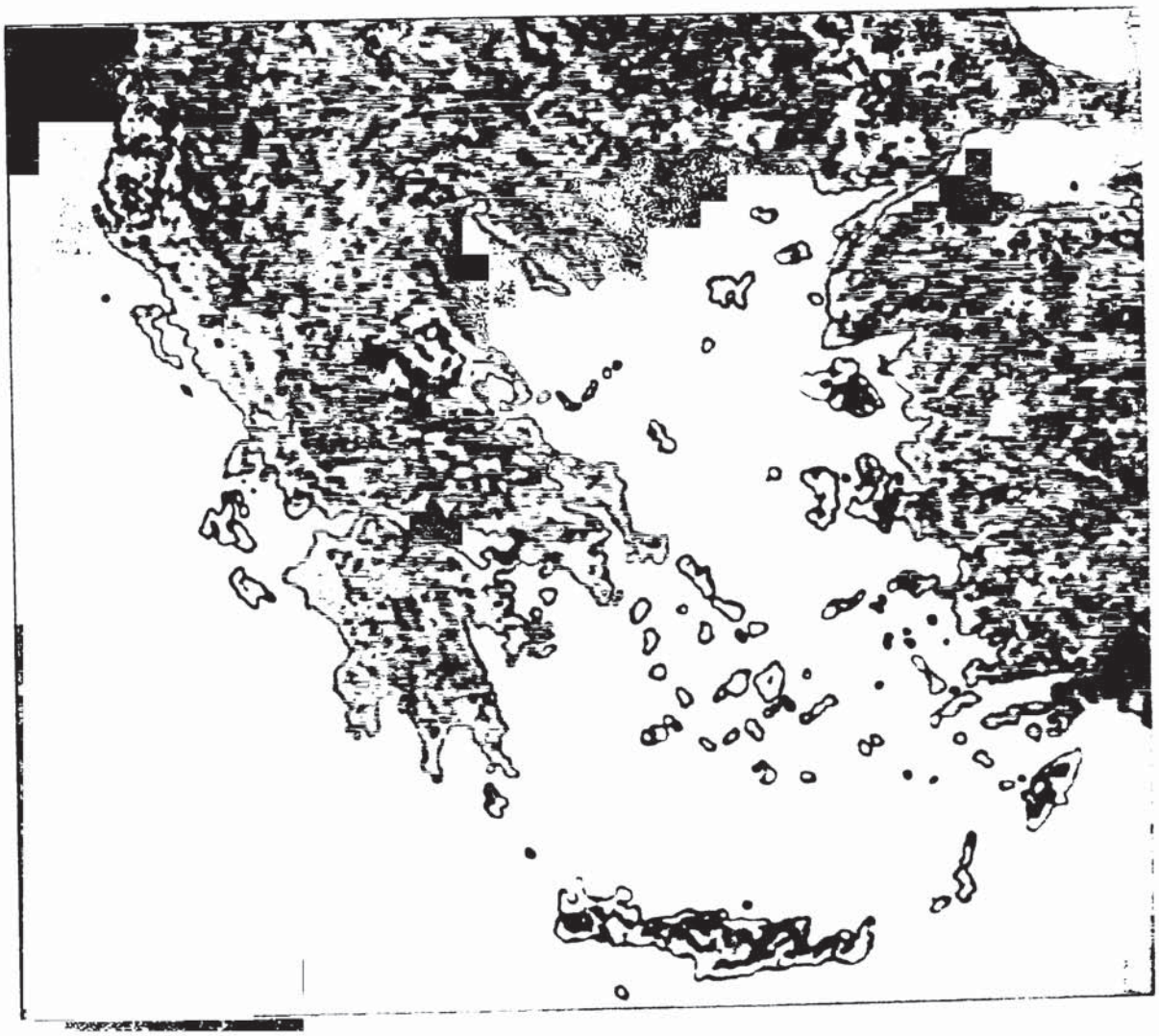
Τα νερά που υπόγεια εξέρχονται στο «θεογέφυρο» των Ριζών κι εκείνα του άνω ρου του Αχέροντα, που χάνονται μέσα στη στενή κοίτη του κι αθέατα, σε πολλές μεριές της χαράδρας του Τρικάστρου και των Σεριζιανών, αποτελούσαν μυστήριο για τους πιστούς του Δωδεκάθεου του αρχαίου κόσμου της χώρας μας. Το ίδιο και τα νερά της Στυγός του βουνού Ερημίτη, που υπόγεια έφταναν στον Κωκυτό. Κι εκείνα των πηγών της Τζάρας-Κορώνης και Θεμέλου. Και διερχόμενοι κοντά τους εκτελούσαν παρακλήσεις, χοές και θυσίες, γιατί ήταν χρηστήρια τα εκεί κτίσματα που προετοίμαζαν τους επισκέπτες του Νεκρομαντείου. Πιθανόν ν' ανήκαν σ' αυτό τα κτίσματά τους και άνθρωποί του να το υπηρετούσαν. Τον ίδιο ρόλο είχε και ο ναός του Πλούτωνα (Αϊδωνέα) στο χωριό Γλυκή, είτε οι προσκυνητές έφταναν από το δρόμο Τρικάστρου - Σκάλα Τζαβέλλαινας, είτε από το δρόμο Παραμυθιάς-Χόικας ως τον παραπάνω ναό κι ύστερα κατέρχονταν στο Νεκρομαντείο είτε πεζή (όχθες του Αχέροντα) είτε με βάρκα ιδιωτών ή του παραπάνω ιερού.

Με την κατάκτηση της Ηπείρου από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ. το Νεκρομαντείο κ.λπ. γύρω του χρηστήρια λεηλατήθηκαν και κάηκαν. Προσπάθεια ανακατασκευής τους δεν έγινε, αφού το 31 π.Χ. οι επιζήσαντες από την καταστροφή των Ηπειρωτικών πόλεων μεταφέρθηκαν στη Νικόπολη του Οκταβιανού. Ύστερα ήρθε ο Χριστιανισμός που δίδαξε την πνευματική ύπαρξη της ψυχής. Κι όλα σε λίγους αιώνες έσβησαν εκτός απ' ορισμένες δοξασίες στη λατρεία των απλοϊκών για το θάνατο και για τις ψυχές των νεκρών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Ελληνικός χώρος σήμερα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παλαιολιθικά ευρήματα στην Πρέβεζα

Πάνου Σ. Μερκούρη
Φυσικού

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γεωμορφολογική εξέλιξη του ελλαδικού χώρου

Η σχέση ξηράς και θάλασσας στην περιοχή του σημερινού ελλαδικού-αιγαιακού χώρου δεν είχε πάντοτε τη μορφή με την οποία τη γνωρίζουμε σήμερα. Η γεωμορφολογία του χώρου μεταβαλλόταν διαρκώς, παρακολουθώντας τις γενικότερες γεωλογικές ανακατατάξεις, που σημειώθηκαν στον πλανήτη μας εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα. Άρρηκτα συνδεδεμένες με τις γεωμορφολογικές, ήταν και οι κλιματολογικές αλλαγές, που καθόρισαν περαιτέρω το είδος και τη συμπεριφορά κάθε μορφής ζωής: πανίδας, χλωρίδας και ανθρώπου.

Κατά τη γεωλογική περίοδο του Μειόκαινου, και συγκεκριμένα 30 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα, ανυψώθηκε, από τα βάθη αυτής που σήμερα ονομάζουμε Μεσόγειο θάλασσα, η Αιγαιίς. Ήταν μια ενιαία στεριά, η οποία περιλάμβανε τη σημερινή νότια Βαλκανική χερσόνησο, το Αιγαίο και τη Μικρά Ασία και εκτεινόταν από την Αδριατική θάλασσα μέχρι και την Κρήτη.

Κατά τα τέλη του Μειόκαινου, περίπου 5 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα, σημειώθηκαν καταβυθίσεις και ανυψώσεις με αποτέλεσμα να εισχωρήσουν στην τεράστια αυτή ξηρά υδάτινοι όγκοι, σχηματίζοντας τμήμα του Αιγαίου και μεγάλες εσωτερικές λίμνες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στη διάρκεια του Πλειστόκαινου (περίοδος Παγετώνων), και συγκεκριμένα 400.000 χρόνια πριν από σήμερα, πολλά από τα σημερινά νησιά αποτελούσαν τμήματα της ίδιας στεριάς (π.χ. οι Κυκλάδες) ή συνανήκαν στη σημερινή ηπειρωτική χώρα (π.χ. Σποράδες, νησιά βόρειου και ανατολικού Αιγαίου), αφού η στάθμη της θάλασσας βρισκόταν περίπου 200 μέτρα βαθύτερα από τη σημερινή. Την εποχή αυτή, η οποία αντιστοιχεί στην Παλαιολιθική, ο κορμός της ηπειρωτικής Ελλάδας καλύπτεται από πυκνά δάση.

Στον ελλαδικό χώρο ζουν ο άνθρωπος του τύπου Νεάντερταλ, αλλά και τα παρακάτω είδη ζώων: μαμούθ, άρκτος των σπηλαίων, ελέφαντας και νάνος ελέφαντας, ιπποπόταμος ο αρχαίος, ελαφοειδή, ιππίδες και βοοειδή.

Κατά το Ολόκαινο (Μεταπαγετώδης περίοδος) και συγκεκριμένα από 9.000 χρόνια πριν από σήμερα, η θαλάσσια στάθμη ανυψώνεται κατά 30 μέτρα.

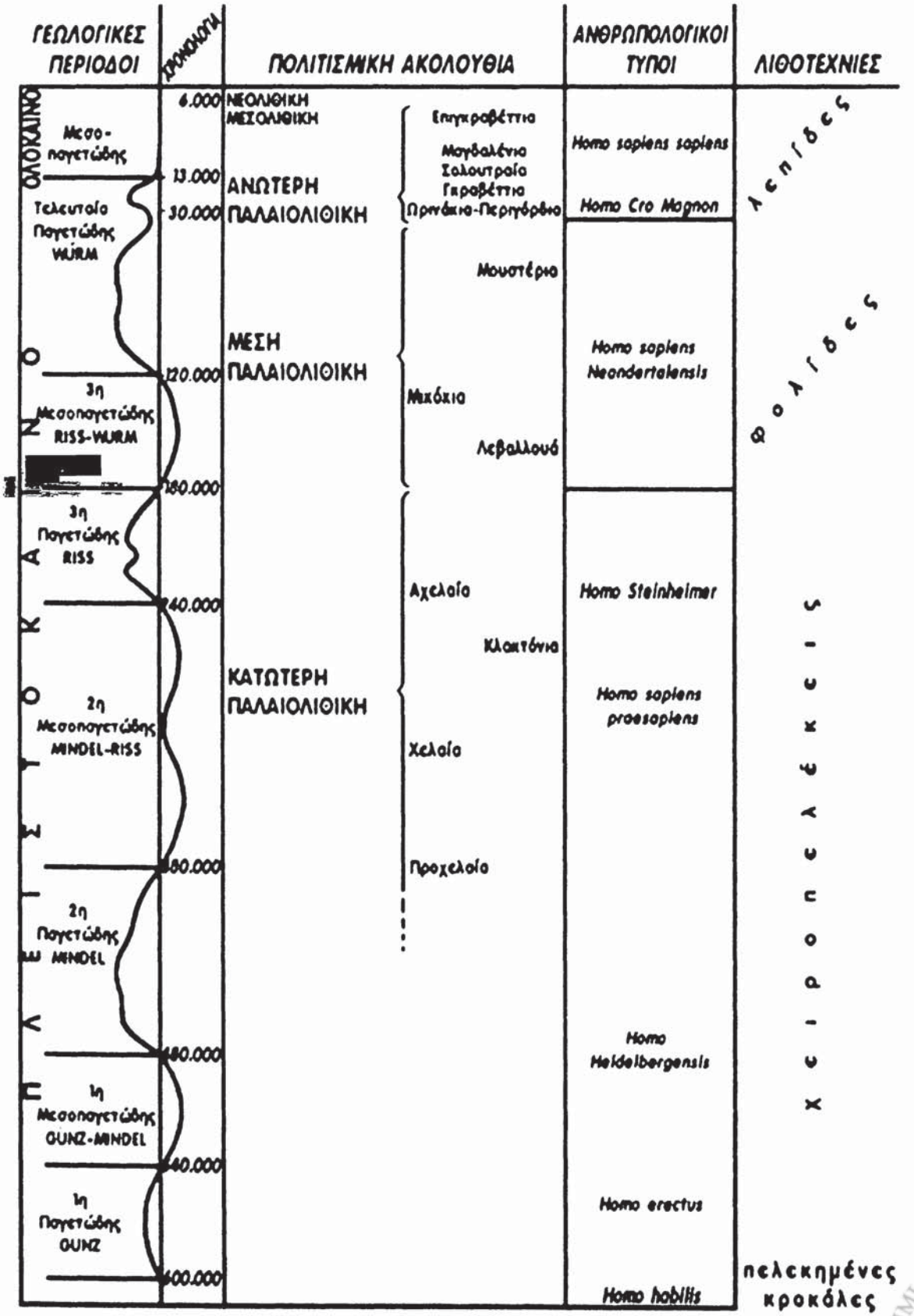
Το Αιγαίο αποκτά σχεδόν τη σημερινή του μορφή και χαρακτηρίζεται από θερμές κλιματολογικές συνθήκες, ευνοϊκές για μόνιμη εγκατάσταση.

Διαφορές παρατηρούνται μόνο στην πορεία των ακτογραμμών, σαν συνέπεια των αυξομειώσεων της στάθμης της θάλασσας και σεισμικών φαινομένων, που σημειώθηκαν κατά τις τελευταίες χιλιετίες.

Το πρώιμο και μέσο Ολόκαινο αντιστοιχούν πολιτισμικά στη Μεσολιθική, τη Νεολιθική και την εποχή του Χαλκού.

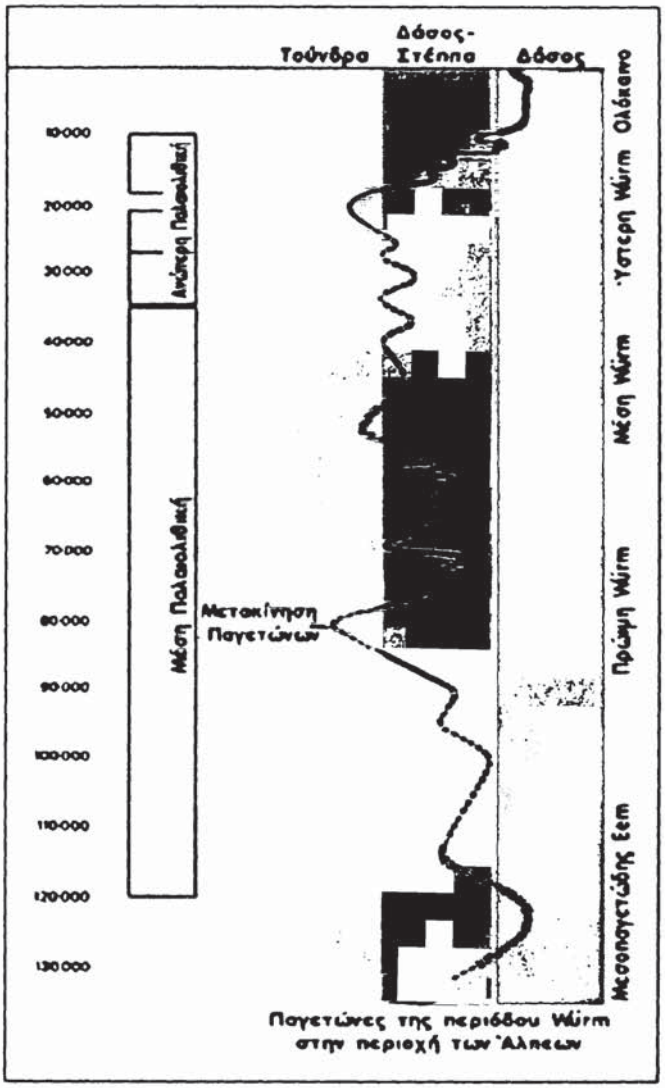
Χρονολογική ακολουθία εμφάνισης ανθρωπίνων ειδών

(Η μπλέ γραμμή δίνει την διακύμανση της μέσης θερμοκρασίας της επιφάνειας της γης σε σχέση με το μηδέν)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΛΕΙΣΤΟΚΑΙΝΟ

Η γεωλογική εξέλιξη της γης ξεκίνησε τουλάχιστον πριν από 4,5 δισεκατομμύρια χρόνια. Στην πορεία της σημειώθηκαν ενδογενή (π.χ. ορογένεση, ηφαιστειότητα, σεισμοί) και εξωγενή (αποσάθρωση, διάβρωση) φαινόμενα, τα οποία καθόρισαν τη μορφή της επιφάνειάς της. Με βάση τις εναλλαγές της μορφής της, η ιστορία της γης διαιρείται σε διάφορες περιόδους.

Η εξέλιξη του ζωικού κόσμου, και συνεπώς και του ανθρώπινου είδους, καταλαμβάνει μόνον 600 εκατομμύρια χρόνια μέσα στη μακρόχρονη ιστορία της γης.

Το Τεταρτογενές (2 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα) είναι η γεωλογική περίοδος κατά την οποία εξελίχθηκε το ανθρώπινο είδος. Διακρίνεται σε δύο περιόδους, στο Πλειστόκαινο και στο Ολόκαινο.

Το Πλειστόκαινο ονομάζεται και Διλούβιο ή περίοδος των Παγετώνων (2.000.000 - 12.000 χρόνια πριν από σήμερα). Χαρακτηρίζεται κλιματολογικά από εναλλαγές θερμών και ψυχρών περιόδων. Στις αρχές του 20ού αιώνα, οι γεωλόγοι διέκριναν τέσσερις παγετώδεις περιόδους, τις οποίες περιέγραψαν, σε χρονική ακολουθία, με τα ονόματα των τεσσάρων μεγάλων ποταμών των βορειοδυτικών Άλπεων: Guenz, Mindel, Riss και Wuerm. Ο διαχωρισμός αυτός ισχύει για την κεντρική και νότια Ευρώπη. Οι παγετώνες χαρακτηρίζονται από ψυχρά στάδια με αύξηση πάγων και ενδιάμεσα στάδια με περισσότερο ή λιγότερο εύκρατο ή και θερμό κλίμα. Τα ενδιάμεσα στάδια αναφέρονται ως Guenz/Wuermel, Mindel/Riss και Riss/Wuerm.

Το Πλειστόκαινο αντιστοιχεί χρονικά στην Παλαιολιθική εποχή, δηλαδή την πρώτη και χρονικά εκτενέστερη περίοδο της εποχής του Λίθου.

Η παλαιολιθική κατοίκηση στον ελλαδικό χώρο

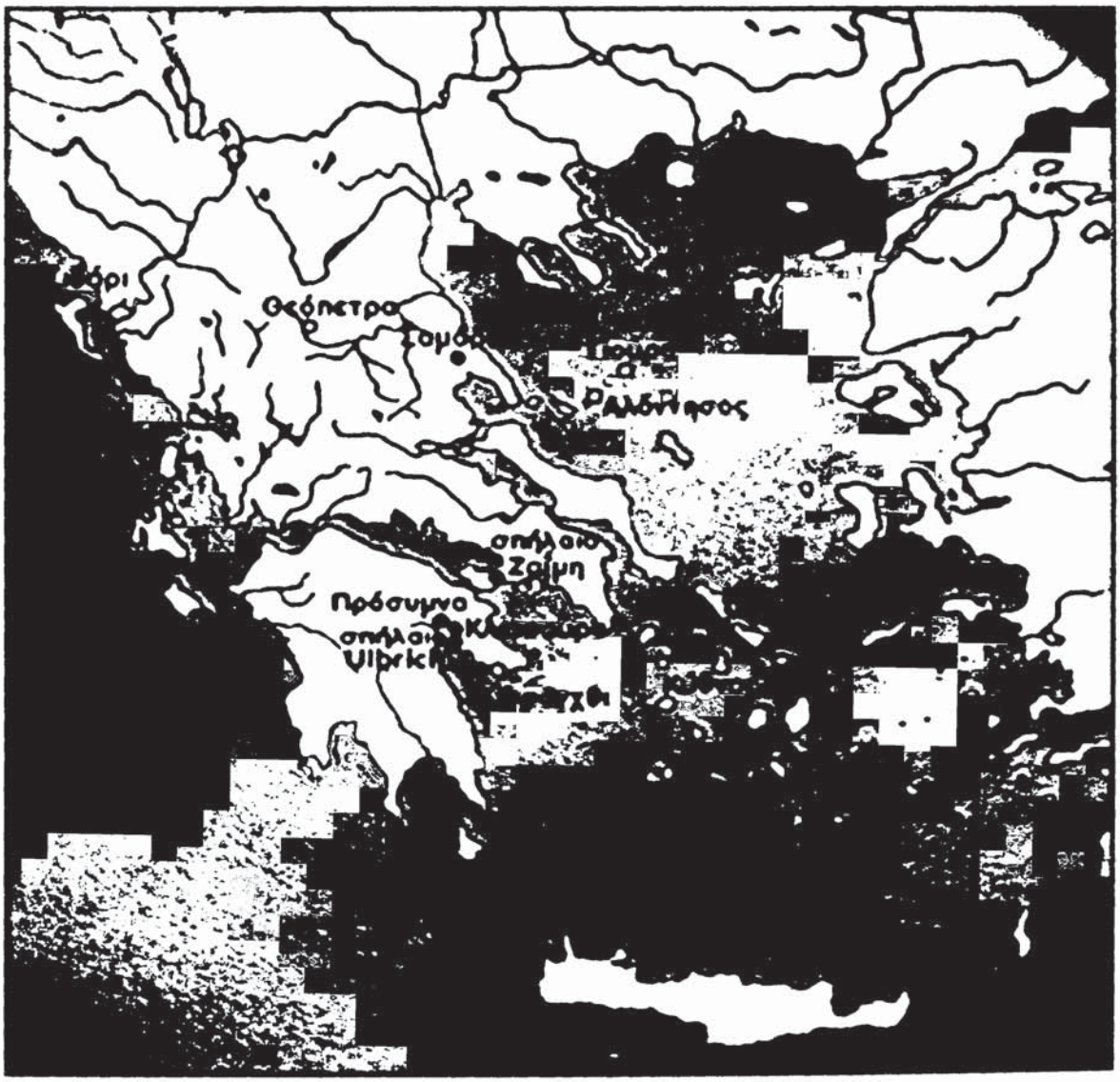
Τα σκούρα αριθμημένα σημεία δείχνουν θέσεις οικισμών.
Τα ανοιχτόχρωμα δείχνουν θέσεις οικισμών που έχουν επαρκώς ερευνηθεί.

Η Παλαιολιθική εποχή αντιστοιχεί στη γεωλογική περίοδο του Πλειστόκαινου ή εποχή των Παγετώνων και καλύπτει το χρονικό διάστημα από 2 εκατομμύρια μέχρι 12.000 χρόνια περίπου πριν από σήμερα. Στη διάρκεια της μακράς αυτής περιόδου σημειώθηκαν στην περιοχή του σημερινού ελλαδικού-αιγαιακού χώρου σημαντικές γεωμορφολογικές και κλιματολογικές αλλαγές, οι οποίες ήταν καθοριστικές για την πανίδα, τη χλωρίδα και για την επιβίωση του παλαιολιθικού ανθρώπου στην περιοχή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η πρωιμότερη ένδειξη ανθρώπινης παρουσίας στην Ελλάδα είναι το ανθρώπινο κρανίο που βρέθηκε στα Πετράλωνα Χαλκιδικής και ανήκει στον ανθρωπολογικό τύπο του Homo sapiens praesapiens. Τα μέχρι στιγμής γνωστά ανθρωπολογικά και αρχαιολογικά ευρήματα επιτρέπουν τη διαίρεση της Παλαιολιθικής στην περιοχή του Αιγαίου σε Κατώτερη (350.000 - 100.000), Μέση (100.000 - 35.000) και Ανώτερη Παλαιολιθική (35.000 - 11.000 χρόνια πριν από σήμερα).

Η μεσολιθική κατοίκηση στον ελλαδικό χώρο

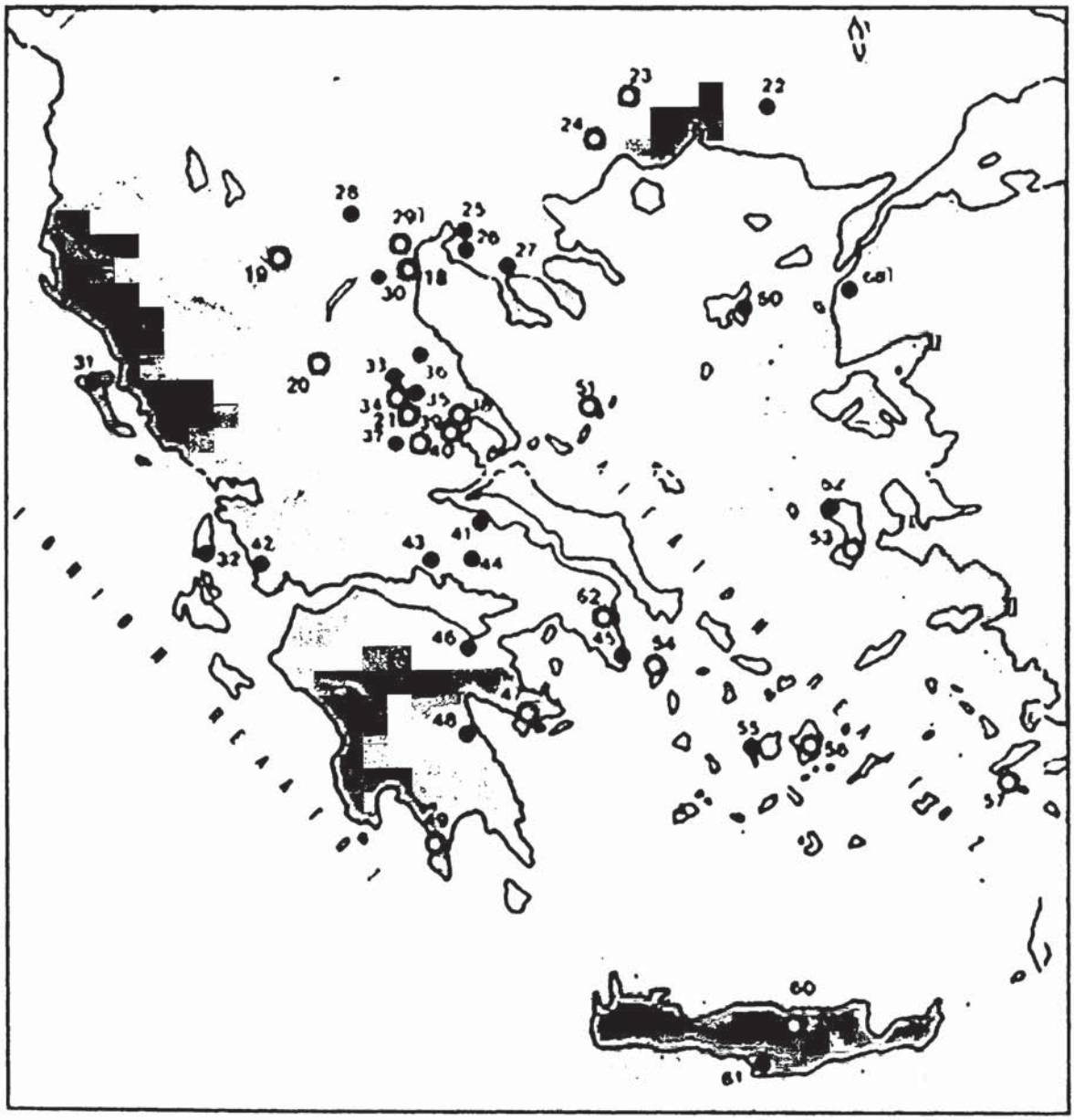

Η Μεσολιθική εποχή αντιστοιχεί στη γεωλογική περίοδο του Ολόκαινου, η οποία χαρακτηρίζεται από σταθεροποίηση των γεωλογικών και κλιματολογικών συνθηκών, με άμεσα αποτελέσματα στην κατοίκηση και την οικονομία. Στον ελλαδικό χώρο η Μεσολιθική καλύπτει το χρονικό διάστημα από 11.000 χρόνια πριν από σήμερα μέχρι 6800 π.Χ.

Οι λιγοστές, μέχρι στιγμής, γνωστές μεσολιθικές θέσεις από τον ελληνικό χώρο είναι παράλια σπήλαια και υπαίθριες θέσεις.

Το πέρασμα από την Ανώτερη Παλαιολιθική στη Μεσολιθική δε σημειώνεται ταυτόχρονα στον ελλαδικό χώρο. Στην ανατολική ηπειρωτική χώρα και στα νησιά του Αιγαίου εντοπίστηκαν αρχαιότερες μεσολιθικές θέσεις από εκείνες της δυτικής. Το γεγονός θα πρέπει να αποδοθεί σε κλιματολογικές διαφορές μεταξύ ανατολικής και δυτικής Ελλάδας. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι θέσεις της Μέσης ή της Ανώτερης Παλαιολιθικής κατοικήθηκαν και πάλι, μετά από διακοπή εκατοντάδων ετών, κατά τη Μεσολιθική (Αλόννησος, Θεόπετρα, Φράγχθι).

Η νεολιθική εποχή στην Ελλάδα

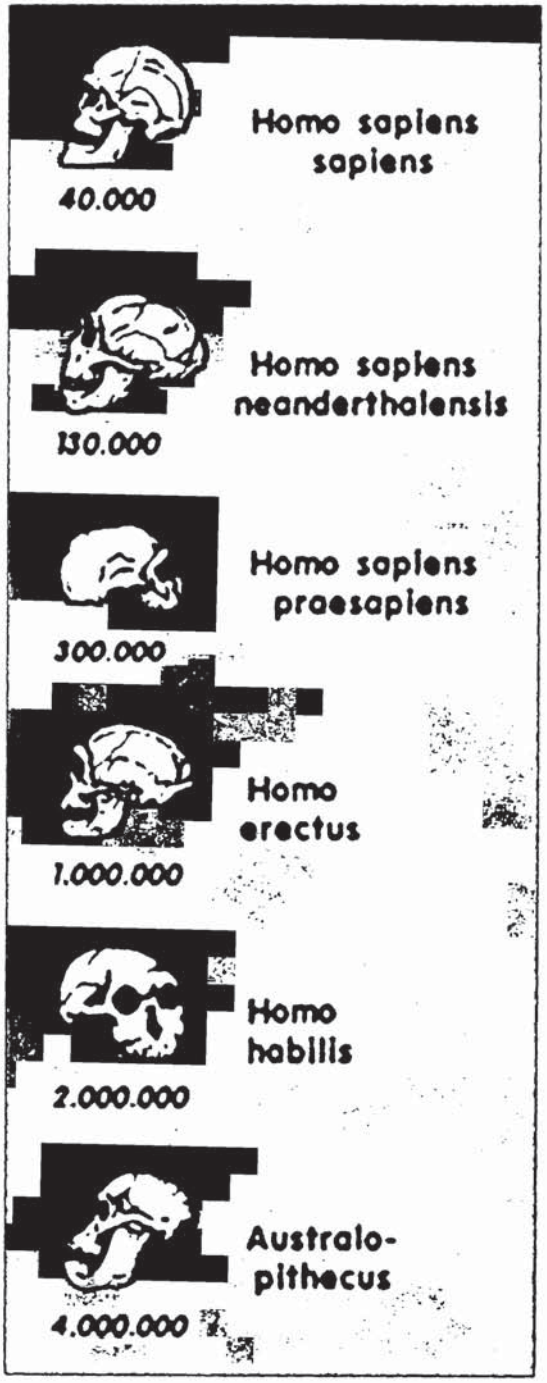
Η Νεολιθική εποχή στον ελλαδικό-αιγαιακό χώρο καλύπτει, σύμφωνα με τα αρχαιολογικά δεδομένα, το χρονικό διάστημα 6800-3200 π.Χ. Η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται από σταθεροποίηση των κλιματολογικών συνθηκών, με συνακόλουθη οργάνωση οικισμών μόνιμου χαρακτήρα,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από οικονομία βασισμένη στη συστηματική άσκηση γεωργίας, στην κτηνοτροφία, στην ανταλλαγή πρώτων υλών και προϊόντων, στην παραγωγή κεραμικής (ψημένος πηλός), και από πολυμορφία στην τέχνη. Κατά την εποχή αυτή συντελείται λοιπόν το πέρασμα από το στάδιο κυνηγιού-τροφοσυλλογής-αλιείας που χαρακτήριζε την Παλαιολιθική και Μεσολιθική, στο παραγωγικό στάδιο της Νεολιθικής.

Η κατοίκηση του ελλαδικού-αιγαιακού χώρου κατά τη Νεολιθική εποχή τεκμηριώνεται από τις 1.000 περίπου θέσεις που έχουν καταγραφεί ή και ανασκαφεί μέχρι σήμερα στη σημερινή ελληνική επικράτεια.

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΕΙΔΟΣ

Το ανθρώπινο είδος εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην Αφρική τουλάχιστον 3 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα. Η πρωιμότερη μορφή ανθρώπου είναι ο Australopithecus, όπως δείχνουν ανθρωπολογικά λείψανα από τη νότια και ανατολική Αφρική.

Κατά την Κατώτερη Παλαιολιθική (2.000.000 - 100.000 χρόνια πριν από σήμερα) έζησε ο Homo habilis, ο Homo erectus και ο Homo sapiens praesapiens. Ανθρωπολογικό υλικό του Homo habilis βρέθηκε στο φαράγγι Olduvai της Αφρικής και χρονολογείται 2 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα.

Ίχνη του Homo erectus εντοπίστηκαν στην Αφρική, στην Ευρώπη (Homo heidelbergensis, περίπου 600 χιλιάδες χρόνια πριν από σήμερα), στην Ασία (Chou-Kou-Tien) και στην Αυστραλία (Java).

Κατά τις τελευταίες φάσεις της Κατώτερης Παλαιολιθικής (μετά το 400.000 πριν από σήμερα) έζησε στην Ευρώπη ο Homo sapiens praesapiens, όπως δείχνουν ευρήματα από το Swanscombe της Βρετανίας, το Steinheim της Γερμανίας, τα Πετράλωνα και το Απήδημα της Ελλάδας.

Κατά τη Μέση Παλαιολιθική (100.000 - 35.000 πριν από σήμερα) επικράτησε στην Αφρική, στην Ευρώπη και στην Εγγύς Ανατολή η εξελιγμένη μορφή του Homo sapiens praesapiens, ο Homo sapiens neanderthalensis. Ο κλασικός τύπος του Νεάντερταλ έζησε ανάμεσα στο 80.000 - 30.000 πριν από σήμερα και φαίνεται ότι συνυπήρξε στην Αφρική με την πρώιμη μορφή του Homo sapiens (μέχρι 130.000 πριν από σήμερα) και στην Ασία με το Homo erectus (μέχρι 50.000 πριν από σήμερα).

Κατά την Ανώτερη Παλαιολιθική (35.000 - 10.000 πριν από σήμερα) εμφανίστηκε ο σύγχρονος άνθρωπος, ο Homo sapiens sapiens, του οποίου διακρίθηκαν δύο τύποι: ο τύπος Cro-Magnon (δυτική Ευρώπη) με πλατύ πρόσωπο και χαμηλό κρανίο και ο τύπος Bruenn (Κεντρική Ευρώπη) με στενό και μακρύ κρανίο. Ίχνη του Homo sapiens sapiens εντοπίστηκαν, εκτός από την Αφρική, την Ευρώπη και την Ασία, που γνώρισαν και τους παλαιότερους ανθρωπολογικούς τύπους, και στην Αμερική και την Ωκεανία, που κατοικήθηκαν με βεβαιότητα για πρώτη φορά μόλις από το 35.000 πριν από σήμερα.

Μέχρι πρόσφατα πιστευόταν ότι ο σύγχρονος άνθρωπος (Homo sapiens sapiens) αποτελεί άμεσο απόγονο του Homo sapiens neanderthalensis. Όμως, συγκριτικές μελέτες Γερμανών και Αμερικανών επιστημόνων, που εξέτασαν τα DNA οστών νεαντερτάλιων και σύγχρονων ανθρώπων και προχώρησαν στην κλωνοποίηση του DNA των οστών από την κοιλάδα του Νεάντερ, απέκλεισαν τη γενετική συγγένεια των δύο ειδών. Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, ένα ανθρώπινο κύμα Homo sapiens μετανάστευσε πριν από 100.000 χρόνια από την Αφρική και συνυπήρξε για κάποιο διάστημα με τους Νεαντερτάλιους, οι οποίοι σταδιακά εξαφανίστηκαν. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι άνθρωποι τύπου Νεάντερταλ μπορούσαν να επιβιώσουν μόνον σε ψυχρά κλίματα. Αντίθετα ο πρωιμότερος Homo sapiens sapiens, ο άνθρωπος Cro-Magnon, μπορούσε να ζήσει μόνο σε θερμότερες κλιματολογικές συνθήκες. Σύμφωνα λοιπόν με τις κλιματολογικές αλλαγές που συντελέστηκαν κατά το τέλος του Πλειστόκαινου και τα ανθρωπολογικά τεκμήρια, όλοι οι σύγχρονοι άνθρωποι προήλθαν από μια σχετικά πρόσφατη ομάδα ανθρώπων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχετικά με τα ευρήματα

Τα παρακάτω λίθινα ευρήματα χωρικά ανήκουν στη χερσόνησο του Αγίου Θωμά (Άγιοι Απόστολοι).

Τα ευρήματα από τη μορφή τους – και κατά συνέπεια από τη χρηστικότητά τους – τοποθετούνται ανάμεσα στη Μαγδαλένια και στη Μουστέρεια πολιτισμική φάση, δηλ. στην Ανώτερη Παλαιολιθική περίοδο. Σημειωτέον ότι στην ίδια χωρική ενότητα ανήκουν και τα ευρήματα της απολιθωμένης προβοσκίδας του "Ελέφαντα των βουνών". Η ηλικία των ευρημάτων της προβοσκίδας του "Ελέφαντα των βουνών" τοποθετείται χρονολογικά γύρω στο 35.000 π.Χ., σύμφωνα με τη ραδιοχρονολόγησή τους με C_{14} που έγινε στην Τσεχία το 1992, άρα στην ίδια περίοδο χρονολογικά πρέπει να τοποθετηθεί και η ηλικία των λίθινων εργαλείων.

Τέλος η παρατήρηση του γεγονότος ότι εμφανίζονται φολίδες, ξέστρα και λεπίδες ταυτόχρονα στον ίδιο χώρο, επιβεβαιώνει την άποψη ότι ανήκουν στον Homo Cro Manion παρά στον Homo sapiens neandertalius ή στον Homo sapiens sapiens. Άρα χρονικά πρέπει να τοποθετηθούν μεταξύ του 15.000 και του 30.000 π.Χ.

Κατά την περίοδο αυτή ο Αμβρακικός Κόλπος ήταν ξηρά (όπως και τα νησιώτικα συγκροτήματα Κέρκυρας και Λευκάδας που ήταν συνδεμένα με την ξηρά), γιατί η θαλάσσια στάθμη ήταν από 200 έως 150 μέτρα χαμηλότερα, αφενός και οι πτυχώσεις (ορογένεση) της Δυτικής Ελλάδας δεν είχαν ολοκληρωθεί αφετέρου, μιας και βρισκόμαστε ακριβώς στο τέλος της τελευταίας (3ης) παγετωνικής περιόδου.

Ο χώρος των ευρημάτων, και στη σημερινή του μορφή, αλλά και στη μορφή που αυτός είχε πριν 35.000 περίπου χρόνια (πυκνή υψηλή βλάστηση λόγω διαφορετικών κλιματολογικών και μορφολογικών συνθηκών), δεν αφήνει περιθώρια να σκεφθεί κανείς ότι αποτελούσε μόνιμο ενδιαίτημα πληθυσμιακών ομάδων. Ακόμη, το είδος των ευρημάτων – αποτελούν όλα είδη χρήσιμα μόνο στο κυνήγι – οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η θέση αποτελούσε μάλλον σταθμό κυνηγετικών ομάδων, που κατέρχονταν στην περιοχή και κατέλυαν προσωρινά σε θέση τέτοια ώστε να μπορούν να ελέγχουν την κυνηγετική τους περιοχή (και τέτοια θέση άμεσου ελέγχου ευρείας κυνηγετικής περιοχής αποτελεί η θέση στην οποία βρέθηκαν τα υπόψη αντικείμενα-ευρήματα).

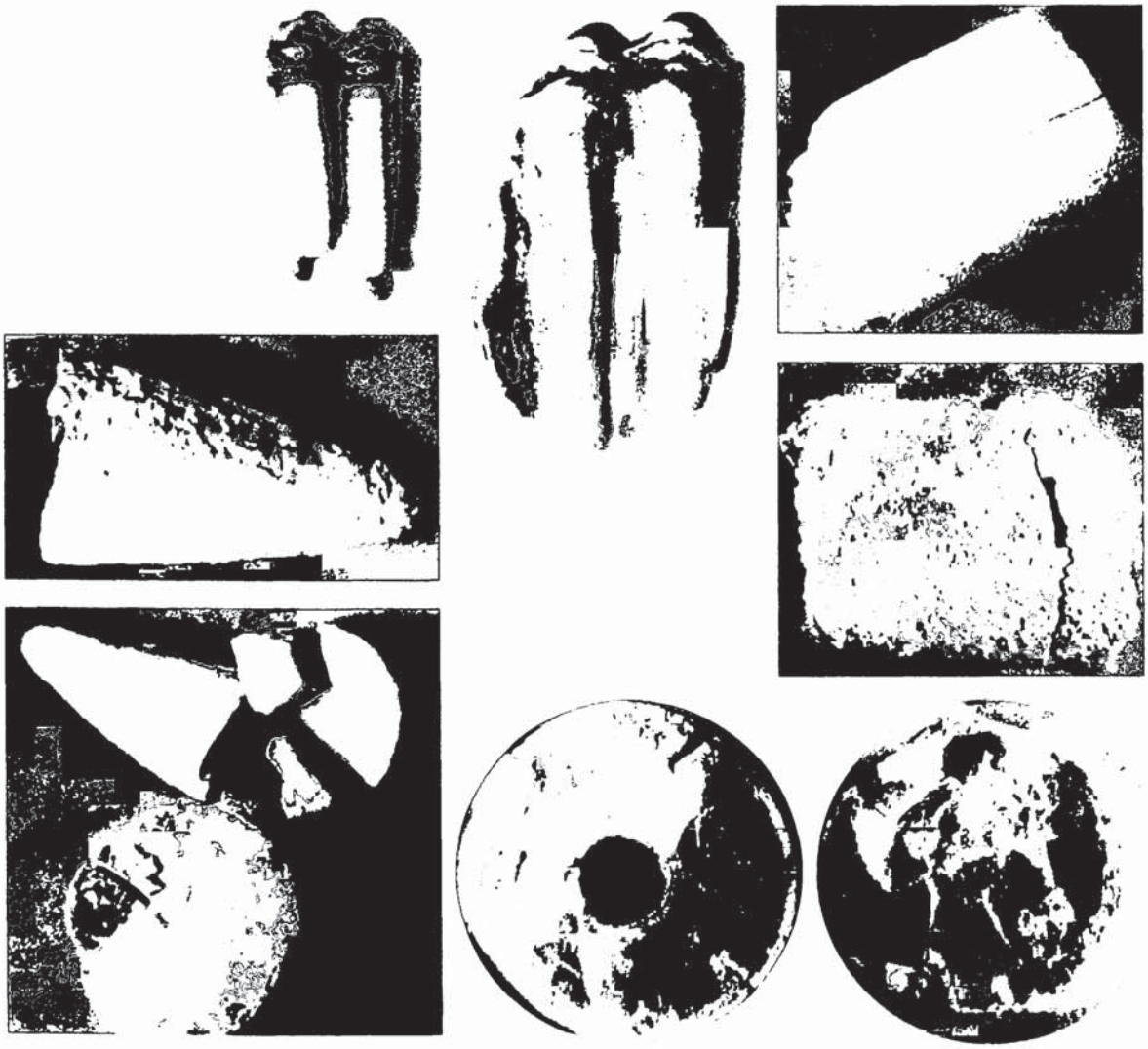
Ακολουθεί η φωτογραφική απεικόνιση μερικών ευρημάτων, καθώς και τεμαχίων από το ευρεθέν τμήμα της απολιθωμένης προβοσκίδας του "Ελέφαντα των βουνών", που εκείνη την εποχή ζούσε στην περιοχή και μάλλον αποτελούσε το λόγο για τον οποίο οι κυνηγετικές ομάδες άφησαν τα ίχνη τους στην περιοχή μας. Τέλος υπάρχει μια αναπαράσταση του "Ελέφαντα των βουνών", όπως δόθηκε από την Αγροτική Σχολή του Πανεπιστήμιου της Οπάβα (Τσεχίας).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα ευρήματα

Λεπίδες

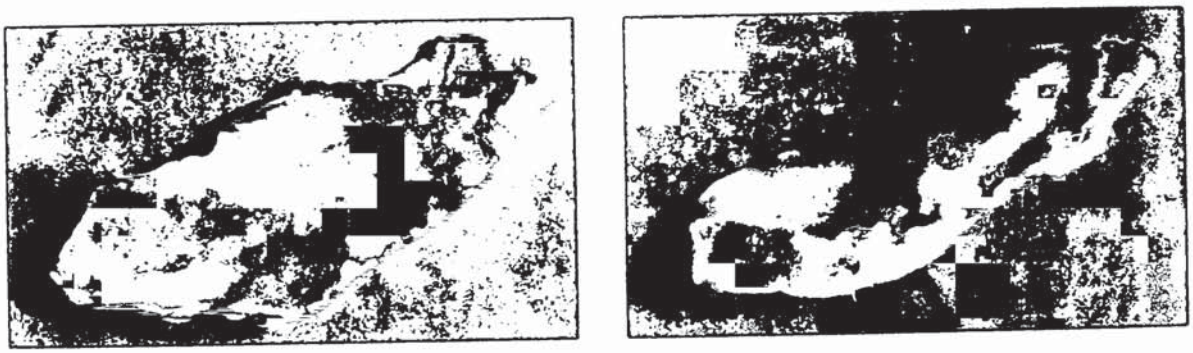

Τμήματα της απολιθωμένης προβοσκίδας "Ελέφαντα των βουνών" που τοποθετείται στο 35.000 π.Χ. σύμφωνα με τη ραδιοχρονολόγησή της με C_{14}

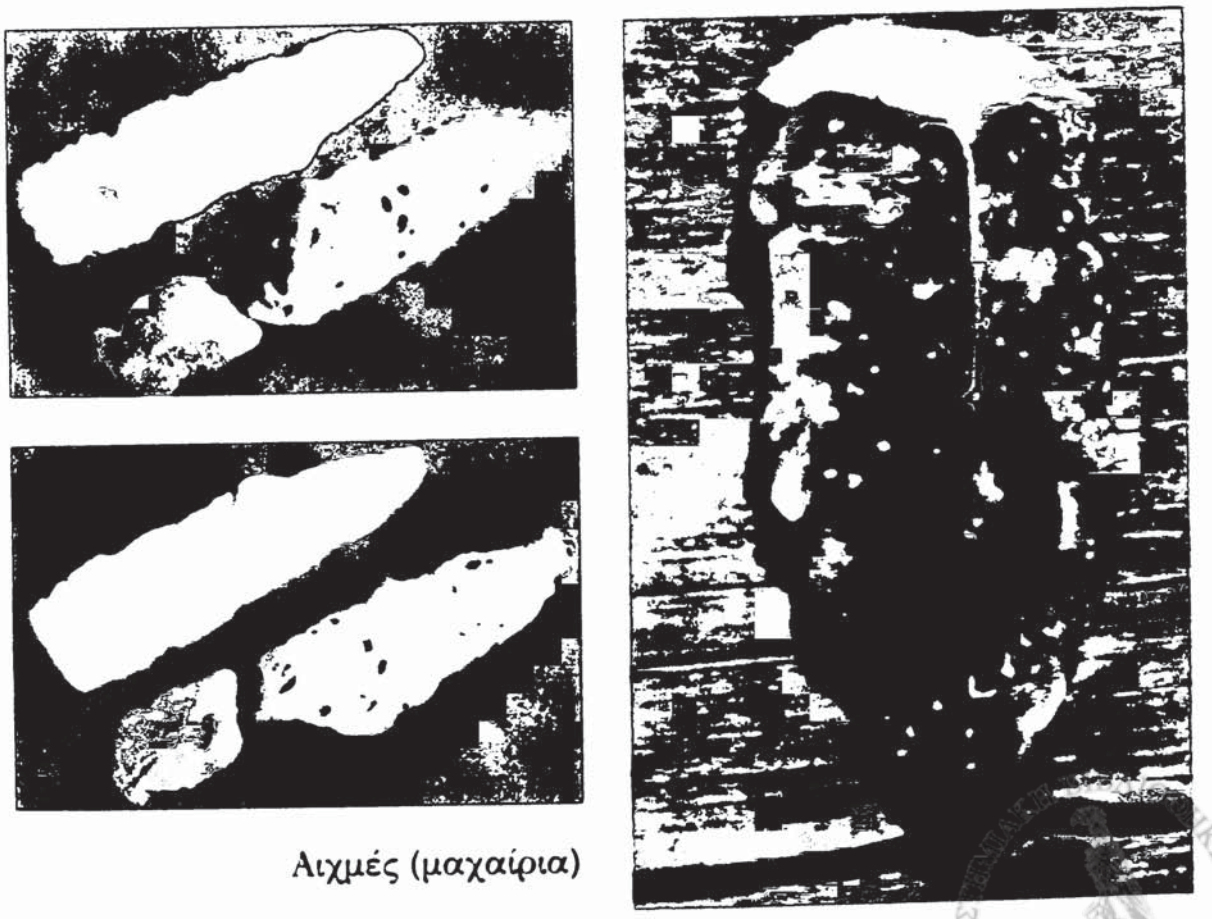
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

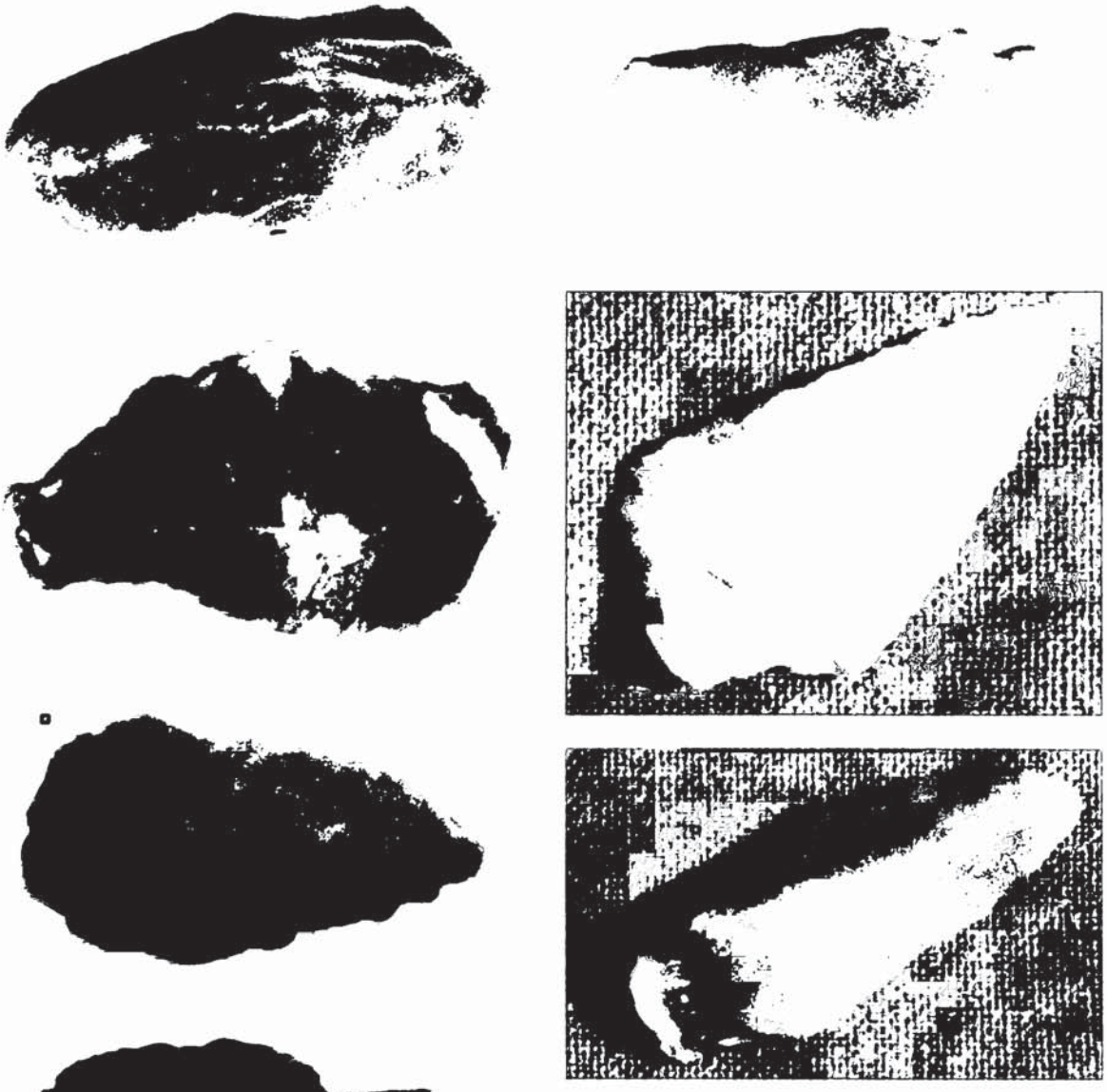
Γλυφίδα (μπρος και πίσω)

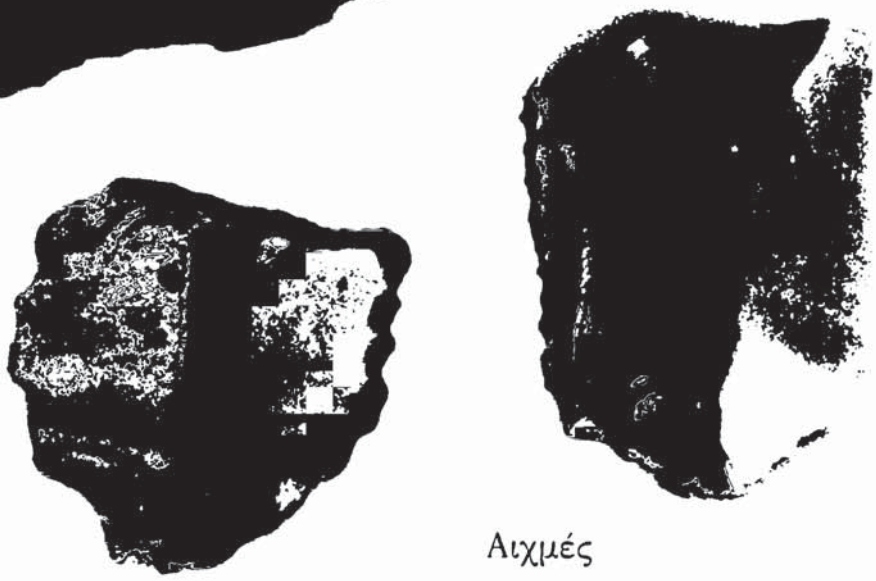
Γλυφίδες

Αιχμές (μαχαίρια)

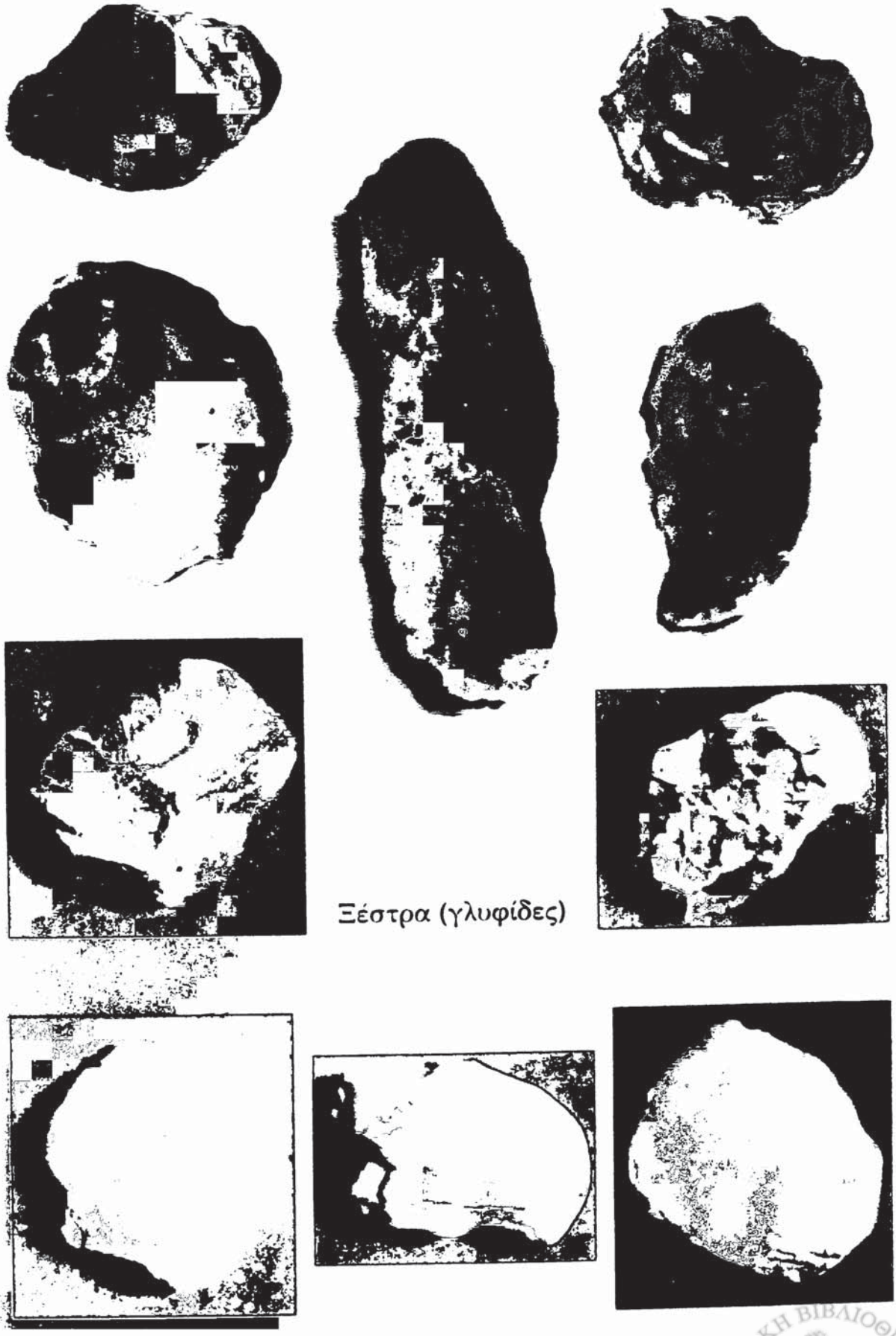

Αιχμές (βέλη)

Αιχμές

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ξέστρα (γλυφίδες)

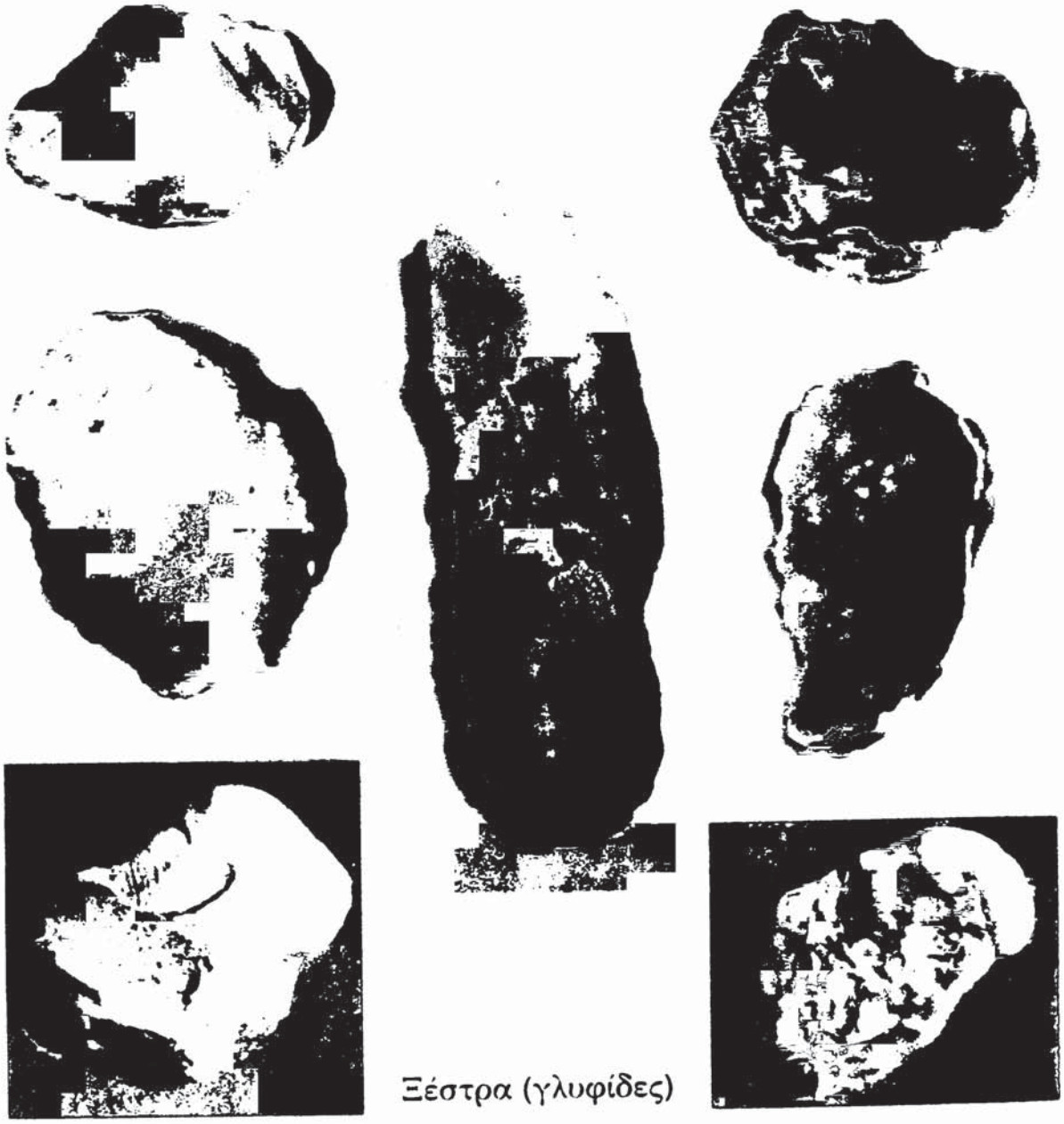
Αιχμές

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

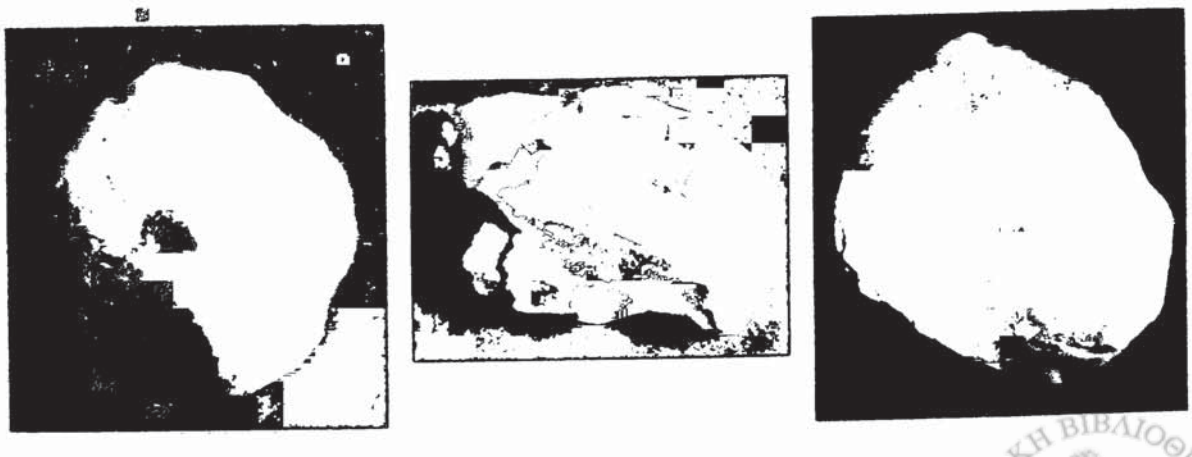

Αναπαράσταση Ελέφαντα των βουνών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ξέστρα (γλυφίδες)

Αιχμές

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αναπαράσταση Ελέφαντα των βουνών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα παραπάνω ευρήματα δεν αποτελούν προσωπική συλλογή κανενός. Βρίσκονται εκτεθειμένα στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Δήμου Πρέβεζας στο Νιοχώρι, με την άδεια της ΙΒ' Εφορείας Κλασικών και Προϊστορικών Αρχαιοτήτων (μέρος τους βρίσκεται στην κατοχή της ως άνω Εφορείας Αρχαιοτήτων).

Η παρουσίασή τους σήμερα εκτός του ενημερωτικού χαρακτήρα έχει δύο στόχους:

Πρώτον να ευαισθητοποιήσει την ως άνω Εφορεία να ασχοληθεί επιτέλους με το ζήτημα (η ανακάλυψη, συλλογή, παρουσίαση, φύλαξη και χρονολόγησή τους έγινε με προσωπικές προσπάθειες και παρεμβάσεις πολλών Πρεβεζάνων και μη).

Δεύτερον να αποδείξει και έμπρακτα τη συνέχεια της ύπαρξης της ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή – από την ανώτερη παλαιολιθική περίοδο τουλάχιστον.

Ένα σημείο που θίχτηκε απλώς παραπάνω – ενώ πρέπει να εξηγηθεί με μεγαλύτερη λεπτομέρεια – είναι οι επικρατούσες εκείνη την εποχή (35.000 - 15.000 π.Χ.) κλιματολογικές και μορφολογικές συνθήκες στην περιοχή. Έτσι πρέπει να διευκρινίσουμε ότι βρισκόμαστε στο τέλος της τρίτης παγετωνικής περιόδου με μέση θερμοκρασία επιφάνειας της γης αρκετά κάτω από το μηδέν.

Σημειωτέον ότι σήμερα η μέση θερμοκρασία επιφανείας του πλανήτη είναι 4,5 βαθμοί Κελσίου.

Πρέπει ακόμη να διευκρινιστεί ότι η επιφάνεια της θάλασσας ήταν 150 έως 200 μέτρα χαμηλότερη (μεγάλες μάζες νερού ήταν δεσμευμένες στους μεγάλους παγετώνες του βορρά και του νότου).

Αν θέλουμε λοιπόν να δώσουμε μια ρεαλιστική εικόνα της περιοχής θα πρέπει να φανταστούμε μια περιοχή με ψυχρότερο κλίμα, ψηλή πυκνή βλάστηση φυλλοβόλων κυρίως, πολλές βροχές, ο Αμβρακικός Κόλπος στο σύνολό του σχεδόν ξηρά και αδιαμόρφωτος, και τελικά ένα ανάγλυφο διαφορετικό, με διαφορετική χλωρίδα και πανίδα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βιβλιογραφία

1. Βουτυρόπουλος Ν., Η προϊστορία του τόξου, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 67, 1998, 90-92.
2. Θεοχάρης Δ.Ρ., *Νεολιθικός Πολιτισμός*, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1973.
3. Καραλή Λ., *Λεξικό Αρχαιολογικών-Περιβαλλοντικών Όρων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
4. Ντάρλας Α., Οικονομία της πρώτης ύλης στη μέση παλαιολιθική εποχή, *Αρχαιολογία* 35, 1990, 6-11.
5. Quennel C.H.B. και M., *Η καθημερινή ζωή στους προϊστορικούς χρόνους*, Μετάφραση: Α. Γιαννόπουλου, *Λαοί και Πολιτισμοί*, Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1993.
6. Τζάλας Χ., Ο δρόμος του οψιδιανού με ένα παπυρένιο σκάφος στις Κυκλάδες, *Αρχαιολογία* 32, 1989, 11-19.
7. Αποστολίκα-Κυπαρίσση Ν., Ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας σε μια προϊστορική κοινωνία, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 67, 1998, 37-41.
8. Ατακτίδης Κ., Οι πάνθηρες των σπηλαίων, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 67, 1998, 98.
9. Βερτσέτη Α.Β., *Παλαιολιθικοί και Μεσολιθικοί πολιτισμοί και μέθοδοι χρονολόγησης προϊστορικών αντικειμένων*, Αθήνα 1985.
10. Ντάρλας Α., Χρήσεις σπηλαίων στην Παλαιολιθική εποχή. Σπήλαια και Παλαιολιθική Αρχαιολογία, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 66, 1998, 27-30.
11. Παπαθανασόπουλος Γ.Α. (εκδ.), *Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης - Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή, Αθήνα 1996.
12. Πίτσιος Θ.Κ., Παλαιοανθρωπολογικές έρευνες στη θέση "Απήδημα" της Μέσα Μάνης, *Αρχαιολογία* 15, 1985, 26-33.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΤΕΛΙΟΣ Θ. ΜΑΦΡΕΔΑΣ

Η ΠΡΕΒΕΖΑ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΠΡΕΒΕΖΑ 2001

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Θέμης Κατωγιάννης

Δύο ποιήματα για το Νίκο Ραυτόπουλο

Μάθημα ιππασίας το 1992

Αν και μας αρέσουν τ' άλογα
τα ψηλά, τα δυνατά και τα ωραία άλογα
που ρίχνουν τη γυμνή τους χαίτη στον άνεμο
και στις καμπύλες των λόφων,
αν και δεν είμαστε ιππείς
μα δυο απλοί πεζικάριοι,
δυο κοντοί χολωμένοι πεζικάριοι
χωρίς χρωματιστό λοφίο,
χωρίς ίχνος χαίτης
και μας καταδιώκουν οι ιππείς
από θέση ισχύος,
καθώς ρίχνουμε ιδέες στον άνεμο,
τις γυμνές μας ιδέες στον άνεμο
και στις καμπύλες των λόφων,
αν και μας αρέσουν τ' άλογα,
Νίκο,
ξέρω εντούτοις
και μια βολική μοτοσικλέτα
που πουλιέται σε τιμή προσιτή
για μας!

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στο Νίκο Ρ...

6-7-04

Ξεψύχησες και τόκοψες
ξεψύχησες και γλίτωσες
πάνω στην ώρα που ξεχειλίζουν οι χαφιέδες
ξεψύχησες χωρίς ν' ακούσεις τα τραγούδια των Πακιστανών
και τα στριγγλίσματα του ασθενοφόρου σου
κι ύστερα τη σιωπή του
όταν χαμήλωσε τα φώτα του
– καλώς ξεκίνησε,
κακώς ξεκίνησε,
ήταν πολύ το αίμα σου –
και επέστρεφε.

Εγώ θα λέω πως πήγες μια βόλτα στις Άλπεις
να μελετήσεις από κοντά τα περάσματα του Αννίβα
και να μας φέρεις την απόδειξη,
μπουκέτα εντελβάις,
εγώ θα λέω πως κατετάγης πρώτος κι άτρωτος εσύ
στο ευώνυμο κέρας
για μια πορεία σου ιδανική στη Γεδρωσία,
ν' ακούσεις όργανα Αραβικά,
εγώ θα λέω πως τούτη τη στιγμή διαβαίνεις
κρατώντας λάβαρα όλων των φυλών
την έρημο Γκόμπι
– δε σου χρειάζεται το νερό,
δε σου χρειάζεται το αίμα –
εγώ θα λέω πως είσαι σε Συμπόσιο
κάπου στο Σύμπαν.

Ξέμεινα στο παλιό λιμάνι
ερασιτέχνης ειρηνοποιός
καπνίζοντας πάνω στα πράσινα λάδια
και στις τριχιές με τις άδειες ρόδες
να κρέμονται τρύπιες και πένθιμες,
τρύπιες μα και σωτήριες
για τα πλευρά των πλοίων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βαγγέλης Ν. Κολιός

Το παιδί με το ταμπούρλο

Παιδί της Σρι Λάνκα
που γλίτωσες από το τσουνάμι του σεισμού
της απέραντης θάλασσας
κι έμεινες σαν χαμένο εσύ
μόνο κι έρημο, στους απέραντους δρόμους.
Παιδί που σώθηκες
μέσα σε οιμωγές, λυγμούς και κατάρες
όταν σου έπαιρνε η θάλασσα
ό,τι είχες δικό σου:
γονείς, παππούδες, σπίτι,
παιχνίδια, φίλους, τα πάντα.
Παιδί με το φόβο στα μάτια
στην ψυχή και στο νου σου.
Δωδεκάχρονο παιδί της ερημιάς
που συντάραξες τον κόσμο!
Που πηγαίνεις στην άκρη της θάλασσας
κάθε μέρα
και χτυπάς δυνατά το ταμπούρλο,
ν' ακουστεί ως τα πέρατα
να ξορκίσεις τα σημεία και τέρατα,
τα κακά πνεύματα,
τα στοιχεία της φύσης.
Παιδί της ορφάνιας
που χτυπάς δυνατά το ταμπούρλο
ψάχνοντας τους δικούς σου
που φύγαν.
Που χτυπάς δυνατά το ταμπούρλο
κάθε μέρα.
Να σ' ακούσει η «υπέρτατη δύναμη»
ο Θεός, ο Χριστός, ο Μωάμεθ,
ο Βούδας, ο θεός ο δικός σου,
το σκοτάδι, ο ήλιος,
ο σεισμός και η θάλασσα,
το τσουνάμι, το κύμα
κι η ψυχή των ανθρώπων.
Να σου δώσουν το χέρι.
Να σου πουν: Ναι, σε είδα.
Να σου δώσουν ελπίδα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗ

Ερμόλαος και Δάφνη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το δικό μου ζωντανό νερό

Σον Ο' Κέιζι: «Το ζωντανό νερό»

Στέφανου Η. Σταμάτη

ΝΑ ΜΗΝ ΕΣΩΝΑ ΝΑ ΔΙΑΒΑΖΑ εκείνη την ιστορία. Να, ένας ναυτικός πολύ μακριά από δω, εκεί στην Ιρλάντα, δεν πνίγεται σ' ένα ναυάγιο και παλεύει με τα κύματα για να φτάσει σε μια άγρια ακτή της πατρίδας του. Τεράστιοι όγκοι νερού, με φοβερές αφρισμένες κορφές τον πάνε μια από δω, μια από κει, μια στο πέλαγος, μια κοντά στα βράχια κι ο κόσμος από πάνω βλέπει με κομμένη την ανάσα. Ανάμεσά τους, αν θυμάμαι καλά, κι η φαμίλια του. Όλοι νιώθουν το νερό σαν ένα ζωντανό πλάσμα, και δεν ξέρουν, αν θέλει να βοηθήσει ή να πνίξει τον άτυχο ναυτικό. Δε θυμάμαι πόσες ώρες κρατάει ο αγώνας του, δεν ξέχασα όμως πως στο τέλος καταφέρνει να βγει στη στεριά και να σωθεί. Οι δικοί του κι οι συχωριανοί του τρέχουν να τον βοηθήσουν – κι είναι σίγουρο πως σε λίγες μέρες θα έπινε μαζί τους σ' ένα μπαρ μαύρη μπίρα ή ιρλανδέζικο ουίσκι. Την ξέρω αυτή τη χώρα, έτυχε πολλές φορές μ' ένα καράβι να βρεθώ στα λιμάνια της ξεφορτώνοντας κριθάρι για τις μπίρες τους, ή φορτώνοντας παλιοσίδερα για ιταλικές βιομηχανίες. Όμορφος τόπος, καταπράσινος, όμορφα και τα σπίτια τους, μόνο φτωχός· περισσότερο το ελεύθερο νότιο κομμάτι της, στ' άλλο, που κρατάν οι Άγγλοι σκλαβωμένο, ο κόσμος περνάει καλύτερα. Φτωχοί, είπαμε, με μια δυο λίρες, μια κούτα τσιγάρα, ή ένα μπουκάλι ουίσκι έπαιρνες την καλύτερη γυναίκα για όλη τη νύχτα στην καμπίνα σου. Κι ένας τόπος όπου όλοι, οι τελωνιακοί, οι πιλότοι, οι λιμενικοί σε βοηθάνε, με το αζημίωτο, να πουλήσεις και κανένα μπάξι – έτσι λέμε εμείς οι ναυτικοί το εγγλέζικο box – τσιγάρα. Και να μη ξοδέψεις στο λιμάνι, για πιοτά και γυναίκες, από το μιστό σου.

Όλα πήγαιναν καλά για χρόνια – και δεν έλεγα τότε πως μια μέρα θα βρισκόμουνα κλεισμένος σε τρελάδικο. Και να 'χω συντροφιά έναν Χαλκιδαίο, να μου θυμίζει μέρα νύχτα, πως η πατρίδα του έφταιγε, που βρέθηκα μαζί του. Αυτός, μου είπε, δεν κατάλαβε γιατί τον έκλεισαν εδώ, μια κούκλα πυροβόλησε, χάλασε ο κόσμος; Μια κούκλα που τραγούδαγε κι είναι αλήθεια τόσο παράξενο μια κούκλα να τραγουδάει; Και τράβηξε τη σκανδάλη για να κάνει χάρη σε μια όμορφη, που την είχε αγαπήσει – αυτή του ζήτησε να πυροβολήσει την κούκλα. Μια κούκλα, που έμοιαζε με τη γυναίκα... Κι εσύ, με ρώτησε, τι έκανες; Εγώ, του είπα, θέλησα να νικήσω το ζωντανό νερό σας, εκείνο που τρέχει σαν ποτά-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μι από δω κι από κει κάτω από τη γέφυρά σας. Αυτό είναι αληθινή παλαβομάρα, μου είπε, όχι σαν τη δική μου... Γέλασε, πήγε παραπέρα κι άναψε τσιγάρο.

Κι όλα είπαμε ως τότε πήγαιναν καλά· μπάρκαρα λοστρόμος σ' ένα μικρό φορτηγό, που ταξίδευε μόνο από την Ελλάδα ως την Ιταλία, την Αίγυπτο και τη Λιβύη. Και το φορτίο μας δεν ήταν παρά τσιμέντο. Βρομοφορτίο, άμα βρεχόταν, ήθελες κομπρεσέρ να καθαρίσεις τ' αμπάρια. Άσε που η σκόνη έμπαινε στα πλεμόνια σου κι έβηχες σα χτικιάρης. Τέλος πάντων, αυτά έχει η ζωή του ναυτικού, υπάρχουν, έλεγα, και χειρότερα, το θειάφι, τα καύσιμα, τα ιχθυάλευρα, που βρομάνε σαν ψοφίμι και στα καλά καθούμενα μπορεί και να πάρουν φωτιά – έτυχε αυτό σε πολλά καράβια. Υπάρχουν, θα μου πεις, και καλύτερα, να, τα ποστάλια, τα κρουαζιερόπλοια, πόσοι όμως να δουλέψουν και σ' αυτά; Τι να 'κανα, θ' άντεχα καμιά δεκαριά χρόνια ως τη σύνταξη. Κι όταν θ' απόμενα πια στον Πειραιά, θα 'βρισκα και καμιά γεροντοκόρη ή χήρα για να παντρευτώ, να μην περάσω σαν κούτσουρο τα γεράματά μου – γιατί, ξέχασα να το πω, είμαι ανύπαντρος. Και πώς να παντρευόμουν, μια και θα 'λειπα όλον τον καιρό, βλακεία κάνουν οι ναυτικοί που παντρεύονται κι ύστερα ψάχνουν να βρούνε, ποιος είναι ο πατέρας των παιδιών τους.

Σ' αυτό το καράβι καπετάνιος ήταν ένα παιδάριο, από τη σχολή της Ύδρας, που το 'παιζε γραμματιζούμενος κι είχε την καμπίνα του γεμάτη βιβλία. Κι όλο γραβατωμένος έβγαινε στα λιμάνια και δεν τον είδα ποτέ στα μπαρ, που πηγαίναμε εμείς οι άλλοι. Πού γύριζε, ποτέ δεν το 'μαθα. Ήταν από την Κόρινθο και ποτέ δε μας μίλησε για τους δικούς του, για γονείς, γι' αδέρφια ή για γυναίκα. Μας έλεγε λίγα λόγια, με χαμόγελο, είν' αλήθεια, και ποτέ δε βγήκε από το στόμα του βρισιά ή βλαστήμια. Τον σεβόμασταν όλοι, κι άμα έκανες καμιά στραβομάρα, σ' έσφαζε με το βαμπάκι, που λένε. Μια φορά καθώς δέναμε κόπηκε ένα συρματόσχοινο και παραλίγο να χτυπήσει ένα ναύτη. Με φώναξε στην καμπίνα του. Κάτι έγραφε και για λίγο δε σήκωσε το κεφάλι του. Ύστερα άφησε το στυλό, με κοίταξε στα μάτια και μου είπε:

«Καπετάν Πέτρο, είσαι ο καλύτερος λοστρόμος απ' όσους γνώρισα στη ζωή μου. Πώς το 'παθες και δεν κοίταξες το συρματόσχοινο, και γιατί το 'σφιξες τόσο πολύ; Αν σκοτωνόταν ο Μανόλης, που ήταν δίπλα, θ' άφηνε δύο ορφανά... Άντε, πιες ένα ποτό να ηρεμήσεις κι από δω και πέρα να προσέχεις. Και μην ξεχνάς, πως το καράβι στο λιμάνι ο λοστρόμος το κρατάει στα χέρια του.»

Μου 'βαλε ένα ουίσκι και ξανάσκυψε στα χαρτιά του. Δεν βρήκα λέξη να του πω, καλύτερα να θύμωνε, να μ' έβριζε, να θύμωνα κι εγώ και να ξέσπαγα. Ήπια το ποτό μου και βγήκα, χωρίς να του πω τίποτα. Κι από την άλλη μέρα άρχισα να το κοσκινίζω το καράβι: κάβους, συρματόσχοινα, μπουκαπόρτες, βίντσια, ράουλα, ό,τι έχει και δεν έχει ένα πλε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ούμενο. Κι όταν μείναμε δυο μέρες περιμένοντας τη σειρά μας στο Δρέπανο, κατάφερα και το βάψαμε ολόκληρο. Κι από τότε, όταν βλεπόμασταν, όλο μου 'λεγε και καμιά κουβέντα.

Ένα πρωί στη βάρδια του – οχτώ με δώδεκα – ανέβηκα στη γέφυρα να του πω, πως τα χρώματα έπαιρναν να τελειώσουν.

«Καλά» μου λέει. «Γράψε τι χρειαζόμαστε και δώσε τη λίστα στον καπετάν Μιχάλη» – το γραμματικό. «Κι έχε για λίγο το νου σου, έχω να γράψω κάτι το βιαστικό.»

Βγήκε· είχαμε φορτώσει τσιμέντο στο Δρέπανο και πηγαίναμε για τη Λιβύη. Καλοκαίρι, η μέρα ήτανε ζεστή και καθαρή κι θάλασσα ήσυχη κι ούτε ένα καράβι γύρω μας. Είχαμε πάρει κάπου ογδόντα μίλια από το Ματαπά, το Ταίναρο, όπως το ξέρουν οι στεριανοί. Κοίταξα την πυξίδα, τον αυτόματο πιλότο, κι έκανα μια βόλτα στις βαρδιόλες. Μπήκα και στο τσαρτ ρουμ να ρίξω και μια ματιά στο χάρτη. Εκεί βρήκα ανοιχτό ένα περιοδικό. Το πήρα μαζί μου και γύρισα στη γέφυρα. Κι άρχισα να διαβάζω την ιστορία με το ζωντανό νερό. Εκεί με βρήκε, όταν γύρισε.

«Ωραία ιστορία» μου είπε. «Πάρτο στην καμπίνα σου να τη διαβάσεις με την ησυχία σου. Και πες να μου φέρουν έναν καφέ...»

Πήρα το περιοδικό και κατέβηκα. Είπα στο καμαροτάκι για τον καφέ και πήγα στην καμπίνα μου. Έπεσα στο κρεβάτι και τη διάβασα ολόκληρη την αναθεματισμένη ιστορία – που να μην έσωνα! Πώς τα 'γραφε εκείνος ο Ιρλανδός, πώς έλεγε για το δύστυχο το ναυαγό, που μια χανόταν κάτω από τα κύματα, μια τον πέταγαν στον αέρα, μια έλεγες θα γίνει κομμάτια στα βράχια, μια θα τον πάρει το ρεύμα μακριά και δε θα μπορέσει να γυρίσει! Και δεν ήταν ναυτικός ο άνθρωπος που την έγραψε, ένας εργάτης ήταν, που ήξερε και τη θάλασσα. Διάβαζες και θαρρούσες έβλεπες τα κύματα, τους αφρούς στα βράχια, το συννεφιασμένο ουρανό, και τον άνθρωπο, ένα τίποτα, ένα σκουπιδάκι, ένα ξυλάκι στον ωκεανό, πού να 'βρισκε τη δύναμη να παλέψει μαζί του – ποιος γλιτώνει, αν τον βάλουν στη μέση δέκα, είκοσι λιοντάρια; Γιατί σαν κοπάδι αγριεμένα λιοντάρια είναι ο θυμωμένος ωκεανός... Κι όμως εκείνο το σκουπιδάκι αγωνιζόταν, πήγαινε μια από δω και μια από κει, κι όλο ζύγωνε σε μια αμμουδίτσα, αν κατάφερνε να τη φτάσει, θα γλίτωνε. Ώσπου έπεσε σε μιαν αμμουδιά, σκαρφάλωσε στα βράχια κι έφτασε στους δικούς του.

Την άλλη μέρα ανέβηκα στη γέφυρα να γυρίσω το περιοδικό στον καπετάνιο.

«Τη διάβασες;» με ρώτησε.

Του είπα, ναι, δεν πίστευα όμως πως ήταν αληθινή, παραμυθάκι, καπετάνιε, μπορεί ένας άνθρωπος να παλέψει με κύματα και βράχια, αυτά τα κύματα και τα βράχια εκεί πάνω, που θα τα ξέρεις κι εσύ καλά;

«Ναι» μου λέει «γλιτώνει, αν δε φοβηθεί. Αυτό είναι το μυστικό, όποιος φοβάται πνίγεται και σε μια κουταλιά νερό.»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έφυγα. Όλα κύλησαν όπως τα περιμέναμε: φτάσαμε στην Τρίπολη της Λιβύης, ξεφορτώσαμε και σαλπάραμε για τη Χαλκίδα, για τσιμέντα ξανά. Δε γινόταν ν' αρρωστήσω, να με βγάζανε στον Πειραιά και ποτέ να μην έφτανα σ' εκείνο τον τόπο; Γιατί εκεί μου μπήκε η ιδέα – και σ' ενάμιση μήνα με την άδειά μου πήγα να τη βάλω μπρος.

Μείναμε μια μέρα περιμένοντας σειρά· το βράδυ πήγαμε στην πόλη για τα μπαρ και τ' άλλα. Καθώς φτάσαμε στη σιδερένια γέφυρα, μου λέει ο Αντώνης – ένας ναύτης.

«Πάμε να δούμε το νερό;»

«Ποιο νερό;»

«Αυτό που πάει σαν ποτάμι πάνω κάτω.»

Πήγαμε· σταθήκαμε στη μέση της γέφυρας και κοιτάξαμε κάτω. Όμως το νερό ήταν ακίνητο, όπως σ' όλες τις θάλασσες. Πλάι μας ακουμπισμένοι στα κάγκελα ήταν κι ένα σωρό άνθρωποι, που κι αυτοί κοίταζαν το νερό. Κι άκουσα ένα παιδί να λέει:

«Πατέρα, δεν τρέχει!»

«Περίμενε» του απάντησε ο άντρας.

Έλεγα κι εγώ να ρωτήσω τον Αντώνη, όμως ο άντρας πλάι είπε αυτό που ήθελα.

Κι αλήθεια σε λίγο άρχισε πρώτα σιγανά κι ύστερα έγινε ποτάμι, που κυλούσε σαν πλημμυρισμένο κι έσβηνε μακριά στη θάλασσα.

«Το βλέπω, το βλέπω!» φώναξε το παιδί πλάι μου. «Και, γιατί πατέρα, γίνεται αυτό;»

«Δεν ξέρω» είπε εκείνος. «Θα κρατήσει έτσι έξι ώρες κι ύστερα θα γυρίσει για πάνω.»

Είχα δει στη ζωή μου ποτάμια να φεύγουν για τη θάλασσα και να γυρίζουν πίσω: Στο Λονδίνο, στο Μπορντό, στο Λίβερπουλ – η μαρέα, που λένε, η παλίρροια. Όχι όμως και θάλασσα να τρέχει σαν ποτάμι. Και μάλιστα στη Μεσόγειο, σκέφτηκα, από το Γιβλαρτάρ ως την Καβάλα να ψάξεις, δε θα δεις τέτοιο πράμα. Τι είναι τούτο το νερό; αναρωτήθηκα κάμποσες φορές. Στο τέλος νόμισα, πως το βρήκα: ήταν ζωντανό, σαν το νερό που διάβασα στην ιστορία. Και καθώς κοίταζα, μου πέρασε για πρώτη φορά από το νου: να πάλευα μαζί του, όπως εκείνος ο φουκαράς ο Ιρλανδός, και να νικούσα. Να 'πεφτα πάνω του καθώς θ' ανέβαινε ή θα κατέβαινε με δύναμη, και να κολυμπούσα αντίθετα, να περνούσα κάτω από τη γέφυρα και να 'φτανα ως εκεί που ημερεύει. Την πρώτη φορά δε θα το 'λεγα σε κανέναν· αν όμως τα κατάφερνα, θα φώναζα κόσμο, μπορεί κι εφημερίδες και κανάλια. Να μάθαιναν όλοι, τι μπορούσε να κάνει ο Αντρέας από τη Σκύρο, που πρώτα κολύμπησε στη ζωή του κι ύστερα περπάτησε... Μια φορά πήδηξα στη φουρτουνιασμένη θάλασσα κι έβγαλα μια τουρίστρια, μια ομορφονιά, που δεν ήξερε τι θα πει μελτέμι κι ανέβηκε σ' ένα σέρφιγκ. Το βράδυ με κάλεσε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μαζί με τους φίλους της σε μια ταβέρνα κι ύστερα δε μ' άφησε να φύγω... καταλαβαίνετε τι θέλω να πω.

Τη νύχτα ονειρεύτηκα, πως στο νερό ζούσε ένα γίγαντας, κι όταν εγώ ήθελα δυο απλωτές να περάσω τη γέφυρα, μ' άρπαξε από τα πόδια και με γύρισε πίσω. Ξαναδοκίμασα... όμως τ' όνειρο τελείωσε, με ξύπνησε το καμαροτάκι, σε λίγο θα δέναμε για φόρτωση.

Ο καπετάνιος πήγε μ' ένα ταξί στην πόλη. Όταν γύρισε, τον σταμάτησα και τον ρώτησα: Ζει εκείνος, που έγραψε αυτή την ιστορία; Όχι, μου απάντησε, είναι από χρόνια πεθαμένος... Γιατί ρώτησα, θα μου πείτε. Αν κατάφερνα να το πιάσω από το λαιμό τούτο το ζωντανό νερό, και να το πνίξω, θα του έγραφα, να 'βλεπε, πως κι εμείς οι Ρομιοί καταφέρνουμε, χωρίς να παλεύουμε για το τομάρι μας, μπορούμε να κάνουμε περισσότερα από εκείνον το συμπατριώτη του. Όμως ο άνθρωπος δε ζούσε πια, κι έτσι θα μάθαιναν άλλοι, μπορεί ολόκληρη η Ελλάδα, το κατόρθωμά μου.

Την πρώτη κι όλας μέρα, που πήρα την άδειά μου, μπήκα στο τρένο και πήγα στη Χαλκίδα. Έπιασα ένα δωμάτιο σ' ένα φτηνό ξενοδοχείο, έφαγα χωρίς να βάλω ούτε γουλιά πιοτό στο στόμα μου, και πήγα και στάθηκα στη γέφυρα. Έπεσα στην ώρα που σταματάει, για λίγο· και τότε τραβάνε μέσα τη γέφυρα και περνάνε τα καράβια. Έβλεπα ακουμπισμένος στα κάγκελα, κι είχα μάθει, πως για να μην κόβουν την κυκλοφορία, να μη σταματάνε τ' αναθεματισμένα τ' αυτοκίνητα, την ανοίγουν μόνο γύρω στις δύο με τρεις το πρωί. Το νερό σα να κοιμόταν· δεν πρόφτασα όμως να τελειώσω το τσιγάρο μου – και ξύπνησε, ίσαμε που πρόφτασαν να περάσουν ένα μικρό καράβι και τρία κότερα. Κι άρχισε να κυλάει αργά στην αρχή κι ήσυχα, και σε λίγο έτρεχε, έτρεχε σα λυσσασμένο. Αν δεν ήταν οι καταραμένες οι μηχανές πίσω μου, θα τ' άκουγα κιόλας, θ' άκουγα τη φωνή του. Είδα σκαλιά, που έφταναν κάτω, χαμηλά, κοντά του. Κατέβηκα και τ' άκουσα· σφυρίγματα, φωνούλες και μαζί ένα σιγανό βουητό, λες κι ο γίγαντας μούγκριζε με κλεισμένο στόμα. Αυτό είναι, σκέφτηκα. Όλα τα ζωντανά έχουν φωνή, όπως και τούτο δω. Κι αποφάσισα: θα ξεκουραζόμουν ως τις δύο, θα περίμενα να περάσουν τα καράβια και θα 'πεφτα. Εκείνη την ώρα, σκέφτηκα, κανένας δεν θα περπατούσε στη γέφυρα κι έτσι κανένας δε θα μ' έβλεπε – ήθελα να είμαι ολομόναχος την πρώτη φορά. Αν πετύχαινα αυτό που ήθελα, τότε θα φώναζα σ' όλον τον κόσμο: Ελάτε να δείτε τον Αντρέα από τη Σκύρο να νικάει το ζωντανό νερό!

Στις δύο ήμουνα στη γέφυρα. Στις δυόμιση το νερό σταμάτησε, η γέφυρα άνοιξε, πέρασαν δυο καραβάκια και κάμποσα ψαράδικα. Κι όταν έκλεισε κι ο τόπος ερήμωσε, κατέβηκα τα σκαλιά, ξεντύθηκα κι έπεσα. Το νερό, που είχε ξυπνήσει για τα καλά, κατέβαινε από το βοριά για το νότο. Στην αρχή με πήρε μαζί του πάνω από είκοσι μέτρα. Όμως δεν το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'βαλα κάτω κι άρχισα μ' απλωτές να του πηγαίνω κόντρα. Ήταν δυνατό, περισσότερο απ' όσο περίμενα. Κι όχι μόνον αυτό, καθώς κολυμπούσα, το 'νιωθα να μου τρίβει με δύναμη το κορμί, και σε λίγο ένιωσα αμέτρητα νύχια να με ξύνουν, να με παιδεύουν, κι οι φωνές μου βούλωναν τ' αφτιά, κι όμως πήγαινα, έβγαζα το κεφάλι μου από το νερό και κοίταζα ψηλά, τη σίμωνα τη γέφυρα, όπου να 'ναι, έλεγα, θα βρεθώ από κάτω της, εκεί θ' αγωνιστώ, λίγα μέτρα είναι, δε μπορεί να μην την περάσω.

Έφτασα στην αρχή· κι όσο κι αν πάσχιζα, είδα πως δεν πήγαινα άλλο. Δε μ' ένοιαξε· για πρώτη φορά καλά είναι, σκέφτηκα και πήγα στην άκρη, βγήκα, σκουπίστηκα, ντύθηκα. Κάθισα και κοίταξα κάτω: το νερό έτρεχε σα δαιμονισμένο. Πού θα μου πας! είπα μέσα μου κι έφυγα.

Στο ξενοδοχείο ο πορτιέρης δεν κοιμόταν, καθόταν πίσω από το γκισέ και κουβέντιαζε με μια γυναίκα. Όταν με είδε, χαμογέλασε και μου είπε:

«Για ν' αργήσεις, θα πει πως πέρασες καλά!»

«Ναι» του είπα, πήρα το κλειδί κι ανέβηκα τη σκάλα. Πριν φτάσω επάνω, μου είπε ακόμα:

«Κι εδώ αν θέλεις, μπορείς κι εδώ να περάσεις καλά!» Και χάιδεψε την πλάτη της γυναίκας, που γύρισε και με κοίταξε χαμογελώντας. Κατάλαβα – όμως ο σκοπός μου δεν ήταν να περάσω καλά, ήταν κάτι άλλο, μεγαλύτερο, δυνατότερο· που δεν ήθελα για την ώρα να το μάθει κανένας.

Μπήκα στο δωμάτιο, ξεντύθηκα, έπεσα στο κρεβάτι. Κι εκεί τα θυμήθηκα όλα από την αρχή: πώς έπεσα, πώς πάλεψα. Έπρεπε όμως να ξεκουραστώ, θα δοκίμαζα ξανά την άλλη νύχτα.

Έτσι κι έγινε· ξανάπεσα στο νερό, κι εκεί που κόντευα να βρεθώ κάτω από τη γέφυρα, ένας από πάνω φώναξε:

«Κάποιος είναι στη θάλασσα! Θα πνιγεί!»

Πού μαζεύτηκαν στη στιγμή ένα σωρό άνθρωποι, δεν κατάλαβα. Ανάμεσά τους και δύο λιμενικοί, που κατέβηκαν τα σκαλιά, και μου φώναξαν:

«Έλα δω, θα πνιγείς!»

Τι να έκανα, βγήκα, ντύθηκα οι λιμενικοί μ' έβαλαν στη μέση και με πήγαν στο λιμεναρχείο. Εκεί ένας αξιωματικός με ρώτησε:

«Είσαι καλά: Και πώς βρέθηκες στο νερό;»

Είπα ένα ψέμα: πως κατέβηκα, έσκυψα να βρέξω το πρόσωπό μου κι έπεσα.

«Και πώς βρέθηκες μόνο με το μαγιό;»

«Ξεντύθηκα για να δροσιστώ...»

Να μη τα πολυλογούμε, με πίστεψαν, με ρώτησαν ξανά, αν ήμουνα καλά, και μ' άφησαν να φύγω.

«Και πρόσεχε» μου είπαν καθώς έβγαινα. «Κανένας δεν ασταθεύεται με τον Εύριπο!»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Την άλλη νύχτα ήμουνα τυχερός, κανένας δε μ' είδε. Κι έφτασα ως τη μέση της γέφυρας. Την τρίτη όμως κάποιος πάλι φώναξε – και μαζεύτηκαν όλοι εκείνοι. Ο αξιωματικός, άλλος αυτή τη φορά, μου είπε:

«Πάλι εδώ εσύ; Τι γίνεται μ' εσένα; Θα πνιγείς και θα 'χουμε μπλεξίματα!»

Του είπα, πως ήξερα καλό κολύμπι, κι είπα κι άλλο ψέμα: πως σ' ένα ναυάγιο κολύμπησα εφτά ώρες στον ωκεανό...

«Θέλεις να πεις πως έπεσες και τώρα να κολυμπήσεις;» με ρώτησε ο αξιωματικός. Κάτι ήθελα να πω, όμως μπήκε ένας λιμενοφύλακας κι είπε:

«Και χτες σα να τον είδα εκεί!» Ο αξιωματικός τον κοίταξε απορημένος και του είπε αυστηρά:

«Νόμισες, πως είδες κάποιον στο νερό και δεν είπες τίποτε; Καλά, θα τα πούμε αργότερα!»

Σηκώθηκε από το γραφείο του, ήρθε κοντά μου και με ρώτησε:

«Τι πας να κάνεις; Πες μας τι θέλεις να κάνεις;»

Δεν κατάλαβα, πώς μου ήρθε και είπα:

«Θέλω να νικήσω το ζωντανό νερό!»

Ο αξιωματικός μαρμάρωσε, με κοίταξε για λίγο και μου είπε με δυνατή φωνή:

«Τι θέλεις, είπες; Να νικήσεις το ζωντανό νερό;»

Μ' άφησε, πήγε στη γωνία και κάτι είπε σιγανά σ' έναν άλλον, που στεκόταν εκεί. Όταν γύρισε σ' εμένα, μου είπε:

«Καλά, σε καταλαβαίνω. Θα μείνεις εδώ απόψε κι αύριο βλέπουμε!»

Ύστερα τηλεφώνησε σε κάποιον και του είπε για μένα και για όσα έγιναν.

Φώναξα, δεν έχετε δικαίωμα, τους είπα, δεν άκουγαν τίποτε. Πέρασα τη νύχτα στο κρατητήριο μαζί μ' έναν πρεζάκια. Και το πρωί με πήγαν στο νοσοκομείο. Εκεί ένας γιατρός με κατάφερε και του είπα όλη την ιστορία... Κι ακόμα πως εγώ δεν είμαι όποιος κι όποιος, είμαι δυνατότερος από τον Ιρλανδό, κι αν εκείνος πάλευε για το τομάρι του, εγώ πάλευα μόνο για να πνίξω το γίγαντα, που ζει κάτω από τη γέφυρα. Και να μάθουν όλοι, ποιος είναι ο Αντρέας ο Σκυριανός, που έπεσε στο νερό μ' οχτώ Μποφόρ κι έσωσε μια τουρίστρια... Και τη νύχτα θα ξαναδοκιμάσω... Καλά, μου είπε, θα σε πάμε όμως σε καλύτερο νοσοκομείο, στην Αθήνα, πειράχτηκαν τα πλεμόνια σου. Με κλείδωσε στο γραφείο του κι έφυγε. Φώναξα, χτυπούσα την πόρτα, κανένας δε μ' άκουσε, λες κι είχαν φύγει όλοι ή είχαν κουφαθεί. Και το μεσημέρι με φόρτωσαν σ' έν' αυτοκίνητο της αστυνομίας – και μ' έκλεισαν εδώ που βρίσκομαι τώρα, συντροφιά με τον παλαβό το Χαλκιδαίο· που μου λέει συνέχεια: Εγώ μια κούκλα πυροβόλησα... αυτό που έκανες εσύ είναι αληθινή παλαβομάρα! Υπάρχει, μωρέ, ζωντανό νερό; Τι να του πω, ξέρει εκείνος για τον Ιρλανδό;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΙΚΟΥ Β. ΚΑΡΑΤΖΕΝΗ

ΜΙΑ ΒΡΑΔΙΑ ΜΕ ΛΥΚΟΥΣ

ΕΚΔΟΣΗ

ΟΜΙΛΟΣ ΦΙΛΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΙΜΕΝΙΚΟΥ

ΠΡΕΒΕΖΑ 2005

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο σκάρος [1]

Νίκου Β. Καρατζένη
Επιμέλεια - γλωσσάριο Αθ. Γ. Ανωγιάτη

«Ήρθε ο σκάρος, ήρθε ο χάρος». Με τον στίχο αυτό οι παλιοί νομάδες κτηνοτρόφοι τού ελλαδικού χώρου υποδέχονταν τη σκληρή ασχολία που άρχιζε από τη στιγμή που έφταναν στα χειμαδιά, κατά τον μήνα Χαμένο (Νοέμβριο), που άρχιζε να «χάνει» η μέρα (να μικραίνει) και σταματούσε τον Μάρτιο που μεγάλωνε η μέρα κι άρχιζε ο τόπος να χορταριάζει. Οι φθινοπωριάτικες νυχτιές ήταν ατέλειωτες, τα πρόβατα ήταν γκαστρωμένα, «τα βάρ(ε)γαν τ' αρνιά» και δεν άντεχαν νηστικά ως το χάραμα. Γι' αυτό οι τζιομπαναραίοι τα σκάριζαν (έβγαζαν απ' το μαντρί) το μεσονύχτι ν' αρπάξουν κάνα κλαρί, να κόψουν κάνα σπερδούκλι,[2] να «σιουμαλίσουν»[3], να μαζέψουν κάνα ξεροχόρτι. Ο σκάρος ήταν η στιγμή που δοκιμαζόταν η ανθρώπινη αντοχή στο παράωρο[4] ξύπνημα, στην αγρύπνια, στο κρύο, στη βροχή, στον αέρα, στο νυχτοπερπάτημα, στις νυχτιάτικες γυαλοπαγιές.

Το ρολόι των τζιομπαναραίων τη μέρα ήταν ο ήλιος και τη νύχτα η Πούλια και τα Ζυγά, όταν είχε ξαστεριά. Έτσι άμα «τσάκιζε» η Πούλια, δηλαδή είχε κάνει τη μισή διαδρομή της κι έγερνε προς τη δύση της, οι πραταραίοι[5] σκάριζαν τα κοπάδια τους και φύλαγαν να κάμει δρόμο δυο-τρεις οργιές (δυόμισι ώρες περίπου), για να τα ξαναφέρουν στο γρέκι[6] για ύπνο. Όταν ο καιρός ήταν βροχερός και το σκοτάδι το μεσονύχτι ήταν πηχτό κι αδιαπέραστο, οι νομάδες σκάριζαν τα πρόβατα όταν ένιωθαν (ξυπνούσαν). Πάντα είχαν το νου τους στα ζωντανά, αλλά κι αυτά ήταν μαθημένα και σαν ερχόταν η ώρα του σκάρου ήταν ανήσυχα, έκαναν πως προγκούσαν, ξύνονταν για να βροντήσουν τα κυπροκούδουνά τους, δίνοντας έτσι το σύνθημα στον πρατάρη τους να τα φροντίσει.

---

1 *σκάρος* < *σκαρίζω* < *σκαίρω* = σκιρτώ, πηδώ, χορεύω

2 *σπερδούκλι* = ασφόδελος, μπουρδέγκι

3 *σιουμαλίσουν* = ενδεχομένως από το *σίμαλος* < *σιμός* = πλατύς, πλακουτσωτός. Τα χόρτα κοντά στο γρέκι ήταν πολυφαγωμένα, άρα κοντά, πλακουτσωτά.

4 *παράωρα* = πολύ αργά, σε πολύ προχωρημένη ώρα

5 *πραταραίοι* = τζομπαναραίοι (*πράτα* = πρόβατα)

6 *γρέκι* = χώρος σταβλισμού

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στο σκάρο ακόμα και τα γίδια δεν έφευγαν πολύ μακριά από τα μαντριά τους, αλλά άρπαζαν βιαστικά ό,τι έβρισκαν μπροστά τους να «στομώσουν» την πείνα τους. Σαν είχε φεγγαροβραδιά και γλυκό καιρό, οι τζιομπαναραίοι έβλεπαν όλο το κοπάδι τους και το φύλαγαν από το ξηραμένο[7], τις θεοσκότεινες όμως νυχτιές είχαν ακονισμένες όλες τις αισθήσεις τους, «δεν κοκούνταγαν καταή» (δεν κάθονταν κάτω), έφερναν γυροβολιά τα πρόβατα ή τα γίδια, σιούραγαν[8] δυνατά και χούγιαζαν[9], παρακινούσαν τα σκυλιά ν' αλυχτούν, άναβαν κι από καμιά φωτοκαγιά σε τούφες από πουρνάρι που τα χλωρόφυλλά του έκαναν κρότο. Έτσι πυρώνονταν αλλά και κρατούσαν μακριά τ' αγριοζούλαπα, που πολλές φορές τ' άκουγαν να ουρλιάζουν με παρατεταμένα ουρλιαχτά στα παραπλάγια και στις λογγιές[10].

Στα γκαστρωμένα πήγαιναν δυο τζιομπαναραίοι γιατί στο σκάρο γεννούσε κι από κανένα κι ο φόβος να μείνει έξω από το γρέκι ήταν μεγάλος. Ζημιές πάθαιναν από τις αλεπούδες, που μόλις άκουγαν βελαξιά γεννησιάρικου αρνιού, ορμούσαν να το αρπάξουν κι έτσι τσαγκαδεύονταν[11] οι προβατίνες κι ήταν μεγάλη η στενοχώρια για τον τζιομπάνο – αν δεν είχε άλλο αρνί διπλάρικο[12] – να το «βάλει» στην προβατίνα που έχανε το δικό της. Τα γεννημένα δεν τα σκάριζαν γιατί είχαν τ' αρνάκια, έτρωγαν αμαλαγιά[13] κι ήταν καλύτερα βοσκημένα απ' τα ζ(υ)γούρια[14] και τα στέρφα[15], που τα σκάριζαν χωρίς κόπο κάθε βραδιά. Κάποιοι μερακλήδες γαλαριάρηδες[16] («πρατομάχους» τούς έλεγαν οι παλιοί τσελιγκάδες) σκάριζαν και τα γεννημένα, αφού κρατούσαν μέσα στα μαντριά τ' αρνιά, όπως έκαναν και τα κατσικάκια στο σκάρο των γιδιών οι γιδαραίοι.

Στις γεναριάτικες γυαλοπαγιές οι στερφαραίοι πούντιαζαν, τους περόνιαζε η παγωνιά ως το μεδούλι, μα αυτοί δεν εννοούσαν να μη σκαρίσουν τα κοπάδια τους, το είχαν σε περηφάνια ν' αψηφούν τ' αγριοκαίρια τής νύχτας. Πολλές φορές που βοσκούσαν κρυφά το βοϊδολίβαδο κάποιας κοινότητας, οι πραταραίοι βούλωναν τα κριαροκούδουνα και τ'

7 ξηραμένο = ζουλάπια, αγρίμια

8 σιούραγαν = σφύριζαν

9 χούγιαζαν = φώναζαν δυνατά, ιδίως από απόσταση

10 λογγιά < λόγγος = πυκνό δάσος

11 τσαγκαδεύονταν = έχαναν το αρνί τους

12 διπλάρικο = δίδυμο

13 αμαλαγιά = χορτάρι αβόσκητο, ανέγγιχτο

14 ζιγούρι = αρνί ηλικίας 6 έως 12 μηνών

15 στέρφα = μη ετοιμόγεννες προβατίνες και αρσενικά

16 γαλαριάρης = ο βοσκός που φυλάει τα γαλάρια, τις προβατίνες που έχουν γεννήσει κι έχουν γάλα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

άλλα μισοκούδουνα για να μην ακούγονται τα πρόβατα και προδίδονται στον αγροφύλακα και στους χωριάτες. Αβάρετοι άνθρωποι, ακόμα και στη νυχτιά κοντά στα ζωντανά τους, να τα βοσκήσουν, να τα περιποιηθούν, να μην κακοπεράσουν και τούς κακοφανεί. Άλλοτε πάλι «απόλαγαν στο σκάρο και το σύνορο»[17] κι όταν τους έπαιρναν είδηση οι συνορίτες έπεφταν γκλιτσιές[18] νυχτιάτικα. Ο αξιότερος ξύλιαζε τον άλλο κι ας είχε εκείνος δίκιο καμιά φορά.

Σαν χαμήλωνε η Πούλια, οι τζιομπαναραίοι ξανάφερναν τα κοπάδια στα γρέκια τους, δυνάμωναν τη φωτιά στο καλύβι, έφτιαχναν κάνα καφέ στα γερόντια που είχαν ξυπνήσει, πύρωναν καμιά ροκίσια φέτα, τη ροκάνιζαν με τυρί, έσβηναν τη δίψα τους κι έγερναν να πλαγιάσουν ως το ξημέρωμα στο φτερό[19] τού κοπαδιού, έξω, με στέγη τον ουρανό και στρώμα κλάρες πουρναρίσιες και ασφάκες. Τότε, τ' απόσκαρο, ήταν φόβος να τούς βάλει στον ύπνο το ξηραμένο, να πηδήξει στο γρέκι και να τούς κάνει ζημιά, γιατί απ' το κρύο, την αγρύπνια και την ορθοστασία, καθώς τυλίγονταν στην κάπα τους, τούς έπαιρνε ο ύπνος κι ήταν δύσκολο να νιώσουν τον πρόγκο των προβατιών. Τα πρόβατα που τα σκάριζαν, το πρωί κοιμούνταν ήσυχα και δεν βιάζονταν να πάνε για βοσκή. Άμα ήταν ασκάριστα από κακοκαιρία, το χάραμα ήθελαν να σπάσουν τον φράχτη.

Τα χινοπώρια[20] έκανε γλυκό καιρό, κι αν τύχαινε φεγγαροβραδιά, ο σκάρος ακόμα και στα παράωρα είχε παράξενη γοητεία κι ομορφιά. Μέσα στη γαλήνη τής ερημιάς, ακούγονταν μόνο οι θόρυβοι τής φύσης: το ελαφρό θρόισμα των φύλλων, το απόμακρο γαύγισμα ενός σκυλιού, η μοναχική κραξιά τού νυχτοκόκορα, το ανάριο λάλημα των κουδουνιών, που όλα μαζί συνέθεταν μια απαλή ποιμενική συμφωνία. Μια τέτοια συμφωνία είναι ο ποιμενικός ορχηστρικός σκοπός, ο θρυλικός πια «Σκάρος», που είναι ένας παθητικός, παραπονιάρικος ύμνος τής βουκολικής ομορφιάς, τής γνήσιας και παρθένας ζωής, που μόνο οι νομάδες, τα παιδιά τής βροχής, τού ήλιου, τής νύχτας και τής αυγής την ένιωθαν ως τα κατάβαθα τής ψυχής τους.

Σκάρισμα οι Τζουμερκιώτες κτηνοτρόφοι έλεγαν και το πρωινό αργό ξεκίνημα των προβατιών για τη βοσκή, καθώς και το δειλινό τους σκόρπισμα από τον στάλο[21] την άνοιξη στα χειμαδιά και το καλοκαίρι στα ξεκαλοκαιριά των βουνών τους. Ο πονεμένος ποιητής Κ. Κρυστάλλης στο «Σκάρο» του περιγράφει το σκάρισμα των κοπαδιών στο μεσονύχτι τού καλοκαιριού από τούς παλιούς πραταραίους.

---

17 γκλιτσιές = χτυπήματα με γκλίτσες (γκλίτσα < αγκλίτσα < αγκυλίτσα < αγκύλη)

18 απόλαγαν ..... και το σύνορο = παραβίαζαν το νοητό – κυρίως – σύνορο

19 φτερό = άκρη, πλευρά

20 χινόπωρο = φθινόπωρο

21 στάλος = σκιερός τόπος αναπαύσεως των αιγοπροβάτων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια οι περισσότεροι Τζουμερκιώτες κτηνοτρόφοι δεν σκαρίζουν τα κοπάδια τους. Τα ορμώνουν (κατευθύνουν) από το βράδυ σε μια κατεύθυνση, συνήθως τα χαμηλώνουν στις πλαγιές, οπότε αυτά μόνα τους βόσκοντας ανηφορίζουν και βγαίνουν σε κάποιο γρέκι, σε κάποιο ανάραχο[22] και κοιμούνται. Αν τα «καλλιάζει ο τόπος» δηλ. αν έχουν περιθώριο, τα πρόβατα σκαρίζουν από μόνα τους μια-δυο ώρες πριν φέξει και τραβούν για τα ψηλώματα, ώσπου να φτάσουν κατάραχα[23] και τα βρίσκει το θαμποχάραμα να βόσκουν. Την αυγούλα οι τζιομπαναραίοι παίρνουν τα φιδόστριφτα μονοπάτια, τα «σύρματα»[24] που ριγώνουν τις ψηλόραχες τής Πίνδου και σκαρφαλώνουν στις αετοκορφές να σαλαγήσουν[25] τα κοπάδια τους τον κατήφορο, ώστε να «πέσουν» στη στρούγκα[26] για άρμεγμα.

Όταν όμως υπάρχει περίπτωση να σμίξουν τα πρόβατα μ' άλλα κοπάδια ή να «κρούξουν»[27] το ξένο σύνορο, οι πραταραίοι ακολουθούν τα προβατοκόπαδα όλη τη νύχτα «από κοντά», καθώς λένε, και λαγοκοιμούνται στο φτερό, σε μια πλευρά τού κοπαδιού για να τα προσέχουν. Το κρύο τής αυγής κατάραχα μέχρι να «σκάσει» ο ήλιος, ούτε η κάπα η τραγομαλλίσια δεν μπορεί να το αντιμετωπίσει.

Από το νυχτοσκάρισμα των κοπαδιών σε πολλά Τζουμερκοχώρια έχει επικρατήσει και στην καθημερινή ζωή η φράση «αυτός σκάρισε» ή «αυτός είναι σκαρισμένος», που σημαίνει πως το άτομο για το οποίο γίνεται λόγος έχει χάσει τα λογικά του. Κι αυτό, ίσως, γιατί τα πρόβατα στο σκάρο προγκούσαν από τούς θορύβους και τούς φόβους τής νύχτας και λάκιζαν[28] (έφευγαν τρέχοντας χωρίς σταματημό στις λάκκες). Κι ο άνθρωπος που χάνει τα λογικά του δεν έχει αίσθηση τού χώρου, τού χρόνου και των πράξεών του.

Έχοντας γράψει, φίλε αναγνώστη, αυτό το κείμενο για τον σκάρο, κατά ένα μέρος είμαι παρελθόν. Ως απόγονος, όμως, ποιμένων διατηρώ τις μνήμες και τα συναισθήματα αυτής της σκληρής και συνάμα ρομαντικής ζωής, συμπάσχοντας με τους ανθρώπους των βουνών. Αν μη τι άλλο, παράγουν πρωτογενώς και τιμίως.

---

22 ανάραχο = χαμηλότερη από την κορυφή (ενδιάμεση) ράχη

23 κατάραχα = στην κορυφή της ράχης

24 σύρματα = τόπος διέλευσης θηραμάτων και κατά προέκταση «πέρασμα»

25 σαλαγάω = κατευθύνω το κοπάδι στη βοσκή με δυνατές φωνές

26 στρούγκα = περιορισμένος χώρος σταβλισμού, ιδίως για άρμεγμα

27 κρούξουν = ακραγγίξουν (μάλλον από το «κρούω»)

28 λακίζω < λακίς (= σχισμένο πράγμα, ξέσχισμα) : απομακρύνομαι τρέχοντας εξαιτίας φόβου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τάσος Πορφύρης: Ο ποιητής της ήττας και της μνήμης*

Στέλιου Θ. Μαφρέδα

Κυρίες και κύριοι,

Ας αφήσουμε τον ποιητή να μας συστηθεί ο ίδιος μέσα από τους στίχους του:

Η ποίησή μου έγινε κιόλας σαράντα χρόνων / τη θυμάμαι
Να μπουσουλάει στις σελίδες των περιοδικών / και να την
Κυνηγώ μήπως μου ξεφύγει και περάσει στο περιθώριο
Του χειρογράφου //
Μεγαλώνοντας δεν έκανε εύκολα παρέες /
Μονάχα με ορισμένες συνομίληκες συναντιόταν σε κανένα
Ταβερνάκι //
Δεν έγινε ποτέ του συρμού / ούτε οι φίλες της
Άλλωστε / και τώρα μένει σπίτι / διαβάζει παλιά γράμματα
Ακούει Μολδαύα σε δίσκους από βινύλιο – τα παράσιτα
Είναι πρωϊνό ξύπνημα πουλιών κι αχός από καταρράχτες –
Βλέπει παλιές ασπρόμαυρες φωτογραφίες που τα λένε όλα /
Η ποίησή μου έγινε σαράντα χρόνων κι αρχίζει να γκριζάρει.

Κι εγώ ας αναλάβω τον ρόλο του ενδιάμεσου, για να επεξηγήσω ορισμένα σημεία του ποιήματος, κι εσείς να κατανοήσετε καλύτερα ποιον άνθρωπο έχετε σήμερα εδώ ανάμεσά σας.

Ο συμπατριώτης μας Τάσος Πορφύρης γεννήθηκε το 1931 στο χωριό Άγιος Κοσμάς, στο Πωγώνι Ιωαννίνων. Σπούδασε στη Μέση Εμπορική Σχολή και αποφοίτησε το 1949. Μέχρι το 1996 εργάστηκε στο ζαχαροπλαστείο της οικογένειάς του. Είναι παντρεμένος με την γνωστή σοπράνο της Λυρικής Σκηνής Μυρτώ Δουλή. Έχει δύο γιους, τον Κώστα και τον Μιχάλη.

Στη λογοτεχνία ο Τάσος Πορφύρης εμφανίστηκε το 1955, όταν δημοσιεύει στο περιοδικό *Επιθεώρηση Τέχνης* το ποίημά του «Φεντερίκο

---

* Ομιλία που εκφωνήθηκε στις 6-11-2004 στη Θεοφάνειο αίθουσα κατά την παρουσίαση του έργου του ποιητή που οργάνωσε η Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γκαρθία Λόρκα». Την πρώτη του ποιητική συλλογή με τον τίτλο «Νεμερτσκα», θα την εκδώσει το 1961 και στην συνέχεια θα εκδώσει τις εξής συλλογές: «Το εγκαταλειμμένο σπίτι» 1968, «Flash Back» 1971, «Τοπίο» 1973, «Η πέμπτη έξοδος» 1980, «Τα λαβωμένα» 1996.

Κοντεύει λοιπόν σήμερα τα πενήντα η ποίηση του Τάσου Πορφύρη κι εκτός από αυτή την διαφορά, τα υπόλοιπα σημεία του ποιήματος που σας διάβασα παραμένουν ως έχουν. Και σήμερα εξακολουθεί να χυνηγάει την ποίηση, γιατί όπως λέει, «*δεν έχουν τέλος τα ποιήματα – ούτε τα βάσανα άλλωστε*». Οι παρέες του παραμένουν λίγες και εκλεκτικές, άλλωστε ο Πορφύρης, εκτός από ολιγογράφος, είναι και ένας ποιητής χαμηλόφωνος και εκτός των λογοτεχνικών σαλονιών. Για την μοναδική του παρέα, που τουλάχιστον εγώ ξέρω, αξίζει τον κόπο να αναφέρω καποια πράγματα γιατί η μνημόνευση αυτή είναι ένα από τα κλειδιά για την κατανόηση της ποίησής του.

Ο Τ.Π. ανήκε αρχικά στην εκδοτική ομάδα του περιοδικού *Μαρτυρίες* (1962-1966) και από το 1973 κι έπειτα του διάδοχου περιοδικού *Σημειώσεις*. Η αφετηρία τρόπον τινά αυτής της ομάδας τοποθετείται στη σκέψη του Μανώλη Λαμπρίδη, συνεργάτη του Άγι Στίνα, εξεχουσας μορφής του εργατικού κινήματος και ηγέτη της 4ης Διεθνούς. Ο Λαμπρίδης υπήρξε ο πρώτος από τους αριστερούς διανοούμενους που ξεκίνησε την αισθητική αντιπαράθεση με τον σταλινισμό της επίσημης αριστερής κριτικογραφίας μέσα από τις σελίδες της *Επιθεώρησης Τέχνης*. Υποδεχόμενος τον υπερρεαλισμό και άλλες τάσεις της καλλιτεχνικής πρωτοπορίας ως επαναστατικά φαινόμενα, απέδειξε την μεγάλη αξία των λεγόμενων ποιητών της παρακμής όπως ο Κ. Καρυωτάκης και γενικότερα της γενιάς του '20. Στο 7ο τεύχος της *Επιθεώρησης Τέχνης* το 1955 θα δημοσιεύσει ένα ριζοσπαστικό άρθρο με τον τίτλο «Il gran rifiuto» (η μεγάλη απόρριψη) και υπότιτλο «Καβάφης, Βάρναλης, Καρυωτάκης και η παρακμή», προκαλώντας τις οργισμένες αντιδράσεις των Τ. Βουρνά, Μ.Μ. Παπαϊωάννου και Μ. Αυγέρη, τροφοδοτώντας μια έντονη συζήτηση που διάρκεσε αρκετό καιρό, και στην οποία παρενέβη δύο χρόνια αργότερα (1957) ο Μ. Αναγνωστάκης με το άρθρο του «Προβλήματα σοσιαλιστικού ρεαλισμού» υπερασπιζόμενος τις θέσεις του Λαμπρίδη. Το 1963 ξεσπάει μια δεύτερη συζήτηση, με έναυσμα το περίφημο άρθρο του Βύρωνα Λεοντάρη «Η ποίηση της ήττας». Η συζήτηση, που κατά μία εκδοχή κρατάει μέχρι τις μέρες μας, θα είναι έντονη και πεισματική και θα σταθεί η αφορμή για την δημιουργία του πνευματικού κύκλου γύρω από τον Μ. Λαμπρίδη, με κύριο χαρακτηριστικό την αμφισβήτηση των δογμάτων και την αντιδικία με τους εκφραστές των. Ο κύκλος αυτός θα σταματήσει την συνεργασία του με την *Επιθεώρηση Τέχνης* και θα εκφράζεται πλέον από τις σελίδες, αρχικά του περιοδικού *Μαρτυρίες* μέχρι το 1965, και από το 1973, όταν καταργείται ο νόμος περί

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λογοκρισίας της χούντας, από το περιοδικό *Σημειώσεις*. Τους ανθρώπους αυτού του πνευματικού κύκλου επιβάλλεται να τους αναφέρουμε: Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Βύρων Λεοντάρης, Στέφανος Ροζάνης, Μάριος Μαρκίδης, Ανδρέας Μυλωνάς, Ρένα Κοσσέρη, Μάρκος Μέσκος και Τάσος Πορφύρης.

Το αισθητικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο ανδρώθηκε η ποίηση του Πορφύρη, είναι αυτό που σας περιέγραψα. Ο Πορφύρης έχει καταγραφεί ως κοινωνικός ποιητής και θεωρείται από τους πιο σπουδαίους εκπροσώπους της 2ης μεταπολεμικής γενιάς, μιας γενιάς που βίωσε στην πιο κρίσιμη ηλικία της τον πόλεμο του '40 και την γερμανική κατοχή, την εθνική αντίσταση και τον εμφύλιο και παρουσίασε το έργο της σε εποχή έντονων κοινωνικών αναταραχών, διεκδικήσεων και πλήρους λειτουργίας των κατασταλτικών μηχανισμών της εξουσίας και του παρακράτους. Όσοι πίστεψαν, μετά την λήξη του πολέμου σ' ένα καλύτερο μέλλον, σε μια άλλη ανθρωπότητα, διαψεύστηκαν και βίωσαν μια πραγματικότητα σκληρή και εκδικητική για όσα έπραξαν και για όσα όνειρα έκαναν. Το πιο οδυνηρό όμως είναι η διαπίστωση, πως η διάψευση των ελπίδων προήλθε κυρίως από την μεριά όπου είχαν εναποτεθεί. Αυτή η διάψευση οδήγησε πολλούς ποιητές μας σε μια προσωπική ήττα, τα αποτελέσματα της οποίας τα βιώνουν μέχρι σήμερα. Ο Πορφύρης, ένας από τους πιο γνήσιους εκφραστές αυτής της ποίησης της ήττας, παραδεχόμενος την νέα κατάσταση, ομολογεί:

Εδώ θα ζήσουμε / πατώντας αυτό το χώμα, π' ανθίζει από το αίμα
κάθε χρόνο παραρούνες // πλάϊ στα σπίτια με τις πολεμίστρες /
περνώντας πάντα βιαστικοί, σκύβοντας στο επικίνδυνο σημείο //
γιατί πάντα κάποιος μας σημαδεύει // κρατώντας σφιχτά το χαρτοφύλακα, που κάποτε ήταν αυτόματο //
Ε! φίλε, απ' τον καιρό που πέφταν αστραπές / και σ' έχανα και
σ' εύρισκα / πλάϊ σε πεσμένα δέντρα / καιρός να μάθεις την καινούργια γλώσσα / να πηγαίνεις ορισμένη ώρα στο γραφείο σου / να βγαίνεις τα σαββατοκύριακα με συντροφιά // Προσπάθησε να σβήσεις
τη φλόγα του κεριού / που ζωγραφίζει μάχες στους τοίχους //
Κι αν δεν τα καταφέρεις / άφησε τη βορεινή πόρτα ανοιχτή /
να μην τελειώσει ο άνεμος //
Ζήσε σαν χθεσινός μελλοθάνατος / που την τελευταία στιγμή
ο αποσπασματάρχης / αντί του «επί σκοπόν» κραύγασε «τους ζυγούς λύσατε» / ξεμπερδεύοντας με την εποχή των μαρτύρων /
ανοίγοντας την πόρτα σε μια καινούργια έκταση / με τους ανεμοδείκτες να γυρίζουν τρελά / με τα όνειρα θερισμένα / κι έναν κατακόρυφο ήλιο να τους βάζει φωτιά / ώσπου μια βιβλική βροχή να
τα εξαφανίσει όλα / χωρίς καινούργια κιβωτό / χωρίς ελπίδα πια //

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αυτή όμως η παραδοχή δεν σημαίνει αυτόματα και την αποδοχή της. Ο Πορφύρης δεν συμβιβάζεται με τετελεσμένα γεγονότα, δεν θεωρεί πως τα πάντα τελείωσαν, αλλά αντίθετα συναισθάνεται το χρέος να μην ξεχάσει τις πληγές και πολύ περισσότερο να μην απεμπολήσει τα οράματά του και τις προσδοκίες του. Κάτι τέτοιο, την σημερινή ανάλγητη και ωμή εποχή μας, φαντάζει ουτοπικό και μάταιο, όμως για τον ποιητή μας η μνήμη πρέπει να κρατηθεί ζωντανή, είναι η πηγή που δροσίζει την ποίησή του και κάνει τα ποιήματά του να θάλλουν:

Ψάξτε καλά στα σεντούκια στο παρελθόν
Ψάξτε κάπου υπάρχουν κρυμμένοι στίχοι
που κάνουν την κάμαρη και τη μνήμη
Να μοσχοβολάνε.

Η λειτουργία της μνήμης μοιραία αναφέρεται στο παρελθόν. Σε γεγονότα και καταστάσεις που κάποτε σημάδεψαν τη ζωή μας και χαράχτηκαν βαθιά μέσα στην καρδιά και το μυαλό μας. Και όσο αυτά τα γεγονότα δεν επικαλύπτονται με άλλα πιο χαρούμενα ή πιο οδυνηρά, ώστε να υποχωρήσει με την πάροδο του χρόνου η θύμησή τους, τόσο πιο συχνά εμφανίζονται και κυριαρχούν επάνω μας.

Από την δήλωσή του στην πρώτη συλλογή:

δεν ξέρει
πού να βάλει τα χέρια του
πού ν' ακουμπήσει το φορτίο της μνήμης
που του κουράζει τα μάτια...

μέχρι την ομολογία του στην τελευταία του συλλογή:

Διότι ο παρελθών χρόνος η μόνη πραγματικότητα,
ακουμπήστε πάνω του

η απόσταση που υπάρχει φαίνεται να είναι μικρή, ωστόσο το κόστος διατήρησης αυτής της μνήμης είναι πολύ μεγάλο. *Παζαρεύουν οι φίλοι στο φέρετρο / την τιμή της διατηρήσεως της μνήμης*, θα μας πει στην πρώτη κιόλας συλλογή. Η απόφαση για την διατήρηση της μνήμης είναι γενναία, απαιτεί μεγάλο ψυχικό σθένος και παράκαμψη των διλημμάτων που τίθενται: *Διότι ενώ ο δρόμος ανοιγόταν λεωφόρος μπροστά του / αυτός προτίμησε το μονοπάτι του γυρισμού / τη δύσβατη ατραπό της σωτηρίας*. Ο ποιητής μας πρέπει να παραιτηθεί από πολλά πράγματα για να κρατήσει την μνήμη μέσα του ζωντανή και συνεχώς να γεύεται το αίσθημα της απώλειας και την μελαγχολία και την πίκρα που εκλύει αυτό. *Τι θέλουν τούτες οι εικόνες / και με τυραννούν / εγώ όπως όλοι έδωσα το μοιράδι μου / από το λιβάδι της μνήμης / για ένα τεσσάρι*, θα κραυγάσει στην τελευταία του συλλογή. Η διατήρηση της μνήμης μεταφράζεται

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στον Πορφύρη σαν απόπειρα αναμέτρησής του με την Ιστορία που στο διάβα της συμπαρέσυρε τα πάντα κι άφησε πίσω της ερείπια και καημούς. Μια αναμέτρηση που απαιτεί γενναιότητα και μεγάλο ψυχικό απόθεμα αφού είναι γνωστό εκ προοιμίου το αποτέλεσμά της. Τα ποιήματα του Πορφύρη στάζουν θλίψη και πόνο, γιατί ακριβώς οι μνήμες είναι οδυνηρές, το αίσθημα της απώλειας είναι έντονο και το παράπονο πικρό, το άλγος των τραυμάτων επώδυνο, και η απογοήτευση για την διάψευση των ονείρων και των προσδοκιών φτάνει μέχρι την απελπισία. Είναι *αγρίμια λαβωμένα* τα ποιήματά του και για τούτο άκρως επικίνδυνα. Γι' αυτό θεωρεί υποχρέωσή του να μας προειδοποιήσει, για να μην ξαφνιαστούμε:

> *Αυτά τα ποιήματα – αθώα τοπία – κρύβουν ένα σωρό*
> *Κινδύνους / μπορεί να σας φέρουν σε δύσκολη θέση / οι*
> *Στίχοι τους εκ πρώτης όψεως κατανοητοί / γίνονται*
> *Δυσνόητοι / στην περιοχή τους συννεφιάζει απότομα /*

και φαίνεται πως έχει δίκιο. Τα ποιήματα του Πορφύρη πολλές φορές έχω την εντύπωση, πως είναι το αμόνι που πάνω τους ακονίζεται η ευαισθησία μας, είναι ποιήματα που τα κουβαλάς μέσα σου, τα διαβάζεις και ξανά πάλι τα διαβάζεις, τα ψιθυρίζεις σε κάθε σου βήμα, δεν σ' αφήνουν στην ησυχία σου. Οι λέξεις του είναι βέλη αιχμηρά που στο ψιθύρισμά τους πληγώνονται τα χείλη σου και η καρδιά σου.

> *Άφησέ με να σε χαϊδέψω / δάχτυλα κομμένα σύρριζα από παλιές*
> *απόπειρες / όπου ακουμπούσα άναβαν φωτιές / όπου μιλούσα*
> *ανάπηρες πετσοκομμένες κραυγές / στα πεδία των διαδηλώσεων*
> *όπου ονειρευόμουν το αναπηδητό του καροτσιού στις σκάλες*
> *της Οδησσού / με τη Μάνα ντουφεκισμένη και το μωρό πεταμένο*
> *στην αγκαλιά της Ιστορίας / ένα έργο που ανέβηκε και παιζόταν*
> *περίπου εβδομήντα χρόνια / αλλάζοντας σκηνοθέτες, σκηνογράφους, ενδυματολόγους, διευθυντές σκηνής / υποβολείς ρουφιάνους /*
> *ηθοποιούς που παίζαν τη ζωή τους πουλώντας το τομάρι τους*
> *ακριβά // Το κοινό νόμιζε στην αρχή / ότι το αίμα ήταν μπογιά /*
> *Όταν το πήρε χαμπάρι ήταν αργά / Πάνω από ομαδικούς τάφους*
> *λουλούδιζαν παρτέρια / ενώ ο Σοστακόβιτς άπλωνε το adagio του*
> *στις απέραντες στέπες της Ιστορίας / ένα χιονισμένο σεντόνι*
> *εις μνήμην εκατομμυρίων νεκρών //*
> *Και τώρα που έπεσε η αυλαία κι άδειασαν πλατεία και εξώστες /*
> *και σαλτιμπάγκοι υπνωτιστές αλωνίζουν την υφήλιο / ξαναθάβω*
> *τους νεκρούς μας με προσοχή / μην τυχόν και πέσουν κοντά*
> *στα θαμμένα βαρέλια με τ' απόβλητα του καιρού μας /*
> *και δεν προλάβουν την Άνοιξη...*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γύρω από τον κεντρικό άξονα της ποίησης του Πορφύρη, δηλ. την μνήμη, μπορούμε να ανιχνεύσουμε και άλλα καίρια στοιχεία της ποίησής του, είτε συνυφασμένα μ' αυτήν είτε όχι.

Αίφνης η νοσταλγία του γενέθλιου τόπου είναι πολύ έντονη στους στίχους του κι ένα από τα κυρίαρχα συναισθήματα του έργου του. Νοσταλγία για τα τοπία αλλά και για τον τρόπο ζωής, και *το κλαρίνο του Χαλκιά / να ζητάει βοήθεια.*

Έχει ιδιαίτερη σημασία το γεγονός πως τίτλος του πρώτου βιβλίου του Πορφύρη είναι το όνομα του βουνού που στέκει αντίκρυ από το χωριό του, η Νεμέρτσκα, κι αυτό το βουνό εμφανίζεται σχεδόν σ' όλες του τις συλλογές.

... Γράφω γιατί το πέτρινο σπίτι είναι μακριά
γράφω γιατί το ποτάμι με ξυπνάει με τις κραυγές του
– πέστροφες κόντρα στο ρέμα κι ελάφια σκύβοντας για νερό –
γιατί τα παιδιά μου ξέρουν την Νεμέρτσκα από φωτογραφίες...

μας λέει με σπαραγμό στην συλλογή του «Η πέμπτη έξοδος».

Ταυτόχρονα η γλώσσα του Πορφύρη έχει μέσα της πάμπολλα στοιχεία και αναφορές στη γλώσσα του χωριού του, χωρίς όμως να ενοχλεί ή να δημιουργείται κάποιο πρόβλημα στην πρόσληψη του ποιήματος, ενώ η επανειλημμένη επίκληση και περιγραφή του χώρου λειτουργεί με τέτοιον τρόπο, ώστε ο Πορφύρης μπορεί να θεωρηθεί ως ο ποιητής της Ηπειρώτικης ενδοχώρας παρ' όλη την ομολογία του: *δεν σε φωνάζω με τ' όνομά σου / γιατί ξέρεις ότι γράφω μονάχα για σένα.*

Αν και με το ζήτημα του χρόνου έχει ξεκαθαρίσει την θέση του και έχει απορρίψει εντελώς τον μέλλοντα, το παρόν φαίνεται πως τον ενδιαφέρει, και δεν στέκεται αμέτοχος και αδιάφορος στα σημερινά προβλήματα και στα αδιέξοδα. Η καθημερινότητα ανιχνεύεται στο έργο του, ενώ πολύ απλά θέματα, σχεδόν αδιάφορα, παίρνουν τεράστιες διαστάσεις με το βλέμμα που τα θεωρεί και τα εξατάζει. Είναι αξιοπρόσεχτα δύο ποιήματα της τελευταίας συλλογής, «Το συμβάν» και «Το εύρημα», όπου με πολύ ιδιαίτερο τρόπο και πολλή πρωτοτυπία ασχολείται, στο μεν πρώτο με το γκρέμισμα ενός δέντρου στο χωριό, και στο δεύτερο με την ανακάλυψη ενός σονέτου κατά το σκάψιμο για το μετρό της Αθήνας, όσο παράδοξο και εκκεντρικό και αν ακούγεται κάτι τέτοιο.

Πιστεύω ακόμη πως πολύ ενδιαφέρουσα είναι και η ερωτική πλευρά της ποίησης του Πορφύρη, κάτι που απ' όσο ξέρω δεν έχει τονιστεί ιδιαίτερα από τους κριτικούς του έργου του. Ο έρωτας υφέρπει σ' όλο το έργο του, δροσίζει όλους τους στίχους του με μεγάλη διακριτικότητα, μα πάντοτε εκφέρεται με ένα πικρό παράπονο και έναν λυγμό, και είναι έρωτας για την γυναίκα, για την ζωή, για την ποίηση. Ιδίως για την τε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λευταία, πολλές φορές μιλάει ο Πορφύρης με ερωτική διάθεση, γιατί η περιπέτεια της ποίησης, όπως και η περιπέτεια της ζωής, μπορεί να μας κερνάει λίγες χαρές και περισσότερο άλγος, αλλά μόνον με τον έρωτα μπορεί να έχει καλή έκβαση.

Ό,τι είχα για σένα μέσα μου τόκανα στίχους
άδειασα, ρημάχτηκα για το χατίρι σου / κι εσύ
ρίχνεις μπόϊ κι ομορφαίνεις απ' το στερνό μου
αίμα / μου καρφώνεις την ανάσα στο στέρνο με
τα μακρυά σου δάχτυλα / κι από τις ρίζες της
ξεπηδάνε τριαντάφυλλα / που με πληγώνουν
και με μεθάνε.

Κυρίες και κύριοι,

Επιτρέψτε μου να ειπώ, με τον βαθμό γνώσης που έχω για τα ποιητικά μας πράγματα, πως περιποιεί ιδιαίτερη τιμή στην πόλη μας η παρουσία του Τάσου Πορφύρη, ενός ποιητή που κοσμεί με το έργο του και την πολιτεία του τα γράμματα της πατρίδας μας. Γι' αυτό θέλω να συγχαρώ τους υπεύθυνους της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας, που είχαν την πρωτοβουλία να τον καλέσουν να μας επισκεφτεί και να τους προτρέψω να συνεχίσουν αυτές τις πρωτοβουλίες γιατί πράγματι αξίζει τον κόπο. Θέλω ακόμη να τους ευχαριστήσω θερμότατα, που με εμπιστεύτηκαν να μιλήσω για τον προσκεκλημένο μας και να κοινωνήσω κι εγώ από την μεγάλη τιμή που μας έκαμε απόψε και την χαρά που μας έδωσε η παρουσία του στην πόλη του Καρυωτάκη.

Ευχαριστώ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΟΝΑΤΟΣ Σ. ΜΠΟΧΤΗΣ

ΔΥΤΙΚΑ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΑ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΥΛΕΣ ΩΣ ΤΗ ΣΚΑΛΑ ΤΗΣ ΤΖΑΒΕΛΑΙΝΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ - ΜΕΛΕΤΗ

ΠΡΕΒΕΖΑ 2005

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα προικιά της νύφης

Ανδρέα Καρζή

«Ωραία είναι η νύφη μας, ωραία τα προικιά της,
ωραία κι η παρέα της που κάνει τη χαρά της...»

Η ταινία *Νύφες* του Παντελή Βούλγαρη που σαρώνει φέτος ταμεία στην Ελλάδα, φέρνει στο προσκήνιο ένα τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα. Ίσως γι' αυτό να είναι και δημοφιλής, γιατί θυμίζει ... οικεία κακά. Τα άπροικα κορίτσια αποτελούν αιώνες τώρα δυσβάστακτο φορτίο που η οικογένεια πρέπει πάση θυσία να το ξεφορτωθεί. Ο δι' αλληλογραφίας γάμος με κάποιο οικονομικά πιασμένο γεροντοπαλίκαρο στις ΗΠΑ ήταν τον περασμένο αιώνα ... μάννα εξ ουρανού, γιατί μπορούσαν να βολευτούν και οι υπόλοιποι συγγενείς. Φυσικά λειτουργούσε ολόκληρο σύστημα παραοικονομίας και πατρωνίας καθώς οι κοπέλες δυστυχώς θεωρούνταν κατ' ουσίαν πράγματα, μάλιστα με μικρή ανταλλακτική αξία. Παρουσιάζονται όλα αυτά στην ακραία τους μορφή, αλλά μη νομίσετε ότι είναι ανύπαρκτα στην εποχή που έχει άρδην αλλάξει η θέση της γυναίκας. Πίσω από την επίπλαστη καταναλωτική ψύχωση και τις λαμπρές τελετές, ο γάμος στην επαρχία έχει ακόμα θλιβερές και γκρίζες περιοχές. Αιτία η περίφημη προίκα που δια νόμου καταργήθηκε αλλά όλοι την ποθούν, είτε το παραδέχονται είτε όχι. Οι *Νύφες* έφεραν στο νου τους γάμους που γίνονταν τα παλιά χρόνια στα χωριά της Ηπείρου όπου η προίκα ήταν ο μεγαλύτερος βραχνάς για τους γονιούς. Στην εκλογή της νύψης από μέρους του γαμπρού εβάρυνε πολύ πρώτα το σόι της, η ικανότητα των δικών της να κάνουν τις δουλειές του χωραφιού και σε τρίτη και τέταρτη μοίρα ερχότανε η ομορφιά και η προίκα. Βέβαια στα λόγια, μάλλον πολύ περισσότερο τα τραγούδια μερικές φορές εξωραΐζουν καταστάσεις:

Εγώ στα πλούσια τα προικιά το νου μου δεν τον έχω
τον έχω για της λυγερής τα μάτια και τα φρύδια...

Τα μελωδικά ... ξόρκια δεν φαίνεται να έπιαναν και πολύ, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι κάθε κορίτσι που γεννιόταν, έβαζε σε σκέψεις τους γονιούς για τα προικιά του. Όταν όμως τα κορίτσια γεννιόνταν το ένα κοντά στο άλλο, τα πράγματα ήταν ακόμα δυσκολότερα. Πώς θα τα κατάφερνε, αλήθεια, η καψομάνα να ετοιμάσει το σεντούκι (κασέλα) και το γύκο με τα υφαντά μάλλινα στρωσίδια, τα σαΐσματα, τις φλοκάτες

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βελέντζες, τα κελίμια και τα άλλα που ήταν τα βασικά είδη για το καινούργιο νοικοκυριό της νιόπαντρης κοπέλας; Η δόλια η μάνα που τυραννιόταν να κρατάει στο κατώι της δυο-τρεις προβατίνες και καμιά γίδα, για το λίγο γάλα και το βούτυρο, αλλά προπαντός για το μαλλί τους, που το μάζευε φλόκο-φλόκο, ετοίμαζε στον αργαλειό τα βιλάρια (τόπια), το δίμιτο και το φλοκάτο και ύφαινε τα άλλα μάλλινα στρωσίδια, όσο να συμπληρωθεί ο γύκος. Η μάνα και η βάβω της, χρόνια χρειάστηκε να γνέσουν με τις ρόκες τους τα μαλλιά στα βραδυνά νυχτέρια, στους δρόμους που πήγαιναν για δουλειά, στα ξύλα ή για νερό στη βρύση ή στο πηγάδι. Και η ίδια η κοπέλα έκανε ό,τι περνούσε από το χέρι της. Έπλεξε, κέντησε και ύφανε. Και τι δεν έφκιαξαν τα λεπτοκαμωμένα χεράκια της! Αριστουργήματα τέχνης που τα θαυμάζουμε ακόμα και σήμερα.

Κυρά μ' τη θυγατέρα σου γραμματικός τη θέλει
κι ας είναι και γραμματικός, πολύ προικιό γυρεύει
γυρεύει τάβλες αργυρές, σινιά μαλαματένια
γυρεύ' τον ουρανό χαρτί, τη θάλασσα μελάνη
γυρεύει τον Αυγερινό καθάριο δαχτυλίδι.

Σε μερικά χωριά, ρουχισμό και στολίδια η νύφη είχε άφθονα και αξίας μεγάλης. Ιδιαίτερα πρέπει ν' αναφέρουμε τα όμορφα σεντόνια που στους τέσσερις γύρους φαντάζουν μεγάλες αναπαραστάσεις με ειδυλλιακές σκηνές από γάμο κλπ. Ήταν και οι κεντητές φορεσιές σε πουκάμισα, κεφαλόδεσμους, ομπόλιες, ζωνάρια, μαξιλάρια, ποδιές, πεσκίρια, προσόψια, πετσέτες κ.ά.

Ποια είν' εκείνη που κεντά, διαμαντόνυφη κυρά
με κλωστή μεταξωτή, διαμαντόνυφη χρυσή
κέντησέ το μου καλά, διαμαντόνυφη κυρά
βάλ' του τέλια και μετάξια και κλωστή μεταξωτή
διαμαντόνυφη χρυσή.

Πώς να μην αναφερθούμε και στα σεγκούνια! Τα δούλευαν με χρυσόνημα και με μπρισίμι μαύρο ή κόκκινο, τα πολύχρωμα μπρισίμια ήταν σπάνια. Το κόκκινο όμως το μεταχειρίζονταν πολύ, γιατί μ' αυτό κεντούσαν τα σεγκούνια άλλων περιοχών. Μπρισίμια έμπαιναν και στις περίφημες Γιαννιώτικες ποδιές. Για να γίνουν καλά αλλά και για να ραφτούν όλα αυτά, έπρεπε να βάλει το χέρι του ειδικός ράφτης χρυσοχέρης, που αν δεν ήταν χωριανός θάταν από κάποιο άλλο κοντινό χωριό. Ο ερχομός του ράφτη άλλοτε γινόταν με τα πόδια και άλλοτε πάλι καβάλα στ' άλογο και προκαλούσε τη χαρά και τη συγκίνηση στις κοπέλες και φτέρωνε τα όνειρά τους! Καθισμένος σταυροπόδι πάνω στα μιντέρια, μπάσια, έραβε το προικιό συνέχεια μια, δυο ή και περισσότερες εβδομάδες, τρώγοντας και πίνοντας και κοιμόταν στο σπίτι που είχε τη χαρά αυτή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ποια είν' αυτή μες στα μπαμπάκια
(ν)όπου πλέκει την κλωστή, διαμαντόνυφη χρυσή.
Με το μάστορα μαλώνει και του λέει: Δεν πας καλά...
Μάστορα καλοτεχνίτη και καλέ μου κεντιστή
κέντησέ μου το φουστάνι, κέντησέ μου το καλά
βάλε πέτρες και διαμάντια και κλωστή μεταξωτή.

Ολόκληρη ζωή

Το προικιό θα την ακολουθούσε σε όλη της τη ζωή. Από αυτό θα ντυνότανε ως τα γεράματά της. Γιατί σαν θ' άρχιζαν μετά από ένα-δύο χρόνια να την παίρνουν μπροστά τα παιδιά, η φτώχεια και οι ανάγκες του σπιτιού της, πού καιρός και χρήματα ν' αγοράσει κάτι καινούργιο δικό της. Τα καλά της σεγκούνια, οι καλές της ποδιές, η ζώνη της και τ' ασημικά της θα 'μεναν τυλιγμένα στην κασέλα για τα δικά της κορίτσια. Μια καινούργια ελπίδα κι ένα καινούργιο όνειρο θα 'τρεφε το φτωχικό νυφιάτικο προικιό. Όσο για το σεντούκι (κασέλα), ε! αυτή θα αγοράζονταν με χίλιες δυσκολίες από τον πατέρα της και πάνω σ' αυτή θα αναγράφονταν το όνομα της νύφης και η χρονολογία του γάμου. Ήταν απαραίτητο έπιπλο για την αποθήκευση των προικιών. Φτιαγμένο απλά ή με πλούσια διακόσμηση και ήταν μια μόνιμη παρουσία στο παραδοσιακό σπίτι. Την κασέλα με τα προικιά την έβγαζαν από το σπίτι την ημέρα του γάμου και τη φόρτωναν στο ομορφοστολισμένο ντελικάτο άλογο ή μουλάρι. Πόσο συγκινητική τούτη η ώρα του φορτώματος του προικιού της νύφης!

Δεν ήρθε τ' αρχοντόπουλο στην πόρτα σας να στέκει
κι ουδέ να φάει κι ουδέ να πιει, κι ουδέ να σομπετίσει
την κόρη που του τάξεταν, ήρθε για να την πάρει.
Ας κάτσ' να φάει, ας κάτσ' να πιει κι ας καλοσομπετίσει
κι η κόρη είναι έτοιμη, κι αυτή και τα προικιά της.

Ανάμεσα στα σεντόνια και στ' άλλα ρούχα, καθώς τα δίπλωναν για να τα βάλουν στην κασέλα, συνήθιζαν να βάζουν φύλλα δάφνης. Σε χωριά του Πωγωνίου έβαζαν καρυδόφυλλα για να μην τα κόψει ο σκόρος. Το κάθε κομμάτι το έπαιρναν οι γυναίκες στην αγκαλιά τους και γέμιζαν την κασέλα τραγουδώντας:

Διπλώστε τα προικιά καλά γιατί περνάμε από χωριά
γιατί περνάμε από χωριά μη μας γελάσουν τα προικιά
διπλώστε τα προικιά καλά μην τα γελάσει η πεθερά.

Στο μεταξύ ετοιμάζονταν το ψίκι. Μετά το μπαϊράκι ακολουθούσε η νύφη καβάλα στ' άλογο με την κόκκινη βελέντζα και το κεντητό μαξιλάρι. Στη συνέχεια ακολουθούσε τ' άλογο που 'χε φορτωμένη την κασέλα με τα προικιά και τα όργανα τραγουδούσαν λέγοντας:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πέρα σ' εκείνο το βουνό και τις κοντοραχούλες
αμάξι εροβόλαγε στ' ασήμι φορτωμένο
στ' ασήμι και στο μάλαμα και στο μαργαριτάρι
λαφίνες τρεις το τράβαγαν και τρία παλικάρια
εκεί θα ξεφορτώσουμε, θα κάνουμε το γιο μας.

Άλλο ένα τραγούδι το οποίο έλεγαν στο δίπλωμα των προικιών, αυτοσχεδιάζοντας ανάλογα με την περίσταση. Γιατί πρέπει να σημειώσουμε το αυτονόητο για την παλιά εκείνη ρομαντική εποχή, ότι δηλαδή οι παιχνιδιάτορες φτιάχνουν τραγούδια ώστε να ταιριάζουν και να χαροποιούν τους συμμετέχοντες στον κάθε συγκεκριμένο γάμο, παινέματα για το ζευγάρι που θα στεφανωθεί κλπ:

Κοιμάται ο ήλιος στα βουνά, κοιμάται μες στα χιόνια
κοιμάται κι η αγάπη μου σε παρδαλά σεντόνια
της στέλνω χαιρετίσματα μ' ένα περιστεράκι.

Και ακολουθούν οι ευχές για «καλορίζικα και καλόλιωτα»:

Ευχήσου με μανούλα μου τα ρούχα να διπλώσω
– Ευχή να 'χεις παιδάκι μου τα ρούχα να διπλώσεις
και στο καινούργιο σπίτι σου για πάντα να ριζώσεις.

Την ατμόσφαιρα της χαράς για την παντρειά αλλά και τα βαριά συναισθήματα για τον αποχωρισμό από την πατρική εστία εκφράζει το παρακάτω τραγούδι. Όσο κι αν θεωρούνται βάρος τ' άπροικα κορίτσια, όταν αποκτούν προίκα και βρεθεί γαμπρός, οι σκηνές που αφήνουν τους γονιούς είναι σημαδιακές. Μην ξεχνάμε ότι παλιά δεν υπήρχαν μέσα συγκοινωνίας όπως τώρα.

– Σήμερα μάνα μ' δεν μπορώ, εβάρυνε η καρδιά μου.
Τι σου 'κανα μανούλα μου και μου χωρίζεις τα ρούχα;
– Ήρθ' ο καιρός σου κόρη μου τα ρούχα να διπλώσεις
με την ευχή μου κόρη μου καλά να πας στο σπίτι
να βρεις καινούργια γονικά, κουνιάδες και κουνιάδους
να βρεις γειτόνους χωριανούς, την πόρτα να σ' ανοίγουν
και στο πλευρό σου να 'ρχονται αν τύχει κακιά η ώρα.
– Έλα μανούλα μου γλυκιά και δώσ' μου τα προικιά μου
τα άσπρα, τα μεταξωτά, με τα χρυσά κεντίδια
την κεντητή μου την ποδιά και τα χρυσαφικά μου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι αγώνες των Ακτίων κατά το χρονικό διάστημα από το έτος 1960 έως και το έτος 1964

Σπυρίδωνος Ι. Κοσκίνα
Επιτ. Δ/ντού Υπουργείου Εμπορίου
Πτυχιούχου Πολιτικών Επιστημών

Το γεγονός ότι κατά τον τελευταίο καιρό σε διάφορα εκδοθέντα βιβλία ή και πρόσφατα στον Τύπο δεν έχει γίνει αναφορά σχετικά με τους τελεσθέντες αγώνες των Ακτίων, με υποχρεώνει να γράψω όσα στοιχεία έχω στη διάθεσή μου προς πληροφόρηση του κοινού και χάριν της αθλητικής ιστορίας.

Η εργασία μου αυτή αφορά τους τελεσθέντες αγώνες των Ακτίων: 1) Θ' Άκτια (16-17 Ιουλίου 1960) υπό την υψηλή προστασία του τότε διαδόχου Κωνσταντίνου. 2) Ι' Άκτια (29-30 Ιουλίου 1961) υπό την προστασία του τότε Νομάρχη Γεωργίου Μαρκοπούλου. 3) ΙΒ' Άκτια (31 Αυγούστου - 1 Σεπτεμβρίου 1963) υπό την προστασία του τότε υπουργού Συγκοινωνιών Αναστασίου Ποταμιάνου και 4) ΙΓ' Άκτια (15-16 Αυγούστου 1964) υπό την προστασία του τότε Νομάρχη Ηλία Παπαγιαννοπούλου.

Οι ανωτέρω αγώνες ως γνωστόν έγιναν με πρωτοβουλία και ευθύνη των αθλητικών σωματείων Αθλητικής Ενώσεως Πρεβέζης και Αθλητικού Ομίλου Πρεβέζης, πρόεδρος των οποίων υπήρξα και κατά την χρονική περίοδο τελέσεως των αγώνων αυτών. Στόχος της συγγραφής αυτής είναι να συμπληρώσει το κενό που υπάρχει σήμερα στην αθλητική ενημέρωση γεγονότων εξαιρετικών που έγιναν εδώ και 40 και πλέον χρόνια.

Σύντομη ιστορία των Ακτίων

Σε ανάμνηση της νίκης του Ακτίου το 31 π.Χ. ο Αύγουστος θέσπισε τα «ΑΚΤΙΑ», αγώνες που αντικατέστησαν εκείνους που γίνονταν προς τιμήν του Ακτίου Απόλλωνα στη χώρα του Ανακτορίου. Οι αγώνες παλαιότερα διεξάγονταν από το Κοινό των Ακαρνάνων στο ακρωτήριο του Ακτίου. Μετά τη νίκη του Οκταβιανού οι αγώνες ανανεώθηκαν και απέκτησαν μεγάλη λαμπρότητα, τόσο που να επιθυμούν τη συμμετοχή σ' αυτούς αθλητές από όλη την επικράτεια, όπως μαρτυρούν επιγραφές Ακτιονικών. Η σημασία των αγώνων φαίνεται και από την τέλεση ισάκτιων αγώνων στη Ρώμη, στην Αντιόχεια και στη Μακεδονία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα πρώτα Άκτια μετά τη νίκη του Οκταβιανού διεξήχθησαν κατά τα έτη 30-28 π.Χ. όπως μαρτυρούν ο Κασσιόδωρος, ο Άγιος Ιερώνυμος και ο Ευσέβιος. Ο Στράβων μας μαρτυρεί ότι οι αγώνες γίνονταν στη Νικόπολη: «... Ἡ μέν οὖν Νικόπολις εὐανδρεῖ... χώραν τε ἔχουσα πολλήν... τό τε κατασκευασθέν τέμενος ἐν τῷ προαστείῳ τό μέν εἰς τόν ἀγῶνα τόν πεντετηρικόν ἐν ἄλσει ἔχοντι γυμνάσιόν τε καί στάδιον...» (Στράβων VII 7,6). Όπως μαρτυρεί ο Δίων Κάσσιος, οι αγώνες πραγματοποιούνταν με την επιμέλεια των Λακεδαιμονίων αφού αυτοί ήταν οι μόνοι οι οποίοι βοήθησαν τον Οκταβιανό να γίνει κυρίαρχος.

Για τη διεξαγωγή των αγώνων χρησιμοποιούνταν το Γυμνάσιο και το Στάδιο και για τους μουσικούς αγώνες το Ωδείο, μνημεία που σώζονται σε καλή κατάσταση ακόμη και σήμερα. Πραγματοποιούνταν όλα τα αγωνίσματα, η πυγμαχία, το παγκράτιο, το στάδιον, ο δίαυλος, ο δόλιχος, ο οπλίτης δρόμος, το πένταθλον κ.α.

Στα νέα Άκτια μαρτυρούνται επίσης αγώνες ποιητών, σοφιστών, αυλητών, κωμωδών, τραγωδών, σαλπιγκτών και κηρύκων.

Το έπαθλο για τους νικητές ήταν ο στέφανος, γεγονός που προσέδιδε ακόμη περισσότερη αίγλη στους αγώνες.

Ένας από τους επιφανείς νικητές των αγώνων ήταν ο αυτοκράτορας Νέρωνας, όπως μαρτυρεί ο Ευσέβιος στα «Χρονικά» του: «Νέρων... ἐπί τούτοις κιθαρωδίαις καί τραγωδίαις κατά τε Ρώμην καί τήν Ἑλλάδα πομπεύων, Ἰσθμίοις καί Πυθίοις καί Ἠλείοις καί Ἀκτίοις ἐστεφανοῦτο κήρυξιν ἅρματι πηλίκῳ καί τῶν τελείῳ καί δεκαπώλῳ...».

Αναβίωση των Ακτίων

Η αναβίωση των Ακτίων από το έτος 1949 έγινε από την Αθλητική Ένωση Πρέβεζας και αποτέλεσε θεσμό για την αθλητική ιστορία της πόλης. Το θεσμό αυτό μετά τη συγχώνευση των αθλητικών σωματείων της Πρέβεζας (Αθλητικής Ενώσεως και Γυμναστικού Συλλόγου) συνέχισε ο Αθλητικός Όμιλος Πρέβεζας.

Διοικητικά Συμβούλια

Μέλη των διοικητικών συμβουλίων κατά τη χρονική περίοδο τελέσεως των ως άνω Ακτίων διετέλεσαν οι εξής:

– Πρόεδρος: Σπυρίδων Ι. Κοσκίνας

– Αντιπρόεδροι: Κωνσταντίνος Αφεντουλίδης και Θωμάς Λούτσης

– Μέλη κατά καιρούς: Πελοπίδας Ανωγιάτης, Δημήτριος Γεωργίου ή Νάνος, Χαρίλαος Γέρος, Γεώργιος Γερόλυμος, Σωτήριος Γαλανός, Δημήτριος Δράκος, Σπυρίδων Ηλιόπουλος, Πάρις Κατσανάκης, Δημήτριος Καράμπελας, Σωτήριος Μαλτέζος, Ιωάννης Ντίλιος, Παναγιώτης Μπαγιάστας, Γεώργιος Ράπτης, Γεράσιμος Στρακαντούνας, Παναγιώτης Τσέλιος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Θ' ΑΚΤΙΑ, 16-17 Ιουλίου 1960

Έλαβαν μέρος 12 αθλητικά σωματεία: Γ.Σ. Μεσολογγίου, Ατρόμητος Ιωαννίνων, Αβέρωφ Ιωαννίνων, Γ.Σ. Βόλου, Γ.Σ. Τρικάλων, Γ.Ε. Αγρινίου, Τηλυκράτης Λευκάδος, Πύρρος Άρτης, Ελλάς Φλωρίνης, Λευκάτας Λευκάδος, Γ.Σ. Πρεβέζης, Α.Ε. Πρεβέζης.

Φωτογραφικά στιγμιότυπα από τη διεξαγωγή των Θ' Ακτίων παρουσιάζονται στις επόμενες σελίδες.

Βαθμολογία: 1) Α.Ε. Πρεβέζης β. 82, 2) Γ.Σ. Βόλου β. 79, 3) Αβέρωφ Ιωαννίνων β. 61, 4) Γ.Σ. Πρεβέζης β. 60, 5) Γ.Σ. Τρικάλων β. 39, 6) Ελλάς Φλωρίνης β. 29, 7) Ατρόμητος Ιωαννίνων β. 12, 8) Γ.Ε. Αγρινίου β. 12 και 9) Τηλυκράτης Λευκάδος β. 1.

Μεγάλο τόνο εορτασμού των Θ' Ακτίων έδωσε ο Ναυτικός Όμιλος Πρεβέζης με την δοθείσα την νύκτα της 16 Ιουλίου χοροεσπερίδα, ενώ το βράδυ της Κυριακής 17 Ιουλίου ερρίφθησαν βεγγαλικά από το ακρωτήριο Άκτιο και έγινε φαντασμαγορικός ηλεκτροφωτισμός του Ακτίου.

Τέλος τον μεγαλοπρεπή εορτασμό της τελέσεως των Θ' Ακτίων σχολίασε ο τοπικός Τύπος με τα καλύτερα λόγια [«Εθνικός Κήρυξ», «Αγών», «Ελευθερία», «Βήμα», «Φως Πρεβέζης», «Πρωϊνός Λόγος» (Ιωαννίνων), «Τοπική» (Πρεβέζης και Λευκάδος)].

Οι Επίσημοι που παρακολούθησαν τα Θ' Άκτια
Καθήμενοι από δεξιά στην πρώτη σειρά ο Διοικητής VIII Μεραρχίας,
ο Μητροπολίτης Νικοπόλεως & Πρεβέζης Στυλιανός,
ο Νομάρχης Πρεβέζης Γ. Μαρκόπουλος και η σύζυγός του,
ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών Πρέβεζας Ζεγκίνης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Θ!

"ΑΚΤΙΑ,,

1960 ΕΤΟΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ Θ!

ΥΠΟ ΤΗΝ ΥΨΗΛΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΝ
Α. Β. Υ. ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΣΤΑΔΙΩ ΠΡΕΒΕΖΗΣ
ΤΗΝ 16 ΚΑΙ 17 ΙΟΥΛΙΟΥ 1960

ΑΓΩΝΕΣ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟ-
ΓΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ & ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

Τύποις: Υιών Π. Τσάκα Πρέβεζα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΛΛΑΝΟΔΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

1) *Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Πρεβέζης* **κ. κ. Στυλιανός**

2) *Νομάρχης Πρεβέζης* **κ. Γεώργιος Μαρκόπουλος**

3) *Δήμαρχος Πρεβέζης* **κ. Δημήτριος Κρόκος**

4) **Τσακαλῶτος Θρασύβουλος** *Αντιστράτηγος ἐ. ἀ.*

5) *Φρούραρχος Πρεβέζης*

6) *Πρόεδρος Ἀθλ. Ἑνώσεως Πρεβέζης* **κ. Σπ. Κοσκίνας**

ΑΓΩΝΟΔΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

1) *Ἀλυτάρχης* **κ. Κων)νος Ἀφεντουλίδης**

2) *Γυμνασίαρχος* **κ. Ἀχιλλέας Παπανικολάου**

3) *Ἔφοροι τάξεως* **κ. κ. Λ. Καγιώργης; Πάρις Κατσανάκης**

4) *Ἀφέτης* **κ. Γεράσιμος Ντάβαρης**

5) *Ἔφορος Δρόμων* **κ. Βασίλειος Τσαντούλας**

6) *Κριταί* **κ. κ. Κων)νος Γέρος Σπυρίδων Χριστάκης Χαράλαμπος Μπεβούδας Ἀρστ. Δόνος**

7) *Ἔφορος Ρίψεων* **κ Κων)νος Γενιᾶς**

8) *Κριταί* » **κ. κ. Εὐσ. Σταμουλάκης Ἀπ. Μπάκας**

9) *Ἔφορος Ἁλμάτων* **κ. Μιχ. Τσιώμος.**

10) *Κριταί* » **κ. κ. Παν. Γιαννόπουλος Λέων. Μπερκοῦζος Στέφ. Καράμπαλης**

11) *Χρονομέτραι* **κ. κ. Κων. Ζώης Πέτρος Κωστακιώτης Ἠρ. Ζηκίδης.**

12) *Ἰατροί* **κ.κ. Χρ. Τσαντούλας Π. Λάζος Θ. Λούτσης**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η αφή του φωτός και η μεταφορά της δάδας
από το αρχαίο Στάδιο της Νικοπόλεως

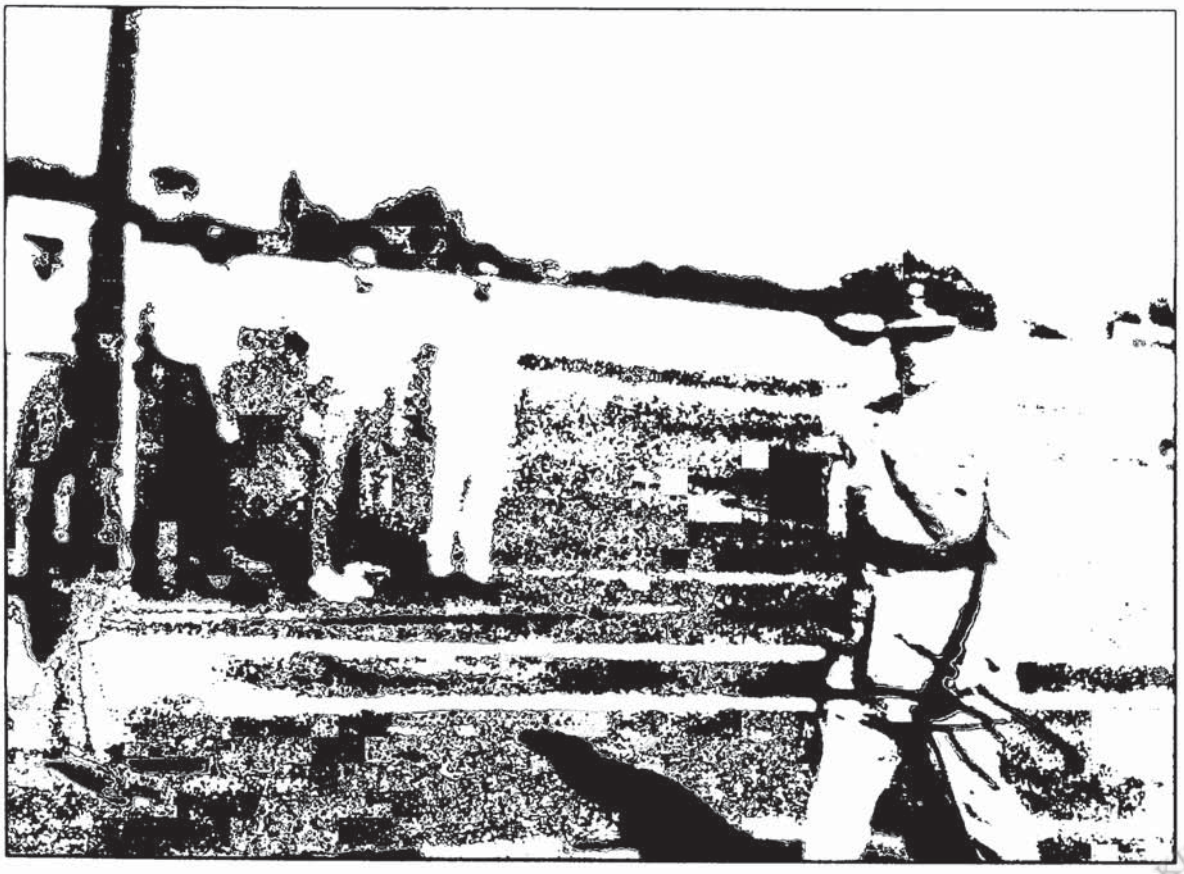

Η τελετή της παραδόσεως του ολυμπιακού φωτός από τον αθλητή της
Ενώσεως Ιωάννη Σάμιο στην αθλήτρια Νικολάρα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

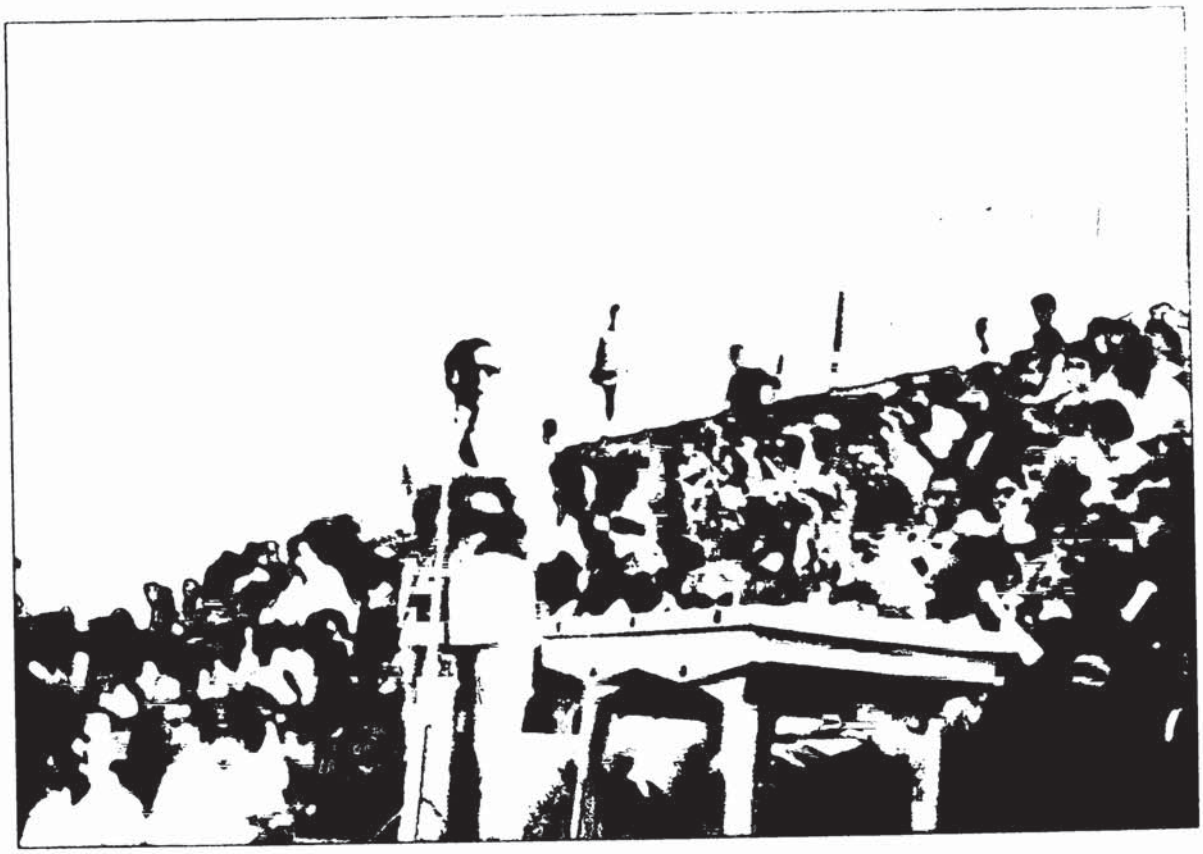

Υποδοχή του Νομάρχη Γ. Μαρκόπουλου και της συζύγου του από τον Σπυρ. Κοσκίνα

Υποδοχή του Μεράρχου VIII Μεραρχίας από τον Σπυρ. Κοσκίνα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ομιλία του Προέδρου της Α.Ε. Πρεβέζης Σπυρ. Ι. Κοσκίνα

Η κήρυξη ενάρξεως των αγώνων από τον Νομάρχη Γ. Μαρκόπουλο

Ο όρκος των αθλητών από τον αθλητή Χαράλαμπο Μαστρογιάννη

Επίσημοι: ο Στρατηγός Θρασύβουλος Τσακαλώτος,
ο Διοικητής VIII Μεραρχίας κ.τ.λ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παρέλαση αθλητών της Αθλητικής Ενώσεως Πρεβέζης στα Θ' Άκτια

Απονομή κυπέλλων από τον Νομάρχη Πρέβεζας Γ. Μαρκόπουλο. Μεταξύ Νομάρχη και αθλητών διακρίνονται οι κ.κ. Κοσκίνας και Λούτσης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΑ ΤΕΧΝΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΥΨΟΣ: 1) Παπανικολάου Χρ. Γ.Σ. Τρικάλων 1.75 (ρεκόρ σταδ.). 2) Καραΐσκος Εὐάγγελος Γ.Σ. Τρικ. 1,75. 3) Παπαχρῆστος Σωτ. Α.Ε.Π. 1,70.

ΣΦΑΙΡΟΒΟΛΙΑ: 1) Σουγγάρης Ἰωάν. Γ. Σ. Τρικ. 11,93. 2) Μαυρομάτης Ἄλκης Γ.Σ.Π. 11,53, 3) Δαρδαμάνης Κων. Ἑλλάς Φλωρίνης 11,42.

ΔΡΟΜΟΣ 1.500: Παναγιωτίδης Π.Α.Ο 4΄05΄΄ (ἐκτὸς συναγωνισμοῦ). 1) Σάμιος Ἰωάν. Α.Ε.Π. 4΄28΄΄, 2) Χῆτας Θωμᾶς Ἀτρόμ. 4΄30΄΄. 3) Παυλίδης Ὀδυσ. Ἑλλὰς 4΄35΄΄5΄΄΄.

ΔΡΟΜΟΣ 100 μ.: 1) Ζιώγας Δημ. Ἀβέρωφ 11΄5΄΄, 2) Μιχαὴλ Σωτήρ. Ἀβέρ. 11΄6΄΄, 3) Σωμόγλου Ἀθ. Γ.Σ. Βόλου 11΄9΄΄.

ΔΡΟΜΟΣ 3.000 μ.: 1) Σάμιος Ι. Α.Ε.Π. 9΄14΄΄. 2) Κοσμίδης Κων. Α.Ε.Π. 9΄18΄΄, 3) Μπεσίρης Κων. Γ. Ε. Ἀγριν. 9΄24΄΄.

ΣΚΥΤΑΛΟΔΡ. 4Χ400: 1) Ὁμάς Γ. Σ. Πρεβέζης 3΄46΄΄. 2) Ὁμάς Ἀβέρωφ 3΄47΄΄. 3) Ὁμὰς Γ.Σ. Βόλου 3΄48΄΄.

ΜΗΚΟΣ: 1) Μαστρογιάννης Χαρ. Α.Ε.Π. 6.21. 2) Σωμόγλου Ἀθ. Γ.Σ. Βόλου 6,03, 3) Σαγανᾶς Κων)νος Γ.Σ. Πρεβέζης 6,00.

ΔΡΟΜΟΣ 200 μ.: 1) Ζιώγας Δ. Ἀβέρωφ 24΄΄4΄΄΄, 2) Μιχαὴλ Σωτ. Ἀβέρωφ 24΄΄7΄΄΄ 3) Ρασβάνης Ἀν. Γ.Σ. Βόλου 25΄΄.

ΔΡΟΜΟΣ 800 μ.: Παναγιωτίδης Π.Α.Ο. 1΄58΄΄ (ἐκτὸς συναγωνισμοῦ). 1) Καλλιάρης Κων. Γ.Σ. Τρικ. 2΄8΄΄6΄΄΄, 2) Σάμιος Ἰωάν. Α.Ε.Π. 2΄10΄΄, 3) Χήτας Θ. Ἀτρόμ. 2΄12΄΄.

ΔΡΟΜΟΣ 400 μ.: 1) Ζιώγας Δημ. Ἀβέρ. 54΄΄. 2) Σαγανᾶς Κων. Γ.Σ.Π 55΄΄, 3) Μιχαὴλ Σωτ Ἀβέρ. 56΄΄.

ΑΚΟΝΤΙΣΜΟΣ: 1) Παπᾶς Ἀθαν. Γ.Σ. Βόλου 47,52 2) Μπάκας Λέανδρ. 46,8. 3) Σαλμᾶς Παντελῆς Γ.Σ. Μεσολογγίου. 44,1.

ΔΡΟΜΟΣ 5.000 μ.: Νὸλας Π.Α.Ο. 17΄50΄΄ (ἐκτὸς συναγωνισμοῦ). 1) Κοσμίδης Κων. Α.Ε.Π. 18΄21΄΄ 2) Μπεσίρης Κων. Γ.Ε. Ἀγριν. 18΄38΄΄, 3) Κριτσίνης Δημ. Γ.Σ. Βόλου 18΄45΄΄.

ΑΛΜΑ ΕΠΙ ΚΟΝΤΩ: Συμεωνίδης (ἐκτὸς συναγωνισμοῦ) Π.Α.Ο. 3.85. 1) Παπανικολάου Χρ. Γ. Σ. Τρικ. 3.73. 2) Γαϊτανίδης Ἀναστ. Γ.Σ. Βόου 3,25. 3) Βέσκας Ἀχιλ. Α.Ε.Π. 3,00.

ΔΙΣΚΟΒΟΛΙΑ: 1) Γαϊτανίδης Σιμ. Γ.Σ. Βόλ. 37, 01. 2) Σουγκάρης Ἰωάν. Γ. Σ. Τρικ. 34,73, 3) Τσουκανέλης Ἀλ. Ἀβέρ. 34,02.

ΤΡΙΠΛΟΥΝ: 1) Σπαρτιώτης Γερ. Γ.Σ.Π. 13,64, 2) Σαγανᾶς Κων)νος Γ.Σ.Π. 13,11, 3) Παπαχρήστου Σωτήριος Α.Ε.Π. 13,08.

4Χ100 1η ὁμάς Γ.Σ. Βόλου 47΄΄2΄΄΄. 2α Α.Ε. Πρεβέζης 47΄΄6΄΄΄. 3η Ἀβέρωφ 47΄΄9΄΄΄

«Αγών» Πρεβέζης, 19-7-1960

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΩΝ Θ' ΑΚΤΙΩΝ

Εἰς τὸν χῶρον τοῦ Ἐθνικοῦ Σταδίου Πρεβέζης καὶ ὑπὸ τὴν Ὑψηλὴν Προστασίαν τῆς Α.Β.Γ. τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, ἔλαβον χώραν, τὸ παρελθὸν Σαββατο-κύριακον 16 καὶ 17 Ἰουλίου, τὰ Θ' Ἄκτια, τὰ ὁποῖα ἐστέφθησαν ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἡ ἐφετεινὴ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία τῶν Ἀκτίων ὑπῆρξεν πρωτοφανὴς καὶ ἄνευ προηγουμένου, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι τόσον ἡ Α.Ε.Π. ὅσον καὶ ἡ ἐπίκουρος Ἐπιτροπή, εἶχον ὀργανώσει κατὰ τρόπον λίαν ἀξιοθαύμαστον τὴν ὑπέροχον αὐτὴν Ἀθλητικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀθλητισμοῦ μας. Ἀλλὰ καὶ δύο (2) ἀκόμη παράγοντες συνέτειναν κατὰ πολύ, εἰς τὴν ἄκραν αὐτὴν ἐπιτυχίαν τῶν Ἀκτίων, ἤτοι α) Ἡ συμμετοχὴ πολλῶν ἐξαιρετικῶν ἀθλητῶν, ἐκ Βόλου, Τρικάλων, Μακεδονίας, Ἰωαννίνων, Ἄρτης, Ἀγρινίου καὶ Λευκάδος μὲ λαμπρὰς ἐπιδόσεις καὶ β) Ἡ ἀθρόα προσέλευσις, πολλῶν χιλιάδων Φιλάθλων, ἐξ Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ Λευκάδος, συνέβαλλον τὰ μέγιστα ἀμφοτέρωθεν, διὰ τὴν ὅλην παρουσιασθεῖσαν λίαν ἀξιέπαινον καὶ ἀξιοτρόμητον λαμπρὰν αὐτὴν ἐπιτυχίαν τῶν Ἱστορικῶν μας ΑΚΤΙΩΝ. Θερμότατα τὰ συγχαρητήρια, ἐκφράζει σήμερον ἀπὸ τῶν στηλῶν της αὐτῶν, πρὸς ὅλους ὅσους συνέτειναν καὶ συνέβαλλον εἰς τὴν, εἰς ὕψιστον βαθμὸν μεγαλειώδη ἀναβίωσιν τῶν Ἀκτίων τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Νικοπόλεως, διὰ τὴν ὅλως ἰδιαιτέραν ἐφετεινὴν μεγαλοπρεπεστάτην καὶ ἀρίστην διεξαγωγὴν τῆς ὡραιοτάτης αὐτῆς Ἀθλητικῆς Ἐκδηλώσεως. Θερμότατα καὶ εἰλικρινῆ συγχαρητήρια, ἅμοῦ μὲ τὰς θερμοτάτας εὐχαριστίας της, ἐκφράζει καὶ πάλιν ἡ ΕΛΕΤΘΕΡΙΑ πρὸς τὴν Ἀθλητικὴν Ἕνωσιν Πρεβέζης, πρὸς τὴν Ἐπίκουρον Ἐπιτροπὴν Ἀκτίων, πρὸς τοὺς Ἀθλητὰς Μακεδονίας, Βόλου, Τρικάλων, Ἰωαννίνων, Ἀγρινίου Ἄρτης, Λευκάδος καὶ τῆς πόλεώς μας. Πρὸς τὰς χιλιάδας τῶν Φιλάθλων ξένων καὶ ἐντοπίων, διότι ἅπαντες συνέβαλλον εἰς τὴν πρωτοφανῆ αὐτὴν ἐπιτυχίαν τῶν ΑΚΤΙΩΝ, εὐχόμεθα δέ, ὁλοψύχως ὅπως ταχέως αἱ Ἀθλητικαὶ αὐταὶ ἐκδηλώσεις λάβουν Πανελλήνιον Χαρακτῆρα, γενόμενα ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΑΚΤΙΑ.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ Ν.Ο.Π. ΕΙΣ ΤΑ Θ' ΑΚΤΙΑ

Θὰ ἦτο μεγάλη καὶ ἀσυγχώρητος ἡ παράλειψίς μας, ἐὰν δὲν ἐτονίζαμεν, ὅλως ἰδιαιτέρως καὶ ἀπὸ τῶν στηλῶν μας αὐτῶν, ποία καὶ πόσον μεγάλη, συγκινητική, καὶ μεγαλειώδης ἐτήρησεν ἡ ὅλη συμμετοχὴ καὶ συμβολή, τοῦ λίαν ἀξιεπαίνου Ναυτικοῦ Ὁμίλου Πρεβέζης, εἰς τὴν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν τῶν Θ' Ἀκτίων. Θερμότατα καὶ εἰλικρινῆ συγχαρητήρια ἀνήκουν εἰς τὸ λαμπρὸν αὐτὸ Ναυαθλητικὸν Σωματεῖον τῆς πόλεώς μας. Ὁ Μέγας καὶ ὑπερεπιτυχὴς χορὸς τῆς Κυανῆς Ἀκτῆς, τὰ πλούσια καὶ ὡραιότατα Βενγαλικά, ὁ φαντασμαγορικὸς ἠλεκτροφωτισμὸς τοῦ Ἀκτίου, ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα ἀκόμη, ἦσαν Ἔργα—Συμβολῆς, ἦσαν Ἔργα—Θυσιασίας Συμμετοχῆς τοῦ Ν.Ο.Π. Θερμότατα καὶ πάλιν συγχαίρομεν τὸν Ν.Ο.Π., εὐχόμενοι ὁλοψύχως εἰς αὐτόν, πάντα τὸ Ναυαθλητικὸν βέλτιστον καὶ ὡραιότερον.

«Ἐλευθερία» Πρεβέζης, 23-7-1960

ΑΘΛΟΘΕΤΑΙ ΤΩΝ Θ' ΑΚΤΙΩΝ

Οἱ ἀθλοθετήσαντες Κύπελλα διὰ τοὺς νικητὰς τῶν ἀγωνισμάτων τῶν Θ' Ἀκτίων εἶναι οἱ ἑξῆς:

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης κ. κ. Στυλιανός, ὁ Νομάρχης κ. Μαρκόπουλος, ὁ Δήμαρχος κ. Κρόκος, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἡ Α.Τ.Ε, ὁ Κηπευτικὸς Συνεταιρισμός, ὁ Νομαρχιακὸς Σύμβουλος κ. Κανέλλος οἱ Ἀδελφοὶ Μποντίνο, οἱ Ἀδελφοὶ Γεωργίου, οἱ Ἀδελφοὶ Ἀνωγιάτη, οἱ Ἀδελφοὶ Ταντούλα, ὁ ἐργολάβος κ. Φαρμάκης, ὁ ἐργολάβος κ. Γιαννόπουλος, ἡ Καπνοβιομηχανία Κεράνη, ὁ κ. Καράμπελος βιομήχανος, τὸ τυπογραφεῖον Ἀδελφῶν Τσάκα, ὁ κ. Γ. Ρούμπος, ὁ κ. Χ. Τσάντης, τὸ κέντρον «Κυανῆ Ἀκτή», ὁ Ἐμπορικὸς Σύλλογος, ὁ Δικηγορικὸς Σύλλογος, οἱ ἀντιπρόσωποι Φέργυσον, Ἀδελφοὶ Ταρακάκη, ὁ κ. Κοσμᾶς Μπουροζάνης, ὁ κ. Ι. Χριστόπουλος, οἱ Συμβολαιογράφοι κ. Δόνος καὶ Φέτσης, ἡ Ταχυδρομικὴ Διανοιξ, ὁ Πανταχοῦ Μουσικὸς ὁ κ. Ἀρ. Τζίμας, καὶ τὸ 19ον ΚΤΕΛ ἀντὶ κυπέλλου 300 δρχ., ἡ Ἐμπορικὴ Τράπεζα καὶ κ. Γεώργιος Παπασάββας.

«Βῆμα» Πρεβέζης, 25-7-1960

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ι' ΑΚΤΙΑ, 29-30 Ιουλίου 1961

Αρχικά πραγματοποιήθηκε παρέλαση αθλητριών και αθλητών. Ακολούθησε η ομιλία του Προέδρου της Α.Ε.Π. Σπυρ. Κοσκίνα και η κήρυξη ενάρξεως των αγώνων από το Νομάρχη Γεώργιο Μαρκόπουλο.

Στα Ι' Άκτια έλαβαν μέρος τα παρακάτω αθλητικά σωματεία, με την έναντι αυτών βαθμολογία, ανδρών και γυναικών:

1) Αθλητική Ένωση Πρεβέζης	Άνδρες β.	77	Γυναίκες β.	25
2) Γυμναστικός Σύλλογος Πρεβέζης	»	73	»	3
3) Ατρόμητος Ιωαννίνων	»	68	»	6
4) Γυμναστικός Σύλλογος Βόλου	»	54	»	–
5) ΠΑΣ Αβέρωφ Ιωαννίνων	»	51	»	–
6) Παναχαϊκή	»	41	»	14
7) Γυμναστικός Σύλλογος Τρικάλων	»	9	»	–
8) Γυμναστικός Σύλλογος Αγρινίου	»	8	»	15
9) Γυμναστικός Σύλλογος Λαρίσης	»	8	»	–
10) Τηλυκράτης Λευκάδος	»	7	»	14

Κατά την τέλεση των αγώνων επικράτησε η ευγένεια, η παραδειγματική τάξη και η αθλητική ατμόσφαιρα. Όλα τα ανωτέρω είχαν σαν αποτέλεσμα να καταγοητεύσουν το φίλαθλο κοινό.

Καταπληκτική ήταν η εμφάνιση του γυναικείου αθλητισμού.

Ι' Άκτια: Παρέλαση αθλητριών της Αθλητικής Ενώσεως Πρεβέζης

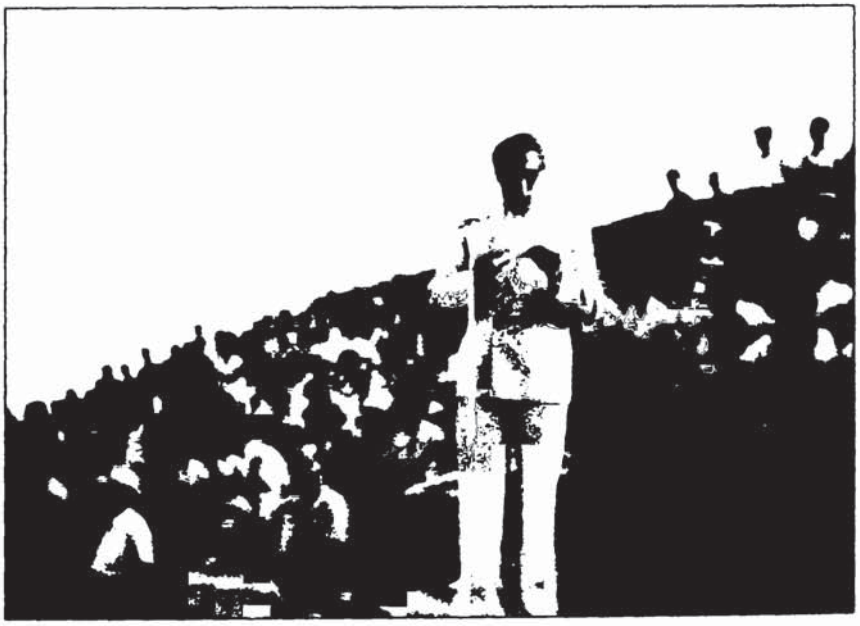
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στους αγώνες αυτούς έλαβαν μέρος και αθλητές του Παναθηναϊκού, του Ολυμπιακού και της ΑΕΚ, που προσκλήθηκαν από την Α.Ε. Πρεβέζης, εκτός συναγωνισμού.

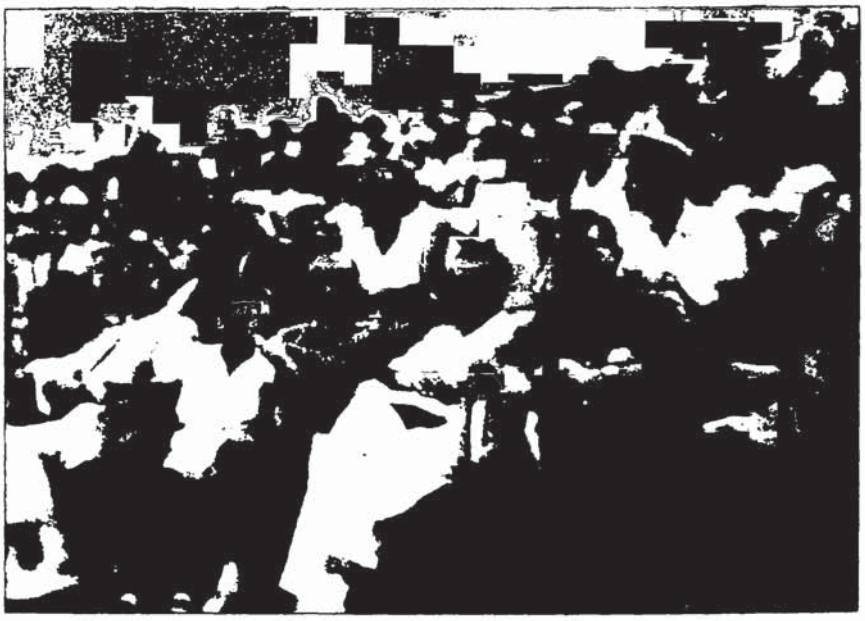
Σημειώνουμε το καταπληκτικό άλμα του Γυμναστικού Συλλόγου Πρεβέζης που κατέλαβε τη δεύτερη θέση στη βαθμολογία, με πρώτη της Α.Ε. Πρεβέζης.

Η καλύτερη επίδοση που σημειώθηκε κατά την τέλεση των Ι' Ακτίων ήταν εκείνη του αθλητή του Γυμναστικού Συλλόγου Πρεβέζης αειμνήστου Κων/νου Σαγανά, ο οποίος κατέρριψε το πανηπειρωτικό ρεκόρ με 13,96 μ. (από 13,84 μ.) στο άλμα τριπλούν.

Μετά το πέρας των αγώνων απονεμήθηκαν από τους Επισήμους τα κύπελλα στους πρωταθλητές. Τα κύπελλα ήταν από προσφορές των Αρχών και λοιπών ευγενών συμπολιτών.

Ι' Άκτια: Προσφώνηση από τον Πρόεδρο της Α.Ε.Πρεβέζης Σπυρ. Κοσκίνα

Ι' Άκτια, Πρέβεζα 30-7-1961: Επίσημοι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Απονομή βραβείων από τον Πρόεδρο της Α.Ε.Π. Σπυρ. Κοσκίνα.
Δεξιά ο αείμνηστος Παναγιώτης Τσέλιος

Απονομή βραβείων από το Νομάρχη Γ. Μαρκόπουλο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τον μεγαλοπρεπή εορτασμό της τελέσεως των Ι' Ακτίων σχολίασε με τα καλύτερα λόγια ο τοπικός Τύπος και η «Αθλητική Ηχώ» των Αθηνών:

ΕΤΕΛΕΣΘΗΣΑΝ ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΜΕ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΙΑΝ ΤΑ Ι! ΑΚΤΙΑ

ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΘΕΣΙΝ ΚΑΙ ΦΕΤΟΣ ΚΑΤΕΛΑΒΕ Η Α. Ε. Π.

ΝΕΟ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΡΕΚΟΡ

Μέ ἐξαιρετικήν λαμπρότητα καί ἀφ ιναστην συναρπαστικότητα ἐτελέσθησαν καί φέτος στό Ἐθνικό Στάδιο τῆς πόλεώς μας οἱ μεγαλύτεροι Ἀθλητικοί ἀγῶνες τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος. Τά Ι! ΑΚΤΙΑ

Σωματεῖα ἀπό διάφορα τμήματα τῆς Ἑλλάδος καθώς καί ἀθληταί τοῦ Παναθηναϊκοῦ Ὀλυμπιακοῦ καί Α.Ε.Κ. προσκαλεθέντα ὑπό τῆς Ἀθλητικῆς Ἑνώσεως Πρεβέζης ἠγωνήσθησαν μέ πίσμα διά τόν Στέφανον τῆς Νίκης.

Ἡ διεκδίκησις διά τήν Α! θέσιν ὑπῆρξε πεισματώδης.

Ἡ Α. Ε. Πρεβέζης τό δοξασμένο μας σωματεῖο μέ τήν χρυσῆ ἱσταρία του καί τά λαμπρά κατορθώματα ἐχάρισε καί πάλι στίς καρδιές μας τούς παλμούς τῆς χαρᾶς καί τῆς συγκινήσεως.

Οἱ φίλαθλοι τῆς Πρεβέζης ἐκτιμῶντες τήν μεγάλην προσπάθειαν τόσον τῶν ἀθλητῶν κ ί συμβούλων τῆς Α.Ε.Π., ὅσον καί τῶν φιλοξενουμένων ἀθλητῶν πού ξεκίνησαν ἀπό τόσο μακρυά πού ἦλθαν καί πάλι κοντά μας γιά νά μᾶς χαρίσουν τίς ὑπέροχες στιγμές τῶν Ι! ΑΚΤΙΩΝ, κατεχειροκρότησαν κι' ἐδειξαν τά ἀνώτερά τους φίλαθλα αἰσθήματα.

Ἡ εὐγένεια, ἡ παραδειγματική τάξις καί ἡ ἀθλητικωτάτη ἀτμόσφαιρα μάς κατεγοήτευσαν, θά ἦτο παράλειψις νά μήν σημειώσωμεν μίαν ὑραίαν προσπάθειαν τῆς Α.Ε.Π. μία προσπάθεια πού μόνον ἡ ΑΕΠ μπορούσε νά τήν φέρη εἰς πέρας. Ἦτο ἡ καταπληκτική ἐμφάνισις τοῦ γυναικείου ἀθλητισμοῦ.

Ἡ τεχνική ἐπιτροπή Γυναικείου Ἀθλητισμοῦ τοῦ ΣΕΓΑΣ ἀνέλαβε τήν πύκνωσι τῶν τάξεων τῶν ἀσχολουμένων μέ τόν γυναικεῖο ἀθλητισμό μας. Ὅταν στούς στίβους θά γυμνάζωνται πολλές νέες τότε μόνο θά μπορέσωμε νά ἐλπίσωμε γιά καλύτερες ἐπιδόσεις. Ἡ προσπάθεια αὐτή τῆς Α.Ε.Π. ἡ ὁποία θά πρέπει μέ κάθε τρόπο νά ἐπιτύχη εἶναι ἐθνικῆς σημασίας καί θά πρέπη νά τύχη τῆς γενικῆς ὑποστηρίξεως. Πρέπει μέ κάθε τρόπο νά ἀποκτήσουμε γυναικεῖο ἀθλητισμό, τό Σ.Ε.Γ.Α.Σ. ἂς προσέξη τήν εὐγενῆ αὐτή πρωσπάθεια τῆς Α. Ε. Π. καί ἂς τήν ἐνισχύση διότι οἱ δισχέρειες πού συναντᾶ εἶναι δισκολοδιάβατες καί ὅμως κατορθώνει πάντα καί μᾶς χαρίζει στιγμές γεμᾶτες ὑπερηφάνεια καί αἰσιοδοξία.

Κατωτέρω σᾶς παραθέτομεν ἀναλυτικῶς τά ἀποτελέσματα τῶν Ι! ΑΚΤΙΩΝ.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΝΔΡΩΝ

Τά τελικά ἀποτελέσματα τῶν ἀγώνων, ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Ἅλμα εἰς ὕψος Ρασβάνης (Γ.Σ) Βόλου 1.65 Νικόδημος (Γ.Σ.) Βόλου 1.65 Ρέντζος (Α.Ε. Πρεβέζης) 1.65 Παπαμιχαήλ (Γ.Σ. Πρεβ) 1.65 μ.

Δρόμ. 800 μ. ἐκτός συναγωνισμοῦ Παναγιωτίδης 1.58 Παπ.ανικολάου Νικ (Ἀτρ. Ἰων.) 2.5,5 Χήτος Θ. (Ἀτρ, Ἰωαν.) 2.6.5 μ Χούτος (ΓΣ Τρικ.).

Ἀκοντισμός Παπαχρήστος (ΓΣΓ) 59.47 Μπάκας (ΑΕΠ) 50.89 Καραγιαννίδης (Παναχ.) 46.30 μ. Κωστα γιώργος (ΓΣΠ) 44.23.

Δρόμος 100 μ Παπανδρέου (ΓΣ Βόλου) 11 6 Ρασβάνης (ΓΣ Βόλου) 11.7 Παπαγα'άνης (Τηλιερ Λευκ.) 11.7 Παππᾶς (ΑΕΠ) 11.9.

Ἅλμα εἰς μῆκος: Σαγανᾶς Κ. (ΓΣΠ) 6 37 ι. Παπαχρήστος (ΑΕΠ) 6 15 Καραβασίλης (Παν.) 6.03 μ.

Ἑλλην. δισκοβολία: Δαρβουάνης Κων. (ΑΕ Πρεβέζης,) 34.25 μ. Μπότσος Διον. ΓΣΠ 31.57

Σφυροβολία Γοργόλης (Ἀτρ Ἰωαν.) 33.26 Μελβίτης (Πυναχαϊκῆς) 30 15 Πάρνος Δημ. (Γ.Σ Βόλου) 29.20.

Σκυταλοδρομία Σουηδικήι Ἀτρόμητος—Ἄβερωφ Ἰωαννίνων 2 8 1 Παναχαϊκή Πατρῶν 2 12.6 Γ.Σ Πρεβέζης.

Σφυροβολία. Ἀργυρόπουλος (Α.Ε. Πρεβέζης) 11.88 μ. Μπουρομάτης (Γ ΣΠ) 1130 Γοργόλης (Ἀτρομήτου) 11 μ

Δρόμος 200 μ Παπανδρέου (Γ.Σ Βόλου) 24.3 Μιχαήλ (Ἄβερωφ) 25 3 Παππᾶς Μιχ (ΑΕΠ) 26.8 Ζιώγας (Ἄβερωφ) 25.9.

Δρόμος 1.500 μ. Παναγιωτίδης ἐκτός συναγωνισμοῦ 4 7.9 Χήτας (Ἀτρομ.) 4.21.4 Σόμιος Ι. (Α.Ε Πρεβέζης) 4 26 Χούτος (Γ.Σ Τρικάλων) 4.28.6.

Δρόμος 400 μ. Παπανικολάου Δημ. (Ἀτρ.) 53 6 Μιχαήβ (Ἀβ.) 55.6 Ρετσίνας (ΑΕΠ) 55.7

Ἅλμα ἐπί κοντῷ. Δούλης (Ἀβέρωφ) 3 20 μ Βαβιβούλης (ΓΣΠ) 3.00 μ. Κουτσοδόκος (ΓΣ Βόλου) 3.00 μ. Γιαννιώτης (ΓΕ ' γρ) 3.00

Ἑλλην. δισκοβ Μαυρομμάτης (ΓΣΠ) 36 64 Τσουτσανέλης (Ἀβ.) 36.42 Μπότσος (ΓΣΠ) 36 21 Ἀγραφιώτης (ΑΕΠ) 34.85 Παπαχρήστου (ΑΕΠ) 32.58 Μπάκας (ΑΕΠ) 32.42 μ.

Ἅλμα τριπλοῦν. Σαγανᾶς Κ. (ΓΣΠ) 13 96 (νέον πανηπειρωτικόν ρεκόρ) Μαλέγας (Ἀτρ.) 13 65 Παπαχρήστος (ΑΕΠ) 13.10.

Δρόμος 3 000 μ. Χήτας (Ἀτρομήτου Ι) 8.40.5 Σάμιος (ΑΕΠ) 9 57 Κουρής (Παναχ.) 10 2.2.

Σκυταλοδρομία 4Χ100 ΓΣ Βόλου 46 9 ΑΕΠ 48'' Παναφαϊκή 48 1.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Δρόμος 80 μ. Ζουρνᾶ (Ἀτρ 11.5 Κυλαμπόκα (Παναχ.) 11.6.

Σφαιροβολία Παπαλάμπρου Μ. (Παναχ.) 10 02 Σταματέλου (Τηλιερ Λευκ.) 9.17.

Ἅλμα εἰς μήκος Λυσιώτου 4.27 μ Κολοφωτιά (ΓΕ Ἀγ. 4 23 Ζωλτάκη (ΓΕ Ἀγρινίου) 4.20.

Ἅλμα εἰς ὕψος: Ἀντύπα (ΑΕΠ) 1.30 Γαβανόζη (ΑΕΠ) 1.20 Φουρτζῆ (ΓΕ Ἀγρινίου) 1 20

Σκυταλοδρομία 2Χ100 ΑΕ Πρεβέζης / Ε Ἀγρινίου.

ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

1η ἡ ΑΕ Πρεβέζης βαθμοί 25, 2) ΓΕ Ἀγρινίου 15 3) Παναχαϊκή Τηλιερατης 14 4) Ἀτρόμητος 6 5) ΓΣ Πρεβέζης 3.

ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ ΑΝΔΡΩΝ

1) ΑΕ Πρεβέζης βαθ 77 ΓΣ Πρεβέζης 73.1)2 3) ΠΑΣ Ἀτρ. Ἰωαν 68 4) ΓΣ Βόλου 54 1)2 5) ΠΑΣ Ἄβερωφ 51 6) Παναχαϊκή 41 7) Γ.Σ. Τρικάλων 9 8) ΓΣ Ἀγρινίου ΓΣ Λαρίσης 8 9) Τηλιερατης Λευκάδος 7.

Δέν μπορούμε νά παραλείψωμε καί τό καταπληκτικό ἅλμα τοῦ Γ.Σ. Πρεβέζης, ὅστις κατέλαβε τήν δευτέρα θέσιν εἰς τήν βαθμολογίαν.

Ὁ Γ.Σ. ἠγωνίζετο μέ πίσμα ἕως τήν τελευταία στιγμή διά τήν κατάκτησιν τῆς Α' θέσεως καί μάλλιστα πρό τοῦ ἀγωνίσματος 4Χ100 προηγεῖτο μέ αἰσ'ητή διαφορά ἀπό τήν ΑΕΠ.

Τελειώνοντας ἐκφράζομεν τά θερμά συγχαρητήριά μας πρός τό Διοικητικόν Συμβούλιον τῆς ΑΕΠ καί ἰδιαιτέρως πρός τόν ἀκούραστον ἔφορον τοῦ Κλωσσικοῦ Ἀθλητισμοῦ κ. Λημήτριον Γεωργίου ἡ Νάνον διά τήν μεγάλην προσπάθειαν πού κατέβαλον διά νά διεξαχθοῦν μέ πλήρη ἐπιτυχία τά Ι' ΑΚΤΙΑ καί εὐχόμε θα ὅπως συνεχίσουν τάς ἀόκνους προσπαθείας των εἰς τοιοῦτου εἴδους ἀθλητικάς ἐνεργείας διά τό καλόν τοῦ Ἀθλητισμοῦ μας πού πάντα χάρις στήν ΑΕΠ ὁ ἀθλητισμός τῆς Πρεβέζης καταλαμβάνει μία ἀπό τίς καλύτερες θέσεις σ' ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα.

Σπυρ Τσιώκας

«Ἐθνικός Κήρυξ» Πρεβέζης 7-8-1961

ΔΙΑΚΟΣΙΟΙ ΑΘΛΗΤΑΙ ΣΥΜΜΕΤΕΣΧΟΝ ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ «ΑΚΤΙΑ» ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ 1.58 ΕΙΣ ΤΑ 800 Μ.

ΑΠΟ ΔΥΣΙΝ ΑΡΧΙΣΟΥΝ ΝΑ ΦΑΙΝΟΥΝ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ ΑΘΛΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΔΙΑ ΝΑ ΜΕΤΑΣΧΟΥΝ ΤΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ

«Ἀθλητική Ἠχώ» Ἀθηνῶν 1-8-1961

ΙΒ' ΑΚΤΙΑ, 31 Αυγούστου - 1 Σεπτεμβρίου 1963

Την πρώτη ημέρα, Σάββατο 31/8/1963, έλαβαν χώρα ορισμένα αγωνίσματα, σύμφωνα με το σχετικό πρόγραμμα.

Τη δεύτερη ημέρα, Κυριακή 1/9/1963, παρουσία των επισήμων και πλήθους φιλάθλων έλαβαν χώρα η παρέλαση, η παράταξη, η έπαρση της σημαίας, η ορκωμοσία και η ανάκρουση του ολυμπιακού ύμνου.

Ακολούθησε η ομιλία του Προέδρου του Αθλητικού Ομίλου Πρεβέζης Σπυρ. Κοσκίνα και εν συνεχεία ο Νομάρχης Γεώργιος Μαρκόπουλος κήρυξε την έναρξη των αγώνων.

Έλαβαν μέρος τα παρακάτω 7 αθλητικά σωματεία με την έναντι αυτών βαθμολογία:

1) Αθλητικός Όμιλος Πρεβέζης	β.	101
2) Ολυμπιάδα Πατρών	»	97
3) Γυμναστικός Σύλλογος Τρικάλων	»	78
4) Πύρρος Άρτης	»	56
5) Γυμναστικός Σύλλογος Κερκύρας	»	44
6) Ε.Φ.Α. Αγρινίου	»	13
7) Γυμναστικός Σύλλογος Αιγίου	»	2

Οι καλύτερες επιδόσεις ήταν και πάλι του αθλητή του Α.Ο. Πρεβέζης Κων/νου Σαγανά με δύο νέα πανηπειρωτικά ρεκόρ (άλμα εις μήκος 6,60 μ. και άλμα τριπλούν 14,10 μ.).

Τέλος απονεμήθηκαν από τους Επισήμους τα κύπελλα στους πρωταθλητές και έληξαν οι αγώνες με την υποστολή της σημαίας και την ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου.

Γενικά οι αγώνες ΙΒ' Άκτια έγιναν με μεγάλη τάξη, μεγαλοπρέπεια και επισημότητα. Τον μεγαλοπρεπή εορτασμό της τελέσεως των ΙΒ' Ακτίων σχολίασε με τα καλύτερα λόγια ο τοπικός Τύπος.

ΕΙΣ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΣΤΑΔΙΟΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας ἐτελέσθησαν προχθὲς τὰ ΙΒ' "Ακτια

ΟΛΟΙ ΟΙ ΑΝΑΔΕΙΧΘΕΝΤΕΣ ΑΘΛΗΤΑΙ

ΠΡΕΒΕΖΑ, 2 (Τοῦ ἀνταποκριτοῦ μας). — Μὲ πᾶσαν μεγαλεπρέπειαν καὶ ἐπισημότητα ἐτελέσθησαν χθὲς (προχθὲς) τὰ ΙΒ' "Ακτια εἰς τὸ ἐθνικὸν στάδιον Πρεβέζης. Τὰ ΙΒ' "Ακτια συνίσταντο καὶ ἡ ἔπαρσις τῆς σημαίας. Ἐπηκολούθησαν ἡ ὁρκωμοσία τῶν ἀθλητῶν καὶ ὁ Ὀλυμπιακὸς Ὕμνος. Μεθ' ὃ ὁ κ. Νομάρχης Πρεβέζης μετὰ συντόμου καὶ ἄκρως ἐμπνευσμένης προσλαλιᾶς του, ἐκήρυξεν τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγώνων κατὰ τοὺς ὁποίους νικηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ ἑξῆς ὡς ἀκολούθως:

Ο ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΣ

ΑΛΜΑ ΕΙΣ ΜΗΚΟΣ

«Πρωινός Λόγος» Ιωαννίνων 3-9-1963

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Με μεγαλοπρέπεια ετελέσθησαν τα ΙΒ' Άκτια

— Μέ πᾶσαν μεγαλεπρέπειαν καὶ ἐπισημότητα ἐτελέσθησαν χθὲς (προχθὲς) τὰ ΙΒ' Ἄκτια εἰς τὸ ἐθνικὸν στάδιον Πρεβέζης. Τὰ ΙΒ' Ἄκτια συνίσταντο εἰς τὴν τέλεσιν ἀγώνων κλασσικοῦ ἀθλητισμοῦ μὲ συμμετοχὴν ἀθλητικῶν συλλόγων Ἄρτης, Ἀγρινίου, Αἰγίου, Πατρῶν, Κερκύρας, Τρικάλων καὶ Πρεβέζης. Ἡ ἔναρξις τούτων ἐγένετο ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος τοῦ παρεθόντος Σαββάτου ἀλλ' ἡ ἐπίσημος αὐτῶν ἐκδήλωσις, ἔλαβεν χώραν χθὲς (προχθὲς) Κυριακήν. Χιλιάδες λαοῦ εἶχον ἀπὸ ἑνωρὶς πλημμυρίσει τοὺς χώρους καὶ τὰς κερκίδας τοῦ ἐθνικοῦ σταδίου Πρεβέζης.

Παρίσταντο, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ.κ. Στυλιανὸς, ὁ Νομάρχης κ. Γεωρ. Μαρκόπουλος, ὁ Δήμαρχος κ. Κρόκος, ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ Φρουράρχου ταγματάρχης κ. Γεώργιος Χούλης, ὁ Διοικητὴς Χωροφυλακῆς ταγματάρχης κ. Σπυρίδων Αβλωνίτης, οἱ Νομαρχιακοὶ Σύμβουλοι κ.κ. Εὐστράτιος Ἰωάννου καὶ Ἰωάννης Κανέλλος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσημοι.

Τὴν 5ην ἀπογευματινὴν ἐγένετο ἡ παρέλασις τῶν ἀθλητῶν, ἡ παράταξις αὐτῶν καὶ ἡ ἔπαρσις τῆς σημαίας. Ἐπηκολούθησαν ἡ ὁρκωμοσία τῶν ἀθλητῶν καὶ ὁ Ὀλυμπιακὸς Ὕμνος. Μεθ' ὃ ὁ κ. Νομάρχης Πρεβέζης μετὰ συντόμου καὶ ἄκρως ἐμπνευσμένης προσλαλιᾶς του, ἐκήρυξεν τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγώνων κατὰ τοὺς ὁποίους νικηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ ἑξῆς ὡς ἀκολούθως:

ΑΛΜΑ ΕΙΣ ΜΗΚΟΣ
Σαγανᾶς Κων)νος. Νέον Ηαγκόσμιον ρεκόρ 6.60 Α.Ο. Πρεβέζης, Καρακοίσης Α. Γ.Σ. Τρικάλων, Παπαγεωργίου Σ. Α.Ο. Πρεβέζης.

ΣΦΑΙΡΟΒΟΛΙΑ
Ντάλλας Χρῆστος 12,53 Πύρρος Ἄρτης. Ρίγγας Γεώργιος Γ.Σ. Κερκύρας, Μπότσιος Διονύσιος Α.Ο. Πρεβέζης.

ΑΛΜΑ ΤΡΙΠΛΟΥΝ
Σαγανᾶς Κων)νος (ΝΠΡ) 14,10 Α.Ο. Πρεβέζης, Ἀρακλειώτης Γ. Σ. Κερκύρας, Καλμάρας Γ. Σ. Τρικάλων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΣΚΟΒΟΛ.
Μπότσιος Διονύσιος (32,40) Α.Ο. Πρεβέζης, Ντάλλας Χ. Πύρρος Ἄρτης, Φούρναρης Ἀνδρέας Γ. Σ. Κερκύρας

ΔΡΟΜΟΣ 100 Μ.
Γρηγορόπουλος Παναγιώτης (11''3) Ὀλυμπιάδος Πατρῶν, Πάντος Βασίλειος Γ. Σ. Τρικάλων. Καρακοίσης Ἀθανάσιος Γ.Σ. Τρικάλων

ΔΡΟΜΟΣ 400 Μ.
Καραβασίλης (54''8) ,Ολυμπιάδος Πατρῶν, Ρετσίνας Α. Ο. Πρεβέζης, Πάντος Βασιλείου Τρικάλων.

ΔΡΟΜΟΣ 1.500 Μ.
Βασιλακόπουλος (4' 33''5) Ὀλυμπιάδος Πατρῶν. Καρνάβας Γ. Σ. Τρικάλων, Ἀρματᾶς Α.Ο. Πρεβέζης.

ΣΚΥΤΑΛΟΔΡ. 4Χ100
Γυμναστικὸς Σύλλογος Τρικάλων (47''8) Ὀλυμπιὰς Πατρῶν. Πύρρος Ἄρτης

ΑΛΜΑ ΕΠΙ ΚΟΝΤΩ
Μυλωνᾶς Ὀλυμπιάδος Πατρῶν, Βαδιβούλης Πύρρου Ἄρτης, Φακίστας Πύρρου Ἄρτης.

ΑΚΟΝΤΙΣΜΟΣ
Παπαχρήστου Χαράλαμπος (56,49) Πύρρος Ἄρτης, Δημάτσιολος Ἰωάννης Ὀλυμπιάδος Πατρῶν, Μπάκας Λέανδρος Α.Ο .Πρεβέζης.

ΔΡΟΜΟΣ 800 Μ.
Ρετσίνας (2'10''7) Α. Ο. Πρεβέζης, Βασιλακόπουλος (2'12''4) Ὀλυμπιάδος Πατρῶν, Τριβιζᾶς Γ.Σ. Κερκύρας, Φατσῦρος Α.Ο. Πρεβέζης.

ΔΡΟΜΟΣ 200 Μ.
Καραβασίλης (23,6) Ὀλυμπιάδος Πατρῶν. Πάντος (23,6) Γ. Σ. Τρικάλων, Γρηγορόπουλος Ὀλυμπιάδος Πατρῶν Καρακοίσης Γ. Σ. Τρικάλων.

ΑΛΜΑ ΕΙΣ ΥΨΟΣ
Κολοκυθᾶς Ὀλυμπιάδος Πατρῶν. Καλμάρας Γ. Σ. Τρικάλων, Παπαγιαννόπουλος Ὀλυμπιάδος Πατρῶν.

ΣΦΥΡΟΒΟΛΙΑ
Μπούσιας Σπυρίδων (34,89) Ὀλυμπιάδος Πατρῶν, Μπρῖκος Βασίλ. Α.Ο. Πρεβέζης, Κατσάνος Ν. Α.Ο. Πρεβέζης.

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΔΙΣΚΟΒΟΛ.
Μπότσιος Διονύσιος (18,46) Α.Ο. Πρεβέζης, Δημόπουλος Ἰωάννης Ὀλυμπ. Πατρῶν. Ντάλλας Χρ. Πύρρος Ἄρτης.

ΔΡΟΜΟΣ 5.000 Μ.
Βασιλακόπουλος (17'-14''-6) Ὀλυμπιάδος Πατρῶν Καρνάβας Γ. Σ. Τρικάλων, Ἀρματᾶς Α.Ο. Πρεβέζης.

ΣΚΥΤΑΛ. ΣΩΤΗΔΙΚΗ
Α. Ο. Πρεβέζης (2-0,8-2) Γυμναστικὸς Σύλλογος Τρικάλων, Ὀλυμπιὰς Πατρῶν

ΓΕΝ. ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ

Α.Ο. Πρεβέζης	Βαθμοὶ	101
Ὀλυμπιὰς Πατρῶν	»	97
Γυμν. Σύλ. Τρικάλων	»	78
Πύρρος Ἄρτης	»	56
Κερκυραϊκὸς Γ. Σύλ.	»	44
Ε. Φ. Α. Ἀγρινίου	»	13
Γυμν. Σύλ. Αἰγίου	»	2

Ἐπηκολούθησαν ἡ ἀπονομὴ τῶν Ἐπάθλων ὑπὸ τῆς Ἑλληνοδίκου Ἐπιτροπῆς, ἡ ὑποστολὴ τῆς σημαίας καὶ τὰ ΙΒ' Ἄκτια ἐτελείωσαν μὲ τὸν λαμπρότητα, ἀνακρουσθέντος τοῦ Ἐθνικοῦ Ὕμνου

«Το Φως» Πρεβέζης 5-9-1963

ΙΓ' ΑΚΤΙΑ, 15-16 Αυγούστου 1964

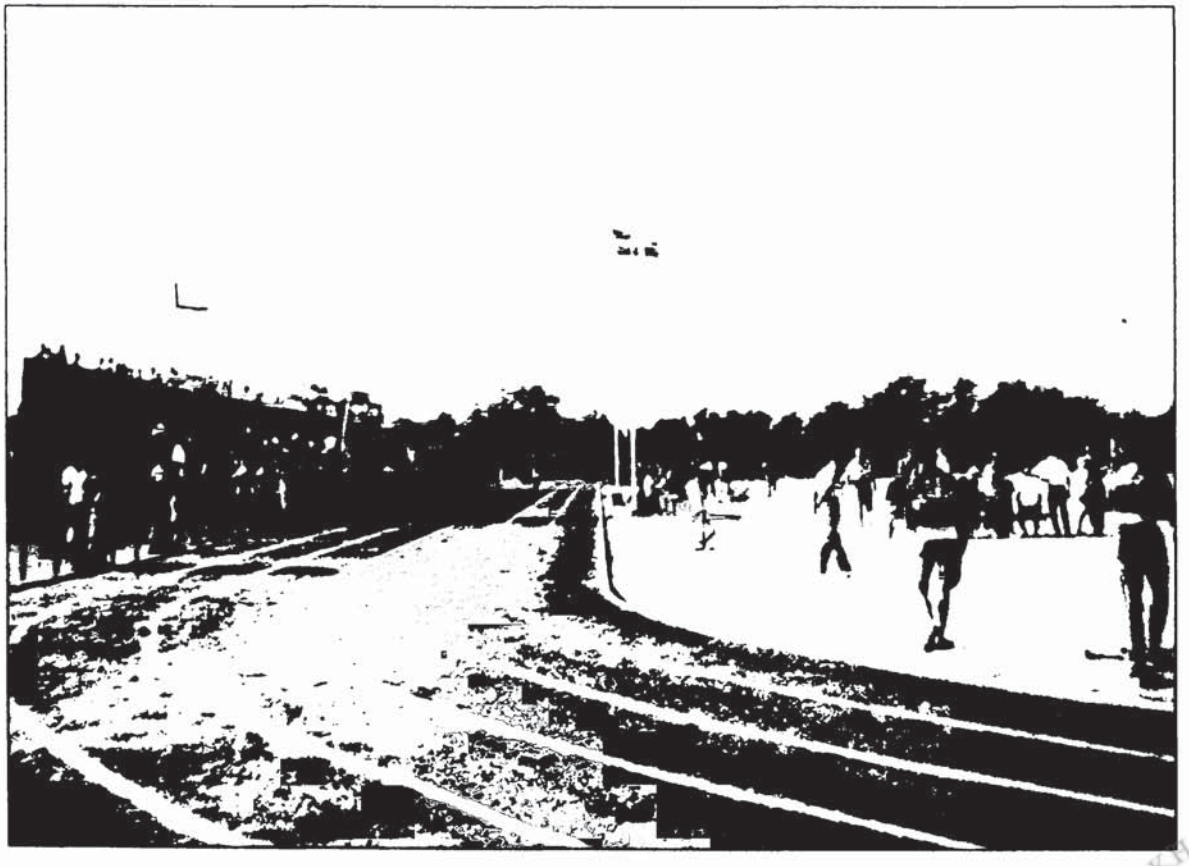
Την πρώτη ημέρα έγιναν μερικά αγωνίσματα σύμφωνα με το πρόγραμμα. Τη δεύτερη ημέρα, 16/8/1964, παρουσία των Επισήμων έγιναν οι εξής εκδηλώσεις: παρέλαση αθλητών, παράταξη αυτών, έπαρση σημαίας, ορκωμοσία αθλητών και ανάκρουση ολυμπιακού ύμνου.

Ακολούθησε η προσφώνηση του Προέδρου του Α.Ο.Π. Σπυρ. Κοσκίνα και εν συνεχεία η κήρυξη ενάρξεως των αγώνων από το Νομάρχη Ηλία Παπαγιαννόπουλο.

Στους αγώνες έλαβαν μέρος τα παρακάτω 7 αθλητικά σωματεία με την έναντι αυτών βαθμολογία:

1) Αθλητικός Όμιλος Πρεβέζης	β.	124
2) Ολυμπιάδα Πατρών	»	104
3) Αθλ. Γυμν. Σύλλογος Ιωαννίνων	»	70
4) Ε.Φ. Αιγίου	»	46
5) Αθλητικός Όμιλος Ιωαννίνων	»	21
6) Γυμναστικός Σύλλογος Αγρινίου	»	15
7) Πύρρος Άρτης	»	13

Την τέλεση των ΙΓ' Ακτίων τίμησαν με την παρουσία τους: ο Πανοσιολογιώτατος Ιεροκήρυξ Φιλάρετος Βιτάλης ως εκπρόσωπος του Σεβα-

Άποψη του Εθνικού Σταδίου Πρεβέζης κατά την τέλεση των ΙΓ' Ακτίων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

ΙΓ' ΑΚΤΙΑ

ΕΤΟΣ 1964 ΕΤΟΣ ΤΕΛΕΣΦΟΡΙΑΣ ΔΕΚΑΤΩΝ ΤΡΙΤΩΝ

Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ
Ἀξιοτίμου Νομάρχου Πρεβέζης
Κου ΗΛΙΑ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Εἰς τὸ Ἐθνικὸν Στάδιον Πρεβέζης

Τὴν 15ην καὶ 16ην Αὐγούστου 1964

ΑΓΩΝΕΣ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΜΕ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΝ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

Ἠπείρου - Ἑπτανήσου - Αἰτωλοακαρνανίας -
Θεσσαλίας & Πελοποννήσου ἐντὸς Βαθμολογίας
& Ἀθηνῶν ἐκτὸς Βαθμολογίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΛΛΑΝΟΔΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Πρεβέζης,
Νομάρχης Πρεβέζης, Δήμαρχος Πρεβέζης,
Φρούραρχος Πρεβέζης.

ΑΓΩΝΟΔΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

1) Ἀλυτάρχης:	Κων. Παπαναστασίου, Δικηγ. Ἀθηνῶν
2) Γυμνασίαρχος:	Δημήτριος Γεωργίου
3) Ἔφορος Δρόμων:	Βασίλειος Τσαντούλας
4) Ἔφορος Ἁλμάτων	Ἰωάννης Παλαμιώτης
5) Ἔφορος Ρίψεων:	Εὐστράτιος Σταμουλάκης
6) Ἔφορος Τάξεως:	Κρίτων Κατηνιώτης
7) Ἀφέτης:	Γεράσιμος Ντάβαρης
8) Ἔφ. Ἀπον. Ἐπάθλ:	Παναγιώτης Τσέλιος
9) Κριταί Δρόμων·	Δημήτριος Δράκος
	Παναγιώτης Μπαγιάστας
	Κων)νος Γέρος
	Κων)νος Στρακαντούνας
10) Κριταί Ἁλμάτων·	Ἐλευθέριος Κωστούλας
	Λεωνίδας Μπαρκοῦζος
11) Κριταί Ρίψεων·	Χαρίλαος Γέρος
	Ἠλίας Λαχανᾶς
	Ἠλίας Μπανᾶκος
12) Ἰατροί Ἀγώνων·	Θωμᾶς Λούτσης
	Καλλίμαχος Παπαχρήστου
	Ἀνδρέας Κουμάσης
13) Γραμματεῖς·	Γεώργιος Ράπτης
	Δημήτριος Μαυρομμάτης
14) Ἐκφωνηταί:	Δημήτριος Μπότσιος
	Κων)νος Μπαλέρμπας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σμιωτάτου Μητροπολίτου Νικοπόλεως και Πρεβέζης Στυλιανού, ο Νομάρχης Πρεβέζης Ηλίας Παπαγιαννόπουλος, ο Βουλευτής Πρεβέζης Χριστόφορος Τσαντούλας, ο Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης ταξίαρχος Θεοχάρης, ο Δήμαρχος Πρεβέζης Χαρίλαος Τσάντης, ο Διοικητής Χωροφυλακής Πρεβέζης ταγματάρχης Σπυρ. Αυλωνίτης, ο Νομαρχιακός Σύμβουλος Ιωάννης Κανέλλος, ο δικηγόρος και Δημοτικός Σύμβουλος Αθηναίων Κων/νος Παπαναστασίου, ο Φρούραρχος Πρεβέζης αντισυνταγματάρχης Σκάρας κ.α.

Μετά την ολοκλήρωση των αγώνων έγινε η απονομή των κυπέλλων, η υποστολή της σημαίας και η ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι τα ΙΓ΄ Άκτια στέφθηκαν από πλήρη επιτυχία. Τον μεγαλοπρεπή εορτασμό τους σχολίασε με τα καλύτερα λόγια ο τοπικός Τύπος (βλ. στην απέναντι σελίδα δημοσίευμα της εφημερίδας «Τοπική» Πρεβέζης και Λευκάδος της 18-8-1964).

Εξαιρετικά αναφέρεται η εκτός συναγωνισμού συμμετοχή αθλητών από μεγάλα αθλητικά σωματεία των Αθηνών, όπως:

Από τον Πανελλήνιο Γυμναστικό Σύλλογο οι Νικολαΐδης στα 100 μ., Κουτσούλης στα 200 μ. και 400 μ., Μπαμπαρούτσης στα 800 μ. και Χήτας στα 5.000 μ.

Από τον Παναθηναϊκό ο Παπαχρήστου Παν. στον ακοντισμό.

Απονομή κυπέλου από τον Νομάρχη κ. Ηλία Παπαγιαννόπουλο, παρουσία του Προέδρου του Αθλητικού Ομίλου Πρεβέζης Σπυρ. Κοσκίνα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑΝ ΔΙΕΞΗΧΘΗΣΑΝ

ΤΑ Ιη' ΑΚΤΙΑ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

ΟΛΑ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Μετά πάσης επισημότητος και μεγαλοπρεπείας έγινετο εις το Εθνικόν Στάδιον Πρεβέζης, ή έναρξις των άθλητικών αγώνων των Ιη' Ακτίων.

Την 5ην απογευματινήν ώραν άφαντος άμα τη προσελεύσει των επισήμων, έμαθον χώραν ή παρέλασις των άθλητών, ή παράταξις προ αυτών και ή έπαρσις της σημαίας, ή δοκιμασία των άθλητών ως και ο Ολυμπιακός Όρκος. Εκφωνήσας τον προπόνησε τον προπόνησε του αθλητικού ομίλου Πρεβέζης κ. Σπυρ. Κοσμινά προς τους επισήμους και προς τους άθλητάς, μετ' ολίγον ο Νομάρχης Πρεβέζης κ. Ηλίας Παπαγιαννόπουλος εκήρυξεν την έναρξιν των αγώνων, δι' ομιλίας προσαλμάς του, ούτινος και διήρκεσαν μέχρι και την 19.45' εσπερινήν ώραν.

Τα αποτελέσματα της πρώτης ημέρας, έχουν ως ακολούθως:

ΑΛΜΑ ΕΙΣ ΥΨΟΣ: Παπανικολάου ΑΓΣ 'Ιωαννίνων 1,70 μ. Α. Χρυσανθόπουλος 'Ολυμπ. Πατρών 1,65 και Λεων. Δερβέντζας ΑΟ 'Ιωαννίνων 1,65

ΣΦΑΙΡΟΒΟΛΙΑ: Χρ. Ντάλλας Πύρρος Άρτης 12,04, Διον. Μπότσιος ΑΟ Πρεβέζης 11,90, 'Ιωάν. Κουμπούνης ΑΓΣ 'Αγριν ίου 11,76 μ.

ΔΡΟΜΟΣ 100 μ. ΘΗΛΕΩΝ : 'Αδαμαντία Σακελλαρίου ΑΓΣ 'Αγρινίου 13''7, 'Αθανασία Ζωτάκη ΑΓΣ 'Αγριν.ου 13''9 και Περσεφόνη 'Αντύπα ΑΟ 'Ιωαννίνων 14''2.

ΑΛΜΑ ΕΙΣ ΜΗΚΟΣ: Λιακόπουλος 'Ολυμπ. Πατρών 6,52 Κ. Σαγανάς ΑΟ Πρεβέζης 6,49 και 'Ανδρ. Μαυρόπουλος Ε.Φ. Αλγίου 6,41 μ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΣΚΟΒΟΛΙΑ : Διον. Μπότσιος 33,05, του ΑΟ Πρεβέζης, Γεώργ. Τσούμπος ΑΓΣ 'Ιωαννίνων 30,30, και Κ. Πέτρου ΑΟ Πρεβέζης 29,15 μ.

ΔΡΟΜΟΣ 100 μ. ΑΝΔΡΩΝ : Λιακόπουλος 'Ολυμπ. Πατρών 11'' 2)10, Γεωργακόπουλος Ε. Φ. Αλγίου 11''3)10, και Γ. Ντάβαρης ΑΟ Πρεβέζης 11'' 5)10. Εκτός δέ, συναγωνισμού και βαθμολογίας: Νικολαΐδης του Πανελληνίου 'Αθηνών 10'' 8)10.

ΔΡΟΜΟΣ 1500 μ. : Βασιλακόπουλος 'Ολυμπ. Πατρών, Νικ. Δόση; ΑΟ Πρεβέζης, 'Ελευθέριος 'Αρματάς ΑΟ Πρεβέζης.

ΣΚΟΤΗΔΙΚΗ ΣΚΥΤΑΛΟΔΡΟΜΙΑ : α) Όμάς 'Ολυμπιάδος Πατρών, β) Όμάς 'Αθλητικός Όμιλος Πρεβέζης και γ) Όμάς 'Εθνικός Γυμναστικός Σύλλογος 'Ιωαννίνων.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΗΜΕΡΑ

Τα πρώτα αποτελέσματα της Β' ημέρας, ήτοι της Κυριακής 16—8—64 έχουν ως εξής:

ΣΦΑΙΡΟΒΟΛΙΑ : Σπυρίδων Δαυιδίας 'Ολυμπιάδος Πατρών 40,50, Βασίλειος Μπρίκος ΑΟ Πρεβέζης 29,75 'Ιωάννης Ζώγας των Πρεβέζης 26,61 μ.

ΔΙΣΚΟΣ 2ου μ. : Λιακόπουλος 'Ολυμπ. Πατρών 23'' 6)10 Γρηγοράτσιος 'Ολυμπ. Πατρών 24'' 2)10. Εκτός συναγωνισμού και βαθμολογίας Κουτσούλης Πανελληνίου 'Αθηνών 25'' 5)10 Ρεκόρ Σταδίου. Το παλαιόν τοιούτον 22'' 6)10 κατέχεν μέχρι τούδε ο άθλητής Ίσαλμανής του Ολυμπιακού Πειραιώς.

ΑΛΜΑ ΤΡΙΠΛΟΥΝ : Κωνστ. Σαγανάς ΑΟ Πρεβέζης 14,01, Κωνστ. Λογοθέτης ΑΟ Πρεβέζης 13,52, 'Ανδρέας Μαυρόπουλος Ε.Φ. Αλγίου 13, 05.

ΑΚΟΝΤΙΣΜΟΣ : Ι. Κουμπούνης ΓΣ 'Αγρινίου 48,43, Κων. Λογοθέτης ΑΟ Πρεβέζης 48,10 Λέανδρος Μπάκας ΑΟ Πρεβέζης 45,40 μ. Εκτός συναγωνισμού και βαθμολογίας Παπαχρήστου Πανεθνικού 'Αθηνών 60,80 μ.

ΔΡΟΜΟΣ 800 μ. : 'Ανδρέας Σανθάκης 'Ολυμπ. Πατρών 2' 0'' 81)100, Τσινούκας Ε.Φ. Αλγίου 2' 0'' 94)100, Μαν. Βδόας Ε.Φ. Αλγίου 2' 1'' 2)10. Εκτός Συναγωνισμού και βαθμολογίας Μπαμπαρούτσης Πανελληνίου 'Αθηνών 2' 00'' 6)10.

ΑΛΜΑ ΕΠΙ ΚΟΝΤΩ : Σταύρος Μηλωνάς 'Ολυμπ. Πατρών 3,20, Νταλλας ΑΓΣ 'Ιωαννίνων, 3,10, Νάλλας ΑΓΣ 'Ιωαννίνων 2,80 μ.

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΔΙΣΚΟΒΟΛΙΑ : Δ. Μπότσιος ΑΟ Πρεβέζης 38, 46. Κ. Πέτρου ΑΟ Πρεβέζης 33,98, Χρήστος Νταλλας Πύρρου Άρτης 32,04 μ.

ΔΡΟΜΟΣ 5000 μ. : Χαράλαμπος Βασιλακόπουλος 16' 50'' 2)10, Μαυρίδης ΓΣ 'Ιωαννίνων 17,7'', 'Αρματάς ΑΟ Πρεβέζης 17'11'' 8)10. Εκτός, συναγωνισμού και βαθμολογίας Θωμάς Χήτας Πανελληνίου 'Αθηνών 16' 14'' 6)10.

ΑΛΜΑ ΕΙΣ ΜΗΚΟΣ ΘΗΛΕΩΝ : 'Αθανασία Ζωτάκη ΓΣ. 'Αγρινίου 4, 29, 'Αδαμαντία Σακελλαρίου ΓΣ 'Αγρινίου 4, 11 μ. Εξισσάσθη Κόνογλου 3,91 μ.

ΣΚΥΤΑΛΟΔΡΟΜΙΑ 4Χ100 : α) Όμάς 'Ολυμπιάδος Πατρών 47', 6) Όμάς ΑΟ Πρεβέζης 47'' 2 και γ) Όμάς ΑΓΣ 'Ιωαννίνων 47'' 8)10.

ΔΡΟΜΟΣ 400 μ. : Της πρώτης ημέρας α) Μανζουράτος 'Ολυμπιάδος Πατρών 54'' 4)10, 6) Γεώργιος Ρετσίνας ΑΟ Πρεβέζης 54'' 5)10 και γ) Γεώργιος Τσάλας ΑΟ 'Ιωαννίνων 56''. Εκτός συναγωνισμού και βαθμολογίας Δήμος Κουτσούλης Πανελληνίου 'Αθηνών 54''

ΓΕΝΙΚΗ ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ 17 ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΩΝ

Α. Ο. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	Βαθ. 124
ΟΛΥΜΠ. ΠΑΤΡΩΝ	» 104
Α.Γ.Σ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	70
Ε. Φ. ΑΙΓΙΟΥ	46
Α. Ο. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	21
Γ. Σ. ΑΓΡΙΝΙΟΥ	15
ΠΥΡΡΟΣ ΑΡΤΗΣ	13

Το εξαιρετικών χαρακτηρισμών της λαμπράς έκτυξίας των Ι.Γ. ΑΚΤΙΩΝ είναι και τούτο προς τιμήν των διοργανούντων τον Α.Ο. Πρεβέζης, ή τελεία οργάνωσις.

Εις τους νικητάς απενεμήθησαν κύπελλα και δισκίδια. Αθλοθέται, κυπέλλων και μεταλλίων ήσαν οι εξής:

Η 'Ολυμπιακή Εταιρία, ο κ. Κωνσταντίνος Παπαναστασίου, Δημοτικών Σύμβουλος 'Αθηνών, ο Στρατηγός κ. Θρασύβουλος Τσακαλώτος με το Κύπελλον «Κύπρος». Ο Βαλκανιονίκης του 1963 κ. Σκιώτης με 2 κύπελλα, ο βουλευτής κ. Δημήτριος Κράκος, ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Πρεβέζης κ. Στυλιανός, ο βουλευτής κ. Χρ. Τσαντούλας, οι αδελφοί Καλογήρου και πολλοί άλλοι Σύλλογοι και συμπολίται μας. Εκ των επισήμων παρέστησαν ο Παν. Ιεροσπουδ. Νικολάου κ. Φιλόθεος Βατάλης ως εκπρόσωπος του Σεβ. Μητροπολίτου μας, ο Νομάρχης Πρεβέζης κ. Ηλίας Παπαγιαννόπουλος ο βουλευτής Πρεβέζης κ. Χριστ. Τσαντούλας, ο Ταξίαρχος Γεν. Διευθυντής του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης κ. Θεοχάρης, ο Δήμαρχος Πρεβέζης κ. Χαρίλαος Τζίντης, ο Διοικητής Χωροφυλακής Πρεβέζης Ταγ/άρχης κ. Σπυρίδων Αλλαντίης, ο Νομαρχιακός Σύμβουλος κ. Ιωάννης Κανέλλος ο δικηγόρος και Δημ. Σύμβουλος 'Αθηναίων κ. Κωνσταντίνος Παπαναστασίου, ο Φρούραρχος Πρεβέζης αντιπυραγματάρχης κ. Σκάφας και πολλοί άλλοι επίσημοι και χιλιάδες θεαταί, οι οποίοι κατέβλεψαν το στάδιόν μας.

Γεγονός αναμφισβήτητον είναι το ότι τα Ι. Γ' ΑΚΤΙΑ έστεφθησαν υπό πλήρους και λαμπράς επιτυχίας εις τούτο δε συνετέλεσαν τόσον το Διοικ. Συμβούλιον του 'Αθλητικού 'Ομίλου Πρεβέζης όσον και η 'Αγωνιώδης 'Επιτροπή προς τους οποίους οι πάντες εξέφρασαν τα θερμότατα συγχαρητήρια των.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχετικά με τη φιλοξενία των ανωτέρω αθλητών ο Πανελλήνιος Γυμναστικός Σύλλογος Αθηνών απέστειλε προς τον Αθλητικό Όμιλο Πρεβέζης θερμή ευχαριστήρια επιστολή. Με την επιστολή ευχαριστεί τους φιλάθλους της Πρεβέζης για την υποδοχή που επιφύλαξαν στους αθλητές του. Ιδιαίτερα συγχαίρει τον Πρόεδρο του Αθλητικού Ομίλου Πρεβέζης Σπυρ. Κοσκίνα για τις άριστες υπηρεσίες που προσφέρει στον αθλητισμό. Τέλος τονίζει ότι ο Πανελλήνιος Γυμναστικός Σύλλογος θα συμπαρίσταται πάντοτε στον Αθλητικό Όμιλο Πρεβέζης σε κάθε του αθλητική εκδήλωση.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ Π.Γ.Σ. ΑΘΗΝΩΝ

Πρός τό Διοικητικόν Συμβούλιον τοῦ Ἀθλητικοῦ Ὁμίλου Πρεβέζης, ἀπεστάλη ἐκ μέρους τοῦ Πανελληνίου Γυμναστικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν θερμόν εὐχαριστήριον διά τήν φιλοξενίαν ἧς ἔτυχον οἱ ἀθλητοί του κατά τήν τέλεσιν τῶν «ΙΓ' ΑΚΤΙΩΝ».

Ἐπίσης πρός τούς φιλάθλους τῆς πόλεώς μας διά τήν ὑποδοχήν ἣν ἐπεφύλαξαν πρός τούς ἀθλητάς του.

Ἰδιαιτέρως ὁ Π.Γ.Σ. συγχαίρει τόν Πρόεδρον τοῦ Α.Ο.Π. κ. Σπυρ. Κοσκίναν διά τάς ἀρίστους ὑπηρεσίας πού προσφέρει εἰς τόν ἀθλητισμόν.

Καταλῆγον τό ἔγγραφον τονίζει ὅτι ὁ Π. Γ. Σ. θά συμπαρίσταται πάντοτε εἰς τόν Α. Ο. Π. εἰς πᾶσαν αὐτοῦ ἀθλητικήν ἐκδήλωσιν.

Εφημερίδα «Αγών» Πρεβέζης, 31-8-1964

Διάφορα - Επίλογος

Ο Πρόεδρος του Α.Ο. Πρεβέζης Σπυρ. Κοσκίνας έλαβε μέρος στις εργασίες του Συνεδρίου του ΣΕΓΑΣ (12-14 Μαρτίου 1965) στην Αθήνα. Στην ομιλία του, περίληψη της οποίας δημοσιεύθηκε στην περιοδική έκδοση του ΣΕΓΑΣ Μαρτίου 1965, ανέφερε ότι χρειάζεται γέφυρα μεταξύ σχολικού και εξωσχολικού αθλητισμού για συνεργασία προς περαιτέρω πρόοδο. Εξήρε το γεγονός ότι η Πρέβεζα έχει καλό έμψυχο υλικό.

Η ανωτέρω επισήμανση έγινε διότι την εποχή εκείνη υπήρχε μεγάλη δυσχέρεια στη συμμετοχή αθλητών που ήταν ακόμη μαθητές Γυμνασίου.

Τέλος είμαι υποχρεωμένος να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου προς όλους τους Επισήμους της εποχής εκείνης (1960-64), το φίλαθλο κοινό, τους δωρητές των κυπέλλων, τους οικονομικούς ενισχυτές, όλους τους αθλητές και τις αθλήτριες που έλαβαν μέρος στους αγώνες και τέλος στα μέλη των Δ.Σ. των σωματείων. Η επιτυχία των αγώνων οφειλόταν στη συμβολή όλων των ανωτέρω παραγόντων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Θα ήταν μεγάλη παράλειψη αν δεν αναφερθώ και στο πρόσωπο του πρώην πρωταθλητή Ελλάδος Ιωάννη Παλαμιώτη ο οποίος με τις αθλητικές του γνώσεις και την εμπειρία του προσέφερε πολλά για την επιτυχία των αγώνων.

ΗΡΧΙΣΑΝ ΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΚΛΑΣΙΚΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ Σ.Ε.Γ.Α.Σ.

Εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας πραγματοποιεῖται σήμερον 6 μ.μ. ἡ πανηγυρικὴ συνεδρίασις τῶν ἐκπροσώπων τῶν σωματείων ποὺ καλλιεργοῦν τὸν κλασσικὸν ἀθλητισμόν, κατόπιν πρωτοβουλίας τοῦ ΣΕΓΑΣ.

Εἰς τὴν σημερινὴν πανηγυρικὴν συνεδρίασιν θὰ ὁμιλήσῃ ὁ πρόεδρος τοῦ ΣΕΓΑΣ κ. Ἀπ. Νικολαΐδης. Θὰ παραστοῦν ἐκπρόσωποι τῆς κυβερνήσεως καὶ ἄλλοι παράγοντες. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συνεδριάσεως θὰ ἐκδοθῇ ψήφισμα, τὸ ὁποῖον θὰ ὑποβληθῇ πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἁρμοδίους παράγοντας.

Η ΧΘΕΣΙΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ

Κατὰ τὴν χθεσινὴν συνεδρίασιν, εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ ξενοδοχείου «Ἀκροπόλ Παλλάς», ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Γεν. Γραμματέως Ἀθλητισμοῦ κ. Γ. Βήχου, οἱ σύνεδροι ἀπὸ ὅλας τὰς γωνίας τῆς χώρας, ἠσχολήθησαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν —μὲ διακοπὴν μόνον διὰ τὸ μεσημβρινὸν φαγητόν— μὲ ὅλα τὰ θέματα ποὺ ἅπτονται τοῦ κλασσικοῦ ἀθλητισμοῦ (σχολικὸς ἀθλητισμός, ἔνοπλοι δυνάμεις, γυμνασταὶ - προπονηταί κ.λ.π.) καὶ κατέληξαν εἰς ὡρισμένα συμπεράσματα τὰ ὁποῖα θὰ ὑποβληθοῦν ἁρμοδίως πρὸς προώθησιν καὶ ἐφαρμογήν, ἐν τῇ πράξει.

Ὡμίλησαν οἱ κ.κ. Ἀπ. Νικολαΐδης πρόεδρος τοῦ ΣΕΓΑΣ, ὅστις ἐκήρυξε τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν, Γ. Βήχος Γεν. Γραμματεὺς Ἀθλητισμοῦ, Σιδεράτος (Παγγιακοῦ), Ματάλας (ΠΓΣ), Καλπάκας (Α. Ο. Ἀλεξανδρουπόλεως), Καραγιαννάκης (Κύδωνος), Κοσκινᾶς (Α. Ο. Ποσβέζης), Χιώτης (Σπαρτιατικοῦ), Μαμαλίγκας (Διαγόρα), Περάκης καὶ Παριανὸς (Πειραϊκοῦ), Τσαμούδης πρόεδρος Τ. Ε. ΣΕΓΑΣ Θεσσαλονίκης, Πατρῶν κ.λ.π.

Ἐπίσης ἔκαμον εἰσηγήσεις ἐπὶ διαφόρων θεμάτων οἱ κ.κ. Δ. Ξηρουχάκης γεν. γραμματεὺς ΣΕΓΑΣ, Καρακίτσος εἰδικὸς γραμματεύς, Ν. Παπαρέσκος σύμβουλος ΣΕΓΑΣ, Κ. Παπαναστασίου πρόεδρος τῆς ΤΕΑ κ.λ.π.

ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΔΕΙΠΝΟΝ

Μετὰ τὴν σημερινὴν συγκέντρωσιν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν, ὁ ΣΕΓΑΣ θὰ παραθέσῃ δεῖπνον πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῶν σωματείων καὶ ἄλλους κυβερνητικοὺς καὶ ἀθλητικοὺς παράγοντας, εἰς τὰ «Ἀστέρια» Γλυφάδας.

Εφημερίδα «Το Βήμα» Αθηνών, 13-3-1965

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ευάγγελος Γρ. Αυδίκος

ΠΡΕΒΕΖΑ
1945 - 1990

Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης
Λαογραφική Εξέταση

2η Έκδοση

Εκδόσεις
Δήμου Πρέβεζας
Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας

ΠΡΕΒΕΖΑ 2000

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ISSN : 1105 - 753 X

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ